ئەندازیاری کۆڕەو کێ بوو؟..
عەلی مەحمود محەمەد

ئەگەر باسی کۆڕەو بکەین ناتوانین باسەکە دەرباز بکەین بۆ ئەوەی بچینەوە سەر شەڕی کەنداوی دوو و راپەڕینی باشووری عێراق کە ئیسلامی سیاسی شیعە ناوزەدیان کردووە بە راپەڕینی شەعبانییە, چونکە ئەگەر پانۆرامایەکی هەمە لایەنە نەخەینە بەردەست, وا دەبینرێت کەسێك هاتووە دۆن کیشۆتانە یان سپارتاکۆسانە ئاڵای شۆڕشی بەرز کردۆتەوە و راپەڕینی لە کوردستان ئەنجامداوەو کۆشکە زستانییەکانی قەیسەرەکانی یەك لە دوای یەك رزگارکردووە.

پانۆرامای شەڕی دووەمی کەنداو"کوەیت"

سوپای عێراق ڕۆژی پێنج شەممە ڕێکەوتی 2-8-1990 کوەیتی داگیر کرد, هەواڵەکە جیهانی تاساند, سەرشێتییەك ئەنجامدرا دوور لە پێشبینییەکان, بەرەی کوردستانی کە لە دوای تاوانی هەڵەبجەو قۆناغەکانی کۆتایی ئەنفالدا پێك هاتبوو, لە ترسی کاردانەوەی بەعس کە لە هەڵەبجەو ئەنفالدا چاوترسێنیانی کردبوو, بڕیاری ئاگر بەستیدا, لە کاتێکدا جیهان بەرەو روی داگیرکاری کوەیت لە لایەن عێراقەوە ببوەوە بە یەکێتی سۆڤیەتیشەوە بۆ یەکەمجار ڤیتۆی بۆ پشتیوانی لە عێراق بەکار نەهێنا, لە ڕێکەوتی 7-8 ئەمەریکا ئۆپەراسیۆنی درعی سەحرای راگەیاند, بە دوایدا عاسفە سحرا" ئۆپەراسیۆنی رزگاری کوەیت" لە ڕێکەوتی 17ی یەنایەر راگەیاند کە تاکو 28ی فبرایەر بە سەرکەوتنی سوپای هاوپەیمانان بەسەر عێراقدا لە 28ی فیبریوەری بەردەوام بوو.

ئۆپەراسیۆنەکە پێك هاتبوو لە هاوپەیمانی سوپای 34 وڵات و بە بەشداری 966344 سەرباز.

لە بەرەبەیانی پێنجشەممە ڕێکەوتی 17ی جەنیوەریەوە فڕۆکە جەنگیەکانی هاوپەیمانان سەرتاپای عێراقیان بۆردومان کرد,بە بەشداری 2430 فڕۆکەی پێشکەوتوی نوێ, هاوپەیمانان لە ماوەی چل و سێ ڕۆژدا109867 جار بۆردومانی ناو عێراقیان کرد, بەڕێژەی 2555 جار لە ڕۆژێکدا, ڕۆژانە 60624 تەن بارودیان بەسەر خەڵك و سەربازگاکانی عێراقدا دەباراند, عێراقیان غەرقی دوکەڵ و ئاگرو خوێن و مەرگ و وێرانە کرد, لە جارێکدا لە پەناگەی عامریە ئێسك و پروسکی 315 ژن و منداڵیان هاڕی و تاوانی جەنگیان ئەنجامدا, ئەمەریکا بە ڕۆکێتی دور هاوێژی کرۆز و بۆمبی هیشۆیی و بۆمبی

زیرەك و چەکی لیزەری پێشکەوتوو تا دەگاتە یۆرانیۆمی چاککراو لە عێراقی دەدا, 288 تۆماهۆکی لە دەریای سورەوە بە عێراقەوە نا, عێراقیش 86 سکودی نا بە ئیسرائیل و سعودییەوە, بە گشتی لە دوای جەنگی کۆریاوە شەڕی کوەیت گەورەترین جەنگ بوو لە جیهاندا,لە بەرامبەردا سەدام لەهەمان رۆژی راگەیاندنی عاسیفە سەحرا, ئوملمەعارکی راگەیاند.

لەسەر داوای یەکێتی سۆڤیەت لە رێکەوتی 22ی شوبات, عێراق رازی بوو هێزەکانی لە ماوەی 24 کاتژمێردا لە کوەیت بکشێنێتەوە, لە رێکەوتی 24 ی مانگ هاوپەیمانان هاتنە ناو کوەیتەوە, 26 مانگ لە هێزەکانی عێراقیان دا کە لە حالەتی پاشەکشەدا بوو, لە ئەنجامدا لەماوەی چەند کاژێرێکدا 70 بۆ 100 هەزار سەرباز کوژرا, لەو قەسابخانەیەکی بێوێنەی لێکەوتەوە, یەکێك لە گەورەترین تاوانەکانی مێژوو تۆمارکرا, هەروەها سوپای عێراق زیاتر لە 30 هەزار دیلی دا, لە گەڵ تێکشکانی4000 تانك, 3100 تۆپ, 1856 ئۆتۆمۆبیلی سەرباز گواستنەوە, ئەوەشمان لە یاد نەچێت لە 23ی یەنایەر لە کۆی 750 فرۆکەی جەنگی عێراق تەنها 122 فرۆکەی بە ساغی مابوو, ئەویشی تەسلیم ئێران کرد, لە کاتێکدا لە ماوەی 8 ساڵەی شەڕی ئێران – عێراق هێزی ئاسمانی عێراقی جوڵەی لە هێزی ئاسمانی ئێرانی بڕیبوو, هەمان ئەو فڕۆکانە تاوانیان ئەنجام دەدا, ئێستا پێشکەشیان دەکرێت.
دوای ئەو تێکشکانە سوپای عێراق لە سوپایەکی ملهوڕی شەڕەنگێزەوە بووە سوپایەکی تەسلیم بووی ملکەچ, وێنای ئەو رۆژانە لە جەنگی جیهانیشدا نەبووە, ریزی دیلەکان و تەرم و ئامێرە تێکشکاوەکان لەناو چڵە دوکەڵدا لەناو ئەو بیابانە پان و بەرینە شاشەی تەلەفزیۆنەکانی لە جیهان داگیر کرد.
لە 26ی شوبات لە گەڵ کشانەوەدا, عێراق ئاگری لە بیرە نەوتەکان کوەیت بەردا, ملیۆنێك بەرمیل نەوتی رژاندە کەنداوی عەرەبیەوە, لە کۆی 1080 بیرە نەوتی کوەیتی 727 بیرە نەوتی تەقاندەوە, 128 پەڵە نەوتی گەورە کەنداوی عەرەبی داپۆشی, بەمەش گەورەترین تاوانی ژینگەیی ئەنجامدا.
لە 4ی ئازار لەناو بیابانەکانی سەفوان لە سنوری سعودییە, بە سواری زرێپۆشی ئەمەریکی, شاندی عێراقی چوونە ناو خێمەی سەفوانەوە, عێراق بە فەرمی لەژێر خێمەمەکەدا تەسلیم بوو, ئەمەش سەرەتای مێژوویەکی نوێی جیهانی بوو پێی وترا سستەمی نوێی جیهانی ,لە ناوەڕۆکدا سەرکەوتنی نیولیبرالیزم و باڵادەستی ئەمەریکا بوو, لە ژێر ئەو خێمەیە نەزمێکی تازەی جیهانی لە دایك بوو, لە

بەرامبەر ئەم خۆبەدەستەوە دانەی عێراق هێزی ئاسمانیەکەی دەستکراوە کرا لە لێدانی خۆپیشاندەرانی باشووری عێراق, هاوکات هێزەکانی هاوپەیمانی ئامادە نەبوون پێشوازی لە نوێنەری خۆپیشاندەرانی باشوور بکەن, هۆکارەکەشی باڵا دەستی ئاراستەی ئیسلامی سیاسی بوو لە راپەڕینەکەیان, لە دوایدا لە ساڵی 2003 ئەمەریکا ئەو ژەهرەی بە ناچاری نۆش کردو عێراقی لەسەر سینیەکی زێڕین پێشکەشیان کردەوە, بە مەش لە قەتڵگاکان زیاتر تۆڵەی لە خەڵکی عێراق کردەوە, وڵاتی بەرەو جەهەنمی ترسناکتر لەوەی سەدام برد.

راپەڕینی باشووری عێراق

لە 28ی شوباتەوە, شاری بەسرە جمەی دێت, چ لە ئەو سەربازانەی بە ساغی و بە برینداری لە ریزە دورو درێژەکاندا بە دوای یەك, دەڕۆی مێرولەن, بە سیمای دوکەڵاوی چڵکنەوە, بە سەری شۆڕەوە ملی رێگایان بەرەو ناو عێراق گرتۆتە بەر, وە چ کەسوکاری سەربازان لە هەموو عێراقەوە لە سەرسنووری کوەیتەوە تا بەسرە کۆبونەتەوە بۆ هەواڵپرسی رۆڵەکانیان, لەو کاتەدا سەربازێك بە تفەنگەکەی چەخماخەی راپەڕین لێدەدات, بێدەنگی دەشلەقینێ, جۆشی رقی خەڵکەکە دەدا.
وەك دەگێڕنەوە لە 1ی ئازار ئەفسەرێك لە شارۆچکەی زوبێری سونی نشینی سەر سنوری کوەیت بە پێوە نانی گولە بە وێنەکەی سەدامەوە گڕی راپەڕینی لە عێراق هەڵگیرساند, لە لایەکی دییەوە دەڵێن بەیانی زووی رۆژی هەینی رێکەوتی 1ی ئازاری 1991 لە گۆڕەپانی سەعد لە شاری بەسرە, سەربازێك کە لە شەڕی کوەیت بە دۆڕاوی گەڕابوەوە, لە داخی ئەو هەموو نەهامەتیەی لە شەڕ بینیبوی, گولەیەکی نا بە وێنەکەی سەدامەوە و گڕی راپەڕینی لە عێراق هەڵگیرساند, هەردوو روداوەکە لە بەسرا و هەمان رۆژ رویاندا, پێی دەچێت شیعەکان بۆیە باسی ئەوەی زوبێر ناکەن چونکە شارێکی سونی نشینە, هەمان رۆژ شارەکانی بەسرەو میسان و کەربەلا کەوتە دەست خۆپیشاندەران, دواتر نەجەف و کەربەلا و دیوانیەو سەماوەو حیلەو کوتیشی گرتەوە, لە ماوەیەکی کەمدا تەواوی باشووری عێراق هەمووی کەوتە دەست خۆپیشاندەران, تا راپەڕین گەیشتە شارەکانی عەزیزیەو مەحمودیەی رۆخی پایتەخت, بە گشتی راپەڕین 14 پارێزگای گرتەوە بە کوردستانیشەوە.
لە رێگای سنووری ئێرانەوە هێزە شیعەکانی وەك ئەنجومەنی باڵای ئیسلامی و حیزبی دەعوە زوو هاتنە ناو عێراقەوە . بۆ رێکخستنی

خۆپیشاندەران

راپەڕینی کوردستان

لە 4ی مانگ کە عێراق لە ژێر خێمەکەی بیابانی سەفوان تەسلیم بوو, لە بەرامەردا گڵۆپی سەوزی بۆ هەڵکرا بۆ ئەوەی راپەڕین سەرکوت بکات, قۆناغی سەرکوتکردنی راپەڕین لە باشوور دەستی پێکرد, رۆژی دوای سەفوان راپەڕین گەیشتە کوردستان بە دەروازەی رانیەیا, لێرەدا دەبینین هیچ دەست پێشخەریەك نەك نییە بۆ راپەڕین لە کوردستان بگرە کات لە دوای باشووری عێراق و هەڵکردنی گڵۆپی سەوزی هاوپەیمانانەوەیە بۆ سەرکوتکردنی راپەڕینی باشووری عێراق, رێی تێدەچێت لەوکاتەدا ئێران فشارەکان لەسەر هەندێك لە سەرکردەکان کورد توند دەکات تا بەرەیەکی دیکە بکەنەوە فشار لەسەر هاوپەیمانەکانی کەمبێتەوە, نامەو هەواڵەکانی ئەوکات ئاماژەی وایان تێدایە. ئەگەر راست بن و لە پشکنینی کاربۆنی دەرچن, لە کاتێکدا زەمینەی راپەڕین دوای رێکەوتنی سەفوان و دەستکراوە کردنی هێزی ئاسمانی عێراقی بۆ سەرکوتکردنی راپەڕین لاواز بوو, وەلێ کە خەڵك ئەنجامی دا, ئیتر هێزەکانی بەرەی کوردستانی دوای کەوتن, ئەگەر وەك باشووری عێراق سەرکوتبکرابایا بۆ دەستکەوتەکانی کۆڕەو, کە کراش بەڵام کۆڕەو مایەکەی هێنایەوە, نەك ئەندازیاری نابوو, بگرە وەك هەڵەبجە هەتیو و بێکەس سەری دەنایەوە, کەس نەك باسی ئەندازیاری ناکرد, بگرە بەڵگەنامەی قولابیشیان بۆ پاکانە کردن دروستە کرد.

تا ئێستا هیچ بەڵگەیەکی بڵاو کراوە نییە هیچ هێزێکی کوردی پێش ئەو مێژووە ” راپەڕینی بەسرە1-3-1991 “بانگەوازی بۆ راپەڕین کردبێت, ئەوەی هەبووە جوڵەو پەیوەندیکردن و خۆ رێکخستنەوە بووە, لەو بێ ئومێدییەی تێی کەوتبون وەك خۆیان وتویانە جورئەتمان نییە وەك م م بڵێین ئاش بەتاڵە.

بە بڕوای ئێوە راپەڕینێك دوای ئەم هەموو روداوە گەرم و شکستە مەزنەی سەدام هاتبێت, دەشێت ئەندازیاری هەبێت؟؟, وە ئەندازیارەکەشی بۆ خۆیان فیشەکێکیان نەتەقاندبێت؟؟ ئازیزێکیان خوێن لە لوتی نەهاتبێت؟؟؟؟.

هەموو کەس لە شەبەقی پێنج شەممەی رێکەوتی 17-1-1991ەوە دەیزانی سەدام لە شکستە, چاوەکان دوکەڵ و ئاگری فرۆکەکانی هاوپەیمانانی دەبینی, گوێیەکانیش گوێ بیستی تەقینەوەکان بوون, ئەم بیرکردنەوەیە عەقڵێکی خاریقی ناویست, تەنانەت ئەوەشی سیاسەتی نەکردبوو لە ژیانیدا بەو ئەنجامە گەیشتببوو, جاشەکانیش لەوە

تێگەیشتبوون دەبوایا خۆیان بە لایەکدا بدەن, ئاخر ئەوان راستە ئاخوێیان لای رژێم بوو, بەڵام هەریەکەیان کلکیان بە لایەنێکەوە بەسترا بوو.

راپەڕین و دەستکەوتەکانی

راپەڕین تەنها دوو ساڵ و نیو دوای هەردوو کارەساتی هەڵەبجەو ئەنفال ئەنجامدرا, هێشتا شوێنبزر بوونی ئەنفالکراوان و کیمیابارانکردنی هەڵەبجە لە زەینی خەڵکدا مابوو, هێشتا دوکەڵی کیمیاوی و تەپ و تۆزی روخانی گوندەکان و کوشتنی خەڵك لە بەرچاوان بوو, هێشتا ترس و لەرزی فڕی دانە خوارەوەی هاووڵاتیان لە کۆپتەرەوە لە زەین و هۆشدا بوو, هاوکات دژە سەرکوتکردنی راپەڕین لە باشووری عێراق, حوسێنی زیندوو" حوسێن کامل" گولەی تانکەکەی کە نا بە حوسێنی مردووەوە, نیشانەی دەست نەپاراستن بوو, کوژرانی 5000 بەعسی لە راپەڕین بە کوشتنی 100 هەزار لە هاووڵاتیانی باشوور وەڵام درایەوە, ئەم دوو وێنە تراژیدیایە خەڵکیان هاندا کۆڕەو بکەن, لە سەرەتادا هێزەکانی بەرەی کوردستانی رێگری توندیان لە خەڵك کرد شار بەجێ بهێڵن, ئێمە تا بەرە بەیان بە ئۆتۆمۆبیلی پڕ لە ژن و منداڵی جل وبەرگ رەشەوە, هەموو لە پرسەی شەهیدو ئەنفالدا بووین, رێگایان نەدا لە شار دەرچینە دەرەوە, وەلێ کە گولەی تۆپەکان گەیشتە دەوروبەری هەولێرو رێگرکەران هەڵاتن, ئیتر وەك روبار جەماوەر رێگای خۆی کردەوە, لێرەشدا خوێنی ئەو خەڵکەی لەو رۆژەدا بووونە قوربانی لە ئەستۆی ئەوانە, خەڵك بە بەجێ هێشتنی ماڵ و شار, ئەو داستانەیان خولقاند کە لە مێژوودا ناوی نرا کۆڕەو, دوای تەنها چوار رۆژ , داستانی برسی و سەرما بردووەکان چووە سەر مێزی نەتەوە یەکگرتووەکان, 5ی ئەپرێل بڕیارێکی هەشت خاڵی بەناوی بڕیاری 688 لە لایەن ئەنجومەنی ئاسایشەوە دەرچوو بۆ پاراستنی خەڵکی سڤیل, بەمەش کۆڕەو بووە هۆکاری گۆڕانکاری بۆ یەکەمجار لە مێژووی گەلی کورددا, هەڵەبجە و ئەنفال لە کاتی خۆیدا نەیانتوانی کاریگەری دابنێن, بەڵام کۆڕەو کە روحی هەڵەبجەو ئەنفال و کاردانەوەی ئەو دوو تراژیدیایە بوو, جیهانی هێنایە دەنگ, لێرەدا دەبینین تراژیدیا رایگشتی و لەناو خۆشدا نەرمە هێزی ناوخۆیی دروست کرد.

راپەڕین ئەنجامی نەبوو, وەلێ شکستی راپەڕین بووە سەرکەوتن, دوو هۆکاری دواتر هاتنە پێشەوە شەڕی کۆڕێ و بە رادەی کەمتر ئەزمڕ و راپەڕینەکانی مانگی تەموزی هەمان ساڵی ناو شارەکان, وە سەرکەوتنەکانی پێشمەرگە لە سەرقەڵاو گەرمیان, هەموو

سەرکەوتنەکانی کۆڕەویان جێگیرترو بەرفراوانتر کرد.
کەواتە ئەگەر لە راستیدا هەر ئێمەی جەماوەر ئەندازیاری راپەڕین بوبێتین, ئەوا بێشك ئەندازیاری کۆڕەوی ملیۆنی و راپەڕینی تەموزی ناو شارەکان بووین, ئەم واقعەی دروست بووە بەری رەنج و تێکۆشای هەمووما نە.
ئەوەی رەخنەی هەیە, بە بەڵگەنامە وەڵام بداتەوە, بەڵگەنامە بە وتەی شەفەوی نابێت, پێویستی بە بەڵگەی نووسراو لێکۆڵینەوەو ساغکردنەوەو پشکنینی کاربۆنی هەیە.

لە یادی سی ساڵەی کۆڕەوی خەڵکی کوردستاندا.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

کۆڕەو ئەو کارەساتە گەورەیەی مفەوەزات نابووتی کرد

سی ساڵ بەر لە هەنووکە و لە رۆژێکی وەک ئەمڕۆدا، جەماوەری باشووری کوردستان وەک پرۆتستۆیەک دژی دووبارە گەڕانەوەی کوردستان بۆ ژێر سایەی سیستمی بەعس و فەرمانڕەوایی سەدام حسێن، بە تێکڕا کۆچڕەوێکیان مێژوویان بۆ سنوورەکانی ئێران و تورکیا دەستپێکرد.، تراژیدیاکانی ناو ئەم داستانە غەمگینە هیچی کەمتر نەبوو لە داستانی سووتاندنی رۆما لەلایەن نیرۆنەوە. بۆ خودی خۆم ئەم رووداوە دووجار تراژیدیا بوو، بەوەی لە مەرزی تەوێڵەی سەر سنووری ئێران، ئۆتۆمبیلەکەمان تووشی وەرگەڕان بووەوە، لە ئەنجامیشدا خوشکەکەم لە تەمەنی 21 ساڵیدا ژیانی لە دەستدا، کە ناچاربووین تەرمەکەی لە شاری “پاوە”ی هەورامانی رۆژهەڵاتی کوردستان ئەسپەردە بکەین، هەر لە ئانی ئەم تراژیدیایەدا سەرانی حزبەکانی کوردایەتی و نوێنەرانی بەرەی کوردستانی ئەوکات، وەفد لە دوای وەفد دەرگای بەغدادیان دەکوتا، ئاهەنگی ماچ و موچی سەرکردەکانی کورد لەگەڵ سەدام هەندەی تر برینەکەی قوڵتر کردەوە. تەنانەت وەک “ئەمجەد شاکەلی” لە کتێبی “ئەوەی نابێ بگووترێ دەبێت بگووترێ” ئەوەمان بۆ دەگێڕێتەوە چۆن لە کاتی سەرکەوتن بەسەر قادرمەکانی کۆشکی کۆماریی

و بە گەیشتن بە دیداری گەورە دیکتاتۆر "سەدام" شەڕەشان و پێشبڕکێ دروستبووە لە نێوان رەسوڵ مامەند و نەوشیروانیدا.

بە کورتی پارتی و یەکێتی و کۆی حزبەکانی بەرەی کوردستانی ئەو کات، دەستکەوتە سیاسییەکانی کۆڕەویان بچووک کردەوە بە ئەنجامدانی وتووێژ لەو کۆنێکستەدا کە هەموو دنیا چاوی سۆز و عەقڵیشی چوو بووە سەر کورد، ئەمەش هەڵەیەک نەبوو سەرانی بەرەی کوردستانی بەشێوەیەکی عەفەویی بیکەن، بەڵکو چارەسەر نەبوونی کێشەی کورد کەسابەتێکی پڕ پیت و بەرەکەت بووە بەیان، چونکە هیچ بەرنامەیەکیان نییە بۆ دوایی کۆتایی چارەسەربوونی کێشەی کورد، بۆیە هەمیشە کێشەکان بە هەڵواسراویی دەهێڵنەوە. بە کورتی من پێش دوانزە ساڵ وتارێکی پوختم لە بیرەوەریی 18 ساڵەی کۆڕەودا بڵاوکردەوە بە ناونیشانی "کۆڕەو ئەو کارەساتە گەورەیەی مفەوەزات نابووتی کرد". بۆیە لێرەدا و لە یادی سی ساڵەی ئەو تراژیدیا مرۆییەی کورددا دووبارە هەمان بابەت پێشکەش دەکەمەوە...

کۆڕەوی زیاتر لە دوو ملیۆن و نیو کەس لە هاووڵاتیانی باشووری کوردستان لە بەهاری ساڵی 1991 کە زۆرینەی دانیشتووانی ئەو کاتەی باشووری پێکدەهێنا، رووەو تاریکیی سنوورەکان و چارەنووسێکی نەزانراو، یەکێکە لە دەگمەن و ناوازەترین رووداوی سیاسییە لە مێژووی کۆن و نوێی کوردستاندا. بەو هۆیەی خەڵکی کوردستان بە تێکڕا و بە جیاوازیی دیتن و ئایدیا و چین و ڕەگەزەوە بە کۆدەنگیی لە ریفراندۆمێکی تراژیدییدا بە هەمیشە دەسەڵاتی داگیرکەری عەرەبی عێراقییان ڕەتکردەوە. ئاخر ئەوە ڕۆژێ ئەو جەماوەرەی ئێستا فڕێدراوەتە پەڕاوێزەوە، بەئەوەی بزانێت بە کوێ مل دەنێت و چارەنووس بە کوێی دەگەیەنێت، ملی ڕێگەی کۆچێکی گرتبووە بەر کە تەنانەت ژیانی تاراوگە و دەربەدەریی و تاریکیی هەموو ئاسۆکانی پێ باشتربوو لە مانەوەی لە ژێر سایەی دەسەڵاتێکی سەرکوتگەر و دڕندەی وەک ریژێمی بەعسدا.

لەم بارەوە نووسەری نەودار "دەیڤید ماکداول" لە کتێبەکەیدا "مێژووی هاوچەرخی کورد" دەنووسێت "ترسی گشتیی سەرانسەری کوردستانی گرتەوە. زیاتر لە یەک ملیۆن و نیو کورد ماڵ و ژیانی خۆیان بەجێهێشت و بە ترسەوە بە دوای جێگایەکی ئەمیندا روویان لە ئێران و تورکیا کرد. هەموو ئەو ڕێگاو کوێرە ڕێگایانەی بەرەو سنوورەکان دەچوون لە ماوەیەکی کەمدا بەهۆی ئاپۆرەی خەڵکەوە گیران. لەسەر ڕێگای تورکیا ڕۆژنامەنووسێک وتی: بەچاوی خۆی نزیکەی

پێنج سەد کەسی دیوە بەو بۆمبا فۆسفۆرییانەی هەلیکۆپتەرەکان هەیاندەڕشت کوژراون". لەلای خۆیەوە کوردناس و نووسەری کتێبی "ئاغا و شێخ و دەوڵەت" مارتن ڤان بۆرنیسن ژمارەی ئەو کوردانەی لەسەرەتای مانگی نیسانی 1991 شوێنی خۆیان بەرەو سنوورەکانی ئێران وتورکیا جێهێشتبوو بە زیاتر لە دوو میلیۆن هاووڵاتی کوردی پیاو و ژن تۆمار دەکات. گرنگیی ئەو کۆچڕەوە میللیی و نەتەوەییەی زیاتر لە دوو میلیۆن و نیو کوردی باشووری وڵات، هەر ئەوە نەبوو، جەماوەر نایەوێت جارێکی دیکە لە ژێر فەرمانڕەوایی حکومەتی بەعسییەکاندا یەک تاکە هەناسەش بدات، نەخێر ئەو رووداوە سەرنج و سۆزی دنیاشی لەگەڵ خۆیدا بەلای دۆزی کورددا راکێشا.

هەر کاریگەریی و کارتێکردنی ئەو رووداوە تراژیدییە بوو، تەنانەت "جۆرج بوش"ی وەها لێکرد بە پەلە "جەیمس بیکەر"ی وەزیری دەرەوەی وڵاتەکەی بنێرێتە ئۆردوگای ئاوارە کوردەکان، بیکەر لە سەروەختی گەڕانەوەیدا بە زمانێکی غەمگین وتی "ئەوەی من بە چاوی خۆم بینیم زۆر لەوە زیاترە باوەڕی پێبکرێت". میدیا بیانییەکان وێنای ئەم کۆچڕەوەیان وەک رووداوێکی دەگمەنی سەدەی بیستەم گواستەوە، ئەو وێنانەی لە رێی تەلەفزیۆنەکانەوە گەیشتنە چاوی هاووڵاتیانی جیهان بە ئەندازەیەک بوو لەوەتی کورد هەبووە و هەیە، هەرگیز ئەوەندە چاوی میدیا و زوومی کامێرای دەستگا و ئاژانسەکانی هەواڵی لەسەر نەبووە، تەنانەت ئەنفال و هەڵەبجە کە بە بڕوای من لەکۆڕەو تراژیدیتر و وروژێنەرتربوون نەیانتوانی بەو ئەندازەیە سۆزی دنیا بەلای خۆیاندا رابکێشن، راستە بە ژێر لێوەکردنی ئەنفال و هەڵەبجە پەیوەندیی بە بەرژەوەندیی زلهێزەکانەوە هەبوو، بەڵام کۆڕەو، بووە دیاردەیەک ئیدارەی ئەوکاتی ئەمەریکا تووشی شەرمەزارییەکی گەورە کرد، بەوەی جڵەویان بە ریژێمی سەدام و هێزە ئاسمانییەکانی بەعس شل کرد، هەتاوەکوو سەرکووتی راپەڕینی گەلانی ئێراق بکات.

وەختە بەڵام ئەم واقیعەی لە دوای ساڵی 1991ەوە لە باشووری کوردستان دروستبووە قەرداری کۆڕەوە، کۆڕەویش قەرداری چاوی کامێرای میدیاکانە. تەنانەت ژەنەراڵ "بیکیلی" فەرماندەی ئەو کاتەی هێزەکانی هاوپەیمان، لە یەکێک لە کەمپەکانی ئاوارە کوردەکان، لە بەردەم حاشاماتەکی زۆری کوردەکاندا وتی "شتێک ئێمەی هێناوەتە ئێرە کامێرا بوو، لەبەرئەوە هەوڵبدەن دۆزەکەتان باشتر بناسێنن". هەر ئەو رووداوە بوو لەسەر دەستپێشخەریی فەڕەنسا و خودی فرانسوا میترانی سەرۆکی ئەودەمی فەڕەنسا، وای لە ئەنجوومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتیی کرد لە رۆژی 1991-4-4 کۆببێتەوە، تاوەکوو

بڕیاری 688 دەربکەن، کە بووە قەڵغانی پاراستنی کورد هەتا
ساتەوەختی رووخانی بتەکەی سەدام لە ساحەی فیردەوسی بەغداد لە
بەهاری 2003. هەتا ئێرە هەموومان دەزانین کۆڕەوی میلۆنیی کورد
دۆزی نەتەوەیی کوردی لە دۆزێکی لۆکاڵیی و ناوخۆیی وڵا تێکەوە کردە
دۆزێکی نێونەتەوەیی کە زلهێزەکانی دنیا دەخالەتی تێدا بکەن.
هەتا ئێرە بۆ هەر کوردێک ئاشکرایە کۆچڕەوی ملیۆنیی خەڵکی کورد
ئەگەر ژیرانەتر لەوەی کرا مامەڵەی لە تەکدا بکرایە ئەوە خەباتی
رزگاریخوازیی گەلی کوردستانی دەگەیاندە وێستگەی دەوڵەتی سەربەخۆ
و دانپێدانراو لەلایەن تەواوی ک□م□□□ی نێودەوڵەتییەوە، چوونکە
هەموو ئاماژەکان بۆ ئەوە دەچوون ئیدی کاتی ئەوە هاتووە
کوردەکانیش لە رێی دەوڵەتێکی نەتەوەیی خۆیانەوە گرەنتی
مافەکانیان بکرێت، کۆڕەو ئەگەرچی رووداوێکی زۆر تاریک و رەشە لە
مێژووی گەلی کوردستاندا، بەڵام ئەگەر هەڵەی سیاسی□کان و هەڵپەی
مفەوەزات لێی گەڕابا و باشووری بە مارە بەجاش لە عێراقی “کۆماری
ترس” و سەرکوت و گۆڕی بە کۆمەڵ مارە نەکردایەتەوە ئەوە لە مێژەوە
بوو لانیکەم ئەم پارچەیەی کوردستان وەک دەوڵەتێکی سەربەخۆی
قانوونی جێگەی خۆی دەکردەوە.

هاوڕێ و خزمی نێزیکم “ناسر حەفید” کە لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی
رابردووەوە لە سوێد دەژی و یەکێکە لە نووسەر و چالاکەکانی بواری
سیاسەت، بۆی گێڕامەوە: لە کاتی کیمیابارانکردنی هەڵەبجە و
ئەنفال، زۆر مانگرتن و خۆپیشاندانمان لە ستۆکهۆڵم سازدا،
دەمانوویست سۆزی سوێدییەکان بەلای ئەو تراژیدیا م□ر□ییەی لە
باشووری کوردستاندا روویدەدا رابکێشین. بەڵام هیچ سوودێکی نەبوو،
یەکێک لەو پەرلەمانتارە سوێدییە چەپانەی ببووە هاوڕێم پێیووتم:
سەردەمانێک هەموو دنیا بە ڤێتنامەوە خەریکبوو، دواجار ڤێتنام
ئازاد بوو، رۆژێکیش دێت خۆری ئازادیی ئێوە هەڵبێت و هەموو دنیا
بە ئێوەشەوە خەریک بێت!!، بۆ من ئەو قسەیە لە دوای ئەنفالی ساڵی
1988 قابیلی هەرسکردن و بڕواکردن نەبوو. بەڵام لە دوای راپەڕین و
لە سەروەختی کۆڕەودا ئەو پێشبینییەم بەچاوی خۆم بینی، بینیم
پیرەژنێکی زۆر لاواز بە سندوقێکەوە کۆمەکی بۆ کورد کۆدەکردەوە،
منیش لێی چوومە پێشەوە و وتم منیش کوردم.

لە وەڵامدا پیرەژنەکە وتی: من هەقی تۆم چییە؟!، من یەکەم کەس
بووم کۆمەکم بۆ ڤێتنامییەکان کۆکردەوە ئێستاش هەر یەکەم کەسم
کۆمەک بۆ ئاوارە کوردەکان کۆدەکەمەوە!. ئەوەبوو پەرلەمانتارەکە
پێیوتم: ئەها کاتی خۆی پێمووتی، ئەوە ئەمڕۆش خۆری ئێوە لە

هەڵهاتندایە و دنیا بە ئێوەوە خەریکە، تاوەکوو بتانکەنە حکومەت. بەڵام دوای پرسەی دانوستان و چوونی وەفدی بەرەی کوردستانیی ئەوکاتە، بە سەرۆکایەتی "مام جەلال" و یاوەرەتی "ڕەسوڵ مەمەند و سامی عەبدولڕەحمان و نێچیرڤان بارزانی" ئەو ئەندام پەرلەمانەی سوێد بە سەرسامییەوە وتی: نەتانتوانی کەڵک لەو هەلە وەرگرن، لەوە زیاتریش ئێمەتان تووشی شۆک و شەرمەزاریی کرد.

مەبەستمە بڵێم لەو سەروەختەدا کە هەشتا سەدان هەزار کەس لە کامپی ئاوارەکاندا بوون، سەدان بنەماڵە لە پرسەی ماتەمینی لە دەستدانی کەسوکاریاندا بوون، بڕیاری پەلەپێوزکەی رووکردنە بەغدا و دەستپێکردنەوەی خولە دەڵاوەکانی دانوستان، هیچ لێژەکیک و هیچ مەرالێەک و هیچ عەقڵانییەتێکی سیاسیی پشتگیریی لێ نەدەکرد. کریس کۆچێرای ڕۆژنامەنووس و کوردناسی فەڕەنسیی بە سەرسووڕمانەوە لەبارەی ئەم هەڵوەستەی سەرانی بەرەی کوردستانییەوە دەنووسێت "لە ڕەوشێکدا کە بەشێوەیەکی خێرا رای گشتیی دنیا لە زەمینەی پشتیوانیی و یارمەتی بەسوودی کوردەکان بەرەو فراوانبوون دەچوو، ئەوان ئەم کاتەیان بە دانوستانی نوێ لەگەڵ سەدام حسەین هەڵبژارد، لەگەڵ ئەمەشدا، حکومەتەکانی ڕۆژئاوا لە ژێر فشاری رای گشتیی بە یەکەمین جار چەند بڕیارێکیان بە مەبەستی پاراستنی کوردەکان پەسەندکرد، بە ئەم کارەش هەزاران سەربازی کارامەیان بە وەڵامدانەوەی پێشلکاریی هێزی هەوایی عێراق ئامادە کرد کە ڕێگایان نەدەدا هیچ گومانێک لە بەرامبەر پاراستنی هەوایی ناوچەکانی کوردستان پەیدا بێت. رابەرانی کورد لە هەلومەرجێکی سەرسامدا دەستیانکرد بە گفتوگۆ، لە کاتێکدا هەزاران کورد لە سەرما و بەفردا گیانیان سپارد، جەلال تاڵەبانی و سێ کەسی دیکە لە رابەرانی کورد لە تەلەفزیۆن بینران و سەدامیان لە ئامێز گرت و ماچیان کرد، (ئەمە گوناهێکی گەورەیە، هەنگاوێکە بە خۆکوژیی)، ئەم وتەیە لەلایەن نوێنەرێکی پارتی کۆمۆنیستی عێراق لە پاریس بەیانکرا".

بەم جۆرە سەرکردایەتی بزووتنەوەی کوردیی لەو هەلومەرجە نوێیە نەیتوانی کەڵکێکی ئەوتۆ وەربگرێت، بەڵکو دیسان ڕێگە تەقلیدییەکانی خۆی گرتەوە بەر کە بریتیبوو لە یاریی هەمیشە کورد تیا دۆڕاوی دانوستان دەگەڵ بەغداد. تەنانەت سەرکردەکانی کورد بە گوێدانە ئەو هاوسۆزیی و هاوپشتیوانییە جیهانییەی لەو وەختەدا لە کورد دەکرا و داوای گرەنتی زیاتر دەکرا بۆ پاراستنی مافی هاووڵاتیانی کورد، پشتیان کردە واقیع، روویان لە کۆمەڵگای

نێودەوڵەتیی وەرگێڕا و قیبلەنمای خۆیان ئاڕاستەی بەغدادی پایتەختی وردوخاشکردنی خەونی کورد و پلانە جەهەننەمییەکانی لەناوبردن و گەلکوژیی کورد کردەوە. تەنانەت "نەوشیروان مستەفا" ساڵی رابردوو لەرێی ئەو زنجیرە وتارەی لەرۆژنامەی "رۆژنامە" بڵاویکردەوە لەمەڕ مفەوەزاتی ساڵی 1991، باس لەوە دەکات وەختێک بە مام جەلال وترا، پێویستە لەگەڵ سەدام وریابین و پێویستمان بە گرەنتیی نێونەتەوایەتی هەیە، ئەو لە وەڵامدا وتوویەتی "ئەمە گرەنتی نێودەوڵەتیمان ناوێت، سەدام خۆی گرەنتییە". ئەگەر لەم وتەزایە کەمێک وردبینەوە و لیکۆڵینەوەیەکی تاقیگەیی بۆ بکەین، دیسان راستیی ئەو بزووتنەوە ناسیۆنالیستییە کوردییە فیدراڵیخوازەمان بۆ دەردەکەوێ هەمیشە چاوی لە بەغداد بووە و لەبری بنیاتنانەوەی کوردستانێکی سەربەخۆ و هەنگاوی دەوڵەت، خەونی بە برابەشیی و بەشداریکردنی حکومەتەوە بینیوە لە بەغداد، هەر ئەم فاکتە ساکارە نیشانمان دەدات بزووتنەوەی ناسیۆنالیستی فیدراڵیخواز هەمیشە هەموو هەلەکانی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردیی دەکاتە قوربانیی گفتوگۆ لەگەڵ بەغداد، تەنانەت دەوڵەتی کوردستان ناگەڕێتەوە بەو بڕە مافە کرچ و کاڵەی بەغداد بە منەتەوە پێیدەدات.

جەلال تاڵەبانی و کۆی سەرانی بەرەی کوردستانی چەندان ئەزموونی تریان لە بواری دانوستان لەگەڵ سەدام و حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانی عێراق هەبوو، سەرەنجامی هەموو مفەوەزاتەکانیان بینیبوو، کە جگە لە هەڵگیرساندنەوەی خولێکی تری جەنگ و شەڕی نابەرابەر شتێکی تر نەبووە. تەنانەت دوای چوونی مام جەلال و شاندەکەی هاوڕێی، لە لێدوانێکیدا، مام جەلال دووپاتی دەکاتەوە بڕوای بە مفەوەزات و گرتنەبەری رێگەی بەغدا نەبووە، بەڵام ترسی لە دروستبوونی ئەرمینیایەکی تر لە تاراوگە وەهای لە سەرکردەکانی بەرەی کوردستانی کرد، بگەنە بڕیاری دانوستان، ئەو دەڵێت "من دژی گفتوگۆکردن بووم، بەڵام ئێمە ناتوانین تەنیا وەکوو پارتێکی سیاسیی کار بکەین، ئێمە سێ ملیۆن ئاوارەمان هەیە کە دەبێت بیر لە چارەنووسیان بکەینەوە، ئێمە دەمانەوێت ئاوارەکان بگەڕێنەوە ماڵی خۆیان و ماڵەکانیان دروستبکەنەوە". لە باری واقیعیشەوە مفەوەزات نەیتوانی هیچ بۆ کورد بەدەستبهێنێت جگە لە گەڕانەوەی ئاوارەکان بۆ شار و شارۆچکەکان، بەڵام لە روویەکی ترەوە زیانێکی گەورەی لە دۆزی کورد دا و گەورەیی و شکۆی کۆڕەوی کەم کردەوە، هەرئەمە وایکرد هاوسۆزیی هاووڵاتیانی دنیا کەم بێتەوە و بەم هۆیەشەوە حکومەتەکانی رۆژئاوا رزگاریان بوو لە فشاری ئەو رای گشتییەی

لەسەریان بوو بە هاریکاریی و پاڵپشتیکردنی مرۆیی و سیاسیی گەلی کورد.

کارەساتەکە ئەوە بوو شاندی کوردیی لە بەغداد هیچ شتێکی سەوز نەکرد و وەک هەموو جارەکانی تر بەدەستی بە تاڵ گەڕانەوە، بەڵکو بە خولێکی تر سەدام حسێن و رژێمەکەی وەها لێبکەن هەندێک ماف بە کورد بەرەوا ببینن و دانی پێدابنێن. هەروەکوو "نادر ئینتیسار" نووسیویەتی "وەفدی کورد بۆ گفتوگۆکردن بە سەرۆکایەتی تاڵەبانی هیچ رێککەوتنێکی لەگەڵ حکومەتی عێراقدا ئیمزا نەکرد، بەڵام خولێکی دیکەی گفتوگۆی عێراق و کورد لە حوزەیرانی ساڵی 1991دا دەستیپێکردەوە". کەوابوو دانوستانی ساڵی 1991 نەک هەر هیچی بە کورد و خەباتی نەپساوەکەی لە پێناوی سەربەخۆییدا نەبەخشی، بەڵکو بووە یەکێک لە گرنگترین فاکتەرەکانی نابووتکردنی کۆڕەو و کەمکردنەوەی رادەدەی هاوکاریی و پاڵپشتیی جیهانیی بۆ کورد. چوونکە کورد لە رێی مفەوازەتەوە پەیامی ئەوەی بە جیهان گەیاند: پێویستیی بە هاوکاریی کەس نییە و دەتوانێت لە رێی مێزی گفتوگۆوە قەناعەت بە حکومەتی بەغداد بهێنێت و دۆزی نەتەوایەتی خۆی لەگەڵ ئەو بگەیەنێتە خاڵی چارەسەرکردن. لە کاتێکدا ئەم هەوڵانە، کەوتبوونە دوای رووداوەکانی هەڵەبجە و ئەنفال و قەلاچۆکردنی کورد و خاپوورکردنی گوند و ئاواییەکانی کوردستان، کەوتبوونە دوای هەموو ئەو نەهامەتییانەی کورد کە لە سەدەی بیستەمدا لەلایەن حکومەتی عێراقەوە بەسەریدا هێنرابوو.

لەگەڵ ئەوەدا هەشتاش سەرکردەکانی کورد لە بری بەکارهێنانی کارتی کۆچڕەوی ملیۆنیی خەڵکی کوردستان بۆ دروستکردنی دەوڵەت، کەچی بەپێچەوانەوە کردیانە هۆ و بەهانەیەک بۆ رووکردنەوە بەغداد و درێژەدان بە مانەوەی خاکی باشووری کوردستان لە چوارچێوەی دەوڵەتی بەزۆر داسەپاوی عێراقدا. هەروەک "م.شەرزاد حەسەن" لە وتارێکیدا دەنووسێت "لەوەتەی هەین پەیوەندیی نێوان کورد لەگەڵ عەرەب و فارس و تورک، پەیوەندییەک بووە کە سنوورەکانی نێوانمان سنووری مەرگ و خوێن بووە، گەورەترین درۆ ئەوە بووە ئێمە لەگەڵ ئەواندا براین، برایەتیی بڕیارێک نییە لەناو ئەو مێژووە درێژەدا بوونی هەبووبێ، مێژوویەک کە جگە لە زمانی شمشێر و باروت هیچی دیکەی نەزانیوە. مێژوویەک کە حوکمێکی ک[illegible]گایی بەوان بەخشیوە و بەتە حوکمێکی پیرۆز و خواهانە، ئەوانە هەمیشە ڕۆڵی ئاغا و بەگلەر و ئێمەش ڕۆڵی مسکێن و پاڵە و سەپانیمان بینیوە، ئەوان سەردار و ئێمە کۆیلە، ئەوان دەسەڵاتدار و ئێمەش ژێردەستە، ئەوان پتر لە هەزار ساڵە بە

کولتوورێکی خوێناویی خۆیانەوە سواری کولتووری ئێمە بوون و چیمان هەبوو لێیان سەندین، بە زەبری شمشێر و باج و خەراج مێژوویەکی زۆری خۆیان کرد بە مێژووی زاڵ بەسەر ئێمەدا”.

بە کورتی لەوەتی سەدەی بیستەم هاتووە و کوردستان بەسەر چوار دەوڵەتی کۆنەپەرستی ناوچەکەدا دابەشکراوە، کورد هەر گیرۆدەی ستەمی میللی و نەتەوەیی نەبووە، بەڵکو لەهەمان کاتدا گیرۆدەی ئەو ئاوەزە سیاسییە کورتبین و ناواقیعییەش بووە، هەموو کات بە زمانێکی نەرمونیانەوە دروشمی برایەتی درۆزنانەی نەتەوەی چەوساوە و ژێردەستی کوردی لەگەڵ نەتەوەی سەردەست و دەسەڵاتداری داگیرکەری کوردستان هەڵکردووە، ئاخر برایەتیی لە درۆیەکی شاخدار بەولاوە چیترە، ئەگەر خۆمان بەبرای ئەوانە بزانین ئەنفالیان کردووین و بستەکی خاکی عێراق نەماوە جەستەی مرۆڤێکی ئێمەیان تێدا نەشاردبێتەوە؟. هەر کاتێک جوولەکەکان خۆیان بە برای نازیست و ئەڵمانە توندڕەوەکان زانی، هەر کاتێک ئەرمەنەکان بوونە برای گیانی بە گیانی عوسمانلی و تورکەکان، هەر کاتێک فەلەستینییەکان بوونە بە برای یەهوودییەکانی ئۆرشەلیم، ئەوکات کوردیش دەتوانێ و مافی خۆیەتی دروشمی برایەتی لەگەڵ نەتەوە سەردەستەکان هەڵبکات و گوێی دنیای پێ کەڕ بکات.

ئاخر هەر ئەم کولتووری خۆ بە کەمزانین و خۆ بچووککردنەوەیە بووە، ئەمەی وەها لێکردووە هەر بە داگیرکراویی و ستەملێکراویی بمێنینەوە. نابووتکردنی کۆڕەو و بە ئەنجامدانی مفەوەزات یەکێکە لەو دەیان هەڵە و هەنگاوە سیاسییە کوێرانەیەی هەمیشە هەلە زێڕینەکانی لە کیس کورد داوە. بەڵام ئیتر سیاسەت وایە بچووکترین هەڵە گەورەترین هەڵدێری لە پشتەوەیە، بچووکترین زرنگیی گەورەترین سەرکەوتنی بەدەمەوەیە، وەلێ بەداخەوە کورد بە چەشنی پەندەکی پێشینانی لێ بەسەرهاتووە کەدەڵێت “لە شوێنێک عەرد هەیە و ئاو نییە، لە شوێنێکی دیکە ئاو هەیە و عەرد نییە”. مێژووی ئێمەش هەروا بووە یان ئەوەتا سەرکردەی زرنگ و نەتەوەییمان هەبووە و واقیع و دنیا لە دژی بوون، یان دنیا لەگەڵمان بووە و واقیع شانسی پێداوین، سەرکردەی باشمان نەبووە، سەرکردەیەک وەک گاندی بێت یان هیچ نەبێت بیسمارک بخاتەوە بیرمان. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا نابووتکردنی کۆچڕەوی میلۆنیی کورد لە بەهاری 1991، ئەگەر تاوانێکیش نەبێت بە سەرانی بەرەی کوردستانی، ئەوە بە ئاسانیی دەتوانین بڵێت گەورەترین هەڵەی مێژوویی بوو بە درێژایی تەمەنی خەباتی گەلی کوردستان لە سەراپای سەدەی بیستەمدا.

تێبینی: ئەم وتارە لە ژمارە "619"ی ڕۆژنامەی "کوردستان راپۆرت" لە ڕۆژی 2009-4-19 بڵاوبۆتەوە.

ئابوری نیشتمانی یان بودجەی عێراق.. بەشی یەکەم.. سامانی وەستا بەکر

بەپێچەوانەی هەموو ئەوانەی کە پێیان وایە واباشترە ڕێکەوتن لەگەڵ ناوەند بکرێ و بەشە بودجەی هەرێمی کوردستان لە "باغی داد" بەغاوە بێت و لە بەرامبەرا هەرێم ئەو بەشە نەوتەی لێ داوائەکرێ ڕادەستی کۆمپانیای سۆمۆی ئێراقی بکات، بەندە پێچەوانەکەیم بەگونجاوتر ئەبینم و پێموایە نەئەبوو هەرێم هەر لەسەرەتاوە دەست بە نەوت دەرهێنان بەرێ لەکاتێکا دراسەی بابەتەکە نەکرابوو نەیانئەزانی بەرەو کام تونێل ئەچن، بەڵام ئێستا کار لەکار ترازاوە، گونجاوترە کە هەرێم پشت بەخۆی ببەستێ، کۆمپانیا حیزبییەکان دەماودەست هەڵوەشێنەوە و کۆی داهاتی ناوخۆ بچێتە گیرفانی حکومەتەوە نەک حیزب، وە هیچ بڕێ پارەیەک لە ناوەند وەرنەگرێ، کورد دەمێکە ووتویەتی "گۆشت لاڕانی خۆت بخۆ لەمنەتی قەساب باشترە"، بۆ ئەم بابەتە زۆر گرنگە سەرەتا چاوێکی خێرا بە دروست بوونی ئێراق و پێکهاتەکانیا بخشێنین.

هەر لەسەرەتای دروست بوونییەوە ئێراق بەزۆر پێکەوە لکێنراوە لە هەرسێ ویلایەتی بەغا و بەسرە و موسڵ.
هیچ یەکێک لە پێکهاتەکانی عێراق ئینتمایان بۆ خودی عێراق نیە ، ئینتماکان زیاتر بۆ مەزهەب و ئیتنیک و نەتەوەو خاک و شوێن و وڵاتی جیاوازە لە دەرەوەی ئێراق، بەڵام لەژێرناوی ئێراقا هەمووی ئەیەوێ ئەوەیتر بچەوسێنێتەوە و تۆڵەی کۆنە کین و دووبەرەکی لە مێژینەی خۆی بەناوی ئێراقپارێزییەوە بکاتەوە.

سونە:
سەرەتا سونەکان بەهاوکاری ئنگلیز، لەهەوڵی دروستکردنی ئێراقێکا بوون کە سونەگەر و عەرەبی بێت تا ڕوخانی پاشایەتی لە ١٤ی تەموزی

١٩٥٨، لەهەوڵی دروستکردنی وڵاتێکا بوون کە جۆرێک لە مەدەنیەتی پێوەدیاربوو.
پاشان لە ساڵی١٩٦٣ەوە تا ساڵی ٢٠٠٣ بەسیاسەتی ئاگرو ئاسن وڵاتیان بردووە بەڕێوەو تەنانەت سەریان لە ئەنفال و کیمیابارانیش نەکردەتەوانە.
لەبەر ئەوەی کە زۆربەی کورد سوننەن بۆیە ئەمان تەنها شەڕی کوردبوونیان لەگەڵ ئەکردی نەیان ئەتوانی لەژێر هیچ ناو و پاساوێکی ئاینیا کورد بچەوسێننەوانە، هەر لەبەر ئەوەش بوو ڕاگوازتنی کورد لەسەر خاکی خۆی لای ئەوان لەژێر ناوی "ئەنفال"ل کراو هەرواش ناسرا بەڵام ناوە نهێنیەکەی نەوەدەی سوننەکان "التعریب" بۆ عەرەب کردنی ناوچە کوردییەکان بوو لەڕێی هاوردەکردنی عەرەبە دەوار نشین و توندڕەوکانەوە، بەڵام ئەو نهێنییەی دەی سوننەکان لای کورد ئاشکرابوو.
هەر ئەم سیاسەتەی سوننەکان بوو کە بەتەواوەتی کورد و شیعەیان لەخۆیان دوورخستەوە و کارێکیان کرد کە تاکی شیعە وە کورد بەتایبەتی هیچ وەلا و ئینتمایەکی بەو شوێنە نەمێنێ کە ناوی ئێراقە.

شیعە:
شیعەکان بەهاوکاری ئێران لەدوای ڕووخانی ویلایەتی سوننەکان لەساڵی ٢٠٠٣ەوە لەهەوڵی ئێراقێکی مەرجەعگەرایی شیعە مەزهەب دروستکردنان.
لەساڵی ٢٠٠٣ ئەمەریکیەکان هەر ئێراقە کۆنەکەیان بەناوی ئێراقێکی نوێ بۆ هەمووان دروستکردەوە کەلە ڕاستیا هەر هەمان ناو و ناوەڕۆکی هەیە، کە ئەمە باشترین هەلێک بوو بۆ شیعەکان کە بۆ جاری یەکەم ببن بەخودان و دەسەڵاتداری یەکەمی ئێراق و چێژی خاوەنداریەتی و دەسەڵات بکەن.
لەبری ئەوەی شیعەکان بەدەرس وەرگرتن لە چەوسانەوەی ڕژێمەکانی پێشوو هەوڵی دروستکردنی وڵاتێکی خۆشگوزەران بۆ هەمووان بەن، بەڵام بەپێچەوانەوە بە گۆی کۆنە کینە و تۆڵەکردنەوە ڕوویان لە دەسەڵات کرد و وڵاتیان ڕادەستی ئێران کرد، نەیاری دێرین و بکوژی ڕۆڵەی گەلانی ئێراق لە جەنگی هەشت ساڵەی ئێراق/ ئێران، کە ئەمەش باشترین بەڵگەیە کە زۆرینەی هەرە زۆری ئێراق کە شیعەن هیچ ئینتمایەکیان بۆ ئێراق نیە، بەڵکو ئەوەنە ئێراقیان پێویستە تا لەخزمەتی مەزهەبابێت.
بۆیە هەبوونی دەستورەکەوە کە کورد خۆی دەستی لە نوسینەکەیا هەیە ماف بەهەر عێراقییەک ئەیا لەهەر شوێن و ناوچەیەکی ئەو وڵاتەیا نیشتەجێ بێت، بۆیە شیعەکان سودێکی زۆر لەو بڕگە دەستورییە

وەرەگرن، ئەمان ڕوو لەهەر شوێنێکی کورد نشین بکەن بە "التعرتب" بەعەرەب کردنی ناوچە کوردییەکان لەڕێگەی بە شیعە کردنی ناوچەکەوە ئە کارە ئەکەن، ناشتوانرێ زۆر گلەیان لێبکەی چونکە ئەو کارە هەم دەستورییە، هەم هیچ لایەنێکیش لەترسی ئێران و هێزی زۆری ئێستای شیئەکان ناوێرن ڕووبەڕوویان ببنەوە، لەوێشگەڕەی زۆرینەی کورد موسوڵمانە وە کوردیش واڕاهاتووە کە خاک و ئاو و میلەت و نیشتمان بکاتە قوربانی ئاینی ئیسلام بەپێچەوانەی هەموو نەتەوە موسوڵمانەکانیتری جیهان!

کورد:

بەدرێژای مێژووی دروستبوونی ئێراق، هەمیشە کورد ژێردەستە و چەوساوە و سوتەمەنی شەڕی ئەو دوو لایەنە مەزهەبگەرایا بووە، ئەمە جگە لە ڕقی نەتەوەیی.

دەستەبژێری سیاسی و بەڕێوەبەرانی ئێراق چ سونەبن یان شیعە بەجگە لەوەی ئەو دوو مەزهەبە کینەی شەڕێکی کۆنی مێژووی نێوانیان تائەمڕۆش بەڕەسەی هەیە و لەسەر هەموو شتێ ناکۆکن، ئەفسوس تەنها لەسەر پرسی خودمختاری و سەربەخۆی کورد نەبێ کۆک و هاوپەیمانن.

لەڕاستیا بنەمای فیکرو ستیراتیژی سونە و شیعەش هەر هەمان ئایدلۆژییەکانی ئێراقی کۆنە، بەڵام ئەوە خودی کێشەی بەردەم کورد نیە، بەڵکو کێشەی گەورەی بەردەم کورد هەر خودی دەسەڵاتدار و بڕیاربەدەستی کورد خۆیەتی، کە ئەوانیش تا ئەم ساتەش هەر دیلی بیری "ئۆتۆنۆم-فیدراڵ"ی و یەکپارچەی خاکی ئێراقن، هەر ئەوەش وایکرد بەشداریان لە نوسینەوەی دەستور و دامەزرانەوەی ئێراقی نوێیا تەنها بیر لە پارەو پۆست وبەرژەوەندی کەسی و بنەماڵەکانیانا بێ، چونکوم پەروەردەی ئەوان هەر هەمان پەروەردەی ئێراقە کە نەکەیە کە سونەو شیعەش هەڵگرین.

ئەمریکا:

دروستکردنەوەی ئێراق لایەن ئەمریکاوە لە ساڵی ۲۰۰۳ و نوسینەوەی دەستور لە ساڵی ۲۰۰۵ لە پێناو دروستکردنی وڵاتێکی هاوسەنگ ویەکسان و فیدراڵا نەبوو، کە کەی پێکهاتە جیاوازەکان تیایا یەکسانبن لە ماف و داهات و دەسەڵاتا، بەڵکو لە پێناو پاراستنی پارسەنگی دەسەڵاتی خودی ئەمریکا لە ناوچەکە و ستراتیژی هاوسەنگی هێز بوو بەرامبەر نەیارەکانی.

کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و ئەمریکا بەتایبەتی پێداگربوون لەسەر مانەوەی جێوستراتیژییە کۆنەکەی دروست بوونی ئێراق و مانەوەی بەیەکگرتووی، ئەویش بەپاراستنی هاوسەنگی هێز لە ڕۆژهەڵاتی ناوین

و کەنداوی عەرەب-فارس بەرامبەر بە ئێران و شوێن پێ چوێنەکردن بە ڕوسیا.

ئەم کارە بۆ ئەمریکا هێندە ئاستەنگ نەبوو چونکە هەر زوو درکیان بەوە کرد بوو کە سەرکردەکانی کورد تەنها بیریان لای پارە و پۆست وبەهێزکردنی حیزبەکانیانە وەک ئەوەی پۆل بریمەر لە کتێبەکەیا باسی لەوە ئەکات کە هەر زوو بە پارە دەستەمۆیان کردن، چیتر دروستکردنەوەی ئێراق کە نەکە گرفتی لەبەردەما نەما، چونکە بیرمان نەچێ ئەوە تەنها کورد بووە کە هەمیشە وای پشاناوە کە لە پێناوی سەربەخۆی کوردستانا خەبات ئەکات، بەڵام کاتێک کاتی خۆی بوو کە کورد خەونە دێرینەکەی بکات بە ڕاستی، کەچی بەداخەوە بە هەموو لایەک ئاشکرا بوو کە خەونی سەرکردەی سیاسی کورد بە دەسەڵات و پارە بووە نەک سەربەخۆی.

کۆمەڵگەی ئێراق:

خۆی هەر خودی پێکهاتەی ئێراق وایە بەهۆی کەمی هۆشیاری و نابەڵەتی خەڵکەکەی لە بواری ڕامیاری و بەڕێوەبردن و ستراتیژی نەتەوەی و جیۆسیاسی کە هەمیشە سەرکردەی خێڵ و ئاینی و میلیشیا و بنەماڵە و مەزهەبی و عەشایەری زاڵن، کە ئەمەش هۆکاری بنچینەییە کە لەسەرەتای دروست بوونی ئەو وڵاتەوە تاکو ئەمڕۆ هیچ لەیەک تێگەشتن و یەکتر گیراکردنێکی ڕاستەقینەی یەکتر بوونی نەبووە.

کێشەی کورد:

بەداخەوە یەکێک لە کێشە گەورەکانی کورد هەمیشە ئەوە بووە کە بیری ستراتیژی درێژخایەن نەبوونی بووە و بەپێچەوانەوە هەمیشە بیرکردنەوە ڕۆژانەو کورتخایەن بووە، هەر ئەمەش وایکردووە کە ستراتیژی نەتەوەی و نیشتمانی ببێ بەکاڵا و بەقوربانی پارێزگاری لەدەسەڵاتی خێڵ و بنەماڵە و تاکە کەس و خۆدەوڵەمەنکردن و پێکەوەنانی سامان.
کورد لە ئێراقا ناتوانێ دڵنیابێ کە جارێکیتر جینۆساید و ئەنفال و هەڵەبجەیەکیتری لێناکرێ، بە نمونە لەدوای ڕووداوەکانی ١٦ی ئۆکتۆبەرەوە بینیمان چی لە کوردانی دوزخورماتوو کرا، ماڵەکانیان سوتێنران، خەڵکەکەیان ئاوارەکران، زەوی و سامانیان دەستی بەسەراگیرا، کەواتە هەمیشە کیمیای بارانکردن و جینوساید ئەگەرێکە لەبەردەم کوردا نەک مێژوویەکی ڕابردوو کە ئەکرێ لەهەر کاتێکا ڕووباتەوە.

بە بەرچاو ڕوونی من نامەوێ لێرەیا کورد وەک نەتەوەیەکی چەوساوەو

بێتاوان بناسێنم و سونەو شیعەش بکەم بەدڕندە نەخێر، خۆی هەرخودی دروست بوونی ئەو وڵاتە وایە چونکە لەسەربنەمای بەرژ□وندی دەرەکی دروستکراوە نەک بەرژ□وندی پێکهاتەکانی هەربۆیە هەمووی هەست بە چەوسانەوە و مافخوراوی ئەکا و بەدوای هەلێکا ئەگەڕێ تۆڵەی کۆنە کین بکاتەوانێ، خۆ ئەگەر حوکمڕانی کوردیش بەنمونە وەرگرین لە کەرکوک دواتر ناوچە دابڕێنراوەکانی تری کوردستان، ئەوە ئەو ڕاستیەمان بۆ ڕوونئەبێتەوە کە هیچ پێکهاتەیەک ماف بەوانیتر ڕەوانابینێ و ئەگەر بۆی ڕێکەوێ ئەوا بەزەبری هێز وڵات بەڕێوە ئەبات نەک پاراستنی ماف و یەکسانی بوون و هاوبەشی بەڕێوەبردن.

سامانی وەستا بەکر

٣٠-٣-٢٠٢١ سوید-ستۆکهۆڵم

دەلالەتی سیاسی نێو کۆپلە شیعریەکانی سەباح رەنجدەر.. بەکر روانسەری

شاعیر سەباح رەنجدەر کە هەردەم لەسەر ئارەقەی ناوچەوانی قەڵەمی هەناسەی شیعری داوەو وەکو مرەکەب بەکاری هێناوەتەوە بۆ ئەفراندن و بەخشینی شیعر، کە سەرجەم بەش و زاراوەو وێنەو شێواز تیایاندا هەر خۆی خاوەنی بووەو لە کەسی وەرنەگرتووە، ئەو بێمنەت لە هەوڵی بەخشینی شیعردایە، ئەگەر نوسخەی کاغەزیی شیعر ئیتر بەرەو ئۆغرکردن چووبێت ئیتر ئەویش بڕیاردەدا لە ساڵی ٢٠٢١دا چاپی ئەلیکترۆنی /پی دی ئێف/ی دوا کۆ بەرھەمی شیعریی خۆی بە ناوی (سەر زەمینی هەموو ناوەکان) بڵاوبکاتەوە، کە ژمارەی سپاردنی ٢٨٠ی ساڵی٢٠٢١ی بەڕیوبەرایەتی کتێبخانە گشتییەکانی دراوەتێ.

مر□ق ه□رچەندێك بژی لەمڕۆژەدا هەر ئەوپەڕی بگاتە ٦٠و٧٠و ئەمەش بە مەرجێك ئەگەر زەلیل و کەنەفت و دەربەدەر نەبێت، یان بە رووداوی تر پێش مردنی سروشتی کۆچ نەکات، شاعیریش خۆی کە ساڵی ٢٠٤٥ی بۆ

مردنی خۆی پێشنیارکردبوو هەر لەسەر ئەم بنەمای کۆچە سروشتییە بوو، کەواتە ژیان بە راستگۆیی و نزیك لە خەمی گەل و هاوڵاتیان شانازییەکی گەورەیە بۆ شیعرەکانی شاعیر کە دوای خۆی بەجێیان دەهێڵێت و ئەوانیش هەرگیز لە ئاماژەی سیاسی بەدەر نەبوون... ئەو ڕەنگە هۆکاری زۆر بن بۆ سەرهەڵدان و توشبوون و پەیدابوونی نەخۆشییەکانی: شەکرە، پەستانی خوێن، هەناسەسواری، لەرزەی دڵ. بێداری، خەمۆکی و نیگەرانیی... بەڵام سەرەتا ئەو دوژمنە ناحەزیانەی تاوانبار دەکرێت کە لە ژیانیدا هەندێ توانیبێتیان بستێك لە زەمینی ئاسوودەییان بۆ جێ نەهێشتووە تا هەناسەی لەسەر بدات و بەهەموو جۆرێك ئازاری دەروونییان داوە، لە پێناوی چیدا؟ تەنیا چونکە نەچووتە ژێر تەوژمی بە بەرهەم و بە بەهرەییانەوە، تەنیا چونکە جیاواز لەوان نووسیویەتی و ئەوانیش لەمەدا هەستیان بە بچوکی خۆیان کردووەو ئیدی پێگەی ئیداری و کۆمەڵایەتی خۆیان کەکردووە تەوەو لە خزمەت ئازادانی هەستی ئەم شاعیرە ڕۆح سووکەدا بە شێوەیەکی ناشارستانی و نامرۆڤانەی بەکاریان هێناوە.
بەڵام هەموو ئەمانە ساردی نەکردوونەتەوە لە جەنگە حەقیقییەکان، جەنگی دیکتاتۆرو ستەم، بەڵام ئەوە خوێنەران و نووسەرانن کە بە هەیەك لە هەیەکان هەتا ئێستا خۆیان نەداوە لە شیکردنەوەو لەدوان لە هەڵوێستە سیاسییەکانی شاعیر وەکو تاکەکی وشیاری ناو کۆمەڵگایەکی ستەمدیدە.
کاتێك فشاری هەڵەو گەندەڵی سیاسی دەگاتە هەڵهەشکردن لە پارووەنانی مرۆڤ و موچەی کرێکاران، ئەو کاتە مەترسی گەوجاندنی سیاسی لە ژێر ناوی نیشتیمانپەروەری و نەتەوەخوازی دەردەکەوێت، ئەمەش گرنگی و لەکەوتەکانی پەیوەندی نەوان بواری ئیکۆنەمی و پۆلەتیك و سۆسیۆلۆژی دەردەخات.

شاعیر ئاوها دەست بە دیوانە نوێیەکەی دەکات، تا پەیمان بەڵێت : من هەمیشە لە نەوجەرگەی خەمی ئەوەوە هەڵقوڵاوم و هیچ بەرژەوەندییەکی حیزبی من نابەستێتەوە بە بازرگانەکانی سیاسەتەوە کە کوردستانی باشووریان کردووە بە زیندان بۆ هیوای گەنجان و لە بەرانبەریشدا هیچیان بە پارچەکانی تر نەکردووە جگە لە ماڵوێرانی:

دیکتاتۆر بەسەر خوانماندا پژمی
هیچ نیشانەیەکی خواردن نەما

ئەم کۆپلەیە وتەی ئەو بەرادەرەی بیرهێنامەوە کە گوتی لەگەڵ هەڵکردنی وەیشومەکانی (گەردەلولی بیابان)دا منداڵێ کەرپەکەم بە شێوەیەکی خۆسك و لائیرادی هاتە کۆڵم و چەندم کرد نەهاتە خوارەوە،

ئەم دۆخەش هەر لەکەوتەو درێژبووەوەی ئەو گەوجەتیانەی دیکتاتۆرە
جۆراوجۆرەکانن کە زیاد لە ٦٠ ساڵە لە کوردستاندا دەکوژن و دەبڕن
و دەچەوسێننەوە، هەر یەکەیان بەناو و زمان و دروشمێکی جیاوازەوە،
هەمووشیان لەیەك ئاوی سوورو شێلوی نامرۆڤایەتییان خواردووەتەوە.
شاعیر لەم دەقی (گەڕان و گێڕان)ی تەنز ئامێزدا نایەت لە نووکەوە
وەکو مێژوونووسێك هەموو چەوتی و هەڵە سیاسییەکانمان بۆ ڕیز بکات،
چونکە ئەمە ئیشی ئەو نییە ، لەبەر ئەوەی ئەو سیاسەتمەدار نییە،
ئەو شاعیرێکە لە دیدی مرۆڤدۆستی خۆیەوە دەتوانێت بە زمانی شیعر
پەیام و بۆچوونی خۆی ناراستەوخۆ بدات بە گوێی هەموو خوێنەرێکدا
بە وردی لە کەپلەکان ورد بێتەوە، هەر یەك ئاماژەش بەسە بۆ مرۆڤی
ژیر تا سەرەداوەکانی راستی کێشەکانی بۆ دەرکەوێت. ئەو دێت لە
ئەلتەرناتیڤەکان دەودوێت، وەك ئەوەی گەندەڵی ٣٠ ساڵەی رابردوو
لەبەرچاوی هەموومان روونەو رۆژانە ژیانی دەکەین، ئیشی شاعیریش
ئەوە نییە کەپی واقیع بکات و بینووسێتەوە، ئەمەش سیمای دقی قووڵ
و فرە دەلالەت، لەم شیعرەدا بەکورتی ئەو دێت بە شیوەیەکی بەتیقایی
بەراوردی عەبدوڵڵا گۆرانی شاعیرو بزوتنەوەی گۆڕان دەکات و لێرەدا
ئەو جیاوازیە دەبینین کە گۆران نەزمی سروشتی لە شیعرەکاندا
نووسیەوەو ڕێکی خستنەوەو وەکو تەوژمێکی ئازادی نەو شیعری کوردی
پێشکەشی مێژووی ئەدەبی کوردی کرد، بەڵام بزوتنەوەی گۆڕان
ئەڵتەرناتیڤێکی سەقەت بوو بۆ بارودۆخە چەوت و گەوجەکانی پێش خۆی،
هات و زۆر لە پیسخۆریی و خیانەتەکانی سەرانی دوو زلحیزبی
هەڵدایەوەو کەچی خۆشی هیچی نەکردو دوای مردنی دامەزرێنەرەکەی (کە
پێشتر خۆشی داشەك بوو لە دامەی وەرانکاری گەمەکانی ڕەشی بەناو
شۆڕشگێڕیی)، پاش شێنکردنی ئەم ئاکام و بەرهەمە پوچانەی
جەللادەکانی شەڕی براکوژی، گۆڕانیش بووەوە بە بیچمێکی لێکچووی
هەمان دەموچاوە قێزەونەکانی دەسەڵاتدارانی ٣٠ ساڵەی رابردووی
کوردستانی باشوور، کەواتە ئەوەندەی گرنگە ئاماژەی چەوتییەکان
بکرێت، هێندەش دیاریکردنی چارەسەری دروست جێی بایەخە، لە
هەموووشی گرنگتر ئایا لە واقیعدا جێگرەوەو بەدیلی راستەقینەی ئەو
دوو حیزبە کلاسیکییە سواوەمان هەیە؟ کە بتوانێت بە شێوەیەکی
دادپەروەرانەو دوور لە دیدگای حیزبی جۆرەوی کاروباری خەڵك بە
شێوەیەکی مەدەنی بەڕێوەبەرێت؟ نەبوونی ئەم بەدیلەش لە روانگەی
شاعیرەوە خۆی لە خۆیدا مانەوەیە لە دۆخێکی چەقبەستووی سیاسی و
ئابووری و کۆمەڵایەتی و رۆشنبیری ئاوهای پڕ لە بێ هیوایدا.

مەسەلەی ژنان لە عێڕاقدا، ئازادی و سۆشیالیزم.. نادر عەبدولحەمید

1- بەراوردێک

سەرهەڵدانی سەرمایەداری و پوکانەوەی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی دەرەبەگایەتی، وەک پڕۆسەیەکی هێواش و ئارام لە کۆتایی سەدەی هەژدەدا، لە هەرسێ ولایەتی بەسڕە و بەغدا و موسڵی ژێردەسەڵاتی ئیمپڕاتۆڕیەتی عوسمانی لە ئارادابوو، بەڵام هاتنی ئیمپریالیزمی بریتانیا بۆ کەنداوی عەرەبی لە جەنگی جیهانی یەکەم و دەرکێشانی ئەو سێ ویلایەتە بە شەڕێکی خوێناوی لەژێر دەستیدا و شکڵپێدانی دەوڵەتێک لە (١٩٢١)دا لە ژێر ئینتیدابی خۆیدا بە ناوی دەوڵەتی عێڕاقەوە، گوڕ و تەوژمێکی خێرای بەخشی بەو ڕەوەندە لە سەرهەڵدانی سەرمایەداری، و کۆمەڵگەی ناو ئەو چوارچێوە سیاسییە تازەیەشی خستە ناو تونێلی ئاڵوگۆڕێکی یەکجار زۆر خێراوە.

ئەمەش بەهۆی پەرەسەندنێکی خێرای بازرگانی و پێکهێنانی دامەزراوە دەوڵەتییەکانی وەک سوپای عێڕاق، کردنەوەی خوێندگا و خەستەخانەکان، دروستکردنی ڕێگاوبان و بەنداوەکان، دامەزراندنی پیشەسازی مۆدێرن و بەکارهێنانی ئامێری تەکنەلۆژیای تازە لە کشتوکاڵدا، هەروەها بەرهەمهێنانی نەوت و کۆچی دێهاتییەکان بۆ شارەکان.

بەم شێوەیە کۆمەڵگەی عێڕاق قەڵەمبازێکی زۆر گەورە دەهاوێت ڕووەو بوون بە کۆمەڵگەیەکی سەرمایەداری، وە لە سێ دەیەی ساڵانی سییەکان، چلەکان و پەنجاکانی سەدەی بیستدا پڕۆسەکە کامڵ و بەئاکامی خۆی دەگات، هەر لەم سی (٣٠) ساڵەدا (١٩٣٠-١٩٦٠) ئاڵوگۆڕێکی گەورەش لە فکر و فەرهەنگ و کلتور و دابونەریتەکاندا دێتەدی؛ چەندین بزوتنەوەی کۆمەڵایەتی، سیاسی و فکری تازە لە دەرونی ئەو کۆمەڵگەیەدا سەرهەڵدەدەن، حزبە سیاسییە مۆدێرنەکان شکڵدەگرن، کێشمەکێشی سیاسی و فکری بەهێز لە نێوان ئەو ڕەوتانەدا دێتەدی، کە هەر یەکەیان دەیەوێت بە ئاقارێکی دیاریکراودا، ئەو پەرەسەندنە ئابوورییە سەرمایەدارییە، ئەو ڕەوەندە مێژووییە ڕوو لە گەشە و پێشکەوتن و هاتنەئارای جیهانێکی نوێ ئاڕاستە بکەن و نوێنەرایەتی

فکری و سیاسی بکەن، ئەویش لە ڕێگەی گرتنەدەستی دەسەڵاتی دەوڵەت و کۆنتڕۆڵکردنی کۆمەڵگە لە ڕێگەیەوە.

بەڕوخانی ڕژێمی پاشایەتی (١٩٥٨) و لە میانەی کێشمەکێشێکی خوێناوی ساڵانی شەستەکاندا، دەسەڵاتی سیاسی چینی بورژوازی بەیەکجاری بەسەر کۆمەڵگەدا جێگیر دەبێت. ڕەوتی میلیتانت و فاشیستی ناسیونالیستی عەرەبی (حزبی بەعسی عەرەبی سۆشیالیستی) لە کۆتایی ئەو دەیەدا (١٩٦٨) دەست بەسەر دەسەڵاتدا دەگرێ، و بە وەدەرنانی هەموو ڕکەبەرەکانی خۆی لە ڕەوتە ناسیونالیست و ڕیفۆرمیستە ناسیونالەکانی تر، وە بە قەلاچۆکردنی (قیادە مەرکەزی) باڵی چەپی - حزبی شیوعی عێڕاقی لە (١٩٦٩) و ئیمتیازدان بە باڵی ڕاستی (لیژنە مەرکەزی) ئەو حزبە وەک ڕەوتێکی بورژوا ڕیفۆرمیست و پێکهێنانی بەرە لەگەڵیدا لە حەفتاکانی سەدەی بیستدا، (هاوڕای ڕێککەوتنامەی ١١ ئازاری ١٩٧٠ و ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان)، توانی دەسەڵاتی حزبی خۆی و چینی بورژوازی سەقامگیر بکات و گوڕێکی زۆر خێراتر، لە ساڵانی حەفتاکاندا، ببەخشی بە گەشە و پەرەسەندی سەرمایەداری عێڕاق، تا سەرەتای هەشتاکانی سەدەی بیست.

ئەوەی جێگە مەبەستی ئێمەیە لێرەدا، لە پەیوەند بە مەسەلەی ژنانەوە، ئاماژەدانە بەوەی کە یەکێک لە پێداویستیەکانی ئەم ڕەوەندە لە پەرەسەندن و گەشەی سەرمایەداری چ لە باری ئابوری - کۆمەڵایەتیەوە و چ لە باری فکری - سیاسی و کلتوریەوە، بریتی بووە لە هاتنەدەرەوەی کچان و ژنان لە ماڵ بۆ پەیوەست بوون بە خوێندگا و دامەزراوە دەوڵەتیەکان و هاتنەناو بازاڕی کار و بوون بە بەشێک لە ئاڵوگۆڕە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکانی ئەو کۆمەڵگەیە، کە پێویست بوون بە کەڵەکەی سەرمایە و شکڵگیری دەوڵەتی بورژوازی و دەسەڵاتەکەی.
بەم شێوەیە، شەش دەیە لە پەرەسەندنی سەرمایەداری عێڕاق (١٩٢٠-١٩٨٠)، تا ئەو جێیەی پەیوەستە بە مەسەلەی ژنانەوە، قۆناغی بەجێهێشتنی جێگەوڕێگەی کۆیلایەتی، بێمافی و چەوسانەوەی ناو سیستمی دەرەبەگایەتی - عەشیرەتگەری پیاوسالارانە و پێشا سەرمایەداری بووە، ڕووە و بەدەستهێنانی جێگەوڕێگەیەکی کۆمەڵایەتی تازە و بڕێک لە ماف و ئازادیەکان لە کۆمەڵگەیەکی شارنشینیدا. ئەم ڕەوەندە، سەراسەری و عێڕاقیانە بووە بۆ کوردستانی عێڕاقیشەوە کە دواتر تایبەتی تر باسی دەکەین.
ئێرە جێگەی هەڵسەنگاندنی ئەو قۆناغە دیاریکراوە نیە، بەڵام پێویستە ئاماژە بەوە بکەین کە گەرچی ژنان جێگەوڕێگەیەکی تازەیان

بەدەستهێنا لە ناو کۆمەڵگەدا، بەڵام لەڕووی یاسایی و دەستورییەوە، ڕیفۆرمێکی ڕیشەیی ئەنجام نەدرا؛ جیایی دین لە دەوڵەت ڕانەگەیەندرا و یەکسانی یاسایی ژن و پیاویش لە دەستور و لە یاساکان و لە دادگاکاندا بە شێوەیەک دەخرانەڕوو وە مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرا کە لە ناوەرۆکدا ناکۆک نەبن لەگەڵ شەریعەتی ئیسلام، بگرە یاساکانی کوشتنی ژنانیش بەدەست پیاوانی خانەوادە و عەشیرەت بەناوی پارێزگاری لە ناموس پاکانەی بەکراوە. ئەمە جگە لەوەی ڕەوتە ناسیونالیست و ڕیفۆرمیستەکانیش، مەسەلەی ژنان و ڕێکخراوە و بزوتنەوەکەیان خستەتە خزمەت ئەجەندای سیاسی بورژوازیانە و بەرژوەندە حزبیەکانیانەوە.

گەرچی هەر لەو ماوەیە (لە گەشە و پەرەسەندنی ئابوری سەرمایەداری عێراق)، بەرژەوەندییەکانی سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوازی، چوارچێوەیەکی زۆر بەرتەسک بوو بۆ وەڵامدانەوە بە خواست و گەشەی بزوتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی وەک بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان، بزوتنەوەی خوێندکاران و لاوانی شۆڕشگێڕ، بزوتنەوەی کرێکاری و جوتیارانی زەحمەتکێش، بەڵام لە نەبوونی حزبێکی پێشڕەوی کۆمۆنیستی شۆڕشگێڕدا کە چەکداریان بکات بە ئاسۆیەکی سۆشیالیستی، وە وزەی شۆڕشگێڕانەی ئەو بزوتنەوانە وەگەڕبخات (لەمیانەی شۆڕشێکی بێوچاندا) بەرەو سۆشیالیزم، بەرژوازی توانی کۆنترۆڵیان بکات، دایانبمرکێنێتەوە و بیانخاتە خزمەت بەرژەوەندییەکانی خۆیەوە، هەم لەڕێگەی ڕەوتە ڕیفۆرمیستەکان و هەم لەڕێگەی سەرکوتی ڕێکخراوەکانیان و گرتن و ڕاوەدوونانی ڕابەران و ترۆریانەوە.
دوای ئەوەش کە ڕەوەندی پەرەسەندنی سەرمایەداری لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا و لە حەفتاکانی سەدەی بیستدا، سەرەتا لە وڵاتانی میسر و تورکیا و ئێران بە ئاکامی خۆی دەگات و ئەو سێ وڵاتە توشی قەیران و ناڕەزایەتی کۆمەڵایەتییەکان و ڕاپەڕین و شۆڕشە ناوخۆییەکانی خۆیان دەبنەوە، لە عێراقیشدا ئەم ڕەوەندە لە پەرەسەندنی سەرمایەداری، هاوڕای شەڕێکی ماڵوێرانکەری عێراق-ئێران لە هەشتاکاندا لە گوڕ و تەوژمی خۆی دەکەوێت، بە وەستانی زۆرێک لە کارگە و پڕۆژە ئابورییەکان و وێرانبوونیان و فرۆشتنیان بە کەرتی تایبەت.
داگیرکردنی کوێت، جەنگی کەنداوی یەکەم (١٩٩٠)، گەمارۆی ئابووری لەسەر عێراق، تێکڕای ئەم ڕووداو و ئاڵوگۆڕانە؛ بێکاری و برسییەتی و گەندەڵی پەرەپێدەدات، مەیدان ئاوەڵا دەکات بۆ سەرهەڵدان و گەشەی ڕەوتە ئیسلامییەکان و مەدەنییەت پاشەکشە پێدەکات و ڕەشەکوژی ژنان (بەتایبەت لە کوردستاندا) دەکاتە دیاردەیەکی بەرچاو.

ڕوخاندنی ڕژێمەکە (٢٠٠٣)، و لەگەڵیشیا داڕمانی دەوڵەتی عێراق و وەڕێخستنی "پڕۆسەی سیاسی" ئەمریکی بە شکۆپێدانەوەی لەڕێگەی هێزە میلیشییە قەومی و ئیسلامیە کۆنەپەرست و تائیفەگەراکانەوە، ئەم ڕەوەندە لە بێکاری و برسێتی، لە گەندەڵی و تاڵانی سامانی گشتی کۆمەڵگە، لە پاشەکشەپێکردنی مەدەنییەت و ژێردەستەیی ژنان، دەباتە شوێنێکی زۆر سامناکتر کە لە مێژووی ئەم وڵاتە لەئارادا نەبووە و لە جیهانیشدا وێنەی کەمە.

زیندوکردنەوەی کۆیلایەتی ڕاستوخۆی ژنانی ئێزیدی و بازاڕی کڕین و فرۆشتنیان لە لایەن ڕێکخراوی داعش و دەسەڵاتێکی تیرۆریستی ئیسلامیەوە، تەنها ئەکتێکی دابڕاو لە بارودۆخی گشتی عێراق و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست نەبوو، بەڵکو بەشێکی ئۆرگانیکی ئەو بارودۆخە گشتییە بوو کە سەرمایەداری ناوچەکە لە کۆتایی سەردەمی (جەنگی سارد) و چڕبوونەوەی کێشمەکێشە بەرژەوەندە جیۆ-سیاسیەکانی ئیمپریالیستی ئەمریکی و هێزە ئیقلیمیەکان، بووە هۆی چالاکبوونی ڕەوتە میلیشیە قەومی و ئیسلامیە کۆنەپەرستەکان لە تەواوی ناوچەکەدا.

ئەگەر بەراوردێک لە نێوان ئەو دوو ماوە مێژووییەدا بکەین لە عێراقدا، واتا ماوەی شەش دەیە (١٩٢٠-١٩٨٠) لە ڕەوەندی ڕوو لە پەرەسەندن و گەشەی سەرمایەداری، لەگەڵ ماوەی چوار دەیە (١٩٨٠-٢٠٢٠) لە ڕەوەندی گێژاوی سیاسی و قەیرانە ئابوری و کێشمەکێشە سیاسیەکان کە ئێستاش بەردەوامیان هەیە، دەبینین دوو ڕەهەندی پێچەوانەی ئاڕاستە لە بارودۆخی ژنان لە ئارادان، وە ئەوەمان نیشاندەدات پلەی سەربەستی و ماف و ئازدیەکانی ژن، یا پلەی ژێردەستەیی و ستەمی پیاوسالاری بەسەریاندا، زۆر بە توندی شەتەکدراوە بە بارودۆخی گشتی کۆمەڵگە و ڕەوەندی پەرەسەندن و گەشەی سەرمایەداری یان ڕەوەندی قەیران و باڵادەستی ڕەوتە بورژوا کۆنەپەرستە ئیسلامیەکان لە کۆمەڵگەدا.

ئەوە سەیر دێتەبەرچاو کە ساڵانی پەنجاکان، شەستەکان و حەفتاکان، نە ئینتەرنەت لە ئارادا بوو، نە کەناڵە ئاسمانیەکانی تەلەفزیۆن، نە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانی وەک فەیسبوک و یوتیوب، وە نە تەلەفۆنی شەخسی مۆبایل … وە نەزانستە سروشتی و کۆمەڵایەتیەکان و تەکنەلۆژیا ئەوەندەی ئێستا پێشکەوتوو بوون، وە نە زۆری بەرهەم و بوونی جۆرەها نیعمەت و مەلەزات لەئارادا بوو، بەمانایەک شارستانیەت ئەوەندەی ئێستا پێشکەوتوو نەبوو کە جیهانی ئەمڕۆ لێی بەهرەمەندە، کەچی لەگەڵ هەموو ئەم پێشکەوتنانەی کۆمەڵگەدا، لە ئێستادا بارودۆخی ژنان و ماف و ئازادیەکانیان، هەڵاوردنی ڕەگەزی

بەدزیان و خستنەژێر فشاری ژنان بە "بەها" کۆنەپەرستە دینی و قەومییەکان، زۆر زیاترە لە چاو ئەو ساڵانە لە پەرەسەندنی سەرمایەداری کە ئاماژەمان پێداوە، ئەوەش زۆر بەسادەیی دەگەڕێتەوە بە باڵادەستی ڕەوتە سیاسیە کۆمەڵایەتییە کۆنەپەرستەکان، کە قەیرانی کۆمەڵگەی سەرمایەداری مەیدانی گەشە و پەرەسەندنیان بە دەخوڵقێنێت و دەستیان ئاوەڵا دەکات، تا هەڵمەتبردنە سەر ئازادی و کەرامەتی ژنان و کچان بکەنە ئامڕازی سەرکوتی هەر بزوتنەوەیەکی ئازادیخواز و داسەپاندنی ئیستیبداد و خەفەقانی فکری و سیاسی بەسەر گشت کۆمەڵگەدا. وە لەدوا شیکردنەوەدا لە پێناو تەنگەبەرکردنەوەی هەلومەرجی گەشە و پەرەسەندن، وە چوونەپێشی بزوتنەوەی سۆشیالیستی لە دەرونی کۆمەڵگەدا ، کە ئاراستەکەی ڕووەو تێکشاندنی دەسەڵاتی سیاسی گەندەڵ و زاڵمانەی بورژوازی، و تێکدانی سیستمی چەوسێنەرانەی سەرمایەدارییە کە بنەمای قەیران و کارەساتەکانی کۆمەڵگەن.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە مەسەلەی ئازادی و ڕزگاری ژنان لە ستەم و بێڕێزی و پلەدوویی، یەک مەسەلەی کۆمەڵایەتی سیاسی کۆمەڵگەیە، پەیوەندییەکی توندوتۆڵی هەیە بە سیستم و بناغەی ئابوری کۆمەڵگە و ڕەوت و حزبە سیاسییەکان و دەسەڵاتی دەوڵەت و حکومەتەکانەوە، وە ناتوانرێ داببڕێندرێت لە کێشەی ڕزگاری گشت کۆمەڵگە لەدەست ڕەوتە فکری و سیاسییە کۆنەپەرست و فاشیستە مەزهەبی و قەومییەکان. ناکرێ، مەسەلەی ژنان، تەنها وەک کێشەی بەشێک لە کۆمەڵ کە دەرگیری کلتور و دابونەریتێکی دواکەوتووی پیاوسالارانەیە وێنا بکرێت و چارەسەرەکەشی بدرێتە دەست کار و چالاکی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و مافی مرۆڤ و ڕیفۆرمی یاسایی.

2- جێگەوپێگەی چینایەتی کچان و ژنان

پەرەسەندنی سەرمایەداری عێراق و قەیرانەکانی، گەشەی تەکنەلۆژیا و بەکارهێنانی لە هەردوو بواری بەرهەمهێنان و پێشکەشکردنی خزمەتگوزارییەکاندا، لەگەڵ گرتنەبەری سیاسەتی نیولیبراڵی ئابووری لەلایەن هەردوو حکومەتی ناوەند و حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە، لە ڕاگرتنی دامەزراندن و کارپێدان لە کەرتی گشتیدا، هەروەها کەمکردنەوەی بودجەی خزمەتگوزارییەکان و ڕادەستکردنی کەرتی گشتی بەکەرتی تایبەتی، گشت ئەمانە، (بەتایبەتیش لە بیست ساڵی ڕابردوودا) بوونەهۆی هەڵوەرینی بەشێکی بەرفراوان لە توێژە مامناوەند و وردەبورژوازییەکان بەناو ڕیزەکانی پڕۆلیتاریای عێراق و کوردستان، و باڵکێشانی بێکاری و برسییەتییەکی لە ئەندازەبەدەر

بەسەر کۆمەڵگەدا. ئەمەش نەک هەر ڕەوەندێکی عێڕاقی و کوردستانی، بەڵکو ڕەوەندێکی سەرمایەداری جیهانیشە.
ئەوەی مەبەستمانە لێرەدا، ئەوەیە، ئەو ئەجێندایانەی کە بورژوازی گرتوویەتیە بەر لە بواری ئابووری سیاسیدا، وە ئەو ئاڵوگۆڕە ئابووری و کۆمەڵایەتیانەی کە هاتوونەدی بەدوایدا، جێگەوڕێگەی کچان و ژنانی لە کۆمەڵگەدا گۆڕیـــووە و زووربەی هەرەزۆریـــانی پاڵنـــاوە بەرەو ڕیزەکانی پرۆلیتاریا چ لەسەر ئاستی سەراسەری عێڕاق و چ لەسەر ئاستی کوردستاندا، نەک هەر ئەوەش بەڵکو ئەو توێژەش لە پرۆلیتاریا پێکدەهێنێت کە زۆرترین نەهامەتیەکانی بێکاری و برسیەتی و فشاری ڕەوتە کۆنەپەرستەکان و جەنگ و دەستدرێژی دەکەوێتەسەر.

لە حاڵێکدا لە دروستبوونی دەوڵەتی عێڕاقەوە (١٩٢١) تا هەشتاکانی سەدەی بیست، قۆناغێک بوو لە پەرەسەندن و گەشەی سەرمایەداری، کە ئەجێندای سیاسەتی ئابووری لای بورژوازی، پەرەپێدانی کەرتی گشتی، ئابووری بەپلان و نەخشە، و شکڵدان بوو بە سەرمایەداری دەوڵەتی، ئەمەش دەرگای جیهانێکی باشتر و پێویست بوون بە چینی مام ناوەند و ژیانێکی بەجۆرێک خۆشگوزەرانی بەڕووی کچان و ژناندا ئاواڵا دەکردەوە. هەتا ئەگەر کچان و ژنان خۆشیان هەڵی خوێندن و کاریان لەبەردەمدا نەبوایە لە ڕێگەی شووکردنەوە بە ئەفرادی توێژە مامناوەند و وردەبورژوای خۆشگوزەرانەوە ژیانێکی باشتر چاوەڕێی دەکردن.
ئەم دەرگایە لە هەشتاکانەوە هەنگاو بەهەنگاو بەرەو داخستن دەچێت و لە ئێستاشدا بە تەواوی کڵۆمکراوە لەسەر دەستی ڕەوت و هێزە کۆنەپەرستەکانی ئیسلامی سیاسی لە عێڕاق، وە لە کوردستانیشدا لەسەر دەستی ڕەوت و حزبە ناسیونالیستە گەندەڵ و تاڵانکەرەکانی کۆمەڵگەی کوردستان، ئەڵبەتە بە بەشداری و هاوکاری ڕەوتە ئیسلامیەکانی کوردستانیشەوە، کە تەکەڵای ئەو هێز و ڕەوتە قەومی و ئیسلامیە عێڕاقی و کوردستانیانە، چ ئەوانەی لە دەسەڵاتدان و چ ئەوانەی لە ئۆپۆزیسیۆنیدان، ئەجێندای نیو-لیبرالیزمی ئابووریان هەیە، بەم شێوەیە تەواوی ڕەوتەکانی بورژوازی لە سیاسەتی ئابووری و چینایەتیدا یەکگرتوون بەدژی چینی کرێکار و توێژە زەحمەتکێش و چەوساوەکانی کۆمەڵگە لەوانە ژنان، کە پەیوەستە بە باسەکەمانەوە لێرەدا.

بەم پێیە کاتێک باس لە مەسەلەی ژن، ئازادی و ماف و بزوتنەوە ڕزگاریخوازانەکەی دەکرێت، دەبێ لەسەردەمی مێژوویی خۆیدا باس بکرێت، ناکرێ بەهەمان پێوانە، بەهەمان ڕوانگە و هەڵسەنگاندنی

سەردەمی گەشەی ئابووری و ئەجێندای شکۆدان بە سەرمایەداری دەوڵەتیەوە لە ساڵانی (١٩٢٠ تا ١٩٨٠) بێین مامەڵە لەگەڵ مەسەلەی ژندا بکەین لە ئێستادا (بەتایبەت لە بیست ساڵی ڕابردوودا) کە سەردەمی قەیران و ئەجێندای نیولیبرالیزمە.
لە ئێستادا نەک هەر وەک بابەتێکی تیۆریانە، سیستمی سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوازی، بەرژەوەندیی هەیە لە بێکاری ژنان و ڕەتاندنیان بەرەو کونجی ماڵ و خزمەتی مناڵ و پیاو، نەک هەر بەرژەوەندی هەیە لە نایەکسانی و بێمافی ژنان و چەوسانەوەیان، بەڵکو بە واقعی و عەمەلیش زوربەی هەرەزۆری کچان و ژنان ئەو توێژ و بەشە لە چینی کرێکار پێکدەهێنن کە وێڕای وەحشیانەترین چەوسانەوە، قەیرانەکانی سەرمایەداریش زۆرترین قوربانی لە ڕیزەکانیان دەگرێت.

لە سەردەمی زێڕینی پەرەسەندن و گەشەی سەرمایەداری عێراقدا، کێشەی سەرەکی و بنەڕەتی بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان چۆنیەتی بەجێهێشتنی کۆیلایەتی و پیاوسالاری عەشیرەتگەری دەرەبەگایەتی و بەدەستهێنانی ڕیفۆڕمی هەرچی زیاتر بوو لە مافە مەدەنیەکان و دەسکەوتە کۆمەڵایەتی و ئابووریەکان، کە چوارچێوەی خودی سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوازی سنورداری دەکردنەوە و نەیدەهێشت لە ئەندازەیەک واوەتر بچن، بەڵام لەسەردەمی قەیرانە ئابووری و سیاسیەکانی سەرمایەداری عێراقدا کێشە سەرەکی و بنەڕەتیەکەی ئەم بزوتنەوەیە، (هەروەها بزوتنەوەی لاوان و خوێندکارانیش) تەواو شیفتی کردووە و گۆڕاوە و بەدەوری تەوەرە، سەنتەر و چەقێکی تردا پێناسەکەی مانای ڕزگاریخوازانەی خۆی وەردەگرێت.
لەمەدا مانای واقعی دوو چەمکی؛ (١) یەکسانی ژن و پیاو، (٢) ڕزگاری ژن لەدەست ستەم، گرێیان خواردووە بە ڕزگاری گشت کۆمەڵگە لەدەست ڕەوتە کۆنەپەرست و فاشیستە مەزهەبی و قەومیەکانی بورژوازی.
ئەمەش واتا بزوتنەوەی ڕزگاری ژنان و خەبات لە پێناو هێنانەدی یەکسانیدا، هەتا بەدەستهێنانی ڕیفۆڕمێکی ڕیشەییش، لەڕووی بابەتیەوە، بۆتە بەشێکی جیانەکراوەی بزوتنەوەی سۆشیالیستی چینی کرێکار بەدژی سەرمایەدری، ڕووەو هەڵتەکاندنی دەسەڵاتی بورژوازی و ژێڕەوژورکردنی بناغەی سیستمە ئابووری و کۆمەڵایەتیەکەی.

نەک هەر مێژووی فێمنیزمی لیبڕاڵ و ڕیفۆڕمیستی جیهان، بەڵکو کار و چالاکی ڕێکخراوەکانی هاوشێوەشیان لە عێراق و کوردستاندا ئەوەی سەلماندوە کە هەتا هێنانەدی سادەترین ڕیفۆڕم و بەدەستهێنانی

کۆمەڵێک ئازادی و گۆڕینی یاسایەک، کە مۆرەکەبی سەرکاغەز نەبێت، پەیوەستە بە پەرەسەندن و بەهێزبوونی بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە ڕزگاریخواز و پێشڕەوەکانی کۆمەڵگە و بوونی بزوتنەوەیەکی کرێکاری بەهێزی خاوەن ئاسۆیەکی سۆشیالیستی کە توانای داسەپاندنی پاشەکشەی هەبێت بەسەر ڕەوتە کۆنەپەرستەکانی بورژوازی و بتوانێ سنور دابنێ بۆ دەستدرێژی و سەرکوتی دەسەڵات و حکومەتەکەیان.

ماویەتی …

ناوەڕاستی مارسی ٢٠٢١
.-.-.-.-.
ئەم وتارە لە ژمارە یانزەی مانگی مارسی ٢٠٢١دا لە ڕۆژنامەی (ڕەوت) چاپی وەرەقی لە کوردستان بڵاوکراوەتەوە.

من و گۆڕستان.. نووسینی: دابین کامەران کەریم شارەزا

گۆڕستان بۆمن و دەوەن و کەشی ڕەنگین بۆ ئەوە….

من خۆم هیچ کاتێک لەگۆڕستان بێزار نابم، وە هەرکاتێک ناچاربم بچم هەوایەکی پاک و دوور لەجەنجاڵی ژیان هەڵمژم ئەوا بەبێ دوو دڵی گۆڕستان هەڵدەبژێرم.
لەناو گۆڕستانەکاندا پیاسە دەکەم و پێم وایە ئارەزومە بەناو گۆڕەکاندا بگەڕێم زیاتر لەشوێنەکانی تر.
بۆنی تەرمەکان زۆر ئارام بەخشن کە لەژێر گیا و خاک و گوڵاکانەوە دێت و نیگەرانت ناکەن.
هەر بە جدی مردووەکان ئازارت نادەن!ناتشکێنن! ڕەخنەی ڕووخێنەر ناگرن! تاکن و تاکیت قبوڵ دەکەن.
من بۆنی مردوو و بۆگەنیوی ئەوانم زۆر لە بۆنی زیندووەکان پێ خۆشترە (زیندووەکان)هەرچەندە خۆیان بشۆن و عەتر بدەن لەخۆیان هێشتا بۆنێکی وەرسکەر و ناخۆشیان لێدێ!ئاخر زیندووەکان لە قاڵبی مردوو هاتونەتە دەرەوە و لۆژیکانە بیر ناکەنەوە، بۆیە بیرکردنەوە بەبڕوای من کار دەکاتە سەر بۆن خۆشی و ناخۆشی کەسەکان.

بۆیە هەرکاتێک ناچار بین بچین بۆ گەشت و گوزار، گۆڕستانەکان بدەن بەمن و ئێوەش خۆتان بڕۆن بۆ باخ و دەوەنەکان.
لەگۆڕستان دەستەکانم دەخەمە ژێر سەرم لەنێوان بەدە گۆڕ و لار و گەورەکاندا پرسە دەگێرم، من چەندان ساڵە بەو شێوازە سەیران دەکەم تاکو ئێستا جام ڕەشێک، پاسەوانێک، کورد کوژێک؟.. نەهاتووە بڵێ ئێرە بەردەرگای فلان بەرپرسە و موڵکی فلان پاشایە، لەگۆرستان تاکو ئێستا و□ نەوشەیەک، ڕانجێک، مارسی(دز)ێکم دەبنی بشکێنێتەوە سەرم و ئازارم بدا.
یاداشت و ڕۆمان و بیرەوەریەکی هەزار لاپەڕی بەرپرسێک یاخود نووسەرێکی ژەهر ڕێژ بە هێندەی نووسینێکی کورتی سەر گۆڕەکان سوودبەخش نین، ئاخر ماڵوێرانی لەوە زیاتر من تا ئێستا هیوای لەناوچوون بۆ ستەمکار و خۆفرۆش و تاڵانچەکان دەکەم بەڵام لێرەوە پڕبەدڵ هیوای تەمەن درێژیان بۆ دەخوازم چونکە بەڕاستی مردوو پاکە و (پێم تاوانە) بچنە نیو ئەو قاڵبە.

نووسینی سەر کێڵی مردوە پاکەکان هیچ کاتێک بێ هۆ نەبوون، وەلێ نووسینی سەر هەندێک گۆڕ کە هی بەرپرسێک و دەستڕۆیشتوێکە لە ئاستی لۆژیک ئەوەندە گاڵتەجاری و پێکەنیناویە ناچار هەردوو دەستم توند بە کێڵی گۆڕەکە دەگرم تاوەکو لەگەڵ پێکەنینا نەکەوم!
ماوەیەکی زۆرە نووسینی سەر گۆڕەکەی خۆمم ئامادە کردووە و هێشتاش زۆر زۆر لێی ڕازیم. نووسینەکانی ترم هێشتا مەرەکەبەکەیان وشك نەبووەتەوە کە لێیان بێزار دەبم، بەڵام نووسینی سەر گۆڕەکەی خۆمم هێشتا خۆش دەوێت. ئەم نووسینە هەڵگری خاڵی دەستوورێکە.
بەدبەختانە ئەوەندەش گومان ناکرێت کە ئەم نووسینە لەسەر ک□ل□□ی□ك کە سەرپەرشتیی ئەوی کردووە دەستنیشان بکرێت، مەگەر ئەوەی دەوڵەت لەم بارەیەوە کارێك بکات.
بۆ ئەوەی یادی من بکەنەوە، یەکەم جار دەبێت خودی من بدۆزنەوە، من ترسم لەوە هەیە کە خزمان و هاوڕیان بۆ دۆزینەوەی مردنی من تەواو بکەونە زەحمەتەوە، هەر بەو جۆرەی کە دەکەونە زەحمەتەوە لە کاتێکدا زیندووم و دەگەڕێن بۆم. بە هۆی ئەمەوەیە کە پەلە دەکەم پێش ئەوەی کە درەنگ بکات ئەمە لێرەدا تۆمار بکەم.

لەکۆتاییدا حەزەکەم ئەو پارچە شعرەی پەشێو دابنێم کە بەڕاستی زۆر بەجوانی هۆنیویەتەوە.

لە گۆڕستان بۆ بترسم!
خۆ هیچ نەبێ لەوێ لەو وڵاتە
وەک تەرازوو کش و ماتە،

ماڵۆچکەیەکی خەمم دەبەت
لانە و لانی دونیام لەبیر دەباتەوە!

ماڵۆچکەیەک نە مانگانە کرێی دەدەم
نە کەس داوای کلیلەکەی دەکاتەوە!

مرۆڤایەتی لە نێوان (بێڕەوشت) و (بە ڕەوشت)دا.. فازیل شەوڕۆ

دەزانم تەنگژە و دژوواریی ڕۆژانەی ژیان و ترسی پەتا و لەڕێیی ئایندە، ئەوەندە تاکی کوردی سەرلێشیواو کردووە، کە نەک مەیلی خوێندنەوەی نییە، بەڵکو مەیلی باوەشە (خۆش و گەرمەکانیشی) وەکجاران نەماوە. حەزم دەکرد، بۆ چەند دەقیقەیەک، خۆتان لەبیرکەن و بەیەکەوە، ئەم بابەتە بکەینە دەردەدڵ و بە هزر و بیر و ناخێکی مرۆڤانەتر، گوێ بۆ یەکتری بگرین:

دەڵێم: ئەوەی قەدرگران، لە خۆتان پرسیووە: ئەمە بەرەو کوێ دەڕۆین و کۆتا قۆناغمان کوێندەرێیە و چۆنە و چ ئایندەیەک چاوەڕێمانە؟

ئەوە دەزانن: ئێستا، دەڵاڵخانە کراوەتەوە بە کڕین و فرۆشتنی زەویی سەر مانگ؟ ئێستا نووسینگەی گەشت و گوزار هەیە، بۆ ئەوانەی حەزیان لە سەفەرە بۆ سەر مانگ، دوو سەت کەسێکیش خۆیان ناونووسکردووە و پلیتی سەفەریشیان بڕیووە؟ ئێستا، ئەوا خەڵکانێک، خەریکی دابەشکردن و تاپۆکردنی پارچە پارچەی ئاسمانن؟ چەند ساڵێکی دیە، هەر وڵاتەی وێستگەی بەرهەمهێنانی (کارەبای خۆی) لە ئاسمانی خۆی دامەزراندووە و تیشکی خۆر، وەزەیەکی پاک و بەکارو بەلاشیان بۆ دەستبەر دەکات؟ ئەوە دەزانن، وەک چۆن ئێستا لە هەموو ماڵەکانی کوردستان بگەڕێت، چوار کەندوو نادۆزیتەوە، ئا بەم شێوەیەش، دوای چەند ساڵێکی دی، زمان هەیە، وەک ئەو کەندووانە لەناودەچن و مەدەیان بەسەردەچێ؟ … زۆری دیکەش، بن زەریاکان و مەریخ و …و …!

جا بەرانبەر، ئەو هەموو خەیاڵە داهێنەرانەی زانایان، ئەمڕۆ، ژمارەیەکی بەرچاو لە زاناو فەیلەسووفەکانی زانستەکانی مرۆیی یان

بڵێین (مرۆڤناسی بە هەموو ڕشتەکانیەوە)، شەو و ڕۆژ بەیەکەوە گرێ دەدەن و خەریکی وردترین و زانستییترین لێکۆڵینەوەن بۆ گەیشتن بە وەڵامی ئەو پرسیارە ئاڵۆزە: “ئێمەی مرۆڤ بەرەو کوێ دەڕۆین؟ ئایندەمان چۆن دەبێ؟”

لێتان ناشارمەوە، ئاکامی زۆر لە لێکۆڵینەوەکان، تەڵخ و ترسناک و ناخهەژێنن. ـــ قسەیان لەسەر ناکەم، با پتر رەشبین نەبین ـ
بەڵام: خاڵێکی (زۆر بایەخدار) هەیە کە ئەو زانا و فەیلەسوفانە، هەڵوەستەی لەسەردەکەن و بە جددی کاری لەسەر دەکەن، ئەویش (بەڕەوشتی) و (بێ رەوشتی) یە.

چۆن:
یەک: تاکو ئەم ساتەوەختە، زاراوەی (ڕەوشت) پێناسەیەکی لە قالبدراوی نییە. کەسیش نازانی لە کەنگینێوە مرۆڤ، ڕەوشتی کردووەتە بەشێک لە بوونی خۆێ. زانستی ڕەوشت، یان ڕەوشتناسی و ڕەوشتزانی، هەر دوای سەداکانی ناوەند، وەک زانست لە ڕۆژئاوادا کتێبیان لەسەر نووسراو دواتر دەیان فەیلەسوف و کۆمەڵناسان کردیانە بابەتی خۆیان. دەگوترێ، رەوشت،”چەپکێک لەو بەها و نەریتانەی، مرۆڤ دایهێناوە بۆ جیاوازکردنەوەی جوانی و ناشیرینی، هەق و ناهەق، چاکە و خراپە . جا لە ڕێگەیی هۆشمەندی و ئاگایی مرۆڤەوە، ئەو نەریتانە دەبن بە پێوەر و تەرازووی هەڵسەنگاندنی هەڵسوکەوت و ڕەفتاری کەسەکان، پتریش وابەستەی یەکسانی و سەربەستی و دادپەروەری دەبن”

دوو: هاتنی ئایینەکان، ج ئایینە داهێنەرەکان و چ ئایینە ئاسمانییەکانن، سنووری دیاریکراویان بۆ زاراوەی (ڕەوشت) دانا، بەگوێرەی لێکدانەوە و تێڕامان و پێویستی خۆیان، بۆ ئەو زاراوەیە. هەر بۆیە، جار هەیە جیاوازیی لە (رەوشت)ی کۆمەلە جیاوازەکاندا دەبینرێت.

سێ: بەگشتی جاران (ڕەوشت) لە نێو بازنەی چەند وشەیک و دەستەواژەیەکی دیاریکراودا، دەناسرایەوە، بۆ نموونە، لە لای خۆمان، بێرەوشتی (حێزی و دزی بوو.) بەرەوشتیش شتە جوانەکانی دیکەی مرۆڤ بوون. کۆمەڵ بۆ خۆی دەسەڵاتی ڕەهای هەبوو، بۆ چەسپاندنی ئەو (رەوشتە)، – زۆربەیجاران، بەبێ ئەوەی هانا بۆ یاسا و چەک و دەسەڵات ببات. واتا منداڵ هەر کە دەهات گەورەبێ، وردە وردە لە ڕەوشت شارەزادەبوو، بە هەردوو دیوەکەیەوە.

چوار: ئێستا ئەو زانا و فەیلەسوفانەی خەریکی لێکۆڵینەوەن لەسەر (ڕەوشت)، دەڵێن: "لەوەتەی مرۆڤ پێی ناوەتە سەر ئەم زەوییە، قەت بە قەد ئیمڕۆ عەوجە بە ڕەوشت نییە و نەبووە"

چۆن؟

ئەوان دەڵێن، ئەو داهێنانە تەکەلۆژیا پێشکەوتووانەی سەردەم، ئەگەر زوو بە یاسا و ڕێساکانی (ڕەوشت) جڵەونەکرین، ئەوا ژیان و بوونی مرۆڤ بەرەو هەڵدێرێکی زۆر ڕک و سەخت دەچێت. بۆچە؟

چونکە لەمەودوا پێویست ناکات بە خەنجەر و دەمانچە و تفەنگ، بچیتە سەر کەس و بیکوژیت. تۆ دەتوانی ئەوەی گەرەکتە بیکوژی، تۆ هەر لە ماڵەکەی خۆت و کوژراویش لە ماڵەکەی خۆی.

بە زەنگی مەبایلێک، بە کورتە نامەیەک، بە وێنەک، بە گرتەیەک، بە پڕۆپاگندەیەک، بە بڵاوکردنەوەیەک، بە یەکێک لە ئامێرو وەسیلەکانی بەردەست، وەک تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و ئینتەرنێت و مەبایل...، دەتوانی ژن و مێرد لێک بکەی، کچی شەریف ناشەریف بکەی، پیاوێکی پاک و بەڕەوشت ناپاک و بێڕەوشت بکەی، سەرکردەی دەسەڵاتدار بڕوخێنی، کۆمپانیای گەورە مایەپووچ بکەی، چ شتێکی خراپت بە خەیاڵ دادێ دەتوانی بیکەی، ئەوکاتەی کە ئەو ئامێرانە بەبی ڕەچاوکردنی ڕەوشتی جوان بەکارهاتن.
زۆر لەمانەش ترسناکتر، ئەو زانایانە دەڵێن: ئیمڕۆ، ئەگەر (ڕەوشت) بە ڕووە جوانەکەی، نەکرێتە بەشێکی زیندوو لە بوون و ماهیەتی مرۆڤایەتی، ئەوا تەواوی چارەنووسی مرۆڤ لە بەردەم خەتەرێکی گەورە دایە. ئەمڕۆ، ئەوەندە چەکە کۆمەڵکوژەی لە جبەخانەکانی جیهاندا ئامارکراون، بای ئەوەیە کە شەش جاران ژیان بە تەواوی لەسەر ئەم زەمینەی ئێمەدا بسڕێتەوە و ئەوەی زیی ڕوحە نەیهێڵی.

لەو ماوەی دوایدا، منداڵیکی هەرزەکار، توانی بووی بچێتە نێو دۆسیەیی گرنگترین بەشی چەکە خەتەرناکەکانی وەزارەتی بەرگریی ئەمەریکا. باشە چ روو دەدا، ئەگەر سبەینی، کەسێکی ئاڵوودەی مرۆڤ کوشتن، دەستی گەیشتە ئەو زانیاریانەو پەنجەی نا بە دوگمەی بۆمبە ئەتۆمییەکان؟!

بە کوردی و کرمانجی، دەستەیەکی زۆر لەو زانا و فەیلوسوفانە دەڵێن، ئێمە چەند خەریکی داهێنانی نوێی و پێشکەوتووین لە بوارەکانی تەکنەلۆژیاو و پیشەسازیدا، ئەگەر بەهەمان شێوە خەریکی پەروەردەیەکی سەرکەوتووانەی مرۆڤدۆست نەبین بە نەوەیەکی

(بەڕەوشت) ئەوا دەبێ بزانین، هەرچی ئەمە دەکەین، بۆ کوشتن و قڕکردنی خۆمانە.

لێرەدا، بەندە، بەچوونی ئەو زانایانە ـــ کە من بە ڕاست و درووستیان دەزانم، بە ئایەتێکی قورئانی پیرۆز ڕاڤەدەکەم. کە زۆر پەیوەستە بە ڕۆژگاری ئیمڕۆ و دەکرێ، بەخۆبەدەرگرتن لە هەردوو جەمسەرەکەی توندڕەووی، سوودی لێوەرگرین و لە عیبرەتەکەی تێبگەین.

خودا دەفەرمووێ:(وَإِذَا أَرَدْنَا أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا).

کەواتە، ئەگەر مرۆڤ، وابزانە کە بۆ تەنها بۆ ڕابواردن و بە وەدەستهێنانی شتە بەنرخ و گران بەهاکان، بەختەوەر دەبێ، ئەوا نەفامییەکی کوشندەیە. (رەوشت) نەکرێتە کۆڵەکەی ئەو ژیانە نوێیە، ئەوا داتەپینی حەتمییە.

زانا و فەیلەسوفەکانی مرۆڤناسی و مرۆڤزانییە هەروا دەڵێن، بۆیە کەی مرۆڤایەتی دەبێ چاو بە زاراوەی (ڕەوشت) دا بخشێنێتەوە.
هاوڕێیانی ئازیزم. تکایە بابەتەکەم، بابەتێکی فەلسەفی قوولی ئایندەی مرۆڤایەتییە، بۆ کوشتنی ژن و تۆڵەسەندنەوەو شەرف ئەو شتانەی مە بەستنەوە.

رەوشت، بە واتای، هەر شتێ مرۆڤ جوانتر و پاکتر و ئاسوودەتر دەکات.

ئەم بابەتەم بە کاربەدستانی پەروەردە و ئایین و کۆمەڵناس و هەموو ئەوانەیە کە مرۆڤیان خۆش دەوێ و جوان بیردەکەنەوە بۆ ئایندەی نەوەکانیان.

پشتی نەهەنگ
..
عەلی حەمەڕەشید
..

چـــەند خۆشبو لە خـەونمدا
سوار شـــەپۆلی دەریـــا بووم
لـەگـــەڵیدا وەک هــــاوڕێ
بـۆ هەموو لایەک دەچــــووم
...
ماسی و نەهـــەنگ لەناو ئاو
وەکــــو تابلۆ دڵگیر بـــوون
باش سەرســـامیان کردبووم
چەند جوان دەهاتن و دەچـــوون
...
شەپۆلەکــــە خێرا بـــوو
کەوتمــــە نــــاو دەریاوە
تەماشام کــرد نەهـــەنگێک
پشتی خـــۆی بۆم دانـــاوە
...
ئیتر ســـواری پشتی بـــووم
ئای ئای چەند خۆشبوو لەلام
لەگەڵ ئـەویش ناو دەریـــا
زۆر بــ□ تـــەواوی گـــەڕام
...
زانی کەمن مـــــاندوو بووم
چونکە جــار جــار دەگریام
بۆیـــە منی گەیـــاندە
لێوار دەریـــاکە و دایـنـام
...

منیش چوومـــە وشکانیی و
هەتـــا توانیم پێکەنیم
بۆیە بەقـاقـاکەی خـــۆم
من لەو خـــــەوە ڕاپەڕیم
...
٢٣/٧/٢٠٢٠

شانۆیی هاملێت-ی کامەران ڕەئوف.. کاوە جەلال

ڕێبەری

“هاملێت” وەک تەما هەمیشە هەنووکەییە، واتا بە هەموو سەردەمەک دەگونجێت و لە هەموو کولتوورێکدا دەرفەتی داڕشتنەوەی نوێی دەڕەخسێنێت.
لە هەوڵی نزیککەوتنەوە لە فەنۆمەنە ئەدەبی یان هونەرییەکان هەمیشە کورتهێن دەبێت گەر بەگوێرەی شابلۆنی تەواوکراو لێیان نزیکبکەوینەوە. ئاخر مرۆ لە هەوڵی بەو چەشنەدا ڕەچاوی ئەو داواکارییە ناخەکی-ئێستێتیکییانە ناکات کە خودی فەنەمەنی نیگاکردوو-نیگاکراو زیتی کردوونەتەوە. هاوکات ئەوەش ئاشکرایە کە هەر ژانرێکی هونەری مۆرکی تایبەتی هەیە کە داوای نیگاکردنەوەی تایبەت بە خۆی دەکات و دەبێت بە ڕێنومای هەر خەریکبوونێک پێوەی.
لەم پەیوەندییەدا گومانی تێدا نییە کە دراما وەک داڕشتنی کردارنوێنی ئاڵۆزترە لە هۆزان یان چیرۆک، ئەوجا مەسەلەکە پەیوەند بە درامایەکەوە کە دەشێت کەرەسەکەی لە لایەن درامایەکی دیکەی سەردەمێکی دیاریکراوی کولتوورێکی دیکەوە وروژێنرابێت، ئاڵۆزترە و داوای پێوەخەریکبوونی توێژەری یان ڕەخنەیی تایبەت بە خۆی دەکات.

[بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..]

[KawaJalal_HamletDownload]

کورتەیەک دەربارەی مێژووی فەلسەفە نووسینی.. ئاراس سەعید

★١(فەلسەفە لەبەر ئەوە سەری هەڵدا، چونکە مرۆڤ نەیدەتوانی بیر لەگەردوون نەکاتەوە)

ئ□ستۆ: میتافیزیک

فەلسەفە (philosophy) زاراوەیەکی لێکدراوی یۆنانییە، لەدوو بەش پێکهاتووە[(فیل□)ر (phili)] ب□واتای خۆشەویشتی و [(سۆفیا)(sophia)] بەواتایی دانایی دێت. هەردوو زاراوەکە بەواتای خۆشەویستی بۆ دانایی دێت.

٢⋆ یەکەمین کەس ئەم زاراوەیەی بەکارهێناوە (فیساگۆرس) بووە، ئەمەش لەکاتێکدا لێ دەپرسن تۆ کەسێکی دانایت دەڵێت نەخێر من کەسێکی دانا دۆستم. ⋆فیلوسوف⋆

هەرچەندە فەلسەفە بابەتێکی فرەڕەهەندە و ناتوانرێت پێناسەیەکی گشتی بۆ بکرێت، بەڵام لە دیدی منەوە(فەلسەفە لە گشتایەتی خۆیدا هونەری پرسیارکردن و تاقیکردنەوەی شتەکانە، لە ڕێگەی ڕامان و بیرکردنەوەوە بۆ گەیشتن و دۆزینەوەی فاکتە شاراوەکان). وەکو سوکرات دەڵێت:" ژیانێک تاقی نەکرا بێتەوە واتایی ژیانی نیە". واتا ئەو ژیانە ساختەیەی کە لەسەر بونیادی ترادسیۆن و زانیارییە ساختەکان بونیادنراوە پێویستە تاقیبکرێتەوەو لە ڕێگەی نەشتەری ڕەخنەوە شیبکرێتەوە.

٣⋆ (جۆن دیقد) بەمجۆرە پێناسەی فەلسەفە دەکات:
" ک□ش□ک□ مر□ق ب□□ونکردنەوەی ئامانجە بنەڕەتیەکانی لەژیاندا ئەنجامی دەدات ".

مەحاڵە بەبێ تێگەشتن لەچەمکی (لۆگۆس و میتۆس لە خودی بابەتەکە تێبگەین.
چیەتی چەمکی (لۆگۆس و میتۆس) :
ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ نێو دونیایی فیکر و فەلسەفە، لە ئەنجامی کارلێکی ئەم دووچەمکەدا، داهێنانی فەلسەفی گەورە و فەرهەنگی درەوشاوە بەرهەمهاتووە.
⋆لۆگۆس زاراوەیەکی یۆنانیە، بەواتایی، هزر یان ئاوەز دێت، لەزمانی عەرەبیدا بەوشەی (نطق) نوێکراوەتەوە. (د.ڕەهبەری محمود زادە) س□ بارەت بە وشەی لۆگۆس دەڵێت؛ " لۆگۆس لەهەندی وشە دەبێتەوە لەزمانی ئینگلیزی پێی دەوترێت (لاجیک) یان(لۆجیک)". هەروەها دەڵێت؛ ئەو تێرمانەی کۆتای پاشگری لۆجی دێت وەکو؛ (ئیپستمۆلۆجی، سۆسۆلۆجی) لەزاراوەی لۆگۆس، ئاوەزەوە وەرگیراوە.
"لۆگۆس" چەشنێکی تایبەت لەبیرکردنەوەیە دەربارەی جیهان، ک□ □وداوەکان و دیاردەکان لەچوارچێوەی سروشتی هزر و لۆژیکدا تەتەڵە دەکات. "تەتەڵەکردن"[] بریتیە لەوەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانەی کەمر□ق ل□قۆناغە سەرەتاییەکانی هزردا ورژاندویەتی. بەشێوەیەکی تر

بریتیە لەوەڵام دانەوەی ئەو پرسیارانەی بە (بۆ) یان(بۆچی) دەست پێ دەکەن.

“میتۆس” چەشنێکی تایبەت لەبیرکردنەوەیە لەبارەی ڕوداوەکان و دیاردەکات، کە هۆکاری ڕودانی دیاردەکان لەچوارچێوەی “سەروسروشتەوە” تەتەڵە دەکات، بەشێوەیەک هۆکاری ڕودانی دیاردەکان دەبەستێتەوە بەهێزێکی نادیارەوە. ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە چەشنێکە لە ئوستورە، یاخود بیرکردنەوەی ئەفسانەیی. کە بریتیە لەچیرۆکێک لەبارەی خودا یان بونەوەرێکی ئەفسانەیی لە بارەی سەرچاوەی جیهان.
یان سەرچاوەی جیهان چیە و ئوستورە دەپرسی شتەکان بۆچی وان.
وەکو؛ مار بۆچی دەستی نیە،
یان فڵان بونەوەر بۆچی وایە.
پەیمانی کۆندا بەم شێوەیە وەڵامی ئەو پرسە دراوەتەوە، “کاتێک شەیتان دەچێتە بەهەشت بۆ فریودانی حەوا، لەشێوەی مار ڕۆیشت، بۆیە خودا بڕیاڕی دا تا جیهان ماوە بێ دەست و لاق بێ”.
٤⋆(دکتۆر ڕەهبەر) دەڵێت؛ ئوستورە لەزەمەنێکی پیرۆزی سەرەتایی ڕویداوە و بەدرێژایی ژیان دووبارە دەبێتەوە، چونکە کردەیەک موقەدەسی خودایە و لەزەمان و “شوێن و کاتدا” خالیە.
ڕۆڵام بارت لەبارەی ئوستورەوە دەڵێت؛ “ئوستورە چەشنە ڕاگەیاندنێکە کە هەوڵدەدات مێژوو بکات بەسروشت”.
ئوستورە لەمیتۆسەوە هاتووە. تێبینی؛ ئوستورەکان خالین لەشوێن و کات، بۆیە دەبینین لەناو گەلانی جیهاندا ئوستورەکان دووبارە دەبنەوە. بەنمونە ئوستورەی باوک کوژی، لە ناو دونیای ئەدەبیاتی یۆناندا دەبینریت کە ئۆدیب باوکی دەکوژێت. هەمان ئوستورە لە ئەدەبیاتی فارسدا دەبنینەوە کە ئوستورەی ڕۆستەم و زوهرابە، یان ڕوداوی لافاوە مەزنەکە کە لەسەرجەم ئوستورەو چیرۆکە ئاینیەکانی گەلاندا دووبارە بۆتەوە.
(ئەلیکساندەر گەربەڤسکی) لەکتێبی” نهێنی کۆنترین مێژودا” باس لەوەدەکات، کە ئوستورەی ئادەم و حەوا لەپێش کتێبە ئیبراهیمیەکانەوە، لەناو ئەدەبیاتی سۆمەری و هندیەکان باسکراوە.

مێژووی فەلسەفە

هەرکات بەر چەمکی مێژووی فەلسەفە دەکەوین، ڕاستەوخۆ ئاوەز و بیرکردنەوەمان دەچێتەوە بەلای مێژووی (گریک) شارستانیەتی یۆنان. ئەویش بەهۆی ئەوەی بۆیەکەمین جار ئەرستۆ لەکتێبی میتافیزیک ئاماژەیی بە “تاڵیسی ماڵتایی” کردووە، کە وەکو یەکەمین فەیلەسوف لەمێژووی مرۆڤایەتیدا دەناسرێت و زۆربەی فەیلەسوفان کۆکن لەسەر

ئەوەی فەلسەفە لە تاڵیسەوە دەست پێدەکات. بەڵام ئەمە ناکەوێنە ژێرجەبر و کاریگەری دۆگمانەی مێژووەوە. (تاڵیسی ماڵتایی) جەختکردنەوە نیە، لەسەر بەیۆنانی کردنی (تاڵیس)، بەڵکو لەوەوە سەرچاوە دەگرێت کە چیتر بەشێوەیەکی نوێ بیری لەسروشت کردەتەوە جیاواز لەبیکردنەوەی (میتۆلۆژیا و میتۆس).

٥* بەپێ سەرچاوە مێژووییەکان تاڵیس (585) زاینی ژیاوە. بەمانایەکی دی لەو ساڵەدا بیرکردنەوەی فەلسەفیانە لەیۆنان سەری هەڵداوە. بەڵام شتێکی ئاشکرایەو ئارگۆمێنتە مێژووییەکان ئەوەمان بۆ دەسەلمێنن. فەلسەفە لەپێش تاڵیسەوە، لەناوچەکانی تری جیهاندا هەبوون، بە ئەمەش گەلێک ئارگۆمێنت لە ئاردان، کەڕوونی دەکەنەوە ئەو بیرکردنەوە فەلسەفیانەی لەیۆناندا باوبوون، لەناوچەکانی تردا هەبوون. یاخود هاوشانی یۆنانیەکان سەری هەڵداوە، وەکو مەڵبەندەکانی خۆرهەڵاتی لە (هیند و چین و میسر و بابل و ئێرانیەکان).

٦* ئەگەر (تاڵیس ساڵی 585 پ ز) ژیابێت، ئەوا بوودا ساڵی (500 پ ز) و، کۆنفۆشیس (550پ ز) و، زەردەشت ساڵی (550) ژیاون.

بەڵام لێرەدا پرسیارێکی گرنگ دێتە پێشەوە، بۆچی "فەلسەفە" لە لەشارستانیەتەکانی تردا لەگەشەکردن وەستاو، لە یۆناندا گەشتە لووتکە. ئەمە لەدیدی منەوە سێ فاکتەری سەرەکی هەیە کە ئەمانەن:

یەک: سروشتی یۆنان بەهۆی ڕژێمی کۆمەڵایەتی یۆنان کە لەدایکبوونی دیموکراسی و بەقەولی ٧(هانائارێنت):" دەوڵەت شارەکانی یۆنان ڕێخراوێک بووە لە جڤات، کە لەنواندنی کردە و قسەکردنیان لەگەڵ یەکتری دەردەکەوێت و

بەهەمان ئامانج پێکەوە دەژین، بەشێوەیەکی تر دەوڵەت شار بەواتای دەرکەوتن دێت، کە چۆن کەسانێک بەمن دەردەکەون منیش بەهەمان شێوە دەردەکەوم."

بەپێ سەرچاوە مێژووییەکانیش دەسەڵاتی دیموکراسی لەیۆنان لەدایک بووە و ئەمەش کەشێکی ئازادی ڕەخساندووە.

دوو: بەهۆی تێنەپەڕاندنی دەگمەکانی ئایین و نەبوونی ئازادی لەناو گەلانی تردا، بەراورد بەشارستانیەتی یۆنان. شتێکی ئاشکراشە، فەلسەفە هەمیشە یەکانگیرە لەگەڵ ئازادی و لە ژینگەیەک نامێنتەوە ئازادی بە ڕەخنەگرتن و بیرکردنەوە فەراهەم نەکات.

سێ: دەگەڕێتەوە بە بوونی چەمکی ڕەخنە، کە لە شارستانیەتی یۆناندا ڕۆڵی گرنگی بینیوە.

ئەو قۆناغانەی فەلسەفەی پێدا تێپەڕیون

یەک: قۆناغی (پێش سوکرات) لە سەدەی (حەوتی) پ ز، دەست پێ دەکات تا نزیکی نزیکەی (چوار سەدە) ئەم قۆناغە دەگرێتەوە، کە لە بنەڕەتی بوون و ماهیەتی جیهان دەکۆڵێتەوە

قۆناغی دووەم: قۆناغی فەلسەفەی کلاسیکی یۆنانیە و لەم قۆناغەدا فەلسەفە لە ترۆپکی گەشەکردندایە و دووبەرەی دژبەیەک دێنە ئاراوە ئەویش (سۆفستاییەکان) و (فەیلەسوفانی یۆنان). ئەم قۆناغەش دەربارەی کردە مۆڕاڵیەکانی قۆناغی مرۆڤ و ڕژێمی حوکومڕانی و گەردوون و سروشت و پرسە؟فەلسەفیەکانیان وروژاندووە.

قۆناغی سێیەم (سەدەکانی ناوەڕاست) تاریکترین قۆناغی بیرکردنەوەیەو گەشەی مەعریفی چەق دەبەستی ئەویش بەهۆی تێکەڵکردنی فەلسەفە و گونجاندنی لەگەڵ ئایینی مەسیحیدا.

قۆناغی چوارەم: کە لەڕێنێ دیکارتەوە دەست پێدەکات و لە دەستی هێگڵ دەگاتە لووتکە بۆ قۆناغی فەلسەفەی نوێ ناسراوە لەم قۆناغەدا جیهانی هزر و زانست شانبەشانی پێشکەوتنی پیشەسازی پێکەوتنێکی مەزنی بەخۆیەوە بینیوەو لەم قۆناغەدا دووڕیبازی گرنگی دژبەیەک سەرهەڵدەدن ئەوانیش (ئەزموونگەرایی و ڕاشیونالیست)، پاشان قۆناغی ئایدیالیزم و ماتڕیاڵیزمی ئەڵمانی و دواتریش فەلسەفەی مۆدێرن دێتە ئاراوە. هەریەک لەم قۆناغانەش تایبەتمەندی و خەسڵەتی دیاریکراوی خۆی هەیەو پەیوەستە بەو کۆنتێکستە مێژووییەی تێدا دێتە ئاراوەو کاریگەری لەسەر تەفکرین و بیرکردنەوەی مرۆڤ دروست کردووە.

پرسە فەلسەفیەکان چین

- ئێمە هەندێک جار دەپرسین بوون چیە، مرۆڤ چۆن دروست بووە جیهان لەچیەوە هاتۆتەبوون، خودا چیە؟

٨★میتافیزیک لقێکی فەلسەفەیە کە وەڵامی ئەم پرسە دەداتەوەو ئەمەش لە تاڵیسەوە دەست پێ دەکات کە لە بنەڕەتی ئەو مادەیە دەکۆڵێتەوە کەجیهانی لێ دروستبووە.

_ ئایا ئێمە دەتوانین چی بزانین ئایا مرۆڤ توانایی زانینی سنوردارە یان دەتوانێ تەواوی نهێنێیەکانی جیهان ئەزموون بکات؟

و: لقێکی فەلسەفە بەناوی ئیپستمۆلۆژیا وەڵامی ئەم پرسەمان دەداتەوە، کە لەسوکراتەوە دەست پێ دەکات و لە سەردەستی کاڵێ پێپەر دەگات بە لوتکە. وەکو ئەوەی کانت فەیلەسوفی ئەڵمانی دەڵێت:" من دەتوانم چی بزانم"

-کام ڕەفتاری مرۆڤ باشە ببێتە مایەی پێکەوە ژیان و ئاسوودەی ئەوانی تر. بۆچی من مرۆڤێکی باشبم
و: فەلسەفەی ئەخلاق لە ئەو بابەتانە دەکاتە ژێرپرسیارەوە لە ڕێگەی پرس و دەرئەنجامەکانیەوە وەڵامی ئەو پرسەمان دەداتەوە.

کام جۆر حوکمڕانی دەبێتە هۆی فەراهەمکردنی ئازادی و ئاسایش و پێکەوە یان. چ جۆرە دەوڵەتێک باشە؟
لقێکی فەلسەفە بەناوی فەلسەفەی سیاسیەوە وەڵامی ئەم پرسانەمان دەداتەوەو لەو بابەتانە دەکۆڵێتەوە…..هتد ئەمجگە لەوەی فەلسەفە یەکێکە لەو ئامرازانەی دەبێتە (موظاف) دەچێتە پێش هەرناوێکی ترەوە و لەو بابەتانەدەکۆڵێتەوە وەکو(فەلسەفەی زمان، فەلسەفەی مێژوو، فەلسەفەی یاسا، فەلسەفەی زانست، فەلسەفەی فەلسەفەو …هتد).
بەگشتی فەلسەفە هونەری پرسیاکردن و گومان و تەڵامانە بە دەزینەوە و چارەسەری ئارێشەو گرفتەکان تا ژیانێکی شایستەی و هونەریانە بەسەر بەرین.

سەرچاوەکان

١. ڕێبوار سیوەیلی: سۆفستایەکانی یۆنان ، چاپخانەی هاوسەر هەولێر

٢. هیوا جەلال: سەرەتایەک بۆ فەلسەفەی زمان، دەزگای ڕۆنوێن
٣. هەمان سەرچاوە
٤. ڕەهبەری مەحمود زادە: کۆرسی فەلسەفەی ڕۆژئاوا
٥. arne nees: filofiens historie,i, hans reizels forlag : kopen haven,s.26
٦. هەمان سەرچاوە
٧. نامیلکەی فەلسەفەی هانا ئارێنت، و: ئارام مەحمود، دەزگای ئایدیا. 2017
٨. (ت.ز لاڤین) : فەلسەفە بۆ هەمووان، و:ئارام مەحمود.

بەرگریەک لە شکۆ، لە یاسا و لە دادپەروەری.. جەمال کۆشش

گریمان یەک ڕۆژ، بە تەنها یەک ڕۆژ، دادگایەکی سەربەخۆ، و بەپێی ستانداردە جیهانیەکانی ئەمرۆ، پەیڕەو بکرێت لە کوردستانی عێراقدا، ئەوا حکومەتی هەرێمی کوردستان؛ بە سەرۆک و جێگر و دامەزراوە باڵاکانیەوە، بەرگەی یەک سەعات ناگرێت و پێویستە هەڵبوەشێتەوە:

• لەسەر تاوانەکانی شەڕی نێوخۆ، کوشتاری بێئەنقەستی لاوە خوێنگەرمەکانی کوردستان، هەتا هەرزەکار و مێردمنداڵیش.
• لەسەر تیرۆری بەکۆمەڵی نەیارانی سیاسیان، ڕۆژنامەنوسان، ڕکبەرانی سیاسیان.
• لەسەر دزی و تاڵانیەک کە هەموو بەڵگە و دۆکیومینتەکانی دراون بە پەرلەمان و دەزگای دەستپاکی، کە لەلایەن ئەندامانی باڵای حزبە دەسەڵاتدارەکانی ئێستای کوردستانەوە ئەنجامدەدرێن.
• لەسەر بەشداری لە پلانی قەزەونی لەشکری وڵاتانی بێگانە، لەسەر ڕادەستکردنەوەی ئۆپۆزسیۆنی وڵاتانی سەرکوتگەری دەوروبەر.
• لەسەر ئەشکەنجەی زیندانیان، لەسەر شێوازی قەهراوی و فاشیانەی دەزگاکانی ئاسایش و پاراستن و دژە تیرۆر.
• لەسەر قەلاچۆکردنی ژنان و داڵدەدانی تاوانباران.
• لەسەر ئەنفال، هەڵەبجە، بازرگانی لەگەڵ داعش، قاچاخچیەتی دەرمان و چەک، …
• لەسەر هەڵبەستنی درۆ، نەفرەتی ڕاسیستی، دەسوەردان لە ژیانی تایبەتی تاکەکاندا.
• لەسەر ….

دامەزراندنی دادگا و دامەزراوەی دادوەری سەربەخۆ، ڕوونکاری (شەفافیەت) و ئەڵقەکانی لێکۆڵینەوە و سەلماندنی تاوان و بێتاوانی (بەرائەت)، پێویستی بە شەرعیەتێکی یاسایی دەوڵەت هەیە، کە لەدەرەوەی لەڕابینین و سروشتی دەسەڵاتی ئێستای کوردستاندایە.
سازکردنی سیناریۆی "سیخوڕی" و "تێکدانی ئاسایشی نەتەوەیی"، و پەروەندەسازی بۆ ڕۆژنامەنوسان و هەڵسوڕاوانی خۆپیشاندانەکان، بەکارهێنانێکی دامەزراوەی قەزاییە بۆ فشار و ئەجێندانی سیاسی، ڕاگەیاندنی تاوانباری پێش هەڵدانەوەی پەردەی شانۆگەریەکە گەلێک لە سنوری سزادانی "کەیسی شێروان شێروانی هاوڕێکانی" واوەترە.

بەکارهێنانی پێگەی سیاسی بۆ سەرکوتکردنی ڕۆژنامەنوس و هەڵسوڕاوانی سیاسی و جەماوەری، بەناوی یاسا و بەو تەڵەکە و بیانووە نایاساییانە، مەترسیترین هەنگاوە بەرەو دەورانی هێزی ڕەهای سەرکوت. ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤی جیهانی و پارێزەرەکانیان، بەڵگەی پێویستیان بە بەتاڵی دادگاکە خستە ڕوو (نەبونی پارێزەر، سەرنگونکردن و دابڕاندنیان لە دونیای دەرەوە، بێبەڵگەیی، گواستنەوەی دادگا، ڕەدکردنەوەی ئیفادە، ئەشکەنجە، تاوانبارکردنیان لەلایەن سەرۆک وەزیرانەوە، … پەلەپەلی دادگا و …). سازکردنی ئەم شانۆگەرییەش، بەگەرد پەیوەندی بە دادوەری و دیاریکردنی تاوانبارەوە نییە، هەڕەشەیە بۆ کۆمەڵگا، بۆ ڕۆژنامەنوسان و خەڵکی ناڕازی و ئۆپۆزسیۆن دەبێ ئەوە ببینن.

بابەتەکانی دادگەری و یاساکانی تەشریع و سزا و تاوانەکان، ئاوێنەی ژیان و ماف و شکۆ و ستانداری ژیانی هەر کۆمەڵگایەکن، (لەگەڵ ئەوەدا پارێزگاری مافی خاوەندارییەتی تایبەتی، بنەمای دەستورویاساکانی دەوڵەتی بورژوازی و پیرۆزییەکانیەتی)) بەڵام خەبات بۆ دامەزراندنی سیستەمێکی کراوە و پێشکەوتوی مەدەنی و مافی یەکسانی هاوڵاتیان لە بەرامبەر دادگا، ئەڵقەیەکی گرنگە بۆ بردنەپێشەوەی خەبات لە پێناو جیهانێکی ئازاد و یەکساندا.
ئازادی دەربڕین و هەڵسوڕانی ئازادی سیاسی و مافی دەستهێنانی زانیاری و ئازادییە گشتییەکان، کاریگەرترین هێزی شکاندنی سیستەمە تۆتالیتارییەکانە و دروشانەوەی خەباتی بزوتنەوەی سۆشیالیستی و ئازادیخوازییە. پارێزەران و دادوەرانی ئازادیخواز، مەشخەڵی فراوانکردنەوە و بەستنەوەی ئەم خەباتە بە دەسەڵاتی سیاسی یەوە هەیە.
خەبات بۆ ئازادی تەواوی زیندانی سیاسی بادینان، هاوخەباتی لەگەڵ کەسوکاری زیندانییەکان، لەگەڵ حەسرەت و فرمێسکی مناڵ و دایک و هاوسەریان، بەشێکە لە بەرگریکردن لە شکۆی مرۆڤ و مافی یەکسان و دادپەروەری.

٢٠٢١-٣-٢٠

دەوری حزبە کوردیەکان لە کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجەدا!.. نوری بەشیر

٣٣ ساڵ بەسەر کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجەدا تێدەپەڕێت و کاریگەری و ئاسەوار و تراژیدیا دژی ئینسانیەکانی ئەم کۆمەڵکوژیە کە راستەوخۆ ئەنجامدەرەکەی رژێمی بۆرژوا ناسیونالیستی بەعس بوو، لەهەر یاداوەریەکدا بەردەوام دێ و دەرونی هەموو ئینسانێکی مرۆڤدۆست و ئازادیخواز لە کوردستان و جیهاندا ئازار دەدات.
بەجیا لە کۆمەڵکوژی پێنجهەزار کەس لە ماوەیەکی کەمدا، بەجیا لە دەهەزار بریندارى ئەم کیمیابارانەو بێسەرو شوێنبوونی دەیانی دیکە، یادوەری ناخۆشی ئەم کارەساتە لەلایەن کەسوکاری قوربانیان و میدیاکانەوەو ئاشکرابوونی بەڵگەی نوێ لە شەریکبوونی حزبەکانی کوردایەتی لەو کارەساتەدا دەدرێت بەگوێی خەڵکی کوردستان و کۆمەڵگای مرۆڤایەتیداو برینەکان دەکولێتەوە.
بێگومان ئەمە تەنها کارەسات و کۆمەڵکوژیەک نییە کە رژێمی دڕندەی بۆرژوازی بەعس ئەنجامی دابێت، بەڵکو ئەنفالەکانی کوردستان، خاپورکردنی سەدان هەزار دێهات، سەرگەردانی دەیان هەزار کەس و لە زیندان توندکردن و ئیعدامی فەردی و دەستەجەمعی و زیندەبەچاڵکردنی هەزارانی تر کە تا ئێستاش لە ئاستی کوردستان و سەرتاسەری عێراقدا ساڵانە دەیان گۆڕی بەکۆمەڵ دەدۆزرێتەوە، بەشێکی تری تاوانە دژی ئینسانیەکانی ئەو رژێمەیە لە کوردستان و عێراق. هەڵبەت رژێمی بەعس بەهاوکاری دەوڵەتانی بۆرژوازی و هێزە ئیمپریالیستیەکانی وەکو ئەمریکا ئەو تاوانەی ئەنجام داوەو بەناوی ئەوەی کە ئێران بەوکارە هەستاوە پاکانەی رژێمی بەعس و سەدام کراوە لەلایەن دەوڵەتانی رۆژاوای دۆستی ئەو کاتەی سەدامەوە. بەڵام لەوە بەئازارتر دەوری حزبەکانی کوردایەتی و ئیسلامیەکانی بەناو ئۆپۆزیسیۆنی بەعس بووە لە ڕودانی ئەم تاوانە کۆمەڵکوژیەدا. ئەمە تەنیا قسەی دەستە و تاقمێکی دیاریکراو نییە کە دژی ئەم حزبانەی ناسیونالیستی کورد بێت، بەڵکو قسەی زۆربەی خەڵکی کوردستان و بەدەیان بەڵگە هەیە لەسەریان و لەهەمووی سەرنجراکیشتر سەران و ئەندامانی حزبەکانی خۆیان پشتڕاستی دەکەنەوە.

بەڵگەکان سەبارەت بە دەوری حزبەکانی کوردایەتی لەو کارەسات و تاوانانەدا!

هیچ شەڕو کەشمەکەشێک بە پاساو و یەکلایەنە نیە! راستە کیمیابارانی هەڵەبجەو پێشتر دەیان شوێنیتری وەک سەوسەنان و بالیسان و شیخ وەسانان و ئەنفال و خاپورکردنی هەزاران دێهات راستەوخۆ رژێمی ناسیونالیستی عەرەبی بەعس بەسەرکردایەتی سەدام حسین ئەنجامیداوە، بەڵام بەپێی بەڵگەنامەکان و شایەدحاڵەکان، حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی و ئیسلامیەکانی کوردستان و عێراق دەوریان هەبووە لە ڕوودانی ئەم کارەساتە مەرگبارەدا. ئەوەتا سەرکردەکانی کوردایەتی و ئیسلامیەکان کاتێك کە دەکەونە بەرامبەر یەکتری هەندێك لەڕاستی ئەو تاوانەی یەکتر هەڵدەدەمەن کە بەرامبەر بە خەڵك ئەنجامیانداوە.

یەکێتی کاتێك لە رێکەوتن لەگەڵ رژێمی بەعسدا ساڵی ١٩٨٤ بێئومێد دەبێت، بە سەرانی بەعس دەڵێن کە دەستی سوپای کۆماری ئیسلامی دەگرن بەسەر سوپای عێراق و دەیهێنینە کوردستان و ئەوانیش پێیانوتوون ئەمەش کیمیایی دەکەین بەسەر شارەکانی کوردستاندا. ئەوەبوو ئەم حزبانەی بزوتنەوەی کوردایەتی نەک گوێیان بەم هەڕەشانەو دووبارە بوونەوەی کارەساتەکان نەدا، بەڵکو سوربوون لەسەری و دوای کارەساتەکەش خۆزگەیان بە چەندین کارەساتی تری وەک کیمیابارانی هەڵەبجە دەخواست. سەرەنجام بەپێش لەشکریان بە جمهوری ئیسلامی بەناو هەڵەبجە بیانویان دایە دەست سەدامی تاوانبار تا ئەو تاوانە بەوێنەیە ئەنجام بدات. بەسەراحەت و بە بەرچاوی سەدان ئەندامانی یەکێتیەوە جەلال تاڵەبانی لەساڵی ٢٠٠٩ دا لە پلینۆمی چوارەمی یەکێتیدا لە سەر کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە دەڵێت:

نەوشیروان مستەفا بەبێ رەزامەندی سکرتێری گشتی کە فەرماندەی گشتی هێزی پێشمەرگە بوو هەروەها بەبێ رەزامەندی زۆربەی مەکتەبی سیاسی و سەرکەردایەتی یەکێتیش، فەرمانی عەسکەری دابوو بە فەرماندەو هەڤاڵانی دەڤەری هەڵەبجە، کە وەکو بەشێك لە هاوکێشە عەسکەریەکانی جەنگی عێراق – ئێران هەوڵی رزگارکردنی هەڵەبجە بدەن؛ گوایە بۆ کەمکردنەوەی گوشار بوو بۆ سەر سەرکردایەتی کە رژێم پەلاماری دەدات، بەتایبەتی حکومەت پێشتر هەڕەشەی بۆ ناردبوین کە هەر پەلامارێك لەگەڵ پاسداران بۆ سەر هەر شوێنێك، بە بەکارهێنانی چەکی کیمیایی جوابی دەبێت، تەنانەت گەر شاری سلێمانیش بێت.
نەوشیروانیش لە وەڵامدا دەڵێت: لەو سەردەمەدا کە ئێمە بە دەی شکاو و دەرونی بریندارەوە باسی ئەوەمان ئەکرد چۆن هەوڵی ە”ئازادکردنی هەڵەبجە” بوو بە “کارەساتێکی ئینسانی”، تاڵەبانی بە

هیچ □س□مینەوەیەك وتوویه□تی: "کیمیابارانی هەڵەبجە مەسەلەی کوردی بردە ناو مەیدانی نێودەوڵەتیەوە… ئاخ بۆ دووسێ هەڵەبجەی تر".

ئەم حزبانەی کوردایەتی هەر ئەمەیان نەکرد کە لایەنێک بوون لەکارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجەدا، بەڵکو بوونەهۆی کوژرانی نزیکەی ۷۰ کەس لە پێشمەرگەکانی کۆمەڵە، رێکخراوی کوردستانی حزبی کۆمۆنیستی ئێران کە لەو ناوچەیە بوون، بەهۆی ئەوەی یەکێتی لەو پیلانەی خۆیان و جمهوری ئیسلامی ئێران ئاگاداریان نەکردبوونەوە و غافڵگیرکران.
سەرباری کارەساتی هەڵەبجە، یەکێتی بەسەرپەرشتی نەوشیروان مستەفاو کۆکردنەوەی هێزێکی زۆری پێشمەرگەو سوپای پاسداران بەرەو کەرکوک رۆشتن بۆ لێدان لە بۆریە نەوتەکان و ئەمەش وەک کارەساتی هەڵەبجە، ئەنفالی ناوچەکانی ئەو دەوروبەرەو کیمیابارانی تری بەدوای خۆیدا هێنا. هەموو ئەوکارانە لە چوارچێوەی ڕێکەوتنی یەکێتی بەسەرپەرشتی نەوشیروان مستەفا لەگەڵ جمهوری ئیسلامی ئێراندا ئەنجام دراون کە لەمانگی ‏‏۱۰ ی ۱۹۸۶ دا لەتاران واژووکرابوو.
دەوری حزبەکانی کوردایەتی هەر بەوەوە ناوەستێ کە دەوریان هەبووە لە رووداني کارەساتی هەڵەبجەدا، بەڵکو خۆشیان تاوانیان بەرامبەر بەو خەڵکە ئەنجام داوە کە کیمیایی قەتڵوعامی کردبوون.

برای یەکێک لە قوربانیەکانی هەڵەبجە بەناوی مامۆستا کۆسار محەمەد دەڵێت: لە کیمیابارانی هەڵەبجەدا خۆی و خانەوادەکەی بەرکەوتوون دەڵێت: باوکم، دایکم، دوو خوشك، براگەورەکەم و برازایەکم لە ساڵی ۱۹۸۸ شەهید بوون. خوشکەکەم لە کیمیابارانی هەڵەبجە شەهید بوو، بەڵام پێشمەرگە دەستیان بڕی و بازنەکانی دەستیان دزی" خوشکەکەم چەندین جار خزمەتی ئەو پێشمەرگانەی کردووەو کە هێشتاش لە ژیاندا ماون".
مەلا بەختیار کە ناوبەناو کارنامەی سەرانی حزبەکەی و حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی لەشاخ و لەشار کەمکەم دەردەخات، ئەمجارە لەسەر کارەساتی هەڵەبجە و کارنامەی حزبەکەی و پێشمەرگەکانی یەکێتی و لێپرسراوانیان ئاوا دەڵێت: کە یادی هەڵەبجە دەکرێتەوە جگە لە فاشیەتی بەعس، لە ناخمدا برینێکیتر دەکولێتەوە، ئەویش زامی ئەو تاوانبارانەیە کە لەکاتی مەرگەساتەکەدا بەناو شارەکەدا گەڕاون و تەرمیان هەڵداوتەوەو ملوانکە و ئەنگوست و سەعاتی دەستی ژنەکانیان کۆکردۆتەوە، دەستی تاوانیان بردۆتە گیرفانی قوربانیەکان و پارەکانیان دزیووە.

مەلا بەختیار لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێت لە خەڵکی باوەڕ پێکراوم

بیستووە کە تاوانباری وا هەیە کە هەشتا لە ژیانیشدا ماوە پێنجەی ئاوساوی دەستی ژنانیان بڕیووە، هەتا ئەڵقەو ئەنگوستیلەکانیان ببەن. ماڵانیان تاڵان کردووە و لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا فرۆشتویانە. لەم تاوانبارانە هەیە کاربەدەست و پلەی سەربازی گەورەیان هەیە! من ئێستاش قسەیان لەگەڵ ناکەم!!
سەرباری ئەمە حزبەکانی کوردایەتی بوونە پەناگەی هەموو ئەو تاوانبارانەی سەر بە ڕژێمی بەعس کە دەوریان هەبوو لە تاوان و کۆمەڵکوژی و کیمیاباران و ئەنفالی خەڵکی کوردستاندا لەپاڵ هێزە سەربازییەکانی بەعس.. بەشێکی بەرپرسانی فەوجە خەفیفەکان دواتر بوونە سەرکردەو بەرپرسی هەریەکە لە پارتی و یەکێتی و قوربانییەکانی هەڵەبجەو ئەنفالیش لە بێمافی و هەژاری و پەراوێزخراندا ڕاگیراون و ئازاری یادەوەرییەکان و نەخۆشییەکانی دوای ئەو کارەساتەو ئازاری بینینی تاوانباران لە پۆستی بەرزی حزبی و حکومیدا، ژیانیانی تاڵ و سەخت و پڕ ئازار کردوە.

ئومێد بەڕێکەوتنی هەرێم و بەغدا سەرگەردانییە! .. عوسمانی حاجی مارف

ماوەیەکە هەواڵی میدیاکان سەرقاڵی دانیشتنەکانی نێوان هەرێم و بەغدان، ئەو گفتوگۆو دانیشتنانەی کە نە سەرەتاکەی لە بیری خۆیان و خەڵکدا ماوە و نە دەزانرێت کۆتاییەکەی کەی ڕادەگەیەنرێت. ڕۆژانە لە هەواڵەکاندا دوای چەندین جار لە گەیشتنی شاندی هەرێم بە بەغداو پاشان گەڕانەوەیان بە دەستی بەتاڵ، ئەوە ڕادەگەیەنرێت کە بەم زووانە هەردوولا ڕێک دەکەون، گوایە تەنها چەند خاڵێک ماوە بڕیاری لەسەر بدرێت. بەڵام بە ڕۆشنی دەبینین ئەو بەندانەی کە ماون و دواتر لە دانیشتنەکانی تردا قسەی لەسەر بکەنەوە، نیشانەکانی ئاڵۆزی و بارگرژی هەتاهەتایی پەیوەندی نێوان هەرێم و بەغدا نیشان دەدات، چونکە کێشەی پشکی بودجەو ڕێژەی ناردنەدەرەوەی نەوت و نەخشەو پلانی داهاتوی سنورەکان و نفوزو ناوچەگەرێتی و هێزی سەربازی..هتد هیچ کات نەیتوانیوە خاڵی هاوبەشی دانیشتن و

ڕێکەوتنەکان بێت و نابێت.

مەسەلەیەک کە پەیوستە جێگای سەرنجی جدیمان بێت ئەوەیە کە ئاخە لەدەرەوەی چاوی هێزە میلیشیاکانەوە تا چەندە چاوەڕوانی پەیوستە بە ئەوەی بزانرێت ئەگەری ئەوە هەیە ئەنجامی ئەم سەوداومامەڵەیە ئەنجامەکەی ڕێکەوتن دەبێت یا ڕێنەکەوتن؟ گەر بەهەر ئەنجامەک بگات تا چەند پەیوەندی بە بەرژەوەندی خەڵکی هەژارو نەداراوە هەیە؟

ماوەی ٣٠ساڵە لەدەسەڵاتی بزوتنەوەی کوردایەتی لە هەرێمدا کە پڕە لە ئەزمونی دەسەڵاتی میلیشیایی و مافیایی و تاڵانی، دەست بەسەراگرتنی سەروەت و سامانی کوردستان، دابەشکردنی کوردستان بە زۆنی زەردو سەوز، شەڕی ناوخۆ و ماڵوێرانی و کارەسات،…هتد. نمونەی سەپاندنی ئەوپەڕی ناجێگیری سیاسی و نائارامی و نائاسودەیی بووە. دامەزراندنی دەسەڵاتی بنەماڵە و نیشاندانی چەندین دەورە لە حکومەتی کارتۆنی و بەدەسەڵاتی پەرلەمانیە، بە دابەشکردنی ڕێژەی ئەندامانی کابینەی پەرلەمان و وەزارەتەکان لە سەر بنەمای تەوافقی پەشوەخت بە گوێرەی هاوسەنگی هێزی حزبەکان، باشترین نمونەن بە حاڵیبوون لە بزوتنەوەی کوردایەتی کە خاوەنی چ جۆرە ئەزمونەکی قەیراناوی و پرشکست و نائینسانی و تاڵانچی و مافیایین، ئەهلی پێکهێنان و دامەزراندنی دەوڵەت نەبوون و نین، پاشکۆبون بە بەرژەوەندی سیاسی وڵاتانی زلهێزی دنیا و وڵاتانی ناوچەکە مانای ئەوپەڕی شەهامەت و ئەرکی "نیشتمان پەروەریانە".

هێزە میلیشیاکانی بزوتنەوەی کوردایەتی کە بەهەی پاشکۆبونیان و پەیوەستبونیان بە بەرژەوەندیە سیاسیەکانی ئەمریکاو بەرژەوەندی وڵاتانی ناوچەکە بونەتە خاوەنی دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستاندا، هەر بەهەمان پاشکۆ بون و پەیوەست بونەوە لە ساڵی ٢٠٠٣وە دەرگیر بون، یەکەم بەشداکەتیان لە پێکهێنانی حکومەتی عێراق و چوونە پاڵ هێزە شیعەکان و بەهێزکردنی ئاگری شەڕی تائفی. دووەم مامەڵەکردنی کێشەکانیان لەگەڵ حکومەتی بەغدا، بە هەمان پرەسەی بەرژەوەندیە سیاسیەکانی ئەمریکاو وڵاتانی ناوچەکە و هێزە میلیشیا ئیسلامی و تائیفیەکان دەوریان دیوە و سودەکی زۆرتریان لە کەڵەکەی سەرمایەو جەردەیی و تاڵانی و گەندەڵی وەرگرتووە. سێیەم دەورەکی پێشەوانەیان دیوە لە خەستکردنەوە ناجێگیری و گێژاوی سیاسی لە عێراقداو لە هەمانکاتدا زیاتر سپاردنی کوردستان بە چارەنوسەکی نادیار.

بە مانایەک بەدوای شەڕی کەنداوو دوای ڕوخانی حکومەتی بەعس و تا

ئێستا، عێراق و کوردستان بونەتە مەیدانێک بۆ شەڕو ئاڵۆزی نێوان هێزە میلیشیاکان و دەخالەتی راستەوخۆی ووڵاتان کە نە جێگیری سیاسی مانایەکی هەیە، نە دەتوانرێت حکومەتێکی ناوەندی یەکلایی کرێتەوە، ووڵاتێکی پارچە پارچەیە، کە کاریگەری کێشمەکێش و دەخالەتی بەردەوامی ئەمریکا و ئێران و تورکیا..هتد واقیعەتێکە تەنها هاوسەنگی هێزە کە پەیوەندی و نفوزی هێزە سیاسیەکان دیاری دەکات و ئاڵوگۆڕیان پێدەکات و کاریگەری لەسەر هاوکێشەی سیاسی عێراق و کوردستان و بەرژەوەندی دەسەڵاتەکانیان دەبێت، بە جۆرێک مسۆگەری مانەوەو سودی پاشکۆبونیان بە ووڵاتانی ترەوە دەڕەخسێت، لە هەمان کاتدا هێزە سیاسیەکان دەکەونە ناو چوارچێوەی سەوداو مامەڵەیەکەوە کە هیچ جۆرە کەرامەت و بەهایەکی ئینسانی ناهێڵنەوە، تا ئەو ئاستەی سەرکردەکان نزمترین ئاست لە ریسوایی و سوکایەتی لەسەر خۆیان حزبەکانیان قەبوڵ دەکەن.

گەر بمانەوێت زیاتر ئاماژە بەم خاڵە بدەین بە نمونە ئەوە باش دەبینین کە ئاڕاستەی پارتی بە ڕێکەوتن لەگەڵ بەغدا جیاوازە لەگەڵ ئاڕاستەی ڕێکەوتنێک کە یەکێتی دەخوازێ لەگەڵ بەغدا بیکات، مامەڵەو خواستی پارتی لە ئیمکانات و مەوقیعەتی هاوسەنگی هێزەکەیەوە گرانترو زیاترە لە یەکێتی، چونکە مەوقیعەتێک لە لاوازی هاوسەنگی هێز کە بەسەر یەکێتیدا سەپینراوە ئامادەی ملکەچی هەر جۆرە ڕێکەوتنێکە لەگەڵ بەغدا گەر بۆی بلوێت، بە ناوی پەیوەندی سەربەخۆو لامەرکەزیەوە، بەڵام لە بەرژەوەندی بەغدا نیە ئەو ملکەچیەی یەکێتی قەبوڵ بکات، بەڵکو گەر بەغدا بۆی بگونجێت هەوڵ ئەدات ئەو ملکەچیە بکاتە ناچاریەک بەسەر پارتیدا، بۆیە دەبینین لە دانیشتنەکاندا زیاتر پێداگری لەسەر ئەو خاڵانە دەکرێت تا پارتی ٢٥٠هەزار بەرمیل نەوت و کۆنترۆڵی خاڵە سنوریەکان و داهاتەکانی ڕادەستی بەغدا بکات، ئەوکات بەغدا پابەند دەبێت بە دانی ڕێژەی ئەو داهاتەی دەبێت بدرێت بە هەرێم، مانای هەرێم بەلای بەغداوە یانی پارتی و تورکیا!، بەلای پارتیشەو بەغدا یانی شیعەو ئێران! هەر لەم واقیعەتەوەیە کە ئەتوانین ئەو بۆچونەی باوەڕی بەیەک ڕیزی کورد هەیە وەڵام بدەینەوە و بڵێین خۆتان فریو مەدەن و لەخۆوو خەیاڵیشدا بیر لەو یەک ڕیزیە مەکەنەوە، ڕێگای کۆتاییهێنان بەم دەسەڵاتە و دامەزراندنی دەسەڵاتی خەڵک ئاسانترو کارسازترە.

بۆیە؛ یەکەم هەر جۆرە چاوەڕوانیەک کە تروسکاییەک لە جێگیری سیاسی نیشان بدات جگە لە چەواشەکاری مانایەکی تر نابەخشێت، ڕێکەوتن یان ڕێک نەکەوتن تەنها کێشەی نێوان هێزە میلیشیاکان خۆیانەو پەیوەندی

بە چارەنوس و باشبونی ژیان و گوزەرانی خەڵکەوە نیە. دووەم تەواوی سەوداو مامەڵەکانیان لە نێوان یەکدا بەڕێکەوتن یا ڕێنەکەوتن هەمووی کاتیەو لەهەر ئاڵوگۆرێک لە هاوسەنگی هێزیاندا دۆخێکی تر بەخۆیەوە دەبینیت. سێیەم مەسەلەی بنەڕەتی بونی تەواوی ئەو هێزە میلیشیایانە لە کوردستان یا لە عێراقدا، جا بەناوی حکومەتی هەرێم وە یان حکومەتی بەغداوە بێت، پارێزەری ئەوپەڕی دۆخی دڕندانەی سەرمایەداری و کۆڵەکەی سەرمایەن، داڕێژەری نەخشەی بەردەوامی ئەوپەڕی کاری هەرزان و تەشەنەی هەژاری و نەداری و برسێتین، نائینسانی و بێدەربەستن بەرامبەر ژیانی کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش و پێداویستیەکانیان.

جگەلە کۆتایی ئەم دەسەڵاتەو بەرپابونی شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی بە دابینکردنی ئازادی و یەکسانی، هەر چاوەڕوانیەکی تر سەرگەردانی و ئومێدێکی بێ هودەیە.

٢٤/٣/٢٠٢١

خوێندنەوەیەک بۆ سەردانەکەی ئەم دواییەی پاپای ڤاتیکان بۆ عێراق وکوردستان*.. عەبدوڵا ساڵح

لەژێر دروشمی، (ئێوە هەموتان بران، کەووتەیەکی ئینجیلە)، ڕۆژی (٥-٣-٢٠٢١) پاپای ڤاتیکان، فرانسیسی یەکەم، بەسەردانێکی فەرمی بۆ ماوەی (٤) ڕۆژ گەیشتە عێراق، ئەمەش یەکەم جارە لەمێژوودا پاپێک بێتە ئەم ووڵاتە، هەروەها یەکەم سەردانی پاپایە بۆ دەرەوەی ڤاتیکان دوای بڵاوبونەوەی پەتای کۆرۆنا.
پاپ لەم سەردانەیدا، جگە لە بەغدا و دیداری گەورە بەرپرسانی عێراق، سەردانی مەرجەعی شیعەکان، عەلی سیستانی کرد لە نەجەف، و چووە کۆنە شاری ئوور لە پارێزگای زیقار، کە گوایە مەڵبەندی “برایم پەیامبەر” بووە و هەرسێک ئایینەکە؛ جولەکە، کریستیان و

موسڵمان بە "باوکە گەورەی پەیامبەران"ی خۆیانی دەزانن، هەربۆیە مەبەستی بوو بایەخی مێژوویی و شارستانیەتی ئەو ووڵاتە دەرخا و پەیامێک بدا کە سەرچاوەی هەرسێک ئایین یەکە. دواتر سەردانی پارێزگای نەینەوای کرد، کە لەسەر دەستی داعش بەشێکی زۆری وێران کرابوو، ئەمجا هاتە کوردستان و لە یاریگای فرانسوا حەریری لە هەولێر ڕێوڕەسمێکی نزا و نوێژی بەرپاکرد بە بەشداری نزیک لە دە هەزار کەس و دواتر عێڕاقی جێهێشت.

ئەم سەردانە لە کاتێکدا بوو کە بە بەردەوامی باری ئاسایش و ئارامی عێڕاق ڕۆژ لە دوای ڕۆژ بەرەو خراپتر دەچوو ئێستاشی لەگەڵ بێ، ڤایرۆسی کۆرۆنا تا دێت زیاتر بڵاو دەبێتەوە، بەغدا بەهۆی زاڵ بوونی دەسەڵاتی میلیشیا شیعەکان، شوێنێکە مەترسیدار و ئاسایشی تیا نیە، ناوچەی سەوز لەژێر موشەک بارانداییە، داعش خەریکی سەرهەڵدانەوەیە، بەڵام هەموو ئەو مەترسیانە نەیانتوانی ببنە بەربەست بە ڕێگری لەم سەردانە.

کەواتە پاپ بۆ لەم بارودۆخەدا ئەم سەردانەی ئەنجامدا؟! ئایا نێردراوە بۆ عێڕاق؟ یاخود ئارەزوومەندانە خۆی ملی لە چەقە خشاندوە و بەرەو مەترسیەک هەنگاوی ناوە کە ڕەنگ بوو لەم سەردانەیدا بۆی بێتە پێش؟ تەنانەت شێخی ئەزهەر (أحمد الطيب) ئەم سەردانەی وەک هەنگاوێکی بوێرانەی پاپا باس کرد! ئەمە ئەو بابەتە و ئەو پرسیارەیە کە هەوڵ دەدەم لەم باسە کورتەدا تیشکێکی بخەمەسەر و وەڵامەکەی وەرگرمەوە.

دەزگا زەبەلاحەکانی میدیای نێودەوڵەتی، بەر لەو سەردانە، ویستیان پڕوپاگەندەیەکی وا بکەن کە گوایە سەردانێکی "ڕوحیە" و دوورە لە سیاسەت، بەڵام پەیامەکانی پاپا، لە یەکەم هەنگاویدا لە ناو خاکی عێڕاق، پێچەوانەی ئەم ئیدعایە دەرچوون، مەبەست و مەرامی سەردانەکە، کتومت سیاسی بوو، بەڵام لە قاوغێکی "ڕوحی"دا، سیاسی بوونی ئەم سەردانە لە یەکەم پەیامی پاپادا دەردەکەوێ کە دەڵێ: (با تفەنگەکان بێدەنگ بن)، (با ئایین لە پێناو ئاشتی و برایەتیدا بێ)، (وەستانەوەی کۆمەڵگای بەشەری دژی نایەکسانی ئابوری)، (بەرەو ڕوبونەوەی گەندەڵی و خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات)، ئەمجا داوا لە کۆمەڵگای نێودەوڵەتی دەکا بە کۆمەگ لە پێناو (بەرقەراری ئاشتی لە عێڕاق و خۆرهەڵاتی ناوەڕاست).

ئەم ڕاستیە، ئەگەرچی بەشێک لە کریستیانەکان دانی پێدانانێن، بەڵام ناکرێ بڵێیین پاپ تەنیا بەنوێژێک یا نزایەک و بەسەرکردنەوەیەک ئەم گەشتەی کردوە وخۆی توشی ئەم مەترسیە کردوە. شایانی وەبیرهێنانەوەیە کە پاپا، جگە لە پێگە ئایینیەکەی، سەرۆکی دەوڵەتێکیشە کە باڵوێزخانەی لە زوربەی زۆری ووڵاتانی جیهاندا

هەیە، بۆیە ئامانجە سیاسییەکانی ئەو سەردانە، ناتوانێ تەنیا لەژێر قاوغی (ڕوحی)دا پەردەپۆش بکرێ. لە ڕاستیدا ناوبراو لەو سەردانەیدا بە شوێن کۆمەڵێک ئامانجەوە بوو کە دەکرێ ئاوا کورتیان بکەینەوە:

یەکەم، هاتوە مەڕی کریستیانەتی لە عێراق و کوردستان بدا و مێژوو بخاتەوە بەر چاوی هەمووان و بیریان بهێنێتەوە کە ئەوان؛ (کلدان، ئاشوری و سریانی)، کۆنترین پێکهاتەی نەک تەنیا ئەم دوو شوێنە، بگرە هی سەرتاسەری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیشن، هەر بۆیە ساحیب ماڵن و کەس ناتوانێ وەک میوان حیسابیان بۆ بکا و نابێ جێپێیان لەق بێ و هەر هەنگاوێک بنرێ بۆ داڕشتنەوەی دووبارەی نەخشەی سیاسی عێراق دەبێ ئەوە و نەخشی ئەوان، جێگای دیار و بەرچاوی هەبێ. بەکورتی گیان بخاتەوە جەستەی کریستیانەتی، بەتایبەت کە لە سەردەمی دەسەڵاتی داعشدا گورزێکی دەندانەی بەرچاوی بەرکەوت.

دووهەم، پاپا، وەک "گەورە مەرجەعی کریستیانەکان" دانی نا بە "مەرجەعییەتی شیعە" لە نەجەف وەک مەرجەعێکی باوەڕ پێکراو، وە بە ڕەسمی دەریخست (نەجەف) لای ئەوان زیاتر بەهادارە تا (قوم)، کە سیاسەتەکانی ڕووەو پاوانخوازیە و بەرەو پێکهێنانی هیلالی شیعی ملەدەنێ، ئەمەش دەکرێ وەک داکوتانی بزمارێک لە نێوان هەردووک مەرجەعییەتدا هەژمار بکرێ، شایانی باسە هەمان پاپا لە شوباتی ساڵی (٢٠١٩)دا نامەیەکی لەگەڵ "گەورە مەرجەعی سوننەکان"، شێخی ئەزهەر، مۆر کرد لەژێر ناونیشانی (نامەی برایەتی مرۆڤایەتی لە پێناو ئاشتی جیهانی و پێکەوە ژیان).

سێیەم، پاپا بەم سەردانەی، بە ماوەی چوار ڕۆژ عێراقی کردە خۆراکێکی بەرچاو و کەم وێنە لە دەزگاکانی ڕاگەیاندندا، لانی کەم لای زیاتر لە ملیارێک ئینسان کە پەیڕەوی ڤاتیکان دەکەن، ئەمەش بەخۆی وەک پشتیوانییەکی بەرچاو بۆ دەسەڵاتدارانی عێراق و کوردستان هەژمار دەکرێ، هەر بۆیە بەم بۆنەوە، یەکسەر، دوای کۆتایی سەردانەکە، وە بە مەبەستی درووێنە کردنی دەستکەوتە سیاسییەکانی ئەم سەردانە، مستەفا کازمی سەرۆک وەزیرانی عێراق، بانگەوازی کۆبوونەوەی بەرفراوانی هێزە "نیشتمانییەکانی" ڕاگەیاند بۆ ئاشتی و تەبایی و پێکەوە ژیان، هەردووک بارزانیش "لەببەیک"یان بەم پەیامە گوت! ئەمەش وەک هەوڵێک بۆ دەرباز بوون لەو تەنگژە قووڵە ئابوریە، سیاسیە، کۆمەڵایەتییەی هەردووک دەسەڵات تێی کەوتون لە ئەنجامی ئەو ناڕەزایەتیە جەماوەریە بەر فراوانەی کە ڕۆژ بەڕۆژ دژی هەردووک دەسەڵات لە برەو دایە.

دامەزراوە ئایینیەکان، بەدرێژایی مێژوو؛ یا خۆیان دەسەڵاتێکی سەرکوتگەر بوون، وە یا لە خزمەت دەسەڵاتە سەرکوتگەرەکاندا بوون،

بەمەبەستی پارێزگاری لە تەختوتاراجی ئەو دەسەڵاتانە، لەو ئ□استەیەشدا ڕۆلی سەرەکیان گێڕاوە وەک یەکێک لە سێکتەرەکانی سەرخانی کۆمەڵ کە بەردەوام سیاسەتەکانیان لە خزمەت مانەوەی سیستمی زاڵی ئابوری دا بووە کە ژێرخانی کۆمەڵگەیە، مێژووی هیچ کام لەو ئایینانە ئەوەمان پێناڵێ کە ئەوان، وەک ئەوەی لافوگەزافی پێوەلێدەدەن، لە خزمەت ئارامی و ئاسایش و پێکەوە ژیاندا کاریان کردبێ. ئەگەر بانگەوازێکی لەم جۆرەشیان ڕاگەیاندبێ، ئەوە تەنیا بەمەبەستی فریودانی خەڵک بووە. بەردەوامیش، تا ئەو شوێنەی دەسەڵاتیان بڕی کردبێ، کوتکی دەستی چەوسێنەران بوون وە یا خۆیان چەوسێنەر بوون. دامەزراوەی ئایینی ئەمڕۆی ڤاتیکانیش میراتگری ئەو مێژووە خوێناویەیە کە کەنیسە بە درێژایی مێژووی دەسەڵاتی، لە سەدەکانی ناوەڕاستدا ئەنجامیداوە، ئەوەی ئەمڕۆ ئەم دەسەڵاتە ئایینیەی خزاندۆتە ڕوبەرێکەوە کە لە کیلۆمەترێکی دووجا کەمترە و دانیشتوانەکەی لە چەند سەدێک تێپەڕ ناکەن، ئەگەرچی هەژمونی فیکریشی بەربڵاو بێ، ئەوە خەبات و تێکۆشانی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و ئازادی خوازی ئەو وڵاتانە بووە کە تەوقی ئاینیان لە ملی خۆیان داڕنیوە و بەرۆکی ئاینیان گرتوە و فڕیان داوەتە ناو شوێنە ئاسایەکەی خۆی کە کەنیسە و دەسەڵاتی ئەویان لە ناو کۆمەڵدا تا ئەندازەیەکی بەرچاو کۆتا کردوە، ئەمە جگە لە پێشکەوتنی زانست و زانیاری کە بەردەوام بۆتە مایەی پوچەڵکردنەوەی خوڕافاتی ئایینی و پاشەکشەکردن پێی.

ئەگەرچی دامەزراوەی ڤاتیکان لە ئێستادا لە ژێر پەردەی “مرۆڤ دۆستی” پەیامی خۆی ڕادەگەیەنێ و پاپا وەک ئاشتیخوازێک خۆی وێنا دەکا، ب□□□ام هەموو ئەو ه□و□□انەی ئەم دەزگایە، لە دوا شیکردنەوەدا، بەردەوام لە خزمەت مانەوەی سیستمی زاڵمانەی سەرمایەداری دایە و لەهەوڵی برەودانە بەم شێوازە لە دەسەڵات و ژیان و گوزەران.

———

(١) ڤاتیکان بچوکترین دەوڵەتی جیهانە، دەکەوێتە باکووری ڕۆژئاوای ڕۆما پایتەختی ئیتاڵیا. ڕووبەرەکەی (٠،٤٤) کیلۆمەتر دووجایە و دانیشتوانەکەی، بەگوێرەی سەرژمێری ساڵی (٢٠٠٤)، تەنیا (٩٢١) کەسە. لەساڵی (١٩٢٩)دا لە ئیتاڵیا جیابۆتەوە و بۆتە قەوارەیەکی سەربەخۆ. زمانی ڕەسمی ڤاتیکان لاتینیە، خاوەنی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن و ڕۆژنامە و گۆڤاری تایبەت بە خۆیەتی. [لە ئینسایکڵۆپیدیای ئازادی (ویکیپیدیا)وە وەرگیراوە].

ناوەڕاستی ئازاری ٢٠٢١

کتێبی ژنە پیشەوەرەکانی کۆیە 1900 _ 2015)ی فازیل شەوڕۆ

ئەم کتێبە (144) لاپەڕەی قەبارە نیو (A4)ە و بە پشتبەستن بە چەندین سەرچاوە، باسی ژن و پیشەوەری و پانۆرامای ژیان و گوزەرانی لە کۆیەیی جاراندا دەکات. بە وردی ڕیزبەندی (72) پیشە کە ژن ئەنجامیانداوە لەگەڵ ناوی پیشەوەرەکان باس دەکات. ئەم کتێبە بە یەکەمین توێژینەوەی ئەنترپۆلۆژیی پیشەوەریی ژنان لە کوردستان دادەندرێت. مامۆستا عەبدولکەریم شەخانی پێداچوونەوەی بۆ کردوە و دکتۆرە عەتیە حەمە سەعید پێشەکی بۆ نووسیوە و لە خەرجی نووسەر لە چاپخانەی شەهاب لە هەولێر چاپکراوە .

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن …](https://dengekan.info/wp-content/uploads/2021/03/FazilShawro_Koya.pdf)

https://dengekan.info/wp-content/uploads/2021/03/FazilShawro_Koya.pdf

---

مروارییەکانی ئەوین.. مرواری چوارەم.. شیعر: ستیڤان شەمزینی

ماچەکت ئەکەم بە لێوەکانتەوە بمێنێتەوە
کاتێ پێدەکەنیت
ماچەکت ئەکەم بە پێڵووتەوە بمێنێتەوە
کاتێ فرمێسک ئەڕێژی

دڵتەنگییەکانت
بۆ ئەکەمە گوڵدانێکی پڕ کریستاڵی بزە
تابلۆی شادییەکانیشت
بۆ ئەگرمە چوارچێوەی هەتاو

چرپاندنم بە گوێی ئازارەکانما
چیتر نامەوێ سروودی بێ تاقەتی بڵێمەوە
نامەیەکم بۆ نووسیت کە بێیت و
بە ڕەنگە تۆخەکانی پێکەنین نۆژەنم بکەیتەوە

قەدیسێکم لە پەرستگای رووخاوی دڵدا
تەرانیمە بۆ تەنهایی ئەخوێنمەوە
عارفێکم کونجی مەیخانەم گرتووە
بیر لە سووتانی رەزی رۆحم ئەکەمەوە

چ هەقیقەتێکە کە ماتماتیکی عەشقمان ئەوەیە:
من لەگەڵ تۆ یەکسانین بە یەک؟
چ درۆیەکی زلە فیزیای دابڕان
منی مەجنوون لەگەڵ تۆی لەیلا ئەکاتە دووان؟

خۆم بدەمە بەر شنەبا یان گێژەڵووکە
هەر کامیان بێت دەمهێننەوە بەردەم تۆ!
خۆت بدەیتە دەست رەشەبا
یا رووبارێکی پۆستەچی ئەتخەنەوە سندووقی دڵم

هێندە سەیری ئاسمانم کردووە
باران غیرە ئەکات ئاشقی کام ئەستێرە بووم
هێندەم شیعر بۆ نووسیووی
قەڵەم لە دوورەوە ئەتناسێ و ئیرەییت پێ ئەبا

چیرۆکی ژوانمان کەوتە ناو
دەفتەرە خۆڵەمێشییەکانی بیرەوەریی
حکایەتی ماچەکانمان کەوتە نێو
گەرووی بەروونی وشکە ساڵی

بە زمانی نیگا پێت وتم
خۆشەویستیت رژاوەتە نێو هەستم
بە زاری دڵ پێم وتی
ژنێک لە بنەچەی گوڵ بووەتە قیبلەم

خەیاڵیش بێت
هەر لە کیشوەری عەشقتا بەیداخ هەڵئەکەم
خەونیش بێت
دەرگای ئەو خەونە وەنەوشەوییە لەخۆم دائەخەم

ئەگەر ئەوینت گڕ و ئاگریش بێت
ئەبمە ئاگربازترین پیاو
ئەگەر عەشقت رووباریش بێت
ئەبمە خنکاوترین مەلەوان

تەم لە شاری مۆم و رووناکی و
لە کوچەی عەشق دەزیەوە
منت لە مەملەکەتی شیعر
لە هەڵبەستی سووتاندا ناسی

کەنار رووباری راین

ئیسلامگەرای توندڕەو، ئیسلامگەرای میانڕەو..

نووسینی: ستیڤان شەمزینی

بە قسەکردن لەسەر دیاردەیەکی وەک ئیسلامی سیاسیی پێویستیمان بە رووبەر و پانتاییەکی فراوانترە بۆ ئەوەی بتوانین بەشێوەیەکی گشتیی و لە تەواوی سیاقە جیاوازەکانەوە لەو دیاردەیە بدوێین، بەڵام من لێرەدا لەسەر سێ ئاست یان راستر بڵێم لەسەر سێ تەوەر قسە دەکەم کە بەم شێوەیە تەوزیفی دەکەم:

تەوەری یەکەم : ئیسلامگەرا چییە؟

دوا بەدوای هەڵوەشاندنەوەی دەوڵەتی خەلافەتی عوسمانلی لە دوانزەی ئازاری ساڵی 1924دا لەلایەن تورکە کەمالییەکانەوە، بە چەند ساڵێکی کەم یەکەمین گروپی ئیسلامی ریشەییخواز لە میسر بە نێوی گروپی (برایانی موسڵمان ـــ اخوان المسلمین) دروست بوو کە مەهامی سەرەکی ئەم دەستەیە گەڕانەوەی دەسەڵاتی دەوڵەتی خەلافەت بوو بۆ سەر شانۆی سیاسیی، لێرەوە لە نێو دنیای ئیسلامیدا زەمینە سازبوو بۆ سەرهەڵدان و پێکهاتنی چەندین گروپی تری ئیسلامی رادیکاڵی کە هەموویان خەونیان بە گەڕانەوەی دەوڵەتی خەلافەتەوە دەدی، کە دەتوانین (إخوان المسلمین) بە دایکی هەموویان دابنێین، لە هەناوی ئەو گروپەدا چەندین گروپی تر دێنە دەرەوە کە هەر یەکێکیان بە ئاڕاستەیەکی جیاواز هەنگاو بەرەو ئەو خەونە دەنێت.

ئەم رەوتانە بێ هیچ خوێندنەوەیەکی عەقڵانی و ژیربێژیی و دیدێکی نوێ و هاوچەرخ بۆ چەمکە قورئانی و ئیسلامییەکان بە هەمان تاکتیکی سەردەمی پێغەمبەر (محەمەد)ەوە، کەوتنە کار بۆ کۆنترۆڵکردنی جیهان یان باشتر بڵێین بۆ پاشەکشەپێکردنی جیهان بۆ دۆخی رابردوویەکی دوور کە لە تێڕوانینی ئەواندا ئەو رابردووە رابردوویەکی بێ خەوش و بێگەردە و کۆمەڵەی پێشین (سلف) کۆمەڵێکی نموونەیی (مثالی) بێ هاوتا بووە، ئەرشیفی ئەو رابردووە بە رادەیەک خەنی و دەوڵەمەندە کە وەڵامی هەموو پرسیارە عەقڵانی و مەعریفییەکانی مرۆڤی کۆن و نوێ و کۆمەڵەی کۆن و نوێی داوەتەوە، هەر بۆیە پێویست ناکات مرۆڤ

لە غەیری ئەم رابردووە پاکە بە شتێکی تر بگۆڕێ.

هەروەک چۆن (ئەبوبەکری سدیق) دەیگووت (گەر بە گوریسی ملی حوشترەکەم بگەیەنم لەنێو قورئاندا دەیدۆزمەوە) ئەم ڕەوتەش بە هەمان شێوە رابردوو و دینەکەی گشتگیر دەکات و دەیەوێ جارێکی تر کتومت بە هیچ جیاوازییەک ئەو رابردووە وەک خۆی بگەڕێنێتەوە بۆ بێ لەبەر چاوگرتنی هەلومەرجی بابەتی و کۆمەڵایەتی دنیای نوێ کە دنیایەکە پڕ لە ئاڵوگۆڕی خێرا. لەم حاڵەتەشدا کۆی ئیسلامگەرەکان بە توندڕەو و میانڕەوەوە هەمان خەونیان هەیە و تەنیا ستایلی کارکردنی سیاسییان لێک جیاوازە، بەڵام لە دوا وێستگەدا هاوئامانج و هاوڕێگان.

سەرباری ئەمەش ئەم ڕەوتانە هاتوون تا دەروازەکانی عەقڵ کڵۆم بدەن و دەرگاکانی دیالۆگ دابخەن و بە شێوەیەکی نەقڵی و بە بیرکردەوە لە نێو تێکستەکان و مێژوودا شوێنکەوتە بن، چوونکە هەموو جۆرە لۆژیکبازییەک لە فەرهەنگی ئەواندا یەکسانە بە زەندیق بوون (فمن تمنطق تزندق) و مافی بیرکردنەوە و رامان و هەڵوەستەکردن لە دەرەوەی کتێب و سووننەت و رای کۆی زانایان (إجماع العلماء) ڕەت دەکەنەوە، تەنانەت ئیخوانەکان دوژمنی سەرەکی ریفۆرمخوازیی و نوێگەرانی بیری ئیسلامی بوون و بە هەمان شێوەی حەنبەلییەکان کەوتنە دژایەتیکردنی ڕۆشنفکران و موسڵمانانی نوێخواز، گەر لە رابردوودا حەنبەلییەکان بەربەستی یەکەمی بەردەم ڕەوتێکی عەقڵانی وەک (معتزلە) بووبن ئەوا ئیخوانەکان و ئیسلامگەرای هاوچەرخ بەربەستی سەرەکی بەردەم رێنسانسی ئیسلامی بوون کە (محەمەد عەبدە ـــ جەمالەددین ئەفغانی) پێشەنگی بوون، لەم چەرخەشدا (د.نەسر حامد ئەبوو زەید ـــ د.محەمەد ئەرگۆن و چەندانی تر) خەڵکانێکی ناسراو بوون لە هەمان بواردا.

تەوەری دووەم : توندڕەویی و میانڕەویی

بەر لە هەر شتێک جیاکاریی و پۆلێنکردنی ئیسلامگەرەکان بە سەر دوو پایەگا، کە یەکەمیان پایەگای توندڕەوەکانە و هەموو جۆرە عەقڵێ و گفتوگۆ و زمانی پێکەوە هەڵکردنێک نراوەتە لاوە، بە پێچەوانەشەوە پایەگاکەی تر بڕوای بە دیموکراسی و دیالۆگ و هاوئاهەنگی هەیە و بیروڕاکانی خۆی بەسەر ئەوی دیدا ناسەپێنێت و بەشێوەیەکی بەرچاو کراوەیە کە زیاتر لەنێو ئەم پایەگایەدا پەنجە بۆ (إخوان المسلمین) درێژ دەکرێت. لە بنەڕەتەوە هەڵەیە، چوونکە لە راستیدا ئیسلامگەرای توندڕەو و میانڕەو بوونی نییە، هەر چەندە دەتوانین

موسڵمانی توندڕەو و میانڕەو لێک جودا بکەینەوە، بەڵام ئەوی لەنێو ئاڕاستەی ئیسلامگەرایدا بێت ناتوانرێت وەک میانڕەو وەسف بکرێت، چوونکە کۆی ئیسلامگەرەکان لە توندڕەویدا یەکانگیر و هاوبەشن.

لێرەدا جێی خۆیەتی ئەو پرسیارە لەو ئیسلامگەرانە بکەین کە خۆیان بە میانڕەو دەزانن: ئایا باوەڕی خۆیان ئیلغا کردۆتەوە بە ئایەتەکانی جیهاد و هاندانی کوشتن و توندوتیژیی؟ ئایا میانڕەوەکان سورەتی (التوبە)یان لە قورئانەکەی بن باخەڵیان دەرهێناوە؟ ئایا میانڕەوەکان هێشتا بڕوایان وا نییە بەهەشت لە ژێر شەبەنگی شمشێردایە؟ ئایا میانڕەوەکان جورئەتی ئەوە دەکەن کە حەدیسەکانی جیهاد و تا□□انی پشتگوێ بخەن و بڵێن سەردەمی کارپێکردنیان بەسەرچووە؟ ئایا میانڕەوەکانیش تەکفیری ئەو کەسانە ناکەن کە رەخنە لە ئیسلام و پارتە سیاسییەکانیان دەگرن؟.

بێگومان تاکە شتێک رەوتی میانڕەو لە توندڕەو جیا دەکاتەوە لەوەدایە کە ئەوی یەکەمیان هەلومەرجی بابەتی خوێندۆتەوە و دەزانێت پارسەنگی هێز بەلای کێدا لارە، بەڵام ئەوی دووەمیان بەبێ تێگەیشتن لە زەمینە و واقیع بەشێوەیەکی هەڵچوانە بانگەشەی بەکارهێنانی زەبروزەنگ دەکات، گەر وردبینەوە لە مێژووی (إخوان المسلمین) لە نزیکەوە بەر ئەم راستییە دەکەوین: بۆ نموونە لە سەرەتای کاری ئەو گروپەدا بەشێوەیەک دەردەکەون وەک کۆمەڵێکی ریفۆرمخواز، لەو ساتەوەختەشدا (حسن البنا) دەیووت (لەگەڵ خەڵکی وەک دار وابن گەر بەردیان تێگرتن ئەوا ئێوە بەریان تێبگرن)، بەڵام لەوکاتەی کە دەبنە رێکخراوێکی تۆکمە و بە نفوز دەمامکەی سەرچاویان لادەدەن و لەم لەحزەیەدا (حسن البنا) دەڵێ (ئەوەی لەبەردەم هاووڵاتیانی میسردايە، هەڵبژاردنە لە نێوان دوو سەنگەردا: پەیوەندیکردن بە ئیخوانەوە یان دژایەتیکردنمان). بەنا، رێگەی سێیەم نابینێ و هەر دۆستایەتی نەکردن و قبوڵنەکردنێکی بە دوژمنایەتیکردنی تێدەگات.

تا دەگات بەوەی ئیخوانەکان هەڵدەستن بە دەرکردنی گۆڤاری (النذیر) کە لە راستیدا ناوی گۆڤارەکە هەڵگری گەلێک مانا و مەدلولاتی تایبەت بە خۆیەتی کە گرنگترینیان بریتییە لە تەعبیرکردن لە هەستی توندوتیژیی گروپەکە. ئیدی لە پرۆسەیەکی لەسەرخۆدا گروپەکە بەرەو رەوتێکی چەکداریی دەڕوات و (حەسەن بەنا)ش باسی جیهاد دەکات و ئەمجارەیان لە جیهادی دەروونەوە باز دەدات بەرەو جیهادی کوشتنی نەیاران. هەر لەم بارەوە بەنا دەڵێت (جیهاد فەرزێکی پێویست و ئاشکرایە کە هەر دەبێت بکرێت). ئیدی لەم بەروارە بەدواوە ئەم

گروپە چەندین جموجۆڵی چەکداریی و جیهادیی بەڕێدەخات کە تیرۆرکردنی (نەقراشی پاشا) نموونەیەکی هەرە بەرجەستەیانە.

لە کوردستانیش لەبەردەم هەمان ئەزموونداین، یەکگرتووی ئیسلامیی کە راستەوخۆ لقێکە لە (إخوان المسلمین) و ناشکرێت بە هیچ جۆرێک مەژووی یەکگرتوو بە جیا لە مەژووی (إخوان) سەیر بکرێت، بە لەوەشی یەکگرتوو لەو چرکە ساتەدا خۆی رادەگەیەنێت (1994) کە هیچ مەترسییەک لەسەر کورد و پاکتاوی گەلەکەی نەماوە، ڕۆڵی هەبووە لە بەرهەمهێنانی توندوتیژیدا، هەرچەندە گەلێک هەوڵیانداوە بە ئەوەی خۆیان بە جیا بگرن لە ڕەوتە ئیسلامییەکانی تر (کۆمەڵە و بزووتنەوە) بەڵام لە واقیعدا یەکگرتوو و هەموو ئەوانیتریش یەک ستراتیژیان هەیە و سەر بە یەک شێوەی بیرکردنەوە و دنیابینین بە دەرەوەی خۆیان و دەوروبەریان، بەڵام بە کەمێک جیاوازییەوە. کە دەتوانین بڵێین گەر گرووپی (قاعیدە و داعش) باڵی عەسکەریی ئەو بزووتنەوەیە بێت، ئەوا یەکگرتوو باڵە سیاسییەکەیەتی.
ڕەنگە یەکگرتووی (میانڕەو) بەشێوەیەک پەرە بدات بە کولتووری زەبروزەنگ کە لە توندوتیژییەکەی (قاعیدە و داعش) جیاواز بێت، لەوانەیە (داعش) لەبەر مەنبوزبوونی خۆی و بچووکبوونەوەی قەبارەکەی توانای ئەوەی نەبێ لە نێو کایە کولتوورییەکەدا تیرۆر بەرهەم بهێنێ، بەڵکو تەنیا دەتوانێت فەزایەکی نائارام بەرجەستە بکات، بەڵام یەکگرتوو بەهۆی بەهێزیی و فراوانیی قەبارە کولتوورییەکەی لە توانایدایە کار لەناو لایەنە کولتووریی و کۆمەڵایەتییەکاندا بکات.

یەکگرتوو لە ڕێگەی ڕایەڵەی راگەیاندن و مینبەری مزگەوتەکانەوە فەتوا دەدات و مەلاکانیشی ڕۆژانە لە وتار و وەعزەکانیاندا نەفرەتی ئاسمان بەسەر هەموو ئەوانیتری دەرەوەی خۆیاندا دادەبارێنن!، دیسان ئەوە هەر یەکگرتووە دەیەوێت ڕەخنەگران و ڕۆشنبیرانی نەیار بئاڵێنێتە تەلبەندی رقی خەڵک و وێنایەکی ناشیرینیان لە نێو زەینی خەڵکدا بۆ دروست دەکات و هەمیشە هەر ڕەخنەگرتنێک لە ئیسلامگەراکان یەکسان دەکاتەوە بە ڕەخنەگرتن لە خوا و پێغەمبەرەکەی، چوونکە ئیسلامگەراکان خۆیان بە سەبەری خوا دەزانن لەسەر زەوی. لەبەر ئەوە لە سترەکتەرەوە ئەو پۆلێنکردنەوەی کە لەسەرەوە باسمان کرد بە هەڵەداچوونە ئەگەر نا لە جەوهەر و ماهییەتدا هەموو ڕەوتە ئیسلامگەراکان یەک شتن و دوو ڕووی دراوێکن.

تەوەری سێیەم : ئیسلامگەرای کوردستان و کێشەی نەتەوەیی

لەم چاپتەرەدا دەبێت ئاماژە بە ئەوە بکرێت کە ئایا ئیسلامگەراکانی

کوردستان تا چەند بەشداربوون لە خەباتی ئازادیخوازانەی گەلی کوردستان و شانبەشانی هێزەکانی دیکە لە سەنگەردا بوون بە بەرگریکردن لە کوردبوون و ستەملێکراویی ئەو گەلە؟ کە لە راستیدا ئیسلامگەرەکان نەیانتوانیوە (نەیانویستووە) لە قۆناغی سەختەکاندا بوونی خۆیان ئاشکرا بکەن، بۆ نموونە سەرەتاکانی سەرهەڵدانی (إخوان) لە کوردستان دەگەڕێتەوە بۆ پەنجاکانی سەدەی رابردوو کەچی ساڵی (1994) دوای راپەڕین لە ژێر ناوی (یەکگرتوو)دا خۆی رادەگەیەنێت، تەنانەت ئەوان لە قۆناغە هەستیارەکانی خەباتی شاخدا تەواو بێدەنگن و وەک حەلقەیەکی نهێنی زۆر بچوک دەمێننەوە.
لە ماوەی چەندان ساڵی رابردووشدا و لە ئەزموونی کارکردنی ڕەوتە ئیسلامگەرەکانەوە بەشێوەیەکی کرداریی بینیمان نەیانتوانیوە لەنێو چوارچێوەی کوردبوون و خەباتی سەربەخۆیی کوردستاندا کار بکەن، بە پێچەوانەوە خزمەتگەلێکی زۆری کولتوور و ناسیۆنالیزمی عەرەبیان کردووە، گەشەکردنی ئەم فۆرمە لە ئیسلامگەریی بەشێکە لە پرۆسەی گەشەکردنی بیری پان ناسیۆنالیزمی عەرەب، چوونکە ئیسلام ڕەگەزێکی هەر گرنگی عروبەیە! هەروەک (میشێل عەفلق)ی تیۆرسیەنی بەعسیزم دەڵێت (پەیوەندیی نێوان عروبە و ئیسلام وەک پەیوەندیی جەستە و گیان وایە).

یەکگرتوو بە ریالی سعودی و دەوڵەتانی خەلیج بە ناوی فریاکەوتنی هەژاران و خێرخوازییەوە دەبێتە جێبەجێکاری پڕۆژەکانی نەتەوەپەرستانی عەرەب، چونکە جێگەی گومانە کە عەرەبە (خێرخوازەکان) بە تەنیا مزگەوت لە کوردستان دروست دەکەن (وەک ئەوەی کەممان هەبێت). لە کاتێکدا لەو چرکەساتە زێڕینانەی کە یەکگرتوو مزگەوتی دروستدەکرد هەر ئەو جەماوەرە موسڵمانە بوو کە یەکگرتوو مزگەوتی بە بونیاد دەنا لە هەژارییەکی کەم وێنەدا دەژیا. ئەو عەرەبەی کە ملیۆنەها دۆلار و ریال دەخاتە سەر حساب بانکی یەکگرتوو، بە خۆڕایی ئەم بڕە خەیاڵییە بە فیڕۆ نادات لەبەر ئەوەی دەزانێت بەهێزبوونی ڕەوتی ئیسلامی بونیادگەریی لە کوردستان بە مانای پووکانەوەی بیری نەتەوەییە و بەمەش ڕێگا تەخت دەبێت لەبەردەم عەرەب تا لە کەنداوەوە بۆ ئۆقیانووس بە زێدی ڕەسەنی خۆی بزانێت.
لە هەمووشی سەیر ئەوەیە کە یەکێک لە بەرپرسە باڵاکانی یەکگرتوو کە تا کاتی نووسینی ئەم بابەتەش لە (دۆحە) دەژی بە عەگال و دشداشەوە نوێژی بە کۆمەڵ دەکات و دوعا بۆ برا موجاهیدەکانی خۆی دەکات لە فلیپین و کشمیر بەبێ ئەوەی لە بیری بێت کە خەڵکی کوردستانە و گەلەکەی خۆیشی لە هەموو ئەوانە چەوساوەترە، بەڵکو لە

هەمووشی گرنگتر عەرەبی دشداشە لەبەر ئەو غەدر و ستەمە گەورەیەی لە گەلەکەی کردووە. ئەمە جیا لەوەی سەرەکی رابیتەی ئیسلامی واتە عەلی قەرەداغی دەستی گیان بە گیانی خوێنمژەکی بە ئابڕووی وەک ئەردۆگان و حزبەکەیەتی. ئەگەرچی من بە هیچ شێوەیەک بڕوام بە ناسیۆنالیزم نییە، بەڵام ئێش و ئازاری گەلی کورد لە هەر شوێنێک بێت ئازاری دەم دەدات، کەچی ئیسلامییەکانی کورد نە وەک موسڵمان نە وەک هاونیشتمانی، هاوسۆز نین لەگەڵ ئێش و ئازاری گەلەکەیان نەخاسمە خۆیان بەر شان بخەنە ژێر ئەو ئێش و ئازارە.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
سوێد – ستۆکهۆڵم

کتێب: سەرزەمینی هەموو ناوەکان.. سەباح ڕەنجدەر

ناوی کتێب: سەرزەمینی هەموو ناوەکان
شاعیر: سەباح ڕەنجدەر

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن...

شانەی کوردی بەپێی جوگرافیا.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

ماوەیەکە [illegible] شانەییەکانی سلێمانی بەردەوام جمەیان دێ لە چالاکی و تیپە شانەییەکان نەرەیان گرتووە بۆ نمایش کردنی بەرهەمەکانیان .

بینەری شان□یش ک□ بین□ر□کی هوشیارو تینووی شانۆیە، وێڕای بەربەستی کۆرۆناو تەنگژەی ئابووری، پشت لەشانۆ ناکاو ڕێگە نادا هەرگیز هۆڵەکان بێ بینەر بن، بۆیە ئەم هەڵوێستەی شانۆکاران و بینەری شانۆیی لەو شارەدا ، هەر تەنها چمکێکی هونەریی بەخۆیەوە هەڵناگرێ، لەوەندە گەورەتر مانایەکی نیشتیمان پەروەری دەگەیەنێت، کە لەو قۆناغەدا قورسایی خۆیان هەیە بەسەر ڕووپەڕی هەنگاوەکانی ئەو کۆمەڵگایە بەرەو بە مەدەنی بوون کە دیارە شانۆ یەکێکە لە کۆڵەگە مکۆمەکانی
هەمیشە بڕوام بەوە هەیە کە ئاستی شانۆ لەکوردستاندا ئاستێکی ڕێژ□ی□ نەک ڕەها، ئەو ئاستە بەجوگرافیاوە بەندەو لەشوێنێکەوە دەگۆڕێت بۆ شوێنێکی تر.
ڕاستە کە ئێستا سلێمانی لەگۆڕەپانەکەدا سوار چاکە، بەڵاَم کەرکوک و دهۆک و هەندێ لەشارۆچکەکانی تری وەک دەربەندیخان و کەلاریش لەگۆڕەپانەکەدا دیارن و بزافێکی بەتینی شانۆییان دەست پئ کردۆتەوە
ئەوەی لەگۆڕەپانەکەدا غائیبەو لەچاوەڕوانی بودجە کەوتۆتە خەوێکی قوڵ، تەنیا هەولێرە، کە ساڵێ جارێ چالاکیەکی بەناو فیستیڤاڵی مۆنۆدراما پێشکەش دەکات و دەکەوێتەوە ناو خەوەکەوە تا ساڵێکی تر بەدەم چاوەڕوانی هاتنی بودجەوە بەئاگا دێتەوە .
تا ئەو کۆمەڵە داگیرکارەی کارگێڕیی شانۆ لەهەولێر دەسەڵاتی خۆسەپێنەرانەی خۆیان بەسەر فەزای شانۆدا بسەپێنن ، شانۆ هەر وەک لاشەیەکی مردوی بۆگەن لەو شارەدا هەر بەهەڵواسراوی دەمێنێتەوە

بانگێشتێک بۆ سەماکردن.. شیعری/ هادیا ئامنە.. وەرگێڕانی بۆ کوردی/ فەرەیدون سامان

لە ئاڵۆزی جانتاکەی مندا
چاوی ماناکانی تەقییەوە وەک ئاواز

لە هەرای جانتاکەمدا
مۆبایلەکەم ون بوو
ئاوازەکانی خەوندارن لەگەڵ بێدەنگیی شوێنەکەدا
چڕتر د□ بنەوە
بەرەو لای خۆم تەماشایکرد و
ساتەکانی رەندی لە باخچەکانی جوانی
بەرەو هەوراز بوونەوە ،
ریگام بە چاوم نەدا بینینیت
بەڵام بەلەز بەلامدا تیپەڕی
جوانیی سێوەکەی ئادەم لە ستەمکاریدا چێنراوە
ئەوان گوتیان
کە کەلەکەوانی ژنان
لەگەڵ چەناگەی خۆی درۆی کرد
ئەوە قسەی قۆرە
دوگمەکانی سەر سنگی گەنجانە
فراوانی چارۆگەئاسا کردەوە
بانگهێشتی ژنانی گەردوون و سوپایەیەک لە ماچ دەکات،
مۆبایلەکەم لەو بێسەروبەری
ئاشووبی هەستەکان و لە بێدەنگی شوێندا ون بوو
چاوە بە خوومارەکەی پڕ بوون لە مۆبایلەکە
لە نۆڕەی بەیانێکدا مامز ئاسا باز دەدات
سەمەندەر داوای شەریعەتی سەما کردن دەکات
جەستەیەیەک فێری بێخەو بووە
لەسەرهەواری خاڵی و□ نەوزدا
ناخەویت تەنێ دوای تاوێک سەما نەبیت
پرچی قەرەجانەم گێژاوێکی شەپۆلدارە
گڕپرژین سەما بە دوو سەمای دادێ
بۆنت شەپۆلی کشان و داکشانە،
حیلەی شەهوەتەو مگێزی ئارەزووی سەما دەکات
چامەم لە فەرهەنگەکەم ئازاد کرد
لەدایکبوونەکەی خولیای شێتی بوو
پیتەکانم بە رەندی خۆیان فێری
سەما بوون
ئاخۆ خوڕەی بارانی سەر شوشەم گورەم ناتوروژینیت بۆ سەما
بەنزینی تەپڵە هارەکان تاسە دەسووتێنێت چەشنێک لە سەما
قاوە و مۆبایلەکە لەلایەک دانێ دەتەوێ ئەبجەدیەتی سەما فێر بیت؟
بەتاسەوە لەرزینی سەرەپەنجەکانت بۆ ژنێک درێژکەوە

شەرم مەکە بۆ بانگهێشتی پیاوێک بۆ سەما کردن
کە خۆت ئارەخووی سەمای ئەو دەکەی
سەما یەک حەز دەکات سەما بکات لەگەڵ سەمادا.

شیعری/ هادیا ئامنە- تونس

وەرگێڕانی بۆ کوردی/ فەرەیدون سامان

یەکەم پێلەقە. . سەلام عومەر

یەکەم پێلەقەی هاویشتم
سەراوی دایکم رژاندو
لەگەڵ ئەودا
چۆڕامە کۆشی مامانێ
یەکەم ناڵە کە گوێم لێبوو
ئی دایکم بوو
دەیچریکاندوو
دەیگوت منداڵەکەم کوانێ؟
* * *
لەوکاتەوە
تەمەنم وەک سەراوەکەی دایکم دەڕژێ
کەسێ نییە کۆیکاتەوە
لەوکاتەوە
قرچەی شکانی منداڵیم دێ و
خوێن لە برینی هەستم دەتکێ
کەسێ نییە چایکاتەوە
* * *
هێشتا تامی
یەکەم دڵۆپە شیری دایکم لە دەممایە
چێژی یەکەم بۆنی ئەو و
یەکەم ماچی لێوەکانی
لەنێو دەماری دڵمایە
* * *

یەکەم پێلەقەی هاویشتم
سەراوی داکم تەقاندو بەربومەوە
روناکیم دی و
ناوکیان بڕیم
بۆ هەمیشە
لە یەکەم نیشتمان و
جوانترین سیما و
ئازیزترین کەسیان دابڕیم
⋆ ⋆ ⋆
لەوکاتەوە
وەکو داکم ژانم دێتێ و
دەناڵێنم
لەوکاتەوە
یادەکانی وەکو وێڵداش
لە تەمەنم دەئاڵێنم
⋆ ⋆ ⋆
یەکەم پێلەقەی هاویشتم
دەریا یەک فرمێسکی پێڕشتم
لەوکاتەوە
جیهانی من وەکو داکم
ناڵەو چریکەی بەرەژانە
لەوکاتەوە
نیشتمانم
تەقینی سەراوەکان و
خوێن رژانە.

غەریبیم.. دڵی ڕۆژهەڵات

خودایە کەی ئەو هەموو نام□ی□□ و
غەریبییەم دەگاتە کۆتایی؟
ی□ئ□ستا چاوشارکێ لەگەل میلی کاتژمێری تەمەن ئەکەم و
دڵم پ□ی□□تی ل□و ن□رم□ت□□ی□ی□ی ژیان ئاوت ئەکا
خودایە ئەو هەموو غەریبییە تاکەی

تاکەی بچمەوە ناو گەردەنێکی خاڵی و
ونبوو لە پێکەنینێکی شیرین
خودایە، کەی دێتەوە یاری ڕەزا شێرینم

خەیاڵ

کاتێ بەر شنەبای ئێوارانت کەوتم
لە نەسیما خۆمم بینییەوە
شەوان
ئەستێرەم ئەبینی
ڕۆیشتن، سەرەتای کەوتنی ئەو خەیاڵانا نەبوو
لە درۆکردنێ
لە خیانەتکردنێ
بەربوونەوە بەر پای من.
سۆفییەکی ڕیشسپی نزای پاکبوونەوە و نەڕۆیشتنی کرد.

دڵی ڕۆژهەڵات

لێزمە تەمەنێ.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

نوسینەوەی لێزمە تەمەنێ،
لەسەر لەپی پەنجەرەی با،
مەرگ هێواش هەڵزەنیە،
پ□یکانەی ساتەوەختێ…
چاوە داگیرساوەکانی بێ لانەکان…
لە سندوقی خەمی شەوا،
خۆڵ و خاشاکی ووشەکانیش،
پێش ڕۆشتنێ،
بای بێهودەیی کۆی کردنەوە،
گەرچی ترێ ڕەشەکانی…
سەفەر تفتو تاڵبوون،
ئاجاری گیا ڕەشەکانی ئازاریش،

لە كۆتايى يارىە هيچەكانى مر□قا..
بەدەستە بەردەكانەوە وەرين،....
شانەى دەستى بروسكەى زەمەن،،..
بۆ نێو زوڵفى سپى دارستانێ...
لە ڕەهێڵەى بوونا ووشك،،
داخن، ئاسنە گڕينەكانى...
زيندانى قەشەنگى دۆزەخى عيشق!
ئاژينە گريان لە پێڵوى...
پەمەيى هەورا،
پێش هاتنى شنەى بێ مانايى!
خانمى سپى مەرگيش،،
كەڵەكى ڕۆحە بەستوەكانى سەوڵ لێداو،
مەلە ڕەشەكانى ساڵانى□،،
داخزانە دامێنى چياى سپى ئێستا.

....
وێنەكە تابلۆيەكى نيگاركێشى فنلەندى
Hugo Simberg / By The River Of Life

بەردەكــان.. شيعــرى شــاعيرى گەورە: عەبدولسەتار نورعەلى**

لە عەرەبييەو بۆ كوردى : ئەحمەد رەجەب
بەردێك لە سەر شانى هەڵدەگرێ
بە سەر شاخى ئازارەكان هەڵدەكشێ
سەردەكەوێ
دێتەخوارەوە
لە بازنەيەكدا ، ئاسۆش تاريكە ،
عەمار هاواركەى بەند دەكات (1)
سيزيف بەردەوامە ، دۆراوە وەك لاستيكى لێهاتووە (2)

□□□□□ □□ □□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

بەردە رەشەکە ماچی کرد ؟
ژمارەی دەمەکان نازانرێت
هاوشێوەکانیشی
*

بەردێك لە سەر سنگی لاوازی
سوممیەیە (3)
چەند قورسە !
چەند بێهێزە!
گوێ دەگرێ
ــــ ئەوەی بێگوناحە
با بەرد فرێبدات !
*
گوێت لە دەنگێکە بەرزدەبێتەوە (4)
لە پشت جوزەلەکانی مانەوە (5)
ـــــ ئەوەتا ئێمە دەجەنگین
بەرگە دەگرین
بەردباران
بارقورسی
لە گەل قورسی بەردەکان ئاشناین
28/3/2021

** ژمارەیەکی زر لە نووسەران و رۆشنبیران دەڵێن شاعیری لێهاتوو بەتوانا عەبدولسەتار نور عەلی جێی شانازی گەلی عێراقە بە گشتی و گەلی کوردستانە بە تایبەتی وەك مامۆستایەکی دیاری بواری پەروەردەو نووسەرێکی گەورەو شاعیرێکی درەوشاوەو بە توانا و رۆژنامەنووسیکی سەرکەوتوو سونبولێکی شیعرە چونکە خاوەنی گەنجینەیەکی شیعرەو بە جوانی کێشەو گیروگرفتەکانی کۆمەڵایەتی و سیاسی دەخاتەروو.خاوەنی چەندین کتیبە و، بەردەکان لە ساڵی 1994 نووسراوەو لە کتێبی (علی اثیر الجلید) وەرگیراوە.
شاعیر عەبدولسەتار نور عەلی لە کوردانی فەیلییە و لە ساڵی 1942

له گەرکی باب الشیخ لە بەغدا لە دایکبووە وکۆلیجی (الادابی) بەشی زمانی عەرەبی لە ساڵی 1964 تەواو کردووەو ماوەی 25 ساڵ مامۆستای ئامادەیی بووە لە پاریزگاری الحلە و بەغدا.

تێبینی :

(1) عەمار : کوری یاسر یەکێکە لە ئەسحابەکان.

(2) سیزیف : Sisyphus کابرایەکی فێڵبازو بوو،لەبەر گومرایی سزا درا بەردێك لە دامێنی شاخێك بباتە سەرەوە و کە گەیشتە لوتکە بەردەکە بۆ دامێنی شاخەکە بەردەبێتەوەو و بەو شێوەیە سەر لە نوێ هەمان کار دەکات و بوو بە سزایی تا ماوە. لە پاش هیلاکی دراوە بە زەوییدا وەك تایەی ئۆتۆمبێل دەخوولێتەوە.

(3) سوممەیە : کچی خەیات یەکێکە لە ئەسحابەکان” ئافرەتێکی لاواز بوو ئەبو جەهل رمێکی دا لە دڵیی کوشتی و، سوممەیە دایکی عەمارە کە لە سەرەوە باسکراوە.

(4) دەنگێکی روون.

(5) جوزەلە یان بە گەرمیانی دووزەلە وەك لە دێرزەمان وتراوە : مزامیر آل داوود.

هۆنراوە بۆ منداڵان.. مامۆستا گیان .. ڕۆزا شوان

مامۆستای بەڕێز و دڵسۆز
خاوەن پەیامێکی پیرۆز
* * *
تۆ فێرکەر و پێشەنگمانی
هیوای گەل و نیشتمانی
* * *
دڵسۆزیمان بۆ کوردستان
رواندت لە هۆش و هەستمان
* * *
هەردەم بەرز و شکۆداری
لەناو دڵ و لەسەر زاری
* * *

بەرخـــودانـیـت بـە هـــــــاوتـایە
تـاجـی زێـڕ بـە تـــــۆ ڕەوایە
* * *
هـەر بـژیـت مامـۆسـتـا گـیـان
سـیـمـبولی پـەروەردە و ژیـان

نەرویـج: ٢٠٢١

ئـایـن و ئیرهـاب .. گۆران هەڵەبجەیی

ئیرهـاب کـردەیەک نیە تـایبەتبێت بە ، دەسەڵاتێک،حکومەتێک، ئایـنێک، مەزهەبێک ئایدۆلۆجیایەک.،حیزبێک بێت ، بەڵکو هەموو ئەم پێکهاتانە هەروەها تاکەکانیش کەم تازۆر لە ڕابردوو و ئێستادا مومارەسەیان کردووە و دەیکەن.
بەڵام ئەوەی دیارەو شاراوەنیە کە ئاینەکان وە بەتایبەتی مەسیحیەت و ئیسلام زیاتر ئەم ڕێگەیان گرتووە و وەک بەشێکی سەرەکی لە بەرنامەو کرداری ڕۆژانەیاندا ڕەنگی داوەتەوە......

[بۆ درێژەی بابەت کلیکی ئێرە بکەن ....]

شیعـر و ژیاندۆسـتیی..2.. نـاڵە

حەسەن

(خوێندنەوەیەک بۆ قەسیدەی (یاداشتنامەی ماکەوێکی ڕەشپۆش) ی شێرکۆ بێکەس)

بەشی دووەم /

وتیان گێژەڵووکەیەکی سپی غەمگین
ئەو یەکەمجار
هەواڵی تۆی گەیانبووە ماڵی چیا نشینەکان
هەواڵی تۆی بردبۆوە بۆلای بەفر و
بۆ لای مێرگ و
بۆلای گوڵە کێوییەکان
هەواڵی تۆی بردبۆوە
بۆلای کۆترەکانی مەقەڕ
بۆلای ژنە ماست فرۆش و
هۆبەی تازەی هەڵدراوی ڕەوەندەکان
وتیان : تێکڕا بەیەکەوە
لەگەڵ چنار و شۆڕەبی و
پیاوانی بەردەرکی مزگەوت
ژنانی سەرکوڵ و کانی
هەموو پێکەوە گریابوون
هۆبازەکەم پەلەت چی بوو ؟
مەرگ هەر ئەهات
ئەم سەفەرەت هەر لەبەر بوو …!

پڕووشکی پرسیارە قووڵەکە بەر بەشەکانی دوای خۆیشی کەوتووە ، کاریگەری ئەم پرسیارە درێژ دەبێتەوە بۆ کۆتایی دەقە ، بەمانایەک ئەم پرسیارە هەمیشە لەنێو دڵ و ناخی ماکەوە ڕەشپۆشەکە دووبارە دەبێتەوە . لەم بەشە دوب□ری دڵشکاو باسی گەورەیی و بوونی ئەم خۆشەویستییە گەورەیەی بازەکەی خۆی دەکات ، لەنیو چین و توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵگە و هاوڕێ و هاوسەنگەرەکانی کە بە (کۆترەکانی نێو مەقەڕ) ناویان دەبات ، کاتێک لە ڕێگەی (گێژەڵووکەیەکی سپی غەمگین) خێڵی چیا نشینەکان هەواڵی ئەویان پێدەگات ، هەموو غەمگین دەبن و دەگرین . (کۆترەکانی مەقەڕ و ژنە ماستفرۆشەکان و ڕەوەندەکانی نێو هۆبەی تازە هەڵدراوەکان و پیاوانی بەردەرکی مزگەوت و ژنانی سەرکوڵ و کانی) .. هەموو پێکەوە گریابوون .

بەڵام ئازارە ئاگراوییەکە لەناخی ئەودایە ، ڕەنگە بۆ ئەوانی تر ئەسەف خواردن و گریان ڕشتنی چەند دڵۆپە فرمێسکێک بەس بێت ، بۆ ئارامبوونەوەی کەف و کوڵ و هەستە خەمناکەکەی دەروونییان بەڵام ، بۆ ئەو ئەم شتانە و تەنانەت هیچ ڕەشەبایەک ناتوانێ ئاگری خەم و نائومێدییەکانی کپ بکاتەوە و یان بیکوژێنێتەوە ، چونکە ئەو دەزانێت / ئیتر لەمەودوا ژیانی بۆ چ ئاراستەیەک دا دەڕوات ؟! ، لەمەودوا زیندووەکی مردوو دەبێت ، ئیتر لە نێو قووڵایی نائومێدییەکانی دەڵێت (هەی بازەکەم پەلەت چی بوو ؟ مەرگ هەر ئەهات ، ئەم سەفەرەت هەر لە بەر بوو ..!) .

بەڵام هێشتا ئەی بازی من
بۆ تۆ بەرەبەیانێکی زوو بوو
شیعرەکانت : هێشووی وشە زیوینەکانت
خەتی وەک زەنگیانە وردت
شێوەی ئیمزات ” کە لەسەری بولبول ئەچێ “
دار جگەرەیەک .. چەرخەکەت ..
چاکەتێکی کۆنی سەر قەدە پینەکراو ..
چاویلکەیەکی هەتاو و
تەزبەحێکی ئەبڵەق ، کڵاوە ، پاندانە
قەفەزێکی کەو .. لفکەیەک
شووشەیەک عەتری بەتاڵ و
هەگبەیەک و
ئاوێنەیەک
ئەی بازەکەم !
ئەمانە ئەو یادگار و شوێنەوار و میراتیانەی
بۆت جێهێشتووم ..!

ماکەوە ڕەشپۆشە غەمگینە دەشکاوەکە ، لە باسکردن و وەسفکردنی بازەکەی بەردەوام دەبێ و ناتوانێ ئەو ماڵئاوایی و دابڕانە قەبووڵکات ، ئیتر لەمەودوا لەجیاتی خۆی دەبێ ژوان لەگەڵ کەلوپەل و ئەو شتانە بکات کە وەک میرات بۆی جێهێشتوون .. دەبێ لەمەودوا لەگەڵ ڕابردوو بژیت و ئایندە لەبیرکات ، یادی قسەکان و شیعرەکان و جووڵە و تەنانەت هەموو شتەکانی بکاتەوە ، (شیعرەکان ، وشە زیوینەکان ، خەتی وەک زەنگیانە ورد ، تەنانەت شێوەی ئیمزای ” کە لەسەری بولبول دەچوو ..!) ، تازە بازەکەی لەدەست دا ، چیتر لە شەوە تاریکەکان و ئەنگوستەچاوەکان لە چاوەڕوانی بازەکەی دا نابێت کە لەپڕێکا دەرکەوێت و بە تامەزرۆییەوە لەباوەشی بگرێت و شێتانە

ئاوێزانی یەکتری بن و هەموو جەستەی ماچ بکات و شیلەی نێو دەمی بخواتەوە ، ئەم خەیاڵ و ڕۆژگارانە بەسەرچوون و بوون بە ڕابردوو ، تازە ئەوەی بۆی ماوەتەوە کۆمەڵێک یادگاری و کەلوپەلی سادە و بەڵام ژیانێکی سەروەری و پڕ شکۆ و مێژوویی□کی پرشنگدار و بوونێکی ڕەسەن و شکۆمەند .. هەموو سەروەت و میراتی ئەم بازە گیانبازە ، ئەم شاعیر و خەباگێڕەی ڕێگای ئازادی بریتی بوون لە ، (دار جگەرەیەک و چەرخێک ، چاکەتێکی کۆنی سەرقۆڵ پینەکراو ، چاویلکەیەکی هەتاو ، تەزبێحێکی ئەبلەق ، کڵاوێ ، پاندانێ ، قەفەزێکی کەو ، لفکەیەک ، شوشەیەک عەتری بەتاڵ ، هەگبەیەک و ئاوێنەیەک …!) ئەگەر سەیری ئەو میراتەی بازە گیانبازەکە بکەین ، ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە ، شۆڕشی نوێ گەلەکەمان بە چ ڕۆح و بیروباوەڕێکی پۆڵایین درێژەی بە بوون و گەشەی خۆیدەدا ، خودان چ مرۆڤی ژیاندۆستی و خەباتکاری ڕێگای ئازادی بوون . کە گەیشتن سەربەخۆیی و ئازادی مرۆڤ گەورەترین ئامانج و سەروەت و میرات بووە بۆیان ، ئەوان خودان ویژدان و بیروباوەڕێک و ورەیەکی بەرزەفڕبوون ، نەک ژیانێکی شاهانە و میراتێکی میرانە و بەهەشتێکی خودایانە !..

ئەم شتانە .. گیانیان تیایە
ئەم شتانە قسە ئەکەن ڕازەکانییان ئەدرکێنن
ئەم شتانە .. ئەجوڵێن و دێنەلام و
لە باخەڵما ئەیاننوێنم
هەموو ڕۆژێ دەستیان بەسەردا ئەهێنم
بۆنیان ئەکەم ، بۆنی شووشە بەتاڵەکان
بۆنی هەگبە و بۆنی لفکە
چاکەتەکەت ل□ بەر ئەکەم
کڵاوەکەت لەسەر ئەکەم
عەینەگەکەت لەچاو ئەکەم
ئەچمە بەردەم ئاوێنەکە
بە پەندانەکەش لاسایی
خەت و ئیمزات ئەکەمەوە
بە تەزبێحیش دەنکە یادوو
دەنکە مەراقم ئەژمێرم
ئینجا ئەچم لە تەنیشت قەفەزەکەوە
هەڵئەتروشم
ل□ بەرچاوم وردە وردە قەفەزەکەت گەورە ئەبێ و
وا هەست دەکەم منیش پەڕوباڵ دەرئەکەم

ئیتر ئەبم بە ماکەوێکی ڕەشپۆشی خاڵ لەمل و
دەرکی قەفەز ئەکەمەوە و ئەچمە ناوی و
بە زایەڵە و فوغانەوە
بۆت ئەخوێنم ..!

وەکو گوتمان ئیتر ئەو تاز□ □ابردوو دەژیت ، لەگەڵ یادەوەری و شتەکانی ، لەگەڵ کەلوپەل و شیعرەکانی ، لەگەڵ پەیام و ئامانج و ئومێدەکانی ، هێندە بە تامەزرۆیی و لەناخەوە لەگەڵ یادەوەری و شتەکان دەژیت کە بۆئەو ئیتر لەمەودوا شتەکان گیانییان دێتە بەر و قسەدەکەن ، ڕازەکانییان دەدرکێنن ، لەگەڵیاندا دەخەوێت ، نازیان ڕادەگرێ و دەستییان بەسەردا دەهێنێ و دەیانلاوێنێتەوە .. شتەکان بۆن دەکات ، لیفکە و شوشەبەتاڵەکە و هەموویان بۆن دەکات ، بۆنی هەناسە و بۆنی جەستەی ئەویان لێدێت ، چاکەت و ئەینەگ و کڵاوەکەی لەسەردەکات و لەبەردەم ئاوێنە سەیری خۆی دەکات ، ئەو بە جەستە لە گەڵی نەماوە بەڵام ، هێشتا هەر لەگەڵیدا دەژیت ، بە پاندانەکەی لاسایی ئیمزا و دەست و خەتی ئەو دەکاتەوە ، بە تەزبێحەکەشی یەک یەک دەنکە یادەوەری و مەراق و خەون و ئومێدەکان دەژمێرێ ، یەک یەک ڕۆژە تەنیاکان و شەوە سەختەکان و ڕۆژە ڕەشەکانی عومری دەژمێرێت . ئیتر ژیان بەسەربردن لەگەڵ چەند کەلوپەلێکی سادەی بێهەست و گیان بەڵام ، لەخەیاڵی ئەو ڕۆحیان لەبەردایە و قسەی بۆ دەکەن .. لەدواجاردا وەک ماکەوێکی ڕەشپۆشی دڵشکاو ، دەرگای قەفەزەکە دەکاتەوە و پشت لەژیان دەکات و بە تاقی تەنێ لەنێو قەفەزەکە دەمێنێتەوە و یاخی دەبێت لەو ژیانە ، کە دواتر ڕوونتر قسەی ل□ب□ارەوە دەکەین ، ژیان هیچ بەهایەکی مرۆیی تیادا نامێنێتەوە ، ژیان بەتەنیایی و لەنێو قەفەزدا و ژیان لەگەڵ چەند کەلوپەلێکی سادە و سەرەتایی ، شکۆمەند و سەرفرازترە بۆ ئەو ، لەنێو قەفەزەکە دەمێنێتەوە و (بە زایەڵە و فوغانەوە ، بۆت دەخوێنم ..!) ئیتر تەواو دەستبەرداری ژیان دەبێت و بۆتاهەتا لەنێو قەفەزێکدا لەگەڵ یادەوەری□کانی بازەکەی خۆی دەژی و بە زایەڵەی فوغانێکی خەمناکەوە بۆ تا ئەبەد بۆی دەخوێنێت ..!

لە شەوانی بەفرانباردا ، خۆشەویستیم سپی سپی ئەچێتەوە
لە شەوانی بەفرانباردا ، لەناو مال□□کی سپیدا گوڵێکم ڕەش
لا دارستانێکی سپیدا ئاسکێکم ڕەش ، لە شەوانی بەفرانباردا
وەکو کولوو بەبێ خشپە دێیتە لام و دێیتە ژوورێ ..!

تازە ئەو لەناو قووڵایی وشیاری خۆیەوە بڕیاری ئەوەی داوە کە ، وەک کەسێکی یاخی دەست لەژیان و دەوروبەر بەربدات و تەنها و تەنها

بە خەیاڵ لەگەڵ بازەکەی خۆی و ڕابردووە جوانەکەیان بزیت ، لەم
پێنــاوەدا وەرزەکــان و ساڵەکــان و ڕۆژ و شەوەکــان یەکبەداوایەک
بەڕیـدەکات ، لە شەوانــی زســتانی بەفرانبــاردا ، لەهاوینــدا ، لە
بەهاردا ، لە پاییزدا ئەو هەر بەتەنیا لەگەڵ ئەودا دەژیت .. ئەمە
دوابڕیـــارە و یـــاخیبوونێکی ئەبەدییە ، هەمیش□ ه□ســـتەکانی بۆ
بازەکەی خۆی گەرم و گەرمتر دەبنەوە ، تەنیایی و سەختی ژیان و
برسییەتی عەشقە گەورەکەی بۆ بازەکەی وەک هەمیشە هەر بە گەورەیی و
زیندوویی دەمێنێتەوە ، (لە شەوانی بەفرانباردا خۆشەویستیم سپی
سپی دەچێتەوە ، لە شەوانی بەفرانباردا ، لەناو ماڵێکی سپی گوڵێکم
ڕەش ، لە دارســتانێکی ســپیدا ئاســکێکم ڕەش … !) لەگەڵ ئەوەی ئەم
دەقە چیڕۆکە شیعرە و دەکرێ لە ڕووبەرێکی فراوان کرانەوەی زمان
تیا بەرجەستە بێت ، بەڵام (شێرکۆ بێکەس) بە توانایەکی شیعری
بەهێــز لەنێــو ئەم دەقە شیعــرییەش ڕەچــاوی پێکهــاتە شیعرییەکــانی
کردووە و لە ڕووی زمانەوە تا ئاستێکی باش لەنێو ڕووبەری شیعر
ماوەتەوە ، زمانێکی شیعری و وشەی پاراو و ڕستە و دەستەواژەی
شیعـــری جـــوان ،، ئەوەی زۆر ســـەرنجڕاکێشە ، لەم دەقە پرســـیار
پێکهاتەیەکی بەرچاو و قووڵاییەکی بێئەندازەی بە دەقەکە بەخشیوە ،
هاوکات لەم بەشەی سەرەوە و لە چەندین شوێنیتر ، پارادۆکسی ڕوون و
دڵگیرمان پێشکەش دەکات ، ئەمەش بڕست و جوانییەکی زێتری بە دەقەکە
بەخشیوە ، هەروەک لە دوو ڕستە شیعرییەی سەرەوە کە (لەنێو ماڵێکی
سپیدا ، گوڵێکم ڕەش .. لە دارستانێکی سپیشدا ئاسکێکم ڕەش ..!)
پارادۆکسێکی جوانی لەنێوان ڕەنگەکانی (ڕەش و سپی) پێکهێناوە ،
ئەمەش جوانییەکی زێتری بە شیعرییەتی دەقەکە بەخشیوە .

هەر لەدوای تۆ لەدوای کۆچی سوور و خێرات بەچەند مانگێ
لەگەڵ وەعدەی ئەوەڵینی ماچ و موچی هەندێ گوڵی
زوو ڕسکاوی ، تازە مەمک کردووی
ئەم خاکەدا ، لەگەڵ وەعدەی یەکەم هەتاوی دەس گەرم و
ئەشق شکاوی سەرمادا
هەر لەدوای تۆ بە چەند مانگێ
گەورەترین بوومەلەرزەی ئاودامانی ئەم مێژووە
ئەم نەخشەیە .. هات و ڕوویدا
مەزنترین لافاوی خەڵک سێڵاوی سەر
سێڵاوی دەست و هاوار و گەردنی خەڵک
هات و ڕوویدا
بە سامترین ڕاپەڕینی خوێنی ئێمە
هات و ڕوویدا

ڕاپەڕینی چڕترین خەمی دیرۆکمان
ڕاپەڕینی بەرد بە بەرد و
داربەداری ئەم کێوانە
ڕاپەڕینی بازووەکانی جادەو گەڕەک
ژن و منداڵ
ڕاپەڕینی خۆشەویستی
لافاوی قاچ ، لێشاوی دەست ، سێڵاوی لەش
باهۆزی دەنگ
بوومە لەرزەی کۆت و زنجیر
هات و ڕوویدا
وەک تەلیسمێ وەک ئەفسانە
وەک خواوەندی ئازادی هات
بۆ یەکەمجار دەمی بەستراوی مێژوومان
کرایەوە و هەناسەی دا
ئاخ بازەکەم !
تۆ لە کوێ بووی …؟!

ئەم دەقە شیعرییە / لەگەڵ باسکردن لە عەشقێکی گەورە و باسی خەباتی شاخ و پێشمەرگایەتی و هاوکات لەنێو هەناوی خۆیدا بە زمانی شیعر مێژووشمان بۆ دەگێڕێتەوە . هەردوای چەند مانگێک دوای شەهیدبوونی بازەکە ، ڕاپەڕینی بەهاری ساڵی ١٩٩١ دەست پێدەکات .. (هەر لەدوای کۆچی سووری تۆ بە چەند مانگێ ..!) ، ئیتر (شێرکۆ بێکەس) بەشێوەیەکی زۆر جوان و نایاب باس لە ڕاپەڕینە جەماوەرییە سەراسەرییەکەمان دەکات ، باسی کات و شێوەی گڕو بڵێسەی خەڵک لە هەموو ئاستەکان و بەشدارییەکی تێکڕایی و پێکەوەیی .. ڕاپەڕین و هەستانی گشت ، پێشاندانی تامەزرۆیی و تێنوێتی مر□ۆ□کان بۆ ئازادی و سەربەستی .. دەستەواژە و ڕستە شیعرییەکان بە شێوەیەکی ئیستاتیکی و هونەری داڕێژراون .. ڕاپەڕین لەسەرەتای بەهار بوو ، (شێرکۆ بێکەس) دەڵێ ،(لەگەڵ وەعدەی ئەوەڵینی ماچ و موچی هەندێ گوڵی زوو ڕسکاوی ، تازە مەمک کردووی ئەم خاکەدا ، لەگەڵ وەعدەی یەکەم هەتاوی دەس گەرم و تەشق شکاوی سەرمادا …) ، باس لەو زەمەنە دەکات ، دوای تێپەڕینی وەرزی زستان و شکانی تەوقی سەرما و لەگەڵ بەڵێنی یەکەم هەتاوی گەرم و ماچوموچی گوڵەکان و بەرگی جیاوازی خاک .. لەم زەمەنە (مەزنترین لافاوی خەڵک ،سێڵاوی دەست و هاوار و گەردنی خەڵک هات و ڕوویدا ، … ڕاپەڕینی چڕترین خەمی دیرۆکمان ، ڕاپەڕینی بەرد بەبەرد و داربەداری ئەم کێوانە ، .. بوومەلەرزەی کۆت و زنجیر هات و رووویدا ..!) ، لە کۆتایی ئەم کۆپلە شیعرە بە

جوانترین دەستەوازەی شیعری باس لە ڕوودانی ڕاپەڕین و ڕاماڵینی
ئیستبدادی و جەور و ستەم دەکات ، هەڵهاتنی ڕۆژێکی نوێ و خۆرەی
ئازادی .. دەڵێت (بۆ یەکەمجار دەمی بەستراوی مێژوومان کرایەوە و
هەناسەی دا ..!) بۆ یەکەمجار ، پڕ بە سییەکانمان شنەبای
ئازادیمان هەڵمژی و دەمی بەستراوی مێژوو و خەون و ئاوات و
ئومێدمان کرایەوە .. بۆ یەکەمجار گەیشتین بەو ڕۆژەی بە ئاکامی دڵ
بتوانین قسە بکەین ، بنووسین ، هاوار بکەین ، تەنانەت بە ئاکامی
دڵ بیربکەینەوە و خەون ببینین ..! بەڵام بۆ ژنە ماکەوە ڕەشپۆشەکە
، ئەگەر بەدیوێکدا ئەویش بەهرەمەند بێت لەم دەمکرانەوە و
هەڵمژینی هەوای ئازادییە بەڵام لەهەمانکات تراژیدیاییەکی گەورەشە
، چونکە هەردوای چەند مانگێک بە لەدەستدانی بازەکەی ئەم ئاڵوگۆڕو
ڕۆژگارە نوێیە هات و ڕاپەڕین ڕوویدا ، زەمەنێکی کورت تەنها چەند
مانگێک و هیچیتر ، بۆیە لەنێو قووڵایی هەست و خەمەکانی ئەم
پرسیارە دووبارە دەکاتەوە و دەڵێت (ئاخ بازەکەی من تۆ لەکوێ
بووی ..!؟) . ڕاپەڕین ڕوویدا ، خەڵک تێکڕا هەوای ئازادییان
هەڵمژی و زەمەنی دوای ستەمی بەعسییان بینی ، لەسەر قسەکردن لە
چەمکی شۆڕش و ڕاپەڕین و ماناکانی دواتر لە سیاقی ئەم
لێکۆڵینەوەمان هەڵوێستەی لەسەر دەکەین و قسەی زێترمان دەبێت
لە دوای پەراوێزی یاداشتەکاندا ماکەوە ڕەشپۆشەکە
بە خەتێکی درشت نووسیبووی :

(دوای ئازادیش ڕۆژ هات و ڕۆی ، پاک هات و
پیس هات و بەڵام پیس هەر نەڕۆی ، ڕوون هات و
لێڵ هات و بەڵام لێڵ هەر ڕوون نەبۆوە ، چەقۆ هات و
قوربانی هات و کەچی چەقۆ تیژتر بۆوە . بای سپی هات و
بای بۆر هات و بەڵام بای بۆر هەر گق□ گقی بوو . ئاوی
سەوز هات و ئاوی رەش هات و کەچی ئاوی رەش
هەر نەڕۆشت و هەر پەنگی خواردەوە . ئاسمان هات و قەفەز
هات و کەسێ نەهات بەلامەوە و من و برسێتی و
تەنیایی و ئەم قەفەزە هەر ماینەوە)

لە نێو هەناوی ڕۆژگارێکی نوێ و دوای هەناسەدان و دەمکرانەوەی
مێژوو و ڕۆژگاری ئازادی ، ماکەوە ڕەشپۆشەکە ، ژنە شەهیدێکی
قارەمان و گیانباز ، بە خەتێکی شاش و گەورە ئەم یاداشتە
دەنووسێتەوە ، کە وێنەی تراژیدیایەکی گەورە و خەمێکی قووڵمان بۆ
رەسم دەکات .. لە پشتی دێر بە دێری یاداشتەکانی ، تراژیدیایەکی
ڕەش دەبینین .. هاوکێشەکان بەم ئاراستە ڕۆیشتن / پاک هات و پیس

هات و بەڵام پیس مایەوە و نەڕۆیشت ..! ڕوون هات و لێڵ هات و
بەڵام لێڵ مایەوە و هەر ڕوون نەبۆیەوە ..! چەقۆ هات و قوربانی
هات و کەچی چەقۆ تیژتر بۆیەوە ..! دواجار دەڵێت / ئاسمان هات و
قەفەز هات و کەسێ نەهات بەلامەوە / من و برسێتی و تەنیایی و ئەم
قەفەزە هەر ماینەوە ..! دەکرا هاوکێشەکان بە ئاراستەیەکی تردا
بڕۆن ، دەکرا هەموو شتەکان پێچەوانە بووایە ، چ شەرمەزارییەکە
ژنە شەهیدێکی قارەمان لە دوای ڕاپەڕین و ئازادی ئەم یاداشتە
بنووسێتەوە ، ئەم یاداشتە تەنها یاداشتی کەسێک نییە بە تەنها ،
یاداشت و موعاناتی هەزاران ژنە شەهید و پێشمەرگەی قارەمان و
کەسوکاری ئەنفال و زیندانیانی سیاسییە .. موعاناتی هەزاران مرۆڤی
ئازیخواز و تێکۆشەر و هەژار و نەدارانی ئەم کۆمەڵگە ستەمدیدەی
ئێمەیە ، (شێرکۆ بێکەس) بەزمانی شیعری جوانترین یاداشتی
نووسیوەتەوە کە تەعبیر لە موعاناتی میلەتێک دەکات .. دوای
ڕاپەڕین و ئازادی ڕووبەری ناشیرنییەکان و پیسییەکان فراوانتر
بوون ، چەقۆکان تیژتر بوونەوە و قەفەزەکان هەرمانەوە ، برسێتی
زێتر بوو بە میوانی مال□□ ه□ژار و نەدار و مرۆڤە تەنیاکان . خۆشی
و ڕەفاهیەتی خەڵک ڕوو لە دابەزین بوو .

ئێستە ڕۆحم قاقڕێکە و خۆڵی سووری تیا ئەبارێ . خۆڵێکی زەرد
کەتیرەیی ، بینین کوژ و بە هێواشی ئەنیشێتە سەر تەنیایی و
قەفەزەکەم ، سەر برسێتی و سکی خال□یم ، ئەملکێنێ بە
غوربەتێکی تازەوە ، غوربەتی من ل□ نێو شایی ئازادیدا
غوربەتی خوێنی بازەکەم ، نامۆیی خوێنی بازەکەم بە هاوڕێ و
مەقەڕی خۆی ، غوربەتی مافێکی برسی و ماکەوێکی بێ
دان و ئاو ، ماکەوێکی بێوژنی تەنیا و ڕەشپۆش
ماکەوی ژنە بازێکی لەبیرکراو ..!

لەم کۆپلە شیعرەش ڕووبەری تراژیدیاکانی دوای ئازادی گەورەتر و
گەورەتر دەردەکەون ، نەک تەنها برسێتی و فەرامۆشکردنی ژنە
شەهیدێکی تەنیا ، بەڵکو فەرامۆشکردنی باز و شەهیدە قارەمانەکانیش
.. بێبەهاکردنی خوێن و خەبات و گیانبازییەکانیان .. لەم
کەشوهەوای ئازادییەدا ، برسییەتی وا لە مرۆڤەکان دەکات ، هەست بە
غەریب و نامۆیی بکەن ، وا هەست دەکەن خوێن و لە دەستدانی
بازەکانییان ، نامۆ بێت بەم دنیا نوێیەی ئازادی ، بەم کەسانەی
نێو مەقەرەکان و نێو کۆشکەکانی دەسەڵات .. وەک ئەوە وایە هەموو
شتێک لەبیرکرابێت .. هیچ شۆڕش و خەبات و خوێن ڕشتنێک رووی
نەدابێت ، ئەم ڕۆژگارە نوێیە هەر لەخۆرا هاتبێت بوون . هیچ
دایکێک جەرگی نەسووتابێ و هیچ گوند و لادی□ک خاپوور نەکرابێت ،

قەرتی بیابانەکان بە ئەسک و پرووسک و جەستەی مرۆڤ بەتاوانەکانی ئەم میلەتە ستەمدیدەمان پڕ نەکرابنەوە ..! ئەوە دەستکەوتی ڕاپەڕین و ڕۆژگاری دوای ئازادی و ئەوە قەدەری ئێمە بوو ..!

” ئاگادارییەک لە ماکەوە ڕەشپۆشەکەوە “

(ئەگەر لە ترسی گێڕانەوەی ئەرژەنگی دێو نەبوایە
ئەگەر لە ترسی گێڕانەوەی دەڕپای تاعوونی بەغدا نەبوایە
ئەمەی ماکەوە ڕەشپۆشەکان برسیەکانی ئەم قەڵەم ڕەوە
هاوسەر و خوشک و دایکی و بازە پەڕوباڵ خوێناوییەکان
بە دەنووک بە دەنووک بە دەنووک
سەدان چاومان هەڵئەکۆڵی و ئەشمان خواردن !)

ئیتر ڕۆشنە ، هەزاران گەنج و لاو و کچ و کوڕانی ئەم کوردستانە ، لە پێناو گەیشتن بە ڕزگاری و ئازادی خەباتیان کرد و گیانیان بەخشی .. بە ئەوە نەبوو ، ژنە شەهید و منداڵە شەهید و خانەوادەی پێشمەرگە و کەسوکاری کیمیاباران و ئەنفال ، برسی و ڕووت و ڕەجالانە بژین و کەسانەکیش خۆیان و ماڵ و منداڵ و خانەوادەکانیان شاهانە بژین .. خەبات بە ئەوە نەکرا ڕۆژ دوای ڕۆژ مەودای ئازادییەکان بەرتەسک بکرێنەوە و چەقەکان تیژتر بکرێنەوە .. ئەگەر لە بەر گێڕانەوەی ئەژدیها هارەکەی بەغدا نەبا ، خەڵک بە چەپلە لەدان دەسەڵاتدارانیان شاربەدەر دەکرد و ماکەوە ڕەشپۆشە برسییەکان و کەسوکاری بازە پەڕوباڵ خوێناوییەکان ، هەر بە دەنووک سەدان چاویان هەڵئەکۆڵی .. شۆڕش و ڕاپەڕین بە ئەوە نەکرا ، جارێکیتر بچنەوە بەغدا و ئەملاو ئەولای دیکتاتۆر ماچ بکەنەوە و ئاستی وڕەی شۆڕشگێڕانەی خەڵک فەرامۆش بکەن و خەڵک نائومێد بکەنەوە . خەڵک هەر لەسەرەتاوە دەیزانی ئەم دەسەڵات و حکومەتی کوردییە لەسەر بنەمای دادپەروەری و دیموکراسییەکی ڕاستەقینە دانەمەزراوە ، بەڵام قەبووڵکردنی ئەم دەسەڵاتە بە عەیب و عار و بە هەموو خواروخێچییەکانییەوە ، تەنها مەبەستییان بوو دیکتاتۆری بەغدا نەگەڕێتەوە و جارێکیتر نەبنەوە بە مرۆڤی دەرەجە دوو و زیندووەکی مردوو بن ..!

ئەم دەرگای سەربرینانە
کە لەم دەرگایانە ئەدات ؟!
ئەم هەلانەی بازو داڵانە چۆن تێکەڵ
بەیەکتر بوون ؟!
ئەترسم ئەترسم ئەترسم
لەم خەڵکە سوورە ئەترسم
ئەم چەقۆیانە چۆن هاتنە
ناو بەرەکی سپیمەوە ؟!

ئەو گوڵکوژانە چۆن ئێستا
لەگەڵ گوڵدا هەڵ ئەپەڕن ؟!
ئەم دزانە بەکوێدا هاتنە ژوورەوە؟
چۆن گەیشتنە سەر چرپاکەم ؟
ئەو ئەسپانەیان چۆن خەساند ؟
ئەو کەوە زلە چۆن دزرا ؟
چۆن ؟ چۆن ؟ چۆن ؟

وەکو گوتمان خەڵک لەسەرەتاوە ، ئەم دەسەڵاتەی کوردی قەبووڵ بوو بە هەموو لاوازی و کەموکورتییەکانەوە ، دەسەڵاتی تازەی کوردی چ لەسەرەتاوە بەرەی کوردستانی ، نەهات ڕێز لەو هەستە و پێشوازییەی خەڵک بگرێت و دەستبکات بە گوڕانکاری و خزمەتگوزاری و بنیاتنانەوە ، لەبری ئەوە دەستی کرد بە دزین و تاڵانکردن و ئاودیوکردنی کەلوپەلەکانی سەدەی بەخمە هەموو شتە بەنرخەکان ، لە جیاتی بنیادنانەوە دەستیانکرد بە دووبارە وێرانکردنەوە ، دزی و تاڵان ، (ئەم چەقۆیانە چۆن هاتنە بەرەکی سپیمەوە ..!) ئەم دزی و تاڵانی و وەحشیگەرییەی دەسەڵاتدارانی کورد وەک چەقۆیەک بوو بدرێک لە سینگی هەر مرۆڤێکی بەویژدان و هەر تێکۆشەرێکی ڕێگای ئازادی و سەرفرازی .. بەمانایەک / سەرەتایەک بوو بۆ دووبارە لەگۆڕنانەوەی خەونەکان و کوشتنی ئازادی و مافە مرۆییەکان ! (ئەم دزانە بە کوێدا هاتنە ژوورەوە ؟ چۆن گەیشتنە سەر چرپاکەم …!) ، خەڵک چاوەڕێی ئەوەی لەم حیزبانە نەدەکرد کە بەم شێوە بەرفراوانە دەست بە دزی تاڵانی و وێرانکردنی سەروەت و سامانی ئەم وڵاتەمان بکەن ، چونکە لە سەردەمی شاخ دروشمە بریقەدارەکانییان پێچەوانەی ڕەفتار و بنەمای کاروکردەوەی ئێستایان بوو ، کەچی خەڵک بە شۆکبوونەوە دەیانپرسی / ئەم هەموو دزانە لەکوێوە هاتنە ژوورەوە ، یان چۆن ڕێگەیان پێدراوە و چۆن پاڵپشتی لەم کەسە دزو جەردەو هەلپەرستانە دەکەن .. (ئەم ئەسپانەیان چۆن خەساند ؟ ئەم کەوە زلە چۆن دزرا ..؟!) ئەم دوو دێڕە شیعرە پڕن لە جوانکاری شیعری و مانا و واتاکانییان زۆر تۆکمە و قووڵ و پڕ بەهان . یەکێکن لە جوانترین دەستەواژەی شیعری نێو ئەم چیرۆکە شیعرە / ئەم ئەسپانەیان چۆن خەساند ..! دوای ڕاپەڕین و ڕاماڵینی دەسەڵاتی دیکتاتۆری بەعس ، لە حکومەتی خۆجێیی کوردی ، پشت نەبەسترا بە کەسانی دڵسۆز و نیشتیمانپەروەر و کەسانی بە توانا و پسپۆڕ و شارەزا و خاوەن بڕوانامەی بەرز ، هەموو سەفەریان کردوو ئاوارەی هەندەران بوون …! ، کەچی هەموویان فەرامۆش کردن و پشتیان بە کەسانی بێ ئەزموون و ناشارەزا هیچنەزان بەستا .. ململانێ ی ناشەریفانەی حیزبی و

نوێکردنەوەی کۆنە ڕقوقین و جیاوازی و دوژمندارییەکان و گرینگیدان بە بنەماڵە و دزی و تاڵانی دەسپێکی کار و کردەوەکانی ئەم د□س□اتت□ خۆجێیە بوو ، (شێرکۆ بێکەس) بە جوانترین شێوە وەسفی کردووە ، بە جوانترین دێری شیعری (ئەم کێوە زڵە چۆن دزرا ..؟!) ، بە مانای دزی و تاڵانی هێندە لە ئاستێکی بەرین و بەرچاو بوو ، تەنها کێو و چیاکانمان مابوو بیدزن و ئاوای ئەودیوی سنووری بکەن ..! یان ئەم (هێلانەی بازو داڵانە چۆن تێکەڵ بە یەکتربوون ..!) ، ئیتر دوای ڕاپەرین کەسە تاوانبار و خۆفرۆش و پیاوەکانی ڕژێمی بەعس لە جیاتی ئەوەی دادگایی بکرێن ، بە سزای خۆیانیان بگەیەنن کەچی ، لە ئاکامی ململانێی ناشەریفانەی حیزبی و بە دژی یەکتر ، دووبارە دەسەڵات و پلەوپایەیان پێبەخشینەوە ، بینیمان زۆر تاوانبار و سەرۆک جاشەکان ، لە پێشمەرگە دێرین و قارەمانەکان دەسەڵات و پلەوپایەیان بەهێزتر بوون . شێرکۆ بەچاوەکانی خۆی د□بینی کە چۆن (هێلانەی باز و داڵانەکان تێکەڵاوی یەکتری دەبوونەوە ..؟! ئیتر شاعیر ئەم کۆپلەیە بە گومانێکی گەورە کۆتایی پێ دەهێنێ کە ماکەوە ڕەشپۆشەکە نە خودی شاعیر نە هیچ خوێنەرێکی ئازیز لە هونەری ئەم ه□گ□□انەوە و ئەم گۆڕینی ئاراستەی بیرکردنەوە و بەرنامە و کارکردی ئەم کەسە بەناو نیشتیمان پەرواوەرانە کە لە سەردەمی شاخ پڕووشکی ئاگر لە قسەکانییان هەڵدەستا و ئێستاش لە تاوانکاری و دزی و تاڵانی و خراپەکاری بوونەتە لێزان و پسپۆڕ ، کەس لەنهێنی ئەمە تێناگەن و هەموو بە شاگەشکەییەوە دەپرسن / چۆن ؟ چۆن ؟ چۆن ؟ .

من بازەکەم گوڵکۆیەکی دیارنییە
لە سینەم ئەم گوڵجاڕانە بەولاوە
کە مێرگی سوور
کە دەشتی سوور ئەنووسنەوە
من بازەکەم گوڵگۆیەکی دیاری نییە
هەتا منیش وەک ژنە هەوری ئەم شارە
هەوری ڕەشپۆش
هەموو ڕۆژانێکی هەینی
خەمەکانم کۆکەمەوە و
بچم بەسەریا ببارێم
من دار هەنارێکم هەیە تەنیا
تەنیا و تەریک
هەر خۆی و خۆی
وا لە باکووری ئەم شارە
هەموو ڕۆژانێکی شەمە

هەر خەم و خەم
ئەچم بەلای منیش وەک ئەو
هەر بە پێوە ڕائەوەستم ، هەتا بوولێڵ
چاو ئەبەمە قەدوبالای ، ماچی ئەکەم
دەستی ساردم ئەخەمە سەر شانەکانی و
هەڵئەلەرزێم وەکو گەڵای
یەکەم جاربوو
ئەم دار هەنارە تەنیایە
ئەم هاوڕێ گوشەگیرە
لە شەمەیەکی زیوینی بەرباراندا
لەسەر قەدی لەسەر سینگی
لەسەر دەستی
شیعری یەکەمین ژوانی
من و بازەکەمی نووسی ..!

ئیتر لەم کۆپلە شیعرە ، کەسەکان و بیرکردنەوەکان دەگەنە ئەو پەڕی نائومێدی ، خۆرەتاوی ئومێدەکان بەرەو ئاوابوون و مۆمەکان بەرەو کزبوونە و کوژانەوە دەڕۆن .. هیچ ڕێزێک بە چەمکەکانی ، مرۆڤ و نیشتیمان و شۆڕش و قوربانیدان و تەنانەت خودی ئازادیش نامێنێتەوە ، ئومێدەکان بە بەرگی نائومێدی دادەپۆشرێن ، بازەکەی ئەو گوڵگەیەکی دیار نییە ، گیانبازییەکەی لەپێناو ڕزگاری ئازادی مرۆڤەکان و نیشتیمان ، بوو بە گەڵایەکی هەڵوەریوی دەم با ، خەونە گەورەکان بوون بە تۆز و غوبار ..! نەک تەنها بازە گیانبازەکەی تەنانەت خۆیشی وەک ژنە هەورەکی ئەم شارە ژنە ڕەشپۆشەکی تەنیای فەرامۆشکراو ، برسی و بێکەس ، تەنها ئەوەی بۆ ماوەتەوە لەگەڵ خەمەکان و ئازارەکانی هاودەم بێت و هیچیتر ، هەموو ڕۆژانێکی هەینی خەمەکانی کۆکاتەوە و بچێت بۆ ژێر ئەو دارهەنارەی کە شوێنی یادەوەرییەکان و جێی ژوانی خۆی و بازەکەی بوو ، خەمەکان و فرمێسکەکانی بەسەردا ببارێنێت و باسی میحنەت و ژانی کوشندەیی تەنیایی خۆی بۆ بکات ..! (تەنیا و تەریک ، هەر خۆیی و خۆی .. وا لەباکوری ئەم شارە ، هەموو ڕۆژانێکی شەممە دەچێ بەلای ..!) لەوێدا لەژێر ئەو دارهەنارەدا بازەکەی وەک پەیکەرێکی زیندوو دەردەکەوێتەوە ، ئەمیش هەر بە پێوە لە گەڵیا ڕائەوەستێ و هەتا بوولێڵ چاو ئەبەتە قەدوبالای ، ماچی ئەکات و دەست ئەخاتە سەرشانی ، تەنها و تەنها هەرخۆی و ئەو ، لەژێر ئەم دار هەنارەدا ، دوور لە چاوی هەموو شار و دەسەڵاتی گەندەل و مافیای کوردی ، لەگەڵ ئەودا بەخەیاڵ تێکدەئاڵێنەوە و هەموو جەستەی هەڵئەلەرزێ ، لەژێر ئەم دارهەنارە ، چیرۆکی ژنە ماکەوەکی ڕەشپۆش و بازێکی گیانبازی

ڕێگای ئازادی ، عەشقێکی گەورەی ئەم دوو مەعشوقە خۆی دەنووسێتەوە ، ئەم دارهەنارە تەنیایەی گەشەگیر و تەنیا داماو وەک ئەوان . کە لە شەمەیەکی زیوینی بەرباراندا بازەکەی ئەو یەکەمین کەپلە شیعری عاشقانەی خۆی لەم جێژوانە ، لەسەر قەدی ئەم دار هەنارە بە دوبەرەکەی خۆی نووسیوەتەوە ، ئیتر ئەم دار هەنارە بوو بە گلکەو بوو بە ماڵی ئەبەدی عەشقی ماکەوێکی ڕەشپێش و بازێکی گیانبازی ڕێگای ئازادی .

هەموو ڕۆژانێکی شەمە ئەچم بەلای
منیش وەک ئەو هەر بە پێوە ڕائەوەستم
هەتا بوولێڵ
ئەوسا ئیتر وەک خەمێکی قژ درێژ
وەک ماکەوێکی ڕەش پێش
تەنیاو بێزار
دائەگەڕێم و ئەچمەوە
بەناو قەفەزی ژوورێکی
دامێنی شار …!

ئێستا ماکەوە ڕەشپێشەکە هەر خۆیی و خۆی ، تاک و تەنیا و فەرامۆشکراو ، لەژوورێکی کەناری شار ، دوای گەورەترین نائومێدی و مردنی خەونەکان ، ئەوەی ماوە بۆی بژی ، یادەوەری بازی گیانبازەکەیەتی و هیچیتر ، دارهەنارێکی تەنیا و گەشەگیر ، شوێنی ژوانی خۆی و بازەکەی ، هەموو ڕۆژانی شەمە خۆی و کۆڵێک خەم و ئازار ، خۆی و بوخچەیەک لە خەون و ئومێدی سەربڕاو ، دەچێ بۆ ئەو شوێنە ، هەتا بوولێڵ لەگەڵ پەیکەری بازەکەی و یادەوەریەکانی دەمێنێتەوە ، دواتر وەک ماکەوێکی ڕەشپێش و تەنیا و بێزار ، دەچێتەوە نێو قەفەزی ژوورێکی دامێنی شار ..! هێندە تەنیایە ژوورەکەی وەک قەفەزێک بۆ ئەو ، هەموو شەمەیەک تا تاریکی لەژێر دارهەنارەکە دەمێنێتەوە و دواتر دەگەڕێتەوە نێو ژوورەکەی واتە ناو قەفەزەکەی . ئەم گەڕانەوە بۆ نێو قەفەزەکەی .. لە کەنار و دامێنی شار .. هێمایە بۆ دەرگا لەسەرخۆ داخستن و ڕەتکردنەوە و یاخیبوون ..! ڕەتکردنەوە و یاخیبوونێکی بێ ئاگاهانە .. شاعیر زۆر بە وریایی و وشیاریەوە ، دیماهی بۆ چیڕۆکە شیعرەکەی هێناوە ، بیرمان نەچێ ، ئەم شیعرە لە ساڵی نەوەد و سێ نووسراوە ، لەوکاتە (شێرکۆ بێکەس) لە کابینەی یەکەمی حکومەتی هەرێم وەزیری ڕۆشنبیری بووە ، دەکرێ ئەم کۆتایی یاخیبوونەی ئەم دەقە شیعرییەی هاوکات بێت لەگەڵ یاخیبوونێک لەنێو خودی شاعیر بەرجەستە دەبێت و پلە و پایە و کورسی وەزارەتی دەسەڵات و حکومەتێکی نادادپەروەر و گەندەڵ ڕەتدەکاتەوە و وازدەهێنێ ، ماکەوە ڕەشپێشەکەی نێو ئەم

چیڕۆکە شیعرەش یاخی دەبێ لە ژیان و لە شار و دەسەڵات و لە هەموو کەس ، دەگەڕێتەوە نێو ژوورەکەیی و وەک ماکەوەکی ڕەشپۆش و تەنیا و بێزار لە نێو قەفەزەکەی دەمێنێتەوە ، دەرگا لەسەرخۆی دادەخات و پشت لە ژیان و شار و ئاوەدانی دەکات .

▪ کۆتایی و بەرئەنجام

ئەم چیڕۆکە شیعرە ، بە بڕوای من یەکێکە لە دەقە شیعرییە جوانەکانی (شێرکۆ بێکەس) ، کە ناوەڕۆکەکی پڕ لە جووڵەی مرۆڤدۆستی و ژیاندۆستی هەیە ..! هێلێکی تەریب دەبینین لەنێوان شیعر و ژیان ، ئەو ڕاستییەش دەخوێنینەوە کە ڕەگی درەختی شیعر چۆن بەنێو قووڵایی خاکی ژیان و بەها مرۆییەکان چوونەتە خوارەوە ..! ، ئەم چیڕۆکە شیعرە .. مێژووی خەبات و تێکۆشانی ناو شاخ و تەمەنێک لە شۆڕشی کوردمان بە ڕەسم دەکات ، بە هەموو بەرزی و نزمییەکانییەوە ، دواتر ڕاپەڕین و دەسەڵات و حکومەتی خۆجێیی کوردی لە هەمانکاتیش ، ڕەخنەیەکی تۆخە لە دەسەڵات و سیستەمی ئەم حکومەتە خۆجێیە.. ڕاستگۆیانە و دووربین و بیرتیژانە هەموو شتێک دەنووسێتەوە ، هەروەک گتومانە ، ڕاستگۆیی لە نوووسین ڕووبەری جوانی بەرین و بەرینتر دەکات ، بۆیە لەم دەقە شیعرییە جوانییەکان خۆیان قسە دەکەن ، ئەوەش دەخوێنینەوە کە / نووسین چ ئەمانەتێکی ئەخلاقی و مرۆیی گەورەیە ، لە پشت وێنە و چەمک و دەستەواژە شیعرییەکان ، وێنەی قەڵەمێکی ڕاستگۆ و بوێر دەبینین ، هاوکات شاعیرێکی بیرتیژ و دووربین و هەست ناسک و ژیاندۆست .. بیرتیژی شاعیر لەوەدایە / لە خوێندنەوەی بۆ تەمەنێکی کورتی دەسەڵاتی کوردی ئەوکات ، لە ساڵی (نەوەد و سێ) ، واتە تەمەنی دەسەڵاتی کوردی بە بەرەی کوردستانی و کابینەی یەکەمی حکومەتی هەرێمەوە تەنها (دووساڵ یان سێ ساڵ) بووە ، هەر لەو کاتە وەک ئەوە وایە ، ئێستای دەسەڵاتی حکومەتی کوردیمان بۆ بخوێنێتەوە .. کە ئێستا ئەم حکومەتە پێی ناوەتە (سی ساڵ) تەمەن ، لە بەرنامەی کاری حکومەت و لە کارو کردەوەکانییان ئەوەی لەلا ڕوون بووە کە ئەم حکومەتە ئایندەی چۆن دەبێ و بە کام ئاراستەدا دەڕوات . دیارە ئەوکات حکومەتێکی ساوا بوو بەڵام ، ئێستا حکومەتێکی خاوەن ئەزموون ، بێگومان خاوەن ئەزموون لە خراپی بەکارهێنانی دەسەڵات ، لە دزی و تاڵانی ، لە گەندەڵی و بەفیڕۆدانی سەروەت و سامانی نیشتیمان ، لە برسیکردنی خەڵک و بڕینی مووچە و بەرتەسک کردنەوەی رووبەری ئازادی و

پێشڵکردنی مافە ڕەواکانیان و چەمانەوە بە دەوڵەتانی ئیقلیم و لە دەستدانی سەدا پەنجای خاکی نیشتیمان و دواجار بە ئیفلاس گەیشتن لە هەموو بارێکەوە و زۆر شتیتر …! بە داخێکی زۆرە دەڵێین کە دەسەڵاتدارانی کورد لە ماوەی سی ساڵ لە حوکمڕانی بە هیچ شێوەیەک ڕاستگۆ نەبوون لەگەڵ خۆیان و بەرنامە و بیرکردنەوە و دروشمە بریقەدارەکانی سەردەمی شۆڕش و شاخ .. کە هەموو شتێکیان بێبەهاکردووە ، شکۆی نیشتیمان و شکۆی تاکی کورد و هەموو شتێک ، ڕۆحی تاکی کوردیان وێران کردووە بە تایبەت توێژی گەنج و لاوان ، جگە لە نائومێدی هیچ شتێکی تریان بەرهەم نەهێناوە .. لێرەدا بە پێویستی دەزانین باس لە دوو چەمکی (ڕاپەڕین و) و (شۆڕش) بکەین .

کە ئەم دوو چەمکە وەک دوو کردە بۆ بەدیهێنانی گۆڕانکاری کاردەکەن یان ڕوودەدەن ، گوڕانکاری لە سیستەم و لە هەموو سێکتەرەکان .. بەمانایەک گۆران لە ژیانێکی خراپ بەرەو ژیانێکی باشتر و ئاسوودەتر .. دوای سی ساڵ لە حوکمرانی ئایا کام گۆڕان و کام ژیانێکی باشتر بۆ خەڵک بەدیهاتووە ؟ بۆیە هەموو چەمکەکان بێبەهابوون ، لە مانا بنەڕەتییەکانی خۆیان داشۆراون .. تا ئاستێک خەڵک نائومێد بووە لەم دەسەڵاتە کە ، خەریکە پەشیمان دەبنەوە لە شۆڕش و ڕاپەڕین ..! خەریکە پەشیمان دەبنەوە لەم هەموو گیانبازی وخوێنەی بەخشراوە لەپێناو ئازادی ڕزگاری ..! دوای سی ساڵ پەیوەندی نێوان (دەسەڵات و تاک) ، پەیوەندییەکی ناتەندروستە و تا دێت مەودای نێوانییان بەرین و بەرینتر دەبێتەوە ، بە متمانەی لە ڕووبەرێکی فراوان ئیشدەکات ، دوای سی ساڵ / تا دێت سفرەکان خاڵیتر و زامەکان قووڵتر دەبنەوە ، تا دێت چەقۆکان تیژتر دەبنەوە بۆ کوشتنی ئازادی و سەربڕینی خەونە گەورەکان ، بیرتیژی و دووربینی شاعیر لەوەدایە ، هەر لەسەرەتاوە ئەوەی خوێندەتەوە کە ڕێڕەوی ئەو دەسەڵاتە کوردییەی ئەوکات بۆ چ ئاقارێک دادەڕوات ، ئەمەش ئەو بیرکردنەوەیەی (ئەرستۆ) پشتڕاست دەکاتەوە کە / پێیوابوو شاعیر وەک مێژوونووس تەنها ئەو ڕووداوانە نانووسێتەوە کە ڕوویانداوە بەڵکو ، دەتوانی قسە لەسەر ئەو رووداوانەش بکات کە دەشی ڕووبدەن ..! بۆیە ئەم دەقە شیعرییە پڕە لە پرسیاری گەورە و گومانی گەورە ..! (ئەم کێوە زلە چۆن دزرا …!؟) ، ئەمە گەورەترین پرسیار و گەورەترین گومان و خوێندنەوەی لە بەرهەمهێناوە ..! هەربۆیە ، ئەم دەقەی بە یاخیبوون کۆتایی پێدەهێنێت و خۆیشی وەک وەزیرێک ناتوانێ لەگەڵ نادادپەروەری

و خراپ بەکارهێنانی دەسەڵاتێکی لەم چەشنە بەردەوام بێت و وازدەهێنێت ، وازهێنانی (شێرکۆ بێکەس) لە کورسی وەزارەت ، شتێکی سەرسووڕمان عەجیب و غەریب نەبوو ، مەبەستمە بڵێم پێچەوانەکەی ڕاست بوو ، بەمانایەک گەر بەردەوامبووایە ئەوکات جێگای سەرسووڕمان بوو ، چونکە شاعیرێکی ڕاستگۆ و مرۆڤدۆست و داهێنەر بە هیچ پاساوێک لەنێو ڕووبەری ناشیرینی دەسەڵات و سیاسەت جێگای نابێتەوە و ناتوانێ بەردەوام بێت ..! چونکە شیعر مرۆڤ و بەهای مرۆڤی لەلا گرینگە ، ئازادی و بەختەوەری لەلا گرینگە نەک ،(دەسەڵات و پلە و پایە) ، بۆیە خۆشبەختانە (شێرکۆ بێکەس) شاعیرێکی ڕاستگۆ بوو لەگەڵ خۆیی و بیرکردنەوەکانی و لەگەڵ شیعر ..! لێرەدا ئەو ڕاستییەمان بۆ دەردەکەوێت کە گتومانە / (شیعر فۆرمێکی بێدەنگ نییە ..!) ، شیعر وەک سەرچاوەی عەشقێکی گەورە بۆ ژیان و بوون لەگەڵ مرۆڤ و بەهای ڕاستییەکان هاوتەریبە ، شیعر لەگەڵ خەون و هیوا ئومێد دایە..! شیعر ناتوانێ بێدەنگ بێت ، لە هەموو ئەو شتانەی کە ژیان ناشیرین دەکەن ، شیعر هەمیشە قسە دەکات و بەدەنگ دێت .. لێرەدا جیاوازی (شیعر و سیاسەت)مان بۆ دەردەکەوێت . یان ئەوەی لەشوێنیتر گتومانە / لەو شوێنەی سیاسەت لەنێو ڕووبەری جوانی دایە ، لەو شوێنە شیعر و سیاسەت بەدوو هێلی هاوتەریب دەڕۆن بەڵام ، لەو شوێنەی سیاسەت لە دەرەوەی ڕووبەری جوانی دایە ، واتە لەنێو ڕووبەری ناشیرینی دایە لەوێدا / شیعر و سیاسەت بە دوو ئاراستەی پێچەوانە ڕێدەکەن .. چونکە ، لە بنەڕەتدا شیعر ئامانجی جوانکردنی ژیان و بەرهەمهێنانی جوانییە . هەروەک لەم دەقە شیعرییەی (شێرکۆ بێکەس) بینیمان ، کە سیاسەت و دەسەڵات / لەنێو ڕووبەرێکی ناشیرین ئیش دەکەن واتە لە دەرەوەی ڕووبەری جوانیدان ، هاوکات / شیعریش وەک هاوارێکی یاخی بە دژیانەوە هاتۆتە دەنگ ، بەمانایەکیتر / لەم دەقەدا ئەوە دەبینین / کە شیعر و سیاسەت لە دوو سەنگەری جیاواز و بە دوو ئاراستەی جیاواز ڕێدەکەن . دواجار بەوە دەگەین کە / شیعر وەک بوونێکی گەردوونی و زمانی مرۆڤ هاوکات ، پەرچەمێکی شەکاوەی ژیان دەستیشە …! .

سەرچاوە :

- دیوانی (شێرکۆ بێکەس) .. بەرگی سێیەم مارسی ٢٠٢١

ئەو مەرجانەی کە پێویستن بۆ کاریگەربوونی کاریکاتێر. بەشی -3- هەندرێن خۆشناو

ب- پێکەنیناوی(کۆمیدیا)ئاوێتە: بەڵام پێکەنیناوی ئاوێتە، لە پێکهاتەکەیدا زۆتر لە رەگەزێك دەبینرێت، کاریکاتێر لە کۆمیدیای ئاوێتەدا چەند رەگەزێکی دەرەوەی کۆمیدیا لە بابەتەکەیدا بەکاردێنێت، و چەندین جۆر لە جۆرەکانی کۆمیدیا بەکاردێنێت، بەتایبەتی گاڵتەجاڕی و هەجوو، بە شێوەیەکی بنەڕەتی دەتوانین ئاماژە بۆ دوو جۆر لە جۆرەکانی کۆمیدیای ئاوێتە بدەین، ئەوانیش یەکەمیان گاڵتەجاڕی رەخنەگر، کە هاوکێشەکەی لەم رەگەزانەی خوارەوە پێکدێت:

کۆمیدیا + تراجیدیا + هەجوو = گاڵتەجاڕی رەخنەگر

دووەمیشیان گاڵتەجاڕی رەش، کە هاوکێشەکەی لەم رەگەزانەی خوارەوە پێکدێت:

تراجیدیای چڕ + کۆمیدیا = گاڵتەجاڕی رەش

لە گاڵتەجاڕی رەخنەگردا دەبینین کە هەجوو پێویستە، بەڵام لە گاڵتەجاڕی رەشدا، لەوانەیە هەجوو هەبێت، بەڵام پێویست نیە، هەروەها تراجیدیا لە گاڵتەجاڕی رەخنەگردا، لە ئاستی سروشتی یان نزمدایە، بەڵام لە گاڵتەجاڕی رەشدا، تراجیدیا لە ترۆپکدایە، دەتوانین ئەم هاوکێشانە بە چەندین شێوەی دیکەدا دابڕێژین، بەڵام ئاماژەمان بە هاوکێشە سەرەکیەکان کرد، دەتوانین چەندین رەگەزی تریش زیاد بکەین، لە چەند حاڵەتێکی تاکانەدا.

لە گاڵتەجاڕی رەخنەگردا واباوە کە بابەتەکەی دیاردەیەکی گشتی بێت، لە دیاردە نەرێنیەکانی کۆمەڵگادا، لێرەدا رەگەزی تراجیدیا دێتەناو پێکهاتەی هاوکێشەکەدا، ئەم دیاردە نەرێنیانەش زۆرن، وەکو لەشفرۆشی و ئاڵودەبوون و بەرتیل و دزین و تاوانکردن و چەندین دیاردە نەخۆشیەکانی تری کۆمەڵگا، لەوانەشە بابەتەکە دیاردەیەکی نەخۆشی بێت لە سروشتدا، کە لە ئەنجامی مامەڵەکردنی نادروستی مرۆڤ لەگەڵ سروشتدا هاتۆتەکایەوە، وەکو پیسبوونی ژینگە و وشکی و ئاگرکەوتنەوە گەورەکان و ئەوانی تر.

لەو نمونانەش کە دەتوانین بیهێنینەوە سەبارەت بەو کاریکاتێرەی کە گاڵتەجاڕی رەخنەگر بەکاردێنێت، کاریکاتێری هونەرمەند (هێندرێن خۆشناو) کە باس لە کێشەی کرێچی و نیشتەجێبوون دەکات, و کاریکاتێری هونەرمەندی میسری (مستەفا حوسێن)ـە کە باس لە گەندەڵی هەڵبژاردن و دەنگدانی سەربازان و چەکداران دەکات، کە لە سەرووی خۆیانەوە فەرمانیان پێدەکرێت، دەنگ بە کێ بدەن، کاریکاتێری هونەرمەندی روسیاییش (کاپوستین) باس لە دیاردەی ئاڵودەبوون بە ئەلکوڵ دەکات، چەندین کاریکاتێریش تریش لەو نمونانەی لە بەشەکانی پێشوو باسکراون.

وەسیەت.. سەباح ڕەنجدەر

کوڕە نۆبەرەکەم شیعر
ئەگەر شێر بمخوات
گەرمایی خوێنم بەلالێویەوە دەمێنێتەوە
ناسینەوەی مەرد ئاسانە
ئەگەریش چەقەڵی قوونگیراو بمخوات
خوێنم بەلالێویەوە نامێنێتەوە
چاو مەسووڕێنە
هەزار و یەك ڕێی ڕۆشن دەکرێنەوە
چاوی دیوان لەخۆت بێسکێنە و جریوە و جووکەی و دڵێ هەڵمژە
گەڵەکە جوانەکان داوات لێ دەکەن بچیتە ناویان و چەتریان هەڵدەی
نالی و
گۆران و
ئەنوەر قادر محەمەد بکوژە
لێکەت نەخستووەتە گەرووی هیچ گۆرانیبێژێکەوە
شاعیری پاشخاپەرێك و قۆپیەچی و نانی نانیش
لە کاتی کڕنووشدا مرد

هەولێر 16/3/2021

نهێنی نەورۆز.. عەلی حەمەڕەشید

نازانم نەورۆز چ نهێنییەکی تێدایە کە لەگەڵ نزیکبوونەوەی هەمووان بە گشت ڕەنگ و دەنگێکی جیاوازەوە لە پێشوازیدا دەوەستین و دەنگەکانمان دەکەین بە دەنگێک کە لەمێژەوە تێکەڵ بە ئاوازێکی خۆش و دڵگیر بووە و ئاشنایەتی تەواوی هەیە لەگەڵ ڕۆحماندا و لای هەر یەکێکمان کۆمەڵێک بیرەوەری شیرین و خۆشی جێهێشتووە و لای هەندێکیشمان بیرەوەرییەکان بۆ ئەو کاتە تا بەڕێی ناخۆش و ئازار بەخش بوون بەڵام لە ئێستا دا کە نەورۆز دێ ئەوانیش خۆش و شیرین دەبن.ڕەنگەکانیشمان لە ڕەنگێکی نەرگسیدا یەک دەگرن و تابلۆیەکی لێوانلێو لە ئەوینی خاک پێکدەهێنن کە هەمووان بە پەرۆشەوە لێی دەڕوانین و چێژ و خۆشیمان پێدەبەخشن. نەورۆز هەمیشە لەگەڵ خۆیدا شنەبای خۆشیی و نمە بارانی شادی و ڕوناکیی ئاسودەیی و ئاوازی پێکەوە ژیان و سرودی هیوا و گەشبینی و ئاسۆیەکی گەشاوە و دەروازەیەکی کراوە بۆ ئازادی دەهێنێت و دەکاتەوە.درشت و ورد تامەزرۆی نەورۆزن و لە ئامادەباشیدا گۆرانی بۆ چرکەساتی نزیکبوونەوە و گڕی ئاگری نەورۆز دەڵێن.دڵنیام لەگەڵ خوێندنەوەی ئەم چەند دێڕەدا چرۆی بیرەوەری و یادگارییەکانی ئێوەش لەگەڵ یادکردنەوەی نەورۆزدا گەش گەش خۆی دەنوێنێت و دەبێتە هۆی بیرخستنەوەیان و بەتەواوی دڵتان گەڕێتەوە بۆ کاتی دروستبوونیان.

کۆقید-ی پێشکەوتن.. کەنعان مدحەت

چرکەکان، بە بەرچاومەوە بەردە بنە خوار
وەک دڵیان لە ترپە ڕاوەستا بێ.
سرووشت پیر و
ژینگە،

سەرمایەی ئارامیی و جوانی..
بە بریقوباقی ه□□خ□□تاو دەدۆڕێ.
گۆڕانکارییەکان هەند بە پەلە دەجەنگن
کۆڵیان بە تەرازوو داوە.
کات، لە ڕوانگەی فەلەکییەکانەوە
هەناسەی سوار و تای بەرز و
کۆکەیەتی..
توشی کۆڤیدی پێشکەوتن بووە.
ئەوە نییە، شەو و ڕۆژ بیستوچواری جاران پڕ ناکەنەوە
کاژێریش ڕەچەتەی هەمان داودەرمانی بۆ نوسراوە.
وەک دوا پەلەوەری دیقدار
هەر پەڕە و لە تەواوی عەرز دەبێتەوە.
مەرگیش، بازنەیی بازنەیی..
غلۆر دەبێ
ها ئێستا، ها کەمێکی تر
زایەڵە، لە ناو قەدەوە،
کپی دەبڕێ
ئاسمان، یەکەم پرسی بەر دەکەوێ
-ک□ چاود□ر و
-پرس□ چ□ن ب□□□و□ دەبرێ و
زۆرێکی تر،
وەک توخم لە پیتاندن
یا هیلکە، لە هەڵهێنان ڕاگیرێ؟؟
توخم و هیلکە!!!!

مروارییەکانی ئەوین.. مرواری سێهەم/ شیعر: ستیڤان شەمزینی

پێم بڵێ لەکام گۆشەی شیعردا
پەنهان و بێ سرتە هەناسەت ئەدا؟
بیرمە کەوتیتە خەرەندی کتێبێکەوە
بە تیشکی حەرف وشیعرەوە!

ئەستێرەناس نیم بەڵام تۆم
لە هەموو ئەستێرەکان پێ ڕەونەقدارترە
شێخی سەنعانم و لەئافاتی رۆژگاری شوومدا
توند توند دەستم بگرە!

شارێکی کەشخە بووم
پێش ئەوەی بکەومە ژێر زرێباری فرمێسکەکانت
بەبێ تۆ دەوارێکی کۆن و شڕم
بەدەم هەڵمەتی گورگانەی ڕەشەباوە

پێش ئەوەی لافاوی مەرگ بمبا
بە ماچەکانت پڕم بکە لە ژیان
لە دوای مەرگیش
بە تەنها باوەشێکت وەک کانی ئەژێمەوە

گوێ لە موناجاتی موغێکی ئاشق بگرە
پێش وەرینی گوڵی تەمەن
لە هەر دێڕێکی ئەو موناجاتەدا
سەدان بزەی خنکاو بدۆزەرەوە

تۆ لەززەتی ماچە تەڕە شەونمییەکانتم
پێ ببخشە
من هەزاران دێڕە شیعرت
ب□ ئەکەمە قردێلەی پرچت

بۆ چەند ساتێکیش
بێ بەگەرمی لەشی ناسکت دامپۆشە
پەیمان بێ منیش مەجنونانە

سەدان ساڵ لە عەشقتا ڕۆئەچم

تۆ ھەر بۆ یەک جار
خەیاڵێکی ڕەنگاوڕەنگی خۆتم بدەرێ
منیش لە سەدان
خەونی زەرد و سووردا یادت ئەکەمەوە

تۆ یەکجار بە نێرگزەجاڕی باوەشی گەرمت
ئاشنام بکە
منیش دەیان جار بۆ پەیکەری جوانیت
کڕنووش ئەبەم

من ئەو کائینەم دوای سەراب کەوتووم
بۆیە ھەمیشە ستایشی ئاو ئەکەم
لە نێو تەمە پرتەقاڵییەکانی خەیاڵدا
خۆم ئەدەمە بەر پرشنگی عاتیفەت

بە زمانی پەپوولە و گیا، بە خوێنی شیعر
زەرد□ پەڕی عەشقت ئەنووسم
بە فڵچەی گەڵا و بە بۆیاخی پەلکەزێڕینە
رەسمی لەت لەتبوونم ئەکێشم

سوێد – ستۆکھۆڵم

دەقەکانی ستۆکهۆڵم.. نەجم خەتاوی/ لە عەرەبییەوە بۆ کوردی: ئەحمەد رەجەب

لە ئاوی رووبارەکەو
خۆڵی دەشتەکە
بۆ پێ بچکۆلەکەم
پەیکەرێك دادەتاشم
بۆ بەردەوامی سەبری و
گەیشتنی
لە رێی دوورخستنەوە
بە هەنگاوی ملیۆن
لە گوڵاڵەی باخچەکەم و
گیایی رەیحانە
بۆ دڵە خۆراگرەکەم
چەپکە گوڵ رێکدەخەم و
شەست ساڵە و
هێشتا هەر لێیدەدا
بۆ خۆشەویستی گۆرانی دەچڕێ

** لەم دواییەداو لە بڵاوکراوەکانی یەکێتی گشتی نووسەران لە عێراقدا کۆمەڵە هۆنراوەیەك بە ناونیشانی { دەقەکانی ستۆکهۆڵم} ی شاعیر نەجم خەتاوی بڵاوکرایەوەو ئەوەش شەشەمین کۆمەڵە هونراوەی شاعێره بڵاودەکرێتەوەو، ژمارەیەك دەقی نووسراو بە زمانێکی سادەو ئاسان لە بارەی سروشت و وەرزەکان و بۆنی شارەکان و گەشتکردن و سۆز لە خۆ دەگرێت.
24/3/2021

پاییز.. شیعر: رچا فیچەقایی.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

شیعر: رچا فیچەقایی
ئاواز : منوچهر گاهر زادە
گۆرانی : شاهرخ

”””””””””””“

لە ئێوارەی پڕ بێزاری و بێ دەنگی
کەچی غەمگینانەی
پەڕەسێلکە شادەکان
هەواڵی ڕووتبوونەوەی
باغچەکان..
پاییز هات بە
دەستبەسەرگرتنی باغ
بە کڕکردنەوەی گەڵا
و
چڵە وەریوەکان
کەس سەراغێکی گوێ ناکات
کەس سەراغێکی گوێ ناکات

وەرە لە کەناری دڵگیری گوڵاڵە سوورە
لە دیوانی گریان شیعرێک بخوێنین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
هەردووکمان پەروەرەکراوی
دامانی گریان
لە هەوای سینەمانا
هەوری گرتووە
چیرۆکی بێ هاوغەمیمان

ئەزانم ، ئیتر چیرۆکی بێ گەڵا
و

ز□رده□گ□□اوەکەمان
کۆتایی نایە…ئەزانم

وەرە لە کەناری دڵگیری گوڵی سپیدە
لە دیوانی گریان
شیعرێک بخوێنین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
هەردووکمان پەروەرەکراوی
دامانی گریان

پاییز ، پاییزی ڕووتەوە بوو
من و تۆ ، خەستە و چاوبەگریان
من و تۆ ، خەستە و چاو بە گریان

لەسەر گەڵای گوڵاڵە
بە دڵێکی تەنگ ئەنووسم
وەرزی دڵ تەنگی پاییز
وەرزی غەمگینی عاشق

“”””””””””””””’

وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

منداڵ لە چەقی کۆمەڵگەدا.. مەحمود چاوش

مرۆڤایەتی گەلەک دیمەنی غەمگین و پڕشەرمی لە میدیاکانی جیهانی ئەم سەردەمەدا لەمەڕ بارودۆخی منداڵان و مافەکانیان لە چەقی کۆمەڵگەکاندا بینیوە، ئەمەش بەبێ هیچ جیاوازی□کی جێندەری. منداڵان لەکاتی لەدایکبوونیانەوە تاکو تەمەنی هەرزەکاریان ئەو جیاوازی□ جێندەریانە، کە لە کۆمەڵگەکاندا ب□س□□ریاندا

دەسپێنرێن، بە شێوەیەکی ناهۆشەکی وەردەگرن و توانای بەرهەڵستی ڕاستەوخۆیان دژی ئەم دیاردانەیان نییە. ئەوان بەپێی سروشتی ساکار و بێگەردی خۆیان مامەڵە لەتەک دەوروبەریاندا دەکەن، ئەوان هۆشیارن، دەوروبەر و سروشتی خۆیان بە سادەیی و بێگەردی وێنا دەکەن و بەمەبەست دەڕواننە دەوروبەرەکەیان. کۆمپلێکسی (گرێی) گەورەکان لە هزر و ناخیاندا چەکەرەی نەکردووە، هەندێجار غەمگین و جارجار سینەیان پڕە لە حەز و ئارەزووی جوان و یاریکردن. ئەوان جیهانیان پاکژە و دوورن لە بیرەکەی قێزەونئاسا و شەڕخواز.

بەکارهێنانی منداڵ لەلایەن گەورەکانەوە، هەر لە دەرکردنەوە تا سنوری بەکارهێنانی ئەو منداڵانەی دەکرێنە سەرباز و مەشقی مرۆڤکوژییان پێدەکەن، سەرتاپای مێژووی تەنیوە. منداڵان کە لە بوونیانەوە پاک و ڕاستبێژن، دەکرێنە دەروێش بە مەبەستە دینی و عەقیدەییەکان، بەکاردەهێنرێن و دەبنە مرۆڤکوژەکانی پاشەڕۆژ، لە حوجرە و مەدرەسەکانی تالیبان لە ئەفغانستان دەکرێنە شاگرد و فەقێی مەلاکان و ئەوانەی بەرەی جەنگیان دەکەن، یان وەک لە جەنگی ئێران-ئێراقدا دەبنە خۆکوژ و خۆتەقێنەری بەرەکانی جەنگ.
ڕادیکالە سەلەفی و وەهابییەکان شەرح و تەفسیری قورئان و ئایەتەکانیان بە جیهانبینی ئیسلامی سیاسی خۆیانەوە دەهاوێژنە هزریانەوە، کلیلی بەهەشت دەکەنە ملیان، بە ئەوەی خوداوەندی ئەودیوی سروشت لە گوناهەکانیان خۆشبێت، هەروەک ئەوان لەسەر بێشکەوە تاوانبارن. منداڵان لەسەر شەقامەکانی تایلاند و وڵاتە هەژارەکاندا دەخرێنە بەر بێڕەحمی لەشفرۆشی و بە چەند دۆلارێک کۆرپە ناسک و پڕئازارەکەیان لەسەر خوانی بێویژدانی گەورەکاندا نمایش دەکەن، لە دارکنێت (Darknet)1 دا وەکو کاڵاکان بە هێورکردنەوە و ڕەحەتبوونی ئارەزووە سێکسوالییەکانی گەورە نەخۆشە پێدۆفیلی (Pädophilie)2 یەکان بەکاریاندەهێنن و فیلمی پۆڕنۆگرافییان پێ بەرهەمدەهێنن. لەو تەمەنەدا منداڵەکان لە مەبەستە قێزەونەکانی گەورەکان تێناگەن، ئەوجا کاتێک خۆیان گەورە دەبن، گرفتاری چەندین نەخۆشی دەروونی دەبن و تەواوی ژیانیان لە ئازارێکی بەردەوامدا دەسووڕێت، وەک نەخۆشییە دەروونییەکانی تراوما و غەمەکی.

منداڵان لەلایەن گەورەکانەوە مانیپولاسیون دەکرێن (هەڵدەخەڵەتێنرێن)، تەنانەت لەلایەن باوانیشیانەوە دووچاری گەلێک تەنگژەی ژیان دەکرێن. ساڵانە چەندین ملوێن منداڵ لەبەر بژێوی خێزانەکانیان و بارودۆخی سەختی ئابوری وڵاتەکەیانەوە بەرەنگاری

برسێتی و بەم هۆیەوە ڕووبەڕووی مردنێکی لەسەرخۆ دەبنەوە. زۆربەی بەشە دەوڵەمەندەکەی تری جیهان لەسەر شاشەی تەلەڤیزیۆنەکانیاوە ئەزموونی دەکەن کە چۆن ئەم منداڵانە گیانیان لەدەست دەدەن، لە ئەوان هاوکات خۆشیان بەشدارن لە هۆکارەکانی ئەم کارەساتەدا. کڕیارانی بەرهەمەکانی کاری منداڵان لە تەواوی جیهاندا بەزۆری هاوردەی وڵاتە پیشەسازی و دەوڵەمەندەکان دەکرێن، کارگە و فیرما گەورەکانی جیهان زۆرترین سوود لە بەرهەمی ئەم کارانە وەردەگرن.

منداڵان لە تەواوی جیهاندا دەخرێنە بەر کاری سەخت و بە بڕێک پارەی کەم لەشە بچوکەکەیان دەخەنە ژێر توندترین پەستانی کارەوە، کە مرۆڤە گەورەکانیش هەندێجار ناتوانن ئەنجامی بدەن. 170 ملیۆن منداڵ لە تەواوی جیهاندا ڕۆژانە دەخرێنە ژێر کاری سەختەوە.3 لە هیندستان ڕۆژانە زیاد لە ملیۆنێک منداڵ دەخزێنە کارگەکانی بەرهەمهێنانی بەردی بەنرخ و فەرش، بازنی دەست و مور و ملوانکە، زۆرجار 16 سەئات لە ڕۆژێکدا کاریانپێدەکەن، هەندێجار بەبێ پشودان. سەیر لەوەدایە لە وڵاتێکی وەک هیندستان، بەتایبەتی لای هیندوسییەکان، ئەو دیاردەیە بەئاسایی و وەک بەشێک لە کولتوری هیندوئیزم دەنرخێندرێت، چونکە ئەو منداڵانە لە خێزانە هەژار و بێکاستەکانەوە (kastenlos)* هاتونەتە دنیاوە و هیچ مافێکی ئەندامبوونیان لە کاستەکانی ئەو وڵاتەدا نییە. دیاردەی کارکردن بە منداڵان لەو کارگانەدا تاکو ئەم ساتەوەختە بەردەوامە، چونکە خاوەن کارگەکان لەگەڵ سیستەمێکی گەندەڵ و فەرمانبەرانی ملهوڕدا دەستیان تێکەڵە. ئەو کارانە کە بە منداڵان ئەنجام دەدرێن، کاری چەوسێنەر و لەشپەوکێنەن، ناتەندروست و دژی هەموو مۆراڵەکانی مرۆڤایەتین. بێنیامین پیوتەر، نووسەری کتێبی “دەستی خنجیلە و دەستکەوتی گەورە”، کە 35 ساڵی ژیانی لە پێناوی بەلاوەنان و نەهێشتنی کاری منداڵاندا بێپشوودان بەسەربرد و بەردەوام سەردانی هیندستان و پاکستان و تبتی کردووە، بەشێکی ژیانی لەدژی کاری منداڵان لەو وڵاتانەدا بەسەربردووە و باس لەم سیستەمە نابەرانبەرییە دەکات. ئەو بەهۆی کولتوری گەندەڵ و سیستەمی غەمساردی ئەو وڵاتانەوە لەمەڕ کاری منداڵان، زۆرجار ژیانی کەوتۆتە مەترسییەوە، بەتایبەتی لەلایەن خاوەن کارگە و دەسەڵاتداران و فەرمانبەرانیانەوە. بێنیامین پیوتەر لە کتێبەکەیدا پێنجە دەهاوێژێتە سەر برینێکی گەلێک قووڵ و شەرملەخۆگری بەوێنە لە چەوساندنەوەی منداڵان لە تەواوی جیهاندا. پیوتەر دەبێژێت: “50 ملیۆن منداڵ لە ساڵی 2016 دا لە هیندستان لە بوارە جیاوازەکانی ئابوریدا کاریان کردووە. گەرچی ئەمە هەندێجار باوەڕ بەو ژمارەیە

ناکەین و جێگای بڕوامان نییە، لە 10 ساڵ پێش ئەو بەروارە ژمارەی ئەو منداڵانە لە 100 ملیۆندا بووە، واتە دوو هێندە.”4

پیوتەر ڕەخنە لە وڵاتە ئەوروپییەکان، بە تایبەت لە ئاڵمانیا دەگرێت، چونکە زۆرینەی بەرهەمهێنانی دەستی منداڵان لەم وڵاتانە بە نرخێکی هەرزان لە بازاڕەکاندا دەفرۆشرێن.

منداڵ وەک قوربانیی جەنگ

لە گەلێک وڵاتانی جیهاندا تاکو ئەم سەردەمەش منداڵان دەکرێنە سوتەمەنی ئەو گڕدانەی، کە ئاگری جەنگەکانیان پێ گەرم دەکەن، بۆ نموونە لە هەندێک وڵاتی ئەفریقیدا ئەم منداڵانە هەڵدەخەڵەتێنرێن و بە تایبەتی لەژێر کاریگەری مادەی هۆشبەرەکاندا چەکداریان دەکەن. بەگوێرەی ئامارە جیهانییەکان لەم ساتەوەختەدا 250 بۆ 300 هەزار منداڵ و مێردمنداڵ لە بەرەکانی جەنگ و ناکۆکییەکاندا چەکدارکراون و دەجەنگێن. تەمەنی هەندێک لەم منداڵانە لە 10 ساڵ تێناپەڕن. گەورەکان ئەم منداڵانە دەکەنە دەوەزمە و تەنانەت هاوڕێ و باوانیشیان پێدەکوژن. تەمەنی کامڵبوون لە هەندێک لەم وڵاتانەدا لە خوار 18 ساڵەوەیە، هەر ئەمەش دەکرێتە ئەرگومێنتی ئەوەی کە لە سەرو 10 ساڵەوە بەگەورە دەنرخێندرێن. لە جەنگی وێرانکاری ئێراق و ئێراندا گەلێک منداڵ و مێردمنداڵ ڕەوانەی بەرەی هەرە پێشەوەی جەنگەکانیان دەکران و ڕژێمی ئیسلامی ئێران تەنانەی کلیلی بەهەشتی دەکردە ملیان، بۆ ئەوەی پاش مردنیان بە بەهەشتی بەرین شادمان بن. ساکاری و کاڵفامەتی ئەم مێردمنداڵانەیان دەقواستەوە بۆ مەبەستە قێزەونەکانیان و مرۆڤیان پێدەکوشتن. لە ڕاستیدا ئەم جۆرە کارانە دژی مافی مرۆڤ و هەمانکات مافی منداڵانە و بە بەشێکی سەرەکی تاوانەکانی جەنگ دەنرخێندرێن.

ڕێککەوتننامەی مافی منداڵان

لە ساڵی 1989 دا ئەم ڕێککەوتننامەیە لە کۆبوونەوەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکاندا لەمەڕ مافی منداڵانەوە و لە لایەن 193 دەوڵەتەوە واژۆکراوە. لە ڕوانگەی یاسای نێودەوڵەتییەوە پەیماننامەیەکی بەندکارە و ئەو وڵاتانە لەسەری پێکهاتوون (ڕێککەوتون). چاوگی (بنەمای) ئەم پەیماننامەیە لە ڕاڤەکردنی گشتیی مافی مرۆڤەوە لە 10.12.1948 ەوە هەڵهێنجراوە (بنچینەڕێژکراوە).5 تایبەتمەندیی ئەم پەیماننامەیە لەوەدایە، کە منداڵان نەکرێنە ئۆبژێکتی (Objekt) یان مەرام و مەبەستی بازرگانیکردن پێیانەوە. گەورەکان تەنها بڕیاردەری ئەوان نەبن، گەورەکان دەبێت ڕێز لە داواکاریەکانی منداڵان بگرن، تێگەیشتنیان بۆ منداڵێتییان هەبێت،

هاوتەک و هاودەمی ڕێگەی گەشەبوون و گەورەبوونیان بن، بەتایبەتی لە بواری تەنساغی و گەشەی هزری و بزواندنیانەوە / جووڵەی لەشکییانەوە (Motorik). ئەم مەرجانە دەبنە هۆکاری ئەوەی، کە منداڵان جیهانی خۆیان بەلێهاتویی خۆیان وێنابکێشن و گەورەکانیش ئازادییەکی ئەوتۆیان بدەنێ، کە ئەو جیهانەی تێدا بدۆزنەوە، کە بە جیهانی منداڵان ناسراوە. منداڵان گەلێک ئارەزو و خواستی پێشەنگیان (پێشەنگلەخۆگریان) هەیە، گەورەکان دەبێت لە بەئەنجامگەیاندنی ئەم ئارەزوانەدا هاوکاریان بن نەک ڕێگر. کاتێک باس لە مافەکانی منداڵان دەکرێت، زۆر گرنگە بزانین، کە منداڵان نابێت کاڵا فرۆش بکرێن، نەخرێنە بەر لەشفرۆشی، لاقە نەکرێن و فیلمی پۆرنۆگرافیان پێئەنجام نەدرێت، کاری سەخت و درێژخایەنیان پێنەکرێت. دەبێت مرۆڤایەتی لەو ڕاستیە تێبگات، کە منداڵ کەسایەتییەکی سەربەخۆ و چوست و چالاکە، پێئەندێشە و هەستناسکە، پڕحەز و ئارەزوور، نەترس و ڕاستگۆیە، بێغیرە و دەپاکە. منداڵان لەو زبەخانەیە کە مرۆڤایەتی بە ئەوانی جێهێشتوە، بەئاگان تا ئەو کاتە کە لووتیان بەر نەهامەتی ڕۆژگار دەکەوێت.

دیاردەی کاری منداڵان لە کوردستانیش زۆر بڵاوە، کاری منداڵان زۆر بەئاشکرا لەسەر شەقامەکان دەبینرێن، لە عەلاگە فرۆشەوە بە بەیاخچییەکان، لە چێشتخانەکانەوە بە کاری سەربەخۆی ناوبازاڕەکانەوە، لە سواڵکردنەوە بە کاری دزی و ناهەمواری تر، لە هەموو بوارەکاندا منداڵان کاریان پێدەکرێت. لەبەر نەبوونی سەرچاوە لەمەڕ کاری منداڵان لە کوردستان، زانیاری گەلێک کەمە، بەتایبەتی لەسەر ڕێژەی ئەو منداڵانە و جۆری کارەکانیان، کە شیکارەکی/لێکۆڵینەوەیەکی مەیدانی زۆری پێویستە. لە کۆمەڵگەکانی ئێمەدا زۆر کاری ناهەموار بەرانبەر منداڵان دەکرێت، کە لە نێوان خێزانەکاندا دەشاردرێتەوە و ناخرێتە دەرەوەی ئەم بازنەیە خێزانییە، ڕەنگە هۆکارەکانی ئەم شاردنەوەیەش نووسینی تایبەتی و زانستیانەی پێویستبێت، کە لە چوارچێوەی ئەم نووسینە دەردەچێت.
بەنیامین پیوتەر دەبێژێت: “مرۆڤی ئەم ڕۆژگارە بەنرخ و بەفێرکراوە، کەسێکی ترە لەو مرۆڤانەی سەردەمانی ڕابردوو. لەم ڕۆژگارەدا کە باس لە کارپێکردن و کەیلایەتی منداڵان دەکەین، بیروڕاکانی کۆمەڵناسی ئەڵمانی زیگمونت باومانم دێتەوە یاد، کە ئەم دیاردەیە بەڕوونی باس دەکات.”6 زیگمونت باومان لەمبارەوە دەبێژێت: “لەم ڕۆژگارەدا کە باس لە کارپێکردن بە منداڵ دەکەین، هەمانکات باس لە مرۆڤی بەپاشەڕۆ و زبەکراو دەکەین. منداڵان وەکو کاڵا دەکڕدرێن و دەکرێنە بەندی خاوەن کارگەکانی فەرش و بەردی

بەنرخ، لاقە دەکرێن، توڕدەدرێنە ژووری تاریک و کاری سەختیان پێدەکرێت، هەندێجار دەیانکوژن و فڕێدەدرێنە ژێر خاکەوە. مر▯ق ب▯تە کاڵایەکی هەرزانکراوی گەمەی ملیاردە دۆلارەکان، بازرگانانی منداڵکڕینیش منداڵانی تر دەکڕنەوە و دەیانهاوێژنە هەمان بازنەی شەیتانییەوە.7

سەرچاوەکان

1. Darknet داڕکنێت ئەو ملپەڕە نهێنیانەیە، کە لە ناویاندا کەسانی پێدۆفیل پەیوەندی ئینتەرنێتی بە شێوەیەکی نایاسایی لەگەڵ یەکتی دەگۆڕنەوە، بۆ نمایشی فیلمی پۆڕنۆگرافی لەگەڵ منداڵاندا. ئینتەرپۆڵ هەموو ساڵیک لە تەواوی جیهاندا بە شوێن ئەم کەسە تاوانبارانەدا دەگەڕێت و نهێنیەکانیان ئاشکرا دەکات و تاوانبارانیش دەدرێنە بەر دادگاکان.
2. Pädophilie پێدۆفیلی بەواتای ئارەزوی جوتبوون لەگەڵ منداڵ و مێردمنداڵدا
3. Benjamin Pütter: Kleine Hände – Große Profit, Kinderarbeit welches ungeahnte Leid sich in unserer Warenwelt verbirgt, Wilhelm Heyne Verlag München, 06/2017, S. 9
(بێنیامین پیوتەر، دەستی خنجیلە و دەستکەوتی گەورە: کارکردن بە منداڵان، چ ناڵاند▯کی نەزانراو لەژێر پەردەی کاڵا جیهانیەکاندا خۆیان حەشارداوە).

- کاست بە مانای ڕەچەڵەکگەرا یان گروپێکی سنووردارکراو لە لایەن هەمان هاوبیر یان هاوڕەچەڵەکەکانیانەوە. ڕەچەڵەک لە کاستەوە (Kaste) وەرگیراوە، کە واژەیەکی پۆرتوگالیە و بۆ گروپێکی سنووردارکراو لەنێو ک▯م▯▯▯دا ب▯کارد▯هنرێت. کاستەکانی هیندوسەکان لە هیندوستان و پاکستان، ئێزیدیاکانیش بەهەمان سیستەمی کاست ما▯▯▯ی کۆمەڵایەتی دەکەن، ئەم سیستەمە بە کۆمەڵەی ڕەچەڵەکگەرا ناودەبرێن. بۆ نمونە لە دینی ئێزیدی کاستەکان بە مورید، شێخ، میر بە شێوەیەکی هەڕەمی دابشکراون.

4 هەمان سەرچاوە لاپەرە 88

5 هەمان سەرچاوە لا 120

6 هەمان سەرچاوە لا 121

1. هەمان سەرچاوە لا 121، پیوتەر ئەم چەند ڕستەیەی لە کتێبی

ک□م□ناسی ئەڵمانی باومانەوە وەرگرتووە بەناونیشانی
Zygmunt Bauman: Verworfenes Leben. Die Ausgegrenzten der
.Moderne, Hamburg (Hamburger Edition),2005

شیعر و ژیاندۆستیی-1- ناڵە حەسەن

(خوێندنەوەیەک بۆ قەسیدەی (یاداشتنامەی ماکەوێکی ڕەشپۆش) ی شێرکۆ بێکەس)

بەشی یەکەم /

(شێرکۆ بێکەس) لەنێو ڕووبەری شیعر خاوەن ئەزموونێکی دەوڵەمەندە ، ئەزمـــوونێک زێتــــر لەنیــــو ســــەدە بە بەردەوام لە داهێنـــان و نوێبوونەوەدا بووە . ئەزموونێکی فرەڕەهەند لە فۆڕم و ناوەڕۆک ، هەر لە پۆستەرە شیعر و چیڕۆکە شیعر و شانۆنامە شیعر و ڕۆمانە شیعر و تا دەگات بە فۆڕمێکی تایبەت بەخۆی کە ناویناوە (دەقی ئاوەڵا) ، لەم پێناوەدا بە هەزاران لاپەڕە شیعری پێشکەش کردووین ، دەتـوانین (شێـرکۆ بێکەس) بە شـاعیری (هەمـوو سـەردەمەکان) ناوبەرین ، بەو مانایەی / لەسەرەتای دەستپێکردنیەوە تا ئەوکاتەی ژیان جێدەهێڵێت ، لە هەموو قۆناغ و سەردەمەکان ئامادەیی بەرچاوی هەبووە لەنێو ڕووبەری شیعر و داهێناندا ، لە هەمانکات شاعیرمان هەیە ، تەنها لەسەردەمێکی دیاریکراو داهێنانی بەرچاویکردووە و دواتر توانا و ئاراستەی داهێنانەکانی هاتۆتە خوارەوە ، بەمانایەک نەیتوانیوە بە یەک هەناسە لەنێو ڕووبەری داهێنان بەردەوام بێت . (شێـرکۆ بێکەس) لە ڕووی زمـانی شیعـری□وەش داهێنـــانی گەورەی کردووە ، خاوەن زمان و وشە و دەستەواژەی شیعری تایبەت بەخۆی بووە .. توانای ئەوەی هەبووە کە لەنێو ڕووبەری شیعر هەموو شتێک بە قسەبهێنێ . دار و بەرد و چیا و ئاسمان و مر□ق و ژیان و مردن و تەنـانـەت دۆزەخیش . ئێمە لێـرەدا هەوڵـدەدەین خوێنـدنەوەیەک بۆ قەسیدەی (یاداشتنامەی ماکەوێکی ڕەشپۆش) بکەین ، لە ڕاستیدا ئەم دەقە (چیڕۆکە شیعرێکە) ، باسی چیڕۆک و مێژوویەکی دیاریکراومان بۆ دەکـات . ڕاسـتگۆیانە پەنجە لەسـەربرینەکان دادەنێ و جـوانی و

ناشیرنییەکان دەنووسێتەوە . ئەوەی زۆر سەرنجڕاکێشە لەم دەقە شیعرییە ، شاعیر بە ڕۆئیا و بیرکردنەوەیەکی مرۆیی ئەم دەقەی نووسیوە و (بیرتیژیی و دووربین)یەکی گەورە لە خەیاڵ و بیرکردنەوەکانی دەبیندرێ .. لەنێو دەقەکەیدا ئەمڕۆی ئەمەی بینیوە و خوێندنەوەی بۆ کردووە ، لەگەڵ ئەوەشدا ئەم دەقە نزیکەی (سی ساڵ) بەر لە ئێستا نووسراوە .. بۆیە ئەمە لەم دەقەدا زۆرتر قسە و ئیش لە بارەی ناوەڕۆکی دەقەکە دەکەین ، لە سیاقی خوێندنەوەمان بۆ دەقەکە پەردە لەسەر هەموو دیمەنەکان هەڵدەدەینەوە و بە هەناسەیەکی درێژەوە وەک دەقەکە / هەڵوەستە لەسەر ورد و درشتی دیمەنەکان دەکەین و مەبەست و ئامانج و ناوەڕۆکی دەقەکە بە ئامانەتەوە دەگەیەنین . ئەوەی لەم دەقە بە من زۆر گرینگ و جێگای دڵخۆشیم بوو کە / (شێرکۆ بێکەس) زۆر بە ئاشکرا لەم دەقە پەیمان دەڵێ کە / شیعر فۆڕمێکی بێدەنگ نییە و دەتوانین بە زمانی شیعری قسە لەسەر هەموو ئەو شتانە بکەین کە ، ژیان ناشیرین دەکەن و ئاستی شکۆ و بەها مرۆییەکان دادەبەزێنن بۆ ئاستە نزمەکان . بە منی شاعیر ئەمە پڕەنسیپ و مانیفێستەکە ساڵەهایە لەنێو ڕووبەری شیعر و نووسینەکانم ئیشی لەسەر دەکەم . (شێرکۆ بێکەس) لەسەرەتای دەقی (یاداشنامەی ماکۆوەکی ڕەشپێش) دا دەڵێت :

بەم بوولێڵەیە تەنیا ئەڕوا و ڕووی کردەتە دامێنی شار
ئێستا ئاسمان مشتێ ڕەنگە و ئەویش خەمێکی مێینەی
قەترانی وەک کراسەکەی
ئاڵۆز وەکوو کەزییەکانی
سیسیش وەکوو هەردوو گۆنای
ساردیش وەکوو دەستەکانی
تارماییەکی مێینەی لە مەراقدا نووقم بووە
پەنا و پاسەری گرتووە
شەپۆلێکی لەسەرخۆیە و هەنگاو ئەنێ
ئەستێرەیەکی نەخۆشە و
فرمێسکێکی شۆخ و شەنگە و
بەم بوولێلە تەنیا ئەڕوا و ڕوویکردەتە باشووری شار

وەکو گوتمان / ئەم دەقە شیعرییە چیرۆکە شیعرێکە و بوونێکی درامی هەیە ، (شێرکۆ بێکەس) یەکێک لە دیمەنە کۆتاییەکانی چیرۆکەکەی کردەتە دەسپێکی قەسیدەکەی بە زمانێکی شیعری ناسک و بە دەستەواژەی شیعری سەرنجڕاکێش بەنێو دیمەن و ڕووداوەکان دەچێتە خوارەوە ، (بەم بوولێڵەیە تەنیا ئەڕواو و ڕووی کردەتە دامێنی شار ..) ،

چیڕۆکی ژنێکمان بۆ دەگێڕیتەوە کە هاوسەرەکەی پێشمەرگە بووە ، پێشمەرگەیەکی ئازا و نەبەرد ، تا سەرئێسقان عاشق بە خاک و نیشتیمان و ئازادی .. پێشمەرگەیەک کە بەسەر پشتی مەرگ بازبازێن دەکات و لە هیچ شتێک سڵناکاتەوە ، سەرەنجام گیانی دەبەخشێ بە ڕزگاری کوردستان و دەچێتە ڕیزی گیانبەختکردوانی ڕێگای ئازادی ، لەوکاتەی ئەم واتە (ژنەکە) بەم بوولێڵە تەنیا دەڕوا و ڕووی کردۆتە دامێنی شار ، لەو زەمەنەدا باشووری کوردستان ڕزگار بووە و شۆڕشگێڕانی سەردەمی شاخ ، هاوسەنگەری مێردەکەی گەیشتوونەتە دەسەڵات و لە هەوڵی بە دەستهێنانی کورسی و گەیشتن بە شوێنە بڵندەکانی دەسەڵات و خەریکی ژیانی شاهانەی خۆیانن .. ئەوەی بیری لێنەکەنەوە منداڵ□ و خێزانی شەهید و مرۆڤە گیانبەختکردووەکانە .. بۆیە ئێستا تەنیایی بۆتە ماڵی ئەبەدی ئەو ، برسی□تی و قوڕسایی ژیان ، خەمەکانی سەرشانی کردۆتە کێوێکی سەخت ، ئێستا لای ئەو ، (ئاسمان مشتێ ڕەنگەو ئەویش خەمێکی مێینەی قەترانی وەک کراسەکەی سارد وەکو دەستەکانی ..) ، گیان و دڵی دەتەزێنێ و هیواکانی دەکاتە گەڵا وەریوەکانی بەردەم ڕەشەبایەکی بێڕەحم .. ئێستا ئەو (ئەستێرەیەکی نەخۆشە و فرمێسکێکی شۆخ و شەنگە و بەم بوولێڵە تەنیا ئەڕواو ڕوویکردۆتە باشووری شار ..) . ئەو ئێستا لەنێو خەم و هەناسە ساردەکانی جگە لە چەند دیمەنێکی یادەوەری هیچیتری بۆ نەماوەتەوە ژیان بۆ ئەو بۆتە زیندانێکی گەورەی تاریک و پڕ ئێش و ژان . بۆ ئەو تازە شیرینییەکان قاوەیەکی تاڵە و هەڵمی نائومێدی لێ هەڵدەستێ ..!

ئەو زامێکی قڕدرێژە ، چاوەکانی بڕیوەتە ئەشکەنجەی خۆی
چاوەکانی بڕیوەتە ، مانگی خوێنی ئاوانەبووی ناو خەیاڵی
(سەری مێردە کوژراوەکەی ، ئەوێنی خۆی)
لە چراخانی ئازادی .. دابڕاوە
لە دارستانی تریقە و پێکەنینی
دەوروبەری دابڕاوە
بێ ئاگایە … لە هاواری ئاپۆڕەی خەڵک
بێ ئاگایە … لە زەماوەندی ڕوونا کی
لە شایی گوڵ
لە لەنجە و لاری گۆرانی
تەنیا ئەڕوا و لەگەڵ ڕابردوو ئەدوێ ، لەگەڵ خۆیدا
لەگەڵ بازنکی شەهیدا لەگەڵ (ئەو) دا ..

ئەم بەشەش قووڵبوونەوەیە بەنێو خەم و ئازار و زامە قووڵەکانی ،

ش□و درێژە پڕ تەنیای و حەسرەتەکانی ، ئێستا ئەو زامێکی قژدرێژە و چاوەکانی بڕیوەتە ئەژکەنجەی خۆی ، چاوەکانی بڕیوەتە نائومێدی بەختی ڕەش و ژیان و ئایندە رەشەکەی خۆی ، مەمکەکانی بەسەر جەستەی خەمێکی گەورە شۆڕبوونەتەوە ، هەر خۆی و هەرخۆی و هەرخۆی ، لە دەوروبەر و لە ئاوەدانی تەنانەت لەژیانیش دابڕاوە ، کەسێکە فڕێدراوەتە کەنار ژیانەوە ، لە دەرەوەی ژیان لەسەر ئەستێرەی نائومێدەیدا دەژیت ، بێئاگایە لەهەموو شتێک ، (لە هاواری خەڵک و لە زەماوەندی ڕووناکی ، لە لەنجە و لاری گۆرانی و لە سەمای ئاڵای سەوز و زەرد ..!) . ئەو تەنیایە ، لەگەڵ ڕابردوو دەژی ، لەگەڵ خەون و خەیاڵەکانی دوێنێ و لەگەڵ ئەودا ، لەگەڵ بازن□ ش□هیدەکەی خۆی ، ئێستا ژیان بۆ ئەو جگە لەزیندانێکی گەورە هیچیتر نییە ، دۆزەخێکی ڕەش و تاریک ، دوور لەهەموو ئومێد و خۆشیەکان و شتە جوانەکان و ڕۆژگارە گەرمەکانی ژیان . ئێستا تەنیایی بۆ ئەو ما□□ی ئەبەدی بوونە ..!

بەم بوولێڵە تەنیا ئەڕواو ڕووی کردۆتە دامێنی شار
" هەبوو .. نەبوو ، ڕۆژانێ بوو
بازن□ک□ی من بەناو بڵێسەدا ئەفڕی
لەبەر گۆپاڵەباران و تەرزەی شووم و چەخماخەی شەقژنی بوو
وەک فریشتە باڵدارەکان
بە دارستانی نێزەدا تێئەپەڕی
ڕۆژگارێ بوو ، بازن□ک□ی من ، لەو بەرزەوە
تا ئەم شارەی لەژێر باڵەکانیا ئەدی
یەکبەیەکی ئەم هەردانە ، ئەم لووتکانە
جێ ڕەوگەبوون ، بۆ ئەسپە شێکەی هەڵمەتێ
لە دۆزەخی کڵاوسوور و کڵاوڕەشدا
یەکبەیەکی ئەم کۆڵان و شەقامانە
(تا ئەم سووچە و ، ئەم سیلەیە ، ئەم بن دارە
ئەو ژێر چەترە ، ئەو پەنا پایەی بازاڕە)
جێ نزرگەی ترسناکی کوت و پڕ بوون
بۆ بازنەقەی خوێنی تو□□□ و بۆ هێرشی
کێڵان و کیفی ئامادن□ کراوەبوون
بۆ دەرهێنانی دەمانچە و .. ڕیزی گول□□ و
تەقینەوەی نارنجۆکی خێرای دەستی
وەک کزەبا یش ، لەناکاودا ، ئەهاتەوە بۆ ماڵەوە
بەبێ خشپە ، تریفە بوو دەر ئەکەوت و
یان خەوێکی ئێجگار خۆش بوو ، لە پڕێکدا پەیدا ئەبوو

ژنە پێشمەرگەیەکی شەهید تەنیا و داماو جگە لە ک□م□□ک یادەوەری خاوەنی هیچ شتێکی تر نییە ، لەم دیمەنەدا وێنەی قارەمانێتی و چاپووکی و زرینگی بازەکەی خۆیمان بۆ باس□کات و دەڵێت ، (بازەکەی من بەناو بڵێسەدا ئەفڕی) ئەو دێرە شیعرە ، وێنەیەکی شیعری جوانمان بۆ دەکێشێ ، هەرچەندە من وشەی (باز) زۆر بە گونجاو نابینم ، ڕاستە باز باڵندەیەکی چاپووک و بەهێز و هێرشبەرە هەر بۆیەش وەکو هێمایەک بۆ پێشمەرگە بەکارهاتووە بەڵام ، باز باڵندەیەکی گۆشتخۆرە و بۆ پەیدا کردنی پارچەیەک گۆشت بەناهەق ژیانی باڵندەی تری بێگوناه کۆتایی پێدەهێنێت ، کە ئەم دیوەی لەگەڵ پێشمەرگە و خەبات و تێکۆشان لەپێناو ژیان و ئازادیدا تەبا و هاوتەریب نایەتەوە ، ئەوەتا دەڵێت ، ڕۆژگارێ بوو بازەکەی من ، لەوبەرزەوە ئا ئەم شارەی لەژێر باڵەکانیا ئەدی ، یەکبەیەکی ئەم هەردانە ئەم لووتکانە ، جێڕەوگەبوون ، بۆ ئەسپە شێکەی هەڵمەتێ .. هەڵمەتبردنی باز و پێشمەرگە ، لە ڕووی ئینسانییەوە لە یەکتری جیاوازن و بۆ ئامانج و مەبەستی جیاوازیشن .. بۆیە لەم دەقە شیعرییە وشەی پێشمەرگە گونجاو و شیاوتر بوو ، چونکە باز باڵندەیەکە لایەنی نێگەتیڤی هەیە ، زێتر لە جەڵادەوە نزیکە نەک قوربانی ، بەڵام پێشمەرگە مرۆڤێکی قوربانی ستەمدیدەیە .. لە چوارچێوەی شۆڕبوونەوە بۆ نێو یادەوەرییەکان وەسف و دێمەنێکی جوانی پێشمەرگەمان بۆ دەکات ، لە ڕووی (ئازایەتی و قارەمانێتی و گیانفیدایی و هەموو سیفاتە جوانەکانیتر ..) . ئا ئەو سووچە ، ئەو سیلەیە ، ئەو بندارە ، ئەو ژێرچەترە ئەو پەنا پایەی بازاڕە ، جێنزرگەی ترسناکی کوت و پڕبوون بۆ بازڕەقەی خوێنی تووڕە و بۆ هێرشی کێلان و کیفی ئامادە و کراوەبوون ..! لەناو ئەم بازبازێنە بەسەر پشتی مردنە و لەنێو ئەم دۆزەخی هەڵمەت و ئاگربارانەدا ، جارجارە / وەک کزەبا ، لەناکاو ئەهاتەوە ماڵ ، بەبێ خشپە وەک ڕووناک و تریفە بوو دەرئەکەوت .. چەند دیمەنێکی جوان و پڕ شیعرییەتە ، هێزی عەشق و خۆشەویستیمان بۆ ڕەسم دەکات ، ڕەتبوون بەنێو کۆڵانەکانی مردن و گەڕانەوە بۆ ماڵ بۆلای دوڵبەر .. ڕەتبوون بەنێو کۆڵانەکانی ئاگر و گەڕانەوە بۆ نێو ماڵی عەشق . بۆ تەڕکردنەوەی زەوییە وشهەڵاتووەکەی ناخ و خۆدانە بەر ڕێژنە بارانی خۆشەویستی و توانەوە لەنیو چرکەسات و کاتژمێرە ئیرۆسییەکانی عەشق ..!

منیش وەک ئاسکی خەواڵوو ڕائەپەڕیم
هەموو لەشم ئەنیشتە سەر ئاوی ترس و
هەموو جەستەم ئەبوو بەچاو

بە هێواشی لە کەمەرەوە ئەیگرتم
(چەکیش هێشتا بەشانەوە)
باوەشێکی پڕاوپڕی گەرم و تینووی پیا ئەکردم
گەرمییانی ئارەزوومان
وەک بەردی بەر سوورە هەتاو
ئەوسا ئیتر چۆن لاولاوی
سەرپەنجەرەی ژوورەکەمان
تەواو پێمەوە ئەنووسا … تەواو … تەواو
مەمکەکانم لەناو چنگیا سپی سپی
وەک دوو تیترواسکی بچووک
شەوقی حەزیان لەسەرگۆوە دائەگیرسا

ڕاستی پێشمەرگە مرۆڤێگە لە جەنگدایە ، لەگەڵ کوشتن و مەرگ و خوێن ڕووبەڕووە ، لەگەڵ فیشەک و چەک هاودەمە ، بەڵام بێبەری نییە لە خەیاڵ و هەستە ئیرۆسییەکان ، لە عەشق و خەونە ڕۆمانسییەکان ، لەشەوانی پڕ ترس و مەرگاوی دوور لە چاوی شار و مرۆڤەکان بە نهێنی دەگەڕێنەوە ماڵەوە یان بۆ باوەشی دوڵبەرەکانیان ، (منیش وەک ئاسکی خەواڵوو ڕائەپەڕیم ، هەموو لەشم ئەنیشتە سەر ئاوی ترس و هەموو جەستەم ئەبوو بەچاو ..!) کاتێک دڵەکان وەک بورکان گڕ ئەگرن ، هەستەکان وەک ئاگر کڵپە ئەکەن ، ئیدی ترس مانايەکی نامێنێ ، عەشق ڕێیەکی دەچێتەوە سەر شێتی .. (چەکیش هێشتا بەشانەوە …!) .. هێندە تامەزرۆ و دڵسووتاو بوو ، دووری و تامەزرۆیی ئاگرێکی وەهای لە جەستە و هەناوی بەردابوو ، بەرلەوەی چەکەکەی لەشانبکاتەوە ، (باوەشێکی پڕاوپڕی گەرم و تینووی پیا ئەکردم ، وەک بەردی بەر سوورە هەتاو تاوی ئەسەند ..!) وێنە و دەستواژەی شیعری جوان ، شیعرییەت لە وشەکان دەڕژێ ، بەردی بەر سوورە هەتاو ، وێنەیەکی جوان و لە شوێنێکی گونجاو بەکار هاتووە و بڕشتێکی جوانی بە دێمەنە شیعرییەکە بەخشیوە ، (تەواو پێمەوە ئەنووسا .. تەواو .. تەواو ، مەمکەکانم لەنێو چنگیا سپی سپی ، وەک دوو تیترواسکی بچووک ، شەوقی حەزیان لەسەرگۆوە دائەگیرسا ..!) ، هەستێکی ئیرۆسی و عەشقێکی باڵای مرۆیی ، دیمەنێکی ڕۆمانتیک .. ئاوێزانبوونێکی شێتانە . دوور لەچاوی ترس و مردن .

وەک خەمی قووڵی هەردووکمان ، ماچێکی قووڵ
بینێکی قووڵ ، لە دەمەوە ، مژینەکە ئەکەوتە ڕێ و
بەناو لەشا ، تەزووی درێژەی ئەکێشا
لە کەپرۆکەی ناو ڕیشیشیا

بۆنی کەوێڵ ، بۆنی ئەشکەوت ، بۆنی بارووت
بۆنی کووزەڵەی گوێ چەم و مۆردم ئەکرد
بۆنی گوڵە ئازادەکان
بۆنی مەقەڕێکی شێدار
بۆنی نایلۆن ، بۆنی بەتانییە سەوزەکان
لەناو تووکی سەرسینگیشیا
بۆنی تیژی ئازایەتی و
بۆنی ناو سەنگەرم ئەکرد
لە چاویشیا هەموو ڕێگا دوورەکانم ئەدی
تەمی نزمی گەوەکان و ڕاکردنی گوڵ ئەستێرە و تروسکایی
ئاگری شوانی سەر ڕەوەز و بریسکەی جۆگەی
بەرکاوی ئێواران و هەڵبەزینەوەی قەڵبەزە و
ماچی ئاڵی نێوان ئاسۆ و خۆرنشین و … هەر لە چاویا
ڕەنگی پەڕیوەی ژنانی ناو ئۆردوگام ئەبینیەوە
ڕیزە پیاو و ڕیزە زیل و ڕیزە چادر
سەروو سیمای دوا شەهیدمان
دارتەلی سەر ئیزگەکەمان

لەم دیمەنە شیعریەش بەنێو قووڵایی هەستە ڕۆمانسی و ئیرۆسییەکان شۆڕدەبێتەوە ، جووڵە و ئاوێزانبوون و توانەوە لەنیو هەستێکی کوشندەی لەزەتی و ڕۆحیدا ، (وەک خەمی قووڵی هەردووکمان ..) دوو جەستەی تامەزرۆ .. دوو جەستەی شەکەت لەنێو شەوانی تەنیایی و چاوەڕوانی .. وێنەی چرکەکانی بەیەکگەیشتن و کردنەوەی لغاوی ئەسپی تامەزرۆیی و ئارەزووە چەپێندراوەکانی ڕۆح .. (بینێکی قووڵ ، لە دەمەو□ ، م□زینەکە ئەکەوتە ڕێ و بەناو لەشا ، تەزووی در□□ژ□ی ئەکێشا …) لەسەرەتا بە مژینی جەستە و دەست و پەنجەکان و مەمکەکان دەستی پێئەکرد و تەزووی ئەم هەستە شێتانەییە هەموو جەستەی دادەگرت ، ئاگری ئارەزووە تینووەکان کڵپەیان دەدا و گڕیان دەگرت . ئیتر لەپاڵ ئەم چرکە ساتە ڕاموسانییە ، (شێرکۆ بێکەس) دەیەوێت وێنە و ژیانی پێشمەرگایەتیمان بۆ بکێشی و پێشانی بدات ، بەو دێرە دەست پێدەکات (لە کەپرۆکەی ناو ڕیشیشیا .. بۆنی کەوێڵ ، بۆنی ئەشکەوت …) زۆر شاعیرانە دوو دیمەنی جیاوازی تێکەڵ بەیەک کردووە ، لەنێو چرکەساتی ڕاموسانییەکی گەرم ، لەڕێگەی هەستکردن بە بۆنەکان دیمەنێکیتر کە جوگرافیا و شێوە ژیانی پێشمەرگەمان بۆ ڕەسم دەکات . ئەم چیڕۆکە شیعرە سەرەتاکەی بە خەباتی شاخ دەست پێدەکات ، زەمەن زەمەنی دوای شۆڕشی ئەیلوولە ، ئەوەی لە مێژوودا بە شۆڕشی نوێی گەلەکەمان ناوبراوە ، سەرکەوتنی ئەم شیعرە و جوانی

و وێنەکان و دیمەنەکان لەوەدایە کە / شاعیر خۆی بەشداری لەو شەڕەشەڕدا کردووە و شارەزاییەکی باشی لە جوگرافیا و شێوە ژیانی پێشمەرگە و کۆڵەپووری شەڕەشەڕدا هەبووە ، ڕاستی ئەم گوتنەمان لە دەرە شیعر و دەستەواژە شیعرییەکان بە ڕۆشنی بە دەردەکەوێت ، (بۆنی کەوێڵ ، بۆنی ئەشکەوت ، بۆنی باڕووت .. بۆنی کووزەڵەی گوڵەی چەم و .. بۆنی گوڵە ئازادەکان ..) لەکاتی ماچ و ئاوەزانبوون و یەکتر بۆنکردن ، لە پێش و جەستەی دڵدارەکەی بۆنی هەموو ئەو شتانەی دەکردن کە لەسەرەوە نووسیومانە . بۆنی ئەشکەوت ، بۆنی باڕووت ، بۆنی کووزەڵەی گوڵەی چەم .. لەبۆنکردنی کۆلوپەلی ژیانی سادەی پێشمەرگە بەردەوام دەبێت و دەڕوات (بۆنی مەقەڵێکی شێدار ، بۆنی نایلۆن ، بۆنی بەتانییە سەوزەکان .. !) ، مەقەڵێکی شێدار و بۆنی نایلۆن و بەتانییە سەوزەکان ، وەک وێنەی مەقەڵەی پێشمەرگەمان دێتە بەرچاو ، دیمەنێکی ڕۆشن .. وێنەیەکی شیعری جوان ، من پێموایە ئەگەر (شێرکۆ بێکەس) خۆی پێشمەرگە نەبا و لە نزیکەوە بەشێک نەبا لەو ژیانە ، ئاوا سەرکەوتووانە نەیدەتوانی ئەم دیمەن و وێنانەمان بۆ بکێشی .. ئیتر زیاتر بێنەو وەسفکردنی کەسەکان و ئەم شێوە ژیانە شۆڕدەبێتەوە و درێژەی پێدەدات (لەناو تووکی سەرسینگیشیا ، بۆنی تیژی ئازایەتی و بۆنی ناو سەنگەرم ئەکرد ، لە چاویشیا هەموو ڕێگا دوورەکانم ئەدی ..!) ، لەڕەشدا ، باسی ئازایەتی و نەبەردی پێشمەرگە و دڵسۆزی و وەفادارییان بە خاک و نیشتیمان و ئازادی .. هەروەها بیروباوەڕ بە ئومێدێکی گەورە بە خەبات و تێکۆشان و سەرکەوتن ، لە چاویشیا هەموو ڕێگا دوورەکانم ئەدی ، بێگومان لە بەردەم میللەتێکی ستەمدیدە ڕێگاکانی سەرکەوتن و ئازادی دەکرێ دوور و مەودا فراوان بن ، مافەکانی مرۆڤ و مافە مەدەنی و ئازادییەکان لە چنگی دیکتاتۆر و مرۆڤە دڕندەکان وا بەسانایی نایەتە دەرێ ..! ئیتر لەم چیرۆکە شیعرە وێنەی هەموو زەمەنەکان و شوێنەکانمان بۆ دەکێشێ ، (ڕەنگی پێڵاوی ژنانی ناو ئەردوگا و ڕیزە پیاو و ڕیزە زیل و ڕیزە چادر ..!) دوای ئەنفال و تێکدان و خاپوورکردنی گوندەکان ، پێشمەرگە دەڕوێنە سەرسنوورەکان و ئەودیو سنوورەکان و لە ئەردووگاکان نیشتەجێ دەبن ، ئەم وێنانەمان یەکبەدوای یەک وەک فیلمێک بە زمانی شیعری و وێنەی شیعری پیشان دەدات ، تا دەگاتە (سەروو سیمای دوا شەهیدمان ، دارتەلی سەر ئیزگەکەمان …!) شاعیر زۆر وردبینانە دیمەن و وێنەکانی کێشاوە ، تەنانەت دارتەلی سەر ئیزگەکەیانی بیر نەچووە ، ئەو ئیزگەیەی پێشمەرگە و هەموو خەڵکی دەهێنایە جۆش و خرۆش .

لە چاوانیا چارەنووسێکی پایزە وەکوو گەڵا لەرزەی ئەهات
لە چاوانیا مەرگی شیعرێکی نازدارم ئەخوێندەوە

خەمی باڵگرتووم ئەبینی
خوێنی ئەستێرەم ئەبینی
لە چاوانیا خەرنشینی خەم ئەبینی .. خەوم ئەدی
لەناو گەمیەی هەورێکدام و هەرچوار دەورم هەمووی گڕە
خەم ئەبینی پەڕەسێلکەم تەنیا تەنیا ماومەتەوە
هەمووجارێ لە چاوانیا
چارەنووسێکم ئەبینی و لێی ئەترسام
لە ناوەڕاستی هەدەدا بە چوارمشقی دائەنیشتین
هەرچوار ئەژنۆمان ئەنووسان بەیەکەوە
لە دوو گوڵدانی پڕ لەگوڵ ، پڕ لە خەم و پڕ لە خەون و
پڕ لە ئازاری سوور ئەچووین

لەم دیمەنەش / پارادۆکسێکی شیعری ناوازەمان بۆ دەنەخشێنێ ، لە چرکەساتی ئاوێزانبوون و تێکەڵاوبوون .. لەنێو قووڵایی خۆشیی ڕۆح بزوێنەکان لە هەستێکی دەروونی نادیارەوە مەسیجێکی خەمناکی دەتە گوێ ، وێنەیەکی تاریک دەتە پێشچاوی ، ئایندەیەکی خەفەتبار دەخوێنێتەوە ، ئەم هەموو پێشبینییە ترسناکەش لەنێو چاوەکانی بازەکەی خۆی دەبینێت ، (لە چاوانیا چارەنووسێکی پاییزە وەکو گەڵا لەرەی ئەهات ، لە چاوانیا مەرگی شیعرێکی نازدارم ئەخوێندەوە ، خەمی باڵگرتووم ئەبینی ، خوێنی ئەستێرەم ئەبینی …!) وەک ئەوەی چاوەکانی قسەی بۆ بکەن و باسی ئایندەی بۆ بکەن ، چارەنووسێکی پاییزە ، چ دەربڕینێکی شیعری و جوان و ناوازەیە ، خەمێکی پڕ لە ئیستاتیکای شیعری ، پڕ لە ئاوازێکی حەزین ، یان / خوێنی ئەستێرەم ئەبینی ، وێنەیەکی شیعری و دەستەواژەیەکی شیعری جوان و ناسک ، هەستە نادیارەکانی درێژە بە خوێندنەوەی پێشبینییەکان دەدەن تا ئەو ڕادەیەی بڵێت ، (لەناو گەمیەی هەورێک دام و هەرچوار دەورم هەمووی گڕە ، خەم ئەبینی پەڕەسێلکەی تەنیا تەنیا ماومەتەوە ..!) ، لێرەدا ئەوە دەبینین کە شیعر و شاعیر هێزی ئەوەیان پێیە کە ئایندە بخوێننەوە ، ئیدی دوای هەستکردن بەم خەیاڵ و پێشبینیە خەمناک و ترسناکانە ، لەوساتەدا ماچ و مژین و تێکئاڵان دەبوو بە وردبوونەوە لەچاوانی یەکتری و داماو و حەپەساو (لە ناوەڕاستی هەدەدا بە چوارمشقی دائەنیشتین ، هەرچوار ئەژنۆمان ئەنووسان بەیەکەوە ، لە دوو گوڵدانی پڕ لە گوڵ ، پڕ لە خەون و پڕ لە خەون و پڕ لە ئازاری سوور ئەچووین ..!) ئیتر لێرەدا خۆشەویستی بە وردە گەڵای ترس و خەم و ئازار دادەپۆشرا ، بارێکی دەروونی ناجێگیر ، خەونەکان پڕ لە تەریفەی شەواو و بەهارێک پڕ لە سەوزاییەکی خەفەتبار ، تێڕامانێ ، قووڵەکان لە چاوانی یەکتری ، ئاکامەکان دەبوون بە گوڵدانێک بەڵام گوڵدانێکی خەماوی و پڕ لە

خوێنی ئەستێرەکان و پڕ لە گوڵ و پڕ لە خەون و خەفەت و خەمی سووری
پاییزی ..!
قسەی ئەکرد
تۆ و کانی .. تۆو درەخت ..
تۆ و بەردم ، بە قەد یەک خۆش ئەوێ !
ئەمپرسی :
کاممان ، تۆزقاڵێ لە کاممان زیاتر .. گیانە ؟!
ڕائەما ، ئەیڕوانییە دارەڕای ژوورەکە
لەو ساتەدا دەم و چاوی
لە کوختێکی ناو تەم ئەچوو
-زیز مەبە ، بەرد زیاتر .. ئاو زیاتر .. دار زیاتر ؟!

- ئۆه ، گیانە .. کە بەردمان لە دەست چوو .. ئێمە چین ؟!
کە ئاومان فەوتی کرد .. ئێمە چین ؟!
ئەوینێ بێ بەرد و بێ ئاو بێ درەخت کوا هەیە ؟!
یەک چرکە ئازادی و دوای ئەوە بابمرم !
لێڵ مەبە ! .. ئەوینی من و تۆیش
لە ڕوونی ئاودایە !
لە خورە و هاژەی سەربەستی ئاودایە
تەماشا ! دیلێتی ناهێڵێ
تێر سەیری یەک بکەین !
ژێردەستی ناهێڵێ .. لە ماڵی خۆیشمان
بۆ تاوێک بسرەوین !
ئازادیی ئاسمانە .. بارانە و هەتاوە
بێ ئاسمان .. کام خۆر و کام تیشک و کام باران ؟
ئازادی خاکیشە
ئازادی خەڵکیشە … مێژوویشە
کە نەبوو چی هەیە ؟! ئەمە نانە ؟!
یان ژەهر ؟

ئیتر / دوای هێوربوونەوە لەنێو تێکەڵاوبوون و ڕاموسانی و ماچ و دەستبازی و ئارامبوونەوەی هەستە ئیرۆسییە گەرمەکان ، کاتی لەچاوانی یەکتر ڕوانین و نوێکرددنەوەی بەڵێنەکانە بۆ ئایندە و بەردەوامبوون ، گەیشتن بە وەرزێکی نوێی عەشق و ژیانێک لەژێر ساباتی ئازادیدا ، بێگومان گەیشتن بە کاروان سەرای ئازادی ، ڕێگاکان تەخت و نزیک و بێ قوربانی نین ..! بۆیە هەمیشە لەساتی ڕوانین و بیرکردنەوەکان ترس و گومان و پێشبینییە خەمناکەکان پشکۆکانیان دەردەکەون ، بەڵام ئەمان

هەمیشە بە وشیارییەوە مامەڵە لەگەڵ عەشق و ژیان و بوون و بەهای مر□ق د□کەن . (تۆو کانی .. تۆو درەخت .. تۆو بەردم ، بەقەد یەک خۆش دەوێ ..!) بێگومان بۆ پێشمەرگەیەکی عاشق ، راستگۆ و مر□قپ□روەر و ئازادیپەروەر ، خۆشەویستی لەخاک و نیشتیمان و جیاناکرێتەوە ، خاک و نیشتیمان و مرۆڤیش بەبێ ئازادی بەهاکانی خۆیان لەدەست دەدەن ، بۆیە لێرەدا عەشقێک دەبینین ، پڕ لە پیرۆزی بەها مرۆییەکان ، بەڵام ئەم بە نازێکی کچانەوە دەڵێ (کاممان ، تۆزقاڵێ لە کاممان زیاتر .. گیانە ؟!) ، پێشمەرگەیەکی وشیار ، دڵسۆز بۆ خاک و نیشتیمان ، تا سەرئێسقان عاشق بە چاوەکانی دوڵبەر ، بەڵام لای ئەو عەشق بەبێ ئازادبوونی بەرد و درەخت و ڕووباری نیشتیمان بوونی نییە ، عەشق بەبێ ئازادی بوونی نییە ، چونکە ئەو لەوە بە ئاگایە کە بوونی مر□ق بەبێ ئازادی بوونێکی نامۆ و ناکاملە ، بۆیە بەم وشیارییە قووڵەوە بە ڕاستگۆیانە پێی دەڵێت (زیز مەبە ! بەرد زیاتر .. ئاو زیاتر .. دار زیاتر ..! ئۆه گیانە کە بەردمان لە دەستچوو ئێمە چین ! ، ئەوینی بێ بەرد و بێ ئاو و بێ درەخت کوا هەیە ..!؟) ، مر□ق ک□ ئازاد نەبوو نە بوونی نە ژیانی نە عەشق و خۆشەویستییەکەی تەنانەت هەموو پەیوەندییەکانی خ□ی دەبنەوە لە سەروەری بەهای مرۆیی ، بۆیە بە ڕاشکاوانە ئەم ناخەی خۆی لە قووڵایی مەعریفەوە بۆ ڕادەگەیەنێت و دەڵێت ، (یەک چرکە ئازادی و دوای ئەوە با بمردم ..!) ، لەم دێرەدا تێگەیشتنێکی قووڵ بۆ بوون و مر□ق و بەها مرۆییەکان دەبینین تەنانەت بۆ عەشقیش ..! چونکە وەکو گوتمان هیچکام لەوانە / نەبوون نە مرۆڤبوون نە بەهای مرۆیی نە عەشق بەبێ ئازادی ناگەنە ئاستی سەروەری و ڕەسەنبوون ، ئیتر بۆیە دەڵێت (لێڵ مەبە ، ئەوینی من و تۆیش لە ڕوونی ئاودایە ، لە هاژەی سەربەستی ئاودایە ، تەماشا ! دیلێتی ناهێڵێ ، تێر سەیری یەک بکەین ، ژێر دەستی ناهێڵێ بۆ تاوێک بسرەوین ، ئازادی ئاسمانە بارانە و هەتاوە …!) ، ئیتر لەکۆتایی ئەوە دەردەخات کە هیچ شتێک بەبێ ئازادی بەهایەکی ئەوتۆی نییە ، دیلێتی ژێردەستەیی پەت دەخاتە گەردنی هەموو شتێک ، تەنانەت ناهێڵێ مرۆڤەکان بە ئارامی سەیری یەکتریش بکەن .. هەموو شتەکان مانا ڕاستی□قینەی خۆیان لەدەست دەدەن ، بۆیە ژیانێکی لەم شێوەیە بە هەڵدانی پیاڵە ژەهر دەزانێت ..!

(بازەکەی من شاعیریش بوو …
هەموو جارێ دوا شیعری خۆی

لەگەڵ دوا دووکەڵی مەزرا و
لەگەڵ دوا زریکەی بەرد و
لەگەڵ دوا گریانی باخدا بۆ ئەهێنام)
بازەکەی من ئەو شیعرانەی کە ئەینووسی
قووڵ بوون .. وەکو دەریاچەکان
سادەیش بوون وەکو گوڵە کێوی
بازەکەی من لە نوێخوازەکانی ژیان بوو
ئەو نەئەچوە بەر ئاوێنە کۆنەکانی زمان
لای ئەو وشە زیندەوەر بوو
لای ئەو ڕستە مەرجدانەوەی مەراق و
زەنگی مێشک و وەکو گڕکان
ساتە وەختێکی خەتەر بوو

دوو عاشقی سەرکێش ، پڕ لە ئەوین و مرڤبوون ، پڕ لە وشیاری بۆ ژیان و بوون ، بە ئازادی بەهاکانی جوانی ، بەشێک لە هۆکارەکان ئەوەیە کە دڵدار واتە پێشمەرگەکە ، بازەکەی نێو دەقەکە ، کەسایەتییەکی شاعیر بوو ، کەسایەتییەک کە لەپاڵ چەکەکەی شانی هەمیشە قەڵەمێک و دەفتەرێکی بچکۆڵەی لە گیرفانەکانی بوو ، بۆ نووسینەوەی هەستەکانی خۆی ، بە کردنی بیرکردنەوەو خەیاڵەگەرمەکانی و تامەزرۆیی و ماراقەکانی بە شیعر ، یان تێکەڵکردنی خەیاڵ و هەستەکانی بە تەوژموو جووڵەکانی جوانی .. بازەکەی ئەو شاعیر بوو ، بۆیە پڕ بوو لە هەستی مرۆیی و عەشقی مرۆیی و خەیاڵ و بیرکردنەوەی مرۆیی ، بە مانایەک / زێتر ڕۆچوون لەگەڵ خەیاڵەکان و بینینی هەستە شاراوەکان و گەرد و پێکهاتە وردەکانی خەون و بەهاکان ، چۆن شاعیرێک / شاعیرێکی نوێخواز و مۆدێرن .. نوێخواز بۆ دنیابینی شیعر و نووسین و زمان ، هەروەها مۆدێرن بۆ تێگەیشتن لە بوون و ژیان و مرۆڤ ، بۆ مێژوو و هەموو چەمکە گرینگەکان (بازەکەی ئەو شاعیریش بوو ، هەموو جارێ دوا شیعری خۆی ، لەگەڵ دوا زریکەی بەرد و دواگریانی باخدا بۆ ئەهێنا ..!) ، شاعیرێکی مرۆڤدۆس و ژیاندۆست ، هەمیشە لەپاڵ جوانییەکانی ژیان خەم و ئازار و ژانە قووڵەکانیش دەنووسێتەوە ، بەتایبەت شاعیرێک ل□ نێو جەرگەی خەبات و تێکۆشان لەپێناو گەیشتن بە ئازادی و سەربەستیدا ، ئیتر دەبێ گڕوتینی وشەکانی ئەم شاعیرە عاشق و هەست ناسک و ژیاندۆستە چ ئاگرێکی پڕ کڵپە و ه□□چوون و شەپۆل ئاسابێت ..؟ (بازەکەی من ئەو شیعرانەی کە ئەینووسی ، قووڵ بوون .. وەکو دەریاچەکان ، سادەیش بوون وەک گوڵە کێوی … ، لای ئەو

وشە زیندەوەر بوو ، لای ئەو ڕستە مەوجدانەوەی مەراق و زەنگی
مێشک و ساتە وەختێکی خەتەر بوو …!) ، لای بازەکەی ئەو ،
عەشق ژیان بوو ژیانیش عەشقێکی گەورە ، شیعریش نووسینەوەی
جوانییەکانی عەشق و ژیان بوو ..!

(نموونەیەکی بچووک لە شیعرەکانی بازەکەی من)

سەری من بەم ئاسمانە نەوییە بەم ئاسمانە زەلیلە
ڕازی نابێ
سەری من تۆپی ئاگر و گ□□□خ□مێکی یاخییە
یان نارنجۆکێکی ناو دەستەکانی ئازادیی
ئەبێ ئەم مێژووە تاریکانە .. ئەم بەهەشتە ڕەشانە
لە خوێنەوە ڕووناکییان بۆ بەرین
بەڵام ئەشبێ بە مردنێکی درێژدا تێپەڕین
ئینجا بگەیتە …
(بازەکەی من ئەم شیعرەی
بە ناتـەواوی بۆ بەجێهێشتووم)

لێرەدا نموونەیەک لە شیعری بازەکەی خۆیمان بۆ دەنووسێتەوە ، نموونە لە شیعرێکی تەواو نەکراو یان ناتـەواو ، بەرلەوەی خوێند□و□یەکی کورت بۆ ئەم کۆپلە شیعرەی شاعیرە عاشقەکە بکەین کە پێشمەرگەیە و لەسەنگەری خەبات و تێکۆشاندایە لەپێناو ڕزگاری نیشتیمان و بەدەستهێنانی ژیانێکی ئازاد .. (بازەکەی من ئەم شیعرەی بە ناتـەواوی بۆ بە جێهێشتووم) ، وشەی (ناتـەواو) ، وشەیەکە هێمای جوراو جۆر و خوێندنەوەی جیاواز لەخۆدەگرێت ، ئایا بۆ ئەو شیعرە بە ناتـەواوی بۆی جێهێشتووە ، ئایا هەرخۆی شیعرەکەی تەواو نەکردووە ، یان شاعیرەکە لە کاتی نووسینی ئەو شیعرەدا ، کۆتایی بە ژیانی هاتووە و گەیشتۆتە لای هاوڕی گیانبەختکردووەکانی و ماڵئاوایی لە دوڵبەر و شیعر و ژیانکردووە ، لە سیاقی خوێند□و□مان لە بەشەکانی کۆتایی وەڵامی ئەم پرسیارانەمان وەردەگرینەوە .. شاعیرێکی نوێخواز و مرۆڤدۆست ، نیشتیمانپەروەر و ژیاندۆست ، عاشق و ئازادیدۆست ، بێگومان شاعیرێکی لەمجۆرە هیچ گومانێکی تیانییە ، کەسێکی یاخی و سەرکەش دەبێ ، چونکە نوێخوازی ڕەگێکی دەچێتەوە سەر یاخیبوون ، یاخیبوونیش لە وشیارییەوە گەراکانی سەردەردێنن ، بەمانای بازەکەی ئەو (شاعیرێکی نوێخواز و یاخی و وشیار بوو ..!) ، بۆیە شیعرەکانی پڕبوون لە عەشق و شەیدابوون بۆ ئازادی و ڕزگاری نیشتیمان و مرۆڤ هاوکات هەستە گەرمەکانی یاخیبوون ، ئەوەتا بە ڕوونی دەڵیت (سەری من بەم ئاسمانە

نەویە بەم ئاسمانە زەلیلە ڕازی نابێ ..!) ، ژیانی
ژێردەستەیی و ستەمدیدەیی ژیانێکە لە ئاستێکی نزم ، خاڵییە
لە ئازادی و جوانی و بەها مرۆییەکان ، شاعیر ژیان
لەئاستێکی نەوی و نزمی لەمجۆرە ڕەتدەکاتەوە ، هەمیشە
بەرامبەر ستەم و زۆرداری دەڵێت (نا) ..! چونکە ئەو
کەسێکی یاخی و بە جەربەزە و دلێر و ناڕازییە ، شاعیرێکی
جوانبین و هەست ناسکە ، ناتوانێ عەشق و ژیانی بەبێ ئازادی
قەبووڵ بکات ، ئەوەتا دەڵێت (سەری من تۆپی ئاگر و
[illegible]خەمێکی یاخییە …!) ، ئەو پێیوایە لە ئاکامی هەوڵدان
و کۆشش و خەبات دەبێ شەوە تاریکەکان ڕووناکبکرێنەوە ، شوێن
و کونجە تاریکەکان ڕووناکییان پێبگات ، (ئەبێ ئەم مێژووە
تاریکانە ، ئەم بەهەشتە [illegible]شانە لە خوێنەوە ڕووناکییان بە
بەرین …!) ، دەکرێ بە بەدەستهێنانی ئەم ئامانجە پیرۆزانە
نەگەینە کۆتایی ڕێگا و سەرکەوتنەکان بەچاوی خۆمان نەبینین
و خەونەکانمان لەگەڵ خۆمان ببەینە ژێرخاک و واتە گیان و
بوونمان بە ژیان ببەخشین..!(بەڵام ئەشبێ بە مردنێکی
درێژدا تێپەڕین …!) .

- بازنەکەی من ، وەک کزەبا چۆن لەناکاو پەیدا ئەبوو
هەروایش لە پڕ : بەبێ خشپە ، وەک کشانەوەی تریفە
وەک گەڕانەوەی تارمایی و سێبەر و خەو ، دیار نەئەما
لە پڕێکدا ئاوا ئەبوو ، ئەچۆوە ناو ڕۆحی چیا
ئەبۆوە بە ، گوڵی چوالە ، بەدار هەنار ، ئەبوو بە
زنەو بە ڕەنگ و بە سروودی دەم دار بەڕوو
ئەچۆوە ناو تەمتوومانی ئەودیو کەژە بێدەنگەکان
ئەچۆوە ناو جریوەی دوور ، ئەچۆوە ناو خەونی
گوند و لە خۆڵەمێشدا ون ئەبوو
ون ئەبۆوە .. ئەهاتەوە .. ون ئەبۆوە

پێشمەرگە و ژیانی پێشمەرگایەتی / ژیانێکی نائارام و
ناجێگیر بوو ، ژیانێکی کۆچەری ، وەک ڕەشەبا و زریان ،
ژیانێک بوو لەنێو دیار و نادیار ، هەڵاتن و ئاوابوون ، یان
ئاوابوونی ئەبەدی ..! (بازنەکەی من وەک کزەبا لەناکاو
پەیدا ئەبوو ، هەروایش لە پڕ ، وەک گەڕانەوەی تارمایی و
سێبەر و خەو دیار نەئەما ..!) ، عەشقێک لەنێوان دوو مرۆڤی
عاشق و شەیدا بە ژیان و ئازادی ، دڵی خۆیان و عەشقەکەیان
هەمیشە لە چنگی مەرگ دابوو ، هەمیشە هەناسواری و نائارام ،
ترس و نیگەران و خەمی دابران ، چاوەڕوانییەکی کوشندە ،

گەمەیەک لەنێو بازنەی دەرکەوتن و ونبوونەوە ، هاتن و ڕۆیشتن ، گەڕانەوە بۆ ناو تەمتوومانی ئەودیو کەژە بێدەنگەکان ، چوونەوە ناو جریوە دوورەکان ، ونبوون لەناو خۆڵەمێشی مەرگ . مانەوە لەنیو بازنە هەمیشەییەکانی هەڵاتن و ئاوابوون ..!

بازەکەی من بوومەلەرزەی ، لەبن دەستی
دێوی سپی و دێوی ڕەشی ئەم شارەدا
ئەچاند ئینجا ون ئەبۆوە
لە سەفەری گردی ڕەشدا هەموو جارێ
کەمەندی ئەو بێچووە درنجێکی ئەگرت
هەموو جارێ لە چەقی ئەم جادانەدا
بۆ داڵێکی ئەم مەڵبەندە
بۆ ئەرژەنێ
بۆ عەزیایەک
دۆزەخێکی نوێی دائەخست
بازەکەی من لە دوا ئێوارەی فڕیندا
لە دوا ساتەوەختی نیوان گەشانەوە و هەڵوەریندا
وەختی لەگەڵ ڕەوتی خێرای
جوانووە ژانێکی سپیدا لە شاخەوە
بەرەو بنار دائەگەڕا و
شۆڕ ئەبۆوە بەرەو ناوشار
ئەو چرکانەی
تراویلکەی لەرزیوی پێش هەردوو چاوی
سیمای ئاونگاوی منی
دوور و نزیک پێشان ئەدا
مردن لە شێوەی داوێکدا
ئەگاتە بەر هەردوو قاچی و
دێتەوە یەک !
باز ئەگیرێ و
بال□□کانی شەتەک ئەدرێ و
ئەخرێتە ناو زیندانێکی گەڕۆکەوە و
دوور دوور ئەبرێ

لەم بەشەدا / دەست و بازوو و هێزی پۆڵاینی پێشمەرگە ڕەسم دەکات ، ئەو ترس و تۆقان و سام و لەرزینەی لە دڵی ئەژدیها و دوژمنە دڕندەکان دروست کردبوو ، وا پێدەچێت ، پاڵەوانی ئەم چیڕۆکە شیعرە بازەکەی ئەو ، یەکێک لەو پێشمەرگە چاپووک و قارەمانەی یان یەکێک بێت لە شانە و دەستەی

پارتیزانەکان .. هەردەمەک لە شوێنێک زەبر وەشاندن لە دەو و
ئەژدیهاکانی سەر بە ڕژێم و دەسەڵات ، لە گوند و لادێ و
ڕێگاکان و جادە و ناو شارەکانیش .. بە تاکتیکی شەڕشگەرانەی
سەردەم و دەستڕاگەیشتن بە هەموو کەلێن و قوژبن و شوێنێک ،
(بازەکەی من بوومە لەرزەی لەبن دەستی دێوی سپی و دێوی
ڕەشی ئەم شارەدا ئەچاند ...!) یان (هەموو جارێ لە چەقی ئەم
جادانەدا بە داڕەکەی ئەم مەحبەسەندە ، بە ئەرژەنە ، بە
عەزیایە ، دۆزەخەکی نوێی دادەخست ..!) ، هێزی پێشمەرگە بە
تایبەت دەستەی پارتیزانە دلێر و قارەمان و گیان
لەسەردەستەکان ، وەک دەڕژێن (قەیسەریان لە دەو و
دژدیهاکانی دەسەڵات کرد بوو بە کونە مشک) ، تا ئاستی
ئەژنۆ لەرزین لەنێو ترس و دڵەڕاوکە و تەقین دابوون ، لە
هەرکاتەک لەهەر شوێنێک ئاسایی بوو بکەونە ژێر هێرشی
نەبەردانی پێشمەرگە و دۆزەخەکی واقیعی بە چاوی خۆیان ببینن
.. بەڵام دواجار بازەکەی ئەو وەک بازە چاونەترس و گیان
لەسەر دەستەکانی هاوڕێگای خۆی ، لە ئێوارەیەکی فەیندا (
لەدوا ساتەوەختی گەشانەوە و هەڵوەریندا ..!) ، دەکەوێتە
نێو بەسە و باڵەکانی دەبەستری و دەیخەنە نێو قەفەزی
زیندانەوە ..! (بازەکەی من ، وەختە لەگەڵ ڕووتی خێرای
جوانووە ژانەکی سپیدا لە شاخەوە ، بەرەو بنار دا ئەگەڕاو
شەڕ ئەبەوە بەرەو ناوشار ..!) ئیتر ئەو چرکە ساتەی کە دەی
گەورەی ڕائەچڕەکە و دەمارەکانی هەست بەلەرزین دەکەن ،
پێشهاتەکی خەمناک ، دەتەنگیی و خەمەکییەک جەستەی دائەگرە و
(لەو چرکانەی تراویلکەی لەرزیوی پێش هەردوو چاوی ، سیمای
ئاونگی منی ، دوور و نزیک نیشان ئەدا ، مردن لەشێوەی
داوێکدا ئەگاتە بەر هەردوو قاچی ..!) ، چەند سەخت و
ئەستەمە وەسفکردنی ئەم دیمەنە ، کێشانی وێنەی مەعشوقەکەت
لەنێو بازنەی مەرگدا ، ئەو چرکەساتە دەروونە ڕەهیبەی کە
ئەژنۆ ناتوانێ خۆی لەبەرامبەردا ڕابگرێ ، کوژانەوەی
ڕووناکییەکانی خەونە گەورەکان ، ئاوابوونی خۆرەتاو و
ئەستێرەکانی ئومێد ، چەند سەختە ئەوکاتانەی مردن لە شێوەی
داوێکدا لە قاچەکانی دوەبەرە مرۆڤدۆست و ژیاندۆستەکەت
دەئالێ ، شانسی بینینەوەی بە تەنها جارێکیش نامێنێ و ئیدی
دەگاتە نێو ڕووبەری ونبوون و وەکو ئەستێرەکی عاشقی ناموراد
بە تاهەتایە ئاوادەبێت و دەرناکەوێتەوە ..! (باز ئەگیرێ و
باڵەکانی شەتەک ئەدرێ و ئەخرێتە نێو زیندانەکی گەڕۆکەوە و
دوور دوور ئەبرێ ..!) .

(بازەکەی من ، پەلەت چی بوو)
بەم ئێوارە درەنگ وەختە
بەو ئێوارە بەژن ڕەشە
بەو ئێوارە نەفرەتییە
بۆ کوێ ئەچوی ؟
ئەتویست چریکە و شەقژنت بەریتە کوێ ؟!
ئەتویست لە کام هەوار لادەی ؟!
پەلەت چی بوو ؟!
هەور لەسەرت ئەوەستا !
زریان لەسەرت ئەوەستا !
منیش لەسەرت ئەوەستام …!

شۆڕش و گیانبازی لەپێناو خەبات و ئازادیدا ، لەوپەڕی شەپۆلدانیەتی ، ئاگر و گڕ و بڵێسەکان لەوپەڕی کڵپەکردنن ، ورە و باوەڕ و هەست و سۆزەکان لەوپەڕی بڵنداییەکان و بەرەو ل□وتکەدەڕۆن ، گیانی نیشتیمانبەروەری ئامادەیی بۆ شۆڕش گیانێکی پۆڵایین و لەوپەڕی هێزدایە ، بازە شاعیر و ئازاکە لەوکاتە دەکەوێتە نێو بۆسەی دوژمن و دەخرێتە نێو قەفەزی دیلییەتی و دواتر لەسێدارە دەدرێ و شەهید دەکرێت ، لەوکاتە دەگاتە کاروانی سەروەران و بەرە و رووبەری گیانبازان و هەمیشە زیندووان دەڕوات .. چاوەکانی لەسەریەک دادەنێ و بە جەستە سەنگەرەکانی خەبات و شۆڕش بەجێدەهێڵی بەڵام ، بە گیان و ڕۆح و بیرکردنەوە هەر لەنێو شۆڕش و لەگەڵ هاوڕێکانییەتی ، هەر لەنێو خەیاڵ و لە باوەشی دوژبەرەکەیەتی ، بۆیە لێرەدا ماکەوە ڕەشپۆشەکە دوژبەری بازە شەهیدەکە ، لەنێو قووڵایی هەستە خەمناکەکانی ، بە جەستەیەکی تەواو شەکەت و ئەژنۆیەکی شکاوەوە ، پرسیارێکی جەوهەری دەکات ، وشە وشەی پرسیارەکە ناخ هەژێن و دڵ بزوێن و کاریگەرە کە دەڵێت ، (بازەکەی من ، پەلەت چی بوو ؟) .. ئەم پرسیارە هێندە کاریگەرە وەک ئەوەی دەیەها چیڕۆک و پێشهادی تراژیدیای لە پشتەوە بێت .. پرسیارێکە دەکرێت ه□□گ□ری ناوەڕۆک و کۆتاییەکانی ئەم چیڕۆکە شیعرەی لەخۆگرتبێت ، (شێرکۆ بێکەس) لە قووڵایی وشیارییەوە ئەو پرسیارەی وڕوژاندووە ، وەک زۆرجاریتر گتومانە / پرسیاری قووڵ مەعریفە و گومانی قووڵی لە پشتە . شێرکۆ شاعیرێکی ڕاستگۆ و وریا و بیرتیژە ، دەزانێت ئاراستەکان بەرەو کوێ دەڕۆن ، بۆیە لە پشتی ئەم پرسیارەوە ، گەورەترین گومان و نائومێدی پەرجەستە کردووە ، هەربۆیە لەناخێکی کوژاوەی

تاریکی ژنێکی ئومێدکوژرا و ناخ هەڵا هەڵای پڕ لەبرین ، بەدەم وڕینەیەکی پڕ لەژانەوە دەڵێت ، (بەو ئێوارە درەنگ وەختە ….. بۆ کوێ دەچووی ، ئەتویست چریکە و شەقژنت بەریتە کوێ ؟! … پەلەت چی بوو ؟! هەور لەسەرت ئەوەستا ، منیش لەسەرت ئەوەستام ، پەلەت چی بوو …؟!) . خۆ گوتمان شۆڕش لەوپەڕی شەپۆلدانی بوو ، سەنگەرەکان پڕبوون لە گەنج و لاوی تێکۆشەر و گیان لەسەردەست ، بەڵام ، لە پشتی ئەم پرسیارەوە ، ئەوە هەگبەی نائومێدی□□کان و بوخچەی خەونە سەربڕاوەکانن قسە دەکەن ، سەرەتای ڕێگایەکی ئازار و ژان و تەنیاییەکی کوشندە دەست پێدەکات .

سەرچاوە :

دیوانی (شێرکۆ بێکەس) .. بەرگی سێیەم

هێڵن ئادەمز کێللەر ژنە نووسەری نابینای سۆشیالیستیی ئەمریکی

ئامادەکردن و وەرگێرانی لە ئینگلیزییەوە : عەبدو□لا سڵیمان(مەشخەڵ)

هەستەکانی بینین و بیستن وەک دوو هەستی ئینسانیی، هۆکارێکن بۆ تێگەیشتن و کۆمیونیکەشن. یانی هۆکارێکن بۆ کۆکردنەوەی زانیاری و مەعریفەی چواردەوری ئینسان. سەختە مر□ق ب□ بێ ئەو هەستانە بتوانێت گۆ بکات و ناوی شتەکان فێر ببێت، بەڵام ئەم سەختی و زەحمەتییەی دووچاری ئەم ژنە نووسەرە سۆشالیستە بۆتەوە، مایەی ڕامان و دواجاریش مایەی دەستگرتن و ئافەرینێکی گەورەیە کە نەک هەر توانی بەسەر ئەو گرفتە گەورەییەدا زاڵ ببێت، بەڵکو توانی ببێتە ڕێنیشاندەری هەزاران کەسی تر ک□ ب□بهرەمەندن لەو هەستانە. هێڵن بێ بیستن، توانای بیستنی چرپە و نەخشەکانی ستەمکارانی هەبوو و شیدەکردنەوەو هەروەها بەبێ بینین و بێ چاو، توانی ئەو شتە هەرە

ورد و دیتەڵانە ببینێت کە چوار دەوری مرۆڤیان داوە و ئینسانیان کردۆتە کۆیلە. ئەو ژنە ئەمریکییەی کە توانی بیسەلمێنێت کە مرۆڤی خاوەن پێداویستی تایبەت نەک هەر مرۆڤێکی ئاساییە، بەڵکو گەر هەلومەرجە کۆمەڵایەتی و ئابووری و هەروەها ژینگەی تەندروستی بۆ بڕەخسێنرێت، دەتوانێت وەک هەر ئینسانێکی تر بەهرەکانی خۆی پەرە پێبدات و داهێنان بکات.

هێڵن ئادەمز کێللەری نووسەر و هەڵسوڕاوی سیاسی لە ٢٧ی حوزەیرانی ساڵی ١٨٨٠ لە ویلایەتی ئالاباما لەدایکبووە. لەتەمەنی نۆزدە مانگیدا بەهۆی نەخۆشییەوە هەستەکانی بینین و بیستن لەدەست دەدات. پاشان تا تەمەنی حەوت ساڵی هەر بە ئاماژە و زمانی جەستە وتوبێژی کردووە. لەتەمەنی حەوت ساڵیدا ئاشنا دەبێت بە ئانا سولێڤان کە فێری خوێندن و نووسینی دەکات. دوای چەند ساڵ لە خوێندن و بڕینی قۆناغەکان بە سەرکەوتوویی، دەچێتە کۆلێژی ڕادکلیف لە زانکۆی هارڤەرد. هێڵن لانی کەم تا ئەو کات یەکەمین کەسی نابینا بووە لەمێژوودا کە بەکالۆریۆس لە کۆلیژی هونەر بەدەست هێنا بێت. ساڵی ١٩٢٨ تا ١٩٦٨ لە ڕێکخراوی نابینایانی ئەمریکا کاری کرد. هێڵینی نووسەر چواردە کتێبی نووسی، لەگەڵ سەدان وتار و بابەت لەسەر گەلێ کێشە و ئاریشەی سیاسیی و کۆمەڵایەتی گرنگ. ناوی هەندێک لە کتێبەکانی هێڵن:

یەک : بەسەرهاتی ژیانم ١٩٠٣

دوو : گەشبینی ١٩٠٣

سێ : ئەو جیهانەی تێیدا دەژیم ١٩٠٨

چوار : ئاینەکەم ١٩٢٧

پێنج : یاداشتەکانی هێڵن کێللەر ١٩٣٨

شەش : دەرگای کراوە ١٩٥٧

حەوت : مامۆستا خاتوو ئانا سولڤیان

هەشت : هێڵن کێللەر لە سکۆتڵاند

نۆ : با باوەڕدار بین

هێڵن کێللەر نزیک بە ٥٠٠ وتار و بابەت و کۆڕی سازداوە و پشتیوانی ژنانی خاوەن پێداویستی تایبەت و مافەکانی کرێکاران و ئاشتی بۆ جیهان بوو. هەروەها ئەم نووسەرە کەڕ و نابینایە سەپۆرتی سۆشیالیستەکانی دەکرد و لە ساڵی ١٩٠٩ بوو بە ئەندامی حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا. هێڵن داکۆکی لە مافەکانی ڕەشپێستەکان دەکرد و ساڵی ١٩٢٠ بوو بە دامەزرێنەر و ئەندامی یەکێتیی ئازادییە مەدەنییەکانی ئەمریکا. لە ساڵی ١٩٣٣ کتێبێکی بەناوی(چۆن بووم بە سۆشیالیست) لەلایەن گەنجە نازییەکانەوە قەدەغە کرا. هێڵنیش نامەی

پرۆتیستۆی نارد بۆ ئەڵمانیا سەبارەت بەم قەدەغەکردنە. چیرۆکی ژیانی ئەم ژنە کەڕ و نابینا نووسەرە کەبریتییە لە ژیاننامەی خۆی و مامۆستاکەی ئانا، لەژێر ناوی(بەسەرهاتی ژیانم) کەدواتر کرا بە فیلم . ئێستا شوێنی لەدایکبوونی هێڵن کراوەتە مۆزەخانە. ئەمە سەربازی ئەوەی کە بەهۆی ڕادیکاڵبوون و سۆشیالیستبوونەکەی، جموجۆڵەکانی ئەم خانمە هەڵسوڕاوە بەردەوام لەژێر چاودێری (ئێف بی ئای) بووە.

هێڵن ک□□□□ر لەبوارەکانی دەستەبەرکردنی مافی دەنگدان ب□ ژنانی ئەمریکیی لە هەڵبژاردنەکاندا، هەر ئاکسیۆێک بۆ ئاشتی، کۆنترۆڵی سکپڕیی و منداڵبوون و ئاکسیۆنە سۆشیالیستییەکاندا هەڵسوڕاو بوو. لە ساڵی ١٩١٥ لەگەڵ جۆرج کێسڵەر ڕێکخراوی خێرخوازی نێونەتەوەیی هێڵن ک□□□□ر دادەمەزرێنن، کە کار بۆ کۆمەکیکردنی لێکۆڵینەوەکان لەبوارەکانی بینین و تەندروستی و چارەسەرە سروشتییەکان دەکرد. هێڵن یارمەتی دارایی گەلێ ڕێکخراوی ئینسانیی کردووە و هەروەها پەیوەندی لەگەڵ ژمارەیەک لە سەرۆکەکانی ئەمریکا هەبووە. جگەلەمەش هێڵن پەیوەندی بە ژمارەیەکی زۆر لە کەسایەتییە ناودارەکانی جیهانەوە هەبوو وەکو ئەلکسەندەر گراهام بیڵ و شارلی شاپڵن و مارک توەین. هێڵن و مارک توەین هەردووکیان هەڵسوڕاوی ڕادیکاڵ و چەپ بوون. هێڵن ئەندامی حیزبی سۆشیالیست بوو و لەنێوان ساڵانی ١٩٠٩ تا ١٩٢١ بەنووسین گەلێ وتاری پشتیوانی بۆ چینی کرێکاری ئەمریکا نووسیو□. ک□□□ر ساڵی ١٩١٢ پەیوەست دەبێت بە ڕێکخراوی کرێکارانی پیشەسازی جیهانییەوە(IWW)(١) و بۆ ماوەی دوو ساڵ لە ١٩١٦ ەوە تا ١٩١٨ وتاری بۆ نووسین. هێڵن لە ساڵی ١٩١٢ کرێکارانی نەسیجی لۆرانس مان دەگرن و هێڵن پاڵپشت و پشتیوان و هاندەریان دەبێت. (٢)لە ساڵی ١٩١٦دا لەتەمەنی ٣٦ ساڵیدا هێڵن دەکەوێتە پەیوەندی سۆزدارییەوە لەگەڵ سکرتێرەکەی کەناوی (پیتەر فەیگن) بوو. پیتەر ڕۆژنامەنووس بوو لە کۆتایی دەیەی بیستەکان، ئەو ماوەیەی ئانا سول□یڤان نەخۆش بوو ، بەشێوەیەکی کاتیی دەبێتە سکرتێری هێڵن. ئەم دوو عاشقە بەدزی خانەوادەکەی هێڵن ک□□□ر□وە ئەڵقە دەگۆڕنەوە و ئیتر بە نیاز دەبن هاوسەرگیری بکەن، دوواتر خانەوادەکەی ئاگادار دەبێتەوە و ڕێگری لەو هاوسەرگیرییە دەکەن. ئەمەش هێڵن نائومێد دەکات کە کاریگەری بەسەر تەواوی ژیانییەوە دەدانێت. پاشان لە درێژەی ژیان و چالاکییەکانیدا گەشت بە ٣٩ وڵاتی جیهاندا دەکات لەپێناو پشتیوانی ئینسانە خاوەن پێداویستییە تایبەتەکان. لەو وڵاتانەش ئیسرائیل، میسر، سوریە، یابان، بەریتانیا، لوبنان، ئوردن. ساڵی ٢٠٠٥ بۆڵیوود فیلمێکی لەسەر کچێک کە ناوی میشاڵ بوو،

بەرهەمهێنا. ئیلهامی ئەو فیلمە لە ژیانی هێڵنەوە وەرگیرابوو. ساڵی ٢٠٠٣ وێنەی ئەم ژنە سۆشیالیستە چووە سەر ٢٥ سەنتی ئەمریکا. هێڵن کێللەر لە یەکی حوزەیرانی ساڵی ١٩٦٨ لە تەمەنی ٨٧ ساڵیدا چاوی لێکنا و ماڵئاوایی لە خەبات و هەڵسوڕان و نووسین کرد.

هەندێک لە وتەکانی هێڵن کێللەر

*هەر شتێکمان بوێت دەتوانین بیکەین ئەگەر بەجیددی لەسەری بوەستین و دەستبەرداری نەبین.

*پیاسەکردن لەگەڵ هاوڕێدا لە تاریکیی باشترە لە پیاسەکردن بە تەنها لە ڕۆژی ڕووناکدا.

*ڕوو لە تیشکی خۆر بکە و ئیتر سێبەرەکان نابینیت.

*بە تەنها کاری زۆر کەم دەتوانین بکەین، بەڵام بە کۆمەڵ دەتوانین زۆر کار ئەنجام بدەین.

*تاکە شتێک لە کوێریی خراپتر بێت ئەوەیە دیمەنت لەبەرچاو بێت، بەڵام نەتوانیت بیبینیت.

هێڵن کێللەر زۆرجار لەلایەن گوێگرانی کۆڕەکانییەوە پرسیاری لێکراوە و ئەویش بەو پەڕی سادەییەوە وەلامی داونەتەوە. ئەمەش نموونەی چەند پرسیار و وەڵامێکە:

پ/قارەمانی دڵخوازی تۆ کێیە؟

و/یوجین دەبس ئەو کەسەی ئازایەتی ئەوەی هەبووە کارگەلێک ئەنجام بدات کە کەسانی تر نەیان وێراوە ئەنجامی بدەن.(٣)

پ/بەلای تۆوە سێ پیاوە مەزنەکەی ئەم سەردەمەی ئێمە کێن؟

و/ ڤلادمیر لینین و تۆماس ئەدیسۆن و شارلی شاپڵن

پ/ڕات چییە بەرامبەر بە سەرمایەداری؟

و/تەمەنی سووبەخشی خۆی تەپەڕاندووە.

پ/ئەی رات چییە بەرامبەر سۆڤیەتی رووسیا؟

و/یەکەمین هەوڵە ڕێکخراوی کرێکارانە بۆ دامەزراندنی کۆمەڵگەیەک کە ژیانی مرۆڤ و ئاسوودەیی جێی بایەخ بن. نەک موڵکایەتی چینی خانەدانەکان بپارێزێت.

پەراوێزەکان :

(١)ئەم ڕێکخراوە ساڵی ١٩٠٥ لە شیکاگۆ دامەزرا. نزیک بە ٩٣٥١ ئەندامی هەبوو. ڕۆڵێکی مەزنی گێڕا لەنێو بزووتنەوەی کرێکاریی ئەمریکا.زۆربەی ڕابەران و هەڵسوڕاوانی ئەم یەکێتییە سۆشیالیستی ڕادیکاڵ بوون.

(٢)ئەم مانگرتنە لە یانزەی کانوونی دووەم تا چواردەی ئازار بەردەوام بوو کە ڕێکخراوی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی ڕابەری

دەکرد سێ گیانبەختکردوو و ژمارەیەکی زۆر بریندار و ٢٩٦ کەسیش دەستبەسەر کران. لە ئەنجامدا کرێکاران سەرکەوتن.
کرێ بەڕۆژەی سەدا ١٥ زیادی کرد
ئۆڤەرتایم بوو بە دەبڵ کرێ
هیچ لەپرسینەوەیەک لەگەڵ مانگرتوواندا نەکرێت.
(٣)یوجین ڤیگتۆر دەبس هەڵسوڕاوی سۆشیالیستیی و نەقابیی ئەمریکا (١٨٥٥-١٩٢٦) ئەندامی یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی و کاندیدی حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا بۆ سەرۆکایەتی وڵات.

بۆ ئامادەکردنی ئەم بابەتە سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە :
-١
https://en.wikipedia.org/wiki/Helen_Keller#/media/File:Helen_Keller13.jpg
https://www.britannica.com/biography/Helen-Keller-٢
-٣
https://www.brainyquote.com/lists/authors/top-10-helen-keller-quotes
https://isreview.org/issue/96/politics-helen-keller -٤

تێبینی : ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی ڕێچار ژمارە ١٤ ی ساڵی ٢٠٢١ بڵاو بۆتەوە.

داستانی قزلەرو تێکۆشانی شیوعییەکان.. ئەحمەد ڕەجەب

41 ساڵ بەر لە ئێستا و رێك لە رژی 24/3/1980 مەفرەزەیەکی دلێری پێکهاتوو لە (16) هاورێ و دۆستانی حزبی شیوعی عێراق بەرنگاری هێزێکی گەورەی دوژمنی رژێمی خوێنرێژی دیکتاتۆر سەدام حوسەێن و حزبی بەعسی عەرەبی لە دێی قزلەری مێرگەپان بوونەوەو هێزەکەی دوژمن بریتی بوون لە 19 هەلێکۆپتەرو ژمارەیەکی زۆر لە سەربازو جاش و، شیوعییەکان توانیان لەو رۆژە سەختانەدا داستانێکی پر لە قارەمانێتی و خۆبەختکردن تۆمار بکەن.

بەڵێ، مەفرەزەیەكی قارەمانی حزب كە لە (16) پێشمەرگە پێك هاتبوو، بەیانی زوو دێی زێوێی بناری شاخی سەركەشی پیرەمەگروونی بەجێهێشت و بەو سەرماو سۆڵەیەو، لە پاش بەفرشكاندن و چوونە سەرشاخ و دابەزین بۆ دامێنی شاخەكە، كە بوونە هۆیەكی سەرەكی هیلاك و ماندوو بوونی پێشمەرگەكان ، مەفرەزەكە لە كاتژمێری (11) دا چووە ناو دێی قزلەری سەر بە ناحیەی سەرچنار بۆ حەسانەوەو نانخواردن من و هاوڕێی تێكۆشەر رەووف رەشید – بێكەس} نانمانخواردو هاتینە دەرەوەو ئەو ڕۆژە خۆرەتاوێكی خۆش بوو بووین بە پاسەوان و، لەو كاتانەدا هەلیكۆپتەرێك لە ئاسمانی ناوچەكە ئەسورایەوەو پاشان چەند هەلیكۆپتەرێكی تر هاتن و یەكسەر سەربازو جاشیان لە دەوروپشتی دێكە هەڵرشت و زوو بە زوو لە هەردوولا دەست كرا بە تەقەكردن و، دوژمن پەیتا پەیتا سەربازو جاشی ئەهێناو ژمارەی هەلیكۆپتەرەكانی گەیاندە 19 دانە.

شایانی باسە ساڵی (1980) بە هۆی باران و تەروتووشییەوە ئاهەنگەكانی نەورۆز خرابوونە ڕۆژی (24) ی مانگ و هێزەكانی دوژمن ئامادەو لە سەرپێ بوون بۆ سەركوتكردنی هێزەكانی ئۆپۆزسیۆن و بەرهەڵستكار.

دوژمنی ترسنۆك بە شێوەیەك هاتبوو، ئەیزانی مەفرەزەكە (16) كەسەو چەكەكانیان زۆر خراپە، بە خەیاڵی خاوی خۆی هاتبوو مەفرەزەكە دەستگیر بكات، لە راستیدا چەكی پێشمەرگەكان چەكی شەر كردن نەبوو، بریتی بوون لە (2) كلاشنكۆف و بۆ نموونە فەرماندەی مەفرەزەكە هاوڕێ حەمە كەریم قەرەچەتانی كلاشینكۆڤی پێبوو بەڵام بە یەك مخزەن و (8) ژێسێ كۆنی ئەمریكی لە دوای 3 یان 4 فیشەك تەقاندن ئەوەستان و (5) ماوو* یەك برنەو، لێرەدا جەخت ئەكەمەوە و ئەڵێم هەموو چەكەكانمان كۆن بوون و، لە كاتی تەقە كردندا ئەوەستان، بەڵام سەرەرای هەموو ئەو كۆسپ و تەگەرەیە ورەی پێشمەرگەو هاوڕێیان بەرز بوو.

پاش (4) كاتژمێر شەر كردن مەفرەزەیەكی دلێری پێشمەرگەی یەكێتی نیشتمانی كوردستان بە سەرۆكایەتی ئیسماعیل گەورەدێی لە قۆڵی چۆخماخەوە خۆی گەیاندە گەرمەی شەرەكەو هاتن بە هانای برا پێشمەرگەكانیانەوەو، شەهاب پێشمەرگەی دلێری یەكێتی كوردستان لە شەرەكەدا بریندار بوو، لە كاتژمێری (6) ی ئێوارە دوژمن كەوتە پاشەكشێ و كۆكردنەوەی زیانەكانی و بەروورەشی بۆ مۆڵگاو تەویلەكانی خۆی گەرایەوە.

ئەو پێشمەرگانەی لەو داستانەدا بەشدار بوون ئەمانەن :

1- حەمە كەریم قەرەچەتانی (حەمەسالەح) فەرماندەو بەرپرسی عەسكەری، 2- حەسەن رەشید{ فەلاح} 3- كەمال مام هەمزە { هەژار} 4-

عمر حەمە بچكل { ملا حوسەن } 5 ـ معتصم عبدالكريم {أبو زەهرە} 6- مامستا شەفيق كەريم { شاه} 7- صلاح الدين حەسەن {مامستا خاليد} 8- سەرباز مەلا ئەحمەد بانيخانى 9- عمر عەلى { عمرى پورە سەلما} 10- جەمال ئەمين { مامستا جەمال} 11- حەمەسالەح سورداشى { مامستا سەردار} 12- رەووف رەشيد { بكەس براى شەهيد حەسەن رەشيد} 13- محەمەد مەزلوم { ئەبو محەمەد} 14 ـ بورهان ئەحمەد { عەتا} 15 ـ ئەحمەد رەجەب { سيروان} 16 ـ ع. ط (ابو همن) گومانى زرى لە سەر بوو و پاشان دەركەوت سيخورى زژمە.

لە داستانى قزلەرى شكدار ئەم هاوريان شەهيد بوون :

1- عومەر حەمە بچكل { مەلا حوسەن} ، كركارى كارگەى تەنقيحى سلمانى.

2- شەفيق كريم{ شاه} مامستاى زمانى ئينگليزى لە سانەوى رشنبير – سلمانى.

3- موعتەسەم عەبدولكەريم { ئەبو زەهرە} هونەرمەندو وەنەكش {شوەكار} بەغدا.

4- حەسەن رەشيد { فەلاح} كركارو لپرسراوى هزى پاراستنى بارەگاى كميتەى ناوەندى لە بەغدا.

5- كەمال مام هەمزە { هەژار)} ، كركار، سلمانى.

3 هاوريى بەشداربووى داستانى قزلەرلە شونى تردا شەهيد بوون و ئەمەش ناوەكانيانە :

1 – سەرباز مەلا ئەحمەد بانيخانى لە داستانەكەى بەكربايفدا بە دەستى جاشەكانى رووورەش و تاونبارى خونرژ تەحسين شاوەيس شەهيد كرا.

2- عومەر عەلى (عومەرى پورە سەلما) لە كاتى ئەنجامدانى ئەرككى حزب و پشمەرگايەتى لە رووبارى چەمى سوورەبان لە نزيك دى چاە خەزنە خنكاوو شەهيد بوو.

3- سەلاحەدين حەسەن (مامستا خاليد) لە كاتى ئەنفالە بەدناو چەپەەكەى رژمى بەعسى ترسنكدا 1988 كەوتە داوى چەتەو چكاوخرەكانى رژم و شەهيد كرا.

لە كتايدا ئەم هەندى كەس تەنانەت هاوريانى خشمان حەز ئەكەن بيرەوەرى بنووسنەوەو ئەوەش كاركى باشە بەام ئەگەر ب سنگدەرپەراندنە كاركى زر خراپە ب نموونە هاوريەك كتبكى نووسيوە و هەرچى لە سەر شيوعيەكانى سلمانى نووسيوە هەەيە دورە لە راستى ب نموونە ئەلت: مەلا حوسەن فەرماندەى مەفرەزەكەى قزلەر بوووەو بە هاوكارى هاور فارس رەحيم موستەشارى سياسى بوەو ب وبيرهنانەوەى ئەو هاوريە ئەم شتك مەنووسەو مژوو تيكمەدەو مەيشونە و، حەمە كەريم قەرەچەتانى فەرمانـدەى

مەفرەزەکە بوو و هاوری دوکتۆر فارس رەحیم لەو شەرە نەبووەو قەت بەرپرسی سیاسیش نەبووە و هیچ بریارێك نەبووە نەچینە ناودێ و قەت نان نەهێنراو بۆ مزگەوت بەڵکو پێشمەرگە لە سەر ماڵان دابەش ئەکران.

22/3/2021

نەورۆزی بەرازێکە یان بەرازی نەورۆزێکە.. شێوەیی

()

هەرچی پێغەمبەر و فەیلەسوف و بیرمەند و زانا و ئەدیب و مامۆستایانی کە بۆ سەر ئەم زەوییەدا گوزەریان کردووە، یەک تاکە پەیام و یەک تاکە گوتار و یەک تاکە هیوایان هەبووە و ڕەنجیان بۆ کێشاوە، ئەویش (بەختەوەریی مرۆڤە). تەنانەت خودا بەهەشت و دۆزەخی داناوە، هەر بۆ ئامانجی گەیشتن بەو (بەختەوەرییە).

ئەم جەژنە نەورۆزە، تاقانەی بۆنەی نەتەوەیی کوردان، ڕۆژانی بەرجەستەکردنی ئەو بەختەوەرییەیە، بە شێوەیەکی جیاواز: پێشتر خۆی بۆ ئامادە دەکرێ، جوانترین پۆشاکی بۆ دەکڕێ، بە دڵخۆشییەوە پێشوازی لێدەکرێ، بە کرداریش، بە شایی و گۆرانی و سروود و ئاگرکردنەوە و سەیران و خواردن و خواردنەوە، پیرۆزبای کردن، ئەوم هەستە بە کردار دەردەبڕین.

هەمووتان کۆکن، کە نەورۆز، سەرەتای نوێ بوونەوەی ژیانە، لە سرووشت و ژینگە و هەموو بوونەوەرەکاندا. کەواتە نەورۆز جەژنی سرووشت و دارودرەخت و هەموو بوونەوەرەکانە. دەبێ ئەوەش بزانین، کە ئێمە نەک هیچ بەهاییەکمان بەبێ بوونی ئەو سرووشتە نییە، بەڵکو بوون و بەردەوامبوونیشمان مەحاڵە. هەر بۆ نموونە، بە لەناو بردنی مێروولە، کەی ژیان لەسەر زەوی کۆتایی دێ!

ڕەخنەکەتم قبووڵە نییە، کە دەڵێی: لەم وڵاتەدا منداڵ و گەنج و ژن و پیر، لەسەر بێ بایەخترین شت، دەدرێنە بەر دەستەڕێژی گوللە،

تۆیش هاتوویت، بەرگری لە مافی بەرازێک دەکەی! ئەوە گەر ئەمە بەچوونی تۆ بێ، بەداخەوە، ناهۆشیاریمان زۆر لە تەڵەزگەدایە. بۆچی؟

یەک: کە بەرازەکە بەدیار کەوت، چەندان چەکدار، بە چەکی جیاواز کەوتنە تەقەکردن لە بەرازەکە. کەواتە، ژمارەیەک لەو سەیرانکەرانە چەکیان بە سەیران هێناوە – لە کاتێکدا کوردستان ئاسایش و هێمنیی لە زۆر وڵاتی ئەوروپا باشترە. ئەو ئەوە دەگەیەنی، کە گیانی تۆ لەم نەورۆزەدا لە خەتەردایە، دوور نییە لەسەر بچووکترین شت، دەست بە ئەو چەکە بەرن. واتە لە هەموو چرکەیەکدا، چارەنووسێکی وەک چارەنووسی بەرازەکە چاوەڕێتە.

دوو: گریمان لە جیاتی بەرازەکە، ئاسکێک، یان پلینگێک، لەو ناوە بەدیار کەوتبایە. بە دڵنیاییەوە، چارەنووسی ئەوانیش هەر وەک بەرازەکە دەبوو، چونکە ناوچەکە بێ خاوەنە. کەواتە هۆی کوشتنی بەرازەکە لەبەر ئەوەی نییە کە بەرازەو گۆشتی حەرامەوە ب[illegible].

سێ: ئایا ئەگەر ئەو بەرازە تەقەی لێنەکرابایە، پەلاماری کەسی دەدا؟ ئەوانەی لە سرووشتی ئەو گیاندارە شارەزابن، دەڵێن، نەخێر. کەواتە چەند جوان بوو چەندە بە سوود بوو، ئەگەر منداڵ و خوێندکارو خەڵکەکە هەر تەماشایان کردبایەوە، چیژەکیشیان لە بینینی گیاندارێکی کێوی وەرگرتبایە لەم سرووشتە. ئەوەشمان لەبیر نەچێ، ئەوا سەیرانکەرانن چوونەتە سەر خاکی بەرازەکە، ئەو نەهاتووەتە بەر ماڵی کەس.

چوار: جگە لەو کەسانەی کە بەچاوی خۆیان کوشتنی بەرازەکەیان بینی، لە هەموو جیهان، لە ڕێی میدیاکانەوە، کوردانێکی زۆر بینیان و – لە چەند ڕۆژنامەیەکی غەیری کوردیش هەواڵەکەم خوێندەوە. ئاخۆ بە هەزاران لەو بینەرانە، دڵیان بە بەرازەکە نەسووتا؟ منداڵەکان شەو کوشتنەکەیان نەهاتەوە بەرچاوی؟ ئایا لەبەر چاوی زۆرکەسان، ئەو چەکدار و ئەو بەرازکوژانە سەرکۆنە نەکراون؟ ئەدی تێکدانی ئاووهەوای سەیرانکەران و دروستکردنی ئەو پەشێوویە. هیچ کاردانەوەی نەبووە؟

پێنج: ئەمە یەکەم بەراز و دوایین بەراز نییە، کە ئەمە هەر بە زەوق دەیانکوژین. جاران لەسەر دیواری دیوەخانەکانی شیخ و ئاغایەکانی کوردستان هەڵواسینی پێستەی پڵینگ، شانازی بوو. تا گەیشتینە ئەم ڕۆژەی کە یەک تاکمان لێ نەهێشتن. ئەگەر هەشتا ساڵ

پێش ئیمڕۆ، هۆشیاریمان هەبووایا، بۆ پارستنی ژینگەو بوونەوەرەکانمان، ئیمڕۆ، لەم نەورۆزەدا ئەو بەرازەمان نەدەکوشت. لە کێوی زاگرۆس (١٢٠٠) جۆرە گیانداری کێوی لێ بوو، ئیمرۆ، بە داتای وردی زانستی، هەر (٤٠٠) جۆری لێ ماوە. هەموو بەدەستی ئێمە لەناوچوون.

شەش: ئایا، ئەگەر ئەو بەرازە، کارمامزی، ماڵی سەرکردەیەکی پلە بەندی ناوچەکە بوویا، کەس حەددی هەبوو تەقەی لێ بکات؟ ئەدی، کە ئەو بەرازە، هی ئەو کوردستانەیە، بۆچی پۆلیس و ژینگەپارێزانی کورستان، نەچوون، لێپرسینەوە لەو چەکدارانە بکەن کە ئەو تاوانەیان کرد؟ کێ بەرپرسی ئەم ژینگەیە؟ کوا داواکاری گشتی؟ کێ گیانی بوونەوەرکانمان دەپارێزێ؟

حەوت: بۆچی میدیا کوردی، ئەم بابەتەی بە خۆشیی و نوکتەکردن گێڕایەوە، ئایا ئەوە ئاستی ناهۆشیاریی باڵاترین دەزگای ئەم هەرێمە نیشان نادات؟ دەبوو، ئەوان هۆشیار بڵاوبکەنەوە و دژی کوشتنی ئەو گیاندارە قسە بکەن و ڕێگری بکەن لە دووبارە بوونەوەی.

هەشت: من لە کتێبی (کێو لە کوردرووریدا) ٣٤ شێوەی ڕاوکردنی ئەو باڵندە جوان و دەنگ خۆشەم باسکردووە. ئەوە، باوەڕم پێدەکەن، کە بە یەک تاقە باڵەکەو، یەک گوللەی ئارپێچیان پیوە ناوە؟ کەواتە کەلتووری کوشتن، کوشتنی هەموو شتێک، بە هەموو شێوەیەک، باوەو باو بووە، لەم کوردستانەدا. دەبێ چارە بکرێ و ئەو کەلتوور کۆتایی پێ بێ.

نۆ: چاوەڕوان مەبن، بتوانن، ڕۆژێکی خۆشی نەورۆز لەم هەرێمەدا بەسەر بەرن، تا ڕێز لە هەموو پنچە گیایەک و بوونەوەرێک نەگرن.

کوشتنی ئەم بەرازەی ئەم نەورۆزە، تاوان بووکرا.

چیرۆک بۆ منداڵان.. ملوانکەکەی

دایەگەورەم.. نووسینی: ڕەزا شەوان

ماڵی دایەگەورەم لە گەڕەکێکی شاری (مەهاباد) ە، لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. لەگەڵ کوڕە بچووکەکەیدا، خاڵە (دڵشاد) م، لە خانوویەکی گەورەدا دەژین، کە شەش ژووری تێدایە. ئەم خانووەش لە باب و باپیرانیانەوە بۆیان ماوەتەوە.

ماڵی ئێمەش لە گەڕەکێکی تری شاری مەهاباد دایە، زۆر لە ماڵی دایەگەورەمەوە دوورنین، زوو سەردانی یەکتری دەکەین. بە تایبەتیش دایەگەورەم زوو زوو سەرمان لێدەدات. زۆر ئێمەی خۆشدەوێت.. هەر بە (کچە جوانەکەم) ناوم دەبات. من و دایکم و باوکم و کاکە (خەبات) یشم زۆر ئەومان خۆشدەوێت و زۆریش ڕێزی لێدەگرین.

ئەمساڵ من لە پۆلی پێنجەمی قوتابخانەی بنەڕەتی دام. هەر لە سەرەتای ساڵەوە، دایەگەورەم پێی وتم: خەندە گیان، کچە جوانەکەم. ئەمساڵ بۆ جەژنی نەورۆز من دەستە جلی تازەی کوردیت بۆ دیاری بۆ دەکڕم.

دوو ڕۆژ لە پێش جەژنی نەورۆز دا، دایە گەورەم هات بۆ ماڵمان، دەستە جلی تازەی کوردی ڕەنگاوڕەنگی زۆر جوانی بۆ کڕیبووم و بۆی هێنام. لەبەرم کرد.. زور جوان و پڕ بە بەربرم بوون زۆر سوپاسی دایەگەورەم کرد. هەر لە منداڵیمەوە زۆر لە شەوان دایەگەورە چیرۆکی فۆلکلۆری کوردی زۆر خۆشی بۆ دەگێڕامەوە. زۆربەیانم لەبیرە.

داوام لێکرد کە بۆ ئێمشەویش چیرۆکێکی کوردی ترم بۆ بگێڕێتەوە.

دایەگەورە: خەندە گیان، ئێستا چیرۆکێکی بەسەرهاتی راستی خۆمت بۆ دەگێڕمەوە.

پرسیم: بەسەرهاتێکی خۆشە یا ناخۆشە؟

دایەگەورە: ناخۆشە و خۆشیشە. منداڵ بووم، لە تەمەنی تۆدا بووم، واتە دە ساڵان بووم. لە پۆلی چوارەمی سەرەتاییدا بووم. کچۆڵەیەکی جوانکیلە و خۆشەویست بووم. تەنیا خوشکی سێ برا بووم. هەموویان منیان زۆر خۆشدەویست، بە تایبەتیش دایکم. وەکو ئێستا بەر لە جەژنی نەورۆز، دایکم دەستی جلی تازەی کوردی ڕەنگاوڕەنگی بۆ دووریم. ملوانکەیەکی زۆر جوانیشی کردە ملم. کاتی خۆی باوکم پێشکەشی کردبوو. ملوانکەکە زۆر جوان

و مووروەکانی هەریەکە لە رەنگێک بوون. زۆر لە دەمدا جوان و شیرین بوو، بێجگە لە جوانییەکەی، دیاری و یادگاری دایکم بوو. کە دەچووم بۆ قوتابخانە، لە ترسی ئەوەی کە نەبچڕێتەوە یا ون نەبێت. لە ملم دامدەکەن و لەناو شتێکدا لە شوێنێکی ماڵەکەمان دامدەنا.. کە دەهاتمەوە لە ملم دەکرد.
ڕۆژێک کە لە قوتابخانە گەڕامەوە. هەرچەندم کرد نەهاتەوە بیرم کە ملوانکەکەم لە کوێ داناوە. لەگەڵ دایکمدا زۆر گەڕاین، بەڵام نەماندۆزییەوە. گریام و خەمێکی زۆرم خوارد. دایکم دەمی دایەوە و وتی:"خەم مەخۆ ملوانکەیەکی ترت بۆ دەکەم" بەڵام ڕازی نەبووم، هیچ ملوانکەیەک وەک ئەو ملوانکەیەم دڵخۆشی نەدەکردم. نەدۆزرایەوە.
ساڵ ڕۆیی و ساڵ هات، گەورە بووم و بووم بە کچێکی تەواو. شووم بە (دیاکۆ) ی باوە گەورەت کرد. سێ کوڕ و دوو کچمان هەیە، کە یەکێکیان (دڵسۆز) ی دایکتە، ئەوی تریان پوورە (میدیا) تە. دایکیشت شووی کرد، تۆ و کاکە (خەبات)ی براتی هەیە. دوای ئەو هەموو ڕۆژگار و تەمەنە.. ملوانکە بزربووەکەم لەبیرنەچۆوە و جاروبار کە دەهاتەوە بەرچاوم، هەناسەیەکی قووڵم بۆی هەڵدەکێشا.
پرسیم: هەر نەدۆزرایەوە؟
دایەگەورە: خەندە گیان، وەکو دەزانی و بینیوتە، کە ژوورێکی گەورەمان لە خانووەکەماندا هەیە و کلیلمان کردووە. لە کاتی دایک و باوکمدا، هەر شتێکی زیادەمان ببوایە، یا پێویستیمان پێی نەمایە، یا شتێکی تازەمان بکڕیایە، کۆنەکەمان دەخستە ئەو ژوورەوە. شتی هەمەڕەنگەی جوان و کۆن وکەلەپووری بەنرخی تێدایە.
پێری لەگەڵ خاڵ و خاڵەژنتدا بڕیامان دا، کە هەموومان شتەکانی ناو ئەو ژوورە پاک بشۆرین یا بیان سڕینەوە و سەرلەنوێ بە ڕێکی دایان بنێین. ژوورەکە پڕ ببوو لە جاڵجاڵۆکە.
قەرییەکی گەورەی چینی جوان لەسەر ڕەفتی قەد دیواری ژوورەکە دانرابوو. دامگرت بۆ ئەوەی کە لەگەڵ ئەو شتانەدا دایبنێم کە بۆ شۆرین دامان نابوون. خڕە خڕێک لە قەرییەکەوە هات.. قەباغی قەرییەکەم لادا.. بینیم ملوانکەکەم لەناو قەرییەکە دایە. خەریکبوو لە خۆشیا گەشەگەداربم و ببوورێمەوە. قسەم بۆ ناکرا. هاتەوە بیرم کە ئەو ڕۆژەی نەماندۆزییەوە، خۆم پیش ئەوەی کە بچم بۆ قوتابخانە خستمە ناو ئەم قەرییەوە. پاک شۆریم و کردمە ملم. وا هەستم دەکرد، کە کیژۆڵە جوانکیلەکەی ئەو ڕۆژەم، کە بۆ یەکەمین جار دایکم لە

ملی کردم.
پرسیم: ئەی کۆا ملوانکەکەت.. لە ملت نییە.. بۆ نەتهێنا تا پێشانی منی بدەیت؟
دایەگەورە: کچە جوانەکەم.. وەرە پێشەوە.. چاوەکانت بنووقێنە.
چوومە پێشەوە و چاوەکانم نووقاند.. ملوانکەکەی کردە ملم و وتی: پێشکەشت بێ. کە چاوەکانم کردەوە و ملوانکەکەم بینی.. خەریکبوو لە خۆشیا باڵبگرم و هەڵبفڕم. باوەشم لە دایە گەورە دا. تێر تێر روومەتەکانیم ماچکرد.. زۆر زۆریش سوپاسم کرد.
دایەگەورە: خەندە گیان، کچە جوانەکەم.. ئاگات لە ملوانکەکەت بێت، بزری نەکەیت، تا وەکو من خەفەتی بۆ نەخۆیت.
وتم: دڵنیابە زۆر ئاگام ل□□ی دەبێت.. چونکە ئەمە جوانترین دیاری و یادگاریی تۆی دایەگەورەی خۆشەویستمانە.
نەرویج: ٢٠٢٠

چاوپێکەوتن لەگەڵ گۆران عەبدوڵڵا.. ئامادەکردنی: عەبدوڵڵا سلێمان (مەشخەڵ)

ئەم چاوپێکەوتنە لەلایەن کاک عەبدوڵڵا سلێمان (مەشخەڵ)ەوە ئەنجامدرا بە مەبەستی بڵاوکردنەوەی ل□ گ□قاری هانای ژمارە ٦ کە تایبەت بوو بە یادی ١٥٠ ساڵەی کۆمۆنەی پاریس، بەڵام بە هۆکاری هەڵەیەکی تەکنیکی بڵاو نەبۆوە.
گۆران.

-———————

عەبدوڵڵا سلێمان (مەشخەڵ):

- **بەبڕوای بەڕێزتان جەوهەری دەسەڵاتی شۆڕشگێڕانە لە چیدا خۆی**

بەرجەستە دەکاتەوە؟

گۆران عەبدوڵڵا :
پێم وایە دەربڕینی (جەوھەری دەسەڵاتی شۆڕشگێڕانە) خۆی لە خۆیدا دەربڕینێکی ورد نییە یان بە مانایەکی تر زۆرتر لە وشەیەکی فەنتازییانە دەچێت تا ئەو شوێنەی دەربڕینێکی کۆنکریتی دیاریکراوبێت، چوونکە ماناو پێناسەکەی لە دیدگای چینێکەوە بۆ چینێکی تر، لە ئایدیۆلۆجییەتێکەوە بۆ ئایدیۆلۆجییەکی تر دەگۆڕێت. ئەگەر ئەو سێ وشەیە لێک دابڕین و بە جیا ھەڵوەستەیەکی کورتیان لەسەر بکەین پێم وایە وەڵامەکەم ڕۆشنتر دەبێتەوە.
وشەی جەوھەر لەم شوێنەدا و لە پەیوەند بە دەسەڵات و شۆڕشەوە واتە ئەو خەون خواستانەی بزووتنەوەیەکە کە لەکاری کورت مەوداو درێژ مەودای خۆیدا دەیخاتە ئەجیندای خۆیەوە و لە ڕەوتی چوونە پێشەوەی خۆیدا پڕوپاگەندەیان بۆدەکات و وەک خواستێک کە قابیلی جێبەجێبوونە باسیان لێوەدەکات، بەڵام مێژوو ئەوەی پێنیشان داوین کە زۆربەی جار زۆرینەی خواستەکان پاش بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات فەرامۆش کراون یان تەسلیمی قەدەرێکی نادیار کراون.
دەسەڵات: واتە سەپاندنی ھەژموون، کۆبونەوەی ھێز لەدەستی کەسێک، گروپێک، حزبێک یان واوەتر ئایدیۆلۆجیایەکی دیاریکراو. وە زۆربەی جار لای ھێزی ئۆپزسیۆن دەسەڵات بۆتە ئامانج نەوەکوو وەسیلە. ھەر کاتێک دەسەڵات بوو بە ئامانج لەو کاتەدا خواست و شێوەی ڕێکخستنی خەڵک بە شێوەیەکی سیستماتیک دەکرێتە خزمەتی گەشتن بە دەسەڵات و ئازادیش لە مانا ڕەھاکەیدا دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە.
شۆڕشگێڕ: پێم وایە شۆڕش و شۆڕشگێڕێتی بونەتە شێواترین وشەی دونیای ئەمڕۆ، وەزۆرترین جار بەرژەوەند خواز و چەقۆ کێش و مافیاکان زیرەکانە توانیویانە شەپۆلی ناڕەزایەتییەکانی خەڵک بقۆزنەوە بۆ گەشتن بە ئامانجەکانی خۆیان. لەژێر ناوی شۆڕشگێڕێتیدا توانیویانە لە نێوجومگەکانی دەسەڵاتدا جێگای خۆیان بکەنەوە و ڕەوتی شۆڕش و خواستەکانی بە ئاقارێکدا بەرن کە خۆیان ویستیان لەسەر بووە. وشەی شۆڕشگێر زۆرتر وەک و تاک دەردەکەوێت نەوەکوو کۆمەڵ. بزووتنەوەی سۆشیالیستی نوێ سەرباری بیرکردنەوەو دۆزینەوەی ئامرازەکانی خەبات، گرنگە گۆڕانکاری لە زۆر دەستەواژەو وشەدا بکات.
من بە باشی دەزانم لە جیاتی (دەسەڵاتی شۆڕشگێڕانە) بڵێین ناوەندی نوێنەرایەتی شوراکان، یان ھەر ناوێکی شیاوی تر کە ئەو پێگەیەی دەسەڵات خوازییە فەردییە خاڵی کاتەوە. ناوێک دەربڕی ھەژموونی خوارەوە بێت واتە پێگەی ھێز لە خوارەوە بۆ سەرەوە نەوەک

بە پێچەوانەوە.
ئێستا دەتوانم بێمە سەر پرسیارەکەتان و بڵێم جەوهەری خۆبەڕێو□ بردن، بەرجەستە دەبێتەوە لە پیادەکردن و جێبەجێکردنی هەموو ئەو بڕیار و داخوازیانەی ک□ بونەوە گشتێکانی ناوەندەکانی کار و ژیانی خ□ک□ کە لە ڕێی نوێنەرەکانیان□و□ ل□ ئاستێکی فراوانتردا قسەو باسیان لەسەر دەکرێت و دەخرێنە بواری جێبەجێکردنەوە لە چوار چێوەی داخوازێکەدا، بە ئاقاری یەکسانی ژیانی مرۆڤەکان.

عەبدوڵڵا سلێمان (مەشخەڵ):

- **ئایا ئەم ئەلتەرناتیڤە دەتوانێت ل□ ئەمڕۆی جیهانی لیبرالیزمدا بێتە بواری جێبەجێکردنەوە؟ ئاستەنگەکان چین؟**

گۆران عەبدوڵڵا:
لیبراڵیزم ئەجیندایەک بۆ دەوڵەمەندکردنی دەوڵەمەندەکان و هەژارترکردنی هەژاران و ب□ر□ودان بە پۆپۆلیزم، لەمڕۆدا نوێنەرایەتی سیاسەتی ئابوری جیهانی ناکات یان زۆر لاواز بووە.
ئەو ڕۆژگارە بەسەر چوو کە وەک کریس هیدجس لە کتێبی مەرگی چینی لیبراڵدا باسیان دەکات " لیبراڵەکان لە کۆمەڵگەیەکی دیموکراتی ئاسایدا زمانەی ئەمانن بۆ سەرمایەدارەکان، ریفۆرمی پچڕ پچڕ وە قابیلی جێبەجێکردن پێشنیار دەکەن وەک هیوایەک بەرەویەکسانی دەیانخەنە ڕوو. ئەمانە وەکوو دیاری□ک دەبەخشنە دەوڵەت و میکانیزمی هێزەکەی، وەکوو سەگی هاریش هێرش دەکەنە سەر هێزە کۆمەڵایەتییە ڕادیکاڵەکان و ناشرینیان دەکەن و چینی لیبراڵ و ئڵیتی دەسەڵاتدار وەک پێکهاتەیەکی بەسوود بە کۆمەڵگە دەناسێنن."
ڕێگا خۆشکردن و لابردنی گرفتی سنوورەکان بۆ کۆمپانیا ز□ بەلاحەکان بو بەهۆکاری کەڵەکەی سەرمایەی خەیاڵی لە دەستی ژمارەیەکی یەکجار کەمی سەرمایەداردا. ئەوەی لیبراڵیزم لە سەرەتاکانی خۆیدا بانگەشتەی بۆدەکرد، لە دەیەی ئەم دووایانەدا ل□ بەرانبەر بازاری ئازادو عەولەمەدا بوون بە تۆزو چوون بە ئاسماندا. هەر بۆیە جەنەفەر وۆڵش لە سیمنارێکیدا لە هۆڵی سی بی سی لە شاری تۆرنتۆ وتی: لیبراڵیزم بەرەو بەربەرییەت دەڕوات.
پاش قەیرانی ۲۰۰۸ لە بەریتانیا کۆمەڵێک لە بیرمەند و سیاسەتمەدار تۆڕێکیان پێکهێنا بۆ بنیاتنانی ئابوری لەسەر بنەمای بیری چەپ. کەسێک لەم تۆڕە بە ناوی کرستین بێری کە کەسایەتییەکی سەرەکییە لەم تۆڕە بۆ ڕۆژنامەی گاردیان دەڵێ: "دەمانەوێت ئابوری

بگەڕێنینەوە بۆ سەر بنەماکانی خۆی. خوازیارین لە ئابوری بپرسین، کێیە ئەم سەروەتەی هەیە؟ کێیە دەسەڵاتدارێتی هەیە لەم کۆمپانیایە؟ وتاری ئابوری ئاسایی ئەم پرسیارانە دەشارێتەوە کەوا بە بەرژەوەندی کە دەسەڵاتیان هەیە.”

بازاڕی ئابوری جیهانی بە تەنها لە دەستی نیوولیبراڵەکاندا نەماوە. ئەمڕۆ چین و ڕوسیا وەک دوو هێزی گەورەی ئابوری لە مەیدانن بەتایبەت چین، وە هەردوو ئەم دوو وڵاتە لە دەرەوەی کتلەکانی نیوولیبراڵیزمن، تەنانەت **پوتین** لە لوتکەی ٢٠ لە ژاپان لە قسەیەکیدا وتی: “لیبراڵییەکان شوێن بزر دەبێت”.

ئاماژەکان ئەوەمان پێپیشان دەدەن کە کێشەی سۆشیالیزم بە تەنها لەگەڵ لیبراڵیزم نییە، ئەوەی دەبینرێت پۆپۆلیزمی سیاسییە کە لە برەودایە. ڕاست تەنها ئەم چەکەی پێماوە شەڕی پێبکات، ڕەشنیش لایەکەی تر دەبینێت کە سۆشیالیزمە. بۆیە بینیمان چۆن لە ئەمریکا دژایەتی **بێرنی ساندەرز**یان دەکرد و چەندین سایتیان بۆ دژایەتی سۆشیالیزم درووست کردبوو.

سۆشیالیزم بە ترو تفاقە کۆنەکەیەوە بەردی بە ناخرەتە سەر بەرد و لە مەیدا شل و شەواو پەرتەوازەترین هێزی سیاسییە، بەڵام بیری سۆشیالیزم لە ڕیزەکانی نەوەی نوێدا بە گەشنی دەردەکەوێت. نەوەیەک توانیویەتی خۆی لە ژێر هەژموونی نەوەی سی و چلەکان دەربهێنێت کە گەشکرابوون بە دژایەتی کردنی سۆشیالیزم. بەشێ هەشیارەکەی نەوەی ئەمڕۆ لە سای تەکنەلۆجیا و کاڕبوونەوەی سنورەکان و تێکەڵاوبوونە کۆمەڵایەتییەکان و بینینی دونیا وەک یەک کتلە وە تێگەشتن لەوەی چارەنووسی بەشەرەکان پەیوەندییەکی پتەویان پێکەوە هەیە، ئەوانە بونەتە فاکتەری بنەمای فکری ئەو. لەبرەوە چیرۆکەکانی ڕەنگ و سنورو نەتەوەو نیشتمان لە بەرانبەر شوناسی مرۆڤ و سروشتدا کاڵدەبنەوە.

عەبدوڵڵا سلێمان (مەشخەڵ):

- **ئایا خەڵکی کوردستان لەکوێی داخوازی شووراکان بوونە و دان چ لە سەرەتای نەوەدەکان و چ لە ئێستادا؟**

گۆران عەبدوڵڵا:

بزووتنەوەی شوراکان لە کوردستان بەشێک نەبوون لە زهنییەت و ئەزمونی خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێشی کوردستان، بەڵکوو بەدیلێکی شیاوی ڕێکخستن بوو لەلایەن بزووتنەوەی سۆشیالیستییەوە یان بە دیاریکراوی بەڕێین کۆمۆنیزمی کرێکارییەوە. لەو ماوە کورتەی تەمەنی شوراکاندا، هەڵسووڕاوانی بزووتنەوەی شورایی ویستیان لە ڕێیی بەرزکردنەوەی کۆمەڵێک شیعارەوە کە بەشێکی دانەبڕاوبوون لە خواستی

خک، ویستمان خک ئاشنا بکین بم شویه له کخستن.
خک لو ماو کورتی اپیندا له فوزایکی سیاسی، ئیداری، ئیقتیسادی و ئمنیدا ژیانی دکرد. ئو بارودخ فرستی بیرکردنوی ب خک ندا ب بیرکردنوو لو داخوازیانو هودان ب بدستهنانیان، ئم سرباری ئوی ادی کخستن و ئزمونی کخستنی جماوری لوپی لاوازی خیدا بوو. له مژووی سیاسی کوردستان دکرت بین بوون یان دستبردنی خک ب کخستنی خیان لدروی ئحزابی سیاسی ب برگریکردن له خیان وجودی نبوو. ئحزابی کوردی تنها شاخ و چکی ئاشنا دکرد ب خک و هموو ئو هوانی شوعکانیشی لبار دبرد ک لناو جوتیاران یان کرکاراندا دیاندا.
بارودخی کخستنی جماوری سربخ له ئستادا خراپتر بوو نک باشتر. لم ۳۰ سای دسای کوردیدا سرباری دابشکردنی خک بسر ئحزابی سیاسیدا، توانیویانه له ی بناو ئپزسینو وحیتی نالکخراوبوون ب باور بوون ب کخستن پرپبدن. خک نازیی، خونی ژیانکی باشتری هی، بام نابت ب قابکی ئامادکراوو داوای کخستن و جو له خک بکرت.
کمنی پاریس، شوراکان له سقییت و خ بوبردنکی ژاقا هقوماوی واقعکی سیاسی و کمایتیی، بی بئاسانی جکوت دبت.

عبدوا سلمان (مشخ):

- **ت دیت کمنی پاریس و شوراکان له سقییت و خبیوبردبکانی ژئاقا جکوت دبن، ئایا خبوبردنکانی ژئاقا تا چند له شوراو نزیکن و هروها تا چ ئندازیک سوونتی شوورایيان تیا جگیر کراو؟**

  گران عبدوا:

  بنمای ئیداری خبوبردنی ژاقا کمونکانه، بهمان شوی شورایی له شونی کار و ژیان پک دت و پیو له دیموکراتییتی استوخو له خوارو ب سرو دکات.

  ئوی له سیستمی شورایی جیای دکاتو ئم کمونانه لسر بنمای چینایتی نیی، وات دکرت خاون کار و کرکار هردووکیان لیک کمووندابن. شوراکان بشویکی گشتی لژر کاریگری فکری سشیالزمدان و بشون سپاندنی دسای کرکارییون، بام ئم له کمونکان وا نیی

وە دەکرێت لەژێر بواری فکریی و سیاسیدا جیاوازبن چ لە ناو یەک کۆمونە یان لەگەڵ کۆمونەکانی تر. پێکهاتە ڕێکخراوەکەی زیاتر نزیکایەتی بە کۆمۆنەکانی پاریس هەیە تا بە شورا. لە کۆتاییدا دەمەوێت بڵێم هەموو ئەم ئەزمونانە هەڵگری خاڵی لاوازو بەهێزن، ناکرێت هیچکامێکیان وەک قاڵبێکی هاوردەو ئامادەکراو بە ڕێکخستن بخرێتە پێشی کۆمەڵگە. پاریس ەکان کۆمۆنەکانیان درووستکرد، ڕوسەکان یش سۆڤیەتاتەکان و ڕێژائاقاش سیستمی خۆبەڕێوەبردنەکانی دامەزراند بە سوود وەرگرتن لە ئەزموونی کرێکاران و جوتیاران لەژێر شوێنی جیهاندا لەوانە ئیسپانیا، یۆگسلاڤیا و بەشێوەیەکی گشتی ئەمریکای لاتین.

گۆران عەبدوڵڵا
تۆرنتۆ
٢٠٢١\٢\١٥

مانیفێستی فیدراسیۆنی هونەرمەندانی کۆمۆنەی پاریس. لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

فیدراسیۆنی هونەرمەندان
مانیفێستی فیدراسیۆنی هونەرمەندانی کۆمۆنەی پاریس

وەرگێرانی لە فەرەنسییەوە : جێف سکینەر
لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

کۆمۆنەی پاریس لە جەوهەری خۆیدا، یەکەمین ئەزموونی بەرفراوانی حکومڕانی سۆشیالیستی بوو. لە ١٨ ی مانگی ئازاری ساڵی ١٨٧١،کرێکارانی ڕادیکاڵ و پیشەوەران کە خۆیان لە گاردی نیشتمانیی

ڕێکخستبوو، لەگەڵ هەڵهاتنی سوپای نیزامی فەرەنسا، بەشێوەیەکی تەواوەتی دەستیان بەسەر شاردا گرت. دوای چەند ڕۆژێک کۆمۆنە هەڵبژێردرا و یەکسەریش ڕایگەیاند کە کرێکاران دەتوانن دەست بەسەر کارگەکاندا بگرن و بەڕێوەی بەرن. هەروەها بڕیارەکانی خزمەتی سەربازی ئیجباری و سزای ئیعدام هەڵوەشێنرانەوە و ئایین لە دەوڵەت جیاکرایەوە و تەئمینی کۆمەڵایەتی و مووچەی خانەنشینی جێگیرکرا. کرێکارانی شۆڕشگێڕ و دیموکراسیخواز ڕۆژانە ڕێگای نوێیان دەدۆزییەوە بۆ بەڕێوەبردنی شار.

ئەمەش ڕێگایەکی تەواو لەڕێگەوە ڕادیکاڵ و جیاوازی هێنایە ئاراوە بۆ بەرخوردکردن بە هونەر. لە ١٥ی مانگی نیسانی ١٨٧١، هونەرمەندان و پەیکەرسازان و شارەزایانی جوانسازی لەسەرتاسەری پاریس بە جۆستاف کوربیەی گەورە هونەرمەند و ئوژین پۆتیە کە دواتر بوو بە نووسەری سروودی ئەنتەرناسیوناڵ، کۆبوونەوە و بە دیاریکردنی شێوازی چۆنیەتی ئەم بەرخوردکردنە بە هونەر. هۆکارەکانی ئەم پێشنیارە ڕوون بوون. کۆنتڕۆڵی هونەرمەندان بەسەر هونەرەوە، هونەر و کلتوور وەکو ماف، هەروەها پرسیاری ئەوەیان کرد بۆچی دەوڵەت و دەوڵەمەندان تەنها چێژ لە هونەر وەردەگرن. بۆیە لەسەر مکوڕی ئەم هونەرمەندانە فیدراسیۆن پێکهات کە هەموو کەس مافی ئەوەی هەیە لەناوەندێکی جوانیدا کار بکات و بژێت. کریستین ڕۆز نووسەری کتێبی (ڕیفاهیەتی کۆمەڵگە، خەیاڵی سیاسی کۆمۆنەی پاریس) بەمجۆرە بایەخدارانە وێنای دەکات؛ (ڕەنگە وا دەرکەوێت کە ئەمە داواکارییەکی بچووک و تەنانەت ڕازێنەرەوە بێت، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوە بەو مانایەیە کە دەبێت تەواوی پەیوەندییەکانمان نەک تەنها لەگەڵ هونەر، بەڵکو لەگەڵ کار و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و سروشت و تەنانەت ژینگەی ژیانیشەوە ڕێکبخەینەوە. ئەمەش بە مانای گشتیکردنی هونەر و جوانیی و تێکەڵاوکردنییەتی بە ژیانی ڕۆژانە و نەشاردنەوەیانە لە هۆڵە تایبەتییەکان و کۆنەکردنەوەیانە لەبیرەوەرییە قێزەوەنە نەتەوەگەرییەکان.(١)

ئەم دەقەی خوارەوە کە لە ڕاپۆرت و بڵاوکراوە ڕۆژانەییەکانی کۆمۆنەوە وەرگێراوە، مانیفێستی ئەو هونەرمەندانە لەخۆدەگرێ. ئەمەش تا ئەو جێگەیەی کە ئێمە ئاگادار بین، یەکەمین وەرگێرانی مانیفێستی هونەرمەندانی کۆمۆنەی پاریسە.(٢)

کۆمەڵەی هونەرمەندان

دوێنێ لە کاتژمێر دوو، دیداری هونەرمەندان لەسەر داوای بەڕێز کۆربی بە ڕەزامەندی کۆمۆنە لە هۆڵی وانە وتنەوە لە کۆلێژی پزیشکی هاتە سازکردن. هۆڵەکە جمەی دەهات و هەموو هونەرەکان نوێنەرایەتی

دەکران. لەوانە بۆ هونەری شێوەکار هەردوو هونەرمەند فەین پێرین و هیرەو، هەورەها لە پەیکەرسازیی بەڕێزان موولینە و دیلابلانش و هونەری کارتۆن بێرتۆڵ و هونەری ه□ک□□ین بەڕێز میشڵان و ڕەخنە بەڕێز فیلیپ بۆرتی و ژمارەیەکی زۆر لە ئەندازیارانی تەلارسازی لەوێ بوون. بۆ پێکهێنانی کۆمەڵەی هونەرمەندان زیاتر لە ٤٠٠ کەس ئامادەی ئەو دیدارە بوون.

بەڕێز کۆربی سەرۆکایەتی دیدارەکەی دەکرد و هەریەک لە موولین□ و ئۆژین پۆتیەش یارمەتیدەری بوون. پۆتییە یەکەمجار و وە پێش هەموو شتێک ڕاپۆرتی لێژنەی ئامادەکاری خوێندەوە کە هەر خۆی نووسیبووی و ئامادەشی کردبوو. ئەم دۆکیومێنتە زۆر جێی بایەخەی بەڕاستی لێوانلێو بوو لە بیرکردنەوەی بەرزی پێداویستییەکان و چارەنووسی هونەری هاوچەرخ.

داوا لە هونەرمەندان کرا کە خۆیان بەرژەوەندی خۆیان بپارێزن.

ئەمەش ئەو بیرۆکەیە زاڵە بوو کە لەروحی ڕاپۆرتی لیژنە فەرعییەکانیشدا خۆی نیشاندابوو. ئەوەش پرسیاری دامەزراندنی فیدراسیۆنی هونەرمەندانی پاریس بوو، کە بەرهه□مەکانیان لەژیر ئەو ناوو نیشانە نمایش دەکەن.

فیدراسیۆنی هونەرمەندانی پاریس

هونەمەندانی پاریس بەپشت بەستن بە بنەماکانی کۆماری کۆمۆن هەستان بە بنیادنانی ئەم یەکێتییە.

ئەم یەگکرتنە هەموو هزرە هونەرییەکان دەگرێتەوە کە لەسەر بنچینەکەی :

- فراوانترکردنەوەی ئازادانەی هونەر، دوور لە هەموو چاودێرییەکی حکومیی و هەر ئیمتیازاتێک
- یەکسانی لەمافی هەموو ئەندامانی ئەو یەکێتییە
- سەربەخۆیی و کەرامەتی هەموو هونەرمەندێک لەلایەن پێکهێنانی لیژنەی ه□□ب□ژ□ردراو بە دەنگدانی گشتی و ئازادانەی هونەرمەندان پارێزراو دەبێ. ئەم لیژنەیە هەوڵی توندوتۆڵ کردنەوەی هاوکارییەکان و هەمئاهەنگی دەدا.

پێلهاتنی لیژنە

لیژنە لە ٤٧ ئەندام پێک دێت کە نوێنەرایەتی

١٦ شێوەکار

١٠ پەیکەرساز

٥ تەلارساز

٦ ه□ك□□□ر (نەقاش)

١٠ ئەنـــدامى هـــونەرە ڕازێنەرەكان (زەخرەفيـ□كـــان) ك□ بەهەڵە پێێ دەگوترێت هونەرى پيشەسازى كە بە سيستەمى ليست و دەنگدانى نهێنى هەڵدەبژێردرێن.

مـــافى دانيشتـــوانى پاريســە بە هەردوو ڕەگەزى نێـــر و مێ كە توانيبێتيان جێ و شوێنى خۆيان وەكو هونەرمەند بسەلمێنن – جا چ لەڕێگەى ناوناوبانگى ئيشە هونەرييەكانيانەوە بێت، يان لەڕێگەى دەليلـــى پێشانگاكانيــانەوە، يـــانيش بە پـــاڵپشتى بەدەســت و خەت نووسراوى دوو هونەرمەندى سپانسۆر، بەشدارى پرۆسەى دەنگان بكەن.

ئەندامانى ليژنە بۆ ماوەى يەك ساڵ هەڵدەبژێردرێن.

لەكاتى كۆتايى هاتنى ماوەى ئەم نوێنەرايەتييە، پانزە كەس لە ئەندامان كە بە دەنگدانى نهێنى هەڵدەبژێردراون بۆ ليژنەكە، بۆ مـــاوەى ســـاڵى داهـــاتوو لەشـــو□ننى خۆيـــان دەمێننەوە، بەڵـــام ٣٢ ئەنـــدامەكەى تـــر بە هەڵبـــژاردن شوێنيـــان پڕ دەكـــرێتەوە. ئەو ئەندامانەى كاريان تەواو بووە تا ساڵێك دواتر ناتوانن دووبارە هەڵبژێردرێنەوە.

هەر ئەنـــدامێك ئەگەر بە كـــارى خۆى هەڵنەســـتێت ئەنـــدامەتى لێ دەســـەنرێتەوە. لێســـەندنەوەى ئەنـــدامەتى تەنيـــا بەدەســت كۆنگـــرەى فيدراسيونە و پێويستى بەدەنگى دوو لە سێى بەشداربووانى كۆنگرەكە هەيە. هەڵپەســاردنى ئەنــدام نـــابێ ئـــاشكرابكرێ تـــا مـــانگێك بەسەربريارەكەدا تێنەپەڕى بێت.

دينگەى ئيمپـــراتۆر فانـــدووم لەســـەر داواى كـــوربى كۆمۆنارەكـــان ڕووخانديان.

دەركردنى بڕيارنامە

ئەمە دەســـەڵاتەى جيهـــانى هـــونەرييە كە ئەم ئەركـــانەى لەلايەن هونەرمەندانەوە پێسپێردراوە.

- پارێزگارى لە گەنجينەكانى ڕابردوو بكات.
- ڕاپەڕاندن و تيشك خستنەسەر هەموو ڕەگەزە ئەوڕۆييەكان.
- نوێكردنەوەى داهاتوو لەرێگەى پەروەردە و فێركردنەوە.
- شوێنەوار و مۆزەخانەكان

شوێنەوارەكان،لە گۆشەنيگاى هونەرييەوە، مۆزەخانەكان و ئەو دامودەزگاكايانەى پاريس لەوانە هۆڵەكانى نمايش و كۆكراوە هونەرييەكان و كتێبخانەكان كە بەرهەمى هونەريان تێدايە سەر بە كەسى تايبەت نەبن و دەخرێنە ژێر چاوردێرى و كارگێڕى ليژنەى بەڕێوەبەرايەتى فيدراسيۆن.

لیژنە هەڵدەستێت بە رێکخستن و پاراستن و چاککردنیان، نەخشەکانیان بە تەواو دەکات و ژماردن و پێست و کەتەلۆگیان بە تەواو دروست دەکات.
دەیانخاتە خزمەت جەماوەرەوە لەپێناو هاندان بە لێکۆڵینەوە لەپێناو بەجێهێنانی ئارەزووی سەردانیکەران.
تێبینی کردنی دۆخی پاراستنی باڵەخانەکان و ئاماژە بە چاککردنەوەی دەستبەجێیان و ئینجا لیستی کارە بەردەوامەکانیان پێشکەش بە کۆمەنە دەکات.
دوای پشکنینی تواناکان و لێکۆڵینەوە لە ئاکارباشییان، ئینجا بەڕێوەبەران و سکرتێرەکان و بەڕێوەبەری ئەرشیفەکان و پاسەوانەکان دادەمەزرێن. لەپێناو دەستەبەرکردنی پێداویستییە خزمەتگوزارییەکانی ئەم دامودەزگا و پێشانگایانە کە دواتر قسەیان لەبارەوە دەکەین.

پێشانگاکان

لیژنە هەڵدەستێت بە کردنەوەی پێشانگای کۆمەنەیی بەکۆمەڵەیی نیشتمانی و نێودەوڵەتی لە پاریس.
بە نسبەت ئەو پێشانگا نیشتمانی و نێودەوڵەتییانەی کە لە پاریس ناکرێنەوە، لیژنەیەکی بەرپرسیار پێکدەهێنرێت بە بەرژەوەندی هونەرمەندە پاریسییەکان.
تەنها ئەو بەرهەمانە وەردەگرێت کە لەلایەن دانەرەکانیانەوە، خولقێنەرە ڕەسەنەکان و وەرگێران لە هونەرەکەوە بە هونەرێکی تر واژوو کرابێت، وەک ئەو هەڵکۆڵینانەی دەگوێزرێنەوە سەر تابلۆکان و تاد.
زۆر بە تووندی هەموو ئەو پێشانگا تەماحکارانە ڕەت دەکاتەوە کە دەیانەوێت ناوی بەڕێوەبەر و یان خولقێنەری بەرهەمەکان بگۆڕن.
خەڵات بە هیچ کەسێک نادرێت.
کارە هونەرییە ئاساییەکانی کۆمەنە دەدرێت بەو هونەرمەندانەی کە بە دەنگدانی هەموو خاوەن پێشانگاکان دیاریکراون.
بەڵام کارە نائاساییەکان دەخرێنە پێشبڕکێوە.

پەروەردە و ڕۆشنبیری

لیژنە چاودێری وانەی وێنەکێشان و نموونەیی لە قوتابخانە سەرەتایی و پرۆفیشناڵەکان دەکات کە مامۆستاکانی لەسەر بنچینەی پێشبڕکی دەستنیشان دەکرێن. هەروەها هانی ناساندنی میتۆدە سەرنجڕاکێشەکان دەدات. مەدەلەکان مۆر دەکات و هەروەها ئەو بابەتانە ڕێکدەخات کە ڕوحی بەرز تیایاندا کەشفکراوە. هەروەها پێویستە

لێکۆڵینەوەکانیشیان لەسەر بودجەی کۆمۆنە تەواو بکرێن.
لیژنە هانی ئەوەش دەدات کە هۆڵی گەورە بۆ خوێندنی باڵا و کۆنفرانس لەسەر جوانناسی و مێژوو و فەلسەفەی هونەر بنیاد بنرێت .

بڵاوکردنەوە

ئۆرگانێکی بڵاوکردنەوە پێکدەهێنێت ب□ ناوی بەرپرسیارێتی هونەرەکان لەژێر چاودێری و بەرپرسیارێتی لیژنە، ئەم بڵاوکراوەیە ئەو ڕوودااوانەی کە پەیوەندن بە جیهانی هونەرەکان و زانیاری بەسوودی بۆ هونەرمەندان تێدایە، بڵاو دەکاتەوە.
هەروەها بڵاوکراوەکە لێکدانەوەکان لەسەر کاروباری لیژنەکە وپڕۆتۆکۆڵی کۆبوونەوەکان و بڕی پارەی بەدەستهاتوو و خەرجکراو و هەموو ئیشوکارە ئامارەییەکان کە ڕۆشنایی دەخەنە سەر پرسەکان و ئامادەکاریی ڕێکوپێک، بڵاو دەکاتەوە.
بەشی ئەدەبیش تەرخان دەکرێت بۆ ئەو وتارانەی لەسەر ئیستاتیکا دەنووسرێن، هەورەها بوارێکی بێلایەنی کراوە دەبێت بۆ هەموو بیروباوەڕ و سیستەمێک.
بە پێشکەوتووخوازیی، سەربەخۆیی، بەڕێز و ڕاستگۆیی خۆیەوە.
بڵاوکراوەی بەرپرسیارێتی هونەرەکان دەبێتە جیددیترین بەیانامەی ئێمە بۆ نوێبوونەوەمان.

ناوبژیکەران

بەنیسبەت هەموو ئەو ناکۆکییە جیاوازانەی لەسەر مەسەلەی هونەریی دێنە ئاراوە، لیژنە لەسەر داوای لایەنی پەیوەندیدار(هونەرمەندان یان غەیری ئەوان) ناوبژیوان دیاریدەکات.
بۆ ئەو کێشە مەبدەئییانەی بەرژەوەندی گشتی تێدا بێت، لیژنە شورای ناوبژیوان دادەمەزرێنێت و بڕیارەکانی لە بڵاوکراوەی بەرپرسیاتێتی هونەرەکان بڵاو دەکاتەوە.

دەستپێشکەری ئیندیڤیجواڵ

لیژنە بانگەوازی هەموو دانیشتوان دەکات بۆ ناردنی هەر پێشنیار و پڕۆژە و ڕاپۆرت و بیروڕایەک کە دەبێتە هۆی پێشکەوتنی هونەر یان ڕزگاربوونی فیکری یان مەعنەوی هونەرمەندان یان بەپێزکردنی ماتریاڵی بەرھەمەکانیان ل□ بەرچاوە.
لەوبارەشەوە ڕاپۆڕتێک پێشکەش بە کۆمۆنە دەکات و پشتیوانی مەعنەوی خۆی و هاوکاری لەگەڵ هەر شتێک کە بەگونجاوی بزانێت، دەردەب□ی□ت.
داواش لە ڕای گشتی دەکات بۆ پشتگیری لە هەر هەو□□ک□ی پێشکەوتووخواز و ئەو پێشنیارانەی لە بڵاوکراوەی بەرپرسیارێتی

هونەرەکاندا بەناو دەکرێتەوە.
لە کۆتاییدا، بە وشە، بە پێنووس، بە خامە، بە دووبارە چاپکردنەوەی شاکارە جەماوەرییەکان، بە وێنەی وشیار و بەرزکەرەوە کە دەتوانرێ بە زەری بڵاوبکرێتەوە و لە هۆڵەکانی شارەوانی لادێ بەنازەکانی فەرنسا نمایشی بکرێت، لیژنەکە کاردەکات لەسەر تازەبوونەوەمان، گرتنەدەستی جڵەوی سامانی کۆمەڵایەتی، داهاتووی درەوشاوە و کۆمارێکی گەردوونیی.

گ کۆربی ، موولینێ ، ستێفەن مارتان ، ئەلێکساندەر ژووس ، ڕۆزینیش ، تریشون ، دەلوو ، ژوو لەهیرو ، س شابرێت ، ه دوبوا ، ئەی ڤالینیێر ، ئوژین پۆتیێ ، پیراین ، ئەی میوللارد.
تێبینی وەرگێڕی ئینگلیزی : فیدراسیۆنی هونەرمەندان، گروپێکی ڕادیکاڵی پێکهاتوو لە شێوەکاران و پەیکەرسازان و شارەزایانی ڕازێنەرەوە، لە مانگی نیسانی ساڵی ١٨٧١ کۆبوونەوە بە دووبارە هەڵسەنگاندنەوەی ڕۆڵی هونەر لە هەناو کۆمۆنەی پاریسدا.

تێبینییەکان مەشخەڵ ئامادەی کردوون :
(١)ڕیفاهیەتی کۆمەڵایەتی خەیاڵەی سیاسی کۆمۆنەی پاریس کریستین ڕۆز چاپخانەی (مەیپەڵ پرێس) ئەمریکا ٢٠١٥.
(٢)ئەو پێشەکییە لە نووسینی دەستەی بەرێوەبەری سایتی (Red Wedge)ە کە لە ١٥ی نیسانی ساڵی ٢٠١٦ ئەم بابەتەیان لە سایتەکەیان ئامادە کردووە و وەرگێراوە. کە یەکەمین وەرگێرانی مانیفێستی هونەرمەندانی کۆمۆنەی پاریسە بە زمانی ئینگلیزی و جێی خۆشیەتی بەڵام یەکەمین وەرگێڕانی ئەو مانیفیستەشە بە سەر زمانی کوردی.
(٣)ناوەکان وەک خۆیان بەپیتی لاتین:
G. COURBET, MOULINET, STEPHEN MARTIN, ALEXANDRE JOUSSE, ROSZEZENCH, TRICHON, DALOU, JULES HÉREAU, C. CHABERT, H. DUBOIS, A. FALEYNIÈRE, EUGÈNE POTTIER, PERRIN, A. MOUILLIARD

سەرچاوە :
http://www.redwedgemagazine.com/online-issue/manifesto-federation-artist-commune

کامەیە ئیسلامیی میانڕەوە؟..
ستیڤان شەمزینی

هەمیشە ئەشکالم هەبووە لەگەڵ ئەو پۆلێنەی، رەوتە ئیسلامییەکانی دابەشکردووە، بەسەر دوو ئاراستەی، توندڕەو و میانڕەو. چوون لە بناغەدا هەردوو رەوتەکە لە دوا وێستگەدا بە یەک دەگەنەوە، ئەویش دامەزراندنی دەوڵەتی ئاینیی و سەپاندنی بیروڕا تایبەتییە ئیسلامییەکانی خۆیانە. دەتوانم بەڵام ئەو پۆلێنە هەڵەیەکی میتۆدییە. ئەگەر بە ناسینەوەی خودی رەوتەکانیش بێت، بە لەمەودوا پێویستمان بە تەسمیەیەکی تر هەیە، لەبەرئەوەی یەک ساڵ حوکمی "ئیخوان" لە میسر کە بە رەوتە میانڕەوەکە ناسراوە. بۆی سەلماندین ئەوەی بە هەڵەدا چووە لەم مەسەلەیەدا، ئێمەی عەلمانییەکانین، چوونکە "ئیخوان" هەر ئەو خەونەی هەیە پێشتر "بن لادن" یان "عەلی بلحاج" یان "سەید قوتب" هەیانبوو.

ئەگەرچی هێشتا خەڵکانێک هەن، مکوڕن لەسەر ناوزەدکردنی ئیخوان وەک رەوتی میانڕەو، بەڵام بە دیقەتدان لە مێژووی سەرهەڵدان و گەشەکردنی ئەم رەوتە لە 1928ەوە تا نووکە، پانۆرامایەکە و راستییەک نیشان دەدات: ئیخوان نەک ریفۆرمخواز و میانڕەو نییە، بەڵکو دایکی کۆی رێکخراوە ئیسلامییە تیرۆریستی و جیهادییەکانە. هەر خودی "حەسەن بەننا"ی دامەزرێنەی ئیخوان، پێشتر ئەندامی گروپێک بووە بە ناوی "کۆمەڵەی نەهی عەن مونکەر" کاری ئەم گروپەش ترساندن و هەڕەشەکرن بووە لەو کەسانەی گرنگیان بە ژیانی ئاینیی نەداوە. تەنانەت ئەوانەی وەک خۆی بیریان نەدەکردەوە، بە "خەواریج" پێناسەی دەکردن کە کاریان دروستکردنی ناکۆکییە لە ناو ئیسلامدا، بۆیە لە بەرامبەر ئەوانەدا دەیووت "هەرچی تەفرەقە بنێتەوە، بە شمشێر لێی بدەن".

هەر "بەننا" داوای لە مەلیک "فاروق" دەکرد، رێگری بکات لە چالاکیی حزبە سیاسییەکان لە میسر، بەو پێیەی دەبێتە هۆی ناکۆکی، ئەوەش پێچەوانەی شەرعی ئیسلامە. جیا لەمەش لە "پەیامی جیهاد"دا بە راشکاوانە دەڵێت "جیهاد فەرزێکی پێویست و ئاشکرایە، هەر دەبێ بکرێت". مەبەست لە جیهاد لێرەدا جەنگانە لە دژی ناموسڵمانەکان، نەک رووبەڕووبوونەوەی دەروون. چوونکە بەننا ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەر بە سەحیح نازانێت کە دەڵێت گەورەترین جیهاد، جیهادی نەفسە. دواتر لە هەناوی "ئیخوان"دا کەسێکی وەک "سەید قوتب" لە

دایک دەبێت، کە باوکی ڕۆحی ئیسلامییە جیهادییەکانە، ئەم پیاوە لە کتێبی “مەشخەڵەکانی ڕێگا”دا هەموو جیهان ڕەتدەکاتەوە و دەڵێت “ئەمڕۆ هەموو جیهان لە جاهیلییەتدا دەژی”. قوتب پێیوابوو ئیسلام بە زەبری شمشێر دەچەسپێت، بۆیەکا پێویستە موسڵمانی راستەقینە شمشێرەکەی لە کەلان هەڵنابێتە دەرەوە بۆ جیهاد.

بەشێوەیەکی گشتیی ئیخوان کە بە حساب باڵە میانڕەوەکەیە، بە درێژایی مێژووی خۆی نەیتوانیوە بیسەلمێنێ ڕەوتێکی میانڕەوە و درێژە بە خەتی ریفۆرمخوازانەی “ئەفغانی و محەمەد عەبدە” دەدات. بەڵکو وەک “د.ماهر شەریف” دەڵێ “ئیسلامی سیاسیی کە گروپی ئیخوان موسلمین نوێنەری بووە، لە ڕەهەندی ریفۆرمە دینییەکەی ئەفغانی و عەبدە دابڕاوە و کاری بەسەرەوە نییە.. ئەو دابڕانە هەموو بەهرەکانی ریفۆرمی دینی وەک ڕەهەندێکی سەرەکیی ئەندێشە لە باربرد و دەشێ بە بەڵگەی شکستخواردنی بەرچاو رووونیی فیکری عەرەب بژمێردرێت”.
وەلێ ئیخوان هەندێک جار و لەو قۆناغانەی هیچ دەسەڵاتێکیان نەبووە پڕۆژەی ئیجابیان هەبووە، وەک ئەوەی ساڵی 2004ی میسر، کە دەی چەپڕەوێکی وەک “سادق جەلال ئەلعەزم”ی خۆشکرد بوو، تا ئەو راددەیەی وتی “لەم پڕۆژە چاکسازییە هیچ شوێنێک بۆ گووتارە کۆنەکەی ئیخوان نەماوە، بگرە کەمێکیش فیکری لیبرالی مودێرنی دەوڵەتی مەدەنی لە خۆگرتووە”. کەچی دوای 8 ساڵ کە ئیخوان لە میسر دەچێتە سەر دەسەڵات ئەم پڕۆژە بەناو چاکسازیخوازانە دەبنە بەقی سەر ئاو و ئیخوان بە ماکە ڕەسەنەکەی دەگەڕێتەوە کە بریتییە لە توندڕەویی ئایینیی.

من پێموایە ئیسلامی سیاسیی بە گشتیی، بە “ئیخوان”یشەوە ناتوانن لەگەڵ کرۆکی سیستمی دیموکراتی و لیبرالیزم و مودێرنە هەڵبکەن، ئاخر بە هەڵکردنیان لەگەڵ دیموکراسیدا، ناتوانن وەک حزبی ئایینیی بمێننەوە، شێوەکەیان دەگۆڕێت بۆ شتێکی دیکە. هەروەک “هاشم ساڵح” بۆی چووە: لەسەرەوە ئەو پرسیارەی رووبەڕووی (میانڕەوەکان) دەکرێتەوە ئەمەیە: ئایا ئەوان رازی دەبن پڕۆگرامەکانی خوێندنی ئاین بگۆڕدرێت، تاکو لە فقهی تەکفیرەوە بگوێزرێتەوە بۆ فقهی بیرکردنەوە؟ یاخۆ لە فقهی سەدەکانی ناوەڕاستەوە بگوێزرێتەوە بۆ فقهی سەدەکانی مودێرنە؟. ئایا دەتوانن عەقڵیان فراوان بکەن و دەستبەرداری دەگماکانیان بن و تەبگەن کە پێشکەوتن شتێکە دەکرێت جێبەجێ بکرێت، بگرە پێویستە جێبەجێ بکرێت تەنانەت لە کاروبای ئایینیشدا؟.

وەک خۆم لەو بڕوایەدام، ئیسلامییەکان ناتوانن ئەمە بکەن، چوونکە ئەو بنەما فکریی و ئایدۆلۆجییەی دەستی بۆ بابای ئەوانەوە گرتووە، لەسەر نەفیکردنی بەها مودێرنەکانی سەردەمی دیموکراسیی و لیبرالیزم راوەستاوە. ئیسلامی سیاسیی هەموویان بزافێکن بۆ پێشگیریی لەو سیستەمە ڕۆژئاواییانە دروستبوون، تا ئەوەی کۆمەڵگە لە زەمەنی بیرکردنەوەی سەدەکانی ناوەڕاست رابگرن.

لەوانەیە، کەسانێک هەبن، ئەم بیرکردنەوەی من بە پێشگیریی یان بەویژدانی و بێ ئینسافی لە قەڵەم بدەن، بەڵام چاوەڕوانی ئەوە ناکەم، چی دەوترێت، لە بەرئەوەی ئەو ئەزموونە تاقیکراوانەی ئیسلامی سیاسیی کە تا ئێستا بینیوومانە، بە زمانێکی راشکاوانە تەرجومەی ئەوەی بۆ کردووین، "میانڕەو و توندڕەو" تەنیا تەسمیەیەکی نائەقڵانی و نامیتۆدییە، چوونکە هەموو ئیسلامی سیاسیی توندڕەو و سەلەفین "سەلەفی بەو مانایەی خەونی گەڕانەوەیان هەیە بۆ پێشین". هەروەک لەبەردا قسەیەکی زۆر جوانی "راشد غەنوشی" گەورە ئیسلامیستی تونسی زۆر گونجاوە بۆ پاڵپشتی هزرینەکەی ئەمە کە دەڵێ "کاری خومەینی و حەسەن بەننا و مەودودی هەر یەک شتە".

ستۆکهۆڵم – سۆلنا

حیکایەتی مۆک و ماڵەکانی کۆمپانیای وشەو سەرنجێک!.. تاهیر عیسا

حیکایەتی مۆک وماڵەکانی کۆمپانیای وشە، سەردێڕی وتارێکی سالار عەزیز، ی بەکرکوژی شاعیرە کەلە هەندێک ڕۆژنامە کوردییەکاندا بڵاوبۆتەوە و لە بەشێکی وتارەکەیدا دەڵێت:- (پاش وازهێنانی کاك نەوشیروان و وەرگرتنی گردی زەرگەتە و ئەپارتمانێکی گەورەو ٢٨٠ دۆنم زەوی لە بازیان و دە ملیۆن دۆلار لەلایەن مام جەلالەوە، ئێمە یانی کاك مولازم عومەرو کاك قادری حاجی عەلی و من، بە چاکمان زانی لەگەڵ کاك نەوشیرواندا لەمەڕ پێکەوە کارکردنێکی نوێ ئەم جارەیان بە شێوازێکی جیاواز لەناو یەکێتیدا، گفتوگۆ بکەین. پاش چەندین

جار دانیشتن و وتووێژ، لەئەنجامدا دەستەیەکی پێنج کەسیمان وەك سەرکردایەتی ئەم مینبەرە پێکهێنا کە بەشێوەیەکی ئاشکراو دیموکراتیانەو سەردەمیانە لە پێناوی چاکسازی لەناو ڕیزەکانی یەکێتی نیشتمانی کوردستاندا درێژە بەخەباتی بدات.
ئەوەی ئەبوە بەربەست لەم کارەدا هەوڵی کاك نەوشیروان بو، کە ئەیویست ئەم موڵك و ماڵە لەسەر کومپانیای وشە تاپۆ بکات کە هی خۆی بو. بۆیە ئێمە پێمان وت باشتروایە بەناوی تۆوە نەبێ، ئەم ڕێبازە یەکێ لەکارە گرنگەکانی چونەوەیە بەگژ ئەوانەی تەماعیان لەسەروەت و سامانی خەڵك و ئەم نیشتمانەیە، با هەوڵبدەین ڕێگەکی دی بدۆزینەوە. کاك نەوشیروان وتی با بەناوی هەرپێنجمانەوەی بکەین. ئێمە رەتمانکردەوەو رازی نەبوین و بە شۆخییەوە وتمان یانی کە مردین مناڵەکانمان بێن و بڵێن بەشی باوکمانی پێوەیە!!!).

نەکبەتی و نەهامەتی خەڵکی کوردستان، تەنیا لە بوونی دەستەڵاتێکی گەندەڵ و فاسیدو دژی ئازادی و دژی یەکسانی ئینسانکوژدا، نییە !
بەڵکو لە بوونی ئەو ئۆپۆزیسیۆنەش دایە کە جارنا جارە لەناو گێرەی ڕوداو و ململانێ سیاسیی و کۆمەڵایەتی وئابوریی و چینایەتییەکانی کۆمەڵگادا، وەک فریادڕەس دەردەکەون و سواری شەپۆلی ناڕەزایەتەکانی خەڵک دەبن، کە سالار عەزیز، خۆیشی پێشتر بەشێک بوو لەم درێژەی گۆڕان وگۆڕانخوازی، پاشەڵ وداوێنیان زۆر لە پاشەڵ و داوێنی ئەوانە پاکتر نییە کە لە بەرامبەریاندا وەک ئۆپۆزیسیۆن سەرهەڵدەدەن!
نەوشیروان مستەفا، کە وەک کاریزمایەکی فریاد ڕەس وبەڕواڵەت خاکی، لەناو دەی جەماوەرێکی مەحروم ومەزڵوم و مەغدوردا، بە دەورانێک توانی جێگای خۆی بگرێت و لەخشتەیان بەرێت، کە لەپشتی ئەو بەخاکیی بوونەشیدا کە بەناڕەوا وەک عەبایەکی پیرۆز بۆ بەپیرۆزکردنی بەبەریدا دەکرا، دەیان کردەوەی دژی مرۆیانەی کۆن و تازەیان چاوپۆشی لێدەکردوو هەموو تاوانەکانیشی لەدیدو بۆچوونی هەر ئەو جەماوەرەدا، پاساو دەدراو تاوان و جینایەتکردنیشی بەشێک لەئایندەی بزوتنەوەکەشدا وەک پێویستییەک لەململانێ سیاسییەکانیدا شەرعییەت پێدەدرایەوە!
ئەگەر کوژرانی وریای کادیری کۆمەڵە لە ڕێکخستنەکانی دوکاندا بە تەوری جەبارفەرمان و بەفەرمانی نەوشیروان، لەهەشتاکاندا، لەسەر جیاوازی بۆچونەکانی و عەراقچی بوونەکەی و گوللەبارانکردنی عەواسوری پێشمەرگەی حیزبی سۆسیالیست بە بەرچاوی خێزان و منداڵ وکەس وکاریەوە، لەلایەن نەوشیروانەوە لەساڵی ١٩٨١،دا وەک دیلی شەڕو کارەساتی قەناقەو پشتئاشان و قەتڵ و عامی شیوعیەکان و

گوللەبارانکردنی دیلەکانیان، وەک خۆیان ئیدیعای دەکەن بەشێک بن لەمێژوویەک وەک بەرەنجامی ململانێی خوێناویی و توندو تیژیانەی نێوان لایەنە جۆراوجۆرەکانی ناو شاخ ولادێکاندا، ئەی دەبێت هێرشی ئاسایشی سلێمانی بەفەرمانی نەوشەروان، بۆ سەر پێنج لە کادرانی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری عێڕاق و لەخوێنهەڵکێشانیان و نەدانەوەی تەنانەت تەرمەکانیشیان بە کەس وکاریان ودواتریش داخستنی تەواوی بارەگاکانی ئەو حیزبەو قەدەغەکردنی هەڵسوڕانی سیاسیان و ڕاوەدوونانی کادیرو لایەنگرانیان، لەسەردەمی شارو گەمەو پڕوپاگەندەی دیموکڕاسیدا، پاساواکەی چیبێت؟ کە هەموو ئەمانە لەلای جەماوەرەکەی چاوپۆشی لێدەکراو هیچ حیسابێک لەسەر مێژوی ئەم دەست هەتا ئانیشک بەخوێنە نەدەکرا، هەر ئەوەیان لەچاوەڕواندەکرا، کە ئاکامەکەی ئەمڕۆ دەیبینین، کەچباجێکی قورسیان لەسەر خۆشخەیاڵیە پوچەکانی خۆیاندا!

ئەو نەک هەر خاکی نەبوو، سەرباری هاوتابوونی مێژووی خوێناویان لەگەڵ بنەماڵە تاڵانچی و فاسیدەکانی دیکەش، تۆزقاڵێک، جیاوازی نەبوو، کە بەملیۆنان دۆلارو بەدەیان دۆنم زەوی زارو کۆمپانیاو کۆشک وتەلاری وەک میرات بەکوڕەکانی جێهێڵا.

ئەگەر مێژووی حوکمڕانی کۆن و تازەی هەر یەکە لە بارزانی و تاڵەبانی و حیزب و بنەماڵەکانیان وەک نوێنەری سەرمایەو سەرمایەداران لەکوردستاندا، پڕ بێت لە ناشیرینی و قێزەونیی، جەنگ وکوشتاری ناوخۆیی، دیلکوژیی و ژنکوژی وسەرکوتی سیاسیی و سەرکوتی خۆپیشاندان ودەنگی ناڕازی، کوشتن وتیرۆری چالاکانی سیاسیی،،،، هتد ،،،ئەوا هەر ئۆپۆزیسیۆنێکیش کە لەسەر بنەمای هەمان سیستەم و هەمان سیاسەت وجیهانبینی و هێشتنەوەی هەمان یاساو ڕێسای کوێرانەی بازاڕی ئازادو هەمان پەیوەندی ئابووری وکۆمەڵایەتیدا، بە کەم وبە زیاد دەردەکەوێت، ئینجا چی بەناوی گۆڕان وگۆڕانخوازی بێت یان بەناوی نەوەی نوێ ونوێخوازی بێت، بەبێ شک کارنامەی سیاسی ئایندەشی لەمانەی پێشخۆی باشترنابێت، هەروەک ئەمڕۆ گۆڕانخوازانی دوێنێ ی باوکی هەژاران، لە پاڵ دەسەڵاتێکی سەرکوتگەرو دژە ئازادی ویەکسانی ئەمڕۆدا دەبینین، چۆن بەفیعلی بوونەتە نەک گۆڕانخواز، بەڵکو لەمپەر لەبەردەم گۆڕان وگۆڕانخوازیدا. ئەمەش ئاکامەکەی جگە لە چاندنی تۆوی نائومێدی و دڵدەنگی لەناو زەین و تێگەی گشتیدا بە گۆڕانکاری و دنیایەکی باشتردا چیدیکەی لێشین نابێت و هاتنە میدانی ئۆپۆزیسیۆنێکی ڕاستقینە لەناو هەناوی جەماوەری کرێکارو زەحمەتکێشدا دەباتە دواوە، کە بەقازانجی چینی فەرمانڕەواو حیزبەکانیدا شکاوەتەوەو دەشکێتەوە.

لینکی وتارەکەی سالار عەزیز:-
https://www.awene.com/article?no=17172&auther=2591

تاهیر عیسا
20.03.2021

لویز میشێڵی شاعیر و ڕۆڵی شۆڕشگێرانەی لە (کۆمۆنەی پاریس)دا.. ئامادەکردن و وەرگێرانی: عەبدوڵا سڵیمان (مەشخەڵ)

سەرەتا
لویز میشێلی شاعیر و خەباتکاری سۆشیالیست، بێ هیچ گومانێک گرنگترین فیگەری سیاسی لە نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدە بووە، کە بەدەنیاییەوە یەکێک بووە لە ژنە هەرە بەهێزەکانی سەردەمی خۆی. میشێڵ چ بە نووسینیان بە وتارە ئاگرینەکانی کاریگەری زۆری لەسەر هەزاران ژن و پیاوی فەرەنسی و ئەوروپی هەبووە، بە هۆشیاکردنەوەیان سەبارەت بە دادپەروەری کۆمەڵایەتی بە هەژاران و چینی کرێکار. دەسەڵاتدارانی فەرەنسا لە هێزی ئەم ژنە شاعیرە سۆشیالیستە شۆڕشگێڕە کە دواتر دەبێت بە (ئەنارکیست)زۆر ترساون. میشێڵیش شەو و ڕۆژی پێکەوە گرێ دەدا لە پێناو گەیشتن بە ئامانجە چینایەتییەکانی کرێکاران. ئەم ژنە شاعیر و سۆشیالیستە لە ٢٩ی ئایاری ساڵی ١٨٣٠ لە فەرەنسا لەدایکبووە. لەسەر دەستی دایک و نەنک و باپیری گەورە دەبێت. میشێل پەروەردەیەکی جوان پەروەردە دەکرێت و خۆشەویستی ئینسان و تەنانەت ئاژەڵیش وەکو زیندەوەرێکی خاوەن مافی ژیان، دەبێتە بەشێک لە پێکهاتەی ئینساندۆستی ئەم ژنە شاعیر و خەباتگێڕە. هەربۆیەش ژمارەیەک ئاژەڵی لەماڵەوە ڕاگرتووە. پێبەپێی گەشە و گەورەبوونیشی، هاوسۆزیی و تێگەیشتنی سەبارەت بە

چەوسانەوە باڵا دەکا. ئەمەش وای لێدەکات ساڵ لەدوای ساڵ غەریزەی یاخیبوون سەبارەت بە نادادپەروری کۆمەڵایەتی بەرەو ڕێگایەکی شۆڕشگێڕانەی ببات. بەرەو ئەو باوەڕەی ببات کە خەبات بکات لە پێناو دنیایەکی بێ ستەم و چەوسانەوە. لە کانوونی دووەمی ساڵی ١٨٥٣ دەبێتە بەڕێوەبەری قوتابخانە و بەردەوامیش ئارەزووی ئەوەی هەبووە سەردانی پاریس بکات. لە پاریس ئەو هەستەی لا دروست دەبێ کە خەڵک لێرە دەتوانن زۆر بە چاکی دژی دەسەڵاتی ئیمپراتۆر، تێبکۆشن. لە پاریس فەکسی چووە سەر وانەبێژی و نووسینی شیعر و خوێندنەوە. هەر کاتێکیش بۆی بلوایە ئامادەی ئەو کۆڕ و موحازەراتانە دەبوو کە دەربارەی فیزیا و کیمیا و یاسا بوون بۆ ئەوەی تینووێتی میشێل بە مەعریفە بشکێنن. شەوانیش کاتێک دەگەڕایەوە بۆ ماڵ ئەو قوربانیانەی دەبینی کە بە شەقامەکانی پاریسدا بڵاو بوونەتەوە. میشێل لە شیعرێکیدا گوزارشتی لەوە کردووە کە چۆن ئەو قوربانییانە دەستیان لە ڕوحی گیر کردووە.

تاوانباران و لەشفرۆشانم بینی و
کەوتمە قسەکردن لەگەڵیان
ئێستا ڕوونی دەکەمەوە
گەر پێتوایە لەوەتەی هەیە هەر وا بوونە
دەبێ ئێستا ئەم جنسی ئەهریمەنانە
دەستیان چۆتە خوێن و خراپەکاری پیرۆزی
بەدووی خۆیان ڕابکێشن
تۆ وات کرد ئەو هەموو خەڵکە ببنە نەچیر
ڕێک بەوجۆرەی کە ئێستا هەن.(١)

میشێل لە ساڵی ١٨٦٥ ەوە لەڕێگەی ڤیکتۆر هیگۆی ڕۆمانووس کەوتە بڵاوکردنەوەی شیعرەکانی. ناوەڕۆکی شیعرەکانی لویس وەک دەبینین لە پەیوەندییەکی نزیکدان لەگەڵ خەڵکی هەژار و ستەمدیدەی پاریس و فەڕەنسا. لە بواری بەدەستهێنانی مافەکانی ژنانیش، لویس میشێل و دەستەیەک لە ژنان و پیاوانی سۆشیالیست و خەباتکار (کۆمەڵەی داواکاری بۆ مافی مەدەنییەکانی ژیان) وەک مانیفێستێک لەساڵی ١٨٦٩ دا دەنووسن و کار بۆ جێخستنی دەکەن.

جەنگ و لویز میشێل

کاتێک لە ١٤ی تەمموزی ساڵی ١٨٧٠ جەنگ لەنێوان ئەڵمانیا و فەڕەنسا هەڵگیرسا. پاریسیش لەلایەن سوپاس بروسیا گەمارۆ درابوو. لەو کاتەدا لویز میشێل بۆ یەکەمجار لە ئوتێلی دی ڤیڵ دەستگیر دەکرێ بە تاوانی ئەوەی کە لەگەڵ ئەندری لیۆ خانم توانی کۆمەڵەی خۆبەخش

پێک بێنێت و دەست بدەنە چەک بە یارمەتیدانی ستراسبۆرگ بە دوا بەرەنگاری دژ بە سوپای بروسیا. لە ٢٧ ئەیلوول ئازاد دەکرێ، بەڵام ستراسبۆرگ لەلایەن سوپاس بروسیاوە داگیر دەکرێ. سەباری ئەمەش لویز گەشبینانە درێژەی بەچالاکییەکانی خۆیدا. لویز بوو بە سەرۆکی لیژنەی هوشیارکردنەوەی ژنان لە مۆنمارتەر. ئامانجیشیان ئامادەکردن و دەستبەرکردنی شوێن و خواردن بوو بۆ ئەو کەسانەی کە پێویستییان پێبوو. ئەوە بوو جارێکی تر بە تومەتی ڕێکخستنی خۆپیشاندان لەبەردەم ئوتێل دی ڤێڵ دەستگیر کرایەوە. میشێل بەتوندی ئەو تومەتەی ڕەت کردووە و ڕایگەیاند (من بەهیچ جۆرێک هیچ خۆپیشاندانێکم ڕێکنەخستووە تا لەگەڵ حکومەت وتووێژ بکات چونکە بڕوام بە حکومەت هەر نییە). (٢) لە مانگی کانوونی دووەمی ١٨٧١ پاریس خۆی بەدەستەوەدا و بروسیا ڕێی بە فەرەنسییەکاندا حکومەتێکی نوێ هەڵبژێرن. ئەوحکومەتە زۆربەی زۆری لایەنگرانی پاشایەتی تێدا بوو کە خەریکی پلان دانان بوون سوپای نیشتمانی نەهێڵن و کۆماریخوازەکان دەستگیر بکەن، بەڵام سەرنەکەوتن بەهۆی ئەوەی خەڵک کەوتنە دژایەتیکردنیان و ئینجا هەڵاتن بۆ فەرسای. بۆیە لە ١٨ ی ئازاری ١٨٧١ خەڵکی پاریس شارەکەیان گرتە دەست و کۆمۆنە سەربەخۆکانیان دامەزراند کە خەڵک خۆی حوکمی خۆی دەکرد.

کۆمۆنەی پاریس

کۆمۆنەی پاریس شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی بوو هەوڵی دەدا ئازادی و یەکسانی بۆ خەڵکی پاریس دەستەبەر بکات. لویش میشێل وەک زۆر جەنگاوەری تر خۆی بە تەواوەتی تەرخان دەکات بۆ کۆمۆنەی پاریس. لەسەنگەرەکاندا شەڕی کرد و خۆی تەرخان کرد بۆ ئەو کێشە مەزنە. ئامادەی گیانبەختکردن بوو لەپێناو ئازادیدا. لویز لە بیرەوەرییەکانیدا ئاوا دەربارەی خەبات دەنووسێت (لە بیر و هۆشی مندا لە شەوێکی بەهاردا هەست بە تاریکییەکی نەرم دەکەم. ئەویش ئاياری ساڵی ١٨٧١ە. وە ڕەنگدانەوەی گڕی سووری ئاگریش دەبینم، ئەویش پاریسە کە گڕی گرتووە و ئەو گریش سەبەینێیە.)هەروەها دەڵێت(ئەو..من چ دڕندەیەکم،حەز لە بۆنی باروت و بۆنی چرە دووکەڵ و ساچمەی نەو هەوا دەکەم. بەڵام لە پێش هەموو شتێکەوە من دڵسۆزی شۆڕشم(٣)

ئەم شاعیرە تا توانی جەنگا لە پێناو ئازادی و یەکسانیدا. لە سەنگەرەکانەوە بە تفەنگەکەی بەرگری لە کۆمۆنە دەکرد. لویزی شاعیر لە بەڕێوەبەری قوتابخانەوە و ژنێکی قژ ماش و برنجی پەنجا ساڵییەوە بوو بە قسەکەر و ڕابەری ڕێکخراوی ژنان بۆ بەرگری لە کۆمۆنەی پاریس و یارمەتی دەری برینداران و باڵەخانە بە باڵەخانە

دەچوو تا ڕیزەکانی ژنانی ئامادەساز بکات.

لویز میشێڵ بە جلوبەرگی سەربازییەوە لە دەورانی دەسەڵاتی کۆمۆنەی پاریسدا

لە کۆمۆنەی پاریسدا ئازادییەکی بەربڵاو بە فیعلی بوونی هەبوو. ئازادییەک دوور لە هەموو گزی و فزییەکی بۆرژوازییانە، لەوەدا کۆمۆنارەکان گرنگترین بڕیارە شۆڕشگێڕەکانی خۆیان دەرکرد کە دواتر ئەو بڕیارانەی کۆمۆنە بوونە بنەمای بڕیارگەلێک کە فەرەنسا لە هەنگاوەکانیدا بەرەو عەلمانییەت نای.وەک (بڵاوکردنەوەی پەروەردەی گشتی بەسەر پەرشتی جول فیری، ساڵی ١٨٨٣ خوێندن بووە خۆڕایی لە دەزگا دەوڵەتییەکان، ساڵی ١٨٨٦ بڕیار درا پەروەردە تەنها کاری مامۆستا عەلمانییەکان بێت.)(٤)

تابلۆی لویز میشێڵ کاری هونەری هونەرمەندی فەرەنسی جەی جیڕارد ساتۆری ١٨٧١

لویز دوای ڕووخانی کۆمۆنەی پاریس

دوای ڕووخانی کۆمۆنەی پاریس لویز میشێڵ ناچار بوو خێر ڕادەستی دەسەڵاتداران بکات ئەگەر نا دایکی گوللەباران دەکەن. میشێل لەگەڵ دەستگیرکراو و چالاکوانەکانی تر بە پێیان لە فەرسایەوە بە ساتۆری دەبردرێن. بەدرێژایی ڕێگا هەندێکیان گۆڕەکانیان پێ هەڵدەکەنن و هەر لەوێ گوللەبارانیان دەکەن. لە کۆی خۆیدا سی هەزار پیاو و ژن و منداڵ ئیعدام دەکەن. لە ١٦ دیسەمبەری ١٨٧١ لویز میشێڵ لە تەمەنی سی و شەش ساڵیدا لەلایەن حکومەتی فرسایەوە دەدرێتە دادگا بە تاوانی ئەوەی :

یەک : هەوڵدان بۆ ژێرەوژوور کردنی حکومەت.

دوو : هاندانی خەڵک بۆ چەک هەڵگرتن.

سێ : لەبەرکردنی جلی سەربازی و چەک کردنە شان.

چوار : ساختەکردنی دەکیومێنت.

پێنج : پلاندانان بۆ کوشتن.

شەش : دەستگیرکردنی نایاسایی و ئەشکەنجە و کوشتن.

کاتێکیش لێیان پرسی ئەگەر شتێکی هەیە بۆ بەرگریکردن لە خۆی، لویز میشێڵ وەڵامی دایەوە : (نامەوێت بەرگری لەخۆم بکەم و وە ناشمەویت کەس بەرگریم لێبکات. من بە تەواوەتی بەرپرسیاری سەرجەم چالاکییە کۆمەڵایەتییەکانی خۆمم، بە تەواوەتی قەبووڵمە و بە هیچ خەلادانێک. ئاواتەخواز بووم دژایەتی داگیرکاری فرسایم بە سەنگەری گڵ و ئاگر بکردایە. من هیچم دەستنەکەوت خۆم دەستپێشکەری کارەکانی

خەمم.)(٥)

ژنانی زیندانی بەشداربوو لە کۆمۆنەی پاریس کە بە پێیان دەگوازرێنەوە بۆ زیندانی ساتۆری ساڵی ١٨٧٣.

میشێل لە دوا ساڵەکانی ژیانیدا پاریس سەرەتای سەدەی بیستەم

لویز میشێل جگە لەوەی جەنگاوەرێکی کۆمۆنە بووە، لەهەمان کاتیشدا شاعیریکی بەوەفا بووە سەبارەت بە هاوڕێ کۆمۆنارەکانی و بەرگرەکارێکی سەرسەخت بووە لە هاو سەنگەرانی و ئەو بەرگریکردنەش بە کردەوە و هەروەها لە بەرهەمە شیعرییەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە. ئەوەتا لەشیعری گوڵەمێخەکی سووردا کە بە یادی کۆمۆنار تیوفیل فریە نووسیوە، کە تیوفیل وەک کۆمۆنارێکی شۆڕشگێڕ ڕەتی دەکاتەوە دان بە دادگای سەربازی بنێت و سەرەنجام ئیعدام دەکرێت.

براکانم!
ئەگەر ڕۆژێ گۆرستانی سارد بوو بەجێگام
وەک دوا هیوا
چەن گوڵەمێخەکی سووری پشکووتوو
بخەنە سەرگۆڕەکەم.
لەدوایین رۆژەکانی ئیمپراتۆریدا
ئەوکاتەی خەڵک هەڵسابوون
مێخەکی سوور بزەی تێبوو
باسی ژیانی دووبارەی هەموومانی بۆ دەکردین.
ئێستاش بپشکوە
لەژێرسێبەری تاریک و تەنگی زیندانەکاندا
بپشکوە لە پەنازیندانییە خەمبارەکە و
بەژێکەچۆن خۆشمان دەوێ.
بەژێکە لەمسەردەمی گۆڕانکارییەدا
هەرداهاتوو دەیباتەوە
بەژێکە سەرکەتووی تۆوەڵ بزرکاوی شەڕ
هەروەک دەڵاوی شەڕ دەمرێ! .(٦)

لویز میشێک نەک تەنها وەک هەڵسوڕاوێکی بزووتنەوەی سۆشیالیستی، بەڵکو وەکو ژنێکی فیمینیست لەبازنەی ئیش و کارە فیمینیستییەکانیشدا چالاک بووە. جگە لەوەش ئەم شاعیرە هەر لە بەرایی تەمەنییەوە دەستی کردووە بە شیعر و کورتە درامای نووسیوە و بەردەوام بەرهەمە ئەدەبییەکانی بە نووسەرانی ناودار ڤیکتۆر هیگۆ ناردووە تا ئاخرین ساتەکانی ژیانی. جگە لەشیعر میشێل کتێبی(کورتکراوەکان)ی نووسیوە کە بریتییە لە یادەوەریی خۆی لەسەردەمی

کۆمۆنە و دوای کۆمۆنە. ڤیکتۆر هیگۆش جـــوانترین شیعـــری بۆ میشێڵ نووسیوە.

ئەو کەسانەی کە شارەزان
بەشیعرەکانی ڕەمزاوی و شیرینی تۆ
بە ڕۆژەکان، شەوەکانت، بەخشندەیی و فرمێسکەکانت، بۆ هەمووان
بەلەخ□ بوردوویی تر
....
چاکێتی تۆ، سەربەرزیت وەکوو ئافرەتێ
لەڕێی خەڵکا نیگای قووڵی پڕ نەفرەتت
ل□ هەموو نا مرۆڤەکان
قاچی ئەو منداڵانەی دەستت گەرمی کردوون□ تەوە..

ڤیکتۆر هیگۆ درکی بەو ڕاستییە کرد کە لوید میشێل جگە لە کاری باشە و خەباتگێڕیی شتێکی تر ناکات، بۆیە بەم دێرانە کۆتایی پێ دێنیت.

ئەوەی ئەوان بیەکجاری دەشڵەژێنی
دوو روحی ل□ یەکت□ نراون
ئاژاوەی خواوەندانەی ئەستێرە ورشەدارەکان
کەلەناخی دڵی گەورە و پێداگردا
دێتە بەرچاو
هەروەکوو ئەو پرشنگەی کە
لە لەرینەوەی بڵێسەدا دێتە دی.(۷)(*)

میشێڵ لە دوا ساڵەکانی ژیانیدا پاریس سەرەتای سەدەی بیستەم

دوای نەمانی کۆمۆنەی پاریس لە ۷۲ ڕۆژی تەمەنیدا کە پڕ شانازیترین ڕۆژەکانی ژیانی لویز میشێڵی شاعیر بوو. میشێڵ دوای بیست مانگ، لە ۸ی ئابی ۱۸۷۳ دەگوازرێتەوە بە کەشتی سەربازی بەرەو کالیدۆنیای نوێ.(۸) ئەو گەشتە چوار مانگ دەخای□ن□ت و لەو ماوەیە ئاشنا دەبێت بە هێنری ڕۆشفۆرت کە دەبێتە هاوڕێی ژیانی و هەروەها بە ناتالی لیمیل. میشێل بۆ ماوەی حەوت ساڵ لە کالیدۆنیای نوێ دەمێنێتەوە و لایەنگری خەباتی خەڵکە ڕەسەنەکەی کاناک دەکات.
پێش کۆتایی هێنان بەم کورتە نووسینە بینینی عەزمی پۆڵاینی لویز کە لە نامەیەکدا بەرپرسی سەربازی زیندانەکەی دەنێرێت ، ڕەنگە بتوانێت پۆترەیتێکی ڕوونتری شۆڕشگێڕانەی لویسمان نیشان بدات.

زیندانی فرسای ۲ی کانوونی یەکەمی ۱۸۷۱

گەورە و بەڕێز
دواجار لەوبەوایەدام ئەو سێ غافڵکوژییەی سەرلەبەیانی سێشەممە ئەنجام دران، بەڕاستی ڕوویاندا. ئەگەر ناتەوێت ملکەچی ئیجرائاتی یاسایی بیت تۆ بە کردەوە ئەوەندەم لە بارەوە دەزانیت کە گوللەبارانم بکەیت. من ئامادەم و دەشتی ساتۆریش نزیکە. تۆ و هەموو هاوکارانت چاک ئەزانن ک ئەگەر لێرە بە زیندوویی دەرباز ببم تۆڵەی هەموو گیانبازەکان دەکەمەوە
بژی کۆمۆنە
لویز میشێل(٩)
لویز میشێلی شاعیر و خەباتگێڕ دوای گەڕانەوەی بۆ وڵاتی فەرەنسا کەوتە گەشت و گەڕان و بوو بە یەکێک لە ژنە ئانارکیستەکانی فەرەنسا. دواجار میشێلی شاعیر لە ٩ ی کانوونی دووەمی ساڵی ١٩٠٥ لە شاری مارسیل لە فەرەنسا چاو لەیەک دەنێت و ئومێد و خەونە چینایەتییەکانی کرێکاران و ئەزموونە پڕ وانەکانی و دراما و شیعر بەجێدەهێڵێت.

سەرچاوە و پەراوێز :

1-Louise Michel edited by Nic Mclillan Published by Ocean Press NewYork U S A 2004 page 31.
2- http://www.iisg.nl/collections/louisemichel/images/a33-045.jpg
Prison Narratives from Boethius to Zana Chapter 6 The radicalization of Louise Michel Nancy Sloan Goldberg Edited by Philip Edward Philips plagrave Mcmillan 2014 page 119
3- http://www.iisg.nl/collections/louisemichel/images/a33-045.jpg
4- لە یادی ١٤٩ ساڵەی کۆمۆنەی پاریسدا، یەکەم حکومەتی هەژاران لە مێژوودا. نووسینی عەلی سیاسی وەرگیراوە لە ماڵپەڕی تایبەتی عەلی مەحموود محەمەد سایتی ئەمڕۆ.
5- https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/michel-louise/1872/red-carnations.htm
6- Stage politics and Gender, French Women’s Drama 1880 – 1923 Chapter 2 Staging the Revolution Louise Michel Cecilia Beach page 27.
7- The Red Virgin Memoirs of Louise Mechil translated by

Bullitt Lowry and Elizabeth Ellington Gunter 1981

8-کالیدۆنیای نوێ چەند دوورگەیەکی سەر بە کۆلۆنیالی فەرەنسایە و کەوتۆتە باشووری ڕۆژئاوای ئۆقیانووسی ئارام.خەڵکە ڕەسەنەکانی ئەم دوورگەیە گەلی کاناکن.

The Red Virgin Memoirs of Louise Mechil translated by -9
Bullitt Lowry and Elizabeth Ellington Gunter 1981

(*) : شایانی باسە بۆ ئەم دوو سێ کورتەشیعرەی لەم نووسینەدا هاتوون سوودم لە وەرگێڕانی هاوڕێ سلێمانی قاسمیانی وەرگرتووە.

تێبینی : ئەم بابەتە لە گۆڤاری هانا ژمارە ٦ ی ساڵی ٢٠٢١ دا بڵاوبۆتەوە.

نێرگز لە چیەوە هاتووە؟.. سامانی وەستا بەکر

به بۆنەی تەمەنی کورتی دەرکەوتنی گوڵی جوان و بۆن خۆشی سروشتیی نێرگس لە کوردستان بەگرنگم زانی ئەم بابەتە جارێکیتر پبڵاوکەمەوە بڵاوکەمەوە کە چەن ساڵێک پێش ئێستاوو بڵاومکردەوە.

نێرگز گوڵێکی سەلکی بەهارەی بۆنخۆش و دەبەرە.
ناوەڕاستی زەردە و گەڵاکانی دەرەوەشی وردو سپین، نێرگز لە سەرەتای کۆژ (وەرز)ی بەهار بە شێوەیەکی خۆڕسک لە دۆڵ و شوێنە ساردەکانی کوردستان ئەڕوێت.
ئەو پانتاییانەی کە گوڵە نێرگزی زۆری تێدا ئەڕوێت و زۆرد ئەچێتەوە، پێیئەوترێت نێرگزەجاڕ.
نێرگز نزیکەی دوو هەفتە ئەمێنێتەوە، ناوەکەی کوردیەکی زۆر کۆنە و لە پەهلەویەوە ماوەتەوە nargis ، نێرگیس، بە فارسییش پێی ئەڵێن نێرگیس کە هەر لە کوردییە کۆنەکەوە وەگیراوە.
نالی ئەڵێ:
(هێند مونتەزیری تۆ بوو، هەتا چاوی سپی بوو… نەرگس، کە لەسەر یەک قەدەم و دیدە چەقی بوو).
وا دەرئەکەوێت کە بەشی یەکەمی ناوەکە (نێر) لە (نێرک) یان بە

زمانی کۆن نەر- هاتبێت کە بریتیە لە سەلکی گوڵەکە لە ژێر زەویا، واتا پێکهاتەی ئێتیمۆلۆژی ناوەکە کوردی بوون و ڕەسەنی ناوەکە دەرئەخات.

Narkissos

هاوکات ناوی نێرگز لە زمانەکانی دیکەی دنیایا زۆر بە چڕی تێکەڵ بە میتۆلۆژیای گرێکی بووە، کۆنترین زمانی هیندۆئۆروپییش کە ناوی نێرگزی تیایا تۆمار کرابێت گرێکیە.

بۆ یەکەمین جار لە کارەکانی هۆمێرۆسدا، ناوەکە بە شێوەی narkissos، نەرکیسسۆس هاتووە. وشەکە، لە ڕووی زمانەوە، واتا گوڵی (نارکیس). واتا نارکیس لە ناوە گرێکیەکە، وەک ناوی شوێن و مەڵبەندێک هاتووە.

لە چاو گرێکی کۆنا گۆکردنی ناوی گوڵەکە نەختێک گۆڕاوە و، بریتیە لە narkiss نەرکیس، کە لە شێوە پەهلەویەکەوە نزیکە وە ناوەکە هەرلە ڕێی گرێکیەوە چۆتە ناو زمانەکانی تریشەوە.

بە لاتینی narciss، نەرسیس. لە فەرەنسی و ئەلمانی narcisse، نەرسیس. لە زمانە ئەوروپییەکانی تریش هەر هاوشێوەیە.

چیرۆکی Narkissos

لە میتۆلۆژیای گرێکیدا هاتووە کە نەرکیسۆس کوڕێکی گەنجی جوانکیلە بووە، ئەو کە بۆ یەکەمین جار وێنەی خۆی لە ئاوی کانیاوێکدا ئەبینێتەوە یەکسەر شەیدای وێنەکەی خۆی ئەبێت، کوڕەکە له شوێنی خۆی بەنج ئەبێت و تا نزیک بوونەوە لە مەرگ بەدیار وێنەکەی خۆیەوە ئەحەپەسێ، پاشان له لێواری کانیاوەکەیا دائەنیشێ و واز لە هەموو شتێک ئەهێنێت. نەرکیسۆس دوای مردنی هەر له هەمان شوێن ئەبێت بەو گوڵە.

دیارە گرێکی بوونی ناوەکەش گونجاوە، بەتایبەت گەر ئەوە بزانین کە وشەی گرێکی narkosis، نەرکۆسیس، کە بۆ بەنج کردن بەکار□ت لە ناوی نێرگزەوە نزیکە و واتاکەشی گونجاوە کە بریتیە لە بێ هەستبوون، سست بوون یان لە پەل و پۆ کەوتن.

گەر سەرنج بەینە دێڕە شیعرەکەی نالی لەسەرەوە، ئاماژە بەوە ئەکات کە نێرگز لە چاوەڕاونی خۆشەویستەکەیا هێندە لەسەر پێ و چاو لە ڕێ وەستاو بووە تا چاوی سپی داهاتووەو و لە شوێنی خۆشیا چەقییوە بە واتای لە جوڵە کەوت و مرد.

ئەمە گومانی ئەوەم لا دروست ئەکات، کە نالی داستانی نێرگزی یۆنانی بیستووە یان خوێندۆتەوە، یاخود داستانێکی هاوشێوەش لای ئێمەش هەبووە و نالی ئاماژەی پێ کردووە.

به ڕاستی هەموو میتۆلۆژیای مەرگی نێرگزی، لەم د□ □□□ شیعرییە جوانەیا کۆکردۆتەوە. سەیر بکەن، هەر نالی ئەڵێ:
(ئەو چاو غەزالە، فەتەراتی سەرو ماڵە… ئەو نەرگسە کاڵە، نە منی هێشت و نە کاڵا).
ناوی نێرگز بە شێوەی (نرجس، نەرجس) چۆتە زمانی عەرەبیشەوە، بەڵام ڕوون و ئاشکرایە کە لە کوردی وەریان گرتووە چونکە لەزۆربەی ناوچەکانی ئەوانا ئەم گوڵە ناڕوێ.

سامانی وەستا بەکر
١٩-٣-٢٠٢٠
سوید-ستۆکهۆڵم

دەنگ دێ.. بەیادی ١٥٠ ساڵەی کۆمۆنەی پاریس. شیعری: عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

لەو ڕۆژەوە چرپەی نەرم و هاواری بەرز لێکئاڵاوان
سەمای وەرینی گەڵاکان وخونچەی گوڵ ئاوێزانن
لەژێر هەوری خۆڵەمێشی ساڵی خۆشی و پێکەنیندا
دڵ ئومێدی تیادا دەزا و چاو ئەسرینی لێ دەباری
پاریس بوو بە دڵی فەرەنسا و ئەوروپا
لە سەدەیەک جارێ هات و وەکچۆن دڵی ئینسان دەقەی ٧٢ جاران لێدەدا
ئەویش ٧٢ ڕۆژ ترپەی هات و ئینجا ئیتر خامۆش بۆوە
سبەینان لەگەڵ قاوەی تاڵ دەیان بڕیاری ئینسانیی لە پەنجەرە و دەرگای ماڵەکانی دەدا
ڕۆژنامەکانی سینگیان کردبووە مەتەرێز ، وشەکانیشیان بە گول□
سەنگەرەکان پڕ لە قاقا و لە خۆشی بوون
لویز میشێڵ کۆڵان بە کۆڵان دەگەڕا و بە تفەنگێک لە یاخیبوون
مانیفیستی فیمینیستی دەنووسی□وە
گریگۆری ئەو ڕۆژانە پێڵاوەکانی فڕێدا و وانەی شیعری دەوتەوە

ئۆزین پ□تییە ببووە دەنگی بەرزی خەمی چینایەتی نێو کۆمۆنە
کۆمۆنارە ڕەنگ سوورەکان زوو زوو دەچوون لەژێر تاقی ئازادیدا
وێنەی خۆر و
بەهار و ئازادی و شیعر و ئومێدی دواڕۆژیان دەگرت
مۆسیقا ببووە خەرمانەی دەوری سەری ژن ومناڵ.

ئەو بەهارەی کۆمۆنە چاوی هەڵهێنا، ڕەنگی سروشت
تەنانەت ڕەنگی گوڵاڵە سوورەکانیش گەش و جوان بوون
ئاسمان دەتوت لەنێو شینیدا نووستووە
کزەباکان بەخۆبادانەوە دەچوون بن گەردن و
سینگی ئارەقاوی جەنگاوەرانیان فێنک دەکردەوە
پێکەنینی کۆمۆنارەکان پڕ لە مانا و پڕ ئومێد بوون
لەو دەلاقە زەمەنییەوە سێدارە بوو ئەفسانە
ئایین هەڵمی بێدەسەڵاتی لێ هەدەستا
گشت چاوەکان لەسەر ئایندەیەکی نوێ،
خەیکبوون بێداریان دەخستە سەرشانی نەوەیەکی تازەهەڵچوو
ئاڵای سووری کۆمۆنەش بەسەر کەلاوەی ژیانی پاش جەنگ و کوشتن،
دەشەکایەوە
ماچ لەژێر ئەو ئاڵا سوورە تامێکی پڕ چێژی هەبوو
خۆشەویستی لەژێر ئاڵای کۆمۆنەدا مانایەتی تری هەبوو
شیعر، هونەر، ژیان لەژێر ئەو ئاڵایە
پێناسەی جوانیان دەدا بە باڵندەکانی حەز و خۆزگە و هیوا و ئاوات
و بوون

هەتا ئاڵا شەکاوە بوو هەتاو گەش و
شەوانیش پڕ لە درەوشانەوەی ئەستێرەی ڕەنگاورەنگ و
کۆڵانەکانی کۆمۆنە پڕ لە هەناسەی بەجۆش و
ئاسمانیش پڕ لەجریوە
هەتا ئاڵا سوورەکەی کۆمۆنە بەئاسمانی پاریس دەشەکایەوە
دڵ پڕاوپڕ لە ئومێد بوو
دوای کەوتنی ئەو ئاڵایە.. دەریایەک خوێن هاتە هەستان
شەقامەکانی پاریس بوون بە گۆڕی بەکۆمەڵی کۆمۆنار و شۆڕشگێران
سۆشیالیستەکان دەجەنگان
شەڕی سەرو ماڵیان دەکرد

بەڵام ئەفسووس دەستی ڕەشی مەرگ توانی خەندەکانی عەشق ببا
توانی بزەی سەرلێوانی مێژوویەک بسپێرێ بە خەم
قەڵای داهاتووی خەونێکی گەورەیان ڕووخان
دەیان هەزار بسکی زەردی هەناسەیان لەبن بڕی و
جارێکی تر پاریس لەنێو ڕەنگی ڕەش و خۆڵەمێشی بوو ب□ تابلۆ
تابلۆی خەون و ئومێدی بەرزی ئینسان و
گۆڕی ترپەی دڵی پڕ لە ئاواتی کۆمۆنارەکان.

گەرچی پاریس بوو بە پارچەیەک لە تەم و
بوو بە شاخێک لە پرسەی خۆشەویستان و
بوو بە دەریای خوێنی سەرجەم شۆڕشگێران
گەرچی دەنگی هاواری پڕ جۆش و خرۆشی سۆشیالیستەکان کپ بۆوە
بەڵام ئەو دەنگە قەت نەمرد
ئێستاش دەنگ دێ
دەنگی کۆمۆنارەکان دێ
دەنگی خەونی سۆشیالیستەکان دەگاتە گوێچکەی هەمووان
پاریس ئێستاش دوای ١٥٠ ساڵ لە کوشتن و بڕین هەستاوەتە پێ
بە سەدان هەزار کۆمۆناری هێلەک زەردی شۆڕشگێری هێناوەتە سەر شەقام و
هەموو هەمان گۆرانییەکەی ئۆژین پۆتیە دەڵێنەوە
ئەمڕۆ دەنگی کۆمۆنە سوورەکەی مێژوو
لە نێو کوچە و کۆڵانەکانی ڕۆژهەڵات
ل□ نێو دڵی ئەوروپادا
لە ئەمریکا و
لەودیو ئۆقیانووسەکان و کیشوەرەکانی ئەم جیهانە دەبیستین
بۆیە ئەمڕۆ هەموو بووینە بە سێلاوی هەمان ڕێڕەوی ئاوی ڕوون
ئەو سیڵاوەی بۆ بۆرژوازی مەرگ بەخشە و
بۆ ئێمەی کۆمۆناری نوێش ئارامهێنی دڵ و دەروون.

کانوونی یەکەمی ٢٠٢٠

هانای ژمارە ٦ تایبەت بە “یادی ١٥٠ ساڵەی کۆمۆنەی پاریس” بڵاوبۆوە

[بۆ خوێندنەوەی ژمارەی 6ی هانا کلیکی ئێرە بکەن …](http://www.hana.se/index/?p=1111)

http://www.hana.se/index/?p=1111

وەرزێ لە پەرادیسا.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

(١)
ئێشکم بە پەپولە تەڕەکانی…
دارستانی سەمەرەی پارادیست گرتوە،،
هەربۆیەکیشە تا سەحەر بەئاگام،،
پۆشاکم شەپۆلە و،،،
زیوی بەردی کەنار…
لەسەر پەنجەکانم ئەدرەوشێتەوە..

خۆم ڕێم وون کردوە،،
بە دەشتیک مەست..
بە زەردەی دیدەت ،،،
خۆم هەموو کلیلەکانی..
دەرگاکانی بەئاگاییم وونکردوە،،
تا لە خەوێکی ترا،،
پێت بڵێم مەڕۆ،،،
گەر واشت کرد..
وەک هەڵهاتنی خۆر بێیتەوە،،
گەر بشڵێی،،،
بۆ جەستەم هەمووی بارانە،،،
چاوم پڕ ئاسمانە،،
ڕووم وەک حەقیقت پڕ تەمە،،.
چونکە دوا فڕینی ..
مەلی ڕۆحمە،،
بەرەو زەریا،،
هەڵکشانی هەستمە،،
بەرەو فەلەکێک..
بە باڵای نوێی..
تە□ بووی خاکێک،،
پڕگوڵاوی..
تازە بەهاری گرتوە
(٢)
ڕۆژانێک بەسەرچوو،،
ئاورینگی سەر لێوی گوڵێکی تەنیام،،
ئەکردە ووشەی شیعر،،
بە زمانی گەڵا ئەدوام،،
جوانی بوونێکی سەرابیم..
بە دەستە تەزیوەکانم..
ئەکردە تابلۆی سەر کەنار،،
ڕوخسارم سرک،
جەستەی یاخیم،،
بە گڕکانی شێتانەی خۆرا ئەسپارد
(٣)
تیغی نمەکان،،،
لاسکی گیا تەڕەکانی دوێنێی بڕی!
جەستە پاڵتۆی هەور و..

چراش چاوی شەوێکی زەرد،،
لە ژێر گڵۆپە درەوشاوەکانا،،
لە خۆر پژانێ ئەچویت،،
لە کچی زەریا
قەشەنگتر ،
بە نیگایەک ووتت،،،
با ڕۆح،،
لە سەفەرێکی بوهەیمیدا پاکبێتەوە!
شوێنەکان لە دڵا،
دڵەکان لە شوێنا، با بڕژێن!
با چاوەڕێکەین لە درەنگیا…
ئەسپە سپیەکانی ژوانێ بگەنە جێ
با لە گوڵە نێرگزە مۆرەکانی ..
تەمەنا سادە بینەوە،
ئەی ئەهریمەنی شیعری بەد!،،،
لە فەرهەنگی نمەوە،،
فێری لاساری بووم،،
سرکم، وەک چۆلەکە سپیەکانی دۆزەخ،،
یاخیم، وەک ئاگری نێوپەنجە سوتاوەکانی…
دەرگاوانی کۆشکی شەڕانگێزی!
تۆیەک، ئەی لە ژورە تاریکەکانا..
خۆت حەشارداوە،،
بێ توانەوە لە گڕکانی..
شەوە گەردەلوولی فەنا،
هەرگیز ناگەیتە..
بونێکی ڕەها!،
نەبیتە شەونخونێکی..
برینی خوێنلێپژاوی سەحەر،،
هیچ نازانیت لە هەڵزەنینی دڵ..
بە گوڵە قەترانیە ژەهرینەکانی عیشق..
تێپەڕە تۆ،،
بە هەڵدێری زەمەنێکی سەرابیدا،،،..
چی مەنزڵگەیەک..
لە کەنارێکی تەمتومان پیرۆزترە؟!
چی مەرگێک ..
لە خۆسوتانێک..
لە کازیوەی نیگایەکا بەهاترە؟!

با خەیاڵ لەم تەمتومانە بمبا،،
بەڵام هەمیشە، خەیاڵبردووی..
تەمتومانی تۆ بووم،،
بەلەمێکی شێتانەیە ژیان،
ئاگردانێکە، زوو خەڵوزی خۆشیەکانی…
ئەکوژێتەوە،،،
گەربە مەشخەڵی شیعرن□ بێ..
کام بڵێسەی تریشقە بەهارێ
بیگەشێنێتەوە؟!
چی سەمەر□ یەکە،،
گەردوون بە بێ تۆ،،
چی سەمەر□ یەکە …
لە ژێر دارستانی..
زەنگە پرتەقالیەکانی سەفەرا..
شوێنپێبەفری تەنیایی …
مر□ق□ ب□د چارەکان هەڵگرمەوە!
ئەم هەموو هەورە خەیاڵ و
پەردە بوون و نەبوونە….
دیوارە ئارەزوو..
تەلبەندە حەز..
چەک وتیری بیرو..
ڕایەڵە ئاین و..
تۆڕە فەلسەفە ..
مر□ق□کان تیا ڕاماون!
دەستم بۆ چارۆکەی..
کەشتی نێو هەورە گڕینەکان..
بەرز ئەکەمەوە
شۆڕشێکی نوێ لە دڵا،
سوتانی گومە زەکانی ئاو ،،
ژەهر تر لە شەپۆلی چاوت،،
شەرابێ لەم نغرۆبوونە،،
نۆش ئەکەم،،
ئیر□یم دێ،،
بە خەوی خاڵخاڵۆکەیەکی مەست..
بە شیلەی لێوی گوڵە هەڵایەک،،
ئەی سەکسیف□ نژەنی پاییز،،
سۆناتایەک بۆ سوتماکی شار،،،

بۆ شاری سوتماک،،،
دوکەلی جەنگە ئەزەلیەکان،،
چاوی فریشتەکانی ڵێل کردوە،،
گوێ لە تەقینەوەی گڕکانی ڕۆحی خۆر ئەگرم
بەڵام خۆرێکی تر، لە دڵا ، ،،
گزنگێکی قورمزی تر..
ڕەوش□ نئەکا !
ماچی دل□ پێک،،،
بۆ لێوی گەڵا یەکی خۆکوژ،
لە جوانی پایزا،،
پردێک بەرەو ئەو مانگەی..
لە ئازاری ڕۆشتنێکا ،،
گڕی لەجەستەی نوری خۆی بەردا، ،،
درەنگ بەم زەمینەدا تێپەڕین…
ئێمـەی فریشتە باڵ سوتاوەکانی…
بەردەم عەرشی مەلەکوتێک،،
لە کۆشکی زێڕینی بێ ئاگایی خۆیا مەست!
هیچ میوەیەکی ئەڤین نابینرێ،،
هەربۆیەکیشە،،،
لە بیابانی نەبوونی نیگات،،
دەریام لە ڕۆحما هەڵگرتوە،،
بەرەو دەروازەی بەرزەخێ،،
ڕووم شەپۆلە ،،
ببینە بەدەم ڕۆشتنەوە،،
چۆن تاوتاو،،
ڕێژنە گوڵە نێرگزی..
سووری جێهێشتنتم لێ ئەبارێ!.

....
وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی فەرەنسی
Claude Oscar Monet / Olive Trees

لە پیـــرۆزی نەورۆزدا.. نـــادر عەبدولحەمید

نەورۆز یەکێک لەو جەژنە دێرینانەیە کە هاوڕای هاتنی ساڵی تازە و وەرزی بەهار، شادی و مژدەی جیهانێکی بەختەوەری بەخشیوە بە خەڵکی.
لەگەڵ هەموو مۆڕە و خێسەیەکی ئیسلامی سیاسیدا کە چاویان هەڵنایەت خەڵکی لە سەما و هەڵپەڕین و کەیف و شادیدا ببینن، بەڵام خەڵکی کوردستانی عێڕاق هاوڕای زۆرێک لە خەڵکی و□تانی تر لە ئاسیای ناوەڕاست و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، هەر لە کیرگستانەوە بیگرە تا تاجیکستان و ئەفگانستان و ئازەربایجان و ئێران و کوردستانیانی تورکیا و سوریا، هەموو ساڵێک یادی جەژنی نەورۆز بە ئاهەنگ و مۆسیقای شادی و سەیران و هەڵپەڕکێ دەکەنەوە.
لە زوربەی ئەو و□تانەدا کە جەژنی نەورۆزی تیا بەرپا دەکرێت، ب□زوتنەوە ناسیونالیست□کان لە بەرژەوەندی چینی باڵادەست و دەسەڵاتەکەیان جۆرەها داستانیان لە پاڵەوانبازی میللەتەکەی خۆیان لێ هەڵبەستووە و جادووسازیان لێوەڕێخستووە و کردویانەتە بەشێک لە فەرهەنگی نەتەوەپەرستی خۆیان. ئەمە لە حاڵێکدایە کە هەزاران سا□ ل□م□و□پێش، کاتێک نەورۆز هاتۆتەئاراوە میللەتان و نەتەوەکان بەمەفهومی سەردەم هێشتا شکڵیان نەگرتووە.
ئەم جەژنە لە بنەڕەتدا بەرهەمی ڕاپەڕین و شۆڕشی چینە چەوساوەکانی ئەو مێژووە دێرینە بووە، لە کۆیلە و جوتیاران و پیشەگەرانی ژێردەستە، دژ بە دەسەڵاتی چینەدارا و خاوەن کۆیلەکان، کە لەسەر ڕەنجی شان و چەوساندنەوەی ئەوان و زوڵملێکردنیان د□و□□□تان و ئیمپڕاتۆرەتەکانیان بەرپا کردوە. هەر بەم بۆنەشەوەیە کە نەورۆز ڕەگێکی قوڵی داکوتاوە لەناو دڵ و دەرونی خەڵکی سادەی کۆمەڵگەدا.
ناسیونالیزمی کوردیش لەڕێگەی بەهرەبەرداری ستەمێکی نەتەوەیی کە لەناوچەکەدا لە ئارادابووە و لەئارادایە دژ بە خەڵکی کوردستان، توانیویەتی نەورۆز بکاتە کراسێکی جادوویی بۆ داستانی نەتەوەسازی خۆی، تا خۆڵ بکاتە چاوی کرێکار و زەحمەتکێشی کوردستان و بەتایبەتیش لە کوردستانی عێڕاقدا دەسەڵاتی گەندەڵی بۆرژوازیانە و زوڵموزۆری زوحاکیانەی خۆی پێ دابپۆشێت لە خزم□تی س□رمایەداران و خاوەنانی کۆمپانیا و خاوەنانی دۆلارەکان بە ملیۆن و ملیارەها، و خەڵکی زەحمەتکێشیش لە برسیەتی و بێکاری و بێموچ□یدا ڕاگرێت.
گەرچی پەتای کوڕۆنا، پارساڵ و ئەمساڵیش ڕێگر و بەربەستێکی بەرپاکردنی جەژن و سەیران و کۆڕ و کۆبونەوەکانی نەورۆز بووە،

بەڵام بەربەست و ڕێگری سەرەکی بەردەم شادی و بەختەوەری جەماوەری زەحمەتکێشی کوردستان ئەم دەسەڵاتەیە، بۆیە نەورۆزی ڕاستقینەیان ئەو کاتەیە کە سایەی ئەم دەسەڵاتە نەگریسە لەسەر ژیان و چارەنوسی خۆیان وەلا دەنێن.
بەهیوای ئەو ڕۆژە کە سەرکەوتنی کرێکاران و زەحمەتکێشان و ستمەدیدەکان نەورۆزێکی شادتر و گەورەتر دێنێتەدی.

۲۰-۳-۲۰۲۱

جیهان بەرەو(ساڵنامەی هۆلۆسین) ی ساڵێ ۱۲۰۲۱-.. دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن

جیهان بەرەو(ساڵنامەی هۆلۆسین) ی ساڵێ ۱۲۰۲۱- سیزارە جیهان بەرەو(ساڵنامەی نەورۆز) ی ساڵێ ۱۲۰۲۱-

(Holocene calendarساڵنامەی مر□قایەتی-)

نەورۆز..ساڵنامەی دوازدە هه زار ساڵەی کورد
لێکۆڵێنەو□ یەکی زانستی مێژوویی شوێنەواریی ئەفسانەیی بەڵگەدارە
لێکۆڵەر پرۆفیسۆری یاریدەدەر دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن،
پسپۆرئ ئەفسانەو مێژووی کۆنی ئەفسانەی کوردستان.
زانکۆی سەلاحەدین / هه ولێر- نەورۆزی ۱۲۰۲۱
بەرامبەر ۲۰۲۱ ی زایینی

پێشەکی ..
مێژووی مر□ق ز□ر کۆنە لەگەڵ ساڵنامە، چۆن مر□ق ل□و سەرەتایەی کە بیری کردەوە کاری بەرهه مدارو بەردەوام بکات بەردەوام بێت لە گەڵ وەرزەکان، یەکەمین کاریش کشت وکال بووە ، ئەمەش وای کردووە زۆر بە وردی چاودێری گۆڕانکاریەکانی شەوو ڕؤژومانگەکان و وەرزو ساڵ بکات ، هه ر ئەمەش بوو□ت ه□ی ئەوەی کە ڕؤژژمێری و ساڵژمێری پەرە بسێنێ و زۆر پێش بکەوێ ، ئەوەش ئاشکرایە لە زۆر وڵات و لە نێو

زۆر میللەت ، ساڵنامەو ڕؤژنامەی زۆرو جۆراوجۆر پەیدابوون، جگە لە ساڵنامەی جیهانی ساڵنامەی ناوچەیی و ئایینی و نەتەوییش پەیدا بوو ن . ئێستالە جیهان ژمارەی ساڵنامەکان هێندە زۆرن بەسەرکردنەوەو کۆکردنەوەیان زەحمەت کەوتووه ، هه ر لە کوردستان ژمارەیەکی یەکجار زۆر ساڵنامە هه ن و هه ر یەکەیان بۆ ناوچەیەک و ئایین و ئایینزاکەکن ،جگە لە ساڵنامە ڕؤژژمێری زۆرو وردیش هه ن کە بە نموونە : چلەی زستان و چلەی هاوین بە ڕؤژەکان دەژمێرن و ئاوو هه واو بەروبۆمی پێ دیاری دەکەن . بەوەش سودیان لە هه ڵهاتن و ئاوا بوونی ئەستێرەو مانگ و ڕۆژ و سەوزبوونی گیاو پشکوتنی گوڵ و هه ڵس و کەوتی ئا□ژ□□ و گیاندارەکان وەرگرتووه، ئەم وەردەکاریەی ساڵنامەو ڕؤژنامە چووەتە نێو ئەدەبی زارەکی وئەفسانەو بوونەتە پەند و قسەی نەستەق و چێرۆک و بەردەوام دەگوترێنەوە .

کۆنترین ساڵنامە ..

ساڵنامە بەرهه می گەشەکردن و پێشکەوتنی شارەستانیەتەکانە، کۆنترین شارستانیەتیش شارستانیەتی کوردستانە،چۆن کوردستان بەقسەی زۆر لە پسپۆران و لێکۆڵەران ، بە تایبەت(دەبلیو.ئای، ویگرام و ئەدگارتی.ئای، ویگرام) لەسەر ئەو ڕایەن کە (کوردستان لانکەی مرۆڤایەتیە) و (نایف زەهرەدین) یش دەڵێ:(کوردستان لانکەی شارستانیەت)،(*١) ەو ئەمەش ڕای زۆربەی زاناو لێکۆڵەرو پسپۆرانی مێژووی کۆنە ، ئەوەش ڕێگای ئەوە خۆش دەکات کە هه ر ئەو کۆنترین شارستانیەتەی کوردستان خاوەنی کۆنترین ساڵنامەش بێت . سۆمەریەکان کە میللەت□ک□ن لە کوردستان قۆناخی یەکەمی شارستانیەتەکەیان دەستپێکردوو خۆشیان بەشێکن لە ئەڵقەگرنگەکانی پێکهاتەی مێژوویی میللەتی کورد ، ئەمەش ڕای زۆربەی شارەزایانی مێژووی سۆمەرە، هه رچەندە سۆمەریەکان وەک ئەوەی زۆر زوو ساڵنامەیان بەکارهـێناوە، بەڵام؛ لە نێو نووسینەکانیان دا درەنگ باسی ساڵنامەیان کردووه ، بەڵام ؛ ئەگەر سەرنجی ژیانی □ؤزانەوکارو ئایین و پێشکەوتن و دروستکردنی شارو پێکهـێنانی دەسەڵاتەکانیان بدەین و دەقە ئایینی و کلتوری و ئەفسانەکنیان بخوێنیەوە ، هێمای ساڵنامەیان تێدا دەبینین ، هه رچوونە (جیهانی ژێرە وە) لە ١/٧ساڵی سۆمەریەوە تا زیندوو بوونەوەی (دەمموزی) و(هاتنەوە سەردنیا) ی لە ١/١ ساڵی نوێی و وەک جەژنێکی گەورەو ڕؤژێکی دیاری کراو وەک لە داستانی – دەمموزو عەشتار- داهاتووه، کە ئەو ڕؤژە ڕؤژی یەکەمی سەری ساڵێ سۆمەریەکانەو لە هه مان کاتیش (جەژنی گەورەی زەگمەک) یشە،کە گەورەترین و کۆنترین جەژنی ئایینی وئەفسانەیی و سروشتی و کشتوکالی و فەلەکی سۆمەریەکان وهه موو مرۆڤایەتیە . پسپۆرێک

دەنووسێ :(سۆمەریەکان یەکەمین میللەتن ساڵنامەیان دانا) و(٢١ئازارسەرتای ساڵی نوێیە بەپێی ساڵنامە سۆمەریە پەیڕەوکراوەکان لە سەردەمی شارە وڵات داولە سەرەتای شارستانییەتی دووە ڕووباران و نزیکەی لەساڵی ٧٥٧٨دا) (١) هە روەها دکتۆر دڵشاد زاموا پسۆری شوێنەوار لە نووسێنێک دا بە ناوی – مێژووی بەکارهێنانی ساڵنامە لە میسۆپۆتامیاو زاگرۆس!) دا دەنووسێ :(یەکەم نووسێنەوەی مێژوو و دانانی ساڵنامە پێنج هەزار ساڵ لەمەو بەر دەستی پێکردووە.(٢) دیارە جێژنی – زەگمەک – و جێژنەکانی تری سۆمەری کە ساڵانە پێرۆز دەکران، ئەمە بەخۆی نیشانەی بوونی ساڵنامەی سۆمەریەکانە، چۆن ئەم جێژنانە ساڵانە لە ڕۆژی خۆیان پیرۆز دەکران.

بەم دواییەگروپێکی شوێنەوارناس لە – ئەسکەتلەندا- لە کاتی گەڕانیان دا لە ناوچەی (وارن فیلد) ولەدەوروبەری – قەڵای کارثیس- لە هە رێمی – ئەبر دیشنایەری ئەسکەتلەندا- دوازدە چاڵیان دۆزیەوە ، کە واپێدەچێ باسی قۆناغەکانی مانگە هە یقیەکان بکات گروپەکە ڕایان وایەکە کە ئەم چاڵانە :(باسی گۆمەڵگایەک دەکەن کە پشتیان بە ڕاوی ماسی و کۆکردنەوەی بەرهە م بەستووە پێش – ١٠٠٠٠هە زار ساڵ)(٣) وەک دەبینین زاناکان لەسەرە وشەی – پێدەچێ!!- بە کاردێنن،کە ئەمە گومانێک لەسەر دەهە زار ساڵە کە دروست دەکات! جگە لەمانە زۆر میللەت و وڵاتی تر باس لە کۆنی و پێشینەی ساڵنامەی خۆیان دەکەن. ئەوە هە مووی ئەوە دەسەلمێنێ کە بیرۆکەی ساڵنامە لای مرۆق زۆر کۆنەو بەر هە مە کۆشی هە مە جۆرە.

ساڵنامە هە رە کۆنەکان ..

ئەگەر گەشتێک بە نێو لاپەڕەکانی مێژوو دا بکەی و چاو بە دوای – ساڵنامە – کاندا بگێڕی ، ژمارەیەکی زۆرت بەرچاو دەکەوێ و زۆربەشیان وا خۆ دەخەنە بەرچاو کە ئەوان یەکەمین ساڵنامەیان دروستکردووە! دیارە هە ریەکەو بە گوێرەی وڵات و نە تەوەکەی خۆی ساڵنامەکەی خۆی بە یەکەم دادەنێ !(*٢)

ئەمە لەم لێکۆڵێنەوەیەدا دوا جار هە وڵدەدەین بە بەڵگە بیسەلمێنین کە کامیان کۆنترینەوە یەکەمینە! ئێستا ناوی هە ندێک لەو ساڵنامە کۆنانە دەخەینە بەرچاوی خوێندەواران :-

- ساڵنامەی ئوسکۆتلەندا ١٠٠٠٠ ساڵ؟!! ، ساڵنامەی سۆمەری..بە ناوی ساڵنامەی دووئاوانیش ناوی هاتووە ٧٥٧٦ساڵ تەمەنیەتی ، ساڵنامەی میسری ٧٥٠٠ ساڵ تەمەن ، ساڵنامەی بابیلی ٧٠٠٠ ساڵ ، ساڵنامەی سریان و ئاشوور ٦٧٧٠ ساڵ ، ساڵنامەی

فیرعەونی٦٢٦٠ساڵ ، ساڵنامەی عیبری ٥٧٢٠ساڵ ، ساڵنامەی ئەسکەندەر ٢٣٣٣ساڵ .

- ساڵنامەی تر زۆرن و هەر یەکە ژمارەیەک ساڵیان داوەتە پاڵ خۆیان وبەڵام، ئەمانە کۆنترینەکان بوون بە پێی ساڵەکان! دیارە هیچیان لە کۆنی دا هەندەی سۆمەریەکان بەڵگەیان بە دەستەوە نیە!
- ساڵنامە بەکارهاتوو و ناسراوەکان
- ئێستاش ناوی هەندێک لە ناسراوترین و بەکارهاتووترین ساڵنامەتان بۆ دەنووسین .
- ساڵنامەی زایینی، ساڵنامەی کۆچی مانگی ، ساڵنامەی کۆچی خورشیدی ، ساڵنامەی چینی ، ساڵنامەی هیندی ، ساڵنامەی کۆریایی ، ساڵنامەی بودایی . ساڵنامەی حەیوانی ! ساڵنامەی قوبتی ، ساڵنامەی بەربەری ، ساڵنامەی عبری ، ساڵنامەی ئەرمەنی ، ساڵنامەی کوردی ، ساڵنامەی کوردی گەرمەسیری سولتانی .(٤)
- هۆیەکانی دانانی ساڵنامە..

– زۆر هەن کە دەبنە هۆی دانانی ساڵنامە.. بۆ نموونە : ڕووداوی سروشتی ، ڕووداوی مێژوویی ، لە دایک بوونی پێغەمبەرو سەرکردەکان ، سەرکەوتنی وڵات و دامەزراندنی ئیمپراتۆریەت و بۆنە ئایینیەکان، لە هەموان کۆنترو زۆرتر ساڵنامەی کشتوکالیە..کە ئەمەیان زۆر دووبارە بووەتەوە .

- **ساڵنامەی زایینی ..**

ئێستا دەتوانین بڵێین..باوترین و ناسراوترین ساڵنامە ساڵنامەی زایینیە، ئەم ساڵنامەیە لە سەربنەمای ڕۆژی لە دایک بوونی (مەسیح) داندراوە! کەچی تا ئێستا جیهانی مەسیحیەت لە سەر ڕۆژی لە دای بوونەکەی ناکۆکن ؛ لە نێوان ٧/ کانوونی دووەم و ٢٥/ کانوونی یەکەم دا وەک دەبینن لە ڕاستی دا ڕۆژی لە دایک بوونی مەسیح گومانێکی زۆر هەڵدەگرێ! ساڵانە پەیڕەوانی مەسیح دەبن بە دوو بەش و بە جیا ئاهەنگی لە دایکبوونی مەسیح دەگێڕن ؛ ئەمە ئەگەر بۆ پەیڕەوانی مەسیح کێشەیەکە؛ کێشەیەکیش بۆ زاناکان و شارەزایانی مێژووی کۆن و شارستانیەتی مرۆڤ لە خودی ساڵنامەکە دا هەیە ؛ زاناکان دەپرسن بۆچی دەبێ لە نێوان ئەم هەموو مێژووە دوورو درێژو پڕ ڕووداوە ، تەنیا (٢٠٠٠) هەزار ساڵەی لە دایکبوونی مەسیح بکرێ بە مێژووی مرۆڤ و

شارستانیەتەکان، لە کاتێک دا زۆر ڕووداوی گرنگی مێژوویی زۆر کۆنمان هەیە ؟ هەر بۆیە پشت بە کۆنی و سەرهەڵدانی شارستانیەتەکان پێشنیاری گۆڕانی ئەم مێژوو و ساڵنامەیەدەکەن .

ساڵنامەی کۆچی..

موسلمانەکانیش پاش مەرگی پێغەمبەر خەریک بوو وەک مەسیحیەکان ڕۆژی لە دایکبوونی پێغەمبەر بکەن بەسەرەتای ساڵنامەی ئیسلامەکان، بەڵام؛ ئەوانیش بە هۆی ڕێکنەکەوتنیان لەسەر ڕۆژی لەدایکبوونەکەی لە نێوان ٨ و ١٢ ی ڕەبیعی یەکەم، بە ناچاری ڕۆژی کۆچکەیان بۆ(شاری مەدینە) هەڵبژاردو وەک ساڵی مانگی کردیان بە ساڵنامەی موسلمانەکان، بەڕاستی ئەو ساڵنامەیەش بە پیی باوەڕی موسلمانان بە ڕێو ڕەسمە ئایینیەکانیان دەگونجا، چۆن ساڵنامەی مانگی ساڵنامەیەکی نەوەستاوەو ڕۆژو مانگ و جەژنەکان لە نێوان وەرزەکان دا دەسوڕێن ! وەک ئەوەی لەم ساڵانەی دوایی دا لە نێو ساڵێکی هە تاوی دا پێغەمبەر دووجار لەدایک بوو !! ئەم هۆیانەو زۆری تریش وای لە(دکتۆر سیزارە ئیمیلیانی) و هاوکارەکانی کرد پێشنیاری(ساڵنامەی هەلۆسین) بکەن وەک ساڵنامەیەکی هە موو مرۆڤایەتی.

ساڵنامەی هەلۆسین..

سیزارە ئیمیلیانی کە لە (٨ دیسەمبەری ١٩٢٢لە دیک بووە ولە٣٠ ژوئیەی١٩٩٥ مردووە.)،(٦) زانایەکی ئەمریکی ئیتالی بووە ، جگە لە زەمیناسیی لە چەند پسپۆریەکی تریش دا شارەزابووەو کاری کردووە،خاوەنی دوو دکتۆرابووەو ئەندامی چەند نێوەندێکی زانستی بووەو لە هە موو لایەک ڕێزی لێنراوە.(ساڵنامەی هەلۆسین بیرۆکەی ڕەسەنی (سیزارە ئیمیلیانی) یە،کە پێ لەسەر (دە هە زارساڵە) پێش زایین دادەگرێ و بە سەرەتای سەردەمی هەلۆسینی دەزانێ وکۆتایی سەردەمی بەستەلەک و سەرتای سەردەمی کشت وکالی مرۆییە، کە ئەمە مێژووێکی گرنگ و کاریگەرە بە بە تەواوی مرۆڤایەتی، بە پێچەوانەی ڕۆژی – لە دایک بوونی مەسیحی ناڕاست و زۆر مێژووی تر)،(٧) کە لەگەڵ مێژووە کۆن و گرنگەکەی مرۆڤایەتی ناگونجێ ! لە ساڵنامەی هەلۆسین بە زیادکردنی ١٠٠٠٠ساڵ بە ساڵی زایینی هە موو مێژووەکان دەگۆڕێتە خۆ. بەم جۆرە سودی زۆری دەبێت بۆ جوگرافیا و مێژوو و شوێنەوارو زانستیش. بۆ گەیشتن بە ساڵی ساڵنامەی هەلۆسین دەتوانی (٢٠٢١) بخەیتە سەر(١٠٠٠٠) ساڵ و کە دەکاتە(١٢٠٢١) ساڵ و ساڵئ

ئیستای ساڵنامەی هەلەسین . گرنگی ئەم ساڵنامەیە بە قسەی سیزارە ئیمیلیانی لەوەدایە:(کە ساڵنامەی هه مووانەو دوورە لە نەتەوەو ئایین وڕەنگ و وڵات ولایەنگیری)(٦)
ئەوە تەنیا سیزارە ئیمیلیانی نە بوو کە ناڕازی بوو لە ساڵنامەی زاینی و پێشنیاری زیادکردنی (١٠٠٠٠) ساڵی کردووە، لە ساڵی ١٩٢٤(گابریل دوڤیل) و هاوکارەکانیشی داوای زیادکردنی (١٠٠٠٠) ساڵیان کرد بە سەر ساڵەکانی زایینی .(٨)
ئەگەر زانایەکی وەکو سیزارە ئیمیلیانی ساڵنامەی زاینی ڕەتدەکاتەوەو بەڵگەی زانستی بەڕایەکەی خۆی دەنێتەوە، ئەوا پسپۆڕێکی کوردیش ڕەخنە لە(ساڵنامەی کوردی) دەگرێ و بە زانستیانە ئەویش ڕەتی دەکاتەوە کە (٢٧٢١) بە مێژووی کورد گونجاو بێت !
دکتۆر دڵشاد زاموادەنووسێ:(ڕۆژنامەی کوردستانی کوماری مهابادساڵنامەی کۆچی بە کارهێناوە، لەدوای ساڵانی١٩٦٠ هه ندێک نووسەری کورد لیرەو لەوێ ،ساڵی ٦١٢پ.ز وەک ساڵنامەی کوردیان بەکارهێنا، بەڵام ، دواتر ئەو مەسیحیانەی خۆیان بە ئاشوری دەزانن(ولە ڕاستیدا پەیوەندیان بەوانەوە نیە و سریانن) ڕەخنەیان گرت و وتیان چۆن ڕوخانی ئیمپراتۆریەتی ئاشوری وشەوەنی ئەمەدەکەنە ساڵنامەی خۆتان؟! لە بەر ئەوە نووسەرانی کورد لێرەو لەوێ هاتن ساڵی ٧٠٠پ.ز . یان وەک دەستپێکی ساڵنامەی کوردی دانا. ئەمەش بناغەیەکی وای نیە، و تەنها مەزەندەیەکە کە لەو ساڵەدا پاشایەتی میدیا پەیدا بووە و دیاکە دەوڵەتی میدیای دامەزراندبێت، کە ئەمەش هیچ بەڵگەیەکی لەسەر نیەوپاشایانی میدیا سەت و پێنجا ساڵ پێش ئەو ساڵە هه رناویان هه بووەو پاشابوون، دیاکە چەند ساڵ پێش ئەو ساڵە هه ر فەرمانڕەوابووە، دانانی ساڵنامەی کوردیش بە ٧٠٠پ.ز. لە هیچ کۆڕوکۆنفرانسێکی زانستی مێژوونووسان و شوینەوارناسانی ئەم نیشتمانەدا جێگەرنەکراوە و بەلکو هه ڕەمەکی هاتووە،)(٢) ئەگەر دکتۆر دڵشاد پاشایانی ماد بە ١٥٠ ساڵ پێش ٧٠٠ ساڵە پێش زایین دەباتەوە ، ئەوا لە کتێبی(وحدت قومی کرد و ماد) ی نووسەر(حبیب اللەتابانی) دەنووسێ چوار سەت ساڵ پێش زایین پاشایەکی ماد لە ناوچەی ڕەواندز لە شەڕێکدا بەسەر دوژمنەکەی دا سەردەکەوێ و نە ڕۆژی دەمینێ بە نەورۆز، بە هۆی ئەوەی لەو سەردەمەدا هه موو کارەگرنگ و سەرکەوتنەکان لە نەورۆزدا ڕادەگەییندران ، پاشاکە فرمان دەدا ئەو نۆڕۆژەی کە ماوە بیکەن بەجەژن تا دەگەنە نەورۆزو ئەو سا سەرکەوتنەکە ڕادەگەیەنێ ، هه ر بەو هۆیەش بە جەژنی نەورۆزیان دەگوت: – جەژنی نۆڕۆژە)،(٩)
ساڵنامەی کوردیش وەک دکتۆر دڵشاد دەنووسێ ..لەسەربنەمای زانستی و لێکۆڵینەوە دانەمەزراوەو زۆرتر ڕەمەکیە! ئەو ساڵنامە کوردیە قسەی

زۆری لەبارەوە کراوە و خراوەتە بەر گومان! هەر بۆیە کاتی ئەوە هاتووە بیر لە ساڵنامەیەکی دروست و زانستی بکەینەوە .

تەقینەوەی شارستانیەت لە کوردستان..

ئەو مێژوو نووس و پسپۆڕانەی مێژووی مرۆڤایەتی بەخۆڕا بەکوردستانیان نەگوتووە:(لانکەی مرۆڤایەت) و (لانکەی شارستانیەت) ، لە کوردستان جێ دەستی مرۆڤ زۆر کۆنەو بەردەوام شووێنی گرنگ و پاشماوەی گرنگتر دەدۆزرێتەوە، کە لە جیهان دا نموونەیان زۆر کەمە . وەک و پێشتر نووسیمان کە (سیزارێ ئیمیلیانی) پێشنیازی (١٠٠٠٠ساڵ) ی کردووە بخرێتە سەر ساڵەکانی زاینی و(ساڵنامەی هەلۆسین) دابمەزرێ و ئەو سەردەمەش بەسەرتای (دابڕانی مرۆڤ بوو لە ژیانی بەرهە مخۆری دەستپێکی کشت وکال و گوندنشینی بوو)،(٨) دەزانێ .

ئێمەش بە پشتگیری ئەوو لە کوردستان باس لەو تەقینەوە گەورەیییە شارستانیە دەکەین، کە چەندین پاشماوەی دەستکارو بیرو باوەڕسازی ئەو خەڵکەن کە ئەو سەردەمە لێرە ژیاون و کاریان کردووەو بەرهە میان بەجێ ماوەو هە موویان بۆ ئەو سەرەتا گۆڕانکاریە گرنگە دەگەڕێنەوە ، کە تەمەنیان بۆ تێکڕایی دوازدە هە زار ساڵە و هە ر هە موو ئەم شوێنە شوێنەوارییە گرنگانەش لە کوردستانن.

ئەشکەوتی شانەدەر…

ئەشکەوتی شانەدەر وەک شوێنەکی گرنگی شوێنەواری لە(ناوچەی برادۆست) و سەر بە(شاری هە ولێر)، هە ر لە زووەوە جێ ژیان و ماوە و گوندو شاری (مرۆڤی نیاندر تاڵ) بووەو گرنگیەکی جیهانی هە یە، رالف سوالکی دەڵێ:(ئەشکەوتی شانەدەر کۆنترین و گرنگترین و دەوڵەمەندترین ئارشیفی مرۆڤایەتیە) بەڵام، چونکە سیزارێ ئیمیلیانی سەرەتای سەرهە ڵدانی کشت و کال و گوندنشینی بە گرنگ دەزانێ بۆ بیرۆکەکەی ساڵنامەی هەلۆسین ، ئەوا بە سەلماندنی لێکۆڵەرانی پسپۆر ، ئەشکەوتی شانەدەر(یەکەمین ئەشکەوتی کشت وکالی) یە لە هە موو جیهان و یەکەمین گوندیش (گوندی زەڤیا چەمێ — زاوی جمی)،(٣*)ی نزیک ئەشکەوتی شانەدەرە، کە بە مەزەندەی لێکۆڵەران تەمەنییان لە نێوان(١٠تا١٢) هە زار ساڵ پێش زایین دەگەڕێتەوە. کە دیارە یەکەمین کشت وکال و یەکەمین گوند لێرەوە دەرکەوتوون. هە ر بۆیە ڕالف سوالکی و هاوەڵەکانی کە پشکنینیان لە شانەدەر کردووە ، یەکێکیان دەست بە دەرگای ئەشکەوتی شانەدەر درێژ دکات و دەڵێ:(هە رچی شارستانیەت هە یە لە دەرگای ئەو ئەم شکەوتەوە هاتووەتە دەرەوە .)،(٩)

گوندی بەستان سووری کشت وکالی ..

هە تا ئەم ساڵانەی دوایی ناوی (گوندی چەرموو) ی سەر بە (شاری کەرکوک) ی (کوردستان) بەسەرزارانەوە بوو کە کۆنترین گوندی کشت و کالی جیهانە! بەڵام، بە دەرکەوتنی ئەنجامی پشکنینەکانی (گوندی بیستان سوور) کە گوندێکی کشت و کالیە و تەمەنی (١٢ هە زار) ساڵە لە (دەشتی شارەزووری) سەربە (شاری سلێمانی) ە، تەمەنی کشت و کال چەند هە زار ساڵێک گەڕاوە دواوە ، بەمەش جارێکی تر کوردستان چۆوە ڕێزی هە رە پێشەوەی دەسپێشخەریە هە رە کۆنەکانی مرۆڤ و کشت و کال کردن و گوندنشینی لە جیهان .

گرێ ناڤوکێ – کوبیکلی تەپە…

گرێ ناڤوکێ کە بە ترکی- کوبیکلی تەپە – ی پێدەڵێن:(یەکێ لە شوینەوارە سەیرو سەرسوڕهێنەرەکانی جیهانە و دەکەوێتە سەر زنجیرە بەرزاییەکانی دوورایی ١٥ کم خوارووی ڕۆژهەڵاتی شارە ڕەها- ئورفای- کوردستانی باکوور- لە ترکیا) (٩) زاناکان بە پەرستگایەکی پیرۆزی دازانن، ئەوەی جێگای سەرنجە تەمەن و جۆری دروستکردنیەتی، کە تەمەنی بە (١٢ هە زارسال) مەزەندەدەکەن و دروستکردنەکەشی تراشین و خەشکردنی هونەری و ئەندازەیی ئەو بەردو ستونانەیەکە ئەو پەرستگایەی لێدروستکراوە ، لە کاتێک دا لەو زەمەنە نە ئاسن دۆزرابووەو نە بەکاریش دەهات ! ئەی ئەو مرۆڤانە ئەو ستوونەگەورەوگرانانەیان چۆن نەخشاندووە ؟ کە گەورەییان لە نێوان دە تەن و پەنجا تەن دایە؟! هە ر بۆیە هە ندێک لە زاناکان ئەوکارانە بە دەستکردی مرۆڤی ئاسایی نازانن! هە ر ئەو سەیرو نهێنیەکە وا لە (کلاوس شمیت) زاناو شوینەوارناسی سەر پەرشتیاری پشکنین لە گرێ ناڤوکێ دەکات بڵێ:(ئەگەر بەتەواوی پشکنین و لێکۆڵینەوەکانی گرێ ناڤوکێ تەواو بێت ، ئەوا تیۆری دروستبوونی مرۆڤ دەگۆڕێ !)،(١٠) کە تا ئەو کات سەتا شەشی شوێنەکە لێکۆڵینەوەی تێدا کرابوو .

دەرینکۆیە ..واتە کونی قووڵ..

شاری ژێرزەمینی- دەرینکۆیە – ی هە شت چین لە ژێر چین (*٤) (سەر بە شاری وێران شەهر لە کوردستانی باکوور – ترکیا-،)(١١) یەکێ تر لە شوینە سەیرو سەر سوورهێنەرەکانە، بە هۆی ئەو تایبەتمەندیەوەیە کە هە ندێک بە (شاری جنۆکان) ی ناو دەبەن، کە بە قووڵایی ٨٥ مەتر ڕوو لە خوارەویەو جێگای ٣٠ تا ٥٠ هە زار کەسی تێدا دەبێتەوە ولەگەڵ هە موو پێویستیەکانی ژیان بۆ گاو گۆلک و مەروبزن و کەرو ئەسپەوە ! بە شەشسەت دەرگا بەدەرەوە پەیوەستەو دەرگاکان لە

ژوورەوە بە بەردی گران و ئەستوور دادەخرێن و هه رگیز لە دەرەوە ڕا کەس ناتوانێ بیانکاتەوە! ١٥ هه زار کڵاوڕۆژنەی هه واگ□ی تێدایە ! لێکۆڵەران تەمەنی ئەو شارە ژێرزەمینیە بە (١٢ هه زار ساڵ) دەزانن. ئێمە لە لێکۆڵینەوەیەک دا بە ناوی □ دێرینکۆیۆی شاری ژێرزەمینی …لە نێوان جیهانی ژیرەوەی داستانی دەمموزی و بە هه شتی ژێرزەمینی جەمشید دا)،(١٢) بە لێکۆڵینەوە سالماندوومانە کە ئەم شارە ژێرزەمینیە، جیگای چوونە خوارەوە – جیهانی ژێرەوە – عالم السفلی – ی دەمموووزو عەشتارو ئیننەنای داستانی دەمموزی سۆمەریەکانە! هه روەها هه مان (بە هه شتی ژیرزەمینی جەمشید) یشە کە جەمشید لە ئەنجامی سەرمای زۆر پەنای بۆ بردو خەڵکە هه ڵبژاردەکەی لە نەمان ڕزگارکرد . هه ر ئەم شارەش لە بارەی گرنگی و سەیریەوە زۆری لە بارەوە گوتراوە ، بۆ نموونە دەڵێن : (شاری دێرینکۆیۆ بە قەد ئەهرامەکان گرنگ و پڕ نهێنیە .)(١٣) کە ئەم شارەش بەرهه می کۆمەڵە زانستێکە کە پێکەوە وادەکەن ژیان تێیدا گونجاو بێت . بەڵام؛ نابی ئەوە لە بیر بکەین کە ئەم کارە پڕ زانستیە ، بۆ ١٢ هه زار ساڵ بەر لە ئێستا دەگەڕێتەوە.

کاراهان تەپە…

کاراهان تەپە کەوتووتە ٦٣ کیلۆمەتریێ ڕۆژ هه ڵاتی شاری ئورفا – روها- و لەڕووی بینا سازیەوە وەک کوبیکلی تەپە- گرێ ناڤوکێیە و زۆریش پیدەچێ کە هاوزەمەن بن.(١٤) لە ساڵی ١٩٩٣لەکاتی بینا سازی ساختمانێکی گەورە لە شاقامی – یەنی یول- کە دەکەوێتە ناوەڕاستی شاری شانلی ئورفا پەیکەریکی مەترو نۆهه ت سانتیمەتری دەرکەوت،کە بۆ چاخی بەردینی نوێ دەگەڕێتەوەو تەمەنێکی ١٢٠٠٠ ساڵەیی هه یە،ئەو پەیکەرە بێ دەمەو چاوەکانی بەبەردی – ئابسیدینی ڕەش – پڕ کراوەتەوە،پەیکەری ناوبراوبە ناوی کۆنترین پەیکەری مرۆڤی تەواو ناسراوە، بە دوو دەست عەورەتی خۆی داپۆشیوە ، هه ر بۆیە بە چاکی نازانرێ پیاوە یاخۆ ژن، بەڵام؛ مەزەندە بۆ ئەوە دەچێ نێرینە بێت .)،(١٤) لەسەروبەندی دۆزینەوەی شوێنی شوێنەواری کاراهان تەپە ، ڕۆژنامەکان نووسیان □ شاری – شانلی ئورفا- ی ترکیا خۆی ئامادە دەکات بۆ ئەوەی – کاراهان تەپە – وەک کۆنترین شوێنی شوێنەواری جیهان ئاشکرا بکات.)،(١٥) ئەوهه واڵە دەبێتە جێگای باسوخواسێکی زۆر جونکە لە- کوبیکلی تەپە- گرێ ناڤوکێ – کۆنترە. وەک(پرۆفیسۆر نەجمی کارول) دەڵێ:(کنەو پشکنینی تەواوئەوە دەردەخات کە کاراهان تەپە مێژووێکی ١٢٠٠٠ ساڵەی هه یە ولە کوبیکلی تەپە کۆنترە و کەوتووەتە ٣٥ کم ڕۆژ هه ڵاتیەوە.)،(١٦) کاراهان تەپە لە نێو شوێنەوارناسان بە دەستە خوشکی گرێ ناڤوکێ – کوبیکلی تەپە

دەناسرێ، ئەگەرچی پێشتر گرێ ناڤوکێ – کوبیکلی تەپە وەک خاڵێ سەرتای دەرکەوتنی مرۆڤ دەناسرا؛ ئەوا ئێستا ئەو خاڵە بۆ کاراهان تەپە د□گ□□ت□وە،
هه ر لەدەورەو بەری کاراهان تەپە چەند شوێنێکی تری شوینەواری گرنگ هه ن کە لە ڕووی گرنگی و هاوزەمەنیەوە زۆر لە کاراهان تەپەو گرێ ناڤوکێ نزیکن و ئەوانێش – تاشلی تەپە،سەفەر تەپە، هامزان تەپە، ئەمەش ئەو ڕایە پشت ئەستوور تر دەکات بۆ ئەو شوێنە کە پێشتر نووسیمان : تەقینەوەی شارستانیەت ! ئەو تەقینەوەیس ئەوەتا لە کوردستانە، مێژووناسێکی بیانی لە بارەی کوردستان گوتوویەتی: کوردستان خەزنەیەکە هێشتا بە چاکی نەناسراوە! گرفتەکە ئەوەیە کە ئێمەی کورد خۆمان ئەو خەزنەیە ناناسین ! ئەگەر سەرنجی لێکۆڵینەوەکان بدەین دەبینین زۆربەی – یەکەمین – و – کۆنترین – ەکان دەگەڕینەوە کوردستان .

شاری حەسەن کێف…

شاری (حەسەن کێف) یەکێ لە شارەکۆن و دەگمەنەکانی جیهانەو زیاتر لە هه زار ماڵە ئەشکەوتی تێدایە کە دەستکردن و کۆنترین شاری بەرەوام ئاوەدانی جیهانە و کە تا ئێستا هه ندێک لە دانیشتوانەکەی هه ر لە نێو ئەشکەوتەکان دا دەژین.(*٥) تەمەنی (١٢ هه زار ساڵ) ەو ئەو شارە دەکەوێتە ڕۆخ ڕووباری دیجلە و سەربە شاری باتمانی کوردستانی باکوور و خوارووی – ترکیا- یە. بۆ ناوی – حەسەن کێف- زۆر ل□ک□دانەوە کراوە، بەڵام ، ئێمە ئەوە بەڕاست دەزانین کە دەنووسن □ حصن بەمانای قەڵادێت و کیفا واتە بەرد – شاخ-) ،(١٧) کە دەشێ ئەو ناوە لە دوای هاتنی ئیسلام بڵاو بووبێتەوەو – حصن- کە مانای قەڵا دەدا بووە بە – حسن- و کیفا.. بە ئارامی بەمانای بەرد دێ و بووە بە – کێف- تێکڕا بووە بە حەسەن کێف، ئەم شارە زۆربەی هه رە زۆری دانیشتوانەکەی کوردن و کە مە نەتەوی تریشی تێدا دەژین ، شارێکە لە حەفتاکانی سەتەی ڕابردووەو بوە بە شارێکی سەربە – یۆنیسکۆ – و ساڵانە ژمارەیەکی یەکجار زۆر گەشتیار لە هه موو وڵا تانەوە ڕووی تێدەکەن ، بە داخەوە دەمێکە دەسەڵاتدارانی ترکیا پڕۆژەی بەنداوی- ئێلیسو – یان خستووەتە سەرو خەریکن دەیخەنە ژێر ئاوو بە مەش مێژووێکی ١٢ هه زار ساڵەی وڵا تەکەمان و هه موو مرۆڤا یەتی ژێر ئاو دەخەن و یادەوەریەکانمان بنگۆم دەکەن!! وەک دەبینن شاری حەسەن کێفیش تەمەنی ١٢ هه زار ساڵە و دەبێتە دەستە خوشکی شارو شوێنەکانی تر ل□□م دەورو بەرەی کە هه مان تەمەنیان هه یەو لەسەروە باسمان کردن .

قەڵای شاری هەولێر…

قەڵای هەولێر ، قەڵایەکی کۆن و گرنگی ناوچەکەو جیهانە،هەر چەند لەساڵانی ١٩٣٧ ەو وەک شوێنەوار ناسێنرا ، بەڵام، تاساڵی ٢٠٠٦ هیچ پشکنینێکی تێدا نەکراوە(لەو ساڵەدا دەستەیەکی شوێنەوارناسیی چیکی لە زانکۆی ویست بۆهیما بەسەرۆکایەتی کارل نوڤیچک هاتن بۆ کنەو پشکنین لە قەڵا لەگەڵ بەشی شوێنەواری زانکۆی سەلاحەدین، دەستە نێردراوەکە دەستیان بە ڕووماڵێکی جیۆفیزیایی کرد، گەیشتنە ئەوەی کە لە هەندێ جێگای بەدەنی قەڵا نەگونجانێک هەیە، بە قووڵایی ٢١م ٩ ، ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە هەندی تاشە بەردی گەورەو خانوو شکێنراون، دەستە هەندی وردە تاسولکەی جۆرەی کەکردەوە،لە بەدەنی ڕۆژئاوای قەڵای هەولێر، کە بە چاخی بەردینی ناوە ڕاست دەگەڕێتەوە ١٣٠٠٠-٨٥٠٠ پ.ز، ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە قەڵای هەولێر لە کۆنەوە ئاوەدان بووەو زۆر شارستانیەت و ئیمپراتۆریەت تێداژیاون)،(٢٣) ئەوە دەرکەوت کە ئەوەی کەدەڵێن ..هەولێر شارەکە باپیرانی سۆمەریەکان دروستیان کردووە ، ڕاستە. ئەوە شاری هەولێرو قەڵادێرینەکەشی دەچێتە ڕیزی پێشەوەی ئەم شوێنەگرنگ و کۆنانەی کوردستان کە تەمەنیان لەسەرەوەی دوازدە هەزار ساڵە .

ئەوەی تا ئێستا ئەمە لەم توێژینەوەیە دا کردوومانە ، ڕێگا خۆشکردنە بۆ دۆزینەوەی جێ دەست و کاری ژیانی پێ لە گەڵ گۆڕانکاری سەرەتای کشت و کاڵ و گوندنشینی، واتە ئەو سەردەم و چاخەی کە زانا (سیزارێ ئیمیلیانی) دەیهەوێ ساڵنامەی هولۆسینی تێدا دەست پێبکات ، وەک لە بەسەرکردنەوەی شوێنەکان دەرکەوت ..هەموویان لە کوردستانن و زۆریش لەیەک دوورنین و هەر یەکەشیان بۆ خۆی خاوەنی تایبەتمەندی یەکجار گرنگن ، کە بە ڕوونی جێ دەست و بیرو کاری ئەندازیاری و هونەریان پێوە دیارە، ئەوە دەردەخەن کە ئەو مرۆڤانەی لەم شارو شوێنانەدا ژیاون کاریان کردووە ، لە ئاستێکی بەرزی بیرکردنەوە زانست و هونەری ئەو سەردەم و چاخەدا بوونە!
بەوردبوونەوەی زانستیانە لەم جێ دەست و کارانە پرسیاری زۆرو لێکدانەوەی گرنگمان بۆ پەیدا دەبێت ، کە ناکرێ مرۆڤەکان لەم کارانەیان دا یەک ڕەهەند بووبن ! ئایا ئەو کارانە پێشینەیەکیان هەیە؟ ئایا کەرەستەو ئامێرە بۆ کار هاتووەکان چی بوون و چۆن بوون؟ ئەو مرۆڤانەی ئەم کارە گرنگ و گرانانەیان کردووە باری ئابووری و خواردن و خواردنەوەیان چۆن دەست دەکەوت ؟ لە هەمووی گرنگ تر بۆ ئەمە ، چۆن سەیری شەوو ڕۆژو مانگ و وەرزو ساڵیان کردووە ؟ بە زمانی ئێستا – ساڵنامە- یان هەبووە ؟ ئەمە بۆ خۆمان

لە نێو ئەم کارکردنە وردو باریک و گرنگ و گەورەو ئەندازەییەدا کاریگەری ساڵنامەو ئاوو هەوا ناسیی ئەبێنین! چۆن ئەم کارانە بە شێوو ڕۆژێک دروست نەکراون و ساڵ مانگی زۆری خایاندووە، هەر بۆیە ئەگەر سەیری ستوونەکانی – گرێ ناقوکە- کوبیکلی تەپە – بکەین دەبینین لە بەردی قایم و خۆڕاگر دروستکراون ، ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە دروستکەرانی ئەم پەرستگاو ستوونانە حیسابی تەمەنی زۆرو مانەوەی زۆرتریان بۆ کارەکانی خۆیان کردووە، بەردی ڕەق و شیاویان هەڵبژاردووە بۆ کارو هونەرەکەیان و ئەزیەتی زۆریان بینیوە، هەر ئەمەشە پاش دوازە هەزار ساڵ کارەکانیان بە روونی و جوانی ماونە تەوە . ئەگەر وەک دەبینین دەسکارە پڕ لە زانست و هونەرەکانیان گەیشتوونەتە ئەمڕۆ، ئەوە بەشک زانیارە کانیان لە بارەی ئاوو هەوا ناسیی و ساڵنامەشەوە بەردەوام بووە و گەیشتووەتە سۆمەریەکان و تا ئێستاش بەردەوامە .

بەرەو دۆزینەوەی ساڵنامەی هەرە کۆنەکە..

ئەوە ساغ بووەتەوە ک ئەو ڕۆشنبیریە کلتوری و ئەفسانەیی و فۆلکلۆرییەی کە بۆ دەیان هەزار ساڵ مرۆق پێوە دەژیاو بە کاری دەناو لێی زیاد دەکرد، لەگەڵ مرۆق لە هەموو قۆناغە کان بەردەوام بووەو دواجار هاتووەتە نێو نووسین و کتێبەکان ، بەشێکی ئەو زانیاریانە لە نێو دەقە زارەکیان دابوون و بەشیکیشی لە نێو دەستکردوو کەرەستەکان و پاشماوەکان دەرکەوتوون و گەیشتوونەتە دەست مرۆڤی ئەم سەردەمە! لە نێو ئەم کلتورو ڕۆشنبیریە دا بەشێکی زانیاری و تاقیکردنەوەی – ساڵنامەناسیی – بووە. هەر بۆیە دەبینین سۆمەریەکان لەوەشدا پێشدەست بوون و هەر زوو ساڵنامەیان داهێنا .

ساڵنامەی سۆمەریەکان..کۆنترین ساڵنامە..

ئەگەر سەرنج بەدەین لە (ئەشکەوتی شانەدەر) کە بە ڕای (ڕالف سوالکی) و هاوڕێکانی کە بۆ یەکەمین جار سەرپەرشتی پشکنینیان تێدا کردووە ، دەڵێن:(ئەشکەوتی شانەدەر کۆنترین و دەوڵەمەندترین و گرنگترین ئەرشیفی مرۆڤایەتیە.) ئەم ڕستەیە لە ناو خۆی زۆر مانا هەڵدەگرێ ! ئەرێ ئێمە چەندمان سود لەم گرنترین و دەوڵەمەندترین و کۆنترین ئەرشیفە وەرگرتووە؟ لێر من تەنیا باس لەو بەردەوامییەی ژیان دەکەم کە لەم ئەشکەوتەو دەورو بەری دا هەبووە ، تادەگاتە (کشت و کالی ئەشکەوت لە شانەدەر)و (یەکەمین گوندی زەڤیاچەمێ- زاوی جمی –ی کشت وکالی) و پەرت بوون و پەڕینەوەی مرۆڤەکان سەرهەڵدانی شارستانیەتکان، ئەو شارستانیەتانەی کە رالف سوالکی روو لە

دەرگای ئەشکەوتی شانەدەر دەکات و دەڵێ : هه رچی شارستانیەت هه یە لە دەرگای ئەو ئەشکەوتە هاتووەتە دەوەوە! هه ر ئەوەش دەبینی دەورو بەری شانەدەر پڕە لە شارستانیەتی کۆن و گرنگ ، ئەو شارستانیەتە بەرهه می ژیانی ئەو مرۆڤانەیە کە لە سەرەتاوە بە (برادۆستی) و زاگرۆسی) دەناسرێن و دواجار بە (سۆمەری و دووڕووباران) ئەو سۆمەریانە کلتورو ئایین وئەفسانەو زارگوتن و فۆلکلۆری خۆیان لەو باپیرانەوە بۆ ماوەتەوەو پەرەیان پیداوە ، ئەگەر هه رتەنیا (زانستی ساڵنامە) وەربگرین ! ئەوە هیچیەک لە مرۆڤ و خەڵکەکەی (شانەدەرو بێستان سوورو دێرینکۆیۆ وگرێ ناڤوکێ و حسەن کیف وکاراهان تەپە، قەڵای هه ولێر) کان بێ پێشینەیەکی ساڵناسیی نەبوونەو ئەو سەرەتا ساڵناسی□ش دواجار گەیشتووەتە سۆمەریەکان و برەویان پێداوە.

وەک پۆل کۆلینز دەڵێ:(ئەوەی کە قۆناغە جیاجیاکانی مێژووی دووڕووبارانی بە یەکتر بەستو□، ئ□و□ د□ستی□ک لە داب و نەریت و ئەفسانەو باوەڕو ئایین بوو، بە جۆرێکی تر ڕۆشنبیرییەکی تایبەت و پێشکەوتوو، لە پاش داهێنانی دەوروبەری ساڵی ۳۲۰۰پ.ز،لە لایەن سۆمەریەکانەوە.)،(۱۸) هه ر ئەو کلتورو ئەفسانەیەش بوو، بووە هۆی ئەوەی کە سۆمەریەکان ناوی مانگ و ڕۆژەکانی هه فتە ..ناوڵێنانێکی ئەفسانەیی بیت و کە تا ئیستاش هه روا ماوەتەوە ، هه ر بۆیە دەبینین کە :(زاناکان یەک ڕا بوون لەبارەی عەبقریەت و هه ڵکەوتەیی سۆمەریەکان لە ئاستی قووڵی زانستی فەلەکناسیی و وێناکردنە دروست و وردەکانیان دەرب□ارەی گەڵە ئەستیرەی هه تاویمان.)،(۱۹) هه ر ئەو زانیاریە قووڵ و دروستەبوو، بووە هۆی ئەوەی کە : سۆمەریەکان بۆ یەکەم جار توانیان ئەو شەوو ڕۆژە دەسنیشان بکەن کە شەوو ڕۆژ تییدا یەکسان دەبێت و بیکەن بە ڕۆژی یەکەمی مانگی یەکەمی ساڵی نوێی خۆیان . هه ر ئەو ڕۆژەشیان کرد بە جەژن بە ناوی زەگمەک- نەورۆزی ئێستامان و کە تا ئێستاش ئەو سەری ساڵە وەک خۆی ماوەتەوە! هه ر ئەو سۆمەریانە بوون کە :(بازنەیان بەسەر ۳٦٠ پلە دابەشکرد، کە دەسکەوتیکی زانستی گەورەیە بۆ ئەو سەردەمەو زاناکانی ئەوڕۆی سەرسامکردووە، کە چۆن سۆمەریەکان توانیان ئەمە بکەن بەبێ ئەوەئ ئامیرێکی زانستی وردیان لەبەردەست بێت! هه رئەوان بوون کاتیان بە سەر کاتژمیر دابەشکردو کاتژمێر بەسەر دەقیقەو دەقیقە بەسەر چرکە، بە دابەشکردنێکی- شەستی- بۆکاتەکان ، کە هێشتا ڕێکخستنەکانیان بۆ ساڵنامەی هه تاوی و مانگی لە هه موو جیهان بەکاردێت ، بە کەمێک دەسکاریەوە.)،(۱۹) لە بارەی کۆنی و سەردەمی کارە زانستیەکانی سۆمەریەکان دەڵێن:

(کۆنترین نموونەی داهێنانی نێوان دووڕووباران بۆ هه زارەی

حەوتەمی پێش زایین دەگەڕێتەوە ،کاتێ کە دانیشتوانی ئەو شووێنەی ئێستا بە باکووری عێراق- کوردستان- دەناسرێ ، نشینگەیان بەدەست لە تەپە قوەدروستکردولەبەرهە تاو وشکیان دەکردوە.)،(٢٠) حەفت هە زار ساڵ پێش زاین دەکاتێ ئەو سەردەمەی سەمەریەکان هێشتا لە کوردستان بوون، دواتر کە بەشێکیان لە چوونە خوارەوەو قۆناخێکی نوێی شارستانیەتیان دەست پێکرد ! بەڵێ:(ئەو دانیشتوانە کۆنەی نێوان دووڕووباران بوون، کە یەکەمین شارساتانیەتی پێشکەوتوویان دەست پێکردوو بە یەکەمینجار نووسینیان داهێنا، زانستی هونەرو بیناسازی و فەلەکناسیی و بیرکاری و داهێنانی جووت و هە وجاڕو بەلەمی چارەگەدارو بەرنامەی ژمارەییان داهێنا ، بەڵێ ئەوە سەمەریەکان بوون کە لە هە زارەی حەوتەم و دوو ڕووبارانیان کرد بە – لانکەی شارستانیەت-)،(٢١) لە دواجار لە نێو ئەم هە موو داهێنان و پێشکەوتنەدا:(ئەوسەمەرئەکان بوون یەکەمین جار ساڵنامەیان داهێنا.) ،(١) سەمەریەکان میللەتەکی زۆر جەژن بوون ئەو جەژنانە بە پێی ساڵنامە وەرزانی مانگ و هە فتە، گەورەترین جەژنیان ڕۆژی جەژن زەگمەک – نەورۆز- بوو، ە کە هە مووساڵی سەمەریەکان لە ٢١ ئازار دەیکەن بەجەژن و کە سەری ساڵی نوێیە – ساڵنامە- یەتیان.) ،(٢٢)

ئێستا ئەوە دەرکەوت کە سەرەتای ساڵنامەی سەمەری ئەو کاتە بووە کە هێشتا بە شێک لە سەمەریەکان نە چووبوونە خوارەوی – عێراق – ی ئەمڕۆ و هە ر لە کوردستان دەژیان ، ئەگەر سەرنج بدەین لە (داستانی دەمموزی و عەشتار) ی سەمەری دا ، زیندووبوونەوەو هاتنەوە سەر دنیای دەمموزی لە سەری ساڵی سەمەریە و چوونە خوارەوەو – جیهانی ژێرەوە – ش لە ١/٧ی ساڵ دایە و تەمەنی داستانی دەمموزیش بە ڕای لێکۆڵەران و شارەزای مێژووی سەمەر لەگەڵ تەمەنی کشت و کالی ئەشکەوتەو ئەمەش دەکاتە دوازدە هە زار ساڵ بەر لە ئەمڕۆ، ئەمەش بەو مانایە کە جەژنی نەورۆز کە هە مان جەژنی زەگمەک و ڕۆژی سەری ساڵی سەمەریە ، تەمەنی دوازدە هە زار ساڵە ، وەک پێشتر بە لێکۆڵینەوە گەیشتینە ئەو ئەنجامەی : شاری ژێرزەمینی دەرینکویەی هە شت چین لە ژیر چین ، هە مان جیهانی ژێرەوە- عالم السفلی – ی داستانی دەمموزیە . ڕۆژی یەکەمی سەری ساڵی سەمەری ، ئەو ڕۆژەیە کە شەوو ڕۆژ تێدا بەرامبەر دەبن ، ناسین و دەستنیشان کردنی ئەو ڕۆژەش سەرەتای ساڵنامەی سەمەریە کە باپیرانیان زۆر زوو ئەو سەرەتایەیان کردووە بە جەژن و سەری ساڵی خۆیان.

دوا وتە..

لەم لێکۆڵینەوەیە دا بۆمان دەرکەوت لە دوازدە هە زارساڵ لەوە پێش

تەقینەوەیەکی گەورەی شارستانیەت لە کوردستان سەری هەڵداوە و
تەمەنی هە ر هە موو شوێنەکان(شانەدەرودەربەندیکەیێو گرێناقوکە و
حەسەن کەف و بەستان سوور) تەواو دوازدە هە زار ساڵە، ئەوە ئەو
پێشنیارەی کە زانای زەمیناس (دکتۆر سیزارە ئیمیلیانی) و
هاوەڵەکانی کردبوویان لە چەند دەیەیەک لەوەپێش بە ناوی (سانامەی
هەڵەسین) ، ئەوا بەڵگەی زانستی زۆری لە کوردستان بۆ پەیدابوو،
لەمەش دا ئەو زەمەنە هە موو ڕووداوەگرنگەکانی مێژوو دەگرێتە خۆ و
جیهان لەوە ڕزگاردەکات ؛ کە هە موو تەمەنی بە دوو هە زار ساڵ
هەژمای بۆ بکرێ !

ئەنجامەکان..

ئەوستا لە کەتایی دا دەگەینە چەند ئەنجامێک و ئەو ئەنجامانە
دەخەینە بەردەستی (پەرلەمانی کوردستان) و (حکومەتی هە ریم) و(
وەزارەتی خوێندنی بالاو توێژینەوەی زانستی) و (وەزارەتی
ڕۆشنبیریی) و تەواوی پسپۆڕان و ڕۆشنبیران و هە موو خەڵکی
کوردستان و عێراق، بۆ ئەوەی ڕاو سەرنجی خۆیان لەبارەوە دەربڕن و
بە هە ند وەری بگرن .

١ – سانامەی زاینی مێژی دەستپێکردنی کەدەکاتە مێژی لەدایکبوونی(
مەسیح) نە چەسپاوەو ساڵانە جیهانی مەسیحیەت لە دوو مێژدا جەژن
دەکەن، پێویست دەکات مێژێکی دیارو گونجاو لە گەڵ
سانامە.. بەتایبەت سانامەی هە تاوی بگونجێ و جێگیر بیت و جیهان
لەسەری کۆک بێت.
٢ – سانامەی زاینی ئەوستاش لە هە موو وڵاتان کاری پێناکرێ و
نەیتوانیوە ببێتە سانامەی یەکگرتووی هە موو مرۆڤایەتی . بە
تەمەنی دوو هە زار ساڵەشی ناتوانی هە موو مێژووی مرۆڤایەتی
بگرێتە خۆ!
٣ – هە ر ئەوستا لە جیهان دا چەند سانامەیەکی تریش هە ر یە کە
سانامەی ئاینێکی تایبەتن ، بە هۆی ئەوەو ئەوانیش سالنامەی
سنووردارن و سنوورەکەیان لە گەڵ سنووری ئاینەکەیانە.
٤ – بەکارهێنانی ئەم هە موو سانامەیە وای کردووە لە ڕووی
ڕووداوە مێژوویی‌یەکان ، وڵاتان هە تا ڕادەیەک لێکدابڕێن و
مێژوویان تێکنەکاتەوە.
٥ – ئەوستا سانامەی نەورۆز بە هۆی ئەو مێژووە کۆنەی کە هە یەتی و
ئەو مێژی دەستپێکردنە جێگیرەی کە لە گەڵ سوڕانی ساڵە هە تاوی
تەواو گونجاوەو چەسپاوە ، زۆر لە بارە بۆ تەمەنی دوازدە هە
زارساڵەیی‌یەوە بکرێت بە (سانامەی مرۆڤایەتی) وەک ئەوەی دکتۆر

سیزارە ئیمیلیانی و هاوڕاکانی پێشنیاریان کردوو کاریان بەکرد.

٦ – نەورۆز وەک جەژنێکی کۆنی مرۆڤایەتی هە ر لە سەرەتاوە ، واتە زۆر پێش زایین ڕەهە ندێکی جیهانی هە بووە و ئەوە (کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان) یش لە ساڵی ٢٠١٠ دا بە فەرمی وەک جەژنێکی کلتوری ئاشتی-نەورۆز- ی کردی بە جەژنی هە موو جیهان .

٧ – زۆر گونجاوە ئێستاش ئەم جەژنە جیهانییەی نەورۆز بکرێ بە(ساڵنامەی نەورۆز) وسەرەتاکەشی لە دوازدە هە زار ساڵ لەوەپێش دەسپێبکات و هە موو جیان بەکاری بێنێ و جیهان بخاتە نێو یەک ساڵنامەی کۆن و گرنگ و بڕواپێکراوو یەکگرتوو.

٨ – بەکارهێنانی ساڵنامەی نەورۆز بەمانای ڕەتکردنەوەی یەکجاری ساڵنامەکانی تر نیە! بەڵکو هە موو وڵات و نەتەوەو ئاینێک دەتوانن لە پاڵ ساڵنامەی نەورۆز- ساڵنامەی مرۆڤایەتی- ساڵنامە تایبەتەکەی خۆیان بە کاربێنن.

٩ – بەکارهێنانی ساڵنامەی نەورۆز وەک ساڵنامەیەکی یەکگرتوو لە هە موو جیهان ، مێژووی کۆن و نوێی و ڕووداوەکان یەک دەخات و مرۆڤایەتی دەخاتە سەر یەک ڕێتمی ژیان و مێژوو.

١٠ – بە گەیشتن بە – ساڵنامەی نەورۆز – هەندە بەسە ١٠٠٠٠ ساڵ بخەیتە سەر ٢٠٢١ ساڵی زایینی نوێی ..بەنموونە ئەمساڵ ، کە دەکاتە ١٢٠٢١ و بە- ساڵنامەی هەلەسین – پێشنیارکراوی سیزارە ئیمیلیانی و هاوڕاکانیشی بە هە مان شێوەیە و ڕۆژی دەستپێکردنی ساڵی نەورۆزیش لە ١/١ ساڵی نوێوە دەست پێدەکات .

١١- ئەمە بە چاک و گونجاوی دەزانین بە ئەم ساڵنامەیە کۆنە ،کە سیزارە ئیمیلیانی بە ناوی (ساڵنامەی هەلەسین) پێشنیاری کردووە ، ناوی ساڵنامەی نەورۆز بێت، بەو هۆیەی کە داستانی دەمموزیش تەمەنی دوازدە هە زار ساڵەو ئەوەش ڕوونبووە وە کە شاری دەرینکەیەی ژێر زەمینی جیهانی ژێرەوە- عالم السفلی – ی داستانی دەمووزی و شوێنی زیندوو بوونەوەی دەمووزیشە ، کە ڕۆژی زیندوو بوونەوەکەشی جەژنی – زەگمۆک – نەورۆز – ی ئێستایە. هە روەها جەژنی نەورۆز لە پێش زایینەوە بەوناوە ناسراوەو ڕەهە ندێکی جیهانیشی هە بووە .

(١٢) – وەک زانست و واقیع دەری خست هە موو ئەم شوێنە کۆن و گرنگ و دەگمەنانە لە کوردستان و لە یەک سەردەم سەریان هە ڵداوەو – تەقینەوی شارستانیەت – یان پێکهێناوە – ئەوەش ئەو مافە بە(کوردستان) دەدات کە ساڵنامە کە بە ناوی نەورۆز بێت ، کە نەورۆزیش هە ر لەسەرەتاوە لە کوردستان سەری هە ڵداوە و هە ر لە کوردستانیش بە دنیادا بڵاو بووەتەوەو لەگەڵیان هاوتەمەنە.

**

سەرنج و تێبینی:

(١) – زۆر جار لێکۆڵەرو شارەزایانی مێژووی کوردوجوگرافی و پێکهاتەکەی ،پاش گەڕان و لێکۆڵینەوە هه ندی باس و پێناسەی زۆر جوان و گرنگ بۆ کوردستان دەنووسن ، کەچی ئێمە خۆمان گومان لە و باس و پێناسانە دەکەی ، بەمەش نە نرخی وڵاتی خۆمان دەزانین و نە ڕیز لەو کەسانەش دەگرین کە بە زانستیەوە باسی کوردستان دەکەن!!

(٢) – سۆمەریەکان بە هۆی ئەوەی کە زۆر ک□ن و خاوەن یەکەمین شارستانیەتی پێشکەوتوون ، هه ر لەسەرەتاوە کاریگەریان بەسەر زۆر وڵات و میللەتەوە هه بووەو ئێستاش هه یە ،

(٣) – زڤیاچەمێ – زاوی جمی – یە، کە پێشتر لێکۆڵەران کە زمانی کوردیان نەدەزانی ، زەڤیا چەمێیان- بە زاوی جمی- نووسی و هه ر ئاواش کەوتە نێو ئەدەبیاتی مێژووی کۆن و شوێنەوارناسی□وە ، هه تا مامۆستای گەورە بەڕێز (عەبدولڕەقیب یوسف) گەڕاندیەوە سەر ناوە ڕاستیەکەی خۆی . (٤) – شاری ژێرزەمینی دێرینکۆیۆی باکووری کوردستان بە هۆی گەورەیی و پر لە نهێنیەوە لە رووی دروستکردنەوە ، تائێستا بە زۆر ژمارە باسی چێنە ژێر چینەکانی دەکەن ، هه ندێک بە حەوت و هه شت و هه تا یازدە چینیش دەڕۆن لە باسکردنی چینەکانی دا.

(*٥) – تا ئێستا وادەزانرا کە هه ولێر تاکە شاری کۆن و ژیان تێیدا بەردەوامە! ئەوا شاری حەسەن کێفیشی هاتە پاڵ ، کە هه وڵیر ١٣٠٠٠ ساڵە ئاودانەو حەسەن کێفیش ١٢٠٠٠ ساڵە، ئەم جووتە خوشکەش هه ردووکیان لە کوردستانن.

سەرچاوەکان:-

(1)-https://www.aspdkw.com/الاسس الذى اعتمدهاالسومريون قديمافى وضعالتقاويم

(2)-https://www.facebook.com/dlshad zamua/مێژووی بە کارهێنانی ساڵنامەکان لە میسۆپۆتامیاو زاگرۆس!

(3)-
https://www.bbc.com/Arabic/scienceandtech/2013/07130715_world_oldest_calendar

(4)-
https://www.beytoote.com/art/nnegah-gozashte/introduction-calandars02-world.html

(5)-
https://www.aljazeera.net/news/cultureandart/2018/12/27/لماذا

يحتفل المسيحيونبميلاد المسيحفى يومينمختلفين؟
(6)-https://abadgar-q.com/wikli/casare_Emiliani سیزارە امیلیانی
(7)-readersadvice.com/mmeade/house/Holocene.html تقويم الهولوسين
(8)-https://en.wilkipedia.org./wilki/Holocene_calandar تقويم الهولوسين – ويكيپيديا
(9)-وحدت قومی کرد و مادمنشاء،نژاد تاریخ تمدن کردستان،حبیب اله تابانی،ایران- تهران،چاپ اول۱۳۸۰،ا
(10)-joumal.asi.org.ir/article_20665.htmlنمادگری ایینی در دورە نوسنگی اولیە:نگاه بە گەبکلیدر جنوب شرق ترکیە
(11)-https://www.alaraby.co.uk/ترکیاتفتح واحدا من اقدم المعابدفى العالم
(12)- https://dengekan.info/archives/17375 دەرینکەیە لە نیوان جیهانی ژەرەوەی داستانی دەمموزی و بە هه شتی ژیرزەمینی جەمشید دا. دکتەر مەولود ئیبراهیم حەسەن
(13)-https://www.kojaro.com/2018/9/27/155265 گوبکلی تپە -تاریخ
(14)- academia.edu/6930281/نمادگرايى آیینی در دورەء نوسنگیاولیە: نگاهی بەگوبکلی تپە در جنوب شرقی ترکیە بابک شیخ بیکلو اسلام.pdf
(15)-https://www.turkprees.co/node/76074مدينة(شانلى اورفا)التركية تستعدللكشف عن (كاراهان تپة) اقدم الموقع الاثرية فى العالم
(16)- https://www.dailysabah.com/arts/new-karahantepe-settlement-may-be-old-than-gobeklitepe/news
(17)-https://www.kojaro.com/2017/10/27/128573/حصن کیفا شهر شناور با قدمت۱۰ هزارسال در ترکیە- کجارو
(18)- https://www.bbc.com/culture//article/20161202-place-where-history-began المكان القديم حيث بدا التاريخ- ثقافة بى بى سى
(19)- https://www.facebook.com/Babylon.gods.gate.015/posts/1011483595536446/الحضارة السومرية مهد الحضارات
(20)-https://arabicpost.netاختراعات من بلاد ما بين النهرين
(21)-https//arabicpost.net/ السومريون
(22)-https://www.almothaqaf.com/d/e3/951542 اوركسترا: نوروز و

الاعياد السومرية خليل ابراهيم خليل
(23)-https://ar.wikipedia.org/تلال الاثرية فى اربيل

*

بۆ بەڕێزان سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان وجێگرو سکرتیری پەرلەمان
بەڕێزان ئەندامانی لێژنەکانی ڕۆشنبیریی و کلتورو خوێندنی باڵاوتوێژینەوەی زانستی
تەواوی ئەندامە بەڕێزەکانی پەرلەمانی کوردستان
بەڕێز وەزارەتی خوێندنی باڵاو توێژینەوەی زانستی
بەڕێز وەزارەتی ڕۆشنبیری و هونەرو لاوان
سڵاوی زانست و مێژوو و شارستانیەت .. نەورزی ساڵێ(١٢٠٢١) تان پیرۆز
بابەت : ساڵنامەی نەورۆز
بەڕێزان..لە بەردەوامی زیاتر لە بیست ساڵی لێکؤڵینەوەو بەدوا داچوونی مێژووی و زانستیانە بەدوای نەورۆز دا ، دوو خاڵمان بۆ ڕوون بووەتەوە .
یەکەم: نەورۆز هه ر لەسەرەتاوە لە کوردستان سەری هه ڵداوەو هه ر لە کوردستانیش بۆ دنیادا بڵاو بووەتەوە.
دووەم: تەمەنی نەورۆز دوازدە هه زار ساڵەو شوێنی سەر هه ڵدانە کۆشی (شاری ژێر زەمینی هه شت چین لە ژێر چین دەرینکۆیە) ی کوردسانی باکوورە.
هه ر بۆیە پێشنیار دەکەین کە (ساڵنامەی نەورۆز) ی بۆ بڕیارێکی یاسایی بە تەمەنی (١٢٠٢١) ی ئەمساڵیەوە بکرێت بە فەرمی و ساڵانە پەرلەمان ئەو ساڵنامەیە وەک ساڵنامەی فەرمی پەرلەمان و حکومەت کوردستان چاپ بکاو بڵاوی بکاتەوە ، بەرنامەی ساڵانەی خۆی لەسەر دابمەزرێنێ وحکومەت و پەرلەمان سوێندی یاسایی خۆیان لە ڕۆژی نەورۆزدا بخۆن.
چۆن نەورۆزو دەرینکۆیەی و شانەدەرو حەسەن کێف و گرێ ناڤوکە و بەستان سووروکاراهان تەپە و قەڵای شاری هه ولێری دەستە خوشکی ، هه موویان پێکەوە سەرتای تەقینەوەی شارستانیەتن لە کوردستان و هه موو جیهان تەمەنیان دوازدە هه زار ساڵە ، کە لە هیچ شوێنێکی تری جیهان ئەوەندە شوێنی گرنگ و کۆن پێکەوە دەسناکەوە. هه ر ئەو کۆنی و گرنگیەی شارستانیەتش بوو وای لە دکتۆر سیزارەو ئیمیلیانی و هاوڕاکانی کرد ، داوای (ساڵنامەی مرۆڤایەتی) بکەن بە تەمەنی دوازدە هه زار ساڵیەوە، ئێستاش پێویستە پەرلەمانی کوردستان بە(ساڵنامەی نەورۆزی دوازدە هه زار ساڵەیی) دیاریەکی گرنگ و مێژووی پێشکەش بە مرۆڤایەتی بکات و هه روەیش بدا بیکات بە

ساڵنامەیەکی جیهانی و هه موو مر□قایەتی.
لەگەڵ سڵاوی دووبارە .
پرۆفیسۆری یاریدەدەر دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن
پسپۆری ئەفسانەو مێژووی ئەفسانەی کوردستان.
زانکۆی سەلاحەدین/ هه ولێر – نەورۆزی ١٢٠٢١.

*

بۆ بەڕێز سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان هێژا(ئەنتۆنیۆ گویتیریش)

سڵاوی زانست و مێژوو وشوێنەوارو شارستانیەت
نەورۆزی ساڵی ١٢٠٢١ تان پیرۆز
با بەت: ساڵنامەی نەورۆز ،ساڵنامەی مر□قایەتی
(Holocene calender)
بەڕێز جەنابی سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان

لە کاتیک دا لە دڵەوە (جەژنی نەورۆزی ساڵی ١٢٠٢١تان) لێ پیرۆز دەکەم ، دەخوازم لەم بۆنە یە داچەند پێشنیارو داواکاریەک لە بارەی نەورۆزەوە بخەمە بەرچاوی بەڕێزتان و کۆمەڵە گشتی و ڕؤشنبیریی وکلتور و تەواوی بەڕێزانی پەیوەند دار.

بەڕێزان ..کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی ٢٠١٠ دا جەژنی نەورۆزتان وەک جەژنی نیو نەتەوەیی جیهان ناساندو نەورۆزتان وەک – کلتوری ئاشتی – پێناسەکردو بەمەش بەڕاستی کاریکی جوان و پیرۆزکراوە،

بەڵام؛ بەداخەو لە ڕووی زانستی و مێژوویی لە زیاتر ناساندنی جەژنی نەورۆز دا چەند هه ڵەیەکی زانستی کەوتە نێو بە فەرمی کردنی نەورۆز لە لایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوە..

هه ڵەکانیش ئەمانەن :-

یەکەم : جەژنی نەورۆز وەک جەژنێکی ئێرانی ناسێنرا ، لە کاتێک بە لێکۆڵێنەوەی زانستی دەرکەوتووە، کە نەورۆز لەسەرەتاوە لە کوردستان سەری هه ڵداوەو هه رلەکوردستانیش بە دنیادا ب□□او بووەتەوە ، چۆن جەژنی نەورۆز هه مان جەژنی – زەگمەک – ی(داستانی د□مووزو عەشتار) ی سۆمەریەکانەو تەمەنی ١٢٠٠٠ هه زار ساڵەو شووێنی هاتنەوەر سەر دنیای د□مووزیش کەدەکاتە ڕؤژی نەورۆز (شاری ژێر زەمینی هه شت چین لە ژیرچینی دێرێنکۆیۆ) ی باکووری کوردستانە، هه ر بۆیە نەورۆز جەژنێکی کوردستانیە ، نەک ئێرانی .

دووەم: وەک دەرکەوت تەمەنی نەورۆز (١٢٠٢١ ساڵ) ە و (٣٠٠ ساڵ) نیە ، وەک لە بەیاننامەکەی کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان دا ،

هاتبوو، بۆیە پێویست دەکات ئەمە ڕاست بکرێتەوە و بە سازییەکی گەورەی وەک نەتەوە یەکگرتووەکان ناکرێ بکەوێتە هەڵەیەکی مێژوویی ئاوا.
سێیەم: ڕۆژی نەورۆز ٢١/٣ نییە! بەڵکو ١/١ ساڵی نوێی سەمەری کوردییە ! ٢١/٣ کەوتنە بەرامبەر یەکی یەک جەژنە لە دوو ساڵنامەدا ، بۆیە نەورۆز سەری ساڵی سەمەری کوردییە، نەک ٢١/٣ ی زایینی ! ئەمەش دەخوازێ ڕاست بکرێتەوە.
پێشنیارەکەش ئەوەیە ، لە کاتێک دا ئەوە ١١ ساڵە نەورۆز بە فرمانی نەتەوە یەکگرتووەکان بووە بە جەژنی نەودەوڵەتی ، هە ر بۆیە دەخوازێ بە پێی ساڵنامەی نەورۆزی خۆی یادبکرێتەوە و بۆ ئەمەش کارێکی زۆر جوان و پیرۆز دەبێت ، ئەگەر ساڵانە نەتەوە یەکگرتووەکان – ساڵنامەی نەورۆزی ١٢٠٢١ساڵی – بڵاو بکاتەوە لە ڕۆژی سەری ساڵی هە موو ساڵێکی داهاتوودا ، وەک ئەو داوایەی کە (دکتۆر سیزارە ئیمیلیانی) و هاوڕاکانی لە ناوەڕاستی سەدەی ڕابردوو داوایان کرد بوو ، دەهە زار ساڵ بخرێتە سەر ساڵەکانی زایینی و بەمەش – ساڵنامەی مرۆڤایەتی – دەکەوێتە کار، کە هە موو شارستانییەتەکانی مرۆڤایەتی دەگرێتە خۆ و دەبێت بە١٢٠٢١ساڵ . دیارە ئەمە بە مانای ڕەتکردنەوەی ساڵنامەکانی تر نییە ! بەڵکو بەم ساڵنامەیەی نەورۆز هە موو مرۆڤایەتی دەبێت بە خاوەنی یەک مێژووی کۆن وشارستانییەتی دوازدە هە زارساڵەیی.
لەگەڵ ڕێزو خۆشەویستی دووبارە .

بۆ بینینی وێنەی شوێنەوارە دێرینەکان کلیکی ئێرە بکەن …

پرۆفیسۆری یاریدەدەر دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن
پسپۆری ئەفسانەو میژووی ئەفسانەی کوردستان
زانکۆی سەلاحەدین / هە ولێر
نەورۆزی ١٢٠٢١- هە ولیر ،کوردستان

کتێب/ ئەزموونی پەروەردەیی

لەپۆلەوە بۆ پۆل.. فازیل شەوڕۆ

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن…]

دیکتاتۆری پرۆلیتاریا یان دیموکراتی پرۆلیتاریا؟, له یادی 149 ساڵەی کۆمۆنەی پاریس. عەلی مەحمود محەمەد

زەمینەی دامەزراندنی کۆمۆنە

له رێکەوتی 4-8-1870 پروسیەکان له سیدان تێکشکانێکی گەورە بەسەر سوپای فەرەنسادا دەسەپێنن, له رێکەوتی 2-9 هەموو سوپای فەرەنسا لەپێشیانەوە ئیمپراتۆرو 39 ژەنەرال و 86 هەزار سەرباز دیل دەکرێن له لایەن پرۆسیەکانەوە , له کۆی سوپایەك ژمارەی 120000 سەرباز بوو, سوپای پرۆسی تا قەراغی شاری پاریس رانەوەستان.
له رێکەوتی 18-1-1871 له ڤێرسایەوە ” بەشێکی پاریسە” ڕایخی ئەڵمانی ڕاگەیەنرا, کە زۆربەی توێژەرەوان و چاودێران هەڵبژاردنی ئەم شوێنەیان بۆ ڕاگەیاندنی ڕایخ بە سوکایەتی بە هەستی نەتەوایەتی فەرەنسیەکان زانی, بە پێی دەستووری نوێ فیلهیلیم بووە قەیسەری ئەڵمانیا و بسمارکیش بوو بە سەرەك وەزیرانی وڵات, له رێکەوتی 19-2-1871 تییر حکومەتی له بۆرژوازی و پاشایەتی خوازانی فەرەنسا پێك هێنا کە ملکەچی رێکەوتن بوون له گەڵ ئەڵمانەکان, کۆماریخوازەکان سەرش□□یان رەتکردەوە, دوای ئەوەی له هەڵبژاردنێکی تەنها پیاوانەدا له رێکەوتی 8-2-1871 پۆستەکەی مسۆگەر کرد.

له رێکەوتی 26-2-1871 پەیماننامەیەك له نێوان ئەڵمانیاو فەرەنسا

دەبەسترێت, بە پێی ئەو پەیمانامەیە ئەلزاس و لۆرین دەدرێت بە ئەڵمانیا, ناوچەی لۆرین بە هەرێمی متزوتیون ڤیلوەوە, ئەلزاس بۆ بلفۆرت و دەورو بەرەکەی, لە پاش دەست بەسەردا گرتنی سێ یەکی خاکی فەرەنسا, تا ئەوکاتەی قەرەبوی زیانەکان دەکرێتەوە لە لایەن فەرەنساوە ,بڕەکەی دیاری کرابوو بە 5 ملیار فرەنکی فەرەنسی.

تیر بۆ ئەوەی داخوازەکانی بسمارك جێ بە جێ بکات, پێویستی بەوە هەبوو چەك و تۆپەکانی (پاسەوانی نیشتمانی)بدات بە دەستەوە, پاسەوانی نیشتمانی لە پاریس وەك دەسەڵاتی دوولایەنە مامەڵەیان دەکرد لە بەرامبەر حکومەتی ناوەندی, هەیبەتی حکومەتەکەی تیریان لاواز کردبوو, تیر بۆ گەڕاندنەوەی ناوەندی دەسەڵات بۆ حکومەتەکەی و جێ بە جێ کردنی پەیماننامە سەر شۆڕانەکانی, ویستی پاسەوانی نیشتمانی چەك بکات, تۆپەکانیان لێ وەرگرێتەوە.

لە 18ی ئازار سوپایەکی 4000 سەربازی نارد لەسەر خواستی پروسییەکان بۆ ئەوەی دەست بەسەر ئەو 227 تۆپەدا بگرن کە پاریسیەکان دەستیان بەسەردا گرتبوو, بۆ بەرگریکردن لە شارەکەیان کە لە لایەن سوپای پرۆسیاوە ئابلوقە درابوو لە ساڵی پێشووەوە لە بەرزایەکانی مۆنمارت و بلفێل دایان بەستابو.

لە ڕێکەوتی 16-3 تییر دەسەڵاتدارانی شاری بانگ کرد بۆ شارەوانی لە ڕێکەوتی 17-3 لە لایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە نەخشەی چەککردنی پاسەوانانی نیشتمانی داڕێژرا, ژەنەراڵەکانیش تیایدا بەشدار بوون, ژەنەرال ڤیوا دیاری کرا بەسەرپەرشت کاری بڕیارەکە, بڕیار درا بەزوترین کات چەککردنی پاریس جێ بەجێ بکرێت, بۆیە لە ڕێکەوتی 18-3-1871 بڕیاری چەککردنی (پاسەوانی نیشتمانی)یاندا, بە ناوی ئەوەی گوایە ئەو تۆپانە موڵکی دەوڵەتن, بۆیە دەبێت بگەڕێنرێنەوە بۆی, بەمەش تیر دەیەویست لە لایەکەوە بڕیارەکە جێ بە جێ بکات لە لایەکی دیکەوە مەترسی یاخی بونەوە لە سەر دەسەڵاتەکەی لاببات, بەڵام پاسەوانانی نیشتمانی بە بڕیارەکە ڕازی نابن, چونکە ئەو چەکانە ئەوانە بون کە پاسەوانانی نیشتمانی لەو شوێنانە ڕزگاریانی کردبوو کە پرۆسیا داگیری کردبوو, بۆیە موڵکی دەوڵەت نەبوون, دیارە دەست گرتن بەسەر چەکەکاندا, بەمانای دەس گرتن دەهات بەسەر پاریسدا.

برسیەتی,گرانی, بێکاری,نەخۆشی و هەژاری باڵی بەسەر پاریسدا داگرتبوو, لەم بارودۆخە ناسکەدا, بۆرژواکان بە خۆیان و خەزێنەو سەروەت و سامانیانەوە, لە پاریس بە کۆمەڵ هەڵدێن, نیشتمان لە ناخۆشترین ڕۆژەکانیدا بۆ کرێکاران و ڕەنجدەران بەجێ دەهێڵن .

بڕیار بوو کاتژمێر 2 ی شەو هێرش دەس پێ بکرێت, پۆلیسیش بڕیارە ئەنـدامانی کۆمیتـەی ناوەنـدی و کۆمیتـە هەڵبژێردراوەکـانی 20 گەڕەکەکی شاری پاریس و لقی فەرەنسای ئنتەرناسیۆنالیزم دەستگیر بکەن, شەو کاتژمێر 5 بەیانی ڕێکەوتی 18-3 دەستی پێکرد, لە ئاکامی بەرگری بێ وێنەی پاسەوانانی نیشتمانی و خەڵکی پاریس بە ژن و پیاوەوە کە بەرەو روی سوپاکەی تیر بونەوە بۆ داکۆکی لە تۆپەکان, دەستیان بەسەر بەشێکی شاردا گرت, شکستیان بە نەخشەکانی تیر هێنا, جەمـاوەری پـاریس ڕژانـە سـەر شەقامەکـانکەوتنە سـەنگەر لێـدان, سـەربازان خۆ بەدەسـتەوە دەدەن و ئەفسـەرانیش هەڵـدێن و خۆیـان دەشارنەوە, خەڵکەکە دروشمی بژی کۆمار بژی کۆمۆنیان دەوتەوە, تەواوی باڵاخانەکانی شار دەستیان بەسەردا گیرا, چەك وتەقەمەنیەك زۆر گیرا, تەنها لە قەڵای فانف 450000 تفەنگ دەسکەوت بوو, لە کۆی 300000 سـەربازی بـەرگری نیشتمـای, تەنهـا 300 کـەس بـەدوای داخوازەکانی تیرەوە چون, ئەوانی دیکە پەیوەست بوون, بە بەرەی شۆڕشەوە, دەست بەسەر بارەگای شارەوانیدا دەگرن و تیر لە پاریس هەڵدێت.

ڕێکەوتی (19 -3) ەیەو پاریس ئازادە, نە حکومەتی تیر وە نە سوپای داگیرکەری پروسی تێدایە, لە بەیانی زوەوە شار جمەی دێت, کرێکار, دوکانـدار,پیشەگەر, ڕۆشنبیران,پاسەوانـانی نیشتمـانی, ژنـان, منداڵان, گەنج و لاو, ڕژاونەتە سەر شەقامەکان, کۆمیتەی ناوەندی پاسەوانانی نیشتمانی, لە بارەگای شارەوانی پاریس, کە لە بان باڵاخانەکەی ئاڵای سور بۆ یەکەمجار لە مێژوودا دەلەرێتەوە, بەیاننامەیەکی ڕوو لە خەڵکی پاریس دەرکرد, بە یاننامەکە بە کۆمـاری فەرەنسـا و دروشمـی "سەربەسـتی,یەکسانی,برایەتی" دروشمـە سەرەکیەکەی شۆڕشی فەرەنسا دەستی پێکرد, لە بانگەوازەکەدا داوا لە خەڵکی پاریس کرا, لە شوێنی خۆیان ئامادە بن بۆ ئەنجام دانی هەڵبژاردن, ئەم بانگەوازە لە لایەن 21 ئەندامی ئامادەبووی کۆمیتەی ناوەندی پاسەوانانی نیشتمانیەوە واژۆ کرا لە کۆی 40 ئەندام, کە هەرئەوانە لەو کاتەدا لەو شوێنە ئامادە بوون, ئەوانی دی بەهۆی کاروبارەوە ئامادە نەبوون, ڕێکەوتی26-3 واتە دوای یەك هەفتە دیاری کرا بۆ هەڵبژاردن, هەر ئەو ڕۆژە بڕیاری ئازاد کردنی زیندانییە سیاسیەکان دەرکرا.

هەڵبژاردنی کۆمۆن

دوای 8 ڕۆژ لە هەڵبژاردنێکی ئازادانەدا بە بەشداری نزیك 230 هەزار کەس لە پیاوان و ژنانی پاریس ئەنجومەنێکی 78 کەسەیان

هەڵبژارد, لەوکاتەدا ژمارەی دانیشتووانی پاریس دەوروبەری ملیۆنێك هاووڵاتی بوو, بەشێکی پاریس وەك فێرسای بەدەست کۆمۆنارکانەوە نەبوو, وە سەرمایەدارەکانیش لە ترسی ئابلووقەی پاریس بەشێکیان هەڵاتبوون.
ڕانۆی رێکەوتی 28-3 لەبەردەم شارەوانی پاریس, ناوی هەڵبژێردراوەکان بڵاو دەکاتەوە , بە دروشمی بژی کۆمار , بژی کۆمۆن دەستی بە قسەکانی کرد .
هەمان ڕۆژ کۆمۆن دەستی بە کارەکانی کرد, بە سەرپەرشتی شارل بلی تەمەن 76 ساڵە, کە پیرترین ئەندامی هەڵبژێردراوی کۆمۆن بوو.
لە 26 ئەپریل هەڵبژاردن تەواو کرا, شاعیری گەورە ئۆژین پۆتیە" نووسەری سرودی ئەنتەرناسیۆنال"و چوار ئەندامی دیکە هەڵبژێردران لەو خولەدا.
لە هەڵبژێردراوان 33 کەسیان کرێکارو پیشەگەر بوون, دە کەسیان هونەرمەند بوون, لە ناویاندا وێنەکێشی بەناو بانگ غۆستاف کۆربیە هەبوو, 5یان خاوەند پیشەی بچووك بوون, وە ژمارەیەك ژن لە نوێنەرایەتیدا جیگایان گرت کە لە حکومەتی بۆرجوازیدا مافی دەنگدانیشیان نەبوو, لەوانە لویز میشیل, ئەلیزابیس دمتریف نوێنەری مارکس و ناتانی لۆمل, دوای دو رۆژ نوێنەران کۆمۆنەی پاریسیان راگەیاند.
لە روی پێك هاتەی سیاسیەوە نوێنەران لە یەعقوبییە لایەنگرەکانی شۆڕشی فەرەنسی, کۆمارییە شۆرشگێڕەکان,ئانارشیستەکانی لایەنگری پلانکی و بردۆن و مارکسییەکان پێك دەهاتن, 21 بلانکی و 20 برۆدۆنی و 2 مارکسی (فرانکل و سیریالیە فارلین), بە شێوەی گشتی یەکسانیخوازان بە هەموو باڵەکانیەوە, برۆدۆنی, بلانکی, مارکسی, یەعقوبیەکان, زۆربەی زۆری کۆمۆنەیان دیاری دەکرد, دامەزرێنەری ئەو بەڕێوەبەرایەتی یە بوون.
مارکسیەکان هۆی هەڵبژاردنی زۆربە, لە وردە بورژوازی لە ڕوی چینایەتی, باڵە سۆسیالستە غەیرە مارکسیەکان, لە ڕوی سیاسیەوە, دەبەنەوە سەر ئەوەی فەرەنسا لەو کاتەدا وڵاتی بۆرژوازی بچوك, وە مارکسیزمیش بیرو باوەڕێکی نوێ بوو .*

بڕیارکانی چۆنە دا

کۆمۆن دەسەڵاتداریەتیەکی دیموکراسی راستەوخۆ بوو, بڕیارەکان راستەوخۆ دەدرا, سەرکردایەتی هەرەمی نەبوو, هێزە سەرکوتکەرەکانی هەڵوەشاندەوە, دین لە دەوڵەت جیاکرایەوە, خوێندن بە خۆڕایی کرا, یەکسانی ژن و پیاو مسۆگەر کرا, بێگانەکان بوونە هاووڵاتی, شوێنی

لەش فرۆشی قەدەغە کرا, موچەی نوێنەران بە 6000 فرەنك وەك موچەی کرێکارێکی هوشیار دیاریکرا…. .

کۆمۆن لە ڕوی بەشداری هەمووان بە بێ جیاوازی چینایەتی و ڕەگەزی لە سەروی 18 ساڵییەوە لە دەنگداندا, یەکەم ئەزمونی دیموکراسی بوو تاکو ئەو کاتە مرۆڤایەتی بە خۆیەوە ببینێت, کە تا ساڵی 1944 لە فەرەنسای مەڵبەندی دیموکراسی, ژنان مافی دەنگدانیان نەبوو, کۆمۆن نمونەیەکی نوێی دیموکراسی پێشکەش مرۆڤایەتی کرد, خەڵکی پاریس لە سەردەمی پاشایەتی و دواتریش دابەش دەکران بەسەر سێ توێژدا” نەبیلەکان,پیاوانی کەنیسە,ئەوانەی داهاتیان مام ناوەندی بوو(بورژوازی)”, توێژی یەکەم و دووەم لە باجدان ئازاد کرابوون, مافی دەنگدان بۆ هەمووان نەبوو, بەڵام کۆمۆن کودەتایەکی شۆڕشگێڕی کرد بەسەر سیاسەتی باودا, نموونەیەکی نوێی سیاسەتی بۆ یەکەمجار لە مێژووی مرۆڤایەتی پێشکەشکرد, هەموو ئمتیازاتێکی لە چینە باڵاکان سەندەوە.

کۆمۆنە تەنها 72 ڕۆژ بەردەوام بوو, لەو 72 ڕۆژە پاریس نەخەوت, نوێنەران شەو و ڕۆژ بە موچەی کرێکاری هەر بیریان دەکردەوەو کاریان دەکرد.

لە 2 نیسانەوە دەسەڵاتی تیر هەوڵەکانی خستە گەڕ بۆ روخاندنی, بە هاوکاری سوپای داگیرکەری پرۆسی, لە 21ی ئایارەوە پەلامار دەستی پێکرد, لە28ی ئایار دوای کوشتنی زیاتر لە 30 هەزار کۆمۆنار کە روباری سین لە خوێنی ئەوان سور ببوو کۆمۆنە تێك شکێنرا, بەڵام پەندو ئەزموونەکانی بۆ مێژوو مایەوە.

ئایا دیکتاتۆری پرۆلیتاریا مەرجی سەرکەوتنی شۆڕشی کرێکاری یە؟

تا ئێستا ئەو مەقولەیەی دەڵێت دەوڵەت چینایەتییە, ئامرازێکە بە دەست چینێکەوە بۆ سەرکوتی چینێکی دیکە لە ناوەڕۆکدا ڕاستە, ئەگەریش لە نمایشدا خۆی وا نەنوێنێت و بە رواڵەت لە ڕێگای دەنگدانەوە وا خۆی ئاشکرا بکات لە نێوان چینەکانی کۆمەڵگادا بێلایەنە, لێ ئەوا لە ڕێگای دەستور و یاساو راگەیاندن و دەسەڵاتی قوڵەوە چینی فەرمانڕەوا بەرژەوەندیەکانی خۆی دەسەپێنێت و بە ئاگرو ئاسن موڵکدارێتی تایبەتی و پەیوەندی بەرهەم هێنانی چینی دەسەڵاتدار دەپارێزێت, بۆیە دەبینین ئەنجامی هەڵبژاردنەکان تەنها گۆڕینی دەموچاوەکانە, ئەوجارانەشی قازە رەشەکەیان بۆ دەردەچێت, ئەوا دەیکوژن نموونە جیمی کۆربین و بیرنەر ساندەرز و سیریزاو ئێس پەی…., بە گشتی ئەنجامی کایە سیاسییەکە جێگۆڕکێیەك کەمە بە خاڵەکانی بودجە نەك سستەم, بە پێی ئەو بەنجەی بۆ کۆمەڵگا

سیاسەتمەدارانی چینی باڵادەست دەیبڕنەوە لەو قوناغەدا.
بە دوای کۆمۆنە دەستەواژەی دکتاتۆری پرۆلیتاریا لە زمانی رابەرانی مارکسیزمەوە هێنرایە ناو ئەدەبیاتی سیاسی و لە زۆربەی حالەتەکاندا لە ژێر ئاڵای دکتاتۆری چینێك کە زۆرینەی کۆمەڵگا پێك دەهێنێت دکتاتۆری حیزب و کەس داسەپێنرا.
بە بۆچونی مارکس دکتاتۆری پرۆلیتاریا شێوەیەکی ڕامیاری یە, لەم دوایەدا دەرکەوت, کە ڕزگاری ئابووری بۆ کار بەدەست دێنێت, ئەمەش لە کۆمۆنەدا دەرکەوت . هەروەها دەڵێت: لە بارودۆخی گواستنەوە لە سەرمایەدارییەوە بۆ سۆسیالستی, شێوەی دەوڵەت ناکرێت هیچ شێوەیەك بێت جگە لە دیکتاتۆری شۆڕشگێڕانەی پرۆلیتاریا.

ئەنگلزیش لە ناساندنی کۆمۆنەدا دەڵێت: (بەڕێزە خۆشەویستەکان, ئایا دەتانەوێت بزانن دیکتاتۆری پرۆلیتاریا چی یە و چۆن خۆی دەنوێنێ؟ فەرموون چاوێك بە کۆمۆنەدا بخشێنن, لە ڕاستی دا ئەوە دیکتاتۆری کرێکاران بوو).
لینین لە پەرتووکی کاوتسکی هەڵگەڕاوەدا پێداویستی دیکتاتۆری پرۆلیتاریا لەم خاڵانەدا دەبینێتەوە: (1- سەرکوت کردنی بەرەنگاربوونەوەی هێزی بورژواکان.2 – ترس خستنە دڵی کۆنەپەرستان.3 -پاراستنی دەسەڵاتی پرۆلیتاریا دژ بۆرژواکان. 4 – تا پرۆلیتاریا بە هێز لە دوژمنەکانی بدات.
لە دوای کۆمۆنە ناوەڕۆکی کۆمۆنە لە ڕێگای چەمکی دیکتاتۆری پرۆلیتاریاوە, لە هەمە ڕەنگی, ئیرادەی زۆرینە, کارکردن, بڕیارانی بە کۆمەڵ, نەهێشتنی دامودەزگای سەرکوتکەرو ئیمتیازاتی چینی دەسەڵاتدار, داهێنان و پێشەنگی لە سیاسەت مرێندرا, تەنانەت مۆرکی بەشداری زۆرینەی ئانارشیستی نا دەسەڵاتداری لە سەرکردایەتی کۆمۆنە لە گۆڕنرا, هەموو کۆمۆنە لە چەمکی دکتاتۆریەکە کورت کرایەوە, بەمەش سۆسیالستەکان بەناوی وەفاداری بۆ کۆمۆنە بەرەو روی ناوەڕۆکی کۆمۆنە بونەوە.

لە یەکەم ئەزموونی دوای کۆمۆنە, بە دوای شۆرشی ئۆکتۆبەردا, ئەو هەموو ستایشەی کە پێشتر لینین لە پەرتووکی دەوڵەت و شۆڕشدا بۆ کۆمۆنەی کردبوو, ساڵێك بەرگەی هەمە ڕەنگی پەرلەمانەکەی نەگرت و هەڵیوەشاندەوە, کە لە 25ی نۆڤەمبەری 1917 لە گەرماو گەرمی دوای شۆڕش و بڕیارە گرنەکان وەك زەوی بۆ جوتیار, ئاشتی, کار بۆ کرێکار, بەشداری هەمووان لە هەڵبژاردن و دەنگی یەکسان بۆ هەمووان" پێشتر دەنگی چینە باڵاکان چەند دەنگی هەژاران دەژمێردرا, ئەنجامدرابوو نموونە لە هەڵبژاردنی 1907 دا خاوەند

زەویيەكی دەرەبەگ ب 230 دەنگ, كەچی كرێكارێك بە 125000 دەنگ و جوتیارێك بە 60000 دەنگ دەچونە دۆماوە, بۆیە لە دوا هەڵبژاردنی پێش شۆڕشی ئۆكتۆبەر 51%ی ئەندامانی دۆما لە نوبەلا پێك دەهات" لە هەڵبژاردنەكەدا 103 لیست بەشداری تێدا كردبوو, لە ئەنجامدا سۆسیالستە شۆڕشگێڕەكان زۆرینە بوون 37,61%ی دەنگەكانیان هێنابووەوە, بەلشەفیكەكان 23,26% ی دەنگەكانیان هێنایەوە, دەیكردە دە ملیۆن و شەش سەت و حەفتاو یك هەزارو سێسەدو هەشتاو حەوت دەنگ, مەنشەفیكەكان تەنها 3,02%ی دەنگەكانیان هێنابووەوە.
لە كۆمۆنەوە بۆ ئێستا, زاراوەی دیكتاتۆری پرۆلیتاریا, خاڵی باسی بۆرژواكان و ماركسیەكان بووە, بەردەوام لە ڕۆژەفی گەرمدا بووە, لە كاتێكدا ئەم دەستەواژەیە هاتە پێشەوە, دەسەڵاتداری دكتاتۆری موتڵەق لە زۆرینەی جیهان بە پراتیك پیادە دەكرا, كەچی بۆرژوازی دژی چەمكی دكتاتۆری پرۆلیتاریای زۆرینەی كۆمەڵگا بوو, هەڵبژاردن لە جوگرافیایەكی بچووكی جیهان تەنها بۆ پیاوانی چینە باڵاكان بوو, كرێكاران و ڕەنجدەران بەشدارییان زۆر لاواز بوو لە ژیانی سیاسی یان هەر نەبوو, گۆڕانكاری كۆمەڵایەتی هێواش بوو, شۆڕشی پیشەسازی سێ و چوار و لێكەوتەكانی نەبوو, خەباتی سیاسی سەركوت دەكرا, بریكاریا ناویشی نەبوو,......لە بارودۆخێكی وادا كە دكتاتۆریەت باڵی بەسەر جیهاندا كێشابوو, كۆمۆنە لە بەرامبەر دكتاتۆری چینە باڵاكانی دەرەبەگ و سەرمایەداران لە جیهاندا, شێوە حكومەتێكی دیكەی هینایە پێشەوە, تەواو پێچەوانەی ئەوانە, لێرەدا هەژاران دەسەڵاتدارن ناونرا دكتاتۆری پرۆلیتاریا, كە وەك لەشكرەكەی سپارتاكۆس زەبروزەنگی پیادە ناكرد, دژی گەورەو بە بەزەیی بوو, كە لە ناوەڕۆكدا زۆر دیموكراسیانەو مرۆڤ دۆستانە بوو, تەنانەت حوكمی ئیعدامی تێدا هەڵەشابووەوە, گفتوگۆی سیاسی لە لوتكەدا بوو, زۆر كۆڕوكۆمەڵە لەو ماوەیەدا پێك هاتن, ڕۆژنامە داخراوەكانی پێشوو ئازادی كاركردنیان پێ درایەوەو ئازادی بێ قەیدو شەرتی سیاسی زەمانەت كرا جگە لە دژە شۆڕشان, بۆیە هەموو ئەو پراتیكانە لە گەڵ بەكار هێنانی چەمكی دكتاتۆری یەك ناگرێتەوە.

هەرچەندە هەنووكە چەمكی دیكتاتۆری پرۆلیتاریا, بۆ ئەوەی ڕابگەیەنرێت, بەشی زۆری پارتە ماركسی و كۆمۆنیستیەكان جیهان, لە ئەدەبیات و بەرنامەی خۆیان لایان داوە.
ئەگەر ماركس پاش كۆمۆنە, لە ئەزمونی ئەو دەسەڵاتەوە چەمكی دیكتاتۆری پرۆلیتاریای هێنایە ناو ئەدەبی ماركسیزمەوە, ئایا دوای ڕوخانی شورەوی و كامپی خۆرهەڵات و ئەو پێشەوە چونانەی

دیموکراسیەت لە بواری یاسای هەڵبژاردن و بەشداری هەمووان تیایداو زەمانەتی بەشێکی باش لە ئازادییەکان ناویەتی, وە ناشرینی و قێزەونی چەمکی دکتاتۆری, و خراپ بەکار هینانی چەمکەکە لە رابردوودا بەناوی مارکسیزمەوە کە دەریایەك خۆێنی بەهۆوە رژێنراوە, ئەمڕۆ مارکسیش لە ژیاندا بووایە, هەوڵی گۆڕینی چەمکەکەی دەدا, رایدەگەیاند کۆمۆنە نموونەی دیموکراسی راستەوخۆی پرۆلیتاریایە.
کۆمۆنە قازە رەشەکەی دیموکراتی و دادپەروەری بوو, ئەوپەڕی دیموکراسیەتی تێدا جێبەجێ کرا, تا ئێستا پاریسیەکان کە قیبلەنەمای بیرکردنەوەی داهێنەرانەن لە سیاسەت لە جیهاندا پێی نەگەیشتوون, بۆیە پێویستە دەستەواژەکە بگۆڕێت, هەرچەندە دەشێت بۆ هەندەك ئەمە کفرە گەورەکە بێت.

پرسی هەڵەبجە.. کاوە جەلال

کەی توانیمان خۆمان وەک مر□ق ب□هەند وەربگرین، ئەوجا لە تەوەنی ستەمکار و ناڕاستگۆی کوردایەتی چووینە دەرەوە، ئیدی دەتوانین دیدمان ڕۆشنتر ڕووەو هەر کارەساتێکی، بەڵێ هەر □وداوێکی نێو ژیانی جڤاکیمان ئاڕاستە بکەین و لەبریی ڕەوانبێژیی “زام” بیکەین بە “پرس”. لێ گەرەکە هاوکات بوێرین دانوستانی ئەو کارەساتە بەربخەین تا هاوشێوەی ڕوونەداتەوە یان هیچ نەبێت ئامادەباشی تێماندا بۆ رێگریی لە کارەساتی ئەوها سەرهەڵبدات.
بێگومان ئەم کێشەیە زۆر بڤەیە. سەرەڕای ئەوە بە کرانەوەی بەری چاومان ناچار دەبین ڕووبکەینە تاوانبار و ئەو شەڕکەرانە کە بەرەنگاری ئەو بوونەتەوە، تاکو لە دیاردەکانی وەک نقورچی سەربازی، بزواندنی “پتری” ئەنجامدانی تاوان (خوێنەر بەهەڵە لێمان تێنەگات: نەک بزواندنی تاوان، بەڵکو بزواندنی “پتر”ی ئەنجامدانی تاوان) وردبینەوە، بەو ڕێیەشەوە بۆمان ساغبێتەوە کە داخۆ تا چەند کوردایەتیچییانی نێو شاخەکان رۆڵیان لە لاوازکردنی کەسێتیی کورد و پەرەپێدانی گورزی تاوانباران لە کوردان هەبووە.

لێ گەرەکە بۆ ڕێگریی لە تۆمەتی سەرزارەکییانەی وەک “خۆفرۆشی”، “خیانەت” یان “پاساو بۆ دوژمنان” پتر ڕۆبچینە نێو پرسی خەباتەوە

– خەبات کە هەردەم لەدژی ستەمکاری بووایە، بەڵێ هەموو کەسەکی ژێر، خاوەن ویژدان، هەڵوەستوەرگرتوو بەرانبەر هەر شێوە پرسێکی جڤاکی و سیاسی، دەبێژێت و گەرەکە ببێژێت کە خەبات لەدژی دەسەڵاتدارییەکی وەک بەعس ئەرکەکی ئەخلاقییە.
سەرەتا گەرەکە بە شێوەی بەرجەستە لایەنەک یەکلا بکەینەوە: تاوانی هەڵەبجە ڕژێمی بەعس ئەنجامی دا و شیاوی لەبوردن نییە، بەم تاوانە کە کۆمەڵکوژییە لە چەند خولەکێکی کەمدا بە چەکی کیمیایی، "ڕادە"ی چییەتیی تاوانکارییانەی ئەنجامدەرەکەی ئاشکرا دەبێت.
لێ ئەمە بەڕاستی لەسەرەدا لای کارەساتەکی ئاڵۆز گیرساوینەتەوە سەرباری ئاشکرایی تاوانبارەکەی. بە نزیککەوتنەوە لەم کێشەیە گەرەکە سەرەتا بپرسین کە ئایا چۆن مرۆڤ لەدژی دەسەڵاتدارییەکی ستەمکاری وەک بەعس خەبات بکات؟ لێرەدا ئاشکرایە، ئەمە پەیوەندین بە دەوڵەتەکەوە کە سوپایەکی بەهێزی لە ڕووی چەندێتیی مرۆڤ و چەکەوە هەیە، هەروەها چۆنێتییانە لە ڕووی سەربازییەوە پتر پێگەیەنراوە، دەوڵەتیش هەردوو لایەنیان بە دەستوەژی پێترۆدۆلار بەردەوام پتر مۆدێرنیزە دەکات: بەردەوام چەکی مۆدێرنتر دەکڕێت، ئەوجا بەردەوام بە یاریدەی پتر لە بیست هەزار پسپۆری سۆڤێتی ڕاهێنانی چۆنێتییانە بە سوپاکەی دەکات، ئەفسەران و فڕۆکەوانانی پێگەیەنراو دەنێرێت بۆ وڵاتانی وەک ئەڵمانیا و فەڕەنسا تا دەورەی تایبەت ببینن و گەلێکی دی. ئەوجا دەزگای بەهێزی پۆلیسی و ئەمنی و موخابەراتیی هەیە.
لەدژی ئەم دەسەڵاتە دوو ڕێگەی خەبات هەن: خەباتی ژێرزەمینی و تێکۆشان بەڕێی کولتوور و زمانەوە بە پاراستنی دەستکەوتە مێژووییەکان، هەروەها هەڵسەنگاندنی ڕەخنەییانەی یاخیبوونەکانی باب و باپیران، ئەوجا چاوەڕوانکردنی هەڵکەوتنی هەلی لەبار بۆ دەستوەشاندن لەو دوژمنە؛ یان، ڕێگەی دووەم: خەباتی چەکداری کە ئاشکرایە ڕێگەی زەبرە.

لێ ئایا خەباتی چەکدارییەکەی کوردایەتیچییان؟ نەخێر، جا گەرچی ئەوان و گەنجانی پێشمەرگەیان زۆر چاک توانای زەبر و لەناوبردنیان هەیە، ئەوە بێگومان بەرانبەر مرۆڤانی کورد نەک ڕژێمێکی وەکو بەعس، بە پێچەوانەوە سەرانی خولە چەخماخەیی هەردەم ئاواتەخواز بوون کە لە بەغدادەوە دیدێکی ئەرێنییان تێبگیرێت. لەم ڕوانگەیەوە ئەو پاساوەی کوردایەتیچییان کە گۆیا کورد لاسایی دوژمنانی ناکاتەوە، درۆیەکی شاخدارە.
خەباتی چەکداری کە ئەمە وەک ڕێگەیەک وەسفی دەکەین، بێگومان گەر شیاو بێت، چەند پێشمەرجەکی هەیە: ئاشکرایە پەیوەند بە

جیۆپۆلیتیکی کوردانەوە دەبێت ئەو شەڕە چەکدارییە سەربەخۆ بێت لە هەر دەوڵەتێکی دراوسێ، دەبێت سوپایەکی سەردەمیانەی فرەلایەنی بە دامەزرێنرا بێت، ئەوجا لەو شەڕەدا هەر شێوەیەکی چەک لە قۆچەقانی و مەلەتۆقەوە تا چەکی مۆدێرن بەگەڕ بخرێن، هەروەها گرووپی ئینتیحاری بۆ لێدان لە دوژمن لەناو پایتەختەکەیدا، یان بۆ تۆڵەسەندنەوەی هەر تاوانێک کە ئەو لەدژی منداڵێک یان کیژێکی کورد ئەنجامی بدات، پێبگەیەنرێت. ئەوجا گەر شەللاتی و سەرەڕۆیان ڕوویان لە چیاکان کرد و ناوی ئەم یان ئەو پارتیان لە خۆیان نا، یەکسەر لەناوببرێن. بەکورتی ئەوە کرۆک و پێناسەی شەڕە و کێ بڕیاری پێ بدات، دەبێت بیگرێتە بەر. ئاخر ئێستا لەم ڕێگە هەڵبژێرراوە چەکدارییەی خەباتدا تەنیا یاسای زەبر دەخوات و هەموو پرسێکی ئەخلاقی، هەموو شێوەیەکی سەرفی نەزەر لەکاردەخرێت. کەواتە کە بڕیار بە خەباتی زەبرمەند بدات، دەبێت لە کرۆکەوە زەبرمەندی سەردەمی بێت و توانای لەناوبردنی هەبێت. دەبێت بە واتای وشە سڵ لە جەریمە نەکاتەوە. ئەمە سروشتی جەنگە و شەڕکەرانی چەکداریش دەبێت بەو سروشتە بگونجێن، دەبێت لە ناخیانەوە جەنگاوەر بن.

کەواتە کاتێک ئێمە لە شەڕ دەدوێین، مەبەستمان شەڕی کوردایەتیچیان نییە. گەر کاتێکیانە بڕوانین، دەبینین کە ئەوان هیچ توانایەکیان نەبوو ڕێ لە تەعریب و بەبەعسیکردن بگرن، کەواتە ڕاست نییە کە گۆیا دەستپێکردنی شەڕی چەکداری بۆ ڕێگری بوو لە ڕاگوێزان، لە تەشەنەی تەعریب و بەبەعسیکردن، بەڵکو ڕاست ئەوەیە، کە بەو نائامادەییە بۆ شەڕی چەکداری نەک نەیانتوانی ڕێیان لێبگرن، بەڵکو گوێ و پەڕیان پێدان، سەرەنجامیش نزیکەی پێنج هەزار گوند وێرانکران و دانیشتوانیان بەبێ “تەعویز” فڕێدرانە نێو شار و شارۆچکەکانەوە. ئایا ناتوانین گریمانە بکەین کە گەرچی ڕژێمی بەعس دەستی بە ڕاگوێزان کرد و ڕاگوێزراوانی بە زیانە ئابوورییەکانیان “تەعویز” دەکردەوە، ئەوجا لە بەر هۆکاری ئابووری ڕاگوێزانی لە سنوورێکدا وەستاند، لەو سنوورەدا دەمایەوە؟ (بەتایبەتی مێژووناسان گەرەکە وەڵامی ئەم پرسیارە بدەنەوە، چونکە ئەرکێکی توێژینەوەیە و دەکەوێتە ئەستۆی ئەوان).

وەلێ ئەو پێشمەرجە دیاریکراوانەی ڕێگەی دووەم هێشتا هەر لاوەکین. پرسیاری کرۆکیتر ئەوەیە کە ئایا توانای بەرهەڵستیی بڕیاردەران بە شەڕی چەکداری ئەوەندە بڕ دەکات کە ئیدی بەو ڕێیەوە زیان بە خەڵکی مەدەنی نەگات، یان هیچ نەبێت کەمترین زیانی پێبگات؟ ئاخر ئاشکرایە گەل و ئایندەی ئەو مەبەستن نەک شەڕی چەکداری کە

دەستوەژە.
کەواتە گەر چالاکبووانی سیاسی بزانن توانای ڕێگریان لە ڕاگوێزان و کوشتار نییە، بەڵکو بە پێچەوانەوە خەڵک بەهۆی شەڕی ئەوانەوە زیاتر زیانی پێدەگات، ئەوا لە سەرەتاوە شەڕ ناکەن یان لەکاتی خۆیدا دەیوەستێنن، بەتایبەتی لە هەشتاکاندا کاتی جەنگی ئێراق-ئێران.
لە ئەم تەڕوانینە کوردایەتیچییانی ناسەردەمی و ئامادەنەبوو بە شەڕ ناگرێتەوە. ئەمان هەروا ئاسان دەچنە نێو چیاکانەوە، بەگومان نەک بە نێو شوێنی ئامادەکراوی خەبات، بەڵکو دەچنە سەر ماڵی جوتیاری داماو، ئەوجا وەک جرپن و شەڕژاو، وەک نەزان و نەشارەزای شەڕ، گەنجانی فریودراو دەدەنە دەست خودی خۆیان تا لە ئەزموونی خەباتی چەکدارییەوە بەڵک فێری شەڕکردن ببن، خۆیشیان لە نێو ناکەکیی خولەچەخماخەیدا قاڵدەبن.
کەواتە ئەمە لەم شەڕەی کوردایەتیچییانی شەڕنەزان و سیاسەتنەزاندا هاوکات لە بەردەم ڕەوشێکی زۆر ترسناکداین، چونکە ڕژێمی بەعس لە ڕەوتی جەنگدا بەردەوام پتر بە چەکی کیمیایی تای تەرازووی شەڕەکان ڕادەگرێت، هاوکات نەزیفی خودی جەنگ بەربووە و لەرێشەوە قەراری سیاسی و سەربازی ئاسانتر دەدرێن. ئێستا خۆهێشتنەوە پێشتریی وەرگرتووە. ئەمە گەرەکە لەم پێوەندییەدا بپرسین: ئایا ئەوە ئاوەزمەندانەیە کە لەو ڕەوشەدا نقورچ لە ڕژێمەکی دیکتاتۆری بگیرێت؟
با کۆنکرێتتر بپرسین: ئایا کوردایەتیچییانی نێو شاخ و داخەکان بە چ ئەقڵەکەوە سوپای ئێرانی دوژمنی ڕژێمی بەڵەسبووی بەعس دەهێننە نێو خاکەکەیەوە؟ ئاخر لە ڕووی جیۆگرافیای سیاسییەوە خاکی ئەوە! لە ڕووی مافی هاوڵاتییەوە کوردایەتیچییان هاوڵاتیی ئەو دەوڵەتەن!
کەواتە پێویستە چەند پرسیارێک بکەین و گەرەکە توێژەران، بەتایبەتی مێژوونوسان وەڵامیان بدەنەوە: ئایا کوردایەتیچییان تاوانبارن دەرهەق بە هەڵەبجە؟ ئایا دەبێت پرسی دادگاییکردنی ئەوانیش بوروژێنرێت؟ هاوکات دەبێت پرسیارێکی دیکەی زۆر بقێ بکەین تاکو هەر تابوویەک بشکێنین: ئایا ئەوان سەبەبکاری کارەساتی هەڵەبجەن؟ ئەم پرسیارانە پێویستە بکرێن، چونکە پێویستمان بە ڕۆشنایی سەبارەت بە ڕووداو کارەساتەکانی ڕابوردوومان هەیە. جگە لەوە ئەمە لە ئەزموونەوە دەزانین کە کوردایەتی لە کرۆکییەوە دوژمنی مرۆڤ و مرۆڤایەتیی کورد بووە. ئاخر ئەمەش بە ئاشکرا (سەردەمانی زوو گەڵەک نائاشکرا) بە هەمووان خویا بووە کە هەرگیز مرۆڤی کورد ئامانجی کوردایەتیچییان نەبووە، نەخێر ئەوان

بەلایانەوە ئاسایی بووە کوردان بەکوشتبدرێن، ماڵ و گوند و زەویی کشتیارییان وێران بکرێن، کیژیان ئەتک بکرێت، زارۆکیان لە ژەهردا بخنکێنرێت – تەنیا خۆیان و گەیشتن بە بڕێک دەسەڵات مەبەست بوون.
لە بنەڕەتدا نەک تەنیا سیاسەتبازێک (ئەمە پاکانە نییە)، بەڵکو دەیان کوردایەتیچی ئاواتەخواز بوون کە چەند هەڵەبجەیەکی دیکە ڕووبداتەوە تا "مەسەلە ڕەواکەی گەلی کوردی بەشەرەفی قارەمان بە گەلان بناسرێت!" – هەروەک دەوڵەتان هیچ ئاگایەکیان لەو مەسەلەیە نەبووبێت!
لە بنەڕەتدا بەپرسکردنی هەڵەبجە (و ئەنفال) و دانوستاندنی تەنیا بەهای مێژوویی ساغکەرەوەی نییە، بەڵکو واتایەکی هەنووکەییشی پەیوەند بە دۆخی ئەمڕۆی کوردانەوە هەیە. ئەمە دەبێژین: ساویلکەیەتییەکی کوردیی سیاسەتنەزان هەیە، کە بەتایبەتی بەرەی کوردایەتییەوە ناسیومانە و بەردەوام ئەزموونی دەکەینەوە: سنگدەرپەڕاندنی خولەچەخماخەیی و بەکوشتدانی گەنجان و خەڵکی سیڤیل لە ڕابوردوودا، ئەمڕۆش بە نموونە دروستکردنی پوول بە نەخشەی هەموو کوردستانەوە، لەڕێشدا هەموو کەسێکی ئاگامەند دەزانێت کە کرداری بەو چەشنە نقورچگرتنە. لە ئەوەی ڕاستی بێت بەم کارە نەک تەنیا ساویلکەیی، بەڵکو هەروەها سووکوسەلیمیی دەروونەکە ئاشکرا دەبێت، ئەوەش بەوەدا کە نقورچگران لەو نقورچەدا وێنەیەکی پاپای فاتیکانیان لەسەر داناوە!! ئاخر ئەوە سووکوسەلیمییە کە نقورچگرێک وێنەی پاپای فاتیکان بخاتە سەر پوولێکی کوردی. ئەوجا کە نقورچگران بوێرییان بە بەرگری لە کردارەکەیان نییە، ئیدی بە نقورچ دەگرن؟ هار بوون؟ بەدەم قاقای پێکەنینەوە خەریکی گەمەکردنن؟ جگە لەوە تەنانەت کەسانی سادەی جڤاکیش بەڕوونی دەزانن کە چوار کوردستانی جوودا لە یەک هەن و گەر هەموو دوژمنانی کوردیش نەمێنن، نەشیاوە لەبەر جوودایی مێژوویانەی کوردەکان یەکبخرێن. ئەوجا ساویلکەیی ڕیفراندوم لەولاوە بووەستێت، یان کینی ساویلکانەی شەڕەسوارانی کوردایەتی و نەوەکانیان لە یەکدی کە لە سیاسەتدا لە باوکان و باپیرانیان کەڵەوارترن.

کەواتە ئاشکرایە، کاتێک ئەمە ئەوها ڕەخنەییانە "هەڵەبجە بەپرس دەکەین"، ئەوا مەسەلەکە ئەوە نییە کە هاوشێوەی زۆر کەس ئاخ بە سەدام هەڵبکێشین و دەسەڵاتدارییەکەی وەک چاک دابنێین، بەڵکو مەسەلەکە لە کرۆکەوە ئەوەیە کە هەڵوەستی ڕەخنەیی ڕووەو هەر ڕوداو و کارەساتێکی نێو ژیانی ڕابوردوومان وەربگرین، بوێرانە دەستنیشانیان بکەین تا دووبارە نەبنەوە، ئەوجا بەو ڕێیەوە هیچ دەرفەتێک بە کوردایەتیچییانی تەهەڵدراوی نێو شاخ و داخەکان

نەهێڵینەوە کە سەرەڕۆیی ڕابوردووی خۆیانمان بەشانازییەوە بۆ بکەن بە حیکایەت، بۆ نموونە بێشەرمانە وێنەی تەقوتۆقەکانیان پێشانی خەڵک بدەن و پێیان ببێژن: “لەو ڕۆژانە بڕوانن کە ئەمڕۆیان هێنا!”. ئەوان دەبێت بیدرکێنن کە ڕژێمی بەعس بەهۆی شەڕی ساویلکانەی ئەوانەوە تەپتەپێنی بە خۆیان و سەرجەم گەلی کورد کرد، بەڵێ ئەوان دوای ڕاپەڕین وەک دۆڕاوی شەڕ گەڕانەوە.

کام نەوە و کام شوناس؟.. سەدیق سەعید ڕواندزی

سەرنجێك لە بارەی وتارێکی محەمەد ڕەنجاو

قسەکردن لەسەر شوناس و نەوەی شیعری کوردی، بە بێ دیاریکردنی چوارچێوەیەکی مێژوویی و زەمەنی، بێگومان قسەکردنێکی ناتەواو دەبێت. چونکە هەموو شوناسێك و هەموو نەوەیەك، بەرمەبنای قۆناغێکی دیاریکراوی ژیاری و ئەدەبی و کۆمەڵایەتی و شیعرییە. نەوەیەك نییە، ئاسۆیی لەگەڵ زەمەنەکاندا هاوتەریب بڕوات و بەردەوام بێت. بەڵکو ئەمە سرووشتی دینامیکییانەی ژیانە، کە نوێیەك دەردەکەوێت و دوای چەند قۆناغێك، دەچێتە پەراوێزی مێژوو، نوێیەکی تر دەردەکەوێًت. مەگەر گۆران بۆ ئێستا، بە نوێکەرەوەی شیعری کوردی دا ئەنرێت؟ بۆیە بەرلە هەموو شتێك، دەبێ بزانین مەبەستمان کام نەوە و کام شوناسە و لە فۆڕمی زەمەنیدا، پۆلێنبەندی بکەین. دەستەواژەی نەوەی ئێستا، وەك کارێکی ڕانەبردووی بەردەوام، دەشێ لە هەموو زەمەنێکدا، بەرجەستە بێت. لە کاتێکدا تەنانەت لە دوای ڕاپەڕینیشەوە، بە تەنها نەوەیەکی شیعری نییە، چونکە ڕاپەڕین سێ دەیەیە ڕوویداوە، بۆیە لە ماوەی ئەو سێ دەیەدا، شیعری ئەو نەوەیە، لە ڕووی فۆڕم و ناوەڕۆکەوە جیاواز دەکەوێتەوە. بە ڕادەیەك کە شیعری چرکە ساتەکانی دوای ڕاپەڕین، کە جۆش و خرۆشی ئازادی و شکاندنی کۆت و بەندی سەربەستی هەیە، جیایە لەگەڵ دونیابینی ئەو نەوەیەی لە دوای دوو هەزارەکانەوە شیعر دەنووسێت و شیعر لە بۆتەی قسەی ڕووت و بێ مانا کورت دەکاتەوە و دەبینێت. لە ڕاستیدا، هەندێك دەستەواژەی ئەدەبی هەنە، بە بڕوای من پێویستیان

بەوەیە لە ڕووی مێژوویەوە زەمەنشوێنی بکرێن. کە دەڵێین شیعری کوردی، یاخود نەوەی ڕابردووی شیعری کوردی، ئەوا ئێمە لە بەردەم یەك نەوە و یەك ئەزموونی شیعری کوردی نین، بەڵکوچەندان ئەزموون و گوتاری شیعری جیاواز هەن.

بۆیە لە بەرایی هەموو شتێکدا، بەرلەوەی باسی هەر نەوەیەکی شیعری بکەین، دەبێ چوارچێوە مێژوویەکەی دیاری بکەین، ئەوکات لە پەراوێزی ئەو چوارچێوە مێژوویەدا، ئەدگارو خەسڵەتە ئەدەبی و هونەریەکانی ئەو قۆناغە و شوناسی نەوەکەی دیاری بکەین. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە، مەرج نییە هەموو ئەزموونێکی شیعری، بچێتە نێو شوناسی نەوەیەکی شیعرییەوە. دەشێ ئەزموونی شاعیرێك لە ڕووی زمان و ناوەڕۆك و گوتاری شیعرییەوە، لە دەرەوەی شوناسی شیعری سەردەمەکە و قۆناغەکە دابێت (بۆ نموونە وەك ئەزموونی شیعری سەباح ڕەنجدەر) نەوە و شوناسی شیعری، چەمکێکی ئاڵۆز و نا ڕوونە و دەمانخاتە بەردەم هەڵەی لێکدانەوە و شرۆڤەکردن، ئەگەر لە بەراییدا نەزانین مەبەستمان کام نەوە و کام شوناسە، لە پەیوەندی ئەو نەوەیە بە قۆناغەکە و ئەزموونەکەشەوە. لەو ڕوانگەیەوە کاتێ وتاری (نەوەیەکی بێ شوناس)م خوێندەوە کە (محەمەد ڕەنجاو) نووسیویەتی ولە دوا لاپەڕەی ڕۆژنامەی هەولێر، ژمارە (3268) ڕۆژی 9/11/2020 بڵاوبۆتەوە، بە پێویستم زانی وەك خوێنەرێکی ئاسایی شیعر، هەڵوەستەیەك لە ئاست ئەو وتارەدا بکەم. بێگومان بەرلە هەموو شتێك ئەم وتارە، لە گۆشەیەك بە ناوی (چراوگەی هەولێر) بڵاو کراوەتەوە. هەمووشمان دەزانین سرووشتی ئەو بابەتانەی کە لە گۆشەدا بڵاو دەکرێنەوە ئەوەیە، کە دەبێ بابەتەکان کورت وپوخت و چڕ بن، بۆیە ڕەنگە گونجاو نەبێت لە گۆشەیەکی بچووکدا، قسە لە سەر نەوە و شوناسی شیعری بکرێت، ئەمە دەبوو لە ڕێگەی لێکۆڵینەوە و شرۆڤە کردنێکی ورد بووایە. لێرەوەش ئەگەر بە وردی سەرنج لەو وتارە بدەین، دەبینین جۆرێك لە ناپەیوەندی بابەتی و بەستنەوەی نا زەمەنی تێدایە.

لێکۆڵینەوە لە هەر شوناس و نەوەیەکی شیعری کوردی، باسێکە لەوە زیاتر هەڵدەگرێت کە لە گۆشەیەکدا بە خێرایی و ڕاگوزەر محەمەد ڕەنجاو باسی بکات. ئەمە لەلایەك ، لەلایەکی دیکەوە، خودی ناونیشانی وتارەکەی ڕەنجاو، ئیشکالیەتی زەمەنی و مێژوویی و ئەدەبی گەورەی تێدایە. هەموو نووسینێك، بە تایبەتیش کاتێ پەیوەندی بە خاسیەتە ژیاریی و کۆمەڵایەتی و ئەدەبییەکانی سەردەمێك هەبێت، ڕەنگدانەوەی ئەو قۆناغە و ئەو سەردەمە خۆیەتی کە تیایدا دەنووسرێت. لەو ڕوانگەیەوە کاتێ نووسەر دەنووسێت (نەوەیەکی بێ شوناس)، ئەوا ئەم جۆرە لە گوزارشتکردن، هەم جۆرێکە لە گشتگیریی و هاوکات

تێکەڵکردنی نەوەکانیشە بە یەکتری. چونکە نەوەی شیعری، بەرهەمی قۆناغێکی دیاریکراوە. بۆیە ئەو نەوەیەی ئێستا، مەبەستەکەی ڕوون نییە و خوێنەر لە پەراوێزی ئەو شوناسەوە نازانێت مەبەستی نووسەر کام نەوەیە؟ نەوەی دەیەی یەکەمی ڕاپەڕینە؟ نەوەی دووهەزارەکانە؟ یاخود نەوەی ئێستایە؟ بە بڕوای من لە ئێستادا، نەوەیەك نییە تاکو شوناسی هەبێت. شتێکیش کە بوونی نەبێت، پێناسە و شوناسی نابێت، بە تایبەتیش لە ئەزموونی شیعریدا. چونکە ئەوەی مانا بە شوناس دەدات، ئەزموونە شیعرییەکەیە، نەك مێژوو و بیۆگرافیای نەوەکە. بەو مانایەی ئەو شوناسە ئەدەبییە لە پەراوێزی ئەزموونە شیعرییەکەوە دەناسرێتەوە و مانایەکی شیعری دەگەیەنێت.
چونکە لە دوای ڕاپەڕینەوە و بە تایبەتیش لە دوای دەیەی دووهەزارەکانەوە، شیعری ئەم نەوەیە، هەڵگری یەك گوتارو دنیابینی نییە، بەڵام هیچیشیان دواجار نەیانتوانیوە ڕووبەرێك لە ئەزموونی شیعری کوردی بگرن کەبشێ وەك شوناسێك بیانناسینەوە. نووسەر لە سەرەتای وتارەکەیدا دەنووسێت:(ئەم نەوەیەی لەم چرکە ساتەدا هەوڵەکانی خۆی دەخاتە گەڕ بۆ بەرهەمهێنانی ئەزموونێك لە شیعری جیاواز لە قۆناغی بەر لە خۆی، لەوە ناچێت لە ناو ئەزمووندا هەوڵەکانی خۆی وەگەر خات و شتێ لە جیاوازی شیعری بخوڵقێنێ، چونکە ئەو گیرێدەی ڕابردووە) هیچ ئەزموونێکی شیعری نییە، بەرهەمی چرکە ساتێکی دیاریکراو بێت. ئەزموون لە هەر بوارێکەوە بێت، دەرەنجامی کەڵەکەبوونێکی زۆر و کارکردنێکی بەردەوامە لە بوارەکەدا.
ئەزموونی شیعری، دەرەنجامی کارکردنێکی بەردەوامە لە نێو فەزای شیعردا، تاکو دواجار شاعیرێك یاخو نەوەیەك بتوانێت ماکەکانی ئەو ئەزموونە بونیاد بنێت. ئەگەر سەرنج لە ئەزموونی شیعری شاعیران بدەین، دەبینین هیچ کام لەم شاعیرانە، شوناسە شیعریەکانییان، بەرهەمی چرکە ساتێکی زەمەنی دیاریکراو نییە. بەڵکو ڕەنگدانەوەی ئەزموون و قۆناغێکی درێژکراوەی شیعرییە. ئەزموونی شێرکۆ بێکەس، لە تریفەی هەڵبەستدا، وەك خاچ و مار نییە. ئەزموونی گۆران، لە سەرەتاکانی شیعریدا، وەك ئەو قۆناغە نییە کە چەند ساڵێك بەرلە مردنی شیعری تێدا نووسیوە. بۆیە هیچ نەوەیەك ناتوانێت لە چرکەساتێکی دیاریکراودا ئەزموونێك بخوڵقێنێت ئەگەر ئەو پەڕی توانا و داهێنانی خۆشی بخاتە گەڕ. چونکە ئەزموون، چەمکێکە خۆی لە خۆیدا پێناسە و شوناسی دیارە، کە بە مانای تاقیکردنەوە و کارکردنی بەردەوام دێت.

بە بڕوای من، ئەم نەوەیە خۆی لە خۆیدا ئەزموونی نییە تا شوناسی هەبێت. بە دەربڕینێکی تر، هەر هەوڵ بۆ بونیادنانی شوناسێکی شیعری تایبەت بە خۆی نادات، چونکە لە بنەڕەتەوە نەیتوانیوە شتێکی دیکەی

جیاواز لە ڕابردوو بێت. دەکرێ بپرسین، کامانەن ئەو ئەدگارە هونەری و ئەدەبی و شیعرییانەی، گوتاری شیعری ئەو نەوەیەی پێ دەناسرێتەوە؟ بە پێچەوانەوە، ئەم نەوەیەی ئێستا، شیعری بە ئەندازەیەك بێ بەها و بێ ناوەڕۆك و بێ کاریگەر کرد، کە تەنانەت سنوورێك لە نێوان شیعر و قسەی ئاسایی و دەردەدڵی ڕۆژانە و میللی نەماوەتەوە. ئەمە وێڕای ئەوەی کە شاشەی مۆبایل، بە ڕووبەر و تۆپۆگرافیای شیعری دەزانن و پێیانوایە دەتوانن لەو ڕێگەیەوە داهێنانی شیعری بکەن. ئەم نەوەیە، بوونی نییە تاکو هەوڵەکانی بخاتە گەڕ بۆ نووسینی ئەزموونێکی جیاوازی شیعری.

نەوەیەکیش کە بوونی نەبێت، توانا و هەوڵەکانیشی لە کوێ بوو تا بیخاتە گەڕ؟ شیعری ئەو نەوەیە، لە هیچ ڕووێکەوە بەراورد بە شیعری هەفتاکان و هەشتاکان ناکرێت، کە شیعری کوردی ئەو کات پەیامێك و گوتارێك و مانایەکی هەبوو. بە پێچەوانەی ئەو نەوەیەی ئێستا، کە ئەزموونی زۆریان، شایەنی ئەوە نییە هەر ناوبنرێن شیعر.
ئەم نەوەیە کە بێ شوناسە، لە بەر ئەوە نییە کە گیرۆدەی ڕابردووە، چونکە هیچ نەبێت، ڕابردووی شیعری کوردی، هەڵگری جۆرەها شوناسی مرۆیی و سیاسی و شۆڕشگێڕییە، بەڵکو هەر ئەزموون و گوتاری شیعرییان نییە، بۆیە بێ شوناسن، نەك گیرۆدەی ڕابردووبن. چونکە ئەوان ناتوانن وەك شاعیرانی قۆناغەکانی پێشووتری شیعری کوردی، شیعر بنوسن. ئیدی نازانم چۆن گیرۆدەی ڕابردوونە. نووسەر بەردەوام دەبێت و ئەمجارەیان دەنووسێت:(ئەم نەوەیە دەبێ لەوە ڕابێت لەو قۆناغە بنووسێت کە تیایدا دەژیت، پێمان بڵێ ئەوە منم کە وەك ئێوە نانوسم چونکە سەردەمەکەم سەردەمەکەی ئێوە نییە) ئەم بۆچوونانەی ڕەنجاو، پارادۆکسێکی گەورەی واتایی زۆریان تێدایە. بە ڕادەیەك کە ئەو خۆی بۆچوونەکانی خۆی ڕەت دەکاتەوە، وەك ئەوەی هەر مەبەستی بووبێت، گێشەکە پێ بکاتەوە، ئیدی چی دەگوترێت گرنگ نییە.
دەکرێ بپرسین، ئەگەر شاعیرێك وەك هاوسەردەم و هاو قۆناغەکانی بنووسێت، دەتوانێت ئەزموونێکی جیاواز پێشکەش بکات؟ ئەگەر شاعیرێك لەوە ڕابێت وەك سەردەمەکەی بنووسێت، ئەمە مانای وایە هیچ پێویست بەوە ناکات ڕەخنەی ئەوەی لێ بگرین کە نەیتوانیوە شوناسێك بۆ خۆی بەرجەستە بکات. چونکە هەموو جیاواز کەوتنەوەیەك، دابڕانێکە لەگەڵ ً واقیعی هەبوودا. هیچ شاعیرێك ناتوانێت جیاواز بنووسێت، ئەگەر لە دەرەوەی سەردەم و بیرکردنەوە و ڕوانینی گشتییانەی قۆناغەکە نەبێت. مانای چییە، شاعیرێك دەبێ لەوە ڕابێت وەك سەردەمەکەی بنووسێت و دواتریش بانگەشەی ئەوە بکات کە ئەوە منم وەك ئێوە نانووسم و جیاواز دەنووسم؟ شاعیری جیاوازنووس، پێویستی

بەوە نییە بانگەشە بۆ خوێنەر بکات کە شتێکی جیاوازی نووسیوە، ئەو ئەگەر توانی بە شێوەیەکی جیاواز لە هاو شوناس و هاوسەردەمەکانی بنووسێت، ئیدی ئەمە دەبێتە شوناس وتایبتمەندییەکی ئەزموونی کەسی کە بە ئاسانی دەناسرێتەوە. دەنا شاعیرێك لە یەك کاتدا وەك سەردەمەکەی بنووسێت و بانگەشەی منێتی شیعریش بکات، تێگەیشتنێکی هەڵە و نا بابەتییانەی شیعرە. نووسەر لە درێژەی وتارەکەیدا دەنووسێت:_

(لە سەرەتای هەشتاکاندا چەند هەناسەیەکی شیعری، ویستییان شتێکی تربن بۆ خۆڕاپسکاندن و لەو ئەزموونە شیعرییەی قۆناغی ڕوانگە، وەلێ کلێلییەکە لەوەدایە، هەوڵەکانی ئەم نەوەیە هەوڵێکی پەرتەوازەبوون، هەتا ئێستاش لە خۆی دەگەڕێ) یەکەم: نەمبیستووە لە ئەزموونی شیعری کوردیدا، نەوەی هەشتاکان تا ئێستاش لە خۆی بگەڕێت، چونکە سەردەم و قۆناغی ئەوان، لە ڕووی ئەزموون و گوتاری شیعرییەوە بە سەرچووە. دووەمیان: نازانم بۆچی نووسەر بە بوێریی و بەو پەڕی ڕاشکاوییەوە، ناوی شاعیرانی ئەو ئەزموونە ناهێنێت کە تائێستاش بە دوای خۆیاندا دەگەڕێن؟ خۆ ئەم پرسیارە، بەرلە هەموو کەسێك دەبوو ڕەنجاو ئاراستەی خۆی بکات. کە شاعیرانی تر نەیانتوانی ئەزموونێك بێننە ئاراوە و خۆڕاپسکاندنەکەیان کەڵکی نەبوو، ئەی ئەو چی کرد؟ ئەو تا چەند توانی ئەزموونێکی جیاوازمان پێشکەش بکات؟ بۆ ئەوەی ئەو دابڕانە لە ڕوانگەییەکان بێتە ئاراوە، کە ئەوە باسی دەکات. لە ڕاستیدا، خستنە نێو یەك ئەزموون و چوارچێوەی کۆی شیعری شاعیرانی هەشتاکان، دیدێکی هەڵەیە. لەوانەیە لە کۆی ئەو شاعیرانەدا، تیایدا بێت خۆڕاپسکاندنەکەیان هیچی نوێی نەهێنابێتە ئاراوە، بەڵام هەشیانە کە توانی بە ئەزموونێکی جیاواز لە ڕووی ناوەڕۆك و زمانی شیعریی و گوتاری شیعرییەوە، خۆی جیابکاتەوە و بە تەنها وەك ئەزموونێکی کەسی و تایبەتی لە شیعری هەشتاکاندا بمێنێتەوە.

بۆ نموونە: دەکرێ ئاماژە بە ئەزموونی (سەباح ڕەنجدەر) بدەین کە لە زۆوانەوە دەست پێ دەکات و تا ئێستاش بەردەوامی هەیە. ئەزموونی ئەم شاعیرە، لە هەشتاکانەوە توانی ڕێچکەی خۆی بگرێت و وەك ئەزموونێکی تایبەتی خۆی شیعر بنووسێت. لە ئاستی ناوەڕۆك و گوتاری شیعریدا، ئەزموونی ڕەنجدەر ناچێتە نێو چوارچێوەی هەشتاکان، بەڵکو ئەزموونێکی بەردەوامە، بە چاوپۆشین لەوەی کە کەسانێك چۆن لە گوتاری شیعری ئەو شاعیرە دەگەن و چۆنی ڕەتی دەکەنەوە و نایبینن. چونکە نابێ بیرمان بچێت، هەرگیز شوێنی ئەزموونێکی جیاواز، بە ئاسانی لە نێو ڕووبەری شیعری باودا نابێتەوە. کە واتا باسکردن

لەوەی نەوەی هەشتاکان هەموویان تا ئێستا بە دوای خۆیاندا دەگەڕێن، دیدێکی کورتبینانەی شیعرییە و پشتی بە هیچ لێکدانەوە و ئەرگۆمێنتێك نەبەستووە. نابێ ئەوەمان بیربچێت، هەموو ئەزموونە شیعرییەکان جیاواز ناکەونەوە.چونکە ئەگەر بەو پێوەرە بێت، ئیدی ئەزموونێکی شیعری نییە بە ناوی جیاواز و تایبەت. لە کۆتاییدا، دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە ئەم وتارەی ڕەنجاو، دیدێکی سەرپێی و ڕاگوزەرە بۆ نەوە و شوناسی شیعری کوردی. چونکە ئەم بابەتە، پێویستی بە شڕۆڤەکردن و لێکدانەوەی زۆر هەیە و ڕووبەرەکەی لەوە قووڵتر و بەرفراوانترە، لەگۆشەیەکی بچووکدا باس بکرێت و خەسڵەتەکانی دیاری بکرێت.

- پەراوێز:_ نەوەیەکی بێ شوناس، نووسینی: محەمەد ڕەنجاو، ڕۆژنامەی هەولێر_ ژمارە(3268) دووشەممە_9/11/2020

پەڵەیەکیتری رەگەزپەرستی بە نێوچەوانی ئەردۆگان و تورکیاوە.. رەزا شوان

رۆژی چوارشەمە (١٧/ ئادار/٢٠٢١) لە دانیشتنی پەرلەمانی تورکیا، بڕیاری دەرکردن و هەڵگرتنی پارێزبەندی لەسەر پەڕلەمانتاری کورد (عومەر فاروق جەرجەرلی ئۆغڵو) کە پەڕلەمانتارێکی سەر بە پارتی گەلانی دیموکرات (هەدەپە) یە کە زۆرینەیان کوردن. عومەر جەرجەرلی، پەڕلەمانتار و چالاکوانێکی ناسراوی چاونەترس و دلێر و بوێری داکۆکیکەرە لە کێشەی کورد و لە مافەکانی مرۆق و لە ئازادییەکانی دەربڕین و لە ئازادی و ئاشتی و دادپەروەری و یەکسانی و پێکەوەژیان و لە زیندانیانی سیاسی و لە ستەملێکراوان. ئەو بڕیارە کە خوێندرایەوە لە لایەن دادگای نادادپەروەری تورکیای زیندانیستانەوە دەرکراوە. ئاشکرایە کە ئەو بڕیارە بەر لە دادگا، لە لەیەن ئەردۆگانەوە دراوە. بڕیارێکی سیاسییە نەک یاساییە. بڕیاردەر ئەردۆگان و رەگەزپەرست دەوڵەت باخچەلی یە، کە خەریکی دەرکردنی بڕیاری دوورخستنەوەی پارتی

گەلانی دیموکراتن لە گوڕەپانی سیاسی. پەڕلەمانتار عومەر جەرجەرلی دادگا بەوە تومەتباری کردووە گوایە (بانگەشەی بۆ ڕێکخراوێکی تیرۆریستی) کردووە، واتا بە پارتی کرێکارانی کوردستان. ئەمەش (بۆختانێکی هەڵبەستراوی پێشوەختە) بۆ هەموو کوردێک کە چەپڵە بۆ قسە قۆڕەکانی ئەردۆگانی رەگەزپەرست لێنەدا و شاباشی نەکات. جەرجەرلی لە لایەن دادگای تورکیاوە مانگێک پێش ئێستا بڕیاری دوو ساڵ و شەش مانگ سزای بەندکردنی درا. دوێنی بڕیارەکە لە دانیشتنی پەڕلەمانی تورکیادا خوێندرایەوە. پۆلیسی تورکیاش لە دەرەوەی هۆڵی پەڕلەمان چاوەڕێ بوو بۆ گرتن و کەلەپچەکردنی عومەر جەرجەرلی.

لە دوای خوێندەوەی ئەو بڕیارە پەڕلەمانتارانی پاری نادا و ناگەشپەکردن و پارتی نەتەوەیی رەگەز پەرست چوونە دەرەوەی هۆڵەی پەڕلەمان و داوایان لە پۆلیس کرد کە بیگرن. تەنیا پەڕلەمانتارانی پارتی دیموکراتی گەلان و پارتی گەلی کۆماری لە هۆڵەکەدا مانەوە. وێنەی عومەر جەرجەرلی یان بەرزکردوە و تیان:" ئێمە بە تەنیا پەڕلەمانتارەکەمان بەجیتناهێڵین. پەڕلەمان بەجێناهێڵین" هەمووشیان زۆر بە توندی ناڕەزاییان دەربڕی و پرۆتێستەی ئەو بڕیارە نایاسایی و ناڕەوایەیان کرد، بە بڕیارێکی سیاسی و نایاسایی و نا دەستووری دەزانن.
عومەر جەرجەرلی مافناس و داکۆکیکارێکی سەرسەختە لە ستەملێکراوان، وتی: "ئەوانەی کە دەیانەوێت بمگرن پێویستە لەسەریان لەبن مێچی پەرلەماندا ئەمە بکەن و بمگرن" وتیشی:" دەتوانێ _ مەبەستی ئەردۆگانە _ بمانخەیتە زیندانەوە، بەڵام ناتوانێ وتنی قسەی راستمان ڵێ قەدەغە بکەیت. بێدەنگ نابم، نەتەوەکەم ئیرادەی پێداوم. (٩٠) هەزار کەس دە گیان پێداوم. هەرگیز نا چەمێمەوە و لە گۆڕەپانەکاندا ڕووبەڕووی هەڕەشەکانی پۆلیس بووینەوە. بە تیرۆریست دایان ناین. بەڵام خۆمان بەدەستەوە نەدا، لە دژی ستەمکار خەباتم کرد، تا ئەم کۆمەڵگایە بە برایەتی بژین. هەوڵیان دا بە توومەتی هەڵبەستراو سزمان بدەن، قبووڵی ناکەم" وتیشی:" تا دوا هەناسەم پەڕلەمانتاری گەل دەبم، بە دەنگی "ستەمکاران" نەبوومە بە پەڕلەمانتار لە پەرلەماندا. بەڵکو بە دەنگی گەل سەکۆی پەڕلەمانم بەدەستهێناوە" وتیشی:"گەر بەندیش بکرێم دەست لە داکۆکیکردن لە مافەکانی مرۆق هەڵناگرم.. من لە ستەملێکراوەکان بووم.. هەمیشە داکۆکیکیان لێدەکەم" وتیشی:"نابێت ئیرادەی گەل پانەوە بکرێت.. ئارەزووی ئاشتی تاوان نییە"

عومەر جەرجەرلی بێزارکەرێکی گەورەی ئەردۆگان و رژێمەکەیەتی. پێشەنگێکی ئازا و چاونەترسە لە داکۆکیکردن لە قوربانیانه دەسەڵاتی سەرکوتکەر و داپڵۆسینەر و ئەشکەنجەدان و ڕەگەزپەرستی.

عومەر جەرجەرلی لە دوای خوێندنەوەی ئەو بڕیارەی دادگا، دەربارەی هەڵگرتنی پارێزبەندی پەرلەمانی و دەرکرنی لە ئەندامەتی پەرلەمان، وتی:"دان بەو بڕیارەدا نانێم چونکە بڕیارێکی نایاسایە و هیچ ڕەواییەکی نییە" وتیشی:"بڕیارەکە لەسەرەتاوە تا کۆتاییەکەی، پڕە لە پێشلکاری، من لە دەی نەتەوەکەم دام، من لە دەی نەتەوەکەم دام و بە هیچ شوێنێک نایەم. من بە دەنگی (٩٠) هەزار کەس هاتووم، لە میانەی دەنگدانەوە بە ئەرێ هاتووم، هەر وەکو شیری دایک بە دەنگی حەڵاڵە هاتووم، ئەمە سەر نانەوێنین" جەرجەرلی جەختی لەسەر ئەوەش کرد، وتی:"من دەگەڕێمەوە بۆ پەرلەمانی تورکیا، وەک چۆن پەرلەمانتار " ئەنیس بەربەر ئۆغلو" پەرلەمانتاری پارتی گەلی کۆماری گەڕایەوە بۆ پەرلەمان، کە بڕیاری زیندانی هەتا هەتایی درابوو" ئاماژەشی بەوە کرد، ئەو هەیەی لە دوای ئەم گرتنەوەیەتی، لە رووی کارە قێزەوەن و ناشیرینەکانی حکومەتەکەی رژێمی ئەردۆگان وەستایەوە، لە دژی بە رووتی پشکنینی ژنان لە دایرەکانی ئەمن و لە زیندانییەکانی تورکیا و لە دژی پێشێلکارییەکانی مافەکانی مرۆق وەستایەوە. لۆمەی حکوومەتی تورکیای کرد کە بە سوپایەکی زۆر زەبەلاحەوە هێرشی کردە سەر چیای گاڕە.

جەرجەرلی ئەم بڕیارەی بە کودەتا بەسەر پەرلەمان ناوبرد" کودەتاچییەکان" لە توێتی خۆیدا نوسیوەتی:"کودەتاکان هەموو جارێک بە چەک و تانک وبە فڕۆکە ناکرێن. هەوڵدانی دەرکردنی پەرلەمانتارێک کە "٩٠" هەزار کەس دەنگی پێداوە، ئەمە کودەتایە بەسەر پەرلەماندا. لە رووی ئەم کودەتایە دەوەستم و پەرلەمان بەجێناهێڵم"

شیکارە سیاسییەکان، جەخت لەوە دەکەنەوە، کە دەسەڵاتی فەرمانڕەوا، دەیەوێت تا هەتایە عومەر جەرجەرلی وسکت بکات و قەدەغەی ئەوەی لێبکەن کە چیتر داکۆکی لە مافەکانی بەندکراوەکان و دەرکراوکان لە کارەکانیان نەکات، کە بە بڕیاری ئەردۆگان دەرکراون. عومەر جەرجەرلی پێش ئەوەی بێتە ناو دنیای سیاسەتەوە، پزیشک بوو، یەکێکە لە کۆی (١٥٠) هەزار فەرمانبەر حکوومی، کە بە بڕیاری ئەردۆگان لە کارەکانیان دەرکران، بە توومەتی هەڵبەستراوی لایەنگرانی تیرۆریست و فەتحوڵڵا گولەن. ئەم توومەتانە دەدرێنە پاڵ هەر کوردێک و هەر تورکێک. کە کڕنۆش بۆ ئەرۆگان نەبات و بە حەزرەتی سوڵتان ناوی نەبەن.

عومەر جەرجەرلی لە پێشا لە نەوەتەکانی سەدەی رابرد و سەرەتای هەزارەی دووەم سەرۆکی رێکخراوی"ستەملێکراوان" بوو بە مافەکانی مرۆڤ. وەک یەک و بەبێ جیاوازی داکۆکی لە مافەکانی کورد و تورک دەکرد. دوایی تێکەڵ بە جیهانی سیاسی بوو. بوو بە ئەندامێکی چالاکی پارتی گەلانی دیموکرات.

ئەردۆگان و رژێمەکەی عومەر جەرجەرلی یان بەوەش توومەتبارکردوون، کە کێشەی ناڕەوشتی بەرپرسانی زیندانەکان و دایرەی ئەمنییەکانی رژێمەکەی لە پشکنینی زیندانییە ژنەکان بە رووتکردنەوەیان لە زیندان، ورووژاندووە و ئەم پێشێلکارییەی دەرهەق بە ژنانی زیندانیکراو خستۆتەڕوو و بە پێشێلکارییەکی مافی مرۆڤ و مافی زیندانیان باسکردووە و رەخنەی لە رژێم گرتووە.

عومەر جەرجەرلی هەر لە بارەی ئەو بڕیارە نادادپەروەرییەی دادگای تورکیا وتی:

" لە پرەنسیپەکانمان پاشگەز نابینەوە.. هەرگیز سەر دانانەوێنین"

لە بارەی کێشەی کوردیشەوە جەرجەرلی وتی:"لە تورکیادا کێشەی کورد هەیە. رژێمی تورکیا سوورن لەسەر ئەوەی کە بەخوێنڕشتن و شەڕ چارەسەری بکەن. بە درێژایی ژیانم ئەوەم وتووە، ئەم شێوەیە ئەو کێشەیە چارەسەر ناکات. بەڵکو بە گفتوگۆ و لەیەک تێگەیشتن و دادپەروەری و یەکسانی کێشەی کورد چارەسەر دەکرێت"

عومەر جەرجەرلی نە یەکەم پەڕلەمانی قوربانیی سیاسەتی رەگەزپەرستی تورکیایە، نە دوا پەڕلەمانیش دەبێت. ساڵی پاریش هەر بە توومەتی لایەنگری پەکەکە، دوو پەڕلەمانتاری ئەندامانی پارتی گەلانی دیموکرات (لەیلا گوگن و موسا فارس) لە پەڕلەمان دەرکران. بە بریاری وەزارەتی ناوخۆی تورکیا بڕیار وایە پارێزبەندی و ئەندامەتی پەڕلەمان، لە (٩) پەڕلەمانتاری (هەدەپە) وەربگرنەوە. لە دوایشدا، بە توومەتی لایەنگیرانی (پەکەکە) دەستگیریان بکەن. یەکێک لەم نۆ پەڕلەمانتارە، هاوسەرۆکی پارتی گەلانی دیموکرات (پەروین بوڵدان) ە.

ئەمەو ئەردۆگانی دیکتاتۆری قۆرخکردووی دەسەڵات و تاکبڕیاردەر، لەسەر داوای دەوڵەت باخچەلی رەگەزپەرستی قێزەوەن و ناڕەسەن، کە تا سەر ئێسقان دوژمنایەتی کورد دەکات، دەیانەوێت مۆڵەت لە پارتی گەلانی دیموکرات وەربگرنەوە و قەدەغەی کاری سیاسییان لێبکەن. بە تایبەتیش لە دوای شکستهێنانی سوپای تورکیا لە هێرشەکەی چیای گاڕەدا بۆ سەر گەریلاکانی پارتی کرێکارانی کوردستان. بووە هۆی کوژرانی (١٣) سەربازی تورک لە

ئەنجامی بەردوومانی فڕۆکە جەنگییەکانی تورکیادا کوژران. ڕەخنەیەکی زۆر لە ئەردۆگانی لەخۆبایی گیرا، کە نابوایە پەنای بۆ هێرشی سەربازی ببردایە. یەکێک لەوانە، عومەر جەرجەرلی ڕەخنەی لە ئەردۆگان گرت. وتی:"گەر بوایە دەسەڵات گفوگۆیان بکردایە، ئێستا ئەو سەربازانە زیندوو دەبوون"
بەڵام ئەردۆگان خەیاڵی خاوە و ئەو نیازە گڵاوەی دەباتە گۆڕەوە و هەرگیز ناتوانێت بەکوشتن و بە زیندانیکردن و ئەشکەنجەدان و قەدەغەکردنی کاری سیاسی و گرتنی پەڕلەمانتارانی کورد. بتوانێت بەر لە خەبات و تێکۆشان و هەستی نەتەوەیی کورد، بگرێت. زیاتر لە سەد ساڵە تورکیا خەریکی جینۆسایدی کوردە و سڕینەوەی ناسنامەی نەتەوەیی کورد و قەدەغەکردنی زمانی کوردی و کاڵکردنەوەی داب و نەریتی کوردییە. بەڵام شکستی هێناوە. هەست و رووحی نەتەوەیی کوردی و خواستی رزگارکردنی کوردستان زیاتر گڕ و کڵپەی گرتووە. ئەمەی کورد گەلێکین هەرگیز لەبن نایەین و هەرگیزیش چۆک بۆ داگیرکەرانی کوردستان دانادەین. زوو بێت یا درەنگ ناچارتان دەکەین کە دان بە ناسنامە و بە زمانی کوردی و بە مافەکانی کوردا بنێن، تا رۆژێک زووتر دان بەم راستییەدا بنێن. لە سوودی کورد و ئەوەی داگیرکەری نامەش دایە.
دڵنیام کە چارەنووسی ئەردۆگان، لە چارەنووسی هیتلەر وستالین و چاوچیسکۆ و میلۆدۆڤیچ و سەدام حوسێن و موعەمەر قەزافی باشتر نابێت. رۆژە رەشی خۆی و خانەوادەکەی نزیکبێتەوە. چونکە کورد وتەنی هەموو شتێک لە باریکیدا دەپسێت تەنیا ستەمە کە لە ئەستووریدا دەپسێت.

رەزا شوان
١٨/ ئادار/٢٠٢١

چاپی نوێی کتێبی کرۆکی مرۆڤ

کتێبی " کرۆکی مرۆڤ" لە نووسینی بیرمەند و کۆمەڵناسی ئەمریکی/ ئەڵمانی ئێریک فرۆم، لەلایەن " ئەردەڵان عەبدوڵڵا" ەوە لە زمانی عەرەبییەوە وەرگێڕاوەتە سەر کوردی. ئێریک فرۆم لەم کتێبەیدا باسی کۆمەڵێک بابەتی فکریی و دەروونشیکاریی و کۆمەڵناسی گرنگی کردووە

کە پەیوەندییان بە ژیانی مرۆڤەوە هەیە لەوانە: شەڕەنگێزی، نەرجسیەت بەگشتی و نەرجسیەتی تاک و کۆمەڵ، ئایا مرۆڤ گورگە یان مەڕە، خۆپەرستی، فاشیزم، نەتەوەپەرستی، موڵکداری، هونەری بوون، کۆمەڵێک بابەتی تر.
ئەم کتێبە لە 180 لاپەڕەی قەبارەی مام ناوەند پێکهاتووە و ئەم چاپە نوێیەش لەلایەن ناوەندی رەهەندەوە چاپکراوە و ئێستاش لە کتێبخانەکانی هەرێمی کوردستاندا دەستدەکەوێت.

چۆن ئاهەنگی جەژنی نەورۆزی نەتەوایەتیمان گێرا؟.. ئەحمەد رەجەب

لە 11/3/1970 ئیزگەی کۆماری عێراق لە بەغدا بەیاننامەی 11 ی ئازارو ناورۆکی رێکەوتنی نێوان بزوتنەوەی ئازادیخوازی کورد و حزبی بەعسی عەرەبی سۆسیالیزمی سەبارەت بە راگرتنی پرۆسە سەربازییەکانی خوێندەوەو هەر لە گەڵ بیستنی رێکخراوی حزبی شیوعیمان لە دەربەندیخان وبە هاوکاری جەماوەربە پیادەو بە ئۆتۆمبێل خۆپیشاندانێکی گەورەیان رێکخست بۆ دەربرینی خۆشی و پشتگیریی و خۆپیشاندنکە لە بەردەم چێشتخانەکەی حەمە ئەمینی پەزە تا بەردەم دائرەی بەرید درێژەی هەبوو، لە رۆژی دووەم واتە { لە 12/3/1970} لەو کەمپی خوارەوەو لە سەر(گۆرەپانی تێنسەکە) رێکخراوی حزب ئاهەنگێکی رێکخست وتیادا وتارێکی کورتی رێکخراوەکە و چەندین کۆپلە شیعر خوێنرایەوە و بە گۆرانی و هەڵپەرکێ کۆتاییهات و، بەم چالاکییە رێکخراوەکە هەنگاوێك بەرەوپێش چوو ئەوکات سەرەرای ژمارەیەکی زۆر لە کەسانی پارتی و دۆستانیان لە شارەکە هەبوون بەڵام رێکخراویان نەبوو ئێمە یارمەتیماندان و رێکخراویان درۆستکرد.
لە بارودۆخی خۆشی و شادی ئاهەنگەکانی بەیاننامەی 11 ئازارو رۆڵی شیوعییەکان لەناو شاردا بووە هۆی ئەوەی ژمارەیەکی لاوی خوێنگەرم پەیوەندی بە حزبەوە بکەن و هەروا گەرانەوەی ژمارەیەکی تر لە هاورێیان کە وازیان هێنابوو لە بەر بارودۆخی تایبەتی خۆیان و، لە

کاتی ئامادەکاری بۆ ئاهەنگگێڕان جەژنی نەورۆزی نەتەوەیی کورد لە پاش 10 ڕۆژی لە خوێندنەوەی بەیانی 11ی ئازار بە شێوەیەکی ئاشکرا لە ڕۆژی نۆیەمدا واتە لە 20/3/1070 هەرشەیەکمان لە ئیستخباراتی عەسکەری لە ڕێی مولازم سەعید و مولازم سەڵاح پێگەیشت. سعید هاوسەرگیری لە گەڵ کچێکی کورد لە خێزانێکی ناسراوکردو خێزانەکە ئاشنایان لە گەڵماندا هەبوو ، مولازم سەڵاح لە بانیخێڵان کوژراو هەرەشەکە ئەڵێت نابێت شیوعییەکان ئاهەنگ بگێڕن بۆیە { من و هاوری مەلا حەسەن نۆرۆڵی ئەندامی ڕێکخراوەکە و کرێکاری دائرەی ڕەێ (ئاودێڕێ) } دەربەندیخان ڕۆیشتین بۆ سەربازگەی بەتالیۆن (فوج) و لە دەرگای سەرەکی چاومان کەوت بە ڕەیس عورەفا منشد زامل چلوب وپێمانوت وەك ئەزانی ئێمە لە حزبی شیوعی عێراقەوە هاتووین و ئەمانەوێت چاومان بە موقەدەم خالید بەرپرسی هەواڵگێڕی (ئیستخبارات) بکەوێت و، لای سەیر بوو واقی ورماو لێمان وردبووەوەو وتی شیوعی ئەتانەوێت موقەدەم خالید ببێنن ؟ ئێمەش بە دووقۆڵی پێکەنین و وتمان ئەی بوو سەیرە ؟ و بە پەلە چوو هاتەوەو وتی فەرمون.

چووینە ژورەکەی موقەدەم خالید و، جگەرەیەکی لە سەر شێوازی تاقمی هەواڵگیری داگیرساندو پێشوازیلێکردین و لای سەیر بوو زۆر لە خۆبایی بوو بە لوتبارزییەوە وتی ئێوە کێن ؟ ئێوە شیوعین ؟ چیتان ئەوێت ؟.

وتمان ئێمە لە ڕێکحراوی حزبی شیوعی عێراق لە دەربەندیخانەوە هاتووین و لە ڕێی ئەفسەرو سەربازەکانتان هەرەشەمان لێکراوە گوایە نابێت ئاهەنگی { نەورۆز} بگێڕین و هاتهاتووین ئاگادرتان بکەینەوە بە شێوەیەکی فەرمی و یارمەتیمان بدەن و ڕەزامەندی دەرببرن.

دەستیکرد بە توورەیی و چاوسورکردنەوەو و هەرەشەکردن و ئێوە لە حزبێکی ڕێگەپێنەدراون و، لە پاش گفتوگیەکی چرو پڕمان قایمکردو سور بووین لە سەر ئاهەنگگێڕان و ئەویش پەیوەندی کرد بە ئەفسەرانی پایەبەرزترو هەرچۆنیك بوو ملیداو رازی بوو داوایکرد سەقامگیرو ئاسایشی شارەکە بپارێزن و ئێمەش ئەومان بانگهێشت کرد بۆ ئامادەبوون.

هێشتا ناو بازاربووین و نەگەیشتینە ماڵەوە نامەیەکی ئاگرین پر لە هەرەشەمان وەرگرت لە بەرێز کاك ئەحمەد کەلاری ـــ فەرماندەی عەسکەری ئەو تاقمەی لە پارتی دیموکراتی کوردستان بە سەرکایەتی ابراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی جیابوونەوە بە (حەلالی) ناویان دەرکردو چوونە ئێران و پاشان مستەفا بارزانی لێیانخۆش بوو گەرانەوە کوردستان و جاریکی تر رایان کردو چوونە پاڵ حکومەتی

عێراق لە بەغدا و لەوی رۆژنامەی ئەلنوریان دەركردو بە تاقمی ئەلنور ناویان دەركرد و كاك ئەحمەد لە نامەكەیدا نووسیبووی : بیستوومانە حزبی شیوعی عێراق لە رێی ئاهەنگگێران بەبۆنەی نەورۆزەوە ئەیەوێت ئاسایش و ئارامی شاەكە تێكبدات و، وتراوە شیوعییەك وتار ئەخوێنێتەوەو لەو حاڵەتەدا ئێمە رازینین و ئەو كەسەی وتار بخوێنێتەوە ئەیكوژین و لە كۆتاییدا نووسیبووی : ئەگەر كارێكی خراپ روو بدات ئێمە ئاگاداریمانداوە و ئۆباڵی لە سەر خۆتانە.

بە (پەیامبەرەكەمانووت) بە كان ئەحمەد بڵێ، بەڵێ ئاهەنگ ئەگێرین و بە بێشك هاورێیەك وتاری حزبی شیوعی عێراق ئەخوێنێتەوەو هیوادارین كاك ئەحمەدكەلاری هەوڵی ئاسایكردنەوەی بارودخەكە بدات و نەفرەت لە شەرو كوشتن بكات.

ئێمەش بە پەلە نامەمان نووسی بۆ : مەكتەبی محەلی سلێمانی و كۆمیتەی جوتیاران و بەرپرسی رێكخراوەكەمان { تیكۆشەر عەبدوللا مەلا فەرەج قەرەداغی ـــ مەلا عەلی) و لەو كاتانەدا دكتۆر فارس رەحیم بەرپرسی كۆمیتەی جوتیاران لە ناوچەكە نەبوو، مەلا عەلی سەرلقی لقی 10 ی قارەمان بوو سەر بە بزوتنەوەی پێشمەرگەكانی كوردستان بوو لە نامەكاندا بە درێژی باسی بارودۆخی رێكخراوەكەی حزب و ئاهەنگی نەورۆزمان كردو وتمان هاورێیانی رێكخراوەكە ئامادەن ئاهەنگ بگێرن و گوێ لە كەس ناگرین وئێمە باشین و هیوادارین بیرتان لامان نەمێنێت و چاوەروانی ئامۆژگارییەكانتان ئەكەین و ئێمە ئامادەین و پێش ئاهەنگەكە بە ماوەیەكی كورت ئامۆژگاری و وەڵامەكانمان وەرگرتەوە.

ئەو شەوەی پێش ئاهەنگەكە خەومان لێنەكەوت و چەندین كۆبوونەوەمان ئەنجامدا زۆرینە لە گەڵ ئاهەنگیران بوون وكەمینە دژ بوون.

ئەمرۆ ، رۆژی جەژنی نەتەوەیی گەلەكەمانە، جەژنی نەورۆزە، لاوانی خوێن گەرم هاورێیانی دەربەندیخان و ژاڵەناوو بانیخێڵان و كانی ساردو و دێهاتە نزیكەكان هەر لە بەیانی زوو دەستیانكرد بە كۆكردنەوەی كورسی و بردنیان بۆ گۆرەپانی ئاهەنگەكە لە كەمپێ خوارەوە بۆ دانیشتنی میوانەكان و، پێش ئاهەنگەكە بە دوو كاتژمێر هاورێیان بە پێی بریارو نەخشەی دابەشبوونیان دامەزران بۆ پاراستنی ئاسایش و ئارامی و پاراستنی ئاهەنگیرەكان و، بریارەكان بە پێی دیسیپلینی حزبایەتی توند بوون و ئەوانەی دەمانچە هەڵئەگرن دەستنیشانكران (زوربەی دەمانچەكان هی هاورێیان و دۆستان بوون) و، وادانرابوو هاورێیان تێكەڵ بە جەماوەر نەبن و چاودێرییان بەهێز بێت بە تایبەت بەرامبەر بە كەسانی نامۆو نەناسراوو ، ئەگەر

تەقەکرا یان پێکدادان روویدا هەر گروپێك لە شوێن خۆی بمێنێتەوەو نەجوولێت و تەنها فەرمان لە بەرپرسەکەی وەربگرێت.
ئاهەنگەکە بە سرودی نیشتمانی : ئەی رەقیب دەستیپێکردو لە ناو چەپڵەرێزانی گەرم و هوتافکێشان بە ژیانی حزبی شیوعی عێراق و بزوتنەوەی ئازادیخوازی کورد هاورێ { ئەحمەد رەجەب } چووە سەر سەکۆی ئامادەکراو بۆ پێشکەشکردنی وتاری حزب تەحەدای مردن و، بریارمان وابوو هاورێیان لە سەکۆکە دوور بن بۆ ئەوەی ئەگەر شتێك روویدا زەرەرو زیانمان کەمتر بێت و ، هاورێیان پابەند بوون بە بریارەکان بەڵام لەو کاتانەداشیوعی تێکۆشەر { غەفور کویخا عەلی } لە شیوعییە پێشەنگ و دێرینەکان ی حزب هاتە پێشەوەو مایکەکەی لێم وەرگرت و لەمنی نزیك کردەوەو و بە ئەسپایی وتی : لە گەڵت ئەمرم وتەحدای مردن ئەکەم و لە ناو چەپڵە رێزاندا وتارەکەمان بە سەلامەتی پێشکەشکردو ” نۆرە هاتە سەر وتاری پارتی دیموکراتی کوردستان ئەوانیش وتاری خۆیان خوێندەوە.

ئاهەنگەکە زۆر رێکوپێك بوو، هەموو شتێك بە باشی تێپەربوو بەڵام لە کۆتاییدا هەندی هەرزەو نەزان و داخ لە دڵ دەستینکرد بە ئاژاوەنانەوە و جنێودان و هێرشکردنە سەر حزبی شیوعی عێراق و پارتی دیموکراتی کوردستان و، هەوڵیاندا دەمەقاڵە لە گەڵ هەردوو هاورێی شیوعی لاو { نەجیب شێخ محەمەد و حەمید مەجید قادر زەهاوی} دروست بکەن { نەجیب لە ساڵی 1983 بە دەستێکی چەپەڵ لە گەڵ هاوری کامل ئەحمەد سەمین لە مەسێیی ـــ قەرەداغ شەهید کران} و { حەمید لە ساڵی 1995 بە گوللەی وێڵ شەهید کرا} و، لە و کاتانەدا پۆلیس و عەسکەر نەیانهێشت شەر بکرێت و من و کاك ئەحمەد کەلاریيان بانگکرد بۆ لیوا و لەوێ لیوا (نسیيف جاسم سامرایی) لە پاشان بوو بە راوێژکاری سەربازی سەدام حوسەێن وتی : ئێوە بران و پێویستە ئاشتببنەوەو کێشەکانتان چارەسەر بکەن و، لەوێ بە کوردی بە کاك ئەحمەدم وت جوان و نایابە ئامر لیوا ئامۆژکاریمان ئەکات و کاك ئەحمەد ئەیزانی من هاوریی قوتابخانەی ئامادەیی بووم لە گەڵ براکانی کاك حەسەن و کاك حوسەێن و کە وام وت کاك ئەحمەد هاتە پێشەوە و داوای لێبوردنی کردو یەکترمان ماچ کرد. .
بەڵێ بەو شێوەیە ئاهەنگمان گێراو رێکخراوەکەمان بوو بە رێکخراوێکی ئاشکرا بەڵام کەسانی دوژمن و چێکاوخۆرو دەربەگی ناوچەکە دژایەتی بۆچانی حزبیانکرد بۆیە بارودۆخمان لە گەڵ حکومەت وە ك جارانی لێهاتەوە راونان و گرتن.

17/3/2021

مروارییەکانی ئەوین.. مرواری دووەم.. شیعر: ستیڤان شەمزینی

پیاوێکم لە خێڵی شیعر جێماوم
گۆدۆی چاوەڕوانیت هەزار جار کوشتوومی
ژنێکیت ئولفەتت بە شاعیرێکی نائومێدەوە گرتووە و
دەرگای عەشقی ئەکوتی

عەشقت چ خەنجەرێکی ئەفسووناویی بوو
شیعر لە دڵمەوە فیچقە ئەکات؟!
ئەوینت چ هەورە بروسکەیەک بوو
جارێکی تر کانیاوی مەحاڵی ژیاندەوە؟!

تۆ کە هاتیت بەرچنەیەک نۆتە و
دوو باوەش تامی شیرینی دنیات بۆ هێنام
منیش کە هاتم ئاوەزێڕی هەست و
دڵێکی سەوز سەوزم بۆ کردیتە دیاری

گوێت لە هاژەم بێت
ئەو دەمەی بەسەرتا پەرش و بڵاو ئەبمەوە
ل□ بەر شەوقی چرای حەپەسان
کتێبی ئەستووری عەشقم بخوێنەوە

گوێ لە میلۆدی دەنگم بگرە
ئەوکاتەی دەڵێم ماچت ئەکەم
وەرزە وشکەکانی تەمەنت
بە ڕاموسان پڕ دەکەم لە بارانا و

گوێ لە هاواری ئەو شیعرەم بگرە
هیچ وەخت تەواو نابێ
خەونە وەنەوشەییەکانت
بخەرە بەر ڕێژنەی شێتی و سەرسامیم

گوێ لە غەمگینی پیاوێتیم بگرە
کە بە هۆنراوە ئەتدوێنم
ژنێتی خۆتم
لەنێو پێخەفە سارد و تەزیوەکەم بۆ جێبهێڵە

گوێ بۆ ڕاز ودوا دێڕی چەند ساتێ
پێش خۆکوشتنم ڕادێرە
پڕە ل□ پەشیمانی و یادی پێکەنینەکانی
ڕۆژانی زێڕینی ژوان

گوێ لەخوڕەی فرمێسکم بگرە
کاتی ڕۆیشتنی شەمەندەفەری دابڕان
بینیم شەستە بارانی ئاسمانی حوزنەکانت
مەزنترین زریانی هەڵسان

لە کوێوە هاتیت سەحرای رۆح و
کەلاوەی ژیانت ئاوەدان کردمەوە؟
بۆ کوێ ئەڕۆی، کە هێشتا خۆم
بۆ سەفەری عەشق کۆنەکرد□ تەوە؟

ستۆکهۆڵم – سۆلنا

پوولەکەی پاپا.. فازیل شـــەوڕۆ

“بـۆ باڵێوزانی کۆشک و ق□□ڵا…”

بـە قۆرئان و
بـە تەوڕات و
بـە ئینجیل
بـە هیلال و
بـە سەڵیب و
بـە قەندیل
هەموو چەرچی و
سـنووردز و
تریاکخۆر و
ئاشقانی مەمک و کورسی
دڕۆ دەکەن
دڕۆ دەکەن
درۆ دەکەن
لە نێو دڵ و
لەسەر چاو و
ڵە نێو ڕۆحی
مانگ و ڕووبار
تاڤگە و کۆسار
کۆرپەی ناو بێشکە و
پیرەمێرد و پیرێژنی
ئەم کوردستانەیە …
بەرز و باڵا
کوردستانەکەی
سەر پوولەکەی پاپا.

کچەکەی نەجیب مەحفوز خۆشحاڵە بە گرنگیدان بە کتێبەکانی باوکی بە زمانی کوردی

لەمیانی پێشکەشکردنی کتێبی " نەجیب مەحفوز، نووسەرێک لە نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادا" لە نووسینی نووسەرو وەرگێڕ" ئەردەڵان عەبدوڵڵا" لەلایەن دکتۆر یاسین ڕەئوف، نوێنەری یەکێتی نیشتمانی کوردستان لە قاهیرە، هودا نەجیب کچی نووسەری ناوداری میسری و جیهانی نەجیب مەحفوز،خۆشحاڵی خۆی بە پێشکەشکردنی کتێبەکە دەربڕیی و هەروەها سوپاسی ئەردەڵان عەبدوڵڵا نووسەری کتێبەکەی کرد، بۆ گرنگیدان بە کارو بەرهەمەکانی باوکی و نووسینی ئەم کتێبە. لەهەمانکاتیشدا خۆشحاڵی خۆی دەربڕی، بەئەوەی کە کتێبەکانی باوکی بەسەر زمانی کوردی وەرگێڕاون. راشیدەگەیەنێت، حەزدەکات سەردانی هەرێمی کوردستان بکات. میدیای میسریش گرنگی بەم هەواڵە دەدات و بە گرنگییەوە وتەکانی کچەکەی نەجیب مەحفوز بڵاودەکاتەوە.

خۆشحاڵە بە کتێبەکە

ڕۆژی دووشەممە 8.3.2021 لە یەکێک لە هۆتێلەکانی قاهیرەی پایتەختی میسر، دکتۆر یاسین ڕەئووف، کتێبی " نەجیب مەحفوز، نووسەرێک لە نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوادا" لە نووسینی نووسەرو وەرگێڕ" ئەردەڵان عەبدوڵڵا " پێشکەشی هودا نەجیب، کچی نووسەری مەزنی جیهان و میسری نەجیب مەحفوز کرد.

هودا نەجیب رایگەیاند: زۆر خۆشحاڵم بەم کتێبە و سووپاسی نووسەرەکەش دەکەم بۆ نووسینی ئەم کتێبە لەبارەی کارو بەرهەمەکانی باوکمەوە. پاشان رایگەیاند: گرنگیدان بە کتێبەکانی باوکم و وەرگێڕانی بەسەر زمانی کوردی، مایەی خۆشحاڵییەکی گەورەیە بۆ من. وتیشی: گرنگیدان بە کتێبەکانی باوکم لەلایەن نووسەران و وەرگێڕانی کوردەوە، گوزارشت لە هەستی جوان و ڕۆشنبیریی گەورەی براکانم لە هەرێمی کوردستان دەگەیەنێت.

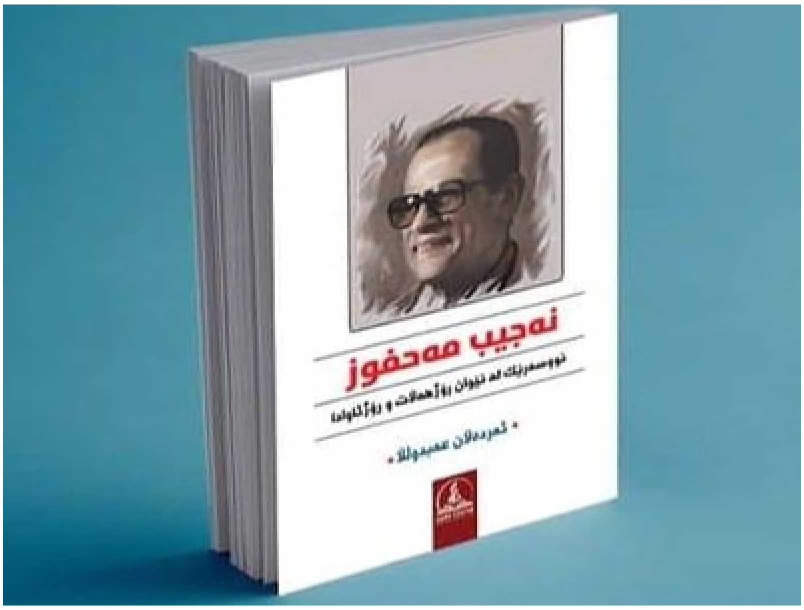

مێژووی کوردی و میسر

هەرو لەو دیدارەدا دکتۆر یاسین، باسی پەیوەندیی مێژوویی نێوان گەلی میسر و کوردی کرد، باسی کۆمەڵێک نووسەرو بیرمەندان و سیاسەتمەداری میسری بەرەچەڵەک کوردی کرد، کە رۆڵیان لە مێژووی سیاسی و فەرهەنگی میسردا هەبووە، لەوانە " محەمەد عەلی باشا، ئەحمەد شەوقی و عەباس مەحمود عەقاد و بنەماڵەی بەدرخان" ئەویش خۆشحاڵی بەو مێژووە جوانەی نێوان گەلی کورد و میسر راگەیاندووە.

خۆشحاڵە سەردانی هەرێمی کوردستان بکات

دواتر دکتۆر یاسین بانگهێشتی تایبەتی کرد بۆ ئەوەی سەردانی هەرێمی کوردستان بکات، ئەویش خۆشحاڵی خۆی دەربڕییووە، بەڵام لە ئێستادا بەهۆی پەتای کۆرۆناوە ناتوانێت، هیواخوازە لەپاش کۆتایی هاتنی ئەم پەتایە، بتوانێت سەردانی هەرێمی کوردستان بکات.

میدیای میسری گرنگی بە سەردانەکە داوە

لەناو میدیای میسریشدا گرنگی باشیان بەم هەواڵە داوە، لەمبارەیەوە سایتی " الخبر الیوم" راپۆرتێکی درێژی لەمبارەیەوە ئامادەکردووەو تێیدا باسی ئەوەی کردووە کە کچەکەی نەجیب مەحفوز خۆشحاڵی خۆی بۆ پێشکەشکردنی ئەم کتێبە دەربڕیوەو سوپاسی نووسەرەکەی کردووەو هەروەها سوپاسی تەواوی ئەو نووسەرو وەرگێڕە کوردانە دەکات، کە گرنگی بە کاروبەرهەمەکانی باوکی دەدەن.

جێگەی ئاماژەیە کتێبی " نەجیب مەحفوز، نووسەرێک لە نێوان رۆژهەڵات و رۆژئاوادا" لە نووسینی ئەردەڵان عەبدوڵڵا " لەلایەن

ناوەندی سارا چاپکراوە. ئەم کتێبە بریتییە لە لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبی لەبارەی کارو بەرهەمەکانی نەجیب مەحفوز، ئەمەش یەکەمین کتێبە بە زمانی کوردی لە بارەی کارو بەرهەمەکانی ئەم نووسەرە میسرییە.

لەم کتێبەدا نووسەر باسی ژیان و شێوازی نووسین و فکری نەجیب مەحفوز کردووە. هەروەها کاریگەرییەکانی " دایکی، قاهیرە، میسر، فکری چەپ، ئیخوان موسلمین، حزبی وەفد، رژێمی پاشایەتی و سەربازی" بەسەرییەوە خستۆتە ڕوو. جگە لەوەش باسی شانۆگەرییەکانی، کورتە چیرۆکەکانی، فیلمە سینەماییەکانی دەکات. لە کۆتاییشدا خوێندنەوەو رانان بۆ 12 رۆمانی نەجیب مەحفوز کردووە کە ئەوانیش " اولاد حارتنا، سكرية ، بين القصرين، قصر الشوق،حضرة المحترم، السراب، زقاق المدق. اللص و الكلاب، الطريق،الكرنك، القشتمر."

چەرخ و فەلەك لەنێوان هەڵکشان و داکشاندا.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

دەکرێ بڵێین زنجیرە درامای (چەرخ و فەلەك) ی دەرهێنەر بیلال عومەر بەو ئامانجە نەخشەی بۆ کێشراوە، کە ببێتە زنجیرەیەکی فەلسەفی، سایکۆلۆژی، پەروەردەیی ، کۆمەڵایەتی، لەچوارچێوەی فۆرمی کۆمیدیایەکی سووك و خێزانداری،
ئەم هەوڵەی دەرهێنەر بۆ دروست کردنی دەستپێکێکی تازە بۆ کۆمیدیایەکی سووکی کۆمەڵایەتی، هەوڵێکی ئەرێنییە بۆ هێنانە پێشەوەی ئەو فۆرمەو بایەخ پێدانی، کە من پێم وایە بۆ کۆمەڵگای کورد فۆرمێکی گونجاوە و جیگەی خۆی دەکاتەوە ، زیاتر لە فۆرمە تەقلیدیەکانی تری درامای کوردی.
وەك لەناونیشانی زنجیرەکەش دەردەکەوێت، سیناریۆی دراماکە (چەرخ و فەلەك) لەزەمەنێك دەدوێت وەك سوڕانەوەی زەوی بەدەوری خۆردا، بەردەوام لەسوڕانەوەو و بەرەو پێشەوە چوون و هەڵبەزین و دابەزین دایە، ئەوانەش کە سواری چەرخ و فەلەکەکە دەبن کۆمەڵگا

مرۆڤایەتییەکانن.
کۆمەڵگایەکی وەك کۆمەڵگای ئێمە گەنجێکی وەك (ئاسۆ) هەمایەتی و لەژینگەو کۆمەڵگایەکی دواکەوتووی کۆمەڵایەتی چاوهەڵدەنێ، گیرودەی کۆمەڵێ کولتوورو نەریتی دواکەوتووی وەك دوژمنکاری، چەك هەڵگرتن، تۆڵە سەندنەوە، توندو تیژی بەتەوە، لەبری زانست و مەعریفەو پەروەردەو تەکنەلۆژیا .
ئەم عەقلیەتە میتافیزیکییە کلاسیکییە فاکتەر بووە، بۆ ئەوەی ئەو کۆمەڵگایە ماوەی بیست ساڵان لەڕەوتی پێشکەوتنی زانستی و تەکنەلۆژی و مەعریفی دابڕێ، بەبەراورد لەگەڵ کۆمەڵگاکانی تردا هێشتا لەئەلف و بێ ی ژیان شتێ فێر نەبووبێ، بەو مێژووە دوورو درێژەی خۆیەوە، هێشتا وەك منداڵێك دەردەکەوێت، نەتوانێت بەهەمان هەنگاوو بەهەمان تێگەیشتن لەگەڵ ئەوانی تردا خۆی بگونجێنێ.
ئەوەتا ببینە (ئاسۆ) چۆن لەگەڵ مناڵەکانی دیکەی پۆلەکەی، چەند جەستەیەکی نامۆیە و چۆن دەبێتە مایەی گاڵتەجاڕی و پێکەنین .
فەلسەفەی نمایشەکە لەرووی سیناریۆوە دەیەوێ بەفۆرمێکی هێمادار، عەقلی ئەو کۆمەڵگایە بوروژێنێ بۆ کۆمەڵێ پرسیار:
ئایا قەت بیرتان لەوە کردۆتەوە ئێوە لەکوێ ی مرۆڤایەتین ؟
جیاوازیتان لەرووی هوشیارییەوە لەگەڵ ئەوانی تر چەندە؟
ئایا تا ئێستاش خۆتان لەو نەریت و کولتوورە دواکەوتووانەتان داتەکاندووە ؟
یا ئێستاش ئەو پەتا کۆمەڵایەتیانە بەدوا تانەوەیەو ژیانی پێك خستوون ؟
ئەوانە پرسیارە فەلسەفییەکانی زنجیرەکەن، بەڵام بینەریش کە ئەو هەموو پرسیارانەی ئاراستە دەکرێت وەڵامی چییە؟
ئەویش مافی خۆیەتی بڵێت : ئایا ئێوە وەك دەرهێنەرو هونەرکاران تا چەند توانیوتانە ئەو چمکە فەلسەفیانە لەسەر رووی شاشە تەرجەمە بکەن بە زمانی دراما ؟
دراما بەتەکنیك و وێنەو نواندن و رووناکی و موزیك و دیالۆگ و هەموو ئامرازەکانی تری ؟
ئەوان دەڵێن، ئێمە بۆ ئەوە تەماشای دراما ناکەین تەنیا چمکێکی فەلسەفی بەسادەیی بخوێنینەوە، بەڵکو لەپاڵ ئەمەدا لە درامادا چاوەڕێ ی چێژ دەکەین بمان وروژێنێ،
لەدروست کردنی گرێ ی درامیدا، ناچارمان بکات بزانین دەرهێنەر تا چەند چارەسەرکردنی گونجاو بۆ گرێکان دادەنێ.
ئەکتەرەکان چ پێرفۆرمانسێکیان هەیە بۆ بەرجەستە کردنی کاراکتەرەکانی خۆیان؟
دەرهێنەر بەرامبەر هەموو ئەو خواستانەی بینەر، بەرپرسیاری

یەكەمە، ئینجا ئەوانی دیكە هەریەكەو بە پێی پسپۆری خۆی.
كێشەی سەرەكی دەرهێنەر لەوە دایە نەیتوانیووە وەك پێویست ئەو فەلسەفەیە لەسەر شاشە بەفۆرمێكی لۆژیكی و هونەریی ئەوتۆ بەرجەستە بكات، كە بینەر وا نەزانێ بەدیار فیلمێكی كارتۆن دانیشتووە، بەڵكو دووچاری كۆمەڵێ پرسیاری ئاڵۆز بووە كە لەرووی پراكتیكەوە ئەنجامێكی نا مەعقول و نالۆژیكی بداتە دەست وەك ئەوەی :
ئایا عەقلی كۆمەڵگای ئێمە بەگشتی تا چەند هەزمی ئەوە دەكات، كەسێك ماوەی بیست ساڵ بێ هۆش بێ لەنەخۆشخانەیەكی ئەهلی چاو بكاتەوە؟
چۆن كەسێك بیست ساڵ لەهۆش خۆی چوو بێت، ناوی خۆی و دایك و باوكی لەبیرچووبێتەوە، موحازەراتی فەلسەفی لەهاو□ی□□كی خۆی وەردەگرێت و گوێ لەخوێندنەوەی چیرۆك دەگرێت ؟
ئەم دیمەنە ئەفسانەیی□انە لەچ فەرهەنگێكی زانستی دا هەیە؟
دەرهێنەر بۆ تەرجەمە كردن و بەپراكتیك كردنی ئەم تیۆرانە، دراماكەی دابەشی چوار تەوەری سەرەكی كردووە:
1. بێ هۆشی (ئاسۆ) لەئەنجامی شەڕی دوژمنكاری و بەركەوتنی بەئۆتۆمبیل لەكاتی راكردن لەتەمەنی دە ساڵیداو مانەوەی لەنەخۆشخانە بەبێ هۆشی بۆ ماوەی بیست ساڵ، لەوێوە دەرهێنەر پەنجە بۆ واقعێكی تاڵی رابووردوو دەبات، بەتایبەت لەرووی پەروەردەو راهێنانی لاوەكان لەچەك و كوشتارو شەڕی خێڵەكی و دوژمنداری و بیری تۆڵە سەندنەوە، لەوێوە نەوەكان فێری رق و توندو تیژی دەكرێن ، بۆیە باوكی ئاسۆ هەر لەمناڵییەوە ئاسۆ لەئەشق بوونی چەك رادێنێ و پێی دەڵێ: ئەگەر گەورە بووی چەكێكی جوانت بۆ دەكڕم، ئەم بیرە ژەنگاویەی ئەو باوكەیە وا لەئاسۆ دەكات، بەڵێنەكەی باوكی لەبیر نەچێتەوە، ئەو بیرە ژەهراویەی لەكاتی گەورە بوونیشدا لەمێشك دەرنەچێ و بەردەوام داوای چەك بكا،
دەرهێنەر دەیەوێ بڵێ، ئەوە باوكەكان لە نەوە دوا كەوتووەكاندا كۆمەڵگا گوناە لەگەڵ مناڵەكانیان دەكەن و ئەو بیرە ژەهراویانەیان دەخەنە مێشك، كەواتـە نەوەی كۆن رۆڵێكی نەرێنیان بینیووە بۆ دروست كردنی ئەو پەروەردە س□قت□ كۆمەڵایەتیە.
2. تووشبوونی باپیری ئاسۆ بەنەخۆشی شیزۆفرینیا و واهیمەی نەخشینی خێزانی، كە من پێم وایە، تەوەرێكی سایكۆلۆژی كاریگەرە بۆ هەندێ نەریتی كۆن بەنشاندانی وەفاو خۆشەویستیەكی راستەقینە لەرێگەی باپیری ئاسۆو نەخشینی خێزانی، كە دوای تێپەڕینی ئەو هەموو ساڵە لەماڵئاوایی كردنی، نەخشین هەمیشە وەك سێبەر وایە لە گەڵی و هەرگیز لێی جودا نا بێتەوە.
دواتر دەرهێنەر چارەسەرێكی شیاوو گونجاو بۆ ئەو تەوەرە دادەنێ،

کاتە کاراکتەری باپیرە نەخشینەك دەدۆزێتەوە و دەگاتەوە بەهیوای خۆی و لەگرێ دەروونیەکە رزگاری دەبێت.
3.تەوەری (شەمامە) رەبەن مامی ئاسە و ئاشق بوونی بە (خاتوون) ی کارمەندی نەخۆشخانەو هەوڵەکانی بۆ پرۆسەی هاوسەرگیری و خۆ رزگار کردنی لەو تەنیاییە بەردەوامەی، بەتە گرێیەکی دەروونی ئەوتۆ، هەوڵی ئەوە بدات، لە بری هاوسەرێك بە ئاوەدانی ماڵەکەی مەیموونەکی بێ رۆح لەتەك سەرینەکەی، بەرامبەر بەخۆی دابنێ و ناوە ناوە دەردە دڵی خۆی بۆ بکات.
هەر لەو تەوەرەدا دەرهێنەر کێشەو ئاریشاکانی پیاوی رەبەن و ئافرەتی بێوەژن بەرجەستە دەکات لە کۆمەڵگایەکدا کە پێی وایە بێوەژن بەی نیە دوای مردنی مێردەکەی، یان لێك جیا بوونەوەی، جارێکی دیکە ژیان دەست پێ بکاتەوە.

دەرهێنەر پێی وایە ئەم کێشەیە بەردەوامی هەیە هەتا ئەگەر خاتوون و شەمامەیش بە یەك بگەن
4 .رەنجە ئەوکوڕەی گەنجەی لەلایەن بنەماڵەی ئاسەوە باوکی کوژراوە، بە بەردەوامی بیر لە تۆڵە سەندنەوە دەکاتەوە، خوشکەکەشی هاوڕێ ی مناڵی ئاسە بووە، لە یەك گەڕەکدا،
ئەم رووداوە بەتە هەی ئەوەی رەنجە ژیانی لە تەك بچێ و لە مەکتەبیش دابڕێ و نەبێتە خاوەنی هیچ کارو کاسبیەك کە بتوانێ ژن و منداڵەکەی بەخێو بکات و لە ئەنجامیشدا ژنەکەی بەجێی بیڵێ .

دواتریش لەسەر بنەمای عەقلیەتەکی کۆنی سەقەت خۆی و برادەرەکەی تووشی تاوانی گەورە بکات، بەڵام دەرهێنەر وەك تەوەرەکەی تری نەخشین ، چارەسەرێکی لۆژیکی گونجاو بۆ ئەم کیشەیە دادەنێ و بەخۆشەویستی و دیالۆگ چارەی کێشەکە دەکات .
دەرهێنەر ستایلیًکی کۆمەدی سووکی بژاردووە بۆ ئەوەی بینەر بە ئازارەکانی خۆی پێبکەنێ، لەهەموو ئەوانەشدا بەگشتی پشتی بەئەکتەر بەستووە بۆ گەیاندنی بیرەکەکەی، کەمتریش بایەخی بەلایەنی تەکنیکی داوە، بۆ بەستاتیکا کردنی دیمەنەکان، بۆیە هەست بە کەمەڵێ بۆشایی هونەریی دەکەیت لەرووی دەرهێنان، سیناریۆ، موزیك، لوکەشن، مۆنتاژ، رووناکی.

لەو تەوەرانەی باسم کردن چەندین بۆشایی زۆق هەن وەك :
1.تەوەرەکان بەرووکەشی تێپەڕیوون و کاراکتەرەکانیش تێر نەکراون، دەبوا دەرهێنەر لق و پۆپی زێتری لە ناوەرەکی ژیانیان و کێشەکانیان خستبایە روو، بۆ ئەوەی بینەر زێتر لەوەندە هەگریان بێت ، چونکە تێکڕای تەوەرەکان مەودای زێتریان تێدا بوو بۆ تێر

كردن .
رووداوەكان ساردن و كاراكتەرەكان نەفەسيان كورتە، شوناس و ڕابووردوويان ڕوون نیە، بۆيە مۆنتاژ كەرەستەيەكی ئەوتۆی لەوێنە لەدەست نەبووە بۆ تێركردنی ديمەنەكان و بەهاوسەنگ ڕاگرتنی ريتمی رووداوەكان .
2.لوكێشنەكان دووبارەن و گۆڕانكارييەكی ئەوتۆيان تێدا نیە، تەنيا لەچوارچيوەی بازنەيەكی داخراودا دەسو□ن□وە، ل□ نەخۆشخانە، پرسگە، ماڵی هاوار، پارك…ئەو دووبارە بوونەوەی لوكێشنەكان بينەر دووچاری بێزاری دەكەن و دەبنە ڕێگر لە بەردەم نوێ بوونەوەی بەردەوامی دراماكە.
3.شتێكی ئاساييە رێكلام بۆ سپۆنسەرەكانی بەرهەم هەبێت، بەڵام ناكرێت لەناو ديمەنەكاندا ديالۆگ و سيناريۆی تايبەت بەرێكلامی بازرگانی بكرێت و رووی دراماكە بشێوێنێ، بەتايبەت بۆ برنجی مەحموود و سوپەرماركێت و نەخۆشخانەو شتی تر، تی ِ َ ئاخنيكی رێكلام بەو فۆرمە بەربادی فۆرمی دراماكەی ناشيرين كردووە، چونكە ناكرێت لەكارێكی درامی دا هەموو ئامانجێك هەر تەنها پارە بێت .
4.لەستايلی كۆمێدی و رووداوی سايكۆلۆژی، دەبێت گرنگيەكی زۆر بەموزيك بدرێت، بۆ دەرخستنی ديوی ناوەوەی ناخی ئەكتەرو بەرجەستە كردنی ئاماژەكانی جەستە، لەزۆر حاڵەتی دەروونی دا، بەڵام بە پێچەوانەی ئەو زەرورەتە، موزيك هيچ حزورێكی نەبوو، لەهەموو ئەو ديمەنانەی پێويستيان بەموزيك هەبوو، بەڵكو وەك جەستەيەكی بێ گيان مانەوە و ديمەنەكان و ئەكشنەكان بە ساردو سڕی تێدەپەڕين بێ ئەوەی كاريگەريەكی دەروونی لای بينەر دروست بكەن .
5.رووناكی و سينۆگرافياو تەكنيك لەكاری دراميدا وەك موزيك رەگەزی بەئەكتيف بوونی ديمەنە، بۆ بە خشينی ستاتيكا ، تێر كردنی چاوو، وروژاندنی دەروونی و راچڵەكاندنی بينەر، بەكورتی دەڵێم من بە درێژايی زنجيرەكە تەنيا يەك ديمەنم نەبينی تێرم بكات لەو ستاتيكاو جوانكارييەی لەوێنەدا چاوەڕوانيمان دەكرد، بەڵكو هەميشە رووناكی كراوە بوو، كەمتر ديمەنمان لەتاريكی دا بينی، بەهۆی ئەو پەلە پروزێيەی لە وينەگرتندا كرابوو، هەستم كرد، دەرهێنەر ئەوەندە بەپەرۆشی دروست كردنی ديمەنی تێر لەستاتيكاو وێنەی درامی نیە.
5.كاراكتەرەكان لەهەموو ديمەنەكاندا بەيەك ستايل و يەك فۆرم كاريان دەكرد، ديمەنەكان و رووداوەكان نايانگۆڕی.
6.هيچ هونەركارييەكی ستاتيكی لەمۆنتاژدا نابينم، بينەر بەئاسانی ئەو لاوازيەی مۆنتاژ لە گەڕانەوە بۆ باگ راوندەكاندا دەبينێ .
7.كێشەی هەرە گەورەی زنجيرە دراماكە لەكاراكتەری (پاشا) و

مناڵەکان و گەمارۆدانی مناڵەکان بوو لەشوێنی بەند کردنی ئاسۆ ، کە ل□ فیلمێکی مناڵان دەچوو،
دەرھێنەر نەك ھەر بەو ئەکشنە لاوازانە نەیتوانییوە ئەو ئامانجە بپێکێنێ کە کلیلی دەرگاکانی ئازادی لای نەوەی نوێیە، بەڵکو سەراپای دراماکەی دووچاری جۆرێك لەلاوازی بکات.
8.وەك دەرھێنەر ویستبێتی سوکایەتی بەرۆڵی پۆلیس بکات، پۆلیسی زۆر بەلاوازی نیشان داوە و ھەندێ جاریش دیمەنەکانی پۆلیس خانەی وا لێکردووە ببن□ مایەی گاڵتە جاڕی و پێکەنین
9.ریتمی دراماکە ریتمێکی خاو بوو، ئەگەرچی کۆمێدیا زێتر پێویستی بەریتمی خێرا ھەیە.
10.کۆمەڵێ ئەکتەری بەتوانا و خاوەن ئەزموون لەبەرھەمەکەدا بەشدار بوون، دەبوا دراماکە جوانتر و بە چێژ تر بکەن لەوەی بینیمان ، بەڵام ئەگەر ئەوانیش نەبان بەرھەمەکە نەدەگەیشتە کەنارەکانی دڵنیایی.

رەگەزێکی گرنگی سیناریۆ دیالۆگە، بەڵام لەرووی پیشەییەوە جیاوازییان لەوە دایە کە سیناریۆ بەگشتی پێویستی بەئەزموون و شارەزاییەکی سینەمایی ھەیە، بەڵام دیالۆگ پێویستی بەھەردوو رەگەزی سینەمایی و ئەدەبی ھەیە، بەڵام مەرج نیە سیناریستێك ئەدیبێکی باش بێت، بۆیە زۆر لەو بەرھەمە دراميانەی سیناریۆ یان دیالۆگەکانیان لەلایەن دەرھێنەرەوە دەنووس□ر□ن لاوازییان لەلایەنە ئەدەبیی□کەوە پێوە دیارە .
بۆیە وا پەسەند ترە دەرھێنەر ھەموو شتێ نەبێ لەکاری درامادا، بەڵکو ئەرکەکان بەپێی پسپۆری و ئەزموون دابەشی سەر ستافە ھونەرییەکەدا بکا.
لەچەرخ و فەلەکدا دەرھێنەر تووشی ئەو گرفتە بووە، تەوەری باشی بۆ ناوەرۆکی دراماکەی ھەلب□ژاردووە، بەڵام بۆ داڕشتنەوەی ئەو بیرۆکانەی ھەیبووە، ئەرکی سیناریۆو دیالۆگی خستۆتە سەر ئەستۆی خۆی، کە رەنگە ئەگەر پسپۆرو زمان زانێك دیالۆگەکانی بنووسیبوایە، دیالۆگی بەتام و چێژو سەرنج راکێشی ئەو تۆی دەنووسی ، کە بینەر چەند ئەوەندەی وێنە دەیوروژێنێ ، ئەوەندەش وشە..
زۆر جاران وشە بەسەر وێنەشدا زاڵە، بۆیە سینەماکارانی جیھانیی ئەوەندە پەنا دەبەنە بەر رۆمانەکانی مارکیس و شکسپیر بۆ سیناریۆو دیالۆگ .
کارکردن لەدرامادا دروست کردنی ھاوسەنگیە لەنێو پێکھاتەکانی درامادا، ھەر پێکھاتەیەك بۆشایی دروست کات، وەك مردنی ئەندامێکە لەجەستەی مر□قدا و دەچێتە خانەی کەم ئەندامی و سەقەتی.

لەو درامایەدا لاوازی دیالۆگ کاراکتەرەکانیشی لاواز کردووە، زۆر لەوان کە کێشەی دەروونی و کۆمەڵایەتی گەورەیان هەیە، نەیانتوانیووە گوزارشت لەئازارەکانی خۆیان بکەن، وەك ئەوەی کەسانی کەڕولاڵ و بێ زمان بن لەئاست دەربڕینی ئەو ئازارانە.
راستە کامیرا لەهەندێ دیمەندا دەتوانێ شوێنی هەندێ دیالۆگ بگرێتەوە، بەڵام بینەر چەند ئەوەندەی ئارەزووی وێنە دەکات، ئەوەندەش وشە، بەتایبەت لەپرسە کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆژیەکاندا.

پێویستی دراما بە وێنە یا وشە بەپێی فۆرمی دراماکە دەگۆڕێ، لەهەندێ فۆرمدا دەرهێنەر پێویستی بەکامێراو بژاردەی گرتەکان و زمانی کامێرا هەیە، لەهەندێ فۆرمی تردا بەوشەی ئەدەبی کاریگەر، بەڵام چونکە چەرخ و فەلەك کارەکی کۆمەدی و کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی هاوبەشە، پێویستی بەهەردوکیان هەیە.
رەگەزێکی دیکەی دراما هونەری دروست کردنی گرێ ی درامیە، کە سەرچاوەی وروژاندنی بینەرە، هەر کات هەستت کرد درامایەك ناتوروژێنێ، ئەوە بزانە توخمی دروست کردنی گرێ لەو بەرهەمەدا لاوازە، خۆ ئەگەر ئەو گرێیانە نەبن ، زنجیرەیەکی درامی ناگاتە هەشت سەد و نە سەد ئەلقە ، بە ئەوەی دووچاری سارد بوونەوەت بکات
.
بەڵام سەرچاوەکانی وروژاندن هەر تەنها گرێ نیە ، رەنگە هەندێ جار ئەکتەریش رۆڵی کاریگەری هەیە لەوروژاندنی بینەر و بەدوادا چوونی بە دراما، بە نموونەش لە چەرخ و فەلەك گرێ زۆر لاوازە ، تەنیا گرێ ی نەخشین نەبێت کە بینەر چاوەڕوانی ئەوەی دەکرد بزانێت دەرهێنەر چ چارەسەرێك بە دەزینەوەی نەخشین دادەنێ ، یان گرێ ی بەیەك گەیشتن یا نەگەیشتنی شەماڵ و خاتوون و رازی بوون یان رازی نەبوونی فریاد، بەڵام سەرچاوەی کە کردنەوەی ئەو بینەرە زۆرە بەدەوری دراماکە گرێ نەبوو ، بەڵکو تەنیا ئەکتەر بوو، بەتایبەت ئەکتەرەکی کۆمەدی وەك (رەشان حەمە)

ئەکتەر

وەك ئاماژەم پێدا کۆمەڵێ ئەکتەرەکی خاوەن ئەزموون لە چەرخ و فەلەك دەردەکەون، هەر یەك لەوان قورسایی تایبەتی خۆیان و شوێنی تایبەتی خۆیان هەیە لەدراماکەدا.
بەڵام رۆڵی گرنگی (رەشان حەمە) وەك ئەکتەرەکی کۆمەدی لەزنجیرەکەدا دیارە ، نواندنەکی سروشتی، دوور لە تەسەنوع و گرژی، دوور لە زێدە رۆیی و هەڵچوون، ، دەم و چاوەکی گوزارشت بەخش، بەژنو باڵاو لەشو لارەکی نەرم ، شارەزا لەهەڵسوکەوت کردن و ناسینی

کاراکتەر، بوێر بەرامبەر بەکامێرا.
ئەگەرچی ئەو لەڕەسەندا زۆرینەی نواندن و ناسینی بە بینەر لەڕێگەی رێکلامی بازرگانی بووە، بەڵام لەنواندنی دراماشدا هەمان توانا و دەسەڵاتی هونەریی هەیە.
بۆیە دەرهێنەر کە بەشێکی زۆری بەرهەمەکەی بە رێکلام و بازرگانی تەرخان کردووە، سەرکەوتوو بووە بە هەڵبژاردنی ئەکتەرێکی رێکلامی بۆ کارێکی درامایی .
زۆر لەو دیمەنانەی لەدراماکە هەبوون شایەستەی ئەو ئەکتەرە نەبوون، چونکە دەکرا دەسەڵات و توانای رێشان وەك پێویست بە بەرهەمەکە بەرجەستە بکرێت نەك بکرێت بە ئەکتەرێکی بازاڕی، هەویر بێت بۆ هەموو شتێ .
بۆیە لەزۆر دیمەندا ناهەقیم بەدەرهێنەر دەدا کە لەزۆر دیمەندا غەدری لە رێشان کردووە، بە تایبەت لەو دیمەنە لاوازانەی ناوی چاکسازی لێنابوون.
زاهیر عەلی _ ئەکتەرێکی دێرینو خاوەن ئەزموونە ، بەو تەمەنەی ئێستای مێژووی جوانی خۆی وەبیر هەوادارانی هێنایەوە، نواندنێکی سووك و بێ گرێ ی دەکردو سەرکەوتنێکی باشی بەدەست هێنا، کاراکتەرەکەی خۆی وەك پێویست بەرجەستە کرد، بۆیە شوێنی زاهیر عەلی شوێنێکی دیارو بەرچاو بوو لەدراماکەدا.
جەبار مەعروف ـ راستە کە لەگەڵ کاراکتەرەکەی خۆی نزیك بوو، دوو دیاردەی زەقی پێوە دیار بوو، یەکەیان ئەوەبوو کە وەك کەیلەیەکی دەستی خونچەی ژنی بوو، جێ بەجێ کردنی هەموو کارەکانی بە فرمانی ژنەکەی بوو، خۆی خاوەنی هیچ بڕیارێك نەبوو، وەك نموونەیەکی پیاوانی ئەو سەردەمە، دووهەمیان : وەك لایەنێکی پەروەردیی رێزێکی زۆری دەنواند بەرامبەر بەباوکی، ئەگەرچی ئەو باوکە ببووە بارگرانییەك لە ماڵەکەدا .
لەرووی نواندنەوە یەك فۆرمی نواندنی هەبوو لەهەموو حاڵەتەکاندا، بە ئەوەی لە هیچ دیمەنێکدا و لەگەڵ گۆڕینی هەر ریتمێکا هەست بە گۆڕان لە نواندنی دا بکەم ، بەڵام هەستم بەبێزار بوون نەکرد لەگەڵیدا.
رزگار زاهیر ـ ئەکتەرێکی ئەکادیمی بەتوانایە، ئەگەر ئەو رۆڵەی پێی دەبەخشرێت لەئاست ئەو توانایە بێت و دەرفەتی پێ ببەخشرێت وەك پێویست،.
ئەو لەو درامایەدا لایەنێکی سەرەکی ململانێی نێو درامایەکە بوو، نوێنەری دوژمنکارە کۆنەکان بوو، لەهەمان کاتیشدا باوکێکی کەمتەرخەم بوو لە ئاست هاوسەرو منداڵەکەی.
ئەوەی لە نواندنی رزگاردا بێزارم دەکات، لەهەموو دیمەنەکاندا

بەڕێك شێوە، بەخێی و هەڵمزینی جگەرەكەی دەستی دەبینم ، لەم در امایەو درامای دوا شەو یشدا بە هەمان شێوە بەو دیمەنە خۆی نیشان دەدا.

تەلار هیرانی ـــ دایکی ئاسۆ ، ئەکتەرەکە هەم بە شانۆ هەم بە تەلەفزیۆن دەشێت، بەپێی پێویستی کاراکتەر ڕەفتار لە گەڵ نواندندا دەکات، ئەو لە چەرخ و فەلەك وێنەیەکی جوانی دراماکە بوو، توانی وەك پێویست گوزارشت لەو خۆشەویستیە بکات کە وەك دایك بە ئاسۆ هەیبوو، بەتایبەت لەدیمەنەکانی بەهۆش هاتنەوەی ئاسۆ و ئازاد کردنی ئاسۆ، بەڵام دەرهێنەر لەپێلو پێی خستبوو، لوکەشنەکانی دووبارە بوون، زۆربەی دیمەنەکان لە یەك شوێنی دانیشتن بوو، بە ئەوەی فۆرمی دەرکەوتنی بگۆڕێ .

کوێستان خوسرەوی ـــ مامۆستاو هاوڕێ ی مناڵی ئاسۆ ، خاوەنی روخسارێکی درامی و نواندنێکی بەپێز بوو، بەڵام لەدراماکەدا بەئاسانی لەدەست چوو، بە ئەوەی دەرهێنەر بەو رووکەشیە هەڵسوکەوت لەگەڵ ئەو روخسارو توانایە بکات و سوودێکی ئەوتۆی لە ببینێ .

بۆیە دەرهێنەر کە رووکەشانە کاراکتەرەکانی خۆی بەڕێ دەکرد بە ئەوەی لێیان قوڵ بێتەوە، غەدرێکی گەورەی لەخۆی و لەکوێستانیش کرد.

سەربەست ئەحمەد ـــ کاراکتەرەکەی وەك نەخۆشێك لە نەخۆشخانەیەکی دەروونی، هیچ ئاسەوارێکی نەخۆشی پێوە دیار نیە، بیست ساڵیشە لە نەخۆشخانەیەکی ئەهلیە، بە ئەوەی دەرهێنەر هیچ دیمەنێکمان لە نەخۆشی ئەو پیاوە فەیلەسوفە نیشان بدا، بەگشتی دەرهێنەر کاراکتەرەکەی کوشت، ئەگەرچی (سەربەست ئەحمەد) وەك ئەکتەر شتێکی ترە لەوەی بینیمان .

مازچین عەزیز ـ دایکی رەنجە ـ لەرۆڵی دایك وخەمەکانی ژیانی ئاڵۆزی کوڕەکەی دەوەشایەوە ، بەڵام دەرکەوتنێکی ئەوتۆی نەبوو زێتر لەوەندە ماف بەکاراکتەرەکەی خۆی بدات.

کەریمەك غەفوور ـــ ئەو پیاوە رەبەنە هێمنەی تەنیایی تەنگی پێ هەڵچنی بوو ، خۆی و بووکەڵەی مەیموونەکەی لە ژوورێکی ماتەمدا ژیانیان دەبردە سەر، لەلایەك ئەشقی بە خاتوون و گرێ ی رازی نەبوونی فریادی کوڕە گەورەی خاتوون بەهاوسەری بوونی، لەلا یەکی تر جێ بە جێ کردنی فرمانەکانی هاواری برا گەورەی .

کەریمەك کاراکتەرەکەی لاواز بوو، چونکە پیاوێکی بە هەڵوێست بوو، وەك پێویست نەیتوانی لەهیچ دیمەنێکدا بەتایبەت لەگەڵ مەیموونەکەی باس لەئازارەکانی خۆی بکات و زێتر کاراکتەرەکەی خۆی بەخەڵکی بناسێنێ ، بەڵام لەرووی نواندنەوە کەریمەك نواندنێکی هێمن و سروشتی ئەنجام دا، کە بینەر لەخۆی رازی بکات ، چونکە دراما

هەمیشە پێویستی بەو جۆرە نواندنانە هەیە کە بەرجەستەی واقیع دەکەن و فۆرمێکی سروشتی وەردەگرن .

میدیا زەندی – یان نازەنینی خوشکی ئاسۆ ، ئەو کیژۆڵە زیرەکو هوشیارەی هەمیشە سەرکۆنە دەکرا لەسەر راستیەکان و دەکەوتە بەر زەبرو زەنگی دایکی ، تەنیا وەك کچێکی ماڵ نیشان درا ، بێ ئەوەی بینەر شتێ لەجیهانی ناوەوەی ئەو کاراکتەرە تێ بگا، هەندێ نموونەی تایبەتی ئەو بخاتە روو، یان گرێیەك بۆ ئەو دروست بکات و بینەر زێتر لەوەندە ئاشنا بە تایبەتمە ندییەکانی نازەنین بێت .

لە رووی نواندنەوە من میدیا لە ڕێزی پێشەوەی بئەکتەرە هەرە باشەکانی دراماکە دەبینم.، مەگەر هەر تەنها ڕێشان توانیبێتی ڕکا بەری لەگەڵدا بکات لەنواندن دا.

شنۆ محەمەد، خاتوون – ئەو بێوەژنەی رۆڵی بێوەژنێکی دەبینی کە کوڕە گەورەکەی رێگر بوو لەبەردەم بەهاوسەر بوونی، من یەکەم جارە شنۆ لەکارێکی درامی دەبینم ، بەڵام توانی وەك پێویست رۆڵی کاراکتەرەکەی خۆی بەرجەست بکات.

قاسم نوری – لەو دراما یەدا ئەو دەرفەتەی پێ نەدرا کە بتوانێت تواناکانی بەدەرخاو زیاتر خۆی ئاشنا بکات بەبینەر، ئەگەرنا تواناو ئەزموونی قاسم لەهەندێ ئەکتەری تر زیاتر دە ردەکەوت کە رۆڵی سەرەکییان پێ درابوو.

ئەکتەرە لاوەکییەکانی وەك شاخەوان مستەفا و عەلی حامید و عەلی عەبدولباقی و سەردار زەنگەنە، ئیدریس رواندوزی ، دلێر دلزار کافرۆشی ، میران سابیر، شادی عوسمان، هەریەك لەوان بەگشتی کەوتنە بەر سێبەر ، ئەگەرنا ئامادەیی زۆرتریان هەبوو بۆ بەخشینی توانای فرەوانتر .

حه یدەر عەبدولرِەحمان

لە یادی تاوانی هەڵەبجەدا: داوای لێبوردن کردن ئەرکی

حیزبە بەشداربووەکانی وێرانکردنی شارەکەیە.. عەلی مەحمود محەمەد

لە دیمانەیەکدا تاریق عەزیز دەیگێڕێتەوە” تاڵەبانی بە سەدامی وت دەتبەمە لاهای, سەدامیش لە وەڵامدا وتی بەڵێ لای خوا حەقتان بستێنن”, گەلی کوردیش بە دەست سەرکردە سیاسیەکانیەوە تەنها دەرگای خوایان بە دەستەوە ماوە بۆ سکاڵا کردن و قەرەبوکردنەوەی ستەمەکانیان, ئەویش تەنها تەسکییەی دڵە, دەرگای دادگا لە رویان داخراوە, بۆ دەرخستنی حەقیقەتی تاوانەکان و چارەنووسی خۆشەویستەکانیان و رزگار نەبوونی تاوانباران لە سزا, ستەمکاران مێژوو چۆن بە قازانجیانە ئاواشی دەنووسنەوە, سەیری بیرەوەرییەکانیان بکەن, خاڵییە لە هەڵەو تاوان و داوای لێبوردن کردن, دەڵێی مەسیحێکی ئەفسوناوین سیاسیەتیان کردووە, هەمیشە لا رومەتی چەپیان بۆ زلە ئامادەکراوە, دەڵێی رۆستەمێکن لە هەموو جەنگەکان بە بازوی ئەوان سەرکەوتن تۆمارکراوە, دەلێی ماندیلا و هۆشیمنە و گاندی و لینین و مارکس … هاوکات هەمووی لەواندا کۆبۆتەوە, هەموو دانا, زانا, مرۆڤ دۆست, یاسا دۆست, زاهید, گیرفان خاڵی, پیشکەوتنخواز و پاڵەوان و ژینگە پەرست, …… هتد.

ئێمە ئەوە چاك دەزانین وەك چیرۆکی فرانکنشتاین لە جیاتی سەرکردە بۆ رزگاری و دادپەروەری کۆمەڵایەتی, دێوە زمەمان بۆ مەرگ و برسێتی بەرهەم هێناوە, گۆڕانکارییە جیهانیەکان نەبوایە, ناوچەکە فڕێ نەدرایەتە ناو روداوە گەرمەکانەوە, ئێستا لە دوای سفرەوە دەبوین ئەگەر چاوەڕوانی بەرهەمی ئەوانمان بکردبایا, گەل لەژێر دەستی سەدام و ئەوانیش لە کەرەج و سەقزو نەغەدە خەریکی قاچاخچێتی و پینەدەزی و سەڵە رنین خۆیان بوون, لە زۆر بەنەو کاتدا داوا دەکەین وڵاتان لە پێشیانەوە عێراق بە فەرمی داوای لێبوردن لە کورد بکات لە بەرامبەر تاوانەکانی کە لە رابردوودا سەدام حوسێن و ئەوانی دی ئەنجامیان داوە بەرامبەری, داوا دەکەین تاوانباران دادگایی بکرێن ….., داوا دەکەین قەرەبومان بکەنەوە, داوا دەکەین و داوا دەکەینەوە……., کەچی لەملاوە کۆمەڵێکی دیکە لەناو خۆماندا, فەرمانڕەواو دەسترۆیشتوو قسەرۆیشتوو و گیرفان رۆیشتوو, چ ئەوانەی ماون یان ئەوانەی ئۆغریان کردووەو ژیانیان جێ هێشتووە, هەمان داواکاری دەیان گرێتەوە, ئەوەی تاوان بکات, تاوانبارە, تاوان و

تاوانبار یەکتر تەواو دەکەن, سنوری جیاکاری نییە بە ئەوەی کەسێک تاوان بکات تاوانبار نەبێت, تەنانەت تاوانی مەزنیان ئەنجامداوە, مافی ژیانیان لە مرۆڤەکان بە تاک و بە کۆ لە دەرەوەی دادگا سەندۆتەوە, دیلیان بە پێچەوانەی ڕێکەوتنامەی جنێف لە بری پابەندی بە کۆمەڵ و تاک کوشتووە, قوماریان بە چارەنووسی هاووڵاتیانی سڤیلەوە کردووە, بە هەڵەکانیان گەلیان بەرەو جینۆسایدکردن و مەرگ بردووە, کەچی هەمان داواکاریی بەرەو ڕویان ناکەینەوە لەوەی داوای لێبورن بکەن لە قوربانییەکانیان, قسەی هەندێک لە تۆمەتباران هەندێک ڕاستی تێدایە کە دەڵێن ئەمەش وەک ئەوان, لە ڕوی یاساییەوە تاوان هەر یەکە کام بەرەی ناکۆک بیکات, سزا هەر سزایە, پێناسیش بە بکەر هەر یەکە, نابێت بە ئەندازەی تاڵە مویەک جیاوازی بکرێت, دادپەروەری لاسەنگ دەبێت, ئەوانیش لە لای خۆیانەوە پێشێلکاری زەقی مافی هاووڵاتیانی کوردستانن و پێویست دەکات لە سزا ڕزگاریان نەبێت, ئەگەر دەمانەوێت قەرەبووی قوربانیان بکەینەوە و ماف بگەڕێتەوە بۆ مێژوومان, یاداوەرییەکان وەک حەقیقەت تۆمار بکرێن, دادوەری پارچە پارچە ناکرێت, بەڵکە دادپەروەری پاکێجێکی یەک جەستەیە و تاوانیش هەرکێیەک ئەنجامی دابێت سزای یەکەو ناسنامەی خاوەنەکەشی تاوانبارە, لە پلەو پۆست و ئینتماو زۆری هەوادار و پیاو چاکی و لێهاتووی و خۆشەویستی ئێستاو دەسەڵاتی تۆمەتبار, شەرم لە چەپڵەکان ناکات, یاسا بۆ هەمووانە بە یەکسانی و دەبێت هەموو ملکەچ بن بۆی, دەبێت لێکۆڵینەوە لە کۆی مەرگەسات و تاوانەکان بکرێت و هەموو بەرامبەر مێژوو بکرێنەوە, ئەدی ئەمە بۆ چ ڕویەکەوە ماف بە خۆمان بەدەین داوا لە مرۆڤدۆستانی نەتەوەی سەردەست بکەین دان بە هەقیقەتی تاوانەکاندا بنێت, ئەگەر حەقیقەتی تاوانەکانی ئەوانەی خۆمان بشارینەوە, تاوان بە بنەماکان و یاساکان دەپێورێن, نەک بە کەسایەتی بکەر, تەنانەت دەبێت تاوان ڕێگری بکات لە دەسەڵات و هێزی کەسی بکەر.

لە ساڵی 2003 بۆ 2004 بۆ یەکەم خول کە تاڵەبانی بوو بە سەرۆک کۆماری عێراق, بابەتێکم نووسی لەسەر ئەوەی سەرۆک داوای لێبوردن بکات لە گەلی کورد لە پای تاوانەکانی هەڵەبجە و ئەنفال و تاوانەکانی دی, پێش ئەوەی ببێتە داواکاری ڕێکخراوەکان و جەماوەر, چەن پێ هەڵشاخانێک بەرەو ڕوم بونەوە, تەنانەت ویستیان پەلاماری جەستەیشم بدەن لە ئەوروپا, کە داوای لێبوردنکردن بێتە نەرێتی باوی سیاسی, ئەمە لە کاتێکدا باسی تاوانەکانی خۆیان ئەو کات بڤە بوو, تەقدیس کردنی سەرکردە و بە موقەدەس کردنی هەڵەو تاوانەکان بە خۆی کارەساتبارترە لە تاوانەکانی دوژمنان, پێویستە بە یاسا

سزای بۆ دابنرێت, نکۆڵیکردن دەروازەی ستەمکاری دەکاتە سەر پشت لە وڵات بۆ داهاتوو, تا رزگار نەبین لەو موقەدەسە رەنگاو رەنگانە, ئەوا کۆیلەداری بە زۆر رەنگ و جۆر دوبارە دەبنەوەو تاوان بەرهەم دەهێننەوە .

قەت سیاسیە دەسترۆیشتوەکانی ئەمرۆی گۆڕەپانی سیاسی کوردستان ئەم داوایە ناکەن لە دەسەڵاتدارانی بەغدا, بۆ جارێکیش لەسەر مێزی گفتوگۆکانیان باسی لێوە نەکراوە, بگرە ئەوەی رقیان لێی بێتەوە ئەم دەستەواژەو داواکاریانەیە, چونکە دەترسن پێیان بڵێن لە خۆتانەوە دەست پێبکەن, ئەمانە ستافێکی سیاسین زۆربەیان شارەزایان لە یاساکان و جاڕنامە گەردونیەکانی مافی مرۆق هەیە, ئەوان دەزانن داوای لێبوردن کردن یانی چی؟, بۆچی؟, کەی و لە کوێ بەکار دێت؟, دەزانن دادگاییکردن یانی چی؟, چی بە دوادا دێت؟, دەزانن قەرەبوو کردنەوە چییە و بۆچی دەکرێتەوە؟, دەزانن یاداوەری و دەرخستنی راستیەکان و گەڕانە بە دوای مافدا, ئەوان دەزانن خۆیان چیان چاندووە؟, بۆیە ئارەزوویان لە دورینەوەی نییە, بەم حاڵەتەوە گەل لە کارەساتێکەوە بەردەوام بەرەو کارەساتی گەورەتر دەگوازنەوە.

ئەوان رۆژانە دەبینن لە سەر بڵاو کردنەوەی هەواڵێکی هەڵە لە پانتایی جیهان, داوای لێبوردن لە گوێگران و بینەران و خوێنەران و ماف پێشێلکراوان دەکرێت, دەزانن کە رێزلێنانێك بە هەڵە دەخوێنرێتەوە داوای لێبوردن دەکرێت, دەزانن وشەیەکی ناشرین بۆ یەکێك دەوترێت دادگا بەر دەرگایان لێدەگرێت, کەچی ئەمان لە رابردوودا تاوانی زۆر گەورەیان کردووە کەچی بێدەنگن, وەك ئەوەی مرۆقایەتی لە دەیان ساڵی داهاتوو لە گۆڕیان دەر نەهێنێتەوەو دادگایان نەکاتەوە لە سەر رابردوو, وەك دادگاییکردنەکەی عەبدولمەلیك بن مەروان, ئەبو العباسی سەفاح و تەنانەت کۆڵۆمبس و هەموو ئەوانەی پشکدار بوونە لە کۆیلەداری, دەزانن روداوێکی وەك جۆرج فلۆید هەموویان لە مێژوودا رادەماڵێت…. دەزانن ئەو تاوانانەی کردویانە قورس و نێونەتەوەین و تێپەڕبوونی کات و گۆڕینی شوێن هەر بە زیندویی دەیان دەهێڵێتەوە, کەمیش نین ئەو سیاسی و تۆمەتبارانەی دوای مردنیشیان مێژووە دروستکراوەکان و چەپەَڵەکان دادیان نادات و بە تاوانبار خراونەتەوە ناو مێژووەوە, دەزانن ئەوان خەڵکیان بە دادگایی بەرەو مەرگ رەوانە کردووە, رێزیان لە پەیمانامەو پرۆتۆکۆڵە جیهانیەکان تایبەت بە مرۆق و دیلەکانی جەنگ نەگرتووە, بە کۆمەڵ دیلیان لەسەر ناسنامەی سیاسی

کوشتووە, خەڵکیان وەك قەڵغانی مرۆیی لە جەنگەکاندا بەکار هێناوە, بانکیان تاڵان کردووە, پێش سوپای وڵاتان کەوتوونەو هاووڵاتیانی سڤیلیان فڕێ داوەتە ناو جەهەنەمی جەنگەوە, شەڕی درێژ خایەنی ناوخۆییان هەڵگیرساندووەو بە بلۆك سەری دیلیان پان کردۆتەوەو بە تەور لە سەری زیندانیان داوە, سەدانیان بە سەروشوێنکردووە, زمانی قسەکردن و پەنجەی نووسینیان بڕیوەتەوە, سامانی سەر زەمینی و ژێر زەمینیان تاڵان کردووە, مناڵ و نەوەکانیان کردووە بە دەوەزمەی داهاتوو ...... ئەرێ گەلێ لە سەردەمی داوای لێبوردنەکان کە ئەمرۆ تیایدا دەژین هەموو ئەوانە وەك ئەرکێکی ئەخلاقی و سیاسی هەقی داوای لێبوردنکردنیان نییە؟؟, ئەرێ ئەوان مەزنترن یان پاپای ڤاتیکان هەر رۆژەی لەسەر کردارو بەچونێکی موقەدەسی رابردوو داوای لێبوردن دەکات, کە بە خودی خۆشی ئەنجامیانی نەداوە, ئەو نەرێتانەی دوێنێ موقەدەس بوون, ئەمڕۆ پیرۆزییان لە دەست داوە, هەموو موقەدەسەکانی ئەمرۆش سبەینێ پیرۆزییەکانیان لە دەست دەدەن و رووی تاوانەکان هەڵدەماڵدرێن.

راستە سیاسییەکان بە تایبەت کوردەکان خۆیان بە زیرەکترین و لەهاتوترین و نمونەی باڵا دەزانن, دەروێشەکانیشیان کە لە خەڵوەتدا خەریکی سەربادانن, سەربادان هەمیشە عەقڵ لە مرۆڤەکان وەردەگرێتەوە.
ئەگەر ئەوان رۆژانە داوای لێبوردن لە هاوسەرو مەعشوق و منداڵەکانی خۆیان لە بەرامبەر بچوکترین و بێبایەخترین شتدا دەکەن, ئەوا پێویستە لە بەرامبەر ئازارێکی قورس کە بە بەرامبەرەکان و بنەماڵەکانیانیان گەیاندووە داوای لێبوردن بکەن, ئیتر نهێنی نەبوونی بوونی نەرێتی ئاوا لە کۆمەڵگای ئێمە لەمەڕدا ئاسایی بێت ئەوا بە سەبەی کەماسییەکی گەورەیە, خاوەنەکانیان دادگایی دەکات ,
نهێنییەکانیان هەموو کات بە شاراوەیی نامێننەوە, گەلیش مافی خۆیەتی بێبەری نەکرێت لە زانینی راستییەکان و گەیشتن بە دادپەروەری, نەخوازەلا بنەماڵەی قوربانیان.

تۆنی بلێر سەرۆك وەزیرانی بەریتانیا داوای لێبوردنی لەسەردەمی کۆیلەداری کرد لە ساڵی 2006, هەرچەندە نەك خۆی بەشدار نەبووە تیایدا, بگرە زیاتر لە 185 ساڵە لە وڵاتەکەی هەڵوەشاوەتەوە, غۆردن براون لە 2010 داوای لێبوردنی لە ناردنی دەیان هەزار منداڵی بەریتانی بە زۆر بە ئوسترالیاو نیوزلەندە کرد, دیڤید کامیرۆن داوای لێبوردنی لە قوربانیانی یاریەکەی ساڵی 1989ی

هیلیسبیرە کرد, ئیبرام نیکۆڵن سەرەکی پێشوی ئەمەریکا داوای لەبوردنی لەسەر جەنگی ناوخۆیی کرد, ریتچارد نیکسۆن داوای لەبوردنی لە واتەر غێت کرد و بەو هۆکارە دەستیشی لەکار کێشایەوە, ریگان لەسەر ئێران گێت داوای لەبوردنی کرد, کیلنتۆن کە گەورە دەوڵەمەندانی ۆڵ ستریتی داوەتی کۆشکی سپی کرد بۆ کۆکرنەوەی بەخشش بۆ پارتی دیموکرات کە زانرا داوای لەبوردنی کرد, کیسنجەر لەسەر هاوکاری ئەمەریکا بۆ کودەتا چییەکانی شیلی بۆ سەرۆکایەتی بینۆتشە داوای لەبوردنی کرد, کە تا ئێستا لە دادگای شیلی داواکراوە بۆ تۆمەتی هاوکاری کودەتا بەسەر حکومەتی چەپگەرای شیلی بە سەرۆکایەتی سیلفادۆر ئەلیندی, وەلێ ئامادەی دادگا نابێت, دیکلیرك و ماندێلا داوای لەبوردنیان کرد, دیکلیرك لەسەر سیاسەتی ئاپارتاید, ماندیلاش لە بەرامبەر ئەو بەتاوانانەی بونە قوربانی لەسەردەمی خەباتی چەکداری, کەچی خۆیان کەتایان بە ئاپارتایدو زەبروزەنگ هێنا,حکومەتی کەنەداو ئوسترالیا داوای لەبوردنیان لە کۆمەڵکوژی هاووڵاتیانی رەسەنی ئوسترالیاو کەنەدا کرد, بە گشتی سەردەمی ئێستا سەردەمی دادگایی سەرکردەکانە لەسەر تاوانەکانی رابردوو و داوای لەبوردنیانە لە بەرامبەر پێشێلیە زۆقەکان چ ئەوانەی خۆیان کردویانە یاخود بەهۆی دەسەڵاتەوە بەیان ماوەتەوە.

سیاسییە دەستڕۆیشتوەکانی کوردیش مردووەکان فریا نەکەوتن و هەلەکەیان لەدەست چوو, ئەوانەی ماون پێش ئەوەی نەوەکانی داهاتوو لە گۆڕەکانیان دەریان بهێنن و دادگاییان بکەن, خۆیان دان بە راستیەکاندا بنێن و داوای لەبوردن بکەن و ئیعتیبار بە قوربانیەکانیان بگەڕێننەوەو زەرەر مەندان قەرەبوو بکەنەوەو رۆژ لە یاداوەریان بگرن و مۆنۆمێنتیان بۆ دروست بکەن و چیرۆکی تاوانەکان بکەنە ناو یاداوەریانەوەو راستیەکان ئاشکرا بکەن.
دەبێت مێژوو وەك خۆی قبوڵ بکەین, نەك وەك ئەوەی لە یاداوەری سیاسیەکان نوسراونەتەوە, نابێت راستیەکان بشێوێنرێت, هاشا لە تاوانەکان بکرێت, لادێرانی مێژوو تاسەر ناتوانن خۆڵ بکەنە چاوی راستیەکانەوە, هەر کەسێك هەوڵی کرد پێویستە دان بە هەڵەکەیدا بنێت و داوای لەبوردن بکات پلە و پۆستی هەرچیەك بێت و دەسەڵاتی سیاسی و مەعنەوی چەندە گەورە بێت,پێویستە بەرەو روی مێژوو ببینەوە لە هەموو کاتەکان , پێویستە راستی بە گەل بوترێت, ئێم پێویستیانە هیچی لە لایەن سیاسیەکانی کوردەوە بە تایبەت دەسەڵاتدارانەوە جێ بەجێ نەکراوە, مێژوو هەر ئەو بەشە نییە ئەوان یاداشتیان کردووە, بەڵکە بەشە گەورەکەی لای قوربانیانە, ئەوەش لە داهاتوودا پشکنینی بۆ دەکرێت, مێژوو وەك هەر زانست بەردەوام لە

گۆڕانە لە دواى گەیشتن بە حەقیقەتی نوێ.
پێویستە لە یاداوەری هەڵەبجەوە, لە هێنانی پاسدارو رێگا گرتن لە دەرباز بوونی خەڵك و تاڵانكردنی بانكەكەی تا ت□□ان و بڕۆی قوربانیان و ….. دەست پێ بكرێت, لەم یادەدا هەموو بەشداربووان لەو مەرگە ساتە داوای لێبورن لە قوربانیان و شاری هەڵەبجە بكەن و قەرەبووی زیان لێكەوتووان بكەنەوەو نهێنیە شارەوەكانی ئەو رۆژگارە ئاشكرا بكەن .

هەڵەبجە تاوانێكی هەتیووە, بێ باوكە, دەبێت بە باوكەكانی ئاشت بكرێتەوەو راستییە تاڵەكانی ئاشكرا بكرێن, هەموو ئەوانەی بەشێك بوونە لە تاوانەكە جارێكی دیكە بهێنرێنە بەردەم دادگاییكردن, هیچ بەهانەیەك بۆ راكردن لە رابردوو نییە, چونكە داهاتوو قەبوڵی ناكات.
پێویستە بە مێژوودا بچینەوە, هەڵەبجە ئازاد نەكرا, بگرە وێرانكرا, هێزی وێرنكەر پێویستە بەرەو روی دادگا بكرێتەوە.

عەلی مەحمود محەمەد

كۆمیدیای ئیسلامی دیموكراتی.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

دە ساڵی رەبەق بەر لە ئەمڕۆ، لە سەروبەندی گۆڕانكارییەكانی وڵاتانی عەرەبی، وتارێكم بڵاوكردەوە لە ژێر تایتڵی “ئیسلامی سیاسیی ئەڵتەرناتیڤی رژێمە عەرەبییەكان نییە”. لە وتارەكەدا جەختم كردبووەوە، ئەو باهۆزەی لە وڵاتانی عەرەبیی هەڵیكردووە، بەشێك نییە لەو پرۆسەیەی ئیسلامی سیاسیی پێیدەڵێت “رابوونی ئیسلامی” بەڵكو شۆڕشێكە دژی دیكتاتۆریی، شۆڕشێكە بۆ نان و خۆشگوزەرانی، لێ لە هەمان چركەساتی بڵاوكردنەوەی وتارەكەمدا ئیسلامییەكان سواری شەپۆلەكە دەبوون و لەو وڵاتانەی رژێمیان تێدا دەگۆڕا دەهاتنە سەر دەسەڵات، بەڵام هێشتا سووربوونی خۆم لەسەر ئەوە راگەیاند ئەو شۆڕشانە ئیسلامی نین و ئامانجەكانیان لەگەڵ سكۆلاریزم نزیكترە تاكو ئیسلامی فێندەمینتالیستی.

زۆر کەس سووربوونی منیان بەجۆرێک لە دەمارگیریی و لایەنگری کوێرانە و بەسۆزانە بۆ سکۆلاریزم لێکدەدایە، بەڵام هەندی دەبینم مەیدانی بیرکردنەوەکەی من فراوانتر دەبێت، چوونکە ئەوەی دواتر بە نموونە لەمیسر روویدا دژی دەسەڵاتی ئیخوانییەکەی"محەمەد مورسی"، هەندەی تر بۆچوونەکەی ئەمەی پشتڕاست کردەوە، کە ئامانجی شۆڕش لە وڵاتانی عەرەبی بە هێنانە کایەی "بەهاری ئیسلامی" نەبووە، بەڵکو ئێستاش شۆڕش درێژەی هەبوو بۆ ئەوەی بەهاری ئیسلامی بگۆڕن بە پایزی ئیسلامی. شۆڕش بەردەوامە چوونکە ئیخوان و نەهزە و جەماعەی ئیسلامی هیچ شتێکی زیاتریان لە موبارەک و زەینعابدین و قەزافی پێ نییە، بەڵکو بە پێچەوانەوە لەسەر دەستی ئەوان ئەو نوزەیەشی بە ئازادیی و دیموکراسی هەیە زیندەبەچاڵ دەبێت.
با لەوە بگەڕێین، ئاماجنی شۆڕش لە وڵاتانی عەرەبی ئیسلامی سیاسیی نەبوو بەڵکو ئازادیی و خۆشگوزەرانیی بوو، چوونکە شۆڕش لەو وڵاتانەی رژێمیان تێدا گۆڕاوە بە کەتا نەگەیشتووە "میسر نموونەیەکە". ئەمە لەم دەرفەتە دەمانەوێت بڵێین، ئایا ئەو ئیسلامی سیاسییەی لە وڵاتانی عەرەبی ئێستا مومارەسەی سیاسەت دەکات بڕوای بە دیموکراسی هەیە؟. ئایا ئەو ئیخوانانەی لە زیندانەکانی ئەسکەندەرییە و قاهیرەوە هاتن و لەسەرەتاوە لەسەر کورسی موبارەک دانیشتن، تاچەندە تەبابوون لەگەڵ دیموکراتی؟. ئەم پرسیارەی ئەمەش دوای ئەوە دێت کە تەرزێک لە بیرکردنەوە خەریکە هەژمەن پەیدا دەکات، گوایە ئیسلامی سیاسیی دەتوانێت لەگەڵ دیموکراسی هەڵ بکات و هیچ هەیەکیش نییە بەڵێین ئیسلامی سیاسیی و دیموکراسی دوژمنی باوەکوژی یەکترن.
بەهاری عەرەبی یان پایزی ئیسلامی؟
جارێکی دیکە مێژووی خۆی دووبارە کردەوە، چۆن ئیسلامی شیعە مەزهەب، دەستکەوتەکانی شۆڕشی گەلانی ئێرانی لە ساڵی 1979 چنییەوە و خۆی بەسەر دەسەڵاتدا سەپاند، بەهەمان شێوە ئیسلامی سیاسیی سوونە دەستکەوتەکانی بەهاری عەرەبی دەچنێتەوە، شۆڕشێک کە بۆ نان و ئازادیی کەپەی سەند، کراوەتە بەشێک لە هەستانەوەی بزاوتە ئیسلامییە رادیکاڵەکان، ئەمەش لە یەکێک لە رەهەندەکانیدا هەڕەسی شۆڕشی دەگەیەنێت.
مارک هیلەر، پێیوایە بەهاری عەرەبی دەروازەی بە رووی فەندەمینتالیزمی ئیسلامیدا کردووە، شۆڕشی برسی و ئازادیخوازان، وەرچەرخاوە بۆ دەسەڵات پەیداکردنی ئیسلامییەکان. هیلەر دەنووسێت "رووخانی رژێمە تەتالیتارییەکان کە گۆشکردنی زیاتری ئیسلامییەکانی بەدواداهات و پشتیوانییەکی بەرفراوانی بە ئەو رەوتانە پەیدا کرد. ناکرێت چاوەڕوانی ئەوە بکرێت سیستەمێکی نوێی

دەسەڵات لە رژێمەکانی پێشوو زیاتر لیبرال دەبێ و بە ئەندازەیەکی زیاتر کەمینەکان دەپارێزێت. لە پاش دروستبوونی ئەو تەوژم و چالاکییە میللییە بێ پێشینانەی دژ بە رژێمە دەسەڵاتدارەکان دروستبوو، مەترسییەکی گەورەتر بەڕێوەیە و پێدەچێت بەهاری عەرەبی بگۆڕێت بە پایزی ئیسلامی”. سەرەتای شۆڕشی لە تونس و میسرەوە، تەنانەت هەندێک لە بیرمەندان و گەورە رۆشنبیرانی جیهانیشی هێنایە، سەر کەڵکەڵەی ئەوەی لە دونیای عەرەبیدا دەگوزەرێت، وەرزێکی تازەی دیموکراسییە، سەرەتای کردنەوەی یەکەم دەرگا بە رووی دیموکراسی و لیبرالیزمدا. بۆ وێنە “جۆرج تەرابیشی” پێشبینی ئەوەی دەکرد ئەم وەرزە نوێیە شەپۆلێکی دیکەی دیموکراسییە، بۆیە ئەو راپەڕین و شۆڕشانەی بە “شەپۆلی سێیەمی دیموکراتی” ناوزەد کرد، کە ئەو پێیوایە شەپۆلی یەکەم دوای ساڵی 1848 دەستیپێکرد و ئەوروپای رۆژئاوا و ئەمەریکای گرتەوە. شەپۆلی دووەمیش ساڵی 1989 دەستیپێکردووە لە ئەوروپای رۆژهەڵات و کۆمارەکانی یەکێتی سۆڤێت.

گەشبینییەکانی تەرابیشی و هاوشێوەکانی لەلایەن هەندێک بیرمەندی دیکەی عەرەبییەوە رەتکرایەوە، بۆ نموونە “هاشم ساڵح” پێیوابوو ئەوەی لە کۆمەڵگە عەرەبییەکانی پاش شۆڕشدا دەگوزەرێت مایەی دوودڵییە. بۆیە لە وتارێکدا لە رۆژنامەی “الشرق الاوسط” نووسیوویەتی “ئاشکرایە پرۆسەی رۆشنگەریی رێگای بۆ شۆڕشی فەڕەنیسی خۆشکرد، بەڵام شۆڕشە عەرەبییەکان بەشێکی کەمی ئامانجەکانی بەدی هات. بۆ بەڵگەش بەراوردێک بکە لە نێوان ئەم دەستوورەی بەم دواییانە خەڵکی میسر دەنگیان پێدا، لەگەڵ جاڕنامەی مافەکانی مرۆڤ و هاووڵاتیبوون کە شۆڕشی فەڕەنسا دەریکرد، ئەوەش مایەی دوودڵی و نیگەرانییە”. بەهاری عەرەبی لە هەنگاوی یەکەمیدا، لە بری هێنانە ئارای ئازادیی و پلورالیزم و خۆشگوزەرانی، زەمینەی خۆش کرد، تاکو ئیسلامی سیاسیی بگاتە دەسەڵات. ئەگەر نموونەی میسر بهێنینەوە، هەنووکە رەوڕەوەی ئەو وڵاتە بەرەو دواوە دەگەڕێتەوە، ئازادییە گشتییەکان لەبەردەم تەهدیدی فەتوا ئاینییەکاندان، هونەر و رۆشنبیریی و کایە جۆراوجۆرەکانی دیکە لە پاشەکشەدان، ئەجیندای ئیخوان کە ئێستاش هەژمونی خۆی هەیە، دروستکردنی دەوڵەتێکی ئیسلامی نوێیە بە دەستوورێکی ئیسلامییەوە، کە بەها ئیسلامییەکان بکاتە پرنسیپ و یاساکانی ژیان.

لە سەرەتای وەرزی دەسەڵاتی ئیخواندا، “عادل ئیمام” ئەکتەری ناسراوی عەرەبی دەکەوێتە بن هەڕەشە، وەک سەرەتای لێپرسینەوەیەکی ئیسلامییانە لە رابردوو. لە 2012-2-2 حوکمی سێ مانگ زیندانی بەسەر عادل ئیمام درا، لە 2012-2-24 لەلایەن دادگای کەتنی قاهیرەوە حوکمەکە پەسەندکرا بۆ تۆمەتی سووکایەتیکردن بە ئیسلام. لە کاتێکدا

ئیمام لە ڕەنگەی فیلمەکانی “الزعیم، مرجان احمد مرجان، الارهابی، الارهابی و الکباب، حسن و مرقص، الواد سید الشغال هتد..” ڕەخنەی لە ئیسلامی سیاسیی گرتبوو نەک سووکایەتی بە ئاین بکات. بەڵام ئیسلامی سیاسیی پێیوایە نوێنەری خودایە لەسەر زەوی، بۆیە گاڵتەکردن بە خۆی بە سووکایەتی بە ئاین و خودا لێکدەداتەوە. لە بەرانبەر هەوڵەکانی پاشەکشە بە پارادیمە مەدەنی و سکۆلارەکانی کۆمەڵگەی عەرەبی، سەلەفییەت و خورافە و فەتوا لە بەهێزبووندان، شەقامی عەرەبی بووەتە مەیدانێک بۆ هوتاف کێشان دژی ئازادیی و مەدەنییەت و دیموکراتی، تەنانەت لە خۆپیشاندانەکانی ئەم دواییەی “قاهیرە” دژی فیلمێکی ئەمەریکی کە سووکایەتی تێدابوو بە پەیامبەری موسڵمان، چەندین دروشمی مەترسیدار بەرزکرانەوە. لە یەکێک لە ڕۆژەکانی خۆپیشاندان کە لەلایەن “محەمەد زەواهیری” برای سەرۆکی ڕێکخراوی قاعیدەی پێشووەوە سەرپەرشتی دەکرا، دروشمی “ئۆباما.. هەمووومان ئوسامەین” بەرزکرایەوە. ئەمەش مەترسییەکی جیددی بوو کە گۆڕەپانی وڵاتانی پاش شۆڕش بووە بە زەلکاوی ڕێکخراوە تیرۆریستییەکان و نەشونماکردنی هێزە کۆنەخوازە ئیسلامییەکان. بە کورتیی، وەرزی گەشبینی بە ڕاپەڕین و شۆڕشی کۆمەڵگە عەرەبییەکان زۆر کورت بوو، بەهاری عەرەبی بە مردووی لە دایکبوو، ئەوەی هەبوو تەنیا هەڵەیەکی زمان بوو، چوونکە شتێک لە کۆمەڵگە عەرەبییەکانی پاش شۆڕشدا دەگوزەرێت ناوی پایزی ئیسلامییە نەک بەهاری عەرەبی.

کۆمیدیای ئیسلامی دیموکراتی

هەندێک جار گوێمان لەوە دەبێت، ئیسلامییەکان دەتوانن لەگەڵ دیموکراسیی هەڵبکەن، یان بە دەربڕینێکی تر، ئیسلامییەکان دەتوانن لەناو فەزای دیموکراسیدا کار بکەن و بەرگەی هەر ئاکامێک بگرن کە دیموکراسیانە بێت. ئەم بۆچوونە، زادەی عەقڵانییەت و واقیع نییە، تەنیا وەک قسەی ڕووت ماوەتەوە، چوونکە بە ئەزموون دەرکەوتووە، ئیسلامی سیاسیی لەهەر شوێنێک باڵادەست بووبێت، دیموکراسی پاشەکشەی کردووە و کەرقی ماف و ئازادییە گشتییەکان بەرەو خوارەوە دابەزیوون. گەر واز لە دونیای تیۆر و ئەندێشە بهێنین و سەیری واقیع بکەین، ئەو نمایشە دەبینین ئیسلامی سیاسیی نەک دیموکراتییەتی قبوڵ نییە و نایەوێت گەمەی دیموکراسیانە بکات، بەڵکو هەموو هەوڵێکی بۆ ئەوە خستەتە گەڕ، دیموکراسی و لیبرالیزم و سکۆلاریزمی کۆمەڵگەکان تێکبشکێنێت، چوونکە هەر یەک لەوانە بە هەڕەشە بۆ سەر خۆی دەزانێت، پێیوایە لەو شوێنەی دیموکراتی و ئازادیی هەبێت، هیچ هۆکارێک یان یارمەتیدەرێک نابینێت بۆ ژیانی خۆی، لەم سەنگەرەوە ئیسلامی بونیادگەرا و دیموکراسی دوژمنی هەرە

دیار و ئاشکرای یەکترن.

ئەو دیمەنەی حاڵەی حازر، لە میسردا دەگوزەرێت، مەسەڵەکە پێماندەڵێت، ئیسلامی سیاسیی کاری خۆی چێ کردەتەوە بۆ لەناوبردنی هەر نوزەیەک کە بیەوێت ئەو کۆمەڵگەیە بەرەو دیموکراسی و کرانەوە ببات. تەنانەت زۆربەی جار دیموکراسییەت وەک دیکتاتۆرییەتی زۆرینە بەکاردەهێنن لە دژی کەمینەکان، بۆ نموونە لە پرسی دەنگدان لەسەر دەستوور پەنایان بۆ ئەم رامیارییە برد. کاتی خۆیشی یەکێک لە سەرکردە ئیسلامییە کوردەکان دەیووت “ئێمە دیموکراسییەتمان بۆ ئەوە دەوێت دیموکراسییەتی پێ لەناو ببەین”. هەنووکە هەمان روئیا وەک بەشێک لە ئەندێشەی ئیسلامییە خاوەن دەسەڵاتەکانی میسر و تونس، لەوپەڕی بەهێزیی خۆیدایە. بۆیە بانگەشەکردن بۆ ئەوەی ئیسلامی سیاسیی دەتوانێت لەگەڵ دیموکراسیی تەکەیف بکات، ئەوپەڕی گاڵتەجاڕییە. شیرین عیبادی، هەڵگری خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی، پێیوایە ئیسلامییە رادیکاڵەکان مەترسین لەسەر دیموکراسی و مافی مرۆڤ. لە وتەیەکیدا لە ساڵی 2006 رایگەیاند “فاشیستەکان و بونیادگەرا سەرەڕۆکان، هەردوو لایان دژ بە بەها مۆدێرنەکانی وەک لە خۆبردوویی و دیموکراسین. هەردووکیان لە پێناو باوەڕەکانی خۆیاندا پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ و هاووڵاتیان بە ڕەوا دەزانن. هەردووکیان ئەو هاووڵاتیانەی لەگەڵ ڕێسا و پرنسیپ و باوەڕە قبوڵکراوەکانی خۆیاندا ڕەت دەکەنەوە”.

هەرچەندە هەندێک لە شارەزایان پێیانوایە، ئیخوان بەشێوەیەکی گشتیی میانڕەون و دەتوانن خۆیان لەگەڵ ڕێسا مودێرنەکانی مرۆڤایەتی بگونجێنن، بەو پێیەش دەتوانن بەرگەی گەمەی دیموکراسی بگرن. بەڵام لە ئەرزی واقیعدا، دیمەنەکە پێچەوانەی ئەو تەفکرینەیە، ئیخوان هێزێک نییە بە میکانیزمی قاعیدە و سەلەفییەکان کار بکات، وەلێ بۆ هەمان ئامانج کار دەکات، بۆیە لە کۆتاییدا ئیخوان و قاعیدە خاوەنی یەک خەونی هاوبەشن، ئەویش دروستکردنی دەوڵەتی خەلافەتە، ئەمیان بانگەشەی میانڕەویی دەکات و بە شانی دیموکراسییدا هەڵدەدات بۆ ئەوەی بگاتە خەونەکەی، ئەویتریان ڕێگەی تیرۆر و تەقاندنەوەی هەڵبژاردووە بۆ هەمان مەبەست. لەم نێوەندەدا کۆمەڵێک بیرمەند هەن، گوومان دەخەنە سەر وشەی “ئیسلامی میانڕەو” و پێیانوایە ئەم داتاشینە ساختەیە و ناتوانێت قەناعەت بە هەموو خەڵک بهێنرێت، ئیسلامی میانڕەو شتێکی زۆر جیاوازترە لەو گروپەی پێیان دەوترێت ئیسلامی توندڕەو.

“ئەدۆنیس” یەکێک لەو ڕۆشنبیرانەی هەمان بۆچوونی هەیە و لە وتارێکیدا بە ناوی “دە بۆچوون لەمەڕ بەهاری عەرەبی” دەنووسێت “ئیسلامی سیاسیی یان ئیسلامی میانڕەو مانای چییە؟ هەندێک موسڵمان

سیاسین و هەندێک موسڵمان میانڕەوون، بەڵام ئیسلام بەو سیفەتەی ئاینێکە ناشێت لە کاتی قسەکردن لەسەر کاروباری سیاسیی و کۆمەڵایەتی و کولتووریدا بە (سیاسیی) یان (میانڕەو) وەسف بکرێت.. بە نموونە لەسەر ئاستی مەدەنیەتی کۆمەڵگە یان هونەر یان بیر یان موزیک یاخۆ ژیانی جەستە و سێکس و خۆشەویستیدا (ئیسلامی میانڕەو) مانای چییە و کێ و چۆن راددەی ئەم (میانڕەوییە) دیاری دەکات؟ هەروەها (ماهیەتی) ئەم میانڕەوییە لە کوێوە سەرچاوە دەگرێت؟ ئایا لەخوێندنەوەیەکی تایبەت و تێگەیشتنێکی تایبەتەوە و چۆن؟ ئایا شوێنی شەرع لەم میانڕەوییەدا چییە بە تایبەتی سەبارەت بە ژن و (ئەوی دی) ناموسڵمان و (ئەوی دی) کە بەموسڵمانی لە دایکبووە و حەزدەکات بە تەواوەتی بچێتە ناو دنیای مەدەنییەوە؟".

ئیسلامی میانڕەو و توندڕەو ناتوانن لەگەڵ بنەماکانی سیستەمی دیموکراتی هەڵبکەن، ئەمەش رەنگە پەیوەندیی بە خودی ئاینی ئیسلامەوە نەبێت، بەڵکو پەیوەندیی بە جۆری خوێندنەوەی ئیسلامی سیاسییە بۆ ئاین. فۆکۆیاما پێیوایە "هیچ ئاینێک وەک پێویست ناکۆک نییە لەگەڵ مۆدێرنێتە و دیموکراسیدا". ئەم بۆچوونە لە زەمینەی واقیعدا، پیادە کراوە، هەزاران موسڵمان و مەسیحی و بوزی دەبینین، کێشەیان نییە لەگەڵ سێکولاریزم و بەهاکانی مۆدێرنێتە و دیموکراتیدا، ئەوەی کێشەی هەیە رەوتە بونیادگەرەکانن. ئەوەی ناتوانێت لە زەمینەی دیموکراسیدا درێژە بە ژیان بدات رەوتە ئیسلامییە سەلەفییەکان و رەوتی سەلەفییەکانی ئاینەکانی دیکەن. دواجار ئەوەی دیموکراسی ئەجینداکانی پووچەڵ دەکاتەوە پێش هەر کەس ئیسلامی سیاسییە.

تێکشکانی خەونەکان

نووسەری جەزائیریی "بوعلان سنساڵ" لە وتارێکیدا بەناوی نامەیەکی کراوە بۆ "بوعزیزی" دەنووسێت "بوعزیزی برام، ئەم چەند دێڕە کەمەت بۆ دەنووسم، تاکو ئاگادارت بکەمەوە لەوەی هەنگاوەکانی ئێمە بەرەو پێش دەچێت!، هەرچەندە بەرەو پێشچوونێکە رۆژ لە دوای رۆژ جیاوازیی هەیە، هەندێک جار ڕەشەبا ئاڕاستەمان دەگۆڕێت، بەڵام با بەگشتیی چاو بەم ساتەدا بخشێنین. ئایا ئەوەی نازانێت بەرەو کوێ دەڕوات ڕێگەکە دەدۆزێتەوە؟. ئایا دوورخستنەوەی ستەمکار کۆتاییە؟. لەو جەنگەیەی تۆ کە نزیکی لە خواوەندەوە، دەتوانیت دڵنیامان بکەیتەوە کە مەرج نییە هەموو ڕێگاکان بمانبەنەوە بۆ ڕۆما؟. لابردنی ستەمکار نابێتە مایەی ئازادیی، بە گۆڕینی دیمەنەکە و بە هیوای ئەوەی شتێکی بچووکیان لە ڕێکە دەست بکەوێت، زیندانییەکان حەز دەکەن گرتووخانەکانیان بە گرتووخانەیەکی دیکە ئاڵوگۆڕ پێ بکەن".

خەونەکانی بوعزیزی هەرەسیان هێنا، لە بری نان و ئازادیی خەریکە

ئیسلامی سیاسی فەتوا و شمشێر دەکاتە خەڵاتی شۆڕش. خەونەکانی ئێوە کە خاوەنی راستەقینەی شۆڕشن، ئازادیی و دیموکراتی و هەڵتەکاندنی حکومی دیکتاتۆریی دەیان ساڵە بوو، خەریکە خەونەکانی ئێوە تێکدەشکێت و دیکتاتۆری کۆماری دەگۆڕێت بۆ دیکتاتۆری ئیسلامی. ئامانجی ئێوە لە شۆڕش چەسپاندنی مافی مرۆڤ و مەدەنیەت و خۆشگوزەرانی بوو. خەریکە خەونەکەتان پێچەوانەوە دەبێتەوە و ئەو هەناسە کەمەی لە ئازادیی و مەدەنیەت هەیە پاشەکشەی پێ دەکرێت. ئیسلامی سیاسیی خەریکە یەک یەک خەونەکانی شۆڕش زیندەبەچاڵ دەکات. هەرچەندە من بۆ چەندەهەمین جار دووپاتی دەکەمەوە، شۆڕش، شۆڕشی ئیسلامیی نەبوو، هەرچەندە خەونی شۆڕش حکوومەتی ئیسلامی نەبوو، بەڵام بەهۆی نەبوونی ئەڵتەرناتیڤی بەهێزی چەپ یان دیموکراتیخواز، ئیسلامی سیاسیی سواری ملی شەپۆلەکە بووە و بە قازانجی سیاسیی خۆی شکاندوو□ت□ی□وە. ئەمەش وەک وتم دووبارەبوونەوەی م□□ژووە، وەک ئەوەی ئایەتوڵاکانی ئێران کردیان و هاتنە سەر سفرەی حازری.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی

ستۆکهۆڵم – سۆلنا

ئەو مەرجانەی کە پێویستن بۆ کاریگەربوونی کاریکاتێر. بەشی -2- هەندرێن خۆشناو

ئەگەر بێینه سەر جۆرەکانی پێکەنین لە کاریکاتێردا ئەوا لە ژمارنایەن، بۆیە باشتروایە جۆرەکانی پێکەنین لە کاریکاتێردا دابەش بکەین بەسەر دوو جۆردا:

أ- پێکەنیناوی(کۆمیدیا)سادە: ئەو خاڵەی کە لێیەوە دەستمان پێکرد بۆ دابەشکردنی پێکەنیناوی سادە و ئاڵۆز، ئەو رەگەزانەن کە پێکەنیناوی (کۆمیدیا) پێکدێنن، بۆ نمونە ئەگەر پێکەنیناوی سادە بە هاوکێشەیەك داڕێژین، ئەوا بەم شێوەیە دەبێت:

گاڵتە + گاڵتە = پێکەنیناوی(کۆمیدیا)

گاڵتە لێرەدا لە ناوەڕۆکدایە (ئەو بیرۆکەیەی کە کاریکاتێرەکە

باسی دەکات) و لە شێوەدایە (زێدەڕۆیی لە شێوەکاریدا)، لەم حاڵەتەشدا کاریکاتێر لەم دوو توخمە پێکدێت.

گاڵتەش جۆرێکە لە جۆرەکانی کۆمیدیا، بەوەش جیادەکرێتەوە کە هیچ ڕەخنەیەك لەخۆ ناگرێت، واتە بە ئەرێنی ڕەهایی دەناسرێتەوە، و جۆرە سەرەتاییەکەی جۆرەکانی کۆمیدیایە، بەوە لە جۆرەکانی تر جیادەکرێتەوە کە ئامانج لێیەوە تەنیا بە پێکەنینهێنانە نە زۆر نە کەم، بەڵام بە پێکەنینهێنان لە جۆرەکانی تری وەکو گاڵتەجاڕیی و هەجوو بۆ چەندین مەبەستی تر بەکاردەهێنرێت.

پێکەنیناوی سادە بە شێوەیەکی بنەڕەتی لە کاریکاتێری گاڵتە و قۆشمە و لە کاریکاتێری پۆرترێتی بۆلایەن بەکاردێت، لە کاریکاتێری گاڵتە و قۆشمەدا واباوە کە کاریکاتێر بابەتێکی نازیندەگی بەکاربێنێت، واتا کەلێنێك لە چالاکی هزری ژیانی مرۆڤدا داگیرناکات، لەوانەیە ببێتە هۆی چەند ئاکامێك، کە خەسڵەتی توانای گۆڕینی ئاڕاستەی هزری مرۆڤ یان چالاکی کۆمەڵایەتی یان هەر بوارێکی تری چالاکیدا هەبێت، ئەو جۆرە بابەتانەش لەوانەیە وەرزش، یان پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە خێزانییەکان، وەکو پەیوەندی نێوان خەسوو و زاوا، یان خەسوو و بووك، یان نەخۆش و پزیشك، و لەم جۆرە بابەتانە بن. لەوانەشە ئەو کاریکاتێرەی کە پشت بە کۆمیدیای سادە دەبەستێت، لەسەر بابەتی خەیاڵیش بونیات بنرێت، کە چەند جیاوازییەکی پێکەنیناوی تێدایە، وەکو کاریکاتێری ئەو دایکەی کە کوڕەکەی لە وانەی مۆسیقا دەهێنایەوە، یان ئەو شێوەکارەی کە دیمەنێکی سروشتی دەکێشا، و چەندین کاریکاتێری تریش.

بەڵام لە کاریکاتێری پۆرترێتی بۆلایەندا، دەتوانین بڵێین ئەویش پشت بە کۆمیدیای سادەوە دەبەستێت، کە واباوە بابەتێك لەخۆ ناگرێت، و تەنیا لە گاڵتەی شێوەکاری پێکدێت، کارلێکردنیشی لەگەڵ خوێنەردا، لە ڕێگای ئەو هەڵوێست و دژەیەکانەوە دەبێت کە لە هزر و خەیاڵی خوێنەر یان بینەر دروست دەبێت، کاتێك کە بەراوردێك لەنێوان وێنە ڕاستەقینەکەی کەسایەتییەکە و وێنە کاریکاتێرییەکەیدا دەکات، هەڵبەتە کاریکاتێری پۆرترێت (لە زۆربەی وڵاتاندا) بە جۆرێك لە هەجوو ناژمێردرێت، تەنیا ئەگەر چەند توخم و ڕەگەزێکی زیاد لە ڕوخساری کەسایەتییەکە لە خۆبگرێت، بۆ نمونە کاریکاتێریستەکە چەند ڕەگەزێکی شەرمەزارکار بۆ کاریکاتێرکە زیادبکات، بۆ نمونە دوو قۆچ، کە بەمانای ئەو پیاوە بۆ هەڵوێستە دێت، کە ژنەکەی ناپاکی لێدەکات، یان زیادکردنی سمێڵ بۆ ژنێك، کە بە مانای ئەوە دێت ژنەکە نێرەکۆڵکەیە، یان وێناکردنی گوێچکەکان وەکو گوێچکەی گوێ درێژ، کە بە مانای گێلی و نەزانی دێت، و چەندین

زیادکردنی هاوشێوەی ئەمانە، لە کاریکاتێرە ناوبانگەکانیش لە مێژوودا، دەتوانین باسی کاریکاتێری هەرمێیەکەی پاشا لویس فیلیپ بکەین، کە لەم کاریکاتێرەدا هیچ شتێك نیە ببێتە مایەی توڕەبوون، جگە لەوەی کە هەرمێ لە زمانی فەرەنسیدا بە مانای گەمژە و دەبەنگ دێت، یان ئەو کاریکاتێرەی کە وێنای ئەندامێکی ئەنجومەنی نیشتیمانی فەرەنسایی دەکرد، کە چڵم لە لوتیەوە دەهاتە خوارێ، ئەم کاریکاتێرانە بەبێ گومان ناچنە خانەی کۆمیدیای سادەوە، چونکە بۆ گەیشتن بە کۆمیدیاوە چەند توخم و رەگەزێکی تری بێجگە لە گاڵتە بەکاردێت، وەکو هەجوو، کەچی کاریکاتێری پۆرترێتی بێلایەن، تەنیا روخسارەکانی دەموچاوی کەسایەتیەکە بەکاردێنێت، بەبێ ئاماژەکردن بۆ چەند خەسڵەت و سیفەتێکی دیارکراو یان ژیانی یان چالاکیەکانی ئەم کەسایەتیە، لە رێی ئاماژەپێدانی راستەوخۆ یان بە سیمبول بۆ ئەو سیفەتانە، بۆ نمونە کاریکاتێرەکەی (مارلین مۆنرۆ)ی هونەرمەند (سباستیان کروگەر)، کە لەم کاریکاتێرەدا جگە لە زێدەڕۆییکردن لە نیگارکێشانی روخسارەکانی دەموچاوی ئەم کەسایەتیە، و زێدەڕۆیی لە هێڵ و سێبەردا، هیچی تر نابینینەوە، بەبێ زیادکردنی رەگەزی تر بۆ کاریکاتێری کەسایەتیەکە.

دەوڵەت و دەسەڵاتی بزنس. زاهیر باهیر

ماوەیەك لەمەوبەر لە دەمەتەقەیەکی درێژدا لەگەڵ برادەرێکی زۆر نزیکمدا، کە ئەنارکیست نییە، ئەو باوەڕەی وابوو ئایندەی بەشەریەت جۆرێك لە سۆشیالیزم دەبێت، بەڵام نەك ئەو جۆرەی کە ئەنارکیستەکان دەیانەوێت.

برادەرەکەم بۆچوونی وابوو کە پێویستیی دەوڵەت وردە وردە لە کەمبوونەوەدا دەبێت، تا ڕادەی پێویستی نەبوون، تاکو ئەوەی کە کۆمەڵ چی تر لە لایەن دەوڵەتەوە بەڕێوەنابرێت. پاساوی برادەرەکەم ئەوە بوو کە ئەندامانی کۆمەڵ خۆیان زۆر بە ئاگا دەبن، هۆشیاردەبن و بەرپرسیاردەبن کە یەك ئاگای لەوی تر دەبێت و ئاگاشیان لە کۆمەڵ دەبێت. کۆتایی قسەکانی بەوە هێنا ” مادام کۆمەڵ لە لایەن ئەندامەکانیەوە بەڕێوەدەبرێت ئیدی دروستکەرانی یاسا ناپێویست

دەبن” .

بێ گومان ئەنارکیستەکان قسە لەسەر سۆشیالیزم دەکەن، بەڵام بە شێوەیەکی پلانبەکراو نا، ئەوەندە هەیە کە کۆمەڵە، کۆمەڵێکی ناچینایەتی و ناقوچکەیی دەبێت. ئەنارکیستەکان نەخشەی داهاتوی کۆمەڵ ناکێشن کە چۆن ببێت و چۆن بەڕێوەببرێت. ئەمە وا بیردەکەینەوە و کاری هاوبەش بۆ دروستکردنی کۆمەڵێك دەکەین کە لە لایەن هەمووانەوە کۆنترۆڵبکرێت، بەڕێوەببرێت. لەو کۆمەڵەدا کەسێکی بەرپرس نابێت کە هەیمەنەمان بکات و بمانچەوسێنێتەوە، کۆمەڵێك دەبێت، بێ بەڕێوەبەر، بێ خاوەنخانوو، بێخاوەندارێتی تایبەتی و بێ حکومەت. ئێمە بە وردی و درێژی باسی ئایندە ناکەین، ئەوە کاری ئەوانەیە کە لەو کۆمەڵەدا دەژین، کە چۆن ڕێکیدەخەن، چۆنیش خۆیان بەڕێدەخەن.

لێرەدا چەند پرسیارێکی سەرەکی و بنەڕەتی دێتە پێشەوە. ئایا ڕۆڵی دەوڵەت لەناو دەچێت کاتێك کە کاپیتاڵیزم بەهێزتر دەبێت؟ ئایا دەوڵەت وردە وردە لەخۆیەوە وندەبێت یاخود خۆی هەڵدەوەشێنێتەوە؟ ئایا تیئۆری نیولیبرالە شکستیهێنا لە کەمکردنەوەی هەندێك یاخود هەموو وەزیفەکانی دەوڵەت ؟ ئەگەر ئاوایە، بۆچی لە ئێستادا بەهێزیی دەوڵەت لە هەموو سەردەمەکانی پێشتری دەبینین؟ بێ گومان زۆر پرسیاری دیکەش سەبارەت بەم بابەتە، هەن.

با هەر بە کورتی لە مێژوی نوێی دەوڵەتەوە، لیبرالیزم، تئیوری نیولیبرالیزمەوە دەستپێبکەین. زۆرێك لە ئێمە دەزانن مێژوی دەوڵەت کۆنە، لانی کەم دەگەڕێتەوە بۆ 10،000 ساڵ، ڕەنگبێت درێژتریش، بە قۆناخی جیا جیادا تێپەڕیوە و گەشەی کردووە هەر ئاواش وەزیفەکانیشی جیاواز بووە بەگوێرەی ئەو کۆمەڵگەی کە لەوەی سەری دەرهێناوە. دەوڵەت وەختێکی زۆری ویستوە تا گەیشتوە بەم شێوە مۆدێرنەی ئێستای.

دەوڵەت بە هەر قۆناخێکدا تێپەڕیبێت لە ڕووی مێژوویەوە یاخود وەکو ئێستای، هەمیشە ململانێی گەورەی لەگەڵ بزنسدا هەبووە. لەگەڵ ئەوەشدا هیچ لایەکیان ناتوانن بە بێ ئەوی دیکەیان بژین، بەڵام هەر یەکەیان بە بەرژەوەندی خۆی دەیەوێت ئەوەی دیکەیان بخاتە ژێرفرمانییەوە.

لە ئێستادا دەوڵەت وا دەبینرێت کە وەزیفەکانی خۆی بەرجەستەکردووە، لە جەوهەریدا باوەشی بە ئابووریی لیبرالە و تیئوری نیولیبرالەدا کردووە. لە کاتێکدا کە دەوڵەت بەتەواوی ناگونجێت لەگەڵ بەشەکانی بزنسدا بە گشتی و لەگەڵ کۆمپانیا زەبەلاحەکانا بەتایبەتی ، کۆمپانیا گەورەکان هەمیشە لە هەوڵی دەزینەوەی ڕێگاچارەیەکدان بۆ ریفۆرمکردنی دەوڵەت بۆ

بەرژەوەندییەکانیان و گەیشتن بە ئامانجەکانیان.
یەکێك لە هەوڵە سەرەکییەکان کە بۆ ڕیفۆرمکردنی سیستەمی ئابوریی لە چەرخی ڕابوردوودا، درا ، نیولیبرالیزم بوو. گروپێك لە لیبراڵەکان ویستیان کەمێك بە شێوازی بازاڕی ئابووریی بکەن، پڕۆگرامەکیان لە کۆبوونەوەیەك کە لە پاریس لە ساڵی 1938 دا کرد، دانا. لەوانەی کە نوێنەربوون دوو پیاو کە پێناسەی ئیدیۆلۆجییان دەکرد ، Ludwig von Mises و Friedrich Hayek بوون. ئەوان باوەڕیان بە دەرفەتدانی تاك بوو، بە بڕوای ئەوان حکومەت بەربەستێکی گەورەیە لە ڕاوەستانی گەشەی تاکدا. هاوکاتیش نیولیبراڵ خۆشحاڵە بە تاك و تاکگەرایی دژ بە ” بەدەستی جەمعی کۆمەڵایەتییە” وەکو چۆن مارگرێت تاچەر وتی. لە ساڵی 1944دا Friedrich Hayek لە Road to Serfdom جەدەلی ئەوەی دەکرد ” پلانەکانی حکومەت کە تاك و تاکگەرایی تێدەشکێنێت، بە هوودە بەرەو کۆنترۆڵی تۆتالیتاریانە ملدەنێت”
لە ساڵی 1947 دا Friedrich Hayek یەکەم ڕێکخراوی دروستکرد کە کاری بڵاوکردنەوەی دۆکترینی نیولیبراڵیزم بوو، کە لە ڕووی داراییەوە لە لایەن ملیۆنێرەکان و دەزگاکانیانەوە، کۆمەکی پێکرا.
دۆکترینی نیولیبرالیزم زۆر چڕو پڕ بوو لەبارەی ئامانجی ئازادکردنی کەرتە گەورەکانی بزنس لەدەست دەوڵەت بە بەتایبەتکردنیان، بوو. بەکورتی دیدی Hayek ئەوە بوو کە حکومەت بەری مونافەسە نەگرێت دەربارەی مەنەپۆلیکردن. ئیدیۆلۆجی نیولیبرالیزم پوکانەوەی دارایی لەگەڵ خۆیدا هێنا، کارەساتی ژینگە، هەتا دامانی هەواشی کەرتی گشتی تەندروستی و پەروەردە و فێرکردنیشی گرتەوە. بە ڕوونی هەڵگیرسانی جەنگ بوو لە هەموو بەرەکانا دژ بە کەمەڵ، ئەمەش نەك هەر قەیرانی ئابووریی خولقاند، بەڵکو قەیرانی سیاسیشی دروستکرد .
لە لایەکی ترەوە ، سیاسەتی ئابووری کینزیی هەبوو ، ئەم سیاتەش لە لایەن ئابووریناسی بریتانییەوە، John Maynard Keynes لە ساڵانی 1930 کانا کێشرابوو. تئیورەکەی کینز وەڵامێك بوو بۆ قەیرانە مەزنەکەی بریتانیا، کە ئەو زۆر بە توندی ڕەخنەی لە تئیورەکانی ئابووریی پێشتر، کرد، کە ئەو بە “classical economics ” ئابووریی کلاسیکیانە، ناوی دەبردن. ئەو باوەڕی وابوو کە دەستتێوەردانی حکومەت بە مەدیرەکردنی پرسی گەشە و دامان لەچالاکی ئابوورییدا، زەروورە.
لە سەراپای 1950 کانا، هەژموونی کینز لە پلەی باڵادا بوو ، ئەوەش کاتێک گەشە و پێشوەچوونی ئابووری سەرمایەداریی لە سەرا بوو کە بەی گەشەی ئابووری و کەمی بێتاڵی، لە باڵادا بوو. ئەمەش لای

سەرۆکی پێشینەی ئەمریکا ڕیچارد نیکسۆن، وا دەنگی دایەوە کە بەڵێت ” ئێمە ئێستا هەموومان کینیزین “.

سیاسەتەکانی کینز زۆر بەیان نەکرد. لە کۆتایی ساڵانی 1960 کانا گۆڕانێکی گەورە ڕوویدا و پارسەنگەکە گۆڕا هەروەها ئەوەش دەرکەوت کە ئاڕاستەی ئابووریی بەرەو بەتایبەتکردنی کەرتە ئابوورییەکان دەڕۆیشت. بە گوێرەی قسەی ئەم دوو ڕۆژنامەوانە لە بەشی ئابووریدا Larry Elliott و Dan Atkinson ” ساڵی 1968 ساڵێکی گرنگ بوو کاتێك کە پاوەر ئاڕاستەی خۆی گۆڕی بەرەو کەرتە تایبەتەکانی وەکو یاریکەران بە دراو” سیاسەتە ئابوورییەکانی کینز بە فەرمی لە ساڵی 1979 دا، حکومەت دەستبەرداری بوو، بەم شێوەیە سیاسەتەکانی کینز درزی تێکەوت و تێشکا و قەیرانی ئابووریش قوڵتر بووەوە. ئا لەو کاتەدا Milton Friedman وتی ” کە وەختی هات تێش دەبێت بیگۆڕیت...چونکە جێگرەوەی ئامادکراو هەبووە کە هەڵیبژێریت”

کاتێك کە مارگرێت تاچەر و ڕۆناڵد ڕێگن دەسەڵاتیان گرتەدەست، ئیتر تەواوی پاکجەکە، هەر زوو بە دوویدا دێت : کەمکردنەوەی بڕی زۆری باج لەسەر دەوڵەمەندەکان ، تێشکانی نقابەکان، ئاوەڵاکردنی دەستی بزنس بە شلکردنی یاساکان، بەتایبەتیکردنی کەرتەکانی دەوڵەت . هەموو ئەمانەش هاوپشتییان لێکراو کۆمەکیان پێکرا لە لایەن دامەزراوە فرەجۆرەکانی وەکو صندوقی دارایی نێودەوڵەتان، بانقی جیهانی ، پەیمانی ماستریخت و ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی ، بەم شێوەیە سیاسەتی نیولیبراڵ سەپێنرا بە بوونی ڕەزامەندی دیمۆکراتیانە. لەوەش ئاشکراتر ئەم سیاسەتانە لە لایەن پارتەکانی کە خۆیان بە چەپ دەزانی، قۆزرایەوە، لە ناویانا پارتی کرێکارانی بریتانیا و پارتی لیبراڵدیمۆکرات. ئەمەش چاوەڕوانکرابوو، وەك جۆن مەیجەر کاتێك هەڵبژێررا بەسەرۆکوەزیرانی بریتانیای لە ساڵی 1992 دا وتی ” 1992 سۆشیالیزمی لە بریتانیادا کوشت ..... بردنەوەکەمان یانی لە نێوانی ساڵی 1992 و 1997 دا پارتی کرێکاران دەبێت بگۆڕێت”

قوتابخانەی/ زانکۆی شیکاگۆ کە بە کوڕانی شیکاگۆش ناسراوە، پاکجێکی بۆ چەند وڵاتێك ئامادەکردبوو ، لەوانە : میسر و وڵاتانی ئەمریکای لاتینی بەتایبەتی وڵاتی چیلی. Hayek لەیەکەم سەردانیدا بۆ ئەوێ کە یەکەم ولات بوو پلان و پرۆگرامی نوێیەکە بە تەواوی جێ بەجێکرا، ئەو بە ڕۆژنامەوانە چیلییکانی وت ، گریمانی ئەوە هەیە و دەکرێت کە ” دیکتاتۆر لە ڕێگای لیبراڵانەوە فرمانداری بکات” ئەو ئەوەی پێباشترە ” دیکتاتۆرێکی لیبراڵ لە حکومەتێکی دیمۆکرات کە لیبرالیزمی پێباش نەبێت. پەسەندکردنی تایبەتیم بەرەو دیکتاتۆرییەتی لیبراڵە ڕۆیشتنە، نەك بەرەو حکومەتێکی دیمۆکرات کە

بـەتاڵ بـێت لـە لـيبراڵيزم"
هـەر ئاواش نابـێت سـەرسام بين كاتـێك Friedman و Hayek دڵخـۆشانـە باوەشيان بـە سياسـەتـەكانى نيوليبراڵدا كرد هـەر ئاواش Naomi Klein لـە كتـێبى The Shock Doctrine’دا نوسيوێتى " تئيورى نيوليبراڵ لايـەنگرى بـەكارهـێنانى قـەيرانـەكانـە بـۆ سـەپاندنى سياسـەتـە نـەخوازراوەكانـە كاتـێك كـە خـەڵكى بـۆچوون و هـۆشيان لـە ئاراستـەى خـۆى لايداوە. بـۆ نموونـە: دواى كودەتاكـەى پينـۆشـێت لـە چيلى و شـەڕى عـێراق و باوبـۆڕفتانـەكـەى كاترينا، كـە فريدمان ئاوا باسى دەكات " دەرفـەتـێكـە كـە ڕيفـۆرمى راديكالانـەى سيستـەمى پـەروـەردە و فـێركردن بكـەيت" .
دواى نزيكـەى 40 ساڵ، قـەيرانى دارايى 2008 و ڕكودە گـەورەكـە، نيوليبراڵزمى لـ□ سـ□كـ□ لادا و هـێز و تواناى خـۆى لـەدەستدا و هـەرەسيهـێنا. لـەو كاتـەدا هـەندێك لـە حكومـەتـەكان و ئابووريناسـەكان ويستيان بگـەڕێنـەوە سـەر حـەلـەكانى كينزى ئابووريناس، بـۆ چارەسـەركردنى قـەيرانـەكانى چـەرخى 21 . ئـەمانـە نـەيانتوانى ياخود نـەياندەويست كـە تـێبگـەن ياخود هـەر ئـەو ڕاستيـ□يان فـەرامـۆش كرد كـە حـەلـەكانى چـەرخى رابوردوو ناتوانـێت گرفتـەكانى ئـەم چـەرخـەى ئـێستا چارەسـەربكات. هـۆكارى ئـەمـەش ڕوونـە كـە گرفتـەكان گرفتى بناخـەيى خودى سروشتى سـەرمايـەداريـ□ ، ئيتر هـەر ناو و هـەر شـێوەيـەك وەرگرێت، ئـەو حـەلانـە چى دى كار ناكـەن.
نيوليبراڵيزم درێژەى كـێشا و كارايى خراپى داناوە، لـە هـەر شوێنـێك بـەجـێگـەيـەنرابـێت كارەساتى گـەورەى بـۆ ئـەو شوێنـە هـێناوە. يـەكـێك لـەو وڵاتانـە ئـەمـەريكايـە، كـە دەيتايـەك ئاواى نيشاندەدات " لـە سـەردەمى نيوليبراڵدا كـەلـێنى سامانى نـێوانى ڕەگـەزەكان باشترنـەبوو. لـە ساڵى 1979دا بـڕى كرێى سـەعاتى كارى هـەفتانـەى كـەسـێكى ڕەشپـێست لـە ئـەمـەريكا لـە سـەدا 22 كـەمتر بووە لـە هى سپى پـێستـێك . لـە ساڵى 2015 دا ئـەم كـەلـێنـە چووە لـە سـەدا 31. سـەبارەت بـە ژنـێكى ڕەشپـێست جياوازى كرێ لـە 1979 دا تـەنها لـە سـەدا 6 بووە بـەڵام لـە 2015 دا ئـ□م بازى دا بـۆ لـە سـەدا 19. خاوەندارێتى خانوو يـەكـێك بووە لـە ڕێگا سـەرەكيـ□كان كـە خـێزانـەكان بـە تـێپـەڕينى وەخت سامانيان لـێى دروستكردووە، بـەڵام خاوەندارێتى خانوو لـە نـێوان ئـەفريقيـ□كانى ئـەمـەريكادا لـە ساڵى 2017 دا زـۆر كـەمتر بووە لـە سـەردەمى شـۆڕشى مافى مـەدەنى، لـەو كاتـەى كـە هـەڵاواردنى ڕەگـەزايـەتى ياسايى بووە" .
بارودۆخـەكـە ئـەوەندە خراپ بووە كـە زانا سياسيـ□كان بانگـەشـەى ئـەوەيان كرد كـە " ئـەمريكا چى تر بـە ديمـۆكراتى ياخود كـۆمارى ناناسرێت ، بـەڵكو بـە ئـۆليگاركى – حكومـەتى دەوڵەمـەندەكانـە و لـە لايـەن دەوڵەمـەندانـەوە و بـۆ دەوڵەمـەندانـە"

هەندێك ئابووریناس لەوانە Paul Krugman جەدەلی ئەوەی دەکرد کە بارودۆخی ئابووریانە وەکو ئەوەی سەردەمی بەشی یەکەمی چەرخی بیستە.

لەبەر ڕۆشنایی ئەوانەی سەرەوەدا دەتوانین ببینین کە حکومەت و دەزگەی بزنس لە هەموو وڵاتێك لە ژێر ڕووەوە تێکەڵن و بەیەکەوە بەستراونەتەوە و پاشکۆی یەکن. یەکەتیان زۆر بەهێزترە تاکو کارتێکارییان، بەیاکادان و بەرکەوتنیان شتێك نییە زیاتر لە هەوڵێك نەبێت لە یەکگرتنیانا دژ بە کۆمەڵ. ئەوان لە یەکدی جیاناکرێنەوە، بەڕێوەبەرە گەورەکانی کۆمپانیا زەبەلاحەکان، سەرکردە سیاسییەکان، کەسە فەرمییەکانی حکومەت هەموویان لە هەمان چینی کۆمەڵایەتییەوە هاتوون.

دەوڵەت پایەی سەرەکی سیستەمەکە و ئابوورییەکەیەتی، کار لەسەر بەجێگەیاندنی وەزیفەکانی بزنس و زیادکردنی قازانجیان دەکات. ئەوە حکومەتە کە شێوەی، فۆرمی چالاکییەکانی بزنس و ژینگەیەکی گونجاو و بەکار بۆ بزنس دەخولقێنێت. ئامانجی بزنس دروستکردنی قازانجە لە کاتێکدا ئامانجی حکومەت دابینکردنی سەقامگیریی و گەشەی ئابووری و زامنکردنیانە. بزنس هەژموونێکی گەورەی لەسەر حکومەت هەیە کاتێک کە بزنس سەرمایەگوزاریی بە قورسی لەسەر پرۆژە گەورە و فراوانەکان دەکات.

حکومەت بە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ یاسا و ڕووەکانی بەسەر دەزگەکانی بزنسدا دەسەپێنێت کە دەتوانن چی بکەن و چی نەکەن تاکو هەژموونی خۆی لەسەر سیاسەتی ئەم دامەزراوانە دانێت لەگەڵ پرس و بڕی باج دا.

ئامانجی سەرەکی بزنس دروستکردنی قازانجە و حکومەتیش هەموو شتێکیان دەخاتە بەردەست، تەنانەت حکومەت یارمەتییان دەدات لە دامەزراندنی پێداویستییەکانی بەرهەمهێنانی کۆمپانیاکان. ئەمەش بە هاندانی تەماح لە ناوچە کەم گەشەکردووەکانی وڵاتەکە.

حکومەت و سیاسییەکان دەیانەوێت لە هەڵبژاردنی ئایندەدا بەنەوە دەسەڵات، پێویستیان بە کۆمەك و یارمەتی بزنس هەیە. بۆ ئەمەش ئەمان دەیانەوێت کۆمپانیا گەورەکان ڕازی بکەن و ئەوانیش دەیانەوێت ڕۆڵ و هەژموونیان لە حکومەتدا هەبێت.

کۆمپانیا زەبەلاحەکان و بزنسەکانی دیکە زۆر باش دەزانن کە دامەزراوەیەك بتوانێت پاریزگاریان لێبکات و دەوامیان پێبدات حکومەتە، دەوڵەتە. ئەوان دەزانن کە پۆلیس، یاسا، دادگا، سوپا، تۆڕی سیخوڕیی و هەروەها سیستەمی پەروەردە و فێرکردن، تەواوی ئەمانە لەژێر کۆنترۆڵی دەوڵەتدان. زۆر باش دەزانن کە کاتێك نابووت دەبن، دەوڵەت فریایان دەکەوێت و ڕزگاریان دەکات، کاتێکیش

کە رووبەڕووی هەڕەشە لە لایەن کرێکاراکانیانەوە دەبنەوە ، دەوڵەت هەموو ڕێگایەك دەگرێتەبەر بۆ پاراستنیان.

دەوڵەت، حکومەت و بزنس یەکدییان پێویستە. لە ئابووری گڵۆبەڵی ئەمڕۆدا بزنسمانەکان هیزەکی گەورەن لە پشتی ئابوورییەوە هەروەها دەوڵەتیش ماوەیەکی ئەکجار درێژە کە ئەویش هێزێکی زۆر گەورەیە لە ئابووریدا.

هەر لەبەر ئەمەشە ئەنارکیستەکان پەیگیریی لەوە دەکەن کە تێکۆشان دژ بە سیستەمەکە، خاوەنداریەتی تایبەتی لە حکومەتدا و دەرەوەی حکومەت و دەستەبژێر، زەروورە و خەبات بۆ کۆمەڵێکی ناچینایەتی و ئاسەیی ڕوودنادات بە خەبات کردن دژ بە دەسەڵات و پاوەر و دەوڵەت.

زاهیر باهیر

مارتی 2021

Zaherbaher.com

توندتر گرێدانی ئێستا بە هەزار و پێنج سەت ساڵەی بەر لە ئێستا.. کەنعان مەدحەت

کێڵە بەر خاکەناز کەوتووەکانی گۆڕستانان
زگەخشەی ڕووەو مزگەوتیانە
بەسەر مەنبەر و
گومەز و
منارەدا هەڵدەکوتن
وشەی کفر و گوناح..
وەک دڕکی دارەگوڵەباخ
لە نوسراوە پیرۆزەکان دەقرتێنن و
لە زبە و دەمی ئاودەستیان دەکەن
کێڵ ،
بە بەرد و
ژین ، بە مەرگ !

دنیای هەنوکەش بەوەی تەخمینکرا و دەگۆڕن
مردوووەکان ،
لە زیندوو نیگەرانتر
تەنانەت خودی سەلەفیەکان بە خۆشیان
ئەوانەی خۆیانیان
لەمانەی مە پێ جیا ناکرێتەوە .
کەوتوومەتە شک لە خۆم و
خوام و
کاریگەرییەکانی ئیمان ..
لە کۆژمارەی مزگەوت و کەلێسا
لە گۆڕینی کەشکوڵ
بە کارتی ئەلیکترۆنی موفتی و مەلا
لە بەرامبەری نانەڕەق و
ترخێنە و
کەشک ..
موچە و
سەیارەی درع !
ئەی بە سعودی و ئیماراتییە بەخێوکراوەکان
گەر یادی مردوووەکان
حەزی سەردانیکردنیان قاندایبن
چۆنیان لێک جیا و
فرمێسک ڕێژی کامی خۆمانیان کەین !!؟؟؟

□□و□ ش□□□ فازیل .. □بج□ □□□ه□

تا لێت هەڵگەڕێنەوە و
پشت لە بەهەشتەکەی تۆ بکەن
تف لە بەهەشتەکەی تۆ بکەن
بە بۆنی
جوانترین و
خۆشترین
میوەی باخ و ڕەزەکانی تۆ
هاتن ئەوانیان خنکاند

هاتن ئەوانیان سووتاند
بە بۆنی سێوەکەی تۆ
کانی و ڕووبار و باغ و ڕەزیان
کوشت
کۆتر و ئاسک و کار و بازیان
کوشت
غەزاڵ و خاوەر و خونچە و نازیان
کوشت
خەنی بوون، گوتیان:
لە دڵی کوردان
خودامان کوشت
لێ … پاش (٣٣)ساڵ
لەسەر دیواری هەر ماڵێک
لە هەڵ□ بجە
(اللە) یەک
هەڵواسراوە
لە شەکرە سێو
شیرینترە
هەڵ□ بجە
لە سوورە سێو
جوانترە
هەڵ□ بجە.

فازیل شەوڕۆ

شانزدەی سێ. . فەرەیدوون سامان

ناوم هەڵ□ بجەیە
لەسەر نەخشەی جیهاندا
بوونم نییە
عاشقێک نییە خۆشی بوێم
شاعیرێکیش چامەیەکم بۆ نانووسێت،
کراسێکی سوورم ل□ بەردایە

خوێنی منداڵەکانی لێ دەتکێت.

بێ سەر
ب□ تەنێ
بەنێو جەنگەڵەکاندا رێ دەکەم..
بە قفڵێکی گەورە دەرگای رووناکی دادەخەم،
لە سەر رێگاکاندا
لە بۆنی عەترەکانیان مەست دەبم
رێبوارەکانیش نادوێنم
گورگەکان کاتێ دەیانبینم
لە نیگای چاوەکانیان تێدەگەم
لە زمانیان حاڵی دەبم
نێچیرەکەیان راو دەکەن،

من ناوم هەڵەبجەیە
خودایەکەی ئێوە
منداڵەکانی ئێمە ناسێتەوە..

فەرەیدوون سامان

بـــاجی جیانووســـین: ئەزمـــوونی سەباح ڕەنجدەر.. ئەحمەدی مەلا

شیعر لای سە‌باح ڕە‌نجدە‌ر لە‌ شیکلی جیهانێکدایە، کە‌ نە‌ سە‌رە‌تای دیارە‌ نە‌ کۆتایی، بە‌ڵکو لە‌ پە‌ڵە‌ی جوانیی، لە‌ دە‌نگی نامۆ، لە‌ بزاوتێك، لە‌ ئاماژە‌یە‌ك، لە‌ ساتمە‌یە‌ك، لە‌ بیرە‌وە‌رییە‌ك پێکهاتووە‌، لە‌ کۆتاییدا، هە‌موو شتێك لای شاعیر دە‌بێتە‌ ماددە‌ و مایە‌ی شیعر. ڕە‌نگە‌ باس لە سەرەتایەك بكات، بە‌ڵام سە‌رە‌تایە‌کی زە‌مە‌نی نییە‌، بە‌ڵکو لە‌ ئێستایە‌ك پێکدێت، کە‌ زە‌حمە‌تیشە‌ دە‌ستی بە‌سە‌ردا بگرین. لە‌ زمانی ئینجیلە‌وە‌ ئە‌وە‌ فێردە‌بین کە‌ (لە‌ سە‌رە‌تادا وشە‌ هە‌بوو)، ئە‌گە‌ر (وشە) مە‌بە‌ست لە‌ کردە‌ی خە‌ڵق بێت، ئە‌وە‌ بە‌ (کردار)یش دە‌کرێت لێکبدرێتە‌وە‌، بە‌ڵام لە‌ ژێر زمانی شاعیر

ئەوەی دەخوێنینەوە، کەی (لەو سەرەتادا تەنیا جوانیی هەڵبوو).
جوانیی لای ڕۆمانسییەکان دنیایەکی خەیاڵییە، دنیایەکی دوورەدەستە، بەڵکو لەو زۆرباریشدا، ئاوێتەی مەرگیش دەبێت. هەر ئەو جوانییەیە، دواتر ڕامبۆ بەو (تاڵ) دەیچوێنێت.

لۆژیکی شیعر، لەسەر نالۆژیك بەندە، جیهانی ئەم شاعیرە وەکو نارنجۆکێك هەڵپروون بەو هەڵپروون بووە، هیچی بەسەر یەکەوە نەماوە، پارچەکانی جارێکی دی مەحاڵە پێکەوە گرێ بدرێنەوە، بەڵام هەر پارچەیەك خۆی لە خۆیدا پێکهاتەیەکی شیعرییە. ئەم جیهانە ئینسان تووشی گێژبوون دەکات، ئەو گێژبوونەی کە ڕامبۆ دەیویست بەسەردا بگرێت. ئایا ئەم کردەیە بە شیعر ئەنجام دەدرێت، ئایا شاعیر دەتوانێت ئەم جیهانە لەیەکترازاوە، لە یەکداماڵاوە جارێکی دی بداتەوە دەم یەك و وەك سەنعەتکارێك، هەوڵی ئەوە بدات برین و شوێنەواری ئەو ئازارانە بسڕێتەوە:

شیعر دەستی لەسەر شانم دانا
گوتی لە دوورەوە هاتووم و نەزرم لە خۆم گرتووە
نیشانەی زیندووکردنەوە بناسم

شاعیر زۆر خولیای جیهانی خۆیەتی، هەست ناکات کە کات تێدەپەڕێت، هەست ناکات کە دەرەوە کاریگەریی بەسەر ئەزموونی ئەوەوە هەیە، بە پێچەوانەوە ڕەنگە بیەوێت، جیهانە شیعرییەکەی خۆی ببێتە مەرجەع، نەك ئەزموون، بۆیە هەست بە گۆڕانکارییەکی بنەڕەتی لە دەقە سەرەتاییەکانی و دەقە تازە نووسراوەکانی ناکەین. جیهانی شیعریی ئەو بەبێ کەلێن دروست بووە،، ڕەنگە بواریشمان نەداتێ هەناسەی تێدا بدەین. وەکو ئەوەی ئینسان لە دوا ساتەکانی خۆیدا بژێت و ئەوەی دەمێنێتەوە تەنیا هەر شیعر بێت. بەرجەستەکردنی ئەو جیهانە بەبێ خاڵ، بەبێ وێرگوڵ، بەبێ مەسافەی نێوان وێنەکان، بەبێ سپێتی، بەبێ پەنجەرە و دەرگا. جیهانێکی سیخناخە بە خودی خۆی. دەق جێگای واقیع دەگرێتەوە:

وەك یەكەم ڕۆژی چوونە قوتابخانە
لافاو لەو جێگەیە نیشتەوە
خوداناس بۆ دەستنوێژ گرتن دەچنە سەری
ئەو شەقامانەی هاتوچۆیان لێ بەستراوە
ڕێکخراوی جانەوەران بە دەستە بەدەكانیان
ڕووناکییان لە بن دروشمەكانیان درۆزن کرد

ئەم جیهانە سوریالیئامێزە، لە هەمان کاتیشدا لێکاڵیشە، بە

تێرم و موفرە‌دە‌ی دە‌شتی دزە‌یی پڕ و پاراو دە‌بێت، بە‌ ئاماژە‌یە‌کیش بۆ فە‌زای دە‌شتی هە‌ولێر کۆتایی دێت، پانتاییە‌کی خاوە‌، دووبارە‌بوونە‌وە‌ی خودی خۆیە‌تی، کە‌مێك هە‌ست بە‌ تەڕایەتی بینین، چاو دە‌کرێت، بە‌رجە‌ستە‌کان لە‌ناو دژایە‌تی و بە‌ دژایە‌تی خۆیان دە‌ژین. هیچ شتێك لە‌ کۆتاییدا، پە‌یوە‌ندی بە‌ هیچ شتێکە‌وە‌ نە‌ماوە‌. هە‌موو (پنت)ێك سەربەخۆییەکی تە‌واوی هە‌یە‌، بۆ خودی خۆی واقیعێکە‌. شاعیر کە‌س ئاشت ناکاتە‌وە‌، بانگە‌شە‌ی کە‌س ناکات، قسە‌ لە‌گە‌ڵ کە‌س ناکات، نایە‌وێت دە‌می ئاراستە‌ی هیچ کە‌سێك بکات. ئینسان لە‌ دە‌قی سە‌باح ڕەنجدەردا، بە‌ بێ هیچ ئاراستە‌یە‌کی دیاریکراو هە‌نگاو دە‌نێت:

لە ژووری زێوانی خۆم گۆڕەپانێکی گشتیم چۆڵ و قەرەباڵغ

بۆیە‌ لای ئەو، بە‌رجە‌ستە‌کان، ماددە‌کان، چ سروشتی بووبێتن، چ ماددی ڕووت، کە‌وتوونە‌تە‌ هە‌رە‌کە‌ت و گیانیان لە‌بە‌رە‌. زمان لە‌سە‌ر هێڵی بە‌یانی ئاراستە‌کراو بە‌کار نە‌هاتووە‌، بە‌ڵکو لە‌ ئاماژە‌، هە‌ندە□ جار ئە‌و ئاماژە‌یە‌ بۆ خودی خۆی گەڕاوەتەوە. ئە‌م جۆرە‌ شیعرە‌ لە‌ناو ئە‌دە‌بیياتی کوردیدا، ڕە‌نگە‌ خوێنە‌ری زۆری نە‌بێت، چونکە‌ دە‌یان دە‌یە‌یە‌، شیعریان بە‌وە‌ ڕاهێناوە‌ کە‌ (سیاسی) بێت و حە‌ماسیيانە‌ بێتە‌ دە‌نگ، پە‌یامی هە‌ڵوێستبازیی هە‌بێت، لە‌ یاوە‌ر و مورید و چە‌پڵە‌ بگە‌ڕێت، یان (ڕۆمانسی) بێت، ختووکە‌ی هەستە چەپێنراوەکان و داپلۆسێنراوە‌کان و مە‌حرووومە‌کان بدات، ئە‌رکی کۆمە‌ڵایە‌تی و سایکۆلۆژی ببینێت، تە‌نانە‌ت هەندە جار وە‌کو وێنە‌ی (پۆرنۆ)ی لێ بێت، لە□ پێناو فێنککردنەوەی دەروونێکی گڕگڕتووودا بەکارهاتبێت. سەباح ڕەنجدەر لەم دیدەوە دژە شیعر دەنووسێت.

ئە‌م دژە‌ شیعرە‌ دە‌مێکە‌ لە‌ناو ئە‌دە‌بیياتی کوردیدا دە‌نووسرێت، نە‌یاری لە‌ یاوە‌ر ز□ترە‌. هە‌ندە جار تۆمە‌تی ئە‌وە‌ی دە‌درێتە‌ پاڵ کە‌ لە‌ پاشۆڵی ڕێتۆریکی تە‌قلیدی نە‌هاتووەتە‌ خوارێ، بۆ پە‌ردە‌ی گوێی کوردان قورس و بە‌دفە‌ساڵە‌، هە‌ندە جاریش گومانی ئە‌وە‌ی لێدە‌کرێت کە‌ دیمە‌نی دڵڕفێنی خە‌یاڵیی ناکێشێت و دە‌مێکیش بە‌ لاترازاو لە‌ سیاقی گشتیدا دەخوێندرێتەوە.

ئە‌م تۆمە‌تانە‌ هە‌ند ڕاستن، ئە‌گە‌ر نووسین وە‌کو تە‌قلیدێکی قوتابخانە‌یی سە‌یر بکرێت، نە‌ك وە‌ك ئافرێندراوێکی تاك، بۆیە‌ دە‌بینین، ئە‌گە‌ر لای شاعیر ئاماژە‌یە‌کیش بۆ جە‌ستە‌ی ژن کرابێت، ئە‌وە تە‌نیا هە‌ر بە‌م جۆرە‌ بە‌ ژێر قە‌ڵە‌می شاعیردا تێپە‌ڕیوە‌:

ئاو چاوی کوێر نەبوایە
بە لەشی نەرمی کیژان وشك نەدەبووەوە

یان ئەگەر بێتو ئاماژەیەك بۆ شەڕی ناوخۆ و شەڕی براکوژییەکانی دوای ڕاپەڕینیش کرابێت، ئەوە شتێکمان پێ دەڵێت، کە ڕەنگە تەنیا ئەو کەسانە هەستی پێ بکەن کە لە نزیکەوە ئاگاداری بارودۆخەکە بوونە. بە شێوەیەك لە شێوەکان ئاماژە بۆ دوو لەقلەقەکەی سەر منارەی مزگەوتی خانەقا دەکات. ئەو دوو تەیرە وەکو لە ئەبەدییەتەوە هاتبێتن و لەسەر ئەو منارەیە نیشتبێتنەوە. لە تەیرێتی خۆیان کەوتبێتن و بووبێتنە ڕۆحی زیندووی شارەکە، بەڵام مەخابن ئەم ڕۆحە بە دەستی (نیشتیمانییەك) وەکو نارنجێك هەڵپروون بە هەڵپروون دەبێت. شاعیر بە تەوسێکەوە باسی لێوە دەکات. هەولێری دڕین دەبێتە باڵندەی دڕین. کێ کێنترە: پیرە حاجی لەقلەق، یان شاری هەولێر؟ بێگومان لە کوشتنی باڵندەدا پەیامێکمان پێ وتراوە: (کوشتنی شار و ئینسان و شارستانییەتە). ئینسان بە تاقی تەنیا بە هیچ جۆرێك ئیمکانییەتی ژیانی نییە لەسەر ئەم خاکە بریندارە:

نیشتیمانییەك باڵندەی دڕینی هەولێری کوشت

هەروەها دەبێت ئاماژە بۆ خاڵێکی دیکە لە شیعری ئەم شاعیرەدا بکرێت، ئەویش زمانی سیحرە. شیعر و سیحر دوو دەستەخوشکن، بەڵکو دوو جمکانەن. ئەوەی بە کردار ناکرێت، بە خەیاڵ ئەنجام دەدرێت. ئەم دوو جمکانەیە پێکەوە سەریان هەڵداوە و پێکەوەش هەڵدەکەن. دەبێت ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە سەرهەڵدانی زمان لە پێناو سیحرکردن بووە. سیحرکردن لە گەردوون، لە شتە بینراوە و نەبینراوەکان. واتە: ئاشتکردنەوەی دنیا لە ڕێگای زمانەوە، هەڵبەتە شیعر نزیکترین زمانی ئاشتکردنەوەیە. شیعر شەڕێکە لە پێناو ئاشتکردنەوەدا.

سەباح ڕەنجدەر شاعیری سرکە، ئەو وەکو ئەکرۆپاتانە گەمە بە وشەکانی دەکات، لە پێناو سڕینەوەی ئەو ناوەندە، شاعیر گەمەیان پێدەکات کە واقیع لە زمان جودا دەکاتەوە، هەوڵدانێکە بۆ ڕووخاندنی ئەو پردانەی کە ئینسان لە زمان جودا دەکەنەوە. گەڕانەوە بۆ زمانی منداڵیی، بۆ ئەوەی منداڵ و زمان ببنەوە بە یەك جەستە. ئیتر شتێك نییە بە ناوی فیکرەوە و شتێکی دیکەش بە ناوی زمانەوە، بەڵکو جەستە دەبێتە زمان و زمانیش وەکو جەستە هەڵسوکەوت دەکات. هەروەکو لە سەرەوەش ئاماژەمان پێی کرد، شیعر لای

شاعیر لەسەر لژیك بەند نییە، بەکو دژە لژیکیش ئیش دەکات، لرەوە ونەکردن پانتایییەکی مەزن لە دەقی ئەم شاعیرە داگیر دەکات. ونەی نەخشك نا، بەکو چەماندنەوەی زمان ب ئاستکی دی، زمان ئەو ئاسنە گەرمبووەیە، کە شاعیر بە کەیفی خی دەیچەمنتەوە، پاشانیش کە سارد دەبتەوە، شیکلی سەیر و سەمەرەیان وەرگرتووە. هەدانی ماسی ب حەوزی شووشە، بە هەدانی وشەیەك ناکات ب ناو ستە:

ماسی هەدەدەمە ناو حەوزی شووشە

هەندێ جاریش بەرانبەر بە ونەی سوریالیئاسا خونەر تووشی حەپەسان دەبت، چونکە ئەم ئەکرپاتکردنەوە دەگەیەنتە ئاستك، کە ەنگە دوا سنووری خەیا بت. خونەری کەمخەیا تەواو بزار دەکات:

دەمی بە قاقبەقاقی ئاسوودەیی گەرم کرد

یان

پغەمبەران لە شەرمی ووناکیدا مردن

شاعیر دەستەواژە ئایینییەکان، ئاماژەکردن ب پیاوچاکان و پغەمبەران و ئەدەواتی بواری پیرز بەکاردەهنت، لەپناو هەگەانەوە، یان لەپناو ئاراستەیەکی دیکە بەکاریان دەهنتەوە، یان ئەوەتا زمان دەبەستتەوە ب زەمانکی درین، زەمانکی بەسەرچوو و لە ژر لوەوە بە خونەر بت ئەم دەقانە ەگویشەیان هەیە. لەم هاوکشەیەدا، ئینسان وەکو یەکەم کائین و یەکەم بوونەوەر و یەکەم بەرجەستە دتە پشەوە. ئینسان کائینك نییە لە گانکارییە سروشتییە درینەکانەوە هاتبتە کایەوە، بەکو سەرەتا ئەو دروست دەبت، ئینجا ەگەزە بئەژمارەکانی سروشت دروست دەبن. ئەم دیدە ئاماژە ب ترمی (ئیومانیسم) دەکات و لە هەمان کاتیشدا ەگەزکی ئرگانیکی دەقی سەباح ەنجدەرە:

ئاسمان لە دەمودووی هەور

پش ئەوەی ببتە

باران یان بەفر

تەرزە یان شەختە

ئمەی دروست کرد

زر ەگەزی دیکە هەن دەکرت هەوستەیان لەسەر بکرن و بهنرنە زمان. خونەر دەتوانت لە ترمی (گەرم) بوانت و لە سیاقە جیاوازەکانی وردبتەوە. چن ئەم موفرەدەیە

تێکهەڵکێشی وێنەی شیعریی دەبێت و ڕەگوڕیشەکانی لە قووڵایی چ خاکێکدا، تەڕی و گەرمایی دەقۆزنەوە. خوێنەر، یان توێژەر دەتوانێت لەسەر چەند ڕەگەزی دیکە بگیرسێتەوە و زیاتر پەی بە دنیای شیعریی شاعیر بەرێت، بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە، ئەو جیا دەنووسێت و باجی ئەم جیانووسینەش دیارە.

ئەحمەدی مەلا

ئاخۆ کاوەی ئاسنگەرخاینە؟.. د.شەماڵ ئیسماعیل

جێژنی نەورۆز لە کوردستاندا خاوەنی جێگە و پێگەیەکی زۆر تایبەتە و لەگەڵ گۆشت و خوێنی نەتەوەی کورد تێکەڵ بووە. وەک دەڵێن مادەکان بەدیهێنەری ئەم جێژنە بوون بەڵام مێژووی دەسپێکی نەورۆز ناڕوون و نادیارە. ئەوەی ئاشکرا و بەرچاوە ئەوەیە نەورۆز هەرچۆنێک دروست بووبێ و هەر خوێندنەوەیەکمان لێی ببێ، هەر خاوەن جێگە و پێگە دەمێنێتەوە و ساڵ لە دوای ساڵ پێشنگدارتر و ڕەنگینتر لە پێشوو خۆ دەنوێنێ و بە شکۆترلە جاران بەڕێوە دەچێت.
دیارە نەورۆز و چۆنییەتی وەدیهاتنی و مێژووەکەی دایمە قسەی لە سەر بووە و مشتومڕی زۆری هەناوەتە ئاراوە. لە مێژوو بە دەرەو بە دڵنیاییەوە لە ئوستوورەکاندا سەر دەر دینێ و دەبێ هەر لە ئوستوورەش دا خوێندەوەی بۆ بکرێ. هەرچەند لە نێو داب و نەریت و شێوەی ژیان و تەنانەت جوگرافیاش دا دەتوانین بۆی بگەڕێین و خوێندنەوەیەکی لەم جۆرەمان بۆی ببێ. وەکوو بۆ دوادا گەڕانەکەی مامۆستا هێمن موکریانی، کە لە نێو ژیانی ئاژەڵداری و کشتوکاڵی کورد و ناوچە شاخاوییەکاندا بۆی دەگەڕێ و دەکرێ بە خوێندنەوەیەکی زۆر لۆژیکی بزانین. چونکە پڕاوپڕ لەگەڵ ژیانی ئاژەڵداری دا دەگونجێ. بەڵام بە دڵنیاییەوە ئەم جۆرە خوێندنەوانە باری حیماسی نەورۆز لا دەبات و دەیسڕێتەوە. لە ئوستوورەش دا دەکرێ بە نەورۆزی ئایینی مێهرییەوەیە گرێ بدرێ یا خۆ بە باسێ پێ لە مشتومڕ و ئاو هەڵگرەکەی کاوەی ئاسنگەر و ئەژدیهاکەوە یان هەر خوێندنەوەیەکی ئوستوورەیی تر کە وەک هەموان ئاگادارن هەیە و

دەکرێ بە ئاسانی بە ئوستوورەی ترەوە گرێ بدرێ.

گەلان و کولتوورە جیاجیاکانی جیهان لە ئوستوورەکانیان دا زۆر وەک یەک دەچن و دەتوانین بڵێین هەموو گەلانی جیهان لە چەند ئوستوورەی سەرەکی شتی نوێتر بە خۆیان ساز دەکەن و بە گەیشتن بە مەبەستەکانیان بە لای خۆیانی دا دەشکێننەوە و هەر ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئوستوورەیەک چەندین خوێندنەوەی تایبەتی لێبکرێ. گەلانی هوشیار و پێگەیشتوو بە نووسین و شرۆڤەی کەس ڕازی نابن و هەندێ جار لە بنەڕەتدا شتەکان هەڵدەتەکێنن و هەڵیدەگێڕنەوە و وەردی دەدەنەوە و سەر لە نوێ دروستیان دەکەنەوە و خۆیان لە ئوستوورە و بابەتە هێمایی و بابەتە سەمبولیکەکان بێ بەش ناکەن. ئێستا گەلی کۆریا بە دروست کردنی دەیان درامای مێژوویی دەیهەوێ ئەو کارە بکات. تورکیاش بە لاسایی کردنەوەی ئەوان دەیەوێ لە بیری کەماڵیزم بنەما و بنچینەیەکی هێمایی و سەمبولیک دروست بکات و جارێکی تر ئیمپراتۆڕی عوسمانی دابمەزرێنێتەوە. ئاوەدانەوە لە کوورش و داریووش و دەیان شتی دروست کراوی تر سەڕمەنەری ئەم ڕاستیەن.

لێرەدا تەنیا کوردە لە بەر ناکامی نەتەوەیی و شکستە پەیتاپەیتاکانی تۆڕە لە خۆی دەکاتەوە و خۆی دەڕنێ و مەزڵوومێیەتی خۆی بە خوێن و هەژاری و بە دەرتانی نیشان دەدات و بەلای نووسین و کولتوورسازی و بنەما پێک هێنان و بە سەمبول کردن دا هیچ کە ناچێ، ئەوەی کە هەشیەتی تووڕی دەدا و لە گۆمی فەرامۆشی دەخات. ئەوەی کە تا ئێستا بوویەتی و هەزاران ساڵ شانازی پێوە کردووە لە پڕدا لێی دەبێتە دوژمن و بە قسەی نووسەر و شرۆڤەکارانی نەتەوەکانی تر، بە تایبەت نەتەوەی سەردەست لە بەر چاوی دەکەوێ و دەنگ دلێرتر لە ئەوان لە هەڵای دەدا و وەدواکەوتوانی ئوستوورەی خۆماڵی و لە مێژینە بە خاین و چاوشۆڕە دەناسێنێ. ڕەنگە هەر ئاکامی ئەو ناکامی و دڵساردییانە بێت کە کورد دایمە خۆی پێ سووک و چکۆلە بووە و دەستی داوەتە براکوژی و خۆڕنینی هەرگیز لە خۆی دوور نەخستۆتەوە. ئاگری لە ماڵی خۆی بەرداوە و دڵی بە هاوسۆزی و هاوخەمی جیرانان خۆش بووە. ڕەنگە ئەم ڕستەیە لە نێو کورددا نەبێت لە کەس و لایەن و نەتەوەیەکی تری نەبیستی کە: ” کورد هەرگیز هیچی بە هیچ نابێ “. نەتەوەیەک ئاوەها ڕستەیەک لە سەر زاری تاکی کۆمەڵگای بێت و دامودەزگا و پێکهاتەیەکیش نەبات ئەو بۆچوونانە بە هەڵە بزانێ و بە لابردنی هەوڵی شێلگیرانە بدات و مەرجەعەکانی هەندەی لە بیری یەکتر سووک کردن و جەماوەر دروست کردن و شەڕی براکوژی دا بن، نیو هەندێش لە بیری پاراستنی بەها نەتەوەییەکان و بنەما هاوبەش و هێمایی و سەمبولیکەکاندا نەبن بە داخەوە حاڵی

لەمە باشتر نابێت و بە دڵنیاییەوە هەموو بەهاکانی فەرامۆش دەکات و سەر لە بەریان بە سووک و چرووک دەزانێ و نەک هەر نەورۆز، ئاووخاک و شاخ و شار و گوندیش دەفرۆشێ.

با ئاوڕێکی کورت لە ئوستوورە بدەینەوە و باسەکەمان درێژە پێ بدەین. ئوستوورە و ئەفسانە زۆر جار بە هاوواتا دێنە ئەژمار. ئوستوورە دەکرێ ناڕووداوی دوور لە ڕاستی بێ یا خۆ ڕووداوێکی شاخ و باڵ لێ زیادکراو بێت کە لە حاڵەتی ئاساییەکەی دوور کەوتبێتەوە و گۆڕانی سەیر و سەمەرەی بە سەردا هاتبێ. باڵای ئوستوورە بە قەد باڵای دێرینە بوونی مرۆڤ لە سەر زەوی. بەرهەمی بیر و تێفکرینی مرۆڤە، بە تایبەت ئەو کاتانەی نەیتوانیوە بە شێوەیەکی زانستی ولۆژیکی وڵامی پرسیارەکانی بداتەوە. لە دونیای خەیاڵدا بە کەیفی خۆی ڕەمبازێنی کردووە و شتی بە وڵام خولقاندووە. لە زمانی هێمایی و سەمبولیک کەڵکی وەرگرتووە وبەم کارەش بنەمایەکی بە تێفکرینی ڕابردووی خۆی دروست کردووە. ئەم بنەما دروست کردنە تا ئەو جێیە گرینگە کە بە ئاشکراکردنی فەرهەنگی نەتەوەیەک دەبێ ئاوڕ لە ئوستوورەکانی ئەو نەتەوە بدەینەوە. بە گرینگی ئوستوورە هەندێ بەسە بڵێین جیهان لە دوو ڕێوە دەگۆڕێ: یەکەم لە ڕێی زانستی "ئابژێکتیف" و دووهەم لە ڕێی خەیاڵی زەینییەوە بە هۆی شێعر و ئوستوورە و ئاینزاوە. بەم پێیە دەتوانین بڵێین هەر نەتەوەیەک هەوڵ دەدات ئوستوورە باشەکان بە خۆی بەرێ و بە مافی خۆشی دەزانێ ئەم کارە بکات. هەر بۆیە نەتەوەکان بەردەوام بە پێی بار و دۆخ و پێگەی خۆیان ناوە ناوە ئاڵوگۆڕ بە سەر ئوستوورەکانیاندا دێنن و بە بەرژەوەندی خۆیان کەڵکی نوێیان لێ وەردەگرن.

مامۆستا ئەحمەدی شاملووش وەک شاعیر و ئوستوورەکارێک دەستی دا ئەم کارە و لە زانستگای بێرکلی لە وتارێکی تایبەت دا خوێندنەوەیەکی نوێی لە کاوەی ئاسنگەر کرد و ئەم خوێندنەوە نوێیەی شاملوو بوو بە بەڵگە کە کورد لە کاوەی قارەمانی هەزاران ساڵەی خۆی حاشا بکات و بە خاینی بزانێ. هەر ئەم بابەتەش ببێتە هۆی ئەوەی کە نەورۆز ئەو پێگە سەرەکییەی خۆی لە لای ئەو کەسانە لە دەست بدات و بە خۆیان بڵێن ئەمە هەزاران ساڵە خاینێکمان کردووە بە قارەمان و پێیداهەڵدەڵێین. نووسەری ئەم دێڕانە جارێکی تر لە وتاری "کاوەی ئاسنگەر وگوڵە گەنمەکانی سەرشانی" دا باسی لێوە کردووە گەلانی تر بوونەتە خاوەنی دەسەڵات و کیانی سەربەخۆیان پێک هێناوە و چی تر نیازی ئەوتۆیان بە ئوستوورەی کاوە وئەژدیهاک یان زووحاک نییە. کە وا بوو زۆر سرووشتییە چوارچێوەی ئەو ئوستوورەیە تێک دەن و بە بێژەنەبوونی باسەکە خوێندنەوەی نوێی لێ بکەن. کاوە کێیە و خەڵکی

کوێ بووە و چۆن ڕاساوە و دواتر دەسەڵاتی ڕادەستی کێ کردووە بە ڕای مــن بۆ نەتەوەیەکــی وەکــوو نەتەوەی ئێمە گرینــگ نییە! ئەوە گرینگە ڕاسانی کاوە هێما و سەمبولە بۆ نیشان دانی ڕاسان و هێزی خەڵکی ڕەش و ڕووت لە بەرانبەر زاڵمان و لە قاودانی فرت و فێڵی دەسەڵاتدارانی خوێن خۆر. ڕاست ئەو شتەی کە نەتەوەکانی تر ئیتر کاریان پێی نەماوە و بۆیان گرینگ نییە. گەلۆ خوێنەری هێژای کورد، ئوستوورەی کاوە و زووحاک بە دڵنیاییەوە ئەو ئوستوورەیە نەبووە کە فێردەوسی خوڵقاندوویــەتەوە و کاوەی کورد ئەو کاوەیە نییە کە ئەو پێناسەی کردووە. کاوەی فێردەوسی خەڵکی ئیسفەهانە و دوای شۆڕشەکەی بە دوای کەســێک دا دەگەڕێ کە خــاوەنی شکۆی ئیــزەدییە و دەبێ ئەم شکۆیە لە خوێنی دا بێت. هەر بۆیە تەنیا فەرەیدوون شک دەبات و دەسەڵات ڕادەستی ئەو دەکات.

پێناسەی فێردەوسی دەبێتە هۆی دروست بوونی بەڵگەی خاین بوونی کاوە بۆ کــورد. ئــاخۆ ئەگەر کەســێکی وەک ئەحمەدی خــانی ئەم ئوســتوورەی نووسیباوە، کاوە هەر ئەم کاوە دەبوو؟ شاملوو ئەوەش بە گرینگ نازانێ. شاملوو دەڵێ پاشاکان هەموویان خەڵک بە چینی تایبەت دابەش دەکەن و لە لای ئەوان چینی ڕەش و ڕووت و هەژار لە بەر چاو نییە و پێیان پیاو نییە و تەنانەت بە پیس و گەماریشی ناو دەبەن. شاملوو دەڵێ دەبێ ئەژدیهاک دژی ئەو چینایەتییە بووبێ و جەمشیدی بۆ ئەوە لە ناو بردبێ کە دژ بە چینی بێ دەسەڵات و ئاسایی کۆمەڵگا بووە. ئەو دەڵێ کــاوە دژی بیــرۆکەی لاچــوونی چینەکــان بــووە. هەر بۆیە نەدەبــوو بڕاســێ. بەڵــام لە ئوســتوورە کــوردییەکەدا کــاوە دژی ئەژدیهاکی زیندان قەڵا قەلا دەڕاسێ و بۆ لاچوونی زوڵم و جەور و خوێن ڕشتن و ڕەش و ڕووت بە کوشتن دان و داهاتی خەڵک خواردن خەبات دەکات و پاشای خوێن خۆر لە نێو دەبات. دەبا ئێمەی کورد هەمان خوێندنەوەمان لە کاوە ببێ کە لە بەرژەندی نەتەوایەتیماندایە. لە ئوستوورە کوردییەکەدا کاری کاوە شۆڕشێکە بۆ لابردنی ئەژدیهاک و هەرگیز لە بیری پاشایەتی و دەسەڵاتدا نەبووە. دەی بۆ دەبێ کاتی ئەوە نەهاتبێ کە ئوستوورە کوردییەکە بەو ئاقارەدا بەرین کە یان کاوە بۆ خۆی دەبێتە خاوەن دەسەڵات یا ئەوەکات لە لەشی سەرۆکێکی شکۆمەنــدی نەتەوەکەی خۆی‌دا شکۆی ئیــزەدی دەبینــێتەوە و دەیکــا بە خاوەن شکۆ.

بە دڵنیاییەوە دانانی پاشایەک لە هەر هەرێم و ناوچە و وڵاتێکدا کــارێکی ئاســان نییە و ئێســتاش پــاش هەزاران ســاڵ لە وڵاتــانی پاشانشینی وەکوو سعوودیاش دا هەرکەس ناتوانێ ببێ بە پاشا و دەبێت

خوێنی بنەماڵەیەکی تایبەت بە دەمارەکانی دا بگەڕێت. ئێستا ئەمە بڵین بە بیری ئێستای خەڵک و سەردەمەوە بڵێین کە نەدەبوو ئاوا بێت و بریا ئاوا بوایەت؟ ئاخۆ ئەمە لە مێژووی جیهاندا نەمان دیوە ئاکامی شەڕشەڕێک بدزرێت و بەلاڕێدا ببرێت و خوێنی هەزاران مرۆڤ بە فیڕۆ چووبێت و ئەو کەسانەی کە دەردیان دیت و زیندان چوون و بەڵایان بە سەر هات، دەستیان لە بنی هەنبانەکەوە بێتە دەر و هیچیان پێ نەبڕێ؟ بەڵێ دەیان نموونەی ئاوەها هەیە و ڕەنگە بە دیتنەوەی وەها نموونەیەک پێویست نەکا دوور بڕۆین و لە بن لووتی خۆمان بێت. بەڵێ هەمیشە لە کۆمەڵگادا بەهانەیەک بۆ خۆجیاکردنەوە و شکۆ دروست کردن بووە و هەشە. دەبێ هەمیشە شتێک ببێ تا تاقمێک بە هۆی بەهرەمەندی لەو شتەوە لە [illegible] ڕا بە خەڵک بڕوانن و پلیکانەک بەرزتر لە خەڵکی ئاسایی ڕاوەستن.

ئێستا لە ئاخاوتنی ڕۆژانەمان دا باسی ژەنی باش و ژەنی خراپ دەکرێ. ئەمە لە ئەدەبی کوردیدا خاوەنی دەیان شێعری حیماسی کوردین کە باس لە پاڵەوانی کاوە دەکات. ئێستاش بیری کاوە و کردەوەی کاوە مێشکی تاکی ئەمەی داگیرکردووە و هەر تاکێکی خاوەن هەڵوێست بە ئەژدیهاکی جیهانی خۆی، خۆی بە کاوە دەشوبهێنێ. ئێستاش منداڵی دەیان نووسەر و شاعیر و خاوەن هەڵوێستی ئەم نیشتمانە ناوی کاوەیە. هەرچەند ساڵانێکە ئیتر کەس ناوێرێ ئەو ناوە لە منداڵی خۆی بنێ. ئەوەی جێی سەرنجە و نابێ فەرامۆش بکرێ ئەوەیە کە بە هەر دوو مەبەستەکە لە ئوستوورەکەدا کاوەمان پێویستە. چ ئەو بەچوونەی کە دەیهەوێ چینایەتی لە کۆمەڵگادا نەمێنێ و ژیانی یەکسانی دروست بکات، چ ئەو بەچوونەی کە هێشتا نەبۆتە خاوەن دەسەڵات و لە بن سێبەری دەسەڵاتی نەخوازراوی سەردەست دایە و بە لابردنی ئەژدیهاکەک کاوەیەکی پێویستە. دەکرێ لە کۆمەڵگایەک دا کە هەموان دەیانەوێ یەک قەبارە و یەک دیوانیان ببێت، چەندین ئایدیۆلۆژیای تایبەت بوونی هەبێت. بەڵام با ئەوە یەکلا بکەینەوە کە ئوستوورەی نەتەوەیی نابێ لە چوارچێوەی ئایدیۆلۆژیادا بخوێندرێتەوە و دەبێ هەر نەتەوەیەک بە هەموو ئایدیۆلۆژیەکانیەوە لە بن سێبەری نەتەوەیی بوونەکی تایبەتدا کۆببنەوە و ئەم کۆبوونەوەش ناوی لێبنرێ فەلسەفەی نەتەوەیی بوون. بۆ کورد ئەم بیرە دەبێتە فەلسەفەی کورد بوون.

لە ڕستەیەکدا با بڵێین کوردبوون ناو نییە، درووشم نییە، بەڵکوو فەلسەفەیە. ئەگەر نەتەوەیەک لە فکر و زەینی خۆیدا باوەڕی بە خۆی نەبێ و بە بیرکردنەوە و عەقڵیەت خۆی پێناسە نەکا و تەنیا بە

ڕواڵەت و جل و بەرگ و قسە کردنی ئاسایی بە زمانەکەی، خۆی بناسێ، بە دڵنیاییەوە لە شوناسی نەتەوەیی بێ بەش دەبێت و ناتوانێ پێناسەیەکی دروستی لە نەتەوەیی بوونی خۆی ببێت. فەلسەفەی کوردبوون دەخوازێ خاوەنی ئوستوورەیەکی جیاواز لە ئوستوورەی نەتەوەکانی تر لە نەورۆز بین. لەم ئوستوورەیەدا هەموو هەماکان بۆ لای کوردبوونێکی فەلسەفیانەدا دەشکێتەوە و کورد وەک نەتەوەیەکی خاوەن ئوستوورەیەکی بەهێز شەرم لە هیچ شتێکی ئەم ئوستوورە و بگرە هیچ شتێکی دیکەی خۆی ناکات.

د.شەماڵ ئیسماعیل پوور_سەقز

سەرچاوەکان:

ئەی. جی. هابز بام – ملت و ملی گرایی پس از ۱۷۸۰ – مترجم: جمشید احمدپور- ۱۳۸۲ 1 .
فرحناز ابونیا عمران – فریدون – ۱۳۸۷- انتشارات شلفین 2 .
شەماڵ ئیسماعیل پوور – خەمی خاک – ۱۳۹۶ – ناوەندی چاپ و بڵاوکردنەوەی گوتار 3 .
وتاری ئەحمەدی شاملوو لە زانکۆی بێرکلی کالیفۆرنیای ئەمریکا 4 .

دەمامك.. بەختیار محەمەد

ڕاستی تاڵە، زۆر تاڵە؛ بۆیە خەڵك لێی دەترسێن و لێی هەڵدێن. ڕاستی شمشێرە، دەمامك و درۆ لەت لەت دەکا. ئێمەش (لە کۆمەڵگە تەقلیدییەکاندا) چونکە ناتوانین بە بێ دەمامك و بە بێ درۆ بین، بۆیە لێی دەترسێین و لەبەری هەڵدێین.

بە قسە خۆشە و ئاسانە باسی ڕاستی بکەیت و بڵێی ڕاستی و ڕاستگۆیی وەهان و وەها نین و بە شان و باڵیاندا هەڵبدەی؛ بەڵام بە کردار ڕاستگۆبین، ئەوا شتێکی یەکجار سەختە: شمشێرەکەیە، کە دەمامکە ئەستوورەکەت لەت لەت دەکا و ڕووی ڕاستەقینەی خۆت بۆ بە دەردەخا. ئایا تۆ دەتوانی خۆت بیت و ئەو دەمامکە ئەستوورە لەمێژینە و کۆنینەیە لە خۆت دابماڵی، کە هەر لە منداڵییەوە کۆمەڵگە بۆی دروست کردووی و لە ڕوخساری کردووی و کەسایەتی ڕاستەقینەتی پێ شاردووەتەوە؟

ئەم دەمامکە بە چەمکە فرۆیدییەکەی بریتییە لە منی باڵا و لە بەها و داب و نەریتی باوی کۆمەڵگە، کە پێمان دەڵێ ئێمە خۆمان نەبین، بەڵکو ئەوانی دیکە بین. ڕاستییەکەی ئێمە هەم دەبێ خۆمان بین و هەم ئەوانی دیکەش بین. ئازادی و ڕاستگۆیی من بەندن بەم هاوکێشەیەوە: هاوکێشەی دانان بە ئازادی و بە ڕێزگرتنەوە. من ڕێزی تۆ دەگرم و ئازادیت دەپارێزم، تۆش هەمان شت لەگەڵ مندا بکە؛ ئەمە (ئەم هاوکێشە ئاسانە – قورسە) بەختەوەری بە هەموومان دەبەخشێ. ئەوساکەش پێویست ناکا، کە ئێمە شت لە یەکدی بشارینەوە و درۆ لەگەڵ یەکدیدا بکەین و دەمامك بۆ یەك بەکار بهێنین و لە دەرکەوتنی کەسایەتی ڕاستەقینەی خۆمان بترسێین. لەو کۆمەڵگانەی، کە ئازادی (ئازادییەکانی) تێدا بەرقەرار نییە، دەمامکەکانیش زۆر دەبن و ڕاستی و ڕاستگۆییش ئەستەم و دەگمەن دەبن؛ ئەمە (ئەم دیاردەیە، دیاردەی دووڕوویی و دەمامکداریی) هەموو ئاستێکی ژیانی تاك و کۆمەڵگە دەگرێتەوە: سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری، کارگێڕی، ڕۆشنبیریی… تاد.

بەختیار محەمەد

لەنێوان نەخشەی کوردستان و نەخشەی میساقی میللیدا.. ڕەسوڵ بێسکێنی

لەکاتی سەردانە سێ ڕۆژە ڕەسمیەکەی پاپای ڤاتیکان بۆ وڵاتی عیراق و لە کاتی سەردانی پاپا فرانسیس بۆ هەولێر لە فڕۆکەخانەی نێودەوڵەتیی هەولێر لە کاتی پێشوازیدا ئەو پولانەی نمایشکران، یەکێک لەو پولانە وێنەی پاپا فرانسیس و نەخشەی کوردستانی گەورەی بە نیوەناچەی لەسەر بوو، دوای بڵاوکردنەوەی ئەو پولە دەوڵەتی تورکیا لە ئاستی دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆنەوە دژ بەو کارە هاتنە سەرخەت و بەتوڕەیی و بە زمانێکی نا دبلۆماسیانە کە هەر لە خۆیان دەوەشێتەوە، کەوتنە هەڕەشە و سوکایەتی کردن بە کورد و کوردستان و بەرپرسانی هەرێم.

ڕەجەب تەیب ئەردۆگانی سەرۆکی تورکیا بارودۆخی سیاسەتی خۆی باش دەزانێ و بەمەش توشی ترس و دڵەڕاوکێیەکی زۆر بووە، بەتایبەت دوای ئەوەی کۆنگرێسمانە کۆماری و دیموکراتەکان داواکاریان خستەبەردەم جۆبایدن کە گوشاری زیاتر بخرێتەسەر تورکیا، بەهۆی پێشێلکاریەکانی تورکیا کە لەبواری مافەکانی مرۆڤ ئەنجامی داون، بۆیە کاردانەوەی بەرپرسانی تورکیا ئەم جارە تەنیا لە بەرامبەر دەرکردنی ئەو پولە نیە، بەڵکو زیاتر لەوە دەچێت لە هاتنی پاپای ڤاتیکان نیگەران بن، وابیردەکەنەوە سەردانەکەی پاپا جگە لە لایەنی ئاشتی و ئایینی مەبەستی تری سیاسی لە پشت بێت، کە بۆ ئەوان مایەی نیگەرانیە، بۆیە دێن پول و ناوەرۆکەکەی دەکەنە بیانوو بۆ گوشارخستنە سەر بەرپرسانی هەرێمی کوردستان و دەڵێن دەبێ سنووری خۆتان بزانن.
لەکاتێکدا لەم ماوەی ڕابردوودا بەرپرسانی تورکیا خۆیان بەتایبەت ئەردۆگانی سەرۆک کۆمار و وەزیری بەرگری، چەندین جار نەخشەیەکیان بڵاوکردووە، بەناوی نەخشەی میساقی میللی تورکی، لە نێو نەخشەکەدا بەشێکی خاکی هەرێمی کوردستان و ڕۆژئاوای کوردستانیش خراوەتە سەر ئەو نەخشەیە، بەبێ ئەوەی حیساب بۆ ئەوە بکەن ئەوە نیشتمانی کوردە و بێ ئەوەی هیچ سنوور و بەهایەك بۆ سیاسەتی دراوسێیەتی و نێودەوڵەتی دابنێن، ئەگەر کوردستانیشی لێ بەدەر بکەن، خۆ لەڕووی نێودەوڵەتیەوە باکووری هەردوو وڵاتی عیراق و سوریا دەگرێتەوە، کەچی تورکیا وەك سنووری میساقی میللی ئاماژەی پێدەکات و بۆ خاکی خۆی ئەژماردەکات، بەبێ ئەوەی هیچ کەس لە بەرپرسانی هەرێمی کوردستان بۆ تورکیا بڵێت ئەمە خاك و نیشتمانی کوردە و خوا بەنەتەوەی کوردی بەخشیوە و بۆت نیە بەم شێوەیە بێباکانە ڕەفتاربکەیت.
سەرەڕای ئەوەش مایەی سەرنجە حکومەتی هەرێم شەرمنانە لەبارەی بابەتی پولەکەوە ڕاگەیاندووە، ئەمە ڕای حکومەتی هەرێم نیە و تەنیا ڕەشنوسی دیزاینە و حکومەتی هەرێمی کوردستان خۆی ئەم دیزاینەی دروستنەکردووە، تەنیا چەند گرافیستێک و هونەرمەندێک وەک دیاری پێشکەشیان کردووە، وەزیریش بڕیاری چاپکردنی هیچ کام لەو دیزاینانەی نەداوە، چاپکردنی پول چەند ڕێکارو یاسای تایبەت بەخۆی هەیە و پێویستی بە بڕیاری حکومەت هەیە.
هەروەها ئەوەش بەبیر تورکیا دێنێتەوە، ئەوانیش هەڵەیان هەیە، بەڵام حکومەتی هەرێم دەستێکی دڵپاکە و هیچی لێ دەدڵنەگرتوون، ئەوەتا سەرۆکی پارتێکی تورکیا ساڵی ڕابردوو گوتبوی، کەرکوک 82مین و موسڵ 83مین شاری تورکیا دەبێت، ئێمەش هیچ شتێکمان لەوبارەیەوە نەگوت.
لەکاتێکدا تورکیا چەند ساڵێکە سەروەری خاکی عێراق و هەرێمی

کوردستان پێشێل دەکات، کەچی کەس لە بەرپرسانی هەرێمی کوردستان لە گوڵ کاڵتر بە تورکیایان نەوتووە، ئەگەر پێمانوایە خاکی کوردستان مافی ڕەوای نەتەوەکەمانە و بەسەر ئەو وڵاتانەدا دابەش کراوە و بەمافی خۆمانی دەزانین، لەو ڕوانگەیەوە تێدەکۆشین بۆ یەکگرتنەوە و یەکخستنەوەی نیشتمانەکەمان، پێویستە ئازایانە و لێبڕاوانە سەرەتا داوای پاك کردنەوەی خاکی هەرێم لەدەسەڵاتی ئەوان بکەین، ئینجا هەنگاو باوێژین بۆ چەسپاندنی پلانەکەمان، ئەگینا هیچ پێویست ناکا بۆ جوڵاندنی سۆزی هاووڵاتیانی هەرێم ناوەناوە بەهەڵوێستێکی لەم شێوەیە بارودۆخی وڵاتەکەمان بخرێتە‌مەترسیەوە.

زەواجی فاشیزمی سەوز و سپیی بۆ داغانکردن ئێمە.. ئاسۆ جەوهەر

ئەگەر بە پێوانەکانی ئ□نتر□پۆلۆژیای سیاسیی- بێت، لە هیچ جیۆگرافیا و سەردەمێکی مێژوویدا سیستمێکی سیاسیی و رێکخراوی سیاسیی وەک ئەمانەی هەرێمی کوردایەتیی نادۆزینەوە، هەتا بەراوردیی بکەین یان بیچوێنین بەم چەتەگەری□ سیاسییەی کوردستان- عێراق.
خوێند□و□یەکی خێرای ئ□نتر□پۆلۆژیی بۆ ساڵانی دەیەی هەشتا و دەیەی نەوەتی صەدەی بیست-ی هەولێر، باڵەکایەتیی، دهۆک و بادینان بە گشتیی بکەین ئەوا ئەوکات لە رووی ئ□نتر□پۆلۆژیای سیاسیی، ئ□نتر□پۆلۆژیای کولتووریی و ئ□نتر□پۆلۆژیای کۆمەڵایەتیی-ەوە بەراورد بکەین بە ئێستا جەریئتر و لە پێشتر بوون. هۆکاری ئەو گەشەکردنەیش ئەوە بوو کە ئەو کات میللیگەرایی سەرەتایی – کوردایەتیی دانیشتوانەکەی کفت نەکرد بوو، بەڵام ئێستا پاشەکشەیەکی گەورەی کردوە! ئەو ناوچانە بەراورد بە سلێمانیی، کەرکوک و گەرمیان و پشدەر و بتوێن ئەو سەردەمە کەمتر لە نێو هاژوهوژی ناسیۆنالیزمی کوردییدا بوون و دەسکەنە و زگەڕۆ(سکەڕۆ)ییان بۆ بزوتنەوە چەکدارییەکانی ئەیلول و گوڵان و “شۆڕشی نوێ” ناکرد.
هۆکاری ئەم پاشەکشەیەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە، لە نەوەتەکانی صەدەیە رابردو و سەرەتای صەدەیە بارزانییەکان-پارتیی و فاشیزمی سونیی

متوربەکراوی پارتیی، صەدان کردەی تیرۆری سیاسیی و فیزیکییان دژ بەو بزاڤە کۆمەڵایەتیی و سیاسییەنە ئەنجامدا.
ئەمەیش وەک کولتووری تۆقاندن! بە دەستی پارتیی لەو جیۆگرافیایەدا جێکەوت بوو، رێنگەی لە پرۆسەی گەشەپێدانی سیاسیی ئەو ناوچەیە گرت.
تەخوین کردن، سزادان، زییندانیی کردن، تیرۆرکردن! دیاردەیەکی نوێ نییە لە مێژووی بزوتنەوەی کوردایەتیی دا، بەڵکو ئەمە کولتووری ناسیۆنالیزمی کوردیی بووە، بە درێژای ٨٠ ساڵ بە سزادانی نەیارە سیاسییەکانی؛ هەمیشە رەخنەگران و پلوالیزمی سیاسیی نێو بزوتنەوەی رزگاریخوازیی کوردستان، کوردایەتیی تەشقەڵەی پێکردوە و کردویەتییە قەچی قوربانیی بە عەمالەتە ئیقلیمیی و نەودەوڵەتییەکان.
ئەو ژینگە کۆمەڵایەتیی و دەروونییەی کەسایەتیی کوردایەتیی تێدا پێگەیەندراوە، هۆکاری سەرەکیی بووە بە ئەوەی کەسایەتیی سۆسیۆپاتی کوردایەتیی تێدا چێ ببێت، بۆیە هەمیشە پێشلی هەموو مافەکانی مرۆڤی کۆمەڵگەکەی کردوە و تەنانەت دەزی کوردی بە ئایدیۆلۆژیای ناسیۆنالیزم لە هەڵەت-ەتە ترسناکەکاندا رەتاندوە.
کوردایەتیی لە روانگەی ئەنترۆپۆلۆژیا=ئەنترۆپۆلۆژیا=مرۆڤناسیی-سیاسییەوە ئەگەر تەتەڵەی بکەیین، ئەوا لە نێو هیچ رێکخراوەکی سیاسییدا هاوشێوەکەی نادۆزیتەوە بەراوردی بکەیت کە چەندە کولتووری شکاندنەوە و تێکشکاندن و لاقەکردنی مرۆڤی کردوە؟! لە نێو قەڵەمڕەویی فاشیی ترین رژێمی ناوچەکەدا کە فاشیزمی سەوزە - موتوربەی ناسیۆنالیزمی تورکیی و ئیسلامیی سوننییە- نەیارە سیاسییەکانی و ئەندام پارلمان بە شێوەی چەتەیی و سەرسەرییانە لەلایەن بەڕەتەچییەکانییەوە خەڵتانی خوێناکرێت!

ئەوەی دەردەکەوێت، لە کایەی سیاسییدا بەشێک لە هێزە سیاسییەکانی هەرێمی کوردایەتیی وەک مەحمود بەرزنجیی بە بیانووی فاشزمی سوننیی و نەقشبەندیی و بازرگانیی چەتەیی، رەدوی فاشیزمی ئاکەپە کەوتوون و لە پراکتیکی سیاسییدا لە تورکیاوە بە باکووری سوریا و باکووری عەراق فاشیزمی سەوزی سوننیی تورکیی و فاشیزمی سپیی کوردایەتیی زەواجیان کردوە بە چەوساندنەوە و کوشتاری گەلانی تورک و کورد و عەرەب و پێکهاتەکانی تر.
فاشیزمی ئاکەپە لە کایەی نەوخۆیی، ناوچەیی و نەودەوڵەتییدا گورزەکی گەورەی سیاسیی، دیپلۆماسیی و ئابووریی و عەسکەریی بەرکەوتووە و کوردایەتییەکەی بارزانییش دەیەوێت ریسواییە ناوخۆییەکەی باشارێتەوە و دەن بە بزر(ون)کردنی ئەو شکستانە، بە تیرێک دوو نیشان دەپێکن! لە ئەنادۆڵ ناسیۆنالیزمی تورکیی و لە

کوردستان ناسیۆنالیزمی کوردیی پێکدا هەڵدەپژێنن.

هاوڵاتیانی کوردستان شەریان ناوێت.. ئەحمەد رەجەب

ئەرێ کێکردنەوەی هێز زەنگی شەرێکی خوێناوی نییە پارتی دیموکراتی کوردستان (پدك) نیازی وایە خۆی بکات بە جێگرەوەی گەلی کوردستان و هەموو شتێك ئەو بریاری لە سەر بدات، راستە پدك گەورەترین حزب بوو لە هەڵپژاردنی پێشوو بەڵام ئەوە تا سەر نییەو دوور نییە لە هەڵپژاردنی داهاتوو قەوارەی زۆر بچوك بێتەوە بۆیە هەر لە ئێسادائەیەوێت لە گەڵ جزبە شیعەکان هاوپەیمانی درۆست بکات و رێیش بە هیچ حزبی کوردستانی نادات.

پارتی ژمارەیەکی زۆر هێزی پێشمەرگەی بردوەتە سنوری ناحیەی قەسرێ هاوشێوەی جولە پێکردنی هێز بۆ زینی وەرتی وشوێنی ترو ئەو هێزانە بۆ گەلە کۆمەکییە دژ بە پارتی کرێکارانی کوردستان (پکك) و حکومەتی تورکیا نایشارێتەوەو پشتگری لە سەروی عێراق ئەکات و مەبەستی کوردستانە و بۆ (زانیاری و ئاگاداری دوژمنان قەت ناوی هەرێمی کوردستان ناهێنن بەڵکو ئەڵێن سەروی عیراق هەر وەك بەعسییە شۆڤنیستەکان ئەیانوت شمال العراق).
نابێت رۆژێک لە رۆژان رژێمێکی خوێنرێژو سەرکوتکەری خەڵکی سڤیل و بێ تاوان لە بیر بکەین و، تورکیا هەموو کات بە ئاگرو ئاسن وەڵامی هاوڵاتیان و پرسەکانی کوردی داوەتەوەو، سەرەرای پێشێلکردنی تەواوی پرەنسیپەکانی مافەکانی مرۆڤ و، تەواوی یاساکانی رەچاوکراوی جیهانیی سەبارەت بە مافە سەرەتاییەکانی مرۆڤ ژێر پێ خستووەو، کەس نەیتوانیوە بەرگری لە مافی هاوڵاتیبوونی خۆی بکات تورکیا هەرچی کاری خراپە هەیە لە گرتن و کوشتنی بە کۆمەڵی دانیشتوانی دێهات و شارەکانی باکوری کوردستان و روخاندن وتێکدانی خانوو وتەختکردنیان لە گەڵ زەویداو سوتاندنی باخ و دارو پووش و کوشتنی مەروماڵاتی هاوڵاتیان ئەنجامداوەو بەوەش نەوەستاوە چەندین شوێن و شاری لە رۆژئاواو باشور کوردستان داگیرکردووەو ئەوەش حاشا هەڵنەگرەو بە بێشك لایەنێکی خۆجێی (محەلی) یارمەتیدەری بووەو

سەرانی دەوڵەتی تورکیا نایشارنەوەو پێشنیاریان بۆ هەرێم کردووە بەرامبەر بە هاریکاری و چاوساغی و کۆکردنەوەی زانیاری لە سەر (پ،ك.ك) یارمەتی هەرێم لە رووی ئابووری و داراییەوە ئەدەن و، بۆ گەیشتن بە مەرامە چەپەڵەکانی داواشیان لە عێراق کردووە لە رووبەروو بوونەوەی (پ.ك.ك) هاوکاریان بکات.

بەردوومانکردنی ناوچە سنوریەکانی باشوری کوردستان لە لایەن فڕۆکە جەنگییەکان و تۆپخانەکانی تورکیا لە ناو خاکی کوردستان بۆ ڕۆژی و سوکایەتییە بە گەل و نیشتمان و، هەرلایەنێک ئەگەر بەو بەردومانکردنە بدات ئەوە بەشک خیانەتێکی نەتەوەییە و جێی ریسواو شەرمەزارییە و، لە راستیدا بەردەوامی ئەو بەردوومانانە بە هەموو شێوەیەکانی کارێکی نارەوا و نامرۆقانەیە و ئاسایشی وڵات و خەڵکی گوندەکانی خستوەتە مەترسییەوە بە جۆرێک ناتوانن لە شوێن و زێدی باوباپیرانی خۆیان بە ئارامی بژین و، ئازادانە بەردەوام بن لە کاری رۆژانەیان وەک: کشتوکاڵی و بەخێوکردنی ئاژەڵ و هەنگ و بایخدان بە باخ و رەزەکانیان.

دۆژمنانی گەلی کوردو کوردستان لە مێژەوە تەراتێن ئەکەن و بە ئارەزوو سەربەستانە بەناو شارەکانی کوردستان هاتووچۆ ئەکەن و، وەك بڵێت ئەم خاکە هی ئەوانەو، خۆیان کردووە بە خاوەن دەسەڵات و حوکمرانی ئەو خاکەی داگیریان کردووەو ، بووەتە بریار بەدەستی ناوچە داگیرکراوەکان و زۆر لووتبەرزانە ئەروانن خەڵکی ئەم وڵاتەو، وا دیارە لە بن هەنگڵیان چەندین نەخشەی گڵاویان شاردووەتەوەو، کەمە کەمە ناچار ئەبن ئاشکرای بکەن و ئەو کەسانەش پشتگیریان لێئەکەن سەرشۆرانە نەخشەکانیان جێبەجێ ئەکەن و تا ماون بە زەبوونی و ژێردەستەیی ئەژین و ، بوونی پەیوەندی لە نێوان هێزەکانی تورکیای داگیرکەرو هەرهێزێکی تر ترسی هەیە لە سەر سەروەری نیشتمان ومافە رەواکانی گەل و لە باتی سەرکۆنەو ریسواییکردنی تورکیای داگیرکەر سەرۆکی حکوومەت ستایشی هاوکاری حکوومەتی تورکیای ئەکات.

جێی شەرمەزارییە بەرپرسانی کوردستان هەر لە سەرۆک هەرێم و سەرۆک حکومەت بە ئاشکراو نهێنی سەردانی تورکیا ئەکەن و، پێشوازی لە بەرپرسانی تورکیاو شاندو هەواڵگیرییەکانی بە گەرمی ئەکەن و، نەخشەکانی تورکیا بە فەرمانی ئەوان جێبەجێ ئەکرێن و، مەبەستی سەرۆکی تورکیا کۆنترۆڵ کردنی خاکی کوردستانە و، بەرپرسێکی حکومەت لە باتی ئەوەی تورکیاو هێرشەکانی ریسواو شەرمەزار بکات، پاساو ئەهێنێتەوەو، رووی تورکیا سپی ئەکات و ئەڵێت:

(ئەو کردەوانەی پەکەکە ئەیکات نە لۆژیک، نە ویژدان قبوڵی ناکات) و، وادیارە (ئەوەی تورکیا ئەیکات جێی قبوڵە) و، پێشتر بەرپرسە باڵاکانی هەرێم و حکومەت چەندان جار ئەیانوت : ئەبێ میوانەکان، مەبەست پەکەکە) یە برۆنە دەرەوەو ئێستا پشتیان به رێکەوتنێك بەناوی شەنگالە بەستوەو زۆر دەخۆشن کوردو هێزە کوردستانییەکان لە شەنگالە دەربکرێن بەڵام دانیشتوانی شەنگالە دژی ئەو رێکەتنە وەستاون و تورکیا راشکاوانەو بە بەرچاوی دنیاو بێ شەرمانە ئەڵێت ئێمە شەنگالە ئەگرین و کەمپی مەخموریش تێکوپێك ئەدەین.
بەرپرسانی حکومەتی کوردستان هیچ هەڵوێستێکیان بەرامبەر بە دەستدرێژییەکانی تورکیاو بوونی ــ 30 ــ بنکەی سەربازی بە تۆپ و هەلیکۆپتەرو تانك و چەندین چەکی مۆدێرن نییەو، هەموو کات بەرپرسانی حکومەتی کوردستان دەموچاوو روخساری داگیرکەران سپی ئەکەن وپاساو ئەهێننەوە گوایە گریلاکانی (پ.ك.ك) بوونەتە هۆی پەلکێشی سوپای دەوڵەتی تورکیا بۆ ناوخاکی کوردستان و، لەم بارودۆخە دژوارەدا خەڵك لە نیازی دەوڵەتی تورکیا بۆ داگیرکردنی خاکی باشوری کوردستان ئەترسێت.

کردەوەکانی دەوڵەتی تورکیا دەست درێژییە بۆ سەر سەروەری خاکی هەرێمی کوردستان بە گشتی و دەڤەری شنگال بە تایبەتی و دەستتێوەردانە لە کاروباری ناو وڵاتێکی ترو ئەمەش پێشێل کردنێکی ئاشکرای یاسا و رێسا نێودەوڵەتییەکانە و، بۆیە پێویستە هەموو خەڵکی بە شەرەف و مرۆڤدۆستانی ئازادیخوازی دونیا ئەو دەستدرێژییە بۆ سەر خاکی هەرێمی کوردستان ریسواو شەرمەزار بکەن و، پێویستە حکومەتی هەرێمی کوردستان سنورێک بۆ ئەو دەستدرێژیانەی تورکیا دابنێت و چیتر رێگەی پێ نەدرێ بۆ ئارەزووی خۆی لە ناو خاکی باشوری کوردستان تەراتێن بکات.

بەڵێ ، لە بەرامبەر کارە قیزەونەکانی تورکیا پێویستە خەڵکی کوردستان و، ئازادیخوازان و هەموو دڵسۆوانی گەل و نیشتمان بێنە دەنگ و ، ئەو کارە ملهورانەی تورکیا ریسواو شەرمەزار بکەن و، رێگە بە شەری کوردکوژی نەدەن و، وڵاتەکەمان بپارێزین و، ئەرکی حکوومەتی هەرێمی کوردستانە هەڵوێستی بتەوو تەواوی هەبێت لە ئاست پاراستنی هاووڵاتیانی کوردستان و ئاسایشیان و، لێرەوە داوا لە حکوومەتی هەرێمی کوردستان ئەکرێت دۆسیەی دەستدرێژییەکانی تورکیاو بۆردومانکردنی خەڵکی سڤیلی بێ تاوان و، خاپور کردنی دێهات و، سوتاندنی پوش و دارستان وباخەکانی وڵاتەکەمان بگەیەنێتە نەتەوە یەکگرتووەکان و، بە فەرمی سکاڵا بەرامبەر بە تورکیا تۆمار بکات

و، هاوکات داوا لە پارت و لایەنە سیاسییەکانی کوردستان ئەکرێت هەڵوێستی راشکاوانە بەرامبەر بەم تاوانانە دەربڕن و ئەم تاوانانە ریسوا بکەن کە بەرامبەر بە گەل و نیشتمان ئەکرێن.

12/3/2021

مرواریيەکانی ئێوین.. تێکست: ستیڤان شەمزینی

مرواری یەکەم

لە بەردەم پەنجەرەی تەڵخی چاوەڕوانیدا
شەوێ هەنارییەکانم ئەخەمەوە
ساتێ کریستاڵییەکانم لەنێو لاپەڕەکانی تەمەندا
هەپروون هەپروون ئەبێ

ژنێک لە رەنگی فریشتە و لە نەژادی هەنار
قوم قوم تەڕیی خەیم دادەتێ
نیگا سارد و سڕەکانی دەم
بەزەردەخەنەیەکی مۆنالیزایی گەرم ئەکاتەوە

موزیکی دەنگت، خۆشترین سەدای فلووتێکە
شنەبای بەهەشت هەناوەتی
لەو سپێدە دڵتەنگەدا هاتیت
لە مەعبەدی تەنهاییدا گەشەگیرانە ئەتلامەوە

لەگەڵ کزەبایەکی پاییزی
بەچرپە باسی حکایەت و جوانی تەمان ئەکرد

هەورێک گوێی لێبوو، لە حەژمەتا توایەوە
نم نم باران بەسەرماندا باری

چیتر ناڕوانمە ماڵی شەو و
سەرەتا تکێی ئەستێرەکانیش هەژمار ناکەم
ئەزانم شەو چەند تاریکیش بێ
خۆری تۆ لەرۆژهەڵاتی مندا هەڵدێتەوە

چاوەڕوانی ئەو رۆژەم پێمبڵێی وەرە
گوێ لەم سترا نەی عەشق بگرە
ئەو گۆرانییەی هەموو سروشت
لەگەڵ خۆیدا پڕ ئەکات لە پرشنگ

وای لە من لە چاوەکانمەوە عەشق ئەبارێت
لە دڵیشمەوە دڵۆپە فرمێسک
وای لە تۆ بۆنی ماچی منت گرتووە
تک تک ئاونگ لەسەر لێوت ئەنیشێ

لە رووباری حەزەکانتا سەوڵی پ□ککگەیشتن
لە هاژەی شەپۆلێکدا لێ ئەدەم
ئاوەسەری گیانم، لە شەختەترین رۆژی تەمەنما
گوڵە نیلوفەر دەرئەکات

شیعرەکانم رەنگ و بۆنی تۆیان گرتووە
سێتارەکەشم ئاوازی شێتی ئەژەنێ
کڕێوەی ئارەزووەکانم لە نێو نازی
مەمکە پشکۆییەکانتا خامۆش ئەکەمەوە

ئەمەوێ خۆرێک بم لە شەوەزەنگەکانتا

سەدات بم کە بێدەنگی داتدەگرێ
تۆش خوێنی دەرمارەکان و
ئاوەدانی بە جۆشی نێو رۆژانی تەنهاییم بە

ئەو شەمەندەفەرەی هەرگیز ناگاتە جێ.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

ڕۆژە بابردوەکان،،
خەمەکانی پێچایەوە،،
تا بیباتە ویستگەیەک،
چۆڵ و وێرانە..
شوێنێک لە تابلۆی چاوەڕوانی،،
هەرگیز نە خەیاڵێک..
خەونێک،،
هیوایەک،،
ئەو جێی ناهێڵی..
بەڵکو ساتەوەختێ..
شەمەندەفەرێ،،
درەنگانێ،،
تا دوا مەنزڵگەی..
عیشقی بەرێ،،
مەلە وەرزیەکانیش..
لە دوا شەقەی باڵێ،،
دێڕە شیعرێکی کۆچیان
کێشا لە ئاسمانێ،،
هەڵواسراو ،،
بە تابلۆی ئازارێ،،
نە فرمێسکی پێڵوی هەورێ،،

نە پاشماوەی جێماوی ..
کازیوەیەکی درەنگانێ،
نە گەڵا وەریوەکانی …
پەلو باڵی دارستانی پایزێ،،
ئەندێشەی گەڕانەوەی..
کۆچەرێ دێنێ،،،،
چرپەیەک ،،
وەک زەنگێکی دووری کەنارێ،
بە گوێیدا ئەزرنگێنێ،،
شەمەندەفەرەکان،،
هەر گیزا و هەرگیز،،
ناگەنە جێ…
تۆش لە ژوری خۆتا،،
وەک پاڵەوانی ئەفسانەی …
عیشقی ناکام،،
با خەوێکی دوور،
چاوەکانت لێکنێ،،
تێبڕوانە،
ژیان هێڵە ئاسنینێکی چۆ□□،،
تەماوی و دوور،،
دڵەکانیش شیعری پەرشو پڵاون..
بایەکی بێهودە،،
دەیانباو دەیانهێنێ،،
مر□ۆ□کانیش..
فارگۆنی چۆڵن..
بێ سەرەتاو کۆتا ،
گێژەنەی کات،،
بەرەو تونێلی نادیار،،
ئەیانهێنێ،،
لەم چۆڵەوانی ژینە، ئازیز،،
هیچ شەمەندەفەرێ،،
ناگاتە جێ،،
باشترە تۆ ، ڕێیەکی تر..
بگریتە بەر،
دارستانێکی تەنیا..
هەناو تەم و مژ،،
جەستەی تەزیوت..

لـە ئامێز بگرێ،،
شەمەندەفەرەکانی زەمەنێکی ،،
بەسەرچوو،،
هەرگیزاو هەرگیز ..
ناگەنە ویستگەی…
هیچ ڕۆحێ…
با لەم تەنیاییـە ئەبەدیە،ئازیز…
کزە بایەکی ئێوارە،،،
دڵت بلاوێنێ،،
جانتا سەوز و کڵاوە سپیەکەت ،،
هەڵگرە ،ئازیز،،
چونکە هیچ شەمەندەفەرێ،،
ناگاتە جێ،،
با هەنگاوە جێماوەکانت،،
بەرەو ژورە تاریک وتەزیوەکەت ،،
پێهەڵگرێ،،
چونکە نە ئەمشەو،،
نە سبەی شەو،،
نە شەوانی دواتر،،
هیچ شەمەندەفەرێ،،
ناگاتە جێ،،
دڵنیابە ئازیز،،
نە شنەبایەکی دڵشکاوی پایز،..
نە هەورە چاو تەڕەکانی..
کازیوەیەکی ئەرخەوانی درەنگانە،،
هەواڵی کۆچەڕێکت ..
بۆ ناهێنێ،،
دوا نامەی ماڵئاواییش بدڕێنە، ئازیز..
زۆر دڵنیابە،
نە سبەینێ،،
نە وەرزێکی سەرابی تر..
نە ساڵانی تەنیایی تر،،
هیچ شەمەندەفەرێ،،
ناگاتە جێ
وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری نەمساوی
(Martin Winkler)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

بیر□و□ری و ئەگەرەکانی تەواوەتی لە گێڕانەوەدا.. شاخەوان شۆڕش

نووسینەوەی بیرەوەریی لە سێ دەیەی ڕابردوودا شوێنێکی تایبەتی لە کتێبخانەی کوردیدا لە کوردستاندا بۆخۆی گڕداوە، وە بیرەوەری پێشمەرگە دێرینەکان و کەسایەتییە سیاسیەکان بەتایبەتی توانیوویانە سەرنجی خەڵک ڕابکێشن، وەکو ڕابردووی گەلی کورد تەژییە لە تراژیدیا و بەسەرهاتی جەرگبڕ، کە بەجۆری جیاواز و بەنیوەچڵی بیستراون یا بەشارەاوەیی ماونەتەوە و خەڵک تامەزرۆی زانینیانن. لەبەر گرنگی ئەم لقەی ئەدەبی سیاسی بەپێویستم زانی هەروەستیەک لەسەر ئەم چەمکەی “بیرەوەری” و ئەگەرەکانی تەواوەتی لە گێڕانەوەدا بکەم.

بیرکەوتنەوە پێویستی بە ژیاندنەوە هەیە تاکو ببێت بە بیرەوەری، دەکرێ کەسێک ڕابردووی لەبیر بێت و بەوردی لەبیری بێت ڕووداوێک چۆن بووە، فڵان چی گوتووە و چی کراوە، ئەگەر ڕووداوەکە زیندوونەکرێتەوە ئەوجا چ لەڕێگەی نووسینەوە یا گێڕانەوەی زارەکیەوە بێت، ئەوا ئەم بیرکەوتنەوەیە زیندووناکرێتەوە و نابێتە بیرەوەری. لەمبارەدا بیرەوەری لەخودی کەسدا بەزگماکی سەردەنێتەوە و هەرگیز نادرکێندرێت. وەکو کۆمەڵناسی ناودار سۆوەن کیەکەگۆ Søren Kierkegaard پێیوایە دەکرێ ڕووداوێک زۆر بەوردی لەبیرمان بێت بێئەوەی بیگێڕینەوە. بۆیە ئەو “بیرکەوتنەوە” و “بیرەو□ی” بەڕوونی لەیەکتر جیادەکاتەوە.

بیرەوەریی خود Biography یا مێژووی ژیان؟ لە بەرایی مێژووی سەرھەڵدانی بیروهزری ئایینییدا گێرانەوە بیستراون و پشتاوپشتیان پێکراوە، هەندێ نووسراویش هەن کە گوزارشت لە ژیانی پێغەمبەرەکان دەکەن، بۆنمونە وەکو گوزارشتی ژیانی عیسا لە ئینجیلدا. بیرەوەری خود دواتر هاتووە و دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی چوارەمی پاش زایین کە ئەویش وەکو دەگوترێت کتێبی دانپێنانەکەی ئۆگستینە. دیارە جیاوازی هەیە لەنێوان بیرەوەری و مێژووی ژیاندا، چون بیرەوەری پەیوەندییە لەنێوان یاداشتکەر و بابەتدا، هەرچی مێژووی ژیانە

پەیوەندیی لەنێوان یاداشتکەر و نووسەردا. نووسینی مێژووی ژیانی کەسێک لەزۆربەی بارەکاندا لەلایەن نووسەرەکەوە یاداشت دەکرێت. مێژووی ژیانی کەسێک لە دیدێکی کۆکەرەوەی هاوبەشی تەواودا دەنووسرێتەوە. بەڵام دەکرێ بیرەوەری خود تەنها جەخت لەسەر چەند قۆناغێکی ژیانی کەس بکاتەوە و لێی بدوێت. هەردوو جۆر بەگومان گرنگیان هەیە، بەڵام بیرەوەری خود کە ڕاستەوخۆ لەلایەن کەسەکە خۆی دەنووسرێتەوە زانیاری و بەسەرهاتەکان ڕاستەوخۆ دەگەیەنێت. باش یا خراپ کەسەکە خۆی لێی بەرپرسیارە. ئەگەر نووسەرێک مێژووی ژیانی کەسێک بنووسێتەوە، ئەگەری بارگاویبوونی مێژووی ژیانی کەسەکە بەبیروهزری نووسەرەوە هەیە. دیارە دەکرێ هەوڵی شێواندنی بەسەرهاتەکان لەهەردوو جۆردا بەئاگایانە یا بێئاگایانە هەبن. وەکو کتێبە ئایینی و مێژووییەکان مشتوومڕ و دیباتی زۆریان لەمبارەیەوە دروستکردووە.

بیرەوەریی خود دەکرێ بە جۆری جیاواز بخرێتەڕوو یا سوودی لێوەربگیرێت، بەجۆرێک لەنێوان نووسین لەشێوازی ڕۆمانەوە تاکو ئامۆژگاری، ڕێپیشاندانی ڕێچکەی ژیان یا بەدۆکومێنتکردنی ڕووداودا جووڵە بکات. لە نووسینەوەی بیرەوەرییدا نووسەر خۆی بڕیاردەرە لەوەی دەقەکە گرنگیی بەچ لایەنێکی ژیان یا بە چ بوارێک دەدات. لایەنە ئەدەبی و کەلتورییەکان، کۆمەڵایەتی و پەروەردەییەکان، ئایینییەکان یا مێژوویی و سیاسییەکان، هەر بوارێک لەم بوارانە دەکرێ گرنگی تایبەتیان پێبدرێت. هەروەها نووسەر خۆی بڕیاردەرە لەوەی چ ڕێژەیەک بەخۆی دەدات، ئایا نیازی ئەوەیە ڕۆڵی خۆی لە ڕووداوەکاندا بخاتەڕوو، یا ئەزموونی ژیانی خۆی لە بەتەی گۆڕانەوەیەکی ئامۆژگاریئامێزدا بخاتەڕوو، یا ڕاستییەکان لە سەردەمێکی دیاریکراودا بخاتەڕوو، یا گوزارشتێکی ئەدەبیانەی بەسەرهاتەکانە بەئەوەی هەندە جەخت لەسەر خاڵە ورووژێنەرەکان و دیبەتئامێزەکان بکاتەوە، وەکو نووسینی بیرەوەریی بەگوزارشتی پێشناویی و زمانی پاراوەوە بەگومان سەرنجڕاکێشە و خوێندنەوەی بە گەلە لە خوێنەران بەچێژە. دەکرێ لای نووسەر گرنگبێت لە خود و تێپەڕینی کەسایەتی خود وەکو پرسەیەک بە قۆناغە جیاجیاکاندا لەدیدێکی دەرونی تایبەتەوە قووڵبێتەوە و بدوێت، لەلایەنی ئەزموون و تاقیکردنەوە ئینتیم intimate (تایبەت و کەسیی) و کەسییەکانەوە قووڵبێتەوە، کە تیایدا دانپێنان و پەشیمانی، خۆشەویستی و کردارە تایبەتە ئینتیمەکان، کێشە دەروونییەکان دەکرێ گرنگیان پێبدرێت، وەکو بەنموونە قووڵبوونەوەی فەیلەسوف و کۆمەڵناس ڕۆسۆ Rousseau کە بەجۆرێکی بێهاوتا لەسەردەمی خۆی لە بابەت و کێشە دەروونی و

کەسییەکان ل□ بەرڕۆشنایی ئازادیی سروشتی مر□ق ل□سایەی مەرج و سنورەکانی ئایین و کۆمەڵگەدا قووڵدەبێتەوە، بەجۆرێک کەوا تا ئەمڕۆ جێگەی سەرنجی شارەزایانە.

ئەگەر نووسینەوەی بیرەوەریی جەخت لەسەر ژیانی تایبەتی کەس و بابەتە ئینتیم و دەروونی و کەسییەکان بکاتەوە، لەمبارەدا بیرەوەریی گێرانەیەکی کەسیی تایبەتە لە جیهانی تایبەتی خوددا، گرنگی بە ئەزموونی خود لەژیاندا دەدات کە تەنها ئەو کەسە خۆی لێیان ئاگادارە و بۆ خوێنەریان یاداشت دەکات. نووسەر خۆی سەرپشکە لەوەی تاچەند لە نهێنی ژیانی تایبەتی خۆی قووڵدەبێتەوە و یاداشتیان دەکات. بەڵام ئەگەر مەبەست لە نووسینی بیرەوەریی خستنەڕووی ڕاستیەکان سەبارەت بە ڕووداوەکانی نێو کۆمەڵگە بێت، ئەوا مەرج و داواکارییەکان زیاترن. لەمبارەدا دەکرێ نووسەر هەوڵی جۆرێک لە بەدەکومێنتکردنی ڕووداوەکان بدات، ئەوەش مەرجەکانی بێلایەنی لە گوزارشتدا لەدیدی جیاوازەوە دەخوازێ کە کاریکی ئاسان نییە. بۆنمونە خوێندنەوەی بیرەوەریەک یا چەند بیرەوەریەک یەکسان نییە بە زانینی ڕاستیەکانی ڕابردوو وەکو خۆی. تێگەیشتن لە ڕاستییەکان کارێکی سەختە، چونکە لەناکۆکیەکاندا مرۆڤەکان دەکرێ تێگەیشتنی جیاوازیان لەسەر ڕووداوێک کە خۆیان ڕاستەوخۆ بەشداریان تێدا کردووە، هەبێت.

بوونی بیرەوەریی یا مێژووی ژیان بێگومان گرنگە چونکە بەردەوامی ژیان پێویستی بەگەڕانەوە بۆ دواوە هەیە، گرێکوێرە کۆمەڵایەتیەکان لە گەلێ باردا دەگەڕێنەوە دواوە بۆ دەستکەوتنی وەڵامی ئارێشەکان. زانینی ڕاستییەکان هەمیشە بە جۆرێک لە دەستکەوتنی وەڵامی هەندێ پرسیاری بێوەڵام دەبیندرێن، دەکرێ وەکو هەنگاوی بەرەوپێشەوەچوون ببیندرێن و وەکو داینەمۆی بەردەوامیی خۆیان بنوێنن. بەڵام ئەگەر بەچاوی ڕەخنە سەیری بیرەوەری و مێژووی ژیان بکەین دەکرێ بیرەوەری یا مێژووی ژیانی کەسایەتییەکی ناودار شێواندنی ڕاستیەکان بن و لەبارێکدا گەیاندنی گێرانەوەکان نادروست بن. پەیدابوونی گرنگیی و واتاداریی ئارەزوو و بەرژەوەندییەکان گرنگبوونی گێڕانەوەیان وەپێشخستووە، وە لەگەڵ دەرکەوتنی نووسینەوەی بیرەوەریەکانەوە دیاردەی بەکارهێنانی گێڕانەوە بەپێی ئارەزوو و بەرژەوەندییەکان کەم یا زۆر هەبووە. لەکۆندا لەزۆربەی بارەکاندا گێرانەوەکان لەلایەن کەسانی خاوەن دەسەڵات یا دەسەڵاتی سەرکەتوو و براوەوە بووە، بۆیە گێرانەوەکان بەپێی ئارەزووکانی دەسەڵاتدار یا لەبەرژەوەندیی لایەنی بادەستدا نووسراونەتەوە یا هەڵبەستراون.

بەگومان زاڵیی ئەم جۆرە نووسینەوە و گێرانەوەیە کاریگەریی لەسەر ڕەوتی ژیانی کۆمەڵگەدا هەبووە، بەهەمانشێوە کاریگەریی لەسەر جۆری تێگەیشتنمان بە مێژوو و ڕووداوەکان نواندووە. ڕەوتی دژ بە گێڕانەوە زالە و باوەکان لەشێوەی جۆراوجۆر سەریان هەڵداوە بەنمونە دامەزارندنی لێکسیکۆنی ئەلتەرناتیف لەلایەن گروپێکی چەپەوە لەبەرئەوەیە کەوا ئەوان پێیانوایە دەبێ کۆمەڵگە لەم گێرانەوە ساختە و نادروستە دوورکەوێتەوە کە لەبەرژەوەندی لایەنی براوە، یا دەسەڵاتداران و سەرمایەداری نووسراونەتەوە، بۆیە پێویستە گێڕانەوە دروست و ڕەخنەگرەکان لەشوێنیاندا دابندرێن. پێویستە سەرنجی ئەوە بدەین کە ئەگەر شێواندنی ڕاستیی ڕووداو و بەسەرهاتەکان لە بیرەوەریدا یەکسەرە بن، لە مێژووی ژیاندا دووسەرەن، وەکو لە بیرەوەریی خوددا نووسەر ڕاستەوخۆ گێڕانەوەکە دەگەیەنێت، ئەگەر هەڵبەستن و شێواندن لە گێڕانەوەکەدا هەبێت ڕاستەوخۆ لەلایەن نووسەرەوە ئەنجام دەدرێت. بەڵام لە مێژووی ژیانی کەسێکدا کە ڕووداو و بەسەرهاتەکان بە نووسەرێک دەگێڕێتەوە، ئەگەر کەسەکە بەمەبەست یا بێ مەبەست بەسەرهاتێک بشێوێنێ، ئەوا دەکرێ لەلایەن نووسەریشەوە بەشێوەیەک لەشێوەکان شێواندن و هەڵبەستن ڕووبدات. هەروەها ئەگەر لە نووسینەوەی مێژووی ژیاندا پشت بەسەرچاوەی لایەنگر و سۆزدارانە ببەسترێت، بەهەمانشێوە ئەگەری شێواندن و هەڵبەستن زۆرن.

لەلایەکیتر پێویستە ئاگاداری ئەو ڕاستییە بین کەوا ڕووداوەکان لەگەڵ هەڵکشانی تەمەندا بیرکەوتنەوەیان سەختتر دەبێت، وردەکارییەکان گرنگیان کەمتر دەبێت، وە زیاتر چەقی بابەت بەگرنگیی دەمێننەوە کە تەمەنی ئەویش پەیوەستداردەبێ بە توانای ئەوانەی دەیگێڕنەوە یا دەکرێ بیگێڕنەوە. بیرەوەری لەمبارەدا وەکو بەردەکی گەسپی وایە کە لەگەڵ بارانی ساڵاندا دادەڕووشێت، وردە وردە توانا و ڕەنگ و ڕوخساری دەگۆڕێت. بۆیە گێڕانەوە جگەلە شێواندنی بەمەبەست، سروشتیانە بەرەوڕووی کێشەی بیرچوونەوەش دەبێتەوە.

لەڕووی مێژووییەوە بیرەوەریی کە وەکو لقێکی ئەدەبی سەیری دەکرێت بە دینی کریستیانی دەبەسترێتەوە و دەگوترێت یەکەم بیرەوەری کتێبی دانپێنانە، کە لەلایەن قەشەی کرستیان ئۆگوستین Augustin(یا ئۆغستینەس کە بەزمانی عەرەبیش هەیە) لەنێوان ساڵانی ٣٩٧-٣٩٨ پاش زایین نووسراوەتەوە. دوای ئەوە گێڕانەوە ئایینییەکان نووسراونەتەوە و نووسینیان لەسەرکراوە. لەهاتنی سەردەمی

ڕۆشنگەریدا لەگەڵ گەشەسەندنی بیروهزری سیکولاریدا لەبارێکدا توێژێک لە ڕۆشنبیرانی ئەو سەردەمە گرنگی بە هۆشمەندیی مرۆڤ دەدەن و ڕەخنە لە تێگەیشتنە دۆگمی و ئایینییەکان دەگرن، لە قاوغی کۆنەپارێزیی و ناهۆشمەندی چەقگرتوو دەردەچن، کەلەلایەن خۆیەوە کاریگەری لەسەر تێگەیشتنی کەسەکان لە گێڕانەوەی ڕابردوودا دەنوێنێت. بەمشێوەیە بیرەوەریی دەچێتە ئاستێکی دیکە، مرۆڤ لە قاوغە داخراوە دینییەکە دەردەچێت و سەبارەت بە خۆی دەدوێت، ئەوەش لە بیرەوەریی هونەرمەندی پەیکەرتاش بینڤینوتۆ سیلینی Benvenuto Cellini لە نێوان ساڵانی ١٥٥٨ – ١٥٦٦ دا دەبیندرێت. بەمشێوەیە هۆریزۆنتی گێڕانەوە وردە وردە فراوانتر دەبێت. فەیلەسوفی سویسری-فەرەنسی ناسراو جان جاک ڕۆسۆ Rousseau لە کتێبی دانپێناندا کە لەساڵی ١٧٦٤-١٧٧٠ دا نووسراوەتەوە، لەوێدا مرۆڤ وەکو پرۆسە دەبیندرێت، لەهەستی کەسی قووڵ دەبێتەوە، ڕەخنەدەگرێت و سنورەکان دەبەزێنێت، بەمشێوەیە لقی ئەدەبیی بیرەوەریی خود دەباتە ئاستێکی بەرفراوانتر. بیرەوەیی گرنگیی لە کۆمەڵگەدا هەبووە لەگەڵ ئەوەی تووشی پاشەکشەش بووە. بیرەوەریی کەسەکان لەگەلە باردا وەکو سەرچاوەیەکی گرنگی مێژوویی سەیریان کراوە، چونکە وەڵامی هەندێ پرسیاریان لابووە، هەروەها وەکو سەرچاوەیەکی گرنگی ڕابردوو خۆیان نواندووە. هەروەها بیرەوەریی لە سەدەی ١٩دا بەتایبەتی بەرەورووی ڕەخنەی تاوتوێکراو بۆتەوە، بۆنمونە لەلایەن فەیلەسوفی دەروناس فرۆید Freudو دیدی دەروناسیی فرۆیدیانەوە کەوتۆتە بەر ڕەخنە. لەدیدی فرۆیدەوە مرۆڤ توانای ناسینی خۆی نییە و گومانی لەمبارەیەوە لەتوانای مرۆڤ هەیە. هەروەها لەدیدی مارکسیانەوە بیرەوەریی خود ڕەخنەی لێگیراوە، کە پێیوایە جۆرێک لە ئاگایی ساختە دەگرێتەخۆی، واتە ئەوەی دەگێڕدرێتەوە بەئاگایانە ساختەی تێدا دەکرێت. بەگومان ئەوە سەبارەت بە گێڕانەوە مێژووییەکان ڕەخنەیەکی دروستە، چونکە شێواندن هەبووە و گێڕانەوەش بەهاهەڵگرە. دیارە گێڕانەوە بۆ گێڕانەوە دەگۆڕێ و کێشەی ئاگایی ساختەش ڕێژەیە. هەروەها ستروکتورالیستەکان Structuralism ئەوانیش لەلایەن خۆیانەوە بیرەوەریی خود وەکو دروستکراو (فیکشن fiction) سەیر دەکەن. وەکو لای ئەوان لەپشتی هەر دەربڕینێک کۆمەڵێک سیستەمی سنوردار هەیە یا دەربڕینی شاراوە هەن، کە لەوێوە و لە ناوەوە لە کرانەوەی گوتنە نادەربڕاوەکاندا دانپێنانی دروست هەن. سەرەڕای ئەم ڕەخنانە و دروستییان سەبارەت بە بیرەوەریی خود و مێژووی ژیان، بەهۆی پێشکەوتن لە میتۆدەکانی بیرەوەریی و گێرانەوەدا، لەوانە باشتربوونی ڕیتمی زمان و پێشکەشکردنی زارەکی، وە گرنگیی ئەو لقە گرنگە بە مرۆڤەکانی کۆمەڵگە، بیرەوەریی خود توانیویەتی

گرنگی خۆی لە کۆمەڵگەدا بپارێزێت.

لەدیدی دۆرتێ بێرنتسێنەوە Dorthe Berntsen کە پرۆفیسۆر و دەروناسە بیرەوەریی تەنها بیرکەوتنەوە نییە، بەڵکو بیرکەوتنەوە و ژیاندنەوەی بەسەرهاتی کەسییە لە بۆتەی کۆنتێکستێکی مێژووی ژیاندا. ئەو پێیوایە تایبەتمەندیی گرنگی بیرەوەیی ژیاندنەوەیە، کە ڕووداوێک دەگێڕینەوە، ڕووداوێکە لە هۆشماندا دەژیێنینەوە. بەبەراورد لەگەڵ جۆرەکانی بیرکەوتنەوە، بیرەوەیی تەوەگڵانی هەستە کە گەشت لە کاتدا دەگرێتە خۆی. هەروەها لەڕوانگەیەکی دیکەدا بیرەوەری توانایەکی تایبەتە کەوا دەکات بەرەو دواوە بگەڕێینەوە و لەڕابردوو بڕوانین. ئەمە لە کاتێکدا بەرەو پێش دەڕۆین و ڕووداوەکان لەدوای خۆماندا جێدەهێلێن و دەبنە ڕابردوو، بیرەوەری لەمبارەدا بەپێی توێژەری کەنەدی ئیندێل تۆلڤینگ Endel Tulving وەکو بارێکی تایبەتی هۆشداریی مێنتالی مرۆق وایە کە بەسەر ڕەوتی بەرەو پێشچووی نەگەڕی کاتدا زاڵ دەبێت.

گەڕانەوەی مرۆق بۆ دواوە و هەوڵدان بۆ ژیاندنەوەی ڕووداو و بەسەرهاتەکانی سەردەمانی زوو، دەخوازێ مرۆق لە ژینگەی بارگاوی و بەهاهەڵگری ئێستایدا لە باری پێگەیوویدا کۆچێکی پێچەوانەیی خێرا بەرەودواوە بکات و لە ڕووداوەکانی ڕابردوو بەپێی توانای بیرکەوتنەوەی بڕوانێت. ئەو کەسە دەمێکە لە سەردەمی زوودا بەرەو سەرووی تەمەنی ژیان ڕۆیشتووە، ئەو مرۆقە چیتر نە ئەو کەسایەتییە و نە خاوەنی هەمان بیرکردنەوەی ئەو سەردەمەیە یا دەکرێ بڵێین زۆر لە بیرکردنەوەکان و لێکدانەوەکانی سەردەمی پێشووی جێهێشتووە. بەڵام ئایا مرۆق توانای هەیە هەموو تێگەیشتن و لێکدانەوەکانی ئێستا وەکو جلێک دابکەنێت و فڕێیاندا، بگەڕێتەوە دواوە و هەمان جلی ئەوسا بکاتەوەبەر و بەهەمان بیرکردنەوەی بەئاگا و سنورداری ئەوسا بدوێ و سەیرکات؟ بیروهزری گەشەسەندوو و پێگەیشتووی مرۆق دەتوانێ هەوڵدات لەژینگەی ئێستای دەرچێت، بچێتەنێو چوارچێوەی ژینگەی بەسەرچووی ڕابردوو و هەوڵدات بەدیدی ئەوساوە سەیرکات و بگەڕێتەوە، کێشەکە ئەوەیە ئەو خودەی ئێستا ئەو خودەی ئەوسا نییە، بەڵکو خودێکە بەئەزموونەکاندا تێپەڕیووە و ئامانجەکان دەناسێت. لەلایەکیتر تاچەند دڵنیایی لە جۆری تێگەیشتن و بیرکردنەوەی ئەوسا هەیە؟ دڵنیایی تەواو سەختە بەدڵنیاییەوە هەبێت. وەکو بیرکەوتنەوەی تەواو بەهەمانشێوە سەختە. جگەلەوە بەناچاری دەبێ دەست بەهێنینەوەی لایەنە ناڕوونەکان بکات کە هەرگیز ناتوانێ دڵنیایی بەخۆوش لەبارەیانەوە بداتەدەست. چونکە سەختە بتوانین

ڕووداوەکانمان بە تەواوی لەبیر بێت و بە تەواویی لەبیرمان بێت ئەوسا کتومت چۆنمان بیرکردۆتەوە. دۆرتە بەنتسن پێیوایە ژیاندنەوەی ڕووداوێک واتای ئەوە ناگەیەنێ کە ئەمە ڕووداوەکانی ڕابردوومان وەکو خۆی تەواو لەبیرە. لەگەڵ بار و ئاستی چۆنایەتی ژیاندنەوەشدا بیرەوەریی تا ڕادەیەکی زۆر بەیەکەوەنان و دروستکردنەوەیە rekonstruktion کە بارگاوییە بە باری ئێستامان و لێکدانەوەکانمان کە ئەمە ئەمڕۆ دەیخەینەسەر ڕابردوو.

وەکو بەپێی ئەزموونەکانی ژیان دەردەکەوێت، هەندێک ڕووداو هەن بەئاگایانە یا بێئاگایانە لەبیرناکرێن، دەکرێ تامکردنی یەکەمجاری خواردنێک بێت، یا کەینی شتێک بێت، مردنی کەسێک بێت وە هتد. لەنێو ئەو ڕووداوانەی لەیاددەمێننەوە ئەو ڕووداوانەن کە چارەنووسسازن و لەبیرکردنیان سەختە، بەتایبەتی ڕووداوێک کە واتای گرنگی بۆ ژیانی کەس و کۆمەڵگە هەیە، بۆنمونە تاوانی کوشتنی کەس یا کۆمەڵکوژی. لەو جۆرە ڕووداوانەدا لایەنە گرنگەکان واتە چەقی بابەتەکە کە واتای گرنگیان هەیە لەبیرکردنیان بۆ دیتەران یا کەسانی بەشدار یا تێوەگەڵاوان سەختە کە بەئەگەری زۆر لەبیروهزری کەسەکاندا بەزیندوویی دەمێننەوە، بەڵام وردەکارییەکان یا ئەو لایەنانەی کە کەمتر گرنگن دەکرێ لەگەڵ ڕۆیشتنی کاتدا لەبیربکرێن.

لەلایەک بیرکەوتنەوەی ڕووداوەکان بە کەس بە کەس دەگۆڕێت، لەلایەکیتر تا ڕووداو کۆنتر بێت بیرکەوتنەوەی سەختتر دەبێت. بەڵام لەهەر بارێکدا بێت بیرکەوتنەوەی ڕووداوێک وەکو کۆکردنەوەی پەزڵەکان puzzle یا پارچەکانی کەی ڕووداوێک وایە بەپێی توانای بیرکەوتنەوە و گێڕانەوەی کەس بەندە. هەروەها چوارچێوە و تخوبەکانی ڕووداو، بزێو و ناجێگیرن بەجۆرێك کە نووسەر دیاریان دەکات. کۆکردنەوەی پەزڵەکانی کۆن ڕووداوی کۆن سەختن. بێگومان مرۆڤ هەیە بیری تیژە و ڕووداوەکانی ڕابردووی باش لەبیرە، بەڵام هەیە بەپێچەوانەوە توانای بیرکەوتنەوەی لەگەڵ هەڵکشانی تەمەندا تووشی زیان بووە و توانای بیرکەوتنەوەی لاواز بووە. لەباشترین باری بیرکەوتنەوەدا هەندێ لە پەزڵەکان تەواو ڕوون نین، کە دەکرێ واتایەکی زۆریان بۆ چەقی خودی ڕووداوەکە نەبێت، بەڵام دەشکرێ گرنگیی دیاریان هەبێت. گرنگە بزانین کە بزریی زانیاریی گرنگ دەتوانن ئەنجامی ڕووداوێک و تێگەیشتن لە ڕووداوەکان بگۆڕن، ئەوەش دەکرێ بەمەبەست و لەڕێگەی شێواندنی گێڕانەوە بێت یا لە بێئاگایی و نەبوونی زانیارییەوە بێت. هۆکارەکە هەرچی بێت گێڕانەوە لەمبارەدا ناتەواوە. لەلایەکیتر هەرچەندە ناڕوونی لە بیرکەوتنەوەدا هەبێت،

ئەگەرەکانی لەککشانی سنور و تخوبی ڕووداو هەروەها شێواندن و هەڵبەستن زیاترن. بەیەکەوە نانی چیرۆکی بەسەرهاتەکانی ڕابردوو، وەستایی و شارەزایی گەرەکە، لەهەمان کاتدا توانای گێڕانەوە لە چوارچێوەیەکدا کە لە واقیعی ڕووداوەکە بچێت کە بە مۆڕالی بەرز و هۆشیارییەوە بەندە، گرنگیی یەکلاکەرەوەی لەسەرکەوتوویی بیرەوەرییدا هەیە. ڕەوانبێژیی و پاراوی زمان لەگێڕانەوەدا گرنگە بەڵام واتای دروستیی و دەستپاکیی لە گێڕانەوەی ڕووداودا ناگەیەنن، چونکە دەکرێ لە پەنای ڕەوانبێژییەکەدا کەمەڵێ پەزڵی دروستکراو و هەڵبەستراو هەبن، دەکرێ لادان و شێواندن هەبن. گێڕانەوەیەکی ئاسایی بە دەربڕینی پاراو و چەمکی ڕازاوە بەڵام دروست، لە گێڕانەوەیەکی ڕازاوە و ڕەوانی شێوێندراو زۆر باشتر و گرنگترە. چونکە گێرانەوە دروستەکە دەتوانێ ڕاستیی ڕووداوەکە بە بەمۆڕالێکی بەرزەوە بە خوێنەر و کۆمەڵگە بگەیەنێت، چون گێڕانەوەی دروست ڕووداوەکانی ڕابردوو بەدروستی بە نەوەکانی داهاتوو دەگوازێتەوە.

لەم ڕوونکردەوەی سەرەوەدا باشتر بۆمان دەردەکەوێ کەوا بیرەوەریی گێرانەوەیەکە سەپگێگتیڤە subjective واتە هەڵگری بەها و تێگەیشتنە کەسییەکانە، چونکە ئەو کەسە خۆی لەناو ڕووداوەکاندایە و ئەو بەسەرهاتەکان بە پێی هەست، دیتن، زانین و تێگەیشتنی خۆی دەگێڕێتەوە. ئەو کەسە بەشێکە لە ڕووداوەکان واتە جیا و بێلایەن نییە لە ڕووداوەکان و دیدەک نییە جیا لە جیهانی ڕووداوەکە. بۆیە ئۆپژێکتیڤی objective بەواتای “ئازادبوون لە بەهاکان” واتە ئازادبوون لەبیروهزری خود ئەستەمە و ناکرێ. واتە هەوڵدان بۆگەیشتن بە ئۆپژێکتیڤی بەمجۆرە هەوڵدان بۆ ئازادکردنی خود لەهەست و بەهاکان واتە ئازادکردن لە هەست، هزر و لێکدانەوە بە پێی دید و بۆچوونەکان، کە لانیکەم دەخوازێ خود لەچوارچێوەی بوونی خۆیدا دەربچێت و خۆی خاڵیکات لە هەست، ئارەزوو، هزر و تێگەشتنەکان، وەکو کەسێک لەدەرەوەی ڕووداودا کە وەکو کەرستە یا ئۆپژێکت سەیری یەکەکان، مرۆڤ و بوون و دەوروبەر بکات، ناکرێ و ئەگەرێکی ناڕیالیستانەیە. دیارە هەست، حەز و ئارەزوو، زانین، لێکدانەوە و خوێندنەوەکان، پەروەردە و پێگەیشتنی مرۆڤ بنچینەلەسەر ڕاوبۆچوون و بیر و هزری بەهاهەڵگر لەدیدی جیاجیاوە دەگرن، کە تێگەیشتن و لێکدانەوەکانی خود بە ژیان و دەوروبەر پێکدەهێنن. کەمرۆڤ گوێ دەگرێت گوێ لە دیدوبۆچوون لە گێڕانەوەیەکی بەهاهەڵگر دەگرێت، کە سەیر دەکات، سەیری مرۆڤەکان لە دید و گۆشەنیگایەکدا دەکات کە لانیکەم بە بێلایەنێکی تێگەیشتنەکەوە

بەندە، کە دەخوێنێتەوە لەزۆربەی بارەکاندا گوزارشت، یا ڕوونکردنەوە یا گێڕانەوەیەک دەخوێنێتەوە کە هەڵگری لانیکەم بەهای تێگەیشتنێکی زاڵ یا کۆی کۆمەڵێک تێگەیشتنە. وەکو لەزۆربەی نووسینەوەی بیرەوەریەکاندا نووسەر لای گرنگە ئەوە گوزارشتکات کەخۆی دیویەتی و تێیگەیشتووە، چونکە لای گرنگە پەیامی ئەزموونی ژیانی ل□□وانگەی خۆیەوە بە خوێنەر بگەیەنێت.

لەدیدێکی دیکەوە ئۆپژێکتیقی لە گوتن یا دەربڕیندا بەواتای “بێلایەنیی و گوزارشتی بێلایەنانە”، لەمبارەدا گوتن و دەربڕین لەبارێکدا بێلایەنە ئەگەر وابەستەی بار، مۆرک، ئارەزوو و ئامانجی ئەو کەسە نەبێت کە خاوەنی گوتنە. بێلایەنی دەخوازێ کە کەسەکە و گوتنەکەی لەگەڵ ڕاستییدا تەبابێت و سەربەخۆ بێت لە بارە لایەنگیرەکانی خود. دەربڕینی بێلایەن دانپێنانێکە کە تاڕادەیەکی زۆر تەبایە لەگەڵ بارە ڕاستییەکە، بەپێچەوانەوە گوتن و دەربڕینی لایەنگیر لە بارێک دەدوێ کەوا چۆن ئەم کەسە خۆی دەیەوێ بارەکە ببینێت و وە خوێنەریش بۆ ئەم لایە دەبات کە خۆی گەرەکیەتی. بەڵام لەبارێکدا کە گێڕانەوەی بیرەوەریی پەیوەندی بە کەسەکە خۆی هەیە، ڕاگرتنی زمانی تەرازووی ئەم بێلایەنییە سەختە. بێگومان بیرەوەریی دەتوانێ سەبارەت بە ڕاستییەکانی ڕابردوو بدوێت، بەڵام سەختە بتوانێ ڕووداوەکە بە هەموو زانیارییەکانیی□وە کتومت بگێڕێتەوە، بۆنمونە لەبەر کۆنبوون و سەختی بیرکەوتنەوە و نەبوونی زانیاری تەواو. چونک□ گ□□انەوە لە بیرەوەرییدا تەنها دیدێکە و زۆر دیدی دیکە هەن بزرن یا لانیکەم لەم بیرەوەرییەدا دەستناکەون بۆنمونە لەبیرکراون. بۆنمونە ئەگەر تەنها یەک بیرەوەریی یا مێژووی ژیانی کەسێک سەبارەت بە سەردەمێکی دیاریکراو لە شوێنێکی دیاریکراودا هەبن، دەکرێ گێڕانەوەیەکی سەرکەوتوو بێت، بەڵام ئێمە نازانین ئەم گێڕانەوەیە چەند لە حەقیقەت یا ڕاستیی ڕووداوەکان نزیکە و تاچەند زانیاریی گرنگ لە گێڕانەوەکەدا بزرن. جگەلەوەی ئەگەرەکانی شێواندن و هەڵبەستنیش کراوەن. ئەگەر لەدیدی ڕاشیونالیزمی ڕەخنەگرانەی critical rationalism فەیلەسوفی نەماساوی کارل پۆپەرەوە Karl Popper سەیری چەمکی بێلایەنی لە گێڕانەوەدا بکەین (بەئاگاداراییمان لەوەی ئێمە گوتن لە بابەتێکی سەپگێکتیف واتە بەها هەڵگر هەروەها نۆرماتیف د□کەین)، دەکرێ بێلایەنی لەگێڕانەوەدا ل□□□□گ□ی گێڕانەوەی دیکەدا لە دیدی جیاوازەوە کە پشتڕاستکردنەوە دەگرێتەخۆی گوازرشتێکی هۆشمەندانە و دروست بسەڵمێندرێت. ئەگەر لەگێڕانەوەی ڕووداوێکدا، چەند گوزارشتێک لە دیدی جیاوازدا ئاماژە بە هەمان ناوەڕۆک و ئەنجام بکەن، دەکرێ بڵێین گێڕانەوەکە دروستە

و جۆگەی پشت پێبەستنە. ئەوەی لەم دیدەوە دەکەوێتە ئەستۆی نووسەر سەبارەت بە گێڕانەوەی ڕووداوێک ئەوەیە، ئەو لەلایەن خۆیەوە ئەوە بگێڕێتەوە کە خۆی دیویەتی، شتێ نەبێت نەیدیتبێ یا ڕووینەدابێت. بەڵێ بێگومان نووسەر دەتوانێ هەوڵدات ڕابردوو وەکو خۆی بنووسێتەوە لەبارێکدا کە خۆی وابەستەی مەرجەکانی بێلایەنی بکات. واتە نووسەر لەبارێکدا بێت کە سەربەخۆبێت لە هەست و ئارەزووی خود، سەربەخۆبێت لە باوەڕ و بەرژەوەندییەکان، جگەلە گێڕانەوەی ڕاستییەکان وەکوخۆی هیچ بەرژەوەندییەکی کەسی، کۆمەڵایەتی، ئابوری و سیاسی نەبێت. هەوڵدان بۆگەیشتن بە تەواوەتی وەکوخۆیی نووسەر دەخاتەسەر ڕێچکەیەکی دروست کە وادەکات گێڕانەوە پابەندی دەزووی سووری مەرجەکانی بێلایەنی بێت و لەوێ دوورنەکەوێتەوە. لەم ڕوانگەیەوە سەبارەت بە بیرەوەریی یا بیرەوەریی سیاسی و کەی بیرەوەریی ئامانجی گونجاو لە بابەتیبوون و بێلایەنی دەپێکێ، دەکرێ نووسینەوەی بیرەوەریی ئەوکاتە تەواو لوتکەی تەواوەتی بپێکێ، ئەگەر ڕووداوەکان وەکو خۆی و بێ پێڕەزێکی خاوەن، بە مەحاڵەکی ڕاستگۆیانە و ڕاشکاوانە بنووسرێنەوە. لەدیدێکدا کە ئایدیالی بێلایەنی ئامانجە، نووسەر لەمبارەدا گرنگیی بەڕاستیی یا حەقیقەتی ڕووداوەکان دەدات و هەوڵی خۆئازادکردن دەدات لە بیروباوەڕ و ئارەزوو و ئامانج، بەمشێوەیە هەڵە و کەتن و چەوتییەکانی خۆی بە کراوەیی بەپێی ئەو سەردەمە دەگێڕێتەوە ئەگەرچی لەکۆمەڵگەدا یا لە گرووپی خۆیدا ناپەسند بن یا جۆرێک لە گەمارۆ و سزا بگرنەخۆیان، هەروەها نووسەر لەهەمان دیدەوە هەوڵدەدات بەوانەتە دەوروبەری، باش و خراپی خۆی و ئەوانیتر دەبێت، لەسەر خۆی و ئەوانیتر باز نادات، چۆنی دیتییە وا دەگێڕێتەوە. بەڵام گێڕانەوە لە بەسەرهاتی خود لەباشترین باری بێلایەنیشدا بەبەری نییە لە بەهاکانی خود، چونکە لەبیرەوەرییدا ڕابردوو کەم یا زۆر بەپێی دیدی بەهاهێنگەری یاداشتکەرەوە زیندووەکرێتەوە و ژیانی دەخرێتەوە بەر.

دەکرێ لەکاتی نووسینەوەی بیرەوەرییدا ڕووداوی مێژوویی واهەبن گێڕانەوەی نووسەر بە دواوە پەیوەست بکەن، نووسەر گێڕانەوەی ڕووداوەکە یا بەسەرهاتەکە لەزاری کەسانی دیکەوە یا لە مێژووی چاپکراودا بگێڕێتەوە. ئەگەر دەرخستنی ڕاستیی ڕووداو مەبەست بێت لەمبارەدا نووسەر ناچارە هەوڵی بەدەستهێنانی زانیاری دروست و باوەڕپێکراو بدات. ئەگەر مێژووی چاپکراو بێت، دەبێ گرنگی بە بێلایەنی سەرچاوە بدات و بەچاوی ڕەخنەوە سەیری سەرچاوەکان بکات. نووسین لە جۆری توێژینەوە و لێکۆڵینەوە ئەگەر تەواو بن باشترین سەرچاوەن. هەرچی بیرەوەریی و ژیانی کەسە، بەهاهێنگەرن، بەیە دەبێ

بەچاوی ڕەخنەوە سەیریان بکرێت. ئەگەر گێڕانەوەی ڕووداوێک بێت کە نووسەر خۆی لە ناو ڕووداوەکەدا نەبووبێت و لەخانەی کەسی سێیەمدا بێت، پێویستە لەزاری کەسی یەکەم واتە ئەوانەوە بیانگێڕێتەوە کە خۆیان بەشدار بووین. پێویستە گرنگی بە دروستی و ڕاستگۆیی و گەیشتن بە ڕاستیی بدات. گێڕانەوەی کەسی دووەم، کەسێک کە خۆی لە کەسی یەکەمەوە ڕاستەوخۆ بیستوویەتی گرنگی دووبارە هەیە، بەڵام دەبێ بەچاوی ڕەخنە وەربگیرێت. پێویستە نووسەر پەنا بۆ گوتن و دیدە جیاوازەکان لەسەر ڕووداوەکاندا ببات تاکو بتوانێت وێنەیەکی گونجاو لەسەر ڕووداوەکاندا بداتە دەست وەکو پێشتر ئاماژەمان پێیکرد. چونکە دەکرێ گێڕانەوەکان بەهۆی بەرژەوەندییە جیاوازەکان جودا و دژبەیەک بن. بەئەگەری زۆر دەکرێ باشترین گێڕانەوە لەلایەن ئەو کەسە بەشدارانەی کە هیچ بەرژەوەندییەکیان نییە و ڕاستگۆییان لاگرنگە بەدەست بهێندرێت. لەمبارەدا لەکاتیکدا نووسەر هەوڵی گەیشتن بەڕاستیی ڕووداوەکان لە دیدی جیاوازەوە دەدات، جۆرەکە لە بەدۆکومێنتکردنی ڕووداوێک کە ئەویش گێڕانەوەی بەلایەنە لە دیدی جیاوازەوە سەبارەت بە ڕووداوێک. لەم بەشانەدا بیرەوەریی وەکو دەقێکی دۆکومێنتاریی وایە، کە بەلایەنی لە نووسەر دەخوازن و نووسەر هەوڵدەدات بەلایەنانە تیشک بخاتەسەر ڕووداوێک. وەکو دەقی دۆکومێنتاریی ئەوە دەخاتەڕوو کە کەسانی بەشداربوو دیویانە یا دەیگێڕنەوە لە دیدی جیاوازەوە، وە نووسراو و دۆکومێنتەکان دەخاتەڕوو، کە مەرج نییە کردنەوەی هەموو گرێکوێرەکان بن.

هەندێ لایەنی دیکە کە لە بیرەوەرییدا گرنگییان هەیە و گێڕانەوە بەهێزدەکەن، وەکو سەرچاوەکان ئاماژەی بۆ دەکەن هەوڵدانە بە کۆنکریتیبوون لە گێڕانەوەی بابەت یا ڕووداوی تایبەتدا، گرنگە دوورکەوتنەوە لەڕووداو بەوریاییەوە ئەنجام بدرێت و گێڕانەوە بە گێڕانەوە ئاسان و بەگرە بێت. واتە لەمبارانەی نووسەر ناچارە لە بابەتێکی پەیوەستدار بدوێت و بگەڕێتەوە دواوە یا پێش ڕووداو بکەوێت، گێڕانەوەی بە چەقی بابەتەکە ڕێکخراوانە و بەگرە بێت، بەجۆرێک خوێنەر تووشی سەرلێشێوان و بەلاڕێدابردن نەکات.
لەگێڕانەوەی ڕووداودا کە پەیوەندی بە مێژووی سیاسییەوە یا کۆمەڵگەوە هەیە، نووسینی ناوی کەسەکان و شوێنەکان، ژمارەی تەواو و ڕێککەوتەکان گرنگن، کە گێڕانەوە بەهێز دەکەن، وە خوێنەر دەتوانێ وێنەیەکی گونجاوتر سەبارەت بە ڕووداوەکە لەلایەنی قەوارە و کات و شوێنەوە بێنێتەبەرچاو. بەگومان ئەوە کارێکی ئاسان نییە و بێکێشە نییە، لەبارێکدا ناوهێنانی کەسەکان دەکرێ کێشە بهێننەئاراوە. لەبارێکدا نووسەر لەبەر هەر هۆکارێک لەسەر ناوەکان

بازدات، ئەوا بێگومان خوێنەر لەلایەنێکی گرنگ بێبەش دەکات، جگەلەوەی وەکو پەنادانی ڕاستییەکان دەکرێ سەیری بکرێت. ئەوەش بیرەوەریی لاواز دەکات.

وەکو سەرچاوەکان ئاماژەی بۆدەکەن لە نووسینەوەی بیرەوەریدا گرنگە هەڵبژاردنی چۆنایەتی هەبن و درێژدادڕی بێ ناوەڕۆک و کردار بەلاوە بندرێت. لە بیرەوەری خوددا دروستە گرنگی بەو لایەنانە بدرێت کە لە ژیانی کەسدا واتای گرنگیان هەیە، دەکرێ خۆشی و ناخۆشی بن، دانپێنانی تاڵ بن یا شانازی بن. لە نووسینەوەی بیرەوەریدا سەرەتا و کۆتایی هەیە، نووسەر بە پێی دەزووێکی سوور هەنگاو بەرەو سەروو دەنێت و رەحەت دەچێت□ پێش، بەمجۆرە وەکو نووسینەوەی ڕۆمان وایە، بەڵام ڕۆمان نییە و وەکو گوترا دەکرێ لەمیانەی گێڕانەوەکاندا هەوڵی بەدەکومێنتکردنیش هەبێت. ڕۆیشتنی پێبەپێ و گرتنی ڕێچکەی دیار پێویستن کەوادەکەن خوێنەر بزانێ لە کوێیە و سەری لێ نەشێوێت. دیارە نووسەر هەیە پابن□ندی ئەو بارە نابێ یاری لەگەڵ کات و گێرانەوەکان دەکات، ناڕووونی لە تێکستدا درووست دەکات دیارە بەمەبەستی سەرنجڕاکێشان و دروستکردنی کتوپڕیی، لەمبارەدا بیرەوەریی تاڕادەیەک هەندێ لە تایبەتمەندیەکانی ڕۆمان دەگرێتەخۆی. هەروەها وەکو سەرچاوەکان ئاماژە بەوە دەکەن کەوا گرنگە نووسەر هەوڵ بدات شێوازی تایبەت بەخۆی بەدەستبهێنێ و هەیبێ، خۆی جیاکاتەوە لە شێوازی نووسەرانی دیکە، هەوڵدات لەڕێگەی گوزارشتی هەست، ڕەنگ و دەنگ گیان بەبەر وشەکاندا بکات و سەرنجی خوێنەر رابکێشێ. لەکوردەواریدا بەکارهێنانی وشە و چەمکی تایبەت، دەستەواژە و گۆتە و دەربڕینی ناوچەیی، پەند و قسەی نەستەق لە شوێنی پێویستدا هتد، هەمووی دەکرێ شێوازی تایبەت دروستکەن و گێڕانەوە بەچێژ و سەرنجڕاکێش بکەن.

بەکورتی نووسینەوەی بیرەوەریی بۆ سەدەکانی دوای زایین دەگەڕێتەوە، لەگەڵ تێپەڕبوونی ئیپۆکەکاندا گەشەیکردووە و هۆریزۆنتی بەرفراوانتر بووە. لەسەردەمی ڕۆشنگەریدا گەشەی چۆنایەتی بەخۆیەوەی بینی، بەڵام کەوتەبەر ڕەخنەی بابەتیانەی تاوتوێکراو، چون بیرەوەریی بەهاه□گرە و دیدی کەسێک بڵاودەکاتەوە کە دەکرێ لەگەڵ ڕاستیی ڕووداودا تەبا نەبێت، هەروەها توانای لەگەیاندنی واقیعی ڕووداوەکاندا سنوردارە. بەڵام بیرەوەریی واتای خۆی بۆ مر□ق و کۆمەڵگە هەرچۆنیبێ پاراست. لەدیدی سەردەمیانەی ئێستاماندا نووسەر خۆی بڕیاردەرەلەوەی چ ڕۆڵێک بەخۆی دەدات، هەروەها گرنگیی تایبەت بە چ بوارێکی ژیان دەدات. بێگومان بیرەوەریی خود یا مێژووی ژیان بۆ ئاشناکردنمان بەڕابردوو گرنگن،

وەکو وەڵامی گەلێ پرسیاری بێوەڵاممان دەکرێ دەستکەوێت و جۆرێک لە بەیەکگەیشتنەوە لەنێوان ئێستا و ڕابردوو لە هەست و هزرماندا بەدەستبهێنین. دەکرێ تەبایی یا ناتەبایی لەگەڵ گێڕانەوەکانی بیرەوەریدا هەبن، هەروەها ئاساییە گێرانەوە هەموو زانیاریەکان نەگرێتەخۆی. لەگەڵ ئەوەی نووسەر خۆی بڕیاردەرە لەوەی چۆن دەیەوێ ڕووداوەکان بۆ خوێنەر یاداشت بکات، مەرج و داواکاریی تەواوەتی لە گێڕانەوەی بێلایەندا هەن، چونکە لەلایەن خوێنەرەوە چاوەڕوانی ڕاستگۆیی و دروستیی لە گێڕانەوەی بەسەرهاتەکان لە نووسەر دەکرێت. گێڕانەوەی بەسەرهاتەکانی ڕابردوو، زیندکردنەوەی بەسەرهاتەکانی ڕابردووە، وە بەپێی دید و تێگەیشتنی ئێستامان ژیانی دەخەینەوە بەر. بۆیە بێلایەنی لە گێڕانەوەدا بەواتای هەوڵدان لە خۆدەربازکردن لە هەست، بار و مۆرک و بەرژەوەندییەکان لە گەیاندنی گێڕانەوەدا سەختە.

بیرکەوتنەوەی ڕووداوەکانی ڕابردوو هەمیشە بەرەوڕووی چەند بەربەستێک دەبنەوە وەکو تەمەنی بەسەرچووی ڕووداو، لەبیرکردنی هەندێ یا کۆمەڵێ لە پەزڵەکانی ڕووداو، بێئاگایی لەبەشێک یا هەندێک لە لایەنەکانی ڕووداو، نەبوونی زانیاریی تەواو، هەروەها ئەگەرەکانی شێواندنی بەئاگا یا بێئاگا کراوەن. ئەگەر گێڕانەوە نەتواندرێت بسەڵمێندرێت، واتە گوزارشتی ڕووداو لەلایەن کەسانی دیکەوە پەنجە نەخەنەسەر هەمان ناوەڕۆک و ئەنجام، ئەوا ئێمە نازانین گێڕانەوەکە تاچەند لە حەقیقەت و ڕاستیی ڕووداوەکانەوە نزیکە یا دوورە. وەکو گێڕانەوە مێژووییەکان کە لەسەردەمێکی تایبەت دەدوێن و تاکوتەنهان دەچنە ئەم چوارچێوەیە. لەمێژووی نوێدا سەڵماندنی بوون و ئەنجامی ڕووداوەکان پێویستیان بەجۆرێک لەپشتڕاستکردنەوە هەیە، تاکو بتواندرێ پشتیان پێبەسترێت. دیارە بەهۆی زۆربوونی گێرانەوە لەبۆتەی بیرەوەریی یا مێژووی ژیاندا، بەیەکچواندن و بەراوردکردنی دەقەکان سەبارەت بە ئەگەری بوون و ڕاستیی ڕووداوەکان ئاسانترە وەک لە پێشوو.

شاخەوان شۆڕش
١١/٣/٢٠٢١

پەڕاوێزەکان:

Bøger_Kunst (artsentertainment.cc)

selvbiografi | lex.dk – Den Store Danske

Erindring – Betydning og hvordan man skriver en erindring (dagens.dk)
objektivitet | lex.dk – Den Store Danske
En guide til erindringen (videnskab.dk)
Leksikon for det 21. århundrede
Hvad er kritisk rationalisme? (videnskab.dk)
Dokumentar | Grundbog til medier i dansk (systime.dk)
Dokumentarfilm – Wikipedia, den frie encyklopædi

لە بارەی ئەزموونی شیعرییەوە.. ستیڤان شەمزینی

شاعیرەکان لە دایک دەبن، بەڵام هەرگیز نامرن

هەرچەند بە پێویستی نازانم، کەچی ئەنگێزەیەک لە ناوەوە پاڵم پێوە دەنێت شتێک لە بارەی ئەزموونی خۆمەوە بخەمە بەر دیدی خوێنەران. لە راگەیاندنەکان کەمترین گرنگیان بە بەرهەمەکانم داوە، بەڵام ئەمە هیچ کاریگەرییەکی ئەوتۆی نەکردۆتە سەرم، بایەخ پێنەدان و ئاوڕنەدانەوە لە دەق و کتێبەکانم بەڵگەی بێ کەڵکی بەرهەمەکانم نین بە قەدەر ئەوەی نیشانەیە بۆ مۆنۆپۆڵکردنی کایەی رەخنەیی و میدیایی لەلایەن پۆڵێ رۆشنبیریی و حزبییەکانەوە، بەو هۆیەی نە حزبیم، نە حەواسی ئەوەم هەیە بچمە تەکەتولە رۆشنبیرییەکانەوە، هەمیشە لە پەڕاوێزێکەوە ئاوازی خۆم دەژەنم. بیرمە چەند ساڵێک بەر لە ئێستا لە چاوپێکەوتنێکی تەلەفزیۆنیدا گووتم "من رۆژنامەوانێکی جیدیم لە زەمەنێکی ناجیدیدا". رەنگە پاش ساڵانێک، ئەو مافە بەخۆم بدەم، بەڵام لە رۆژنامەوانێک زیاترم، جا بۆ ئەوەی بزانم چیم، دەبێت سەرلەبەر لە ئەزموونی خۆم بڕوانم، هەرچەند جارێ ئەو دەرفەتەم بۆ نەڕەخساوە.

ئەوەی ئامانجمە لێرەدا، باسی شیعر نییە بە ئەبستراکتی، یان پێشکەشکردنی چەند تیۆرییەک نییە لە هەمبەر شیعر، ناشخوازم بچمە ناو پێناسە خودییەکانم بۆ چەمکی شیعر و شیعرییەت. ئەوە هەڵدەگرم

بۆ کاتێکی تر. دەمەوێت لە بارەی ئەزموونی خۆمەوە هەڵوەستە بکەم. دەربارەی ئەزموونی خۆم بدوێم بەشێوەیەکی کورت و خێرا. ئەگەرچی لە سەرەتای لاوییەوە ئەکتیڤستێکی کۆمەڵایەتی و جەماوەریی و کادری حزبێکی چەپ بووم، بەڵام هەمیشە و زیاتر لە هەر شتێک بە خوێندنەوە سەرقاڵ بووم، پاشتر و دوای ئەزموونێکی زۆری خوێندنەوە و تێڕامان لە دنیا بڕیارمدا بنووسم. یەکەمین نووسینەکانی من بە وتار و ریپۆرتاژی ڕۆژنامەوانی دەستیان پێکرد، بە ئەوەی نکۆڵیی لەوە بکەم لە تەمەنی دە ساڵاندا شیعری کێش و سەرواداری سادەم دەنووسی، ئەوانە هیچ کات بڵاونەکرانەوە و بە ساوایی ژیانیان لە دەستدا. لە بواری کاری ڕۆژنامەوانیدا ساڵانێکی زۆرم بەسەر برد و ماوەی یانزە ساڵیش وەک سەرنووسەری چەندین گۆڤار و ڕۆژنامە کارم کرد، ئەمەش بۆشایەکی گەورەی خستە نێوان من و کاری ئەدەبییەوە.

گەڕانەوەم بۆ لای ئەدەب، یان جیهانە ڕاستەقینەکەی خۆم، زیاتر لەو کاتەوە دەستپێدەکات تووشی نەخۆشی شێرپەنجە بووم، لەگەڵ ئەوەی بە پرۆسەیەکی سەختی چارەسەرکردندا تێپەڕیم "بە ئێستاشەوە هەر بەردەوامم لە چارەسەرکردن"، بەڵام دوورکەوتنەوەم لە کاری ڕۆژنامەوانی ئەو دەرفەتەی خستە بەردەستم، بتوانم لە کایەی ئەدەبییدا بە نووسینی شیعر قۆناغێکی تر یان سەردەمێکی تازە لە ژیانی ڕۆشنبیریی و نووسین دەستپێبکەم. نووسین بۆ من لە هەر شتێکی تر زیاتر بایەخی هەبووە، هەڵبەتە خوێندنەوە لە نووسین زیاتر گرنگی و حزوری هەبووە لام. جارێکیان لێیان پرسیم بۆچی دەژیت؟!. ئەوەی چاوەڕێ نەبوون ئەم بەرسڤە بوو: "دایکم بۆ ئەوە پەروەردەی نەکردم لە غەریبیدا ون بم، باوکیشم بۆ ئەوە گەورەی نەکردم لە دەرەوەی نیشتمان ببمە کرێکارێکی بێدەنگی دەستی کاپیتالیزم. من بۆ ئەوە پەروەردە و گەورە بووم بنووسم".

زۆجار ئەو هەستەم بۆ دروست دەبێت، وەک "ژاک دێریدا" پێداگریی لەسەر دەکرد بەوەی هەموو شتێک گووتراوە. لە بەر خۆمەوە دەمگووت شتێکی تازە نەماوە بینووسم!!. زۆرجاریش دەنەوایم لە "بلانشۆ"ەوە وەردەگرت بە جەختکردنەوەی لەسەر ئەوەی دەبێت شتە گووتراوەکان بە فۆرمی جیا جیا بڵێینەوە. لەم سەنگەوە وێنەی فۆرم و سەبکێکی شیعریی بووم تایبەت بێت بەخۆم، نازانم چەند سەرکەوتوو بووم لەمەدا، بەڵام هەموو هەوڵی خۆم لەمەدا چڕ کردەوە. هیچ نەبێت بە فۆرمێکی کوردانەی تایبەت بنووسم. بەشێوەیەک پێڕەونکردنم لەسەر ڕێبازێکی ئەدەبی دیاریکراو ئەرکێکی قورس بێت. لەمەدا دەبوو ئەدەبی کلاسیکی

کوردیی تا ئەندازەیەکی باش وەلانەم، نەک لەبەرئەوەی کۆن بووە، بەپێچەوانەوە لەو بڕوایەدام نوێگەریی هەمیشە قاچێکی لەناو کۆندایە، بەڵکو بەو هۆیەی شیعری کلاسیکی ئێمە سەر بە کولتووری عەرەبییە، زۆرینەی شاعیرانی کلاسیک جگە لە موفرەدات، تەنانەت کێشی عەرووزی عەرەبیان بەکارهێناوە. لە پاشخانی رۆشنبیریی ئێمە تەنێ شیعرێ، داخەکەم بۆ ئەوەی شیعرێکی تەواو کوردیی بنووسیت، جگە لە باباتاهیری عوریان و خانی ناتوانیت کەسێک لە هیچ شاعیرێکی تر وەربگریت تا دەگاتە سەردەمی "گۆران".

تۆزێکی تر دەگەڕێمەوە دواوە بۆ ئەوەی لە باسی ئەزموونی تایبەتی خۆم دوور نەکەومەوە، هەرچەند لە گەنجیدا چالاکوانێکی مارکسیست بووم، چەپڕەوێکی مەکتەبی بووم، ئەمەش هیچ کات نەبووە هۆکاری ئەوەی پاسیڤ بم لە بواری کاری مەیدانی و جەماوەرییدا، لەگەڵ ئەوەی مارکسیزم، فەلسەفە و ڕێبازێکی هیوابەخشە، ئەمە بە حوکمی ئەو فەزا و هەلومەرجە کەوتبووینە ژێر ڕەشبینییەکی سەیرەوە، کە لە گرووپی "ڕەهەند"ەوە هەژموونی کردبوو بەسەر ئێمەی چەپڕەویشدا. کەم نەبوون ئەو گەنجانەی خۆیان کوشت یان بیریان لەخۆکوشتن دەکردەوە، لە باشترین حاڵەدا نیشتمانیان کردە جانتای سەفەرەوە و بەرەو هەندەران ملی کۆچێکی نادیاریان گرتە بەر. وەک شەخسی خۆم، چەندان جار ختوورەی خۆکوشتن بەناو مێشکمدا گوزەری دەکرد، بە تایبەت دوای ئەو تەکشکانە مەزنەی حزبی کۆمەنیستی کرێکاری لە ساڵی 2000دا، کە بەهۆی پەلاماردانی میلیشیاکانی یەکێتییەوە روویدا، ئەوەی پەشیمانی دەکردمەوە نووسین بوو، لە لە سەرەتای پرۆسەی نووسیندا بووم، بەڵام ئەوە هیوای دەدامێ، ئەگەر ئەو تەکشکانە ئێستاکە بوایە کە خاوەنی چەندان کتێبی چاپکراوم، بە دوودڵی خۆکوژیم دەکرد، چون ئیدی نووسینیش وەک هیوایەک خۆی نیشان نەدەدا، لەبەرئەوەی ئەودەم لە سەرەتادا بووم، دەبوو بگەمە ئەمەڵ، ئەو هیوایە زیندوو رایگرتم.

لەم ساتەدا وتەیەکی "سلاڤەی ژیژەک" وەک بروسکە بە مێشکمدا تێدەپەڕێت: "نووسین ژیانی رزگار کردم، ساڵانێکی زۆر لەمەوبەر بەهۆی کێشەی تایبەتی عەشقەوە، بۆ ماوەی دوو هەفتە لە دۆخی خۆکوشتندا بووم، بە خۆم دەگووت: دەتوانم خۆم بکوژم، بەڵام دەقێکم هەیە دەبێت تەواوی بکەم، سەرەتا تەواوی دەکەم دواتر خۆم دەکوژم!، پاشتر دەقێکی تریش دروستبوو، ئیتر بەو جۆرە بەردەوام بووم، ئەوەتا هێشتا هەم". هەر لە راستیدا خۆکوشتن زیاتر پیشەی نووسەرانە، ئەوسا بیرم لە خۆکوشتن دەکردەوە!، هەندێ هاوەڵ پێیان

دەگووتم تۆ رۆشنبیریت چۆن ئەو کارە دەکەیت؟ لێ کەمترین بڕوام بەو قسەیان هەبوو سەبارەت بە رۆشنبیربوونم، هاوکات دەیترساندم، چون خۆکوشتن لە ناو رۆشنبیراندا بەرچاوترە وەک لە رەشۆکەکان، بەو پێیەی راددەی هۆشیاریی و هەستیاریان بەرزترە. ئەی کەواتە چۆن خۆم نەکوشت؟. وەک وتم ل□ بەرئەوەی چەند پ□ژ□یەکی نووسینم لە ئەجیندا دانابوو. نووسینە رۆژنامەوانییەکانم لە خۆکوشتن رزگاریان کردم. ئەی شیعر چی کرد؟. شیعر دنیای لا شیرینتر کردم، بە تایبەت لە هەنووکەدا بەدەم ناڵین و ئازاری شێرپەنجەوە تێکستە شیعرییەکانم بۆ ژن و ژیان دەنووسم.

لە دیتنی مندا، وەزیفەی شیعر گێڕانەوەی مرۆڤە بۆ رەسەنێتی خۆی، ئەگەرچی شیعرەکانم پەیوەندیی بەهێزیان بە نیشتمانەوە هەیە "بێ ئەنگێزەی ناسیۆنالیستی"، لەگەڵ ئەمەشدا خۆشەویستی پانتاییەکی فراوانی لە دەقەکانمدا داگیرکردووە. لە رۆژی ڤالانتاینی 2002دا لە دیدارێکدا "رەسوڵ هەمزاتۆڤ"ی شاعیری داغستانی، پێداگریی لەوە دەکات خۆشەویستی ئیلهامدەر و ژێدەری لە دایکبوونی شیعرە. زیاتر لەمەش دەڕوات و دەڵێت "شیعر بەبێ خۆشەویستی هیچ واتایەک ناگەیەنێت". ئەمەش دووپاتکردنەوەی هەمان وتەکەی بوو لە یادی سەد ساڵەی فەرمانگەی تەلەفۆناتی وڵا تەکەیدا "شاعیرەکان یەکەمین پسپۆر بوون، ئەوان دڵی مرۆڤەکان پێکەوە دەبەستن". خۆشەویستی بەشێوەی گشتیی، خۆشەویستی نێوان هەردوو رەگەز بە تایبەت، بۆ من ماتریاڵێکی شیعریی بووە، وەک خولگەیەک کۆی بەرهەمەکانم بە دەوری ئەو پرسەدا دەسوڕێنەوە.

بەدەر لەمە شیعر لە قووڵایی رۆح و هەستمدا وەک وزەیەکی نادیار هەبووە، لەو کاتانەشی خۆم تەرخانکردبوو بۆ کاری رۆژنامەوانی لە هەندێک وتاردا شاعیرانە قسەم کردووە، تەنانەت جارێک وتارێکی سیاسییم بە زمانێکی شیعریی نووسی، پاشتر زانیم ئەمە شیعرە نەک وتاری رۆژنامەوانی، ن□ ت□وانیم وەک شیعر، نە وەک وتار بڵاوی بکەمەوە. ئێستاش ساڵی 1998م بیرە، منداڵێکی هەشت نۆ ساڵەی لاوازی چاو بە قوڵدا چوو، دەنگی گریاناویی رژایە ناو گوێیەکانم، ل□ بەردەم پیاوگەلێکی زۆردا بە کوڵ دەگریا، بە سینیەکەی لا کەمەرییەوە واقی وڕمابوو لە تاڵێتی ئەو هەموو ترۆزییەی دەبوو بیانفرۆشێت، تاکو بتوانێت مشتێ پارەی ئاسن دەست بخات بۆ کڕینی نیو کیلۆ ئارد و بیباتەوە بۆ ماڵەوە. ئەو دیمەنە هەستی بزواندم، ئاگری لە هەناوم بەردا. لێی چوومە پێش، پێم وت ترۆزییەکم بۆ قاش بکە ئەگەر تاڵ نەبوو، هەموو ترۆزییە تاڵەکانی تریش کە فڕێتداون

بە هەمان نرخ لەت دەکەمەوە، ترۆزییەکی بە قاش کردم، تۆزێک ترش و خوێی کرد بەسەردا، شانسی هێنا ئەمەیان تاڵ نەبوو، نەمدەویست فێری سوالکردنی بکەم، بەڵام بەو فێڵە هەموو ترۆزییە تاڵەکانم بە نرخەکی شیرین و گۆشانەوەی دەموچاوی مناڵەکە کڕی، دەستم کرد بە گیرفانمدا چوار پێنج دینار ئاسنم پێدا. ئەو سوپاسی کردم و ڕۆشت، نەیزانی ئەویش شتێکی زۆر گرانبەهای بە من بەخشی کە شیعر بوو، ئەوە یەکەمجار بوو دوای ئەو شیعرە وەزن و قافیەدارانەی لە منداڵیدا نوسیبوومن، خولیای شیعرنووسینم بۆ بگەڕێتەوە، لەو شیعرەک لە دایک بوو، هەروەک وتم بە هۆی ونبوونم لە کاری جەماوەریی و ڕۆژنامەوانییدا نەبووە هۆی بەردەوامی زیاتر. ئەمەش ئەزموونی دووەمی شیعرنووسینم بوو.

ئەزموونی سێهەمم لە ڕۆژی 18ی شوباتی 2011ەوە دەست پێدەکات. ڕووداوەکانی ڕۆژی حەڤدەی شوباتی سلێمانی زۆر کاریگەریی گەورەی لەسەر هەست و دەروونم جێهێشت، بۆیە لەو ڕۆژەدا شیعرێکم نووسی "لە کۆمەڵەی شیعری سۆناتای خۆشەویستیدا چاپ بووە". ئەوەش بووە هۆی ئەوەی وردە بگەڕێمەوە ناو جیهانە ڕاستەقینەکەی خۆم، وەلێ ئەو شیعرە بڵاوکرایەوە، بەڵام چەند بارە بەهۆی خۆ تەرخانکردنم بە کاری ڕۆژنامەوانی بوارم نەبوو بە تەواوەتی خۆم بە شیعرنووسین یەکلایی بکەمەوە. جیاوازیی ئەم قۆناغە لەگەڵ ئەوانی پێشوو لەوەدابوو شیعرەکانم پاراست و زۆریان لە چوار کۆمەڵە شیعرییەکەی پێشوومدا چاپ بوون، "بەم نزیکانە لە نیسانی 2021 کۆمەڵەی پێنجەمی شیعرەکانم دەکەونە بەر دیدی خوێنەر" هەندێکیشیان هەر ماون، لە دیدی خۆمدا لەوە لاوازترن بخرێنە بەر چاوی خوێنەر. لەگەڵ تووشبوونم بە نەخۆشی شێرپەنجە، وردە وردەش دوورکەوتنەوەم لە کاری ڕۆژنامەوانی بواری ئەوەم بۆ ڕەخسا زۆرتر لەگەڵ شیعر بژیم. هەروەک هاوڕێیەک تێبینی کردووە، من تاکە شاعیرم لە منداڵدانی ڕۆژنامەوانییەوە هاتبێتمە دەرەوە، هەمیشە کردەکە پێچەوانە بووە، ڕەنگە ئەو تایبەتمەندییە زمانییەی منیش سەری لەو نهێنییەوە دەربچێت.

هەر بە دەستی ئەنقەستیش ناچمە سەر شەقامی هیچ ڕێبازێکی ئەدەبی، هەرچەند زۆرتر بە زمانی بێگانە دەخوێنمەوە، کەم تا زۆر ئاگاداری قوتابخانەکانی شیعرنووسینی خۆرئاوایی هەم، نامەوێت بکەومە حاڵەتی کۆپیکردن، بەڵکو گەرەکمە سەبکی شیعریم تەواو کوردیی بێ، مەگەر هەموو داهێنانی "گۆران" لە نوێکردنەوەی شیعری کوردیدا گەڕانەوە نەبوو بۆ کێشی پێنجەی کوردیی لە بری ئەو عەرووزە بەرەگەز

عەرەبییەی فەراهیدی دایهێنابوو؟. دەتەوێ بیرم جارێکیان خانمێ نووسەرێکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان پرسیاری ئەوەی لێکردم ئاگاداری دنیای ئەدەبی دەرەوەی کورد هەم؟. چون بە قسەی ئەو، شیعرەکانم بە ئەندازەیەک کوردین وەک ئەوەی هیچ بەرهەمەکی بیانیی کاریگەریی بەسەرەوە نەبێت!!. ئەم پرسیارە ئەگەرچی بۆ زمانێکی ڕووشێنەر بوو، کەچی خۆشحاڵیی پێبەخشیم، بەوەی خوێندنەوە و کاریگەربوونم بە ئەدەبی خۆرئاوایی و غەیرە کوردی، نەیتوانیوە وا بکەن شیعرەکانم مۆرکی کوردەواری خۆیان لە دەستبدەن و وەک لاسایکەرەوە دەربکەوم. ئاخر تۆ ئەگەر کاریگەر بوونت بە "فروغ" ئەوە بێت، کۆپی خەیاڵ و فۆرمی ئەو بکەیت، منی خوێنەر خودی "فروغ"م لە بەردەستە بۆ خوێندنەوە. ناچارنیم کۆپی بخوێنمەوە، مادام ئۆرگیناڵەکەی بە ئاسانی پەیدا دەبێت.

بابەتێکی تر دەمەوێت روونکردنەوەی لە بارەوە بدەم، تایبەت بە کتێبی شیعریی "سۆناتای خۆشەویستی" و کۆی کتێبە شیعرییەکانی پێشووشم. ئەویش دووبارەبوونەوەی چەند وشەیەکە، ئەم دووپاتبوونەوەیە هەژاریی زمان و فەرهەنگی وشە نییە، هەندەی ئەوەی مەغزای تری لە پشتە، یەکێک لەوانە جەختکردنەوەیە لەسەر بایەخی ئەو وشانە!. لێرەدا دەتوانین نموونەی هەردوو وشەی "دڵ و رۆح" وەربگرین وەک لە زۆرێک لە تێکستەکاندا چەندبارە بوونەتەوە. رۆح لێرەدا هەمان ئەو رۆحە نییە لە دیدی ئایینییەوە ئەنالیز کراوە، بەڵکو مەجازە و هەمان ئەو مێشکەیە سەرکردایەتی جەستە دەکات ئەمەش لە ژێر کاریگەریی ئەفلاتۆنیزمدا شکڵی گرتووە. دڵ لە دەقەکاندا دڵێکی سیمبولیییە، نەک ئەو ئەندامەی لەش کە دەکەوێتە بەشی چەپی ژێر قەفەزەی سینگ. بەڵکو ئەو وزە چالاکەیە بەرپرسە لە هەستە مرۆییەکانمان، دەتوانم بڵێم هەمان ئەو ئەنرژییە پۆزەتیڤەیە زانستی نوێ زۆرترین جەختی لێ دەکاتەوە.

لە کۆتایشدا دەخوازم ئەوە بڵێم، زۆرترین دەقە شیعرییەکانی ناو هەر چوار بەرهەمە چاپکراوەکەم "1000 لاپەڕەن" لە نەخۆشخانە نووسراون، پشووە ئازاراوییەکانم خۆمم بە خوێندنەوە و نووسین قەستەتەوە. نیتچە هەمیشە دەیووت "کاتێک پشوو دەدەم دەست بە کتێبێک دەبەم". منیش بەهەمان شێوە لە پشووی نێوان چارەسەرەکاندا دەخوێنمەوە، کاتی خەوتنم قاەس دەکەم بە شیعرنووسین، شیعرگەلێک ئەگەرچی پۆلێنکردنیان دژوارە بەڵام لە کن خۆم نازناوی شیعریان پێدراوە. جیاواز لەمەش هەموو زۆرینەی ئەو دەقانەی گەیشتوونەتە خوێنەر لەناو نۆتی هاندییەکەم یان لەسەر کاغەز نووسراون، تەنانەت

ئەم نووسینە نا پێویستەش هەر لەناو نۆتی م□ بایلەکەمدا تایپ دەکەم، شاعیرێک نیم لەو فەزایەدا بژیم بە فەزای شاعیرانە ناسراوە، بیرکردنەوەکانم ئەگەر تاڵ و کورت نەفەسیش بن، نا بێت ئەوەمان لە یاد بچێت مر□ق ل□م کاتانەدا هێندەی بۆ ئارامی و سەقامگیریی با یۆلۆژیی دەگەڕێت، کەمتر بیری بە لای ئارامییە رۆحییەکانی خۆیدا دەچێت. جگە لەوەش هیچ کات پێداچوونەوە و پاکنووسێک بۆ دەقەکانم ناکەم، چونکە خۆم مەبەستم بووە چۆن لە دایک بوون، بەهەمان شێوەی سروشتی خۆیان بگەنە خوێنەر. تەنیا هەندێ هەڵەی رێزمانی و ئیملایی چاک دەکەم ئەویش هەر خۆم ئەم کارەم دەگرمە ئەستۆ، بۆیە لە بارەی هەڵەی چاپەوە داوای لێبوردن دەکەم، نەدەکرا لەبەر نەبوونی هەڵەبڕێک تا یارمەتیمان بدات، بەرهەمەکانم بۆ چاپ دوابخەم. ئەوەی ماوەتەوە بیڵێم، ئەمە توانای راستەقینەی ئەدەبی من نییە، بەڵام کێ دەڵێت ئەم نەخۆشییە یەخەمان بەر دەدات تا□و□کو توانا شاراوەکانم بخەمە گەڕ؟ گرەنتی نییە، هەر لەم روانگەوە کتێبەکانم دەخەمە بەر دیدی خوێنەران.

ئازاری 2021

کام بەرهەم هەیە دەستی کرێکارو جوتیاری پێوە دیار نەبێت؟.. تاهیری حاجی حەسەن

زۆرجار وادێتە پێش دیدەمان،کە ئەوەی ژیان هەڵدەسوڕێنێت و ڕێکی دەخات،حکومەت و دەوڵەتەکان،نەک ئەوانەی ڕۆژانە بەشدارن و کاردەکەن لە بەرهەمهێنانی پێداویستیە ڕۆژانەییەکانی کۆمەڵگەکاندا. هەر ساتەی مر□ق ب□□ک ورد ببێتەوە لەهەر بستێکی چواردەوری خۆی،هەرساتەی دەست دەبات بۆ پاروویەک نان خواردن،هەر ساتەی دەست دەبەیت بۆ پۆشاکێک بیپۆشیت،هەرساتەی دەست دەبەیت بۆ شامپۆیەک بۆ فڵچەیەکی دان شتن بۆ هەویری دان شتن بۆ ئەو پلاکەی گڵۆپەکەی پێ ڕوناک دەکەینەوە،بۆ ئەو دوش و سەرئاوەی بەکاری دەهێنین،بۆ،،،،هەهەرساتەی بەسەر ڕێگەکاندا هەنگاو

هەڵدەگرین،هەرساتەی ماشێن و فڕۆکەو کەشتی و شەمەندەفەر بەکار دەهێنین،هەرساتەی،خۆڵوخاشاکی پاشماوەکانمان دەبەین تافڕێی بدەینە شوێنی تایبەتەوە،لەو ساتەدا،ڕێی تێدەچێت،شوێن دەستی کرێکاران و جوتیاران نەبینین؟ کەوایە، بەڕاستی ژیان هەڵسوڕێنەرانی واقعی کێن؟ ئاخۆ تەنها ئەو چینە بەرهەمهێنەرە نین؟ ئاخۆ گەر ئەوان تەنها بۆڕۆژێک لەکارەکانیان ڕاوەستن،ژیان و هەڵسوڕان توشی نوشستی نا بێت؟ کەوایە ئەوەی زیندوێتی و جوانی و مانا بەژیان دەبەخشێت،چینە بەرهەمهێنەرەکانن یان ئەوانەی د□س□□□اتدارو فەرمانکارن؟ ئاخۆ کرێکاران و جوتیاران زۆرینە نین لەهەر کۆمەڵگەیەکدا؟ ئاخۆ،توێژی د□س□□□اتداران و توێژی ڕابەرانی ئاینەکان و توێژی سیاسیەکان و ڕۆشنبیران و بیرمەندان و فەیلەسوفان ، هونەرمەندان و ئەدیبان،گەر هەمویشیان کۆبکرێتەوە،ئەوانە دەتوانن ژیان هەڵسوڕێنن گەر کرێکاران و جوتیاران ن□ب□ن؟ کەوایە،کام بەش لەکۆمەڵگەدا زیادەیە،چینی بەرهەمهێنەران،یان ئەو چینە مشەخۆرەی کەمایەتیەک پێک دێنن!؟

د□س□□□ات،گەر بۆخۆی پێکهاتەکەی لەسەر دزینی بەری ڕەنج و ماندوبونی چینەچەوساوەکان و ب□ر□ودان بەچەوساندنەوەی چینایەتی نەبوایە، ئەوکات،شەڕکردن لەسەری پێویستیەک نەدەبو،گەر مانای د□س□□□ات، ئەو خۆپەرستیە کوێرانی□ نەبێت،چۆن ڕێی تێدەچێت خیانەت و گەندەڵی و کۆمەڵگە فرۆشی و دەست بەسەر سامانی گشتیدا برەوی پێ بدرێت!،گەر دزین بەمانای خۆی بەرهەمی بونی ئەو چینوتوێژە کەمایەتیە نەبوایە، ئەوکات شتێک نەدەبو بەمانای وشەی دزی،شتێک نەدەبو بەمانای چەوساندنەوەی ژن و چەوساندنەوەی هەژار کراوانەوە. چونکە،کاتێک بەری ڕەنجی کرێکاران لەلایەن خاوەنانی سەرمایەو ئەوانەی ئامرازەکانی بژێویان لەژێر هەژمونی تاک و تاک ڕەوێتی خۆیان ناوە، نەدزرایە، ئەوکات،شتێک بونی نەدەبو بەناوی دەوڵەمەندی و هەژاریەوە!

ئاخر با بڕێک ورد ببینەوە،لەوساتەوەی کاری جەستەی و کاری فیکری لەیەکتر دابڕێنران، ئیتر لەو ساتەیشەوە،خاوەندارێتی تایبەت و خوداو پەیامهێنەرو چینی ئەریستۆکرات و چینی خاوەن کۆیلەو سەردارو ئاغاو شێخ و دەرەبەگ و سەرمایەدارو پاپاو حاخام و مەلاو فیرعەونیش کرانە پێویستی و شوێنێکی تایبەت بەخۆیان بۆ دیاری کرا،یانی ئەو شوێنەی ناویان لێنا ، دیوەخان و پەرستگاو حکومەت و دەوڵەت، ئەوان بونە سەردارو زۆرینەکەیشیان کرد بەکۆیلەی ژێر دەستی خۆیان. بۆ؟ ڕەوایەتیەکەی لەکوێدایە،گەر بەڕاستی ئەوانە داگیرکارو دزی گەورەی

بەری ڕەنجی بەرهەمهێنەران نەبوایەو دەسەڵاتیان ئاوا پیرۆز نەکردایە، ئەوکات دەیانتوانی ببن بەخاوەنی هەموشتێک، ببنە خاوەنی سەرزەوی و ئاسمان!؟

ژیان و بەهاو پێگەی مرۆڤ بونی لەنێو شوێنێک کار دابەشکردن تێیدا سەپێنرا، ئیتر، ئەوەی تەنها ناوی بەهایێک بێت و شایان بە پێگەی مرۆڤ بێت، تەنها لەنێو خاوەنداریەتی تایبەت و بڕی سامانێک لای هەرکەسێ، خۆی پێناسە کردوە، یانی تاڵانچی و دزو ڕێگرەکان، بونە خاوەن بەهاو جێگەوڕێگەی لەسەرو کۆمەڵگەوەو ئەوانیشی هەڵسوڕێنەری ژیانن، بون بەمرۆڤی چەوساوەو جێی بێزەی! ئاوایە ڕێکخستنی ژیان لەنێو کۆمەڵگەی چینایەتیەکاندا.

گەر کرێ و کڕین و فرۆشتن بەهێزی کاری کرێکار وەک کاڵایەک نەبوایە، ئەوکات زێدەبای و کەڵەکەی سەرمایە و دەوڵەت و یاساو دادگاو زیندان و پەرلەمان و حکومەت چ پێویستیەکی دەبو؟ ئاخۆ گەر دنیای جیاوازیە چینایەتیەکە نەبێت، بۆ دەبێت ژن وەک مرۆڤێک نەبێت و هەمیشە خوارتر لەبونی پیاو ببینرێت و وەک کاڵایەک ساتوسەودای پێوە بکرێت؟ ئەوەی نهێنیە لەم نێوەدا، قازانج و بەرژەوەندی ئەو چینە چەوسێنەرەیە کە دەسەڵاتی پاراستنی خاوەنداریەتی تایبەتی هەم پیرۆز کردوەو هەمیش بەکۆی توانای بەرگری لەمانەوەی دەکات، هەربۆیشە، تا ئەم جیاوازیە چینایەتیانە بونیان هەبێت و تائەوساتەیش بەکاڵا کردنی ژن و هێزی کاری کرێکار برەوی پەیدەدرێت، یانی درێژەدان بەدزی کردنەکی یاسای و شەرعیانە!؟ ئیتر ئاوایە، مانای دەسەڵاتی چینایەتی!

مانەوەی دنیای چینایەتی، نەک لەبەرژەوەندی هەڵسوڕێنەرانی ژیان نیە، بەڵکو تادێت، لەو قۆرخکاریەی خاوەنکارو دەوڵەتمەداران و حکومەتەکان دەیسەپێنن و کۆی هۆکارەکانی ژیان لەژێر خاوەنداریەتی ئەواندایە، بونەک و مانایەک بەژیان هیچ نیە بەجگە لەملکەچی و بێ بەها کردنی ژیانی گشتی. چینی کرێکارو جوتیارو کۆی بەرهەمهێنەران لەبوارەکانی زانست و داهێنان و تەندروستی و پەروەردەیدا، تەنها چینێکن کە هەڵسوڕاندنی ژیان شایستەی بەوانە. چونکە بەبێ کۆتایهێنان بەو هەژمونداریەتیەی دەسەڵاتی چینەچەوسێنەرە کۆمایەتیەکە ناتوانرێت ژیانێک ڕێک بخرێت هەموان پێکەوە وەک مرۆڤ تێیدا بەهرەمەند بین.

ژیانی بێ ئەو چینە کۆمایەتیە دەسەڵاتدارە، ئەو ژیانەیە مرۆڤ تێیدا ئازادو تەندروست و خاوەن پەروەردەی مەزن و خاوەن خۆی و چ جۆرە

چەوساندنەوەیەکی ڕەگەزی و چینایەتی لەوەدا بونی نامێنێت، یانی کەتایهەنان بەخاوەندارێتی تایبەتی تایبەت کراو بەچینێکی مشەخۆری پوچی کەمایەتی. ئاخۆ گەر کەی دەسەڵاتداران و بەرپرسان و پلە دارەکان و ڕابەرانی ئاینەکان، ڕۆژانە ببرێن بۆ پاک کردنەوەی شەقام و حاویەکان و کار کردن لە کارگەو بازاڕو مەزراکان، چی لەدنیا دەگۆڕێت؟ ئاخۆ کەتای ژیان دەبێت، یان لەوەدا ژیان مانای خۆی پەیدا دەکات، بەبێ لەڕەی. تەنها ڕێکخستنی واقعیانەی ژیان، لە ڕێکخستنێکی هەرەوەزیانەی یەکسانیخوازانەدایە، نەک ئەم ڕێکخستنە قەزەون و پیسە جەنگەڕستانییەی هەزاران ساڵە درێژەی پێدەدرێت.

تاهیری حاجی حەسەن
09/03/2021

جامی جیهانی تۆپی پێی قەتەر ٢٠٢٢ خوێنی لێ دەچۆڕێت!.. عبدالرحمن محمد (مەلا ڕەحمان ئاوارەکان)

سەرمایەداری خۆی لە سەر خوێن و هێزوو و بازووی کرێکاران دروست بووە، کاتێک ئۆتۆمبێلێکی جوان و گرانبەها دەبینیت، تەنها سەرسام مەبە بە دیزاین و دیکۆر و خێرایەکەی، بەڵکو کەمێک؛ بیر لەو کرێکارە بکەرەوە کە دروستی کردووە، بەڵام پارەی ڕۆژانەکەی بەشی گەشتێک، ژیانێکی شایستە ناکات! تەماشایی تەنها چیمەنتەی سەربان و دیوارەکەت مەکە کە جوان و توندوتۆڵی کردووە، تەماشای ئەو بوونەوەرانەش بکە کە ئامادەیان کردووە، لە تەز و خۆڵدا تووشی هەزاران نەخۆشی بوونە و مووچەیەک وەرناگرن کە بە پێی کارەکانیان بێت!

با کەمێک مێژوو بگەڕێنینە دواوە، چەند دەیەیەک پێشتر، دەنگۆیەک بڵاوبووەوە، کە ڕووسیا و قەتەر بەرتیلیان داوە بە سەرپەرشتیارانی فیفا(فیفا: ڕێکخراوی تۆپی پێی جیهانییە) کەلە

تیروپشکەکەدا میوانداری خولی ٢٠١٨ و ٢٠٢٢ بکەن! ئەووە بوو، چەند بەرپرسێکی باڵای فیفا ئاشکرابوون بەرتیلیان وەرگرتووه لە بەرژەووەندی ڕووسیا و قەتەر کاریان کردووە، هەموویان لە سەر کارەکانیان لابران! دواتر قەتەر بۆ مۆندیاڵی ٢٠٢٢ ناوی دەرچوو، تا ئێستاش مشت و مڕی لە سەرە کە بگوازرێتەووە بۆ جێگەیەکی تر.
ڕوون و ئاشکرای□ ، و□لاتانی کەنداوو، بە هۆی زۆری داهاتی نەوتەکانیانەووە، بوونەتە ژمارە لە سەر سیاسەت و یاسا جیهانیەکان! وەک دەبینین، ڕۆڵی قەتەر لە پشتگیری داعشدا!، ڕۆڵی سعودیە و ئیمارات لە شەڕی ناوخۆی یەمەندا! کڕینی زۆربەی یانەکانی فۆتباڵی جیهانی لە چەشنی پاریس سان جیرمان و ڕیاڵ و بەرشلۆنە ، لە لایەن شێخ و ئەمیر و پادشاکانی کەنداوەوە! کەواتی سەرمایە کار دەکات، ئیتر عەگاڵت لە سەردایە، یا جامەدانەی کوردی، یا شەبقەی ئەوروپی، گرنگ گیرفانە!!

بە گوێرەی ئامارەکان، و□لاتی قەتەر، تەنها ١٠٪ دانیشتوانی ناوخۆیین، دەنا ٩٠٪ خەڵکانی بیانین کە کار دەکەن لەو و□لاتە. زۆربەی خەڵکانی کرێکار و زەحمەتکێشی و□لاتانی سریلانکا و هیندستان و بەنگلادش و پاکستانن. وەک زۆربەمان دەزانین، ئەم وو□لاتانە بە هۆکاری جیا جیا، لە بارێکی ئابووری زۆر ناتەندروستدا دەژێن، کە لە بنەڕەتدا سیستەمی سەرمایەداریە، ئیتر گەندەڵی و ژمارەی دانیشتوان و شەڕی نەتەوەکان و مەزهەبەکان و دەست تێوەردانی و□لاتانی زلهێز و ناوچەیەکان. بۆیە ئەم هۆکارانە وای کردووە، کە شێخ و ئەمیرەکانی کەنداو، بە دڵی خۆیان بیانچەوسێننەووە ، بەرامبەر کرێی هەرزان و بگرە جاری واش هەیە بە خۆڕایی لە خراپترین هەلو مەرجی ژیان و کارکردندا.

بە گوێرەی ڕاپۆرتێکی گاردیانی بەریتانی؛ لە ساڵی ٢٠١١ وە ، کاتێک و□لاتی قەتەر مافی میوانداری جامی جیهانی ٢٠٢٢ پێ درا، تا ساڵی ٢٠٢٠ زیاتر لە ٦٥٠٠ کرێکار بە هۆکاری جیا جیاوە؛ لە نەبوونی هەل و مەرجی پێداویستیەکانی خۆپارێزیەووە تا دەگاتە کاری دژە پەناهەندەییەووە گیانیان لە دەست داووە! بە گوێرەی ئامارە فەرمیەکان بێت، ١٢ دوازدە کەس لە هەفتەیەکدا لەو پێنج و□لاتەی کە زۆرترین کرێکاریان هەیە لە قەتەر گیانیان لە دەست داووە، لە کاتی دروست کردنی یاریگاکاندا. تەنها ٥٩٢٧ کەسی خەڵکی هیندستان و نیپاڵ و سریلانکان، هەروەها ٨٢٤ کرێکاری پاکستانین، بێجگە لە کرێکارانی فلیپینی و ئ□تیوبی کە تا ئێستا نەژمێردراون!؟
هەموو لێکۆڵینەووەکان باس لە بێ توانایی ولاتی قەتەر دەکەن؛

لەوەی کە نەیتوانیووە، ئەو ژمارە گەورەیەی کرێکاران کە ژمارەکەی لە ٢ ملیۆن، دوو ملیۆن کرێکار زیاترە بپارێزێت، تا ئەو ڕادەیەی کە بتوانێت لەکەمبینەووە بکات لە هۆکاری مردنەکانیان، کە زۆربەی مردووەکان لاو و کەسانی گەنجن.

لێرەدا دەیان ئاماری ئەو خێزانانە هەیە ، کە سەرپەرشتکارەکانیان لە دەست داوە و هیچ کەسێک نییە کە ژیانیان دابین بکات، کە داوایی قەرەبوو کردنەووە (تەعویز) و دەستنیشانکردنی هۆکاری مەرگی ئازیزەکانیان دەکەن. لێرەدا کۆمەڵێک هۆکار دیاریکراوون، لە چەشنی کەوتنە خوارەووە لە سەر دیوار و باڵەخانەکان، هەڵواسینی کۆمەڵێک کرێکار، خنکاندن بە گاز و ماتریالی ژەهراوی.
وەک ڕاپۆرتە تەزویرکراوەکانی تری سەرمایەداری، دەڵێت: زۆرێک لە مردووان بە سروشتی مردوون، کە دڵیان ڕاوەستاوە یا تووشی هەناسە تەنگی بوونە، بە گوێرەی ڕاپۆرتەکان ٦٩٪ ئەم کەسانە لە وڵاتانی هیندستان و نیپاڵ و بەنگلادیش بوونە، کە لەمانەش لە ٨٠٪ خەڵکی هیندستانن. هەروەها ڕاپۆرتەکان دەڵێن؛ زۆربەی هۆکاری ئەم مردنانە، شیکاری نەخۆشخانەی بۆ نەکراووە تا بزانرێت، هۆکارە ڕاستیەکەی چیە!

ڕێکخراوی کاری جیهانی سەر بە نەتەووە یەکگرتووەکان، دەڵێت، زۆرێک لەو مردوانە بە هۆی پلەی گەرمایەکی زۆر بەرزەوە بووە، کە چوار مانگی خایاندووە، کاتێک ئەو کرێکارانە لە دەرەووە کاریان کردووە! کۆمەڵێک هۆکاری تر؛ گوایە ژمارەی ئەو کەسانە زۆرن ، یاخود کۆمەڵێک فەرمانبەر کە کاریان بەڕێوەبردنەو لە بەر خۆر نەبوونە و لە سەر دیواری بەرز نەبوونە ، مردوون! لە زۆرێک لە وڵاتە پێشکەوتوو و خاوەن یاسا و ڕێسایەکی کاری پێشکەوتوو، مافی کرێکاران و کرێکارانی بیانی بە تایبەتی پێشێل دەکرێت، جا لە وڵاتێک، کە تا ئێستا دیوەخان و ئەمیر و شێخ بەڕێوەی دەبەن! هەر بەگوێرەی ڕێکخراوە نێوودەوڵەتیەکان، ژمارەکان ئامارەکان، ڕوون نین، لە هۆکاری گیان لە دەستدانەووە بگرە تا دەگاتە ژمارەیان و ئەو مافانەی کە خێزانی ئەو کرێکارانە هەیانە لە قەرەبووکردنەووەی گیان لە دەستدانی ئازیزەکانیان و نان پەیداکەرەکانیان.

بەڵێ، خوێن دەچۆڕێت لە سەرتاپای ئەو دام و دەزگا و یاریگا و هۆتێل و ڕێگا و بانانەی کە بۆ ئامادەکاری ئەو مۆندیالە دروست کراووە، دەیان ژن و منداڵ و باوک و دایک بێ سەرپەرشتو بێ کەسێک کە پاروویەکیان بۆ پەیدا بکات! ڕاستە چێژ لە وەرزش دەبینین، بەڵام وەک دەڵێن: وەرزش مەرامە، بەڵێ دەبێت هەڵوەستی

مرۆڤایەتیمان هەبێت و ئەو مەرامەی لە دەست نەدەین! بە دەنگی بەر
بڵێین: نا، بە مەرگی ئێمە و قازانجی ئەووەی سەرمایەدار!

azzady22@gmail.com
10/03/2021

بۆچی ئامانجەکانی ڕاپەڕین دەستە بەرنەوون؟.. ن. محمد باپیر

دەسپێک:
زۆربەی شۆرش و ڕاپەڕینەکان سەرەتا زۆر جوانن و بە هەژاری دەست پێ ئەکەن وەلێ دوای ئەوەی سەر ئەگرێت و دەستیان لە پۆست و پارە گیر ئەبێت ئیدی زۆربەی سەروەریەکان لەبیرئەکەن و بەرەو لادان لە مبادئی و دیسپلینەکان دەچەن ،هیواو ئاواتەکان کاڵ دەبنەوە نمونە شۆرشی افغانستان و لیبیاو فەلەستین و و ڕاپەڕینەمەزنەکەی کوردستان 1991 ئیستاش کورد خەون بەوە دەبینێت ئامانجەکانی ڕاپەڕین جێبەجێ بکرێن کەخەی ئەبەنەتەوە لە ئازادی، دادگەری کۆمەلات ،یەکسانیو مەدەنیەت و شەفافیەت وسەربەخۆی و دامەزراوەی …هتد

ئامانجەکانی ڕاپەڕین بەدی نەهاتون چونکە

یەکەم /هەرلەسەرەتای نەوەدەکان پلانی تەکمەو دەولەتداریان نەبووە زیاتر هەڵەمەکی و کەس بەکەسی نەبوو.

دووەم /شەڕەی نەگریسی چوارساڵەی نەوخۆ گەورەترین پاشەکشەی بە قەزیەی کورد کرد…

سێیەم/بوونی دوو ئیدارەیی

چوارەم /یەک نەخستنەوەی هێزی پێشمەرگەو و ئاسایش

پێنجەم/اهمال کردنی گەنج و لاو لەڕووی وەکارخستن بوونی بە کاری زۆر هەروەها بە هیوای وەڵەش بینی لەکوردستان

شەشەم /حیزبەکان وکەسەکان دەوڵەمەند و حکومەت قەرداروو هەژار

حەوتەم /پاشەکشەوئیهمال کردنی سەکتەری پەروەردەی و لەهەمان کاتدا گرنگی دان بەلایەنی چەکداری

هشتەم /بەهەدەردانی سامانی گشتی ونەبونی شەفافیەت لە هەموو کەرتەکان و بونی ڕۆتینی و واستەو واستەکاری..
نۆیەم /گرنگی نەدان بە زراعەو کارگەو پیشەسازی و گەشت و گوزاری
دەیەم /نەمانی ئیننتمای نیشتمانی و کورداتی لەنێو چینی گەنج و لاو ئەمەش لەبەر نادادی ونایەکسانی
ئەمەو10یان خالی تربەبیرتان دێنینەوە لەیادی ڕێکەوتننامەی 11ئازاروو ڕزگارکردنی شاری هەولێر…

محمد باپیر
چاودێری سیاسی
11/3/2021

خەڵاتی خۆشەویستی.. ن: جەلال قادر

لەبەرئەوەی تەمەنم ڕوو لە هەڵکشان دەچێت و تا لەبیرم نەچوەتەوە، پێمباشبوو ئەفسانەی دڵداری نێوان خۆم و (زارا) یاداشت بکەم کە لە بەهاری ساڵی ۲۰۰۳ بە هۆی ڕووخانی ڕژێمی ستەمکاری بەغدا، بە یەکتر شادبیوونەوە.
من لەناو شاری هەوڵێر بووم، زارای دەزگیرانمیش کە چەندین ساڵ بوو نەمبینبوو لە کەرکوک بوو. لەشاشەی تەلەفزیۆنەکانەوە دەمابینی هێزەکانی (ئ□ئ□ئ□) و پێشمەرگە، لەسەر کەل و بناری شاری کەرکوک خۆیان مەلاس دابوو بۆ تاڵان کردن و ئازادکردنی شارەکە.
خزمێکم هات بەدوام و وتی : وەرە لەگەلم دەتبەم بۆ کەرکوک، بەدڵنیاییەوە بە دەستی بەتاڵ ناگ□□ینەوە.

- کێشەی من تەنها دۆزینەوەی زارای دەزگیرانمە، کە لەمنداڵییەوە یەکترمان خۆشدەوێت، بەڵام جارێ پەڵەم نییە تا بارووده□خ□کە ئارام دەبێتەوە…
خزمەکەم و چەند ماڵە هاوسێیەک، بەسواری پیکاب بەڕێکەوتن بەرەو کەرکوک.

بوو بە شەو، خەو نەچووە چاوم و خەیاڵم لای ئەو□ بوو کە چەند

ڕۆژێکیتر دەبێت بچم بۆ کەرکوک و کۆڵان بەکۆڵان بگەڕێم تا ماڵی زارا دەدۆزمەوە.

لەگەڵ بەری بەیان دایکم لەخەو هەڵیساندم و وتی : تەماشاکە کەرکوک ئازاد کراوە، چەند ڕۆژێکیتر ئێمەش بەخۆشی دەگەڕێینەوە.
_ دایکە گیان تووبەڵی بتوانم ماڵی (زارا)ی دەزگیرانم بدۆزمەوە.
دایکم بە پێکەنینەوە وەلامیدامەوە : خۆزگە ئەم زارایەم ببینیایە بزانم چ کچە سەر ڕشکنەکە…
لەگەل ڕاخستنی سفرە و دانانی چایی و ماست، خزمەکەم لە دەرگەی حەوشە خۆی کرد بەژووراو هەلاک و ماندوو لە دانیشت و وتی : هەر ئێستا گەڕامەوە، ئێوە نازانن چ حەشامەتێکە، خەلکی لە هەموو لایەکەوە ڕژاونەتە ناو شاری کەرکوک.
دایکم وتی : لەشاشەی تەلەفیزیۆنەکان دەیبینین.
لەپاش ئەوەی خزمەکەم چەند پیاڵە چایێکی خواردەوە، ڕووی دەمی لەمن کرد و وتی : بەختیار مزگێنیت بەمە (زارا)ی دەزگیرانتم دۆزیوەتەوە و قسەشم لەگەلی کردووە.
لەخۆشیا پارووە نانەکە لە قوڕگم گیربوو، پەرداخە ئاوم خواردەوە و لەمپرسی : چۆنچۆنی بەم باسکە!
_ لە دەروازەی شارەکە خانمێکی ڕووگەش و چاوڕەش و بالا بەرزم بینی، لەسەر جادەکە ڕاوەستابوو و وێنەیەکی بەدەستەوەبوو پیشانی ڕێبوارەکانی دەدا و پرسیاری ڕێاندەکرد… ڕێی چوومە پێش تا وێنەکەی ناو دەستی ببینم و بزانم ئەم خانمە عەودالی چییە؟ کەچی سەیرمکرد وێنەی سەردەمی هەرزەکاری تۆ بوو. پێشئەوەی خانمەکە لەو ببزوێنێت، من پێمگوت : ئایا تۆ (زارا)یت؟
زارا لەخۆشیا باوەشی پێماکرد و لەمپرسی : چۆن دەمناسیت؟
وەسفی تۆم بۆ کرد و بەسەرهاتەکەم بۆ گێڕایەوە.
زارا لەخۆشیا پێی عەرزی نەدەکەوت. بەهەربار ڕایسپاردووم، کە سبەی ئەم کاتە کاتژمێر هەفتی بەیانی لەکەرکوکەوە بەڕێ دەکەوێت و لەناو شارۆچکەی پردە چاوەڕوانت دەبێت.
_ ئەی بۆ لەگەل خۆت نەتهێنا؟
وتی : دەبێت ماڵەوە ئاگادارم کەمەوە، هەروەها پێیگووتم کە دەبێت (بەختیار)یش بەپیادە، کاتژمێر هەفتی بەیانی بەڕێ بکەویت.
دایکم وتی ؛ بۆ دەبێت بە پێ بڕوات… با تەکسییەک بگرێت.
_ پوورە… (زارا)ی دەزگیرانی کوڕەکەت، لەپێناوی خۆشەویستیەکەیان ئەم مەرجەی داناوە، کە ئەو ڕێگایەی نێوانیان بە پێ ببڕن!.
دەستم نایە سەرشانی خزمەکەم وتم : ماڵت ئاوابێت، زۆر سوپاس بۆ ئەو مزگێنییە خۆشە، ئێستا دەنیام ئەو کچەی بینیوتە زارا بووە،

چونکە هەمیشە بە ژووانەکانیش مەرجی بە دادەنام.

سپێدە کاتژمێر هەفت شاری (قەراومەنارەم) بەجێهێشت و بەرە پردە بەڕێکەوتم. وەرزی بەهاربوو کژوگیا سەوزو دەی خەلکی زۆر خۆشبوو. سەرجادە گشتییەکە پڕ لە ڕێبواربوو، نیوەیان بەدەستی پڕ دەگەڕانەوە، نیوەکەیتر بەدەستی خاڵی ڕوو لەشار دەرۆیشتن. لەڕێگە چەند برادەرو ناسیاوێکم، ئۆتۆمبیلەکەیان ڕاگرت و هاواریانکرد : بەختیار وەرە لەگەل ئێمە جێگەمان هەیە.
وتم_ پێویست ناکات، من حەزدەکەم بە پیادە بڕۆم…

ئەو ڕۆژە هەندێک کەس ئەوەیان هەبوو کە چۆن زوو بگەنە شار و شتێک تاڵان کەن، هەندێ کەسیتر ئاواتیان دەخواست بە کەس و کاریان شادبنەوە، منیش یەک کێشەم هەبوو ئەویش چۆن بگەمە زارا و ماچی کەم.

پێشئەوەی کاتژمێر بگاتە ١٢ی نیوەڕۆ لە شارۆچکەی پردە نزیکە بوومەوە، لەدوورەوە کچێکی کراس زەردم بینی لەسەر جادەکە ڕاوەستابوو. بەغاردان بەرەو ڕووی یەکتر ڕۆیشتین و بە ئامێزی یەکتر شادبووینەوە. تووند لەباوەشمکرد و تێر بۆنم کرد. ئەویش لە خۆشیا دەیچرپاندە بن گوێم و جوێنی پێدەدام و دەیگووت ؛ سەگباب بە درێژایی ئەم هەموو ساڵە تۆ لەکوێ بوویت…
نزیکەی چارەگێ سەعاتێک دەست لەناودەست و چاوبازێمان دەکرد و ئاگامان لەکەس نەمابوو، تا لەپڕێکا وردە وردە هەستمانکرد خەلکێکی زۆر لەدەورمان ئاڵاون و دەیانویست بزانن چیرۆک و بەسەرهاتی ئێمە چییە. تەنانەت گوێم لەیەک دوو پیرەمێرد بوو، وتیان ؛ دوورکەونەوە.. کە ناڵیت خوشک و برا نین.
نیگەران بووم بە خەلکەکەم وت : کاکە گیان دوور کەونەوە چیتان لە ئێمە دەوێت و بۆچی چاودێریمان دەکەن، ئێوە ئەو هەموو تاڵانکردن و ستەمکارییەتان لەبیر چووەتەوە و هاتوون وەک ندیتکەوبتکە تەماشای ئێمە دەکەن؟
زارا بزە خەندەیەکی کرد و چرپاندییە بن گوێم : بەختیار گوێبگرە، بزانە ئەم خەلکە ئێستا چۆن فریو دەدەم.
زارا دەستی لەناودەستم بەرداو وەک شێر ڕووی لە جەماوەرەکە کرد و هاواریکرد : خەلکینە جوان گوێم لیبگرن، من و ئەم لاوە لە منداڵییەوە یەکترمان خۆشدەوێت و دەیان ساڵە یەکترمان نەبینیوە ئێستا بە دیداری یەکتر شادبووینەوە. دەمەوێت پرسیارێکتان لێبکەم، ئەگەر وەڵامەکەیتان زانی ئامادەم خەڵاتتان کەم.

هەرکە زارا باسی خەڵاتی کرد، جەماوەرەکە پتر گوێچکیان شڵ کرد بۆ قسەکانی.

_ من کاتژمێر هەفتی بەیانی لەشاری کەرکوکەوە بەڕێکەوتووم، هەروەها ئەم دەزگیرانەشم کە ل□ بەردەمتان ڕاوەستاوە، کاتژمێر هەفتی بەیانی لە شاری هەوڵیرەوە بە پیادە بەڕێکەوتووە، ئایا ئێمە کاتژمێر چەند بە دیداری یەکتر شادبووینەتەوە؟ لەسەر گۆشەی ئەم زەوییەدا، هەرکەس وەلامی ئەم پرسیارە بە دروستی بداتەوە ئامادەین جوانترین خەڵاتی پێشکەش بکەین.
دوو دوو، سێ سێ، خەلکەکە کۆبوونەوە و سەرقاڵی شیکارکردنی هاوکێشەکە و وەڵامدانەوەی پرسیارەکە بوون.
زارا تووند دەستی گوشیم و وتی : بەختیار گیان… وەک دەبینی خەلکی ل□ پێناو خەڵات کردن ئێمەیان لەبیرچووەتەوە… خێراکە، فرستە با بڕۆین و لێرە دوورکەوینەوە!

دۆڕان.. شیعری: نەوزاد بەندی

بڕوانە ئەو کارەساتە ،
ملیارەها چا خورایەوە و ..
سەرئێشە هەر زیاترێکە ..
هەزاران شار دروست کرا و
بێ لانەیی زیاترێکە ..
هەر ٣٠ مەترێک ،
دەرمانخانەیەک
تەلارێکی پزیشکی و
خەستەخانەیەک ،
نەخۆشی هەر زیاترێکە ..
هەزاران جۆر خواردەمەنی
داهێنران و ..
هەر برسێتی زیاترێکە ..
ئەو هەموو ئوتومبیلە دروستکران
ئەو هەموو شەقامە ڕاکێشران ،
هەر تەنیایی و

دوور کەوتنەوە زیاترێکن ..

تۆ بڕوانە چ کارەساتێکە ،
ئەو ملیارەها کتێب و
لاپەڕەیە ..
کەچی نەخوێندەواریی
هێشتا زیاترێکە ..
ئەو هەموو بۆیاخ و ڕەنگ و دیکۆرە ،
هێشتا سووتماک و
ڕەشیی و
خەڵوز زیاترێکن …

چ کارەساتێکە ،
هەزاران فیلمی کۆمیدی و ..
ملیارەها نوکتە …
کەچی هێشتا گریان و
فرمێسک زیاترێکن …

ملیارەها ملیار گڵۆپ
نەیانتوانی تاریکیی قەڵاچۆ کەن ..
ئەو هەموو ڕاگەیاندن و
ڕۆژنامە و گ□قارە ،
نەیانتوانی بە دێڕێکیش
باسی خەمی من و تۆ کەن ..

لە پێناو بنیاتنانی ژیانێکی تر،.. هیوا عومەر

لە پێناو بنیاتنانی ژیانێکی تر،
پرۆژەیەک بۆ (بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان و هێزە چەپ و کۆمۆنیست و ئازادیخوازان)

هیوا عومەر

شوناسی دەسەڵات و قەیرانی ئەمڕۆ

هەرێمی کوردستان بە بارودۆخێکی زۆر خراپ گوزەر دەکات، دۆخەکە لە قەیران زیاتر و واوەتر رۆیشتووە. ئەم بارودۆخە جیاناکرێتەوە لەو قەیرانانەی کە سیستەمی سەرمایەداری بە شێوازە تازەکەی – نیولیبرالیزم لەسەر ئاستی جیهان دروستیکردووە، هاوکات دابڕاویش نییە لە ئیشکالیەتی سیستەم و تایبەتمەندی قەیرانەکانی خۆرهەڵات و وڵاتانی دەوروبەر و جیهانی سێیەم .
تایبەتمەندی و سروشتی ئابووری بەرخۆری و چالاکی ئابووری و کەڵەکەکردنی سامان و چڕبوونەوەی لە دەستی کەمینەیەک، بنەمای قەیرانی سیستەمی سەرمایەداری هەرێمی کوردستان پێکدەهێنێت، کە خۆی دەبینێتەوە لە شێوەی دەسەڵاتێکی سەرمایەداری ئۆلیگاریشی تاڵانکەر و بەرهەمهێنانی کۆمەڵگایەکی بەرخۆری و بێکاریگەر لە بەشداری سیاسی و بەڕێوەبردن، لە غیابی ڕۆڵی هێزی کار و کرێکاران لە پرۆسەی بەرهەمهێنان و ژیانی ئابووریدا، بەهۆی پشتبەستن بە ئابووری بەرخۆری نەوت و غیابی ڕۆڵی کەرتەکانی پیشەسازی و کشتوکاڵ و هتد.

ماڵ بە خۆی نەبوو کەچی میوانیش رووی تێکرد

لەگەڵ دابەزینی نرخی نەوت و تەشەنەکردنی پەتای ڤایرۆسی کۆرۆنا و قووڵبوونەوەی ناکۆکییەکانی نێوان هەرێمی کوردستان و عێراق، پڕووشکی قەیرانی سیستەمەکە راستەوخۆ بەر بودجەی گشتی کەوت، هەردوو حکوومەت رووبەڕووی قەیرانی کورتهێنان بوونەوە، ئەمڕۆ کورتهێنانی بودجەی گشتی بۆتە دیاردەیەکی جیهانی سەرمایەداری لەدوای قەیرانی داڕوخانی دامەزراوە بانکییەکان.

کرێکارانی کەرتی گشتی (فەرمانبەران) لە هەرێمی کوردستان ملیۆنێک و سێ سەد هەزار کەس پێک دەهێنێت، سەدان هەزار لە کرێکارانی کەرتی تایبەت لەگەڵ گەنجانی بێکار و هەزاران دەرچووی زانکۆ و پەیمانگاکان و جووتیاران بوونەتە سووتەمەنی یەکەمی لێکەوتەکانی قەیرانی سیستەمی ئابووری و سیاسی. ئەوەش بوارێکی باشی رەخساند بە هەڵکشانی بزووتنەوەی ناڕەزایەتی کۆمەڵایەتی لە ئاستی چەندایەتی، ئەم بزاق و بزووتنەوەیە جگە لە چین و توێژە جۆراوجۆرەکان تەنانەت ئەندامانی ناو هێزە دەسەڵاتدارەکانیشی تێدایە، بەهۆی نەمانی بەرژەوەندییان لەگەڵ دەسەڵات و نەپاراستنی شکۆی مرۆییان .

خۆپیشاندان و ناڕەزایەتی جۆراوجۆر، لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و

شوێنی کار و ژیان، میکانیزمەکانی دەربڕین و خۆمانیفێستکردنی ئەم بزووتنەوەیە پێکدەهێنێت دژ بە سیستەمێکە.
لە کاتێکدا رۆژ لە دوای رۆژ سەرمایەداران هێز و دەسەڵات و سەرمایەی زیاتر لە چنگیان کۆدەکەنەوە لە رێگای کۆنترۆڵکردنی زۆربەی کایەکانی حکومرانی و ئابوورییەوە و وەرگێڕانی رۆڵی حکومەت وەک کۆمپانیایەکی تایبەتی چەند بنەماڵەیەک، بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان لە دۆخی (خۆرسکی و هەڕەمەکی، نەبوونی هەماهەنگی، موسومی، رەتکردنەوی هەموو شتێک بەبێ خستنەرووی بەدیل، ئیستغلالکردنیان لەلایەن هێزەکانی ئیسلامی و لیبرال و پۆپۆلیستەکان)دان، دەتوانین ئەمانە وەک بەربەست و تەحەدی و خاڵی لاوازی ئەم بزووتنەوەیە دیاری بکەین. بێگومان ئەوەش هۆکاری خۆی هەیە.

“غیابی روئیایەکی جیاوازی سیاسی ئابووری و فەرهەنگی کە خۆی وەک بەدیل پێشکەش بکات هۆکارێکی سەرەکییە بۆ خۆبەرهەمهێنانەوەی سیاسی و ئابووری کەلتووری” و دروستبوونی نائومێدی لە ناو بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان و جۆرێک لە چەقبەستن. ئەوەی لە کوردستان روودەدات لە قەیران تێپەڕیوە، “ناکرێت هەر خەریکی دەسەڵات بین و داوای چاکسازی لێ بکەین” لە کاتێکدا دەسەڵات ئەمرۆ لە ئەنجامی بەردەوامی قەیران و نەبوونی چارەسەری لای ئەو، دۆخەکە لە قەیران پەڕیوەتەوە و بۆتە هۆی نەمانی ڕەوایەتی (شەرعیەت)ی جەماوەری”، ئەوەی واشیکردووە دۆخەکە بەردەوامبێت غیابی بەدیل و هێزێکی پێشڕەوە نەک پێویستی دەسەڵاتێکە، بۆیە ئیشی سەرەکی دەسەڵات لەم چەند ساڵەدا بریتیی بووە لە لێدان لە هەر ئەگەرێکی لە دایکبوونی بەدیل.
ئەوە هاوکاتە لەگەڵ چەقبەستنی هێزە چەپ و کۆمۆنیستەکان، هەندێکیان لە چوارچێوەی سیاسەتی پراگماتیکی تا ئەو ئاستە رۆیشتوون نەک کاریگەریان لەسەر گۆرینی واقیع نییە، بەڵکو واقیع خەریکە بەتەواوەتی دەیانگۆڕێت، هەندێکی تریش ئەوەندە ناواقیعین، تووشی نەخۆشی ئینعزالی بووینە، هەردوو مۆدێلەکە، سەرقاڵە لەگەڵ دەسەڵات، یەکێکیان بە رێگای هاوپەیمانیەتی دوێنی و بینینی رۆڵی راوێژکاری و گلەیکردنی ئەمرۆ لە بەرگی ئۆپۆزسیۆنێکی ناکارا و پاسیف، مۆدێلەکەی تریش پێی وایە بەرێگای هوتاف و دروشمی شۆڕشگێرانی دەتوانێت شۆرش بکات، هەردوو مۆدێل دواجار پشتیان لە جەماوەر و بنیاتنانی کۆمەڵگایە و روویان لە دەسەڵاتە.

لە بارەی پرۆژەی بەدیل:

“بەهێزکردنی هێزی چەپی کوردستان بابەتێکی گرێدراوە بە بەهێزکردنی بزاڤە کۆمەڵایەتییە تازە و کۆنەکان”، ئەوەش لە ڕێگای دەستبردن بۆ بابەتە زیندووەکان دەچێتە پێشەوە بە بەرنامەیەکی هاوبەش و پوخت و هەماهەنگی لە کار و چالاکی جەماوەری لە پێناو داکۆکیکردن لە بەرژەوەندی خەڵکی زەحمەتکێشی کوردستان .
لەم ڕوانگەیەوە ئەم خاڵانەی خوارەوە دەخەینەڕوو کە وەک ئەرکی لە پێشینەیی چەپ لە واقعی ئەمڕۆ خۆی فەرز دەکات.

لە رووی ئابوورییەوە :

- بە ئەم قۆناغە تەرکیز لەسەر گۆڕانکاریکردن لە سیستەمی ئابووری سەرمایەداری بەرخۆرییەوە بۆ سیستەمێکی بەرهەمهێنەری هەمەلایەن و پیشەسازی گواستنەوە (سناعەی تەحویلییە)، کشتوکاڵ و گەشتوگوزار و ئازادکردنی لە چنگی لایەنە مۆنۆپۆڵەکان و فرەکردنی سەرچاوەکانی ئابوری لە کشتوکاڵ و پیشەسازی و پەرەپێدان و پشتگیریکردن لە پرۆژە ئابوورییە هەرەوەزییەکان.
- گەڕانەوەی کەرتە سەرەکییەکان بۆ حکوومەت و بەکارهێنانی لە پێناو خزمەتی گشتی وەک بەشێک لە موڵکی گشتی، وەک هێڵی گواستنەوەی ستراتیژی، کارەبا، ئاو، چاودێری تەندروستی و خوێندن و کەرتە خزمەتگوزارییە گشتییەکان … هتد.
- دروستکردنی ژینگەیەک لە چەندین لایەنەوە بۆ بەدیهێنان و بنیاتنانی دیموکراسی کۆمەڵایەتی و دادپەروەری و دابەشکردنەوەی دووبارەی سامان و پەیڕەوکردنی سیستەمی باجی داهات و باجی موڵکدارێتی بەشێوەیەکی هەڵکشاو (تەساعدی)، بەمەش حکوومەت دەتوانێت و خزمەتگوزارییە سەرەکییەکان بە تەواوی خەڵک دابین بکات.
- پەیڕەوکردنی پرەنسیپی کاری هەرەوەزی لە ژیانی کۆمەڵایەتی و خۆبەڕێوەبردنی جڤاکی .
- لە بواری سیاسەتی نەوتیدا، بەهێزکردنی چاودێری خەڵک و پیادەکردنی پرەنسیپی شەفافیەت و پێداچوونەوە بە گرێبەستەکانی نەوت و دەرکردنی لەژوورە تاریکەکان و خستنیە ژێر کۆنترۆڵی چاودێری خەڵک و پەرلەمان و بەشداریکردنی خاوەن ئیختساسەکان. داهاتەکانی کەرتی نەوت دەبێ بەکاربهێنرێت وەک سەرمایە بۆ پشتگیرکردن و تەمویلکردنی کەرتەکانی تری بەرهەمهێنان و بەرژەوەندی خەڵک بە گشتی بە ئەوەی گەشەی ئابووری و دادپەروەری دروست بکات.

- ▪ رێکخستن و پێداچوونەوە بە داهاتی ناوخۆ و خاڵەکانی گومرگی نەهێشتنی گەندەڵی دەستی حزب.
- ▪ پێداچوونەوە و هەڵوەشاندنەوەی ئەو رسومات و باجانەی لە چوارچێوەی سیاسەتی نیولیبرالیزم بەسەر خەڵکیدا فەرز کراوە.

لە رووی سیاسیدا:

- ▪ کارکردن بە بەشداری سیاسی تازە و بەدیهێنانی دیموکراسیەتی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوری، بە رێگای میکانزمی گونجاو.
- ▪ پاراستن و بەهێزکردنی فرەیی سیاسی و کولتووری و بەیەوەکەوەژیان و مافی پێکهاتەکان و ئازادی ڕادەربرین و مافی ژنان، ئەوەش کارنامە و روئیای روونی دەوڵەت.
- ▪ نەهێشتنی هەیمەنەی کەس و حزب بەسەر دامودەزگاکانی وڵات و هێزی پێشمەرگەی کوردستان و هێزەکانی ئاسایش و ناوخۆ و بەدامەزراوەیکردنیان.
- ▪ بەدیهێنانی مافەکانی مرۆڤ و پەرەپێدانی مرۆیی و پاراستنی شکۆی مرۆڤ، وەک پێویستی هەنوکەیی ئەمڕۆ.
- ▪ بەدامەزراوەییکردن و سەربەخۆیی دەسەڵاتی دادوەری و دەرهێنانی لە ژێر هەیمەنەی دەسەڵات.
- ▪ نەهێشتنی دەستوەردانی دەرەکی و رێکخستنی پەیوەندییەکانی دەرەوە لە چوارچێوەی بوونی بەڵگەنامەیەکی نیشتمانی بۆ مامەڵەکردن لە سیاسەتی دەرەکیدا.
- ▪ لە ئاستی فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی و کولتووریدا پێشکەشکردنی بەدیلێکی جیاوازتر بەمانا سۆسیالیستییەکەی بۆ بەمەدەنیکردنی پرۆگرامەکانی ژیان و سیستەمی پەروەردە و مەراڵی جڤاکی و جیاکردنەوەی ئاین لە دەوڵەت و بەدیهێنانی یەکسانی ڕەگەزی .

لەرووی نیشتمانییەوە :

داکۆکیکردن لە مەسەلەی نیشتمانی کوردستانی و پاراستنی قەوارەی هەرێم وەک ئەرکێکی سەرەکی هێزی چەپی کوردستانی و ئازادیخوازان بە گرێدانی بە ئەرکە چینایەتییەکان. کە خۆی دەبینێتەوە لە ئەرکی تەواوکردنی قۆناغی رزگاری نیشتمانی و جێبەجێ کردنی مافی بڕیاردانی چارەنووس و رووبەڕووبوونەوەی سیاسەتی تەعریب و عەقلیەتی شۆڤینی و دەستوەردانی دەرەکی، دەرکردنی لەدەست ئەو هێزانەی لە دوێنێ و ئەمڕۆدا تەنیا بازرگانیان پێوەکردووە و وەک زەمینەی خۆفەرزکردنی خۆیان وەبەرهێنانیان تیاکردووە .

لایەنەکانی بەشدار لەم پرۆژەیە :

دروستکردنی جۆرێک لە تێکۆشانی بەرەیی بە ئەو کەس و لایەنانەی باوەڕ و بەرژەوەندییان لە تێکۆشانێکی وەها هەیە، بە ڕێگای:

- بەهێزکردنی کاری هاوبەشی چەپ و کەسانی ئازادیخواز بە کۆکردنەوە و پەیوەندیکردن بە هەموو ئەو کەس و لایەنانەی کە دەتوانن لەگەڵمان ناوەڕۆکی ئەم پرۆژەیە جێبەجێ بکەن، وەک لایەنی چەپ و کەسایەتی و ڕێکخراو و هەڵسوڕاوان و بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان… هتد. ئەو ناوەندە پەراوێزانەی کە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە هەڵکشاندایە. لە مامۆستایانەوە بۆ خانەنشینان و مووچەخۆران و مامۆستایانی زانکۆ و قوتابیان و لاوان و بێکاران و پێشمەرگە دێرینەکان و زیندانیانی سیاسی… هتد.
- ڕاکێشانی پێکهاتەکان بۆ بەشداریکردن لە ئاستی حزب و کەسایەتی و جەماوەری.
- خۆڕێکخستنی کرێکارانی کەرتی گشتی (فەرمانبەران) مووچەخۆران کرێکارانی کەرتی تایبەت لە چوارچێوەی سەندیکا و ڕێکخراوی کۆمەڵگای مەدەنی لەسەر بنەمای پرەنسیپی (ئەندامگیری) دوور لە بوونی پاشکۆیی ڕێکخراوە نەودەوڵەتییەکان و هێزە دەسەڵاتدارەکان و کورتکردنەوەیان لە وەزیفەی فەرمانبەری و بیرۆقراتیەت.
- هەماهەنگی لەگەڵ کۆمەڵە و یەکێتییەکان و سەندیکا و تۆڕەکان، ئەوانەی سەربەخۆی خۆیان پاراستووە.
- کارکردن بۆ ڕێکخستنی کرێکاران و بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان بە ئاراستەی خۆڕێکخستنیان لە شوێنی کار و نیشتەجێبوون.
- تێکۆشانی جەماوەری و جادە و ڕاگەیاندن و کۆڕ و سیمنار و کەمپینی نیشتمانی، بەشێک بێت لە ئالیەتی بەجەماوەریکردنی و جێبەجێ کردنی ناوەڕۆکی ئەم پرۆژەیە.
- دروستکردنی مینبەرێکی ڕاگەیاندنی هاوبەش و هەمەجۆر: ماڵپەڕ، ئێزگە، سۆشیالمیدیا.
- دروستکردنی ناوەندێکی دیراسات کە بەشێوەی وەرزی ژورناڵێک دەربکات بایەخ بە بابەتی سیاسی و هزری چەپگەرایی بدات بەهەماهەنگی لەگەڵ ڕۆشنبیران و تێکۆشەرانی هزری هیومانی.
- پێکهێنانی لیستێکی فراوانی جەماوەری بۆ بەشداریکردن لە هەڵبژاردنەکان، لە نێوان بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان و لایەن و حزب و کەس و ڕێکخراوەکانی بەشدار لەم پرۆژەیەدا. ئەوەش بەمانای کورتکردنەوەی تێکۆشانی چەپ و کۆمۆنیستی نایەت بۆ خەباتی پەرلەمانی بە مانا بۆرژوازیی و لیبراڵەکەی، بە

پێچەوانەوە، پەرلەمان شوێن و پێگەیەکی بچوکی ھەیە لە وێنەگەورەکەی ئەم پرۆژەیە، کە ھێنانەکایەی بەشداری سیاسی تازەیە لە رێگای بەھێزکردن و بەرەوپێشبردنی فەزای گشتی و تێکۆشانی جەماوەری و رێکخستنی بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان و کرێکاران لە شوێنی کار و ژیاندا.

- بەستنی کۆنگرەیەکی نیشتمانی لەگەڵ ھەموو ئەو لایەنانە، وەک پارت، رێکخراو، کەسایەتی و چین و توێژە پەراوێزخراوەکان، ئەوانەی پرۆژەکە قبوڵ دەکەن، بۆ رێککەوتن لەسەر ناوەرۆکی ئەم پرۆژەیە و ناولێنانی و لەگەڵ و وردەکارییەکانی و دانانی نەخشەڕێگایەک بۆ سەرخستنی.

ئامانجی سەرەکی ئەم پرۆژەیە، ھەوڵەکە بۆ:

- “دەستکاریکردن و دەستبردن و ھەنگاونانە بۆ گۆڕانکاری بە شێوەی ھەنگاو بەھەنگاو و کەڵەکەبوون تا ئاستی گۆڕینی سیستەم”، لە رێگای بردنەپێشەوەی تێکۆشانی جەماوەری و رێکخستنی بزاڤی کۆمەڵایەتی و دروستکردنی ھەژموون لە ئاستی چەندایەتی و چۆنایەتیدا.
- بەشداریکردن و دۆزینەوە و رێکخستنی ھێزەکانی بەشدارە لە گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری، بە ئاراستەی جێبەجێ کردنی ئایدیایەکی چەپانە لە واقیعدا وەک ھەوڵێک بۆ گۆڕدانی فکر لە واقیعدا .
- “ھەوڵێکە بۆ بەجەماوەریکردنی پرۆژەی چەپ و دەربازکردنیەتی لە ئاستی و بیرۆقراتیەتی حزبی و ئیحتیکار کردنی نوخبەوی”.
- کۆکردنەوە و بەھێز کردنی پارتە چەپ و ئازادیخوازەکانە، کە ئەمڕۆ سەرەڕای بوونی چەندان پارت و رێکخراوی چەپ و کۆمەنیست بەقەد ئەوەش ھەزاران ھەڵسوڕاوی چەپ لە دەرەوەی ئەو پارتانەدان و لە پەراوێزی رووداوەکاندان.
- کردنەوەی پەنجەرەیەکە بۆ دروستبوونی ھیوایەک بۆ گۆڕانکاری، لە دۆخێکدا کە نائومێدی و رەشبینی، باڵادەستە.
- بە جەماریکردنی حزبە چەپ و کۆمەنیستەکانە و دەربازکردنیانە لە دۆخی پارچە پارچەیی و گۆشەگیری و نائومێدی لە ناو رێکخستنەکان و ھەڵسوڕاوان، یەکێکیشە لە ھۆکارە سەرەکییەکانی دروستکردنەوەی متمانە بە ھێزی چەپ لە ئاستی رێکخستنەکان و جەماوەر بە گشتی.

بەگشتی،” ئەمە تەنیا مسوەدەیەکی سەرەتاییە بۆ گفتوگۆ لە نێوان بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان، رۆشنبیران و کەس و ھێزە چەپ

و کۆمۆنیست و ئازادیخوازان". بەل□ بەر چاوگرتنی واقعی ئەمڕۆ نووسراوە، واقعێک کە ژینگە و بزووتنەوەیەکی شۆڕشگێری لە ئارادا نییە بۆ فەرزکردنی تێکست یا بەرنامەیەکی لەوە رادیکاڵتر لە ئێستادا، ئەوەش بەمانای دەستبەرداربوونمان نییە لە بنیاتنانی کۆمەڵگایەکی سۆسیالیستی لە داهاتوودا. بە پێچەوانەوە، "بۆ بەهێزکردنی روحیەتی کاری بە یەکەوەیی و هەرەوەزی و رێکخستنی ریزەکانی جەماوەر و بزاڤی کۆمەڵایەتی کۆن و تازە و هێز و لایەن و هەڵسوڕاوانی چەپ و کۆمۆنیستییە".

" هەنگاوێکی لە پێشینەییە بۆ کارکردنمان بە ئاراستەی خۆئامادەکردن بۆ بەرێوەبردنی کۆمەڵگا و بنیاتنانی بنەماکانی کۆمەڵگایەکی سۆسیالیستی لە داهاتوودا"، کە لەسەر بنەمای تێکۆشانی کۆمەڵایەتی هاوبەش و هەرەوەزی و بنیاتنانی هاوبەشی گەشەپێدان و گۆڕینی سیستەمی ئابووری و سیاسی و ف□رh□نگی دامەزراوە، بەپێی گەشەکردنی هێزەکانی بەهەمهێنان و باری بابەتی و خودی، واتە گرێدراو بە ژیانی ماتریالزمی کۆمەڵگا و ئاستی گەشەی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و فکری، بە مانا میتۆدییە مارکسییەکەی، دوور لە تەماشاکردنی وەک رەچەتەیەکی نەگۆڕ و کۆتایی.

هیوام وایە، هاورێیانی چەپ و کۆمۆنیست و رۆشنبیران، بەشداری ئەم پ□ر□ژە سەرەتاییە بکەن بە رەخنە و سەرەنجەکانیان، وەک تەوەرێک بۆ گفتوگۆ و راگۆڕینەوە وەربگیرێت. ئەمە رەتکردنەوە و سفرکردنەوەی تێکۆشانی نزیکەی سەدەیەکی چەپ و کۆمۆنیستی نییە لە عێراق و کوردستان، کە لە هەر دەورانێک چەپ بەهێزبووبێت ئەنجامەکەی لەخزمەتی گەلان و هاووڵاتیانی چەوساوە و پەراوێزخراوەکاندا بووە، مێژووی عێراق و کوردستانیش تەژییە لە چەندین نموونە و وەرچەرخانی گرنگ بەهۆی تێکۆشانی هاوبەشی بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان و هێزە چەپ و کۆمۆنیستەکان هاتۆتەدی. بەڵام ئەمڕۆ هەموومان دەبینین بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان رۆژ لە دوای رۆژ لە هەڵکشانی زیاتردان، بەڵام چەپ و کۆمۆنیستەکان بە پێچەوانەوە رووبەڕووی متبوونی زیاتر و بێ کاریگەر تر دەبن. لە وەها دۆخێکدا، ئەمە پێشک□ش ب□ هەموو هێزە چەپ و کۆمۆنیستەکانی کوردستان و ئەوانەی باوەڕیان بە گۆڕانکاری و هێنانەدی دنیایەکی دیکە هەیە. دنیای ئازادی و دادپەروەری و

یەکسانی.

فەرهەنگی گشتی کۆمەڵگا ڕەنگدانەوەی چیە و چ ئاڵتەرناتیڤێکمان هەیە ؟..
صابر محمد

فەرهەنگی گشتی چ سیاسی و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری و هەموو لایەنەکانی تری ژیان وە مانەوەی بنەما و ڕەوشت و کولتووری عەشائری و تایەفەگەری و بنەماڵەیی وە بەتایبەت لە تێڕوانینیان بە (ژنان) ، پەیوەندیەکی دانەبڕاو وە جودای نیە لە گەڵ ئاستی پێشکەوتنی (هێزەکانی بەرهەمهێنان) لەو ناوچەیە یان لەو وڵاتە .
هەوڵدان بۆ گۆڕینی سەرخانی فیکری و فەرهەنگی و کولتووری کۆمەڵگا ، لە ڕێگەی ڕێنوێنی و مەوعیزەو توتی ئاسایانە هەوڵدان بۆ فێرکردنی مرۆڤەکان و تاکەکانی کۆمەڵگا ، ئەبێتە شتێکی خەیاڵی و بێهودە ، چونکە خودی (ئامرازەکانی بەرهەمهێنان) بە بردنە سەری ژیان لە ئاستێکی زۆر دواکەوتونەو نا مۆدێرندایە وە ناشتوانرێت فەرهەنگی کۆمەڵگایەکی پێشکەوتووی سەرمایەداری بکەیت بە بەری کۆمەڵگایەک کە تیایدا هێزەکانی بەرهەمهێنان تیایاندا دوکەوتوە ، وە فەرهەنگی ئابووری ئەم دوو جۆرە لە ئاستی پێشکەوتنی (هێزەکانی بەرهەمهێنان) بەیەکتر نامۆن و ناگونجێن .
کەمنین ئەو نووسەرو ڕۆژنامەوان و کەسایەتیانەی کە بەپەرۆشی وە بەدڵسۆزیەوە لە هەوڵی گۆڕینی فەرهەنگی کۆمەڵایەتی (خێڵەکی کوردن) بۆ فەرهەنگێکی پێشکەوتوخوازانەو مۆدێرن کە مرۆڤ و کەسایەتی مرۆڤەکان و پەیوەندی سروشتیانە و خۆشەویستی نێوان (ژنان و پیاو) تیایدا بەرجەستە بێتەوە و ڕێز لە خودی بنیادو ستراکچەری مرۆڤ بگیرێت بە شێوەیەکی گشتی .
بەڵام ئەم بە پەرۆشی و خەونە لەگەڵ ژێرخانێکی ئابووری(هێزەکانی بەرهەمهێنان) دواکەوتو ڕوو بەڕوو ئەبێتەوە، کە لە دوا ئەنجامدا

بە کارێکی بێهودەو بێسوود ئەمێنێتەوە ، وە ئەبێتە باسێکی نامۆ بە شێوەی بەرهەمهێنان و ئاڵوگۆڕی ئابوریانەی کەلەو کۆمەڵگایەدا هەیە .

لە قۆناغی ئێستادا کە ئیمپریالیزم واتە دەسەڵاتداریەتی «سەرمایە» کە کارکردی خۆی و هەژموونی خۆی بەسەر هەموو کون و کەلەبەرێکی ئەم جیهانەدا خزاندووە و سەپاندووە ، بەو مانایە نیە کە ئەم کۆمەڵگا دواکەوتوانە کە (هێزەکانی بەرهەمهێنان) تیایاندا دواکەوتوە وە بگرە پاشماوەکانی دەرەبەگایەتیشیان تیادا ماوە ، دەبنە ڕێگر لە بەردەم چوونە پێشەوەی سیستەمی بەرهەمهێنانی ئیمپریالیستیانەی سەرمایەداری و پێشڕەوی خۆیان و وە خودی کەڵەکەی سەرمایەیە .

بە پێچەوانەوە پێسەی کەڵەکەی سەرمایەو خودی (سەرمایە) هێندە بەهێزە و کاریگەرە کە بۆتە هێزێکی بڕیاڕدەرو چارەنووسساز و توانای گۆڕینی زەوی و ئاسمانی هەیە و دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا ئەشکێت و وە بەواتای هیگڵ بۆتە ئەو هێزە ڕەها (مطلق) ی کە وەک (خودا) ناساندوویەتی ، کە دەسەڵاتی بەسەر هەموو ئەرزو ئاسماندا هەیە و وە ئاگاداری خشەی هەموو مارو مێرویەکە !

هەربۆیە ڕاگرتنی دواکەتویی و سادەیی شێوەی بەرهەمهێنان لە زۆر ناوچەکانی جیهان بۆتە یەکێک لە ئامانجە سەرەکیەکانی خودی سەرمایەدارای ئیمپریالیستیانەی جیهانی و بگرە خودی (سەرمایە) لە ناو زەلکاوە بۆگەن و دواکەوتوەکاندا باشتر گەشە ئەکات و کەڵەکە ئەبێت وە زۆرترین قازانج لە وڵاتانی هەژار و دوواکەوتووی ئابووری وەرئەگرن وە کەڵەکە ئەکەن .

کاتێک کە ڕۆژانەی کرێکارێکی سۆماڵی یان ئەفریقایی بەشێوەیەکی گشتی لە سنووری (یەک دۆلاری) ئەمریکیدا بێت ، ئەمە باشترین هەلومەرجێکی ئابوورییە بۆ گەشەی سەرمایەو کەڵەکەی سەرمایەی کۆمپانیاو دامودەزگا نێونەتەوەیی و جیهانیەکانیان .

بەهەمان شێوە لە ڕۆژهەڵاتی ئاسیاو هیندستان و پاکستان و فیلیپین و بگلادیش و …هتد ئەو وڵاتانەشدا کە تائێستاش جۆرێک لە کۆیلیەتی ڕەها پیادەئەکرێت و ئەبینرێت لە بەرامبەر چینێکدا کە پێویستیان بە وە هەیە ڕۆژانە هیچ نەبێت بە هەر نرخێک بێت ئەگەر سەری خۆشیان لە پێناویدا دابنێن پێویستە کار بۆ سەرمایەداران و بەکرێگیراوانی کۆمپانیا ئیمپریالیستی جۆر بەجۆرەکانی جیهان بکەن ، بۆ نمونە کۆچی ملیۆنەها کرێکاری ئەو ناوچانە بۆ وڵاتانی وەک ئیمارات و عەرەبی سوعودیەو قەتەرو عەرەب نشینیەکان و ..هتد ، کە ئێستا ناوچە کوردیەکان و شارە کورد نشینەکانیشی گرتۆتەوە ، و دەیەها کرێکار وەک بارمتە ئەهێنەوە بە ناچاری لەو وڵاتاندا بە کرێیەکی کەم کە بەشێکیان ناچار بە خۆکوژی و مردن بوونەتەوە.

نموونەی کرێکارانێک کە لە بنکەی هەڵوەشاندنی پاپۆڕەکاندا کار ئەکەن باشترین بەڵگەی کۆیلەتی کرێکارانە لەم جیهاندا .
هەروەها کارگەی ڕستن و چنین و هەموو ئەو کرێکارانەی کە شەوئەخەنە سەر ڕۆژ بۆ کۆکردنەوەی بەردی بە نرخ لە ناو کانەکاندا کار ئەکەن بۆ کۆمپانیاکانی پیشەسازی مۆبایلەکان و تاپلێتی زیرەک و ئامێرە ئەلکترۆنیەکان .
لە ناوچە کوردیەکاندا بەهەمان شێوە ، وێڕای بوونی هزرێک و فەرهەنگێکی دواکەوتوانەو عەشیرەتی و دەرەبەگیانە بەهۆی پێشنەکەوتن و دواکەوتووی هۆیەکانی بەرهەمهێنان لەم ناوچەیەدا یان باشتر بڵێم لەوە ش بەولاوەتر نەبوونی سیمای کۆمەڵایەتی و سۆسیۆلۆژی (نەتەوەیەکی) یەکگرتوو کە لەکاتی خۆیدا بتوانن دەوڵەتی سەربەخۆی نەتەوایەتی خۆیان پێکبهێنن و ڕابگەیەنن شان بەشانی میللەتانی تر .

لە ئێستادا مەسەلەی پێشکەوتن و گەشەپێدانی(هۆیەکانی بەرهەمهێنان) وەک ئامانج و مەسەلەی سەرەکی خودی
(بۆرژوازی میللی) نەماوە ، هەربۆیە ئەبینین وە بەدرێژایی ٣٠ سی ساڵ لە حاکمیەتی بۆرژوازی کوردی لەو ناوچەیە ئەوانیش وەک بەکرێگیراوانێکی ئیمپریالیزمی جیهانی لایەنگری هێشتنەوەی کۆمەڵگان لە ئەو پەڕەی دواکەوتوویی و فەرهەنگی عەشیرەتیدا ، وە زۆربەی هەرەزۆری سەرمایەو ئیمکانیاتە مادیەکان کە لەبەردەستیاندایە بە سێکتەر و کەرتە خزمەتگوزاریەکان خەرج ئەکرێت ، وەک :
دروستکردنی شاری یاری ، دروستکردنی هۆتێلی بەرز، دروستکردنی شارە جۆربەجۆرەکانی نیشتەجێبوون لە کەرتی بیناسازیدا ، دروستکردنی گازینۆ و قومارخانەو شوێنی ڕابواردن و حەوانە بۆ سەرمایەدارانی جیهان و کەسانی خاوەن ئیمکانیات و سەمایداران لە ناو کورداندا ، … هتد .
بەڵام لە هەمانکاتدا چینێکی بەرین لە خەڵک ڕۆژانە پێویستیان بەوە هەیە کە بژێوی ژیانی خۆیان دابین بکەن و بە نموونە کار بۆ ئەو کۆمپانیا بیانیانە بکەن کە پاک و خاوێنی شارەکانیان گرتۆتە ئەستۆ بە مووچەیەکی زۆر کەم وە مەمرەو مەژی ، هەروەها ناچاربوون کارکردن لە کۆمپانیاکانی نەوت و گازو کۆمپانیا نێودەوڵەتیەکانی هاتوچۆ بە گواستنەوەی شمەک و نەوت و گاز بۆ دەرەوەی شارە کوردیەکان وە گەیاندیانیان بە دەڵاڵان و کۆمپانیا ئیحتیکاریە جیهانیەکان …. هتد.
زۆرێکی تریش لە هەموو سێکتەرو کەرتە پیشەسازیە لۆکاڵیەکان و خزمەتگوزاریەکانی تردا کار ئەکەن ، وە لەهەمووشی کوشندەتر

ڕاگرتنی توێژێکی بەرین لەم چینە لە ژیانی بەکاریدا کە خۆی لە خۆیدا فشارێکی گەورەی خستۆتە سەر مووچەی ئەوکەسانەش کە ئەچنە سەر کارو هەروەها پەیدابوونی هەلی کار .
ڕزگاری و پێشکەوتنی فەرهەنگی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتووری وە هەوڵدانی گەڕێنیان بە کۆمەڵگایەکی مۆدێرن ، لە گرەوەی شۆڕشی سۆسیالیستیدایە.
هەر بۆیە ناتوانرێت پشت بە کۆمەڵگایەکی لەم جۆرەی وەک کوردان ببەسترێت بۆ سەرکەوتنی شۆڕشی سۆسیالیستی ، وە هەر بەچوونێکی لەم بابەتەی چەپی ناسیۆنالیستی خەیاڵێکی ووردە بۆرژوازیانەیە .
لە سیاقی جیهانیداو لە سیاقی لەکاتێشدا سەرکەوتنی ئەو شۆڕشە سۆسیالیستیە لە گرەوەی بەستنەوەی هەموو هەزو توانای مارکسیستەکان و تێکۆشەرانی ناوچینە چەوساوەکانی ناو ئەم کۆمەڵگا دواکەوتوانە ی وەک (کورد) بە شۆڕشێک و هەوڵێکی مەزنتر کە لە پانتاییەکی گەورەتر کە لەناوچەکەدا وە لەناو نەتەوەکانی تری ناوچەکدا هەیە.
هەرهەوڵێک و تێڕوانینێکی ناسیۆنالیستانەی تر کە بانگەوازی (ڕزگاری نیشتمانی) ئەکات بەپێچەوانەی خواست و ڕەوتی چوونە پێشەوەی سەرمایەداری و کۆڕەکەی سەرمایەوەیە وە دژ بە سیاسەتی ئیمپریالیستەکانە لە ناوچەکە دا ، هەربۆیە بەئەنجام گەیاندن و خۆشخەیاڵی بەسەرکەوتنی بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستانەی لەم جۆرە هیچی تر نیە بەجگە لە بردنە پشەوەی سیاسەتی ئیمپریالیستەکان لە ناوچەکەو گەوجاندنی چینی کرێکارو خەڵکی چەوساوەیە و خۆکردنە چاویانەو دوورخستنەوەیانە لە خەباتی چینایەتی .
هەروەها هەر ئاڵتەرناتیڤ و بەدیلێکی تر کە خوازیاری دروستکردنی (دەوڵەتی مەدەنی و سێکۆلار) لە شوێنی دەسەڵاتداریەتی کۆنەپەرستانەی حیزبە قەومی و ئیسلامی و لەبەڕاوە کوردیەکان، دیسانەوە خەیاڵێکی وورده بۆرژوازیانەی ناسیۆنالی چەپەکانە ، کە مەبەست و ناوەڕۆکەی تەنها خۆسازانە لەگەڵ دەسەڵاتداریەتی لەکاتی کۆنەپەرستانی کوردو سیاسەتی ئیمپیالیستی جیهانی و هەوڵێکی نەزەکانەیە بۆ دروستکردنی کۆمەڵگایەکی (سۆسیال دیموکراتیانەی) بۆرژوازی لەناوچەکەدا ، کە خۆی لە خۆیدا ناکۆکە لەگەڵ ڕەوتی گەشەی سەرمایەو سیاسەتی ئیمپریالیستی جیهانی .
سەروسامانداندن بە هزرێکی شۆڕشگێڕانەی مارکسیستی لەم چەشنەش هەروا کارێکی ئاسان نیەو کاری شەلگیرانە ئەخوازێت ؛ هەروەها ئەویش بەهەمان شێوە لە گرەوەی هەم توازون قوای جیهانی و لەکاتەی خەباتی چینایەتیدایە ؛
بەڵام ئەمە بە واتای ئەوە نایەت کە لەشوێنی خۆماندا بمێنینەوە وە لە ناو چوارچێوەی ئەم زەنگاوی کۆمەڵگای کوردیدا بتلێینەوە !

صابر محمد

بزووتنەوەی مارکسیستی کرێکاران

ئەو مەرجانەی کە پێویستن بۆ کاریگەربوونی کاریکاتێر.. بەشی -1- هەندرێن خۆشناو

ئەو هێڵانەی کە زێدەڕۆیی لە هەڵبەزین و دابەزینیاندا دەکرێت و زێدەڕۆیی شێوەکاری بە شێوەیەکی گشتی، ئەگەر لە کاریکاتێری پۆرترێتدا سەرکەوتووبێت، ئەوا بۆ جێبەجێکردنی کاریگەریەکی بەرز لە کاریکاتێردا، لە جێبەجێکردنی ئەرك و کارەکانی، بەبێ دابینکردنی چەند مەرجێکی دیکە بەدینایەت، بە تایبەتی لە هەردوو جۆرە کاریکاتێرە سەرەکییەکان کە کاریکاتێری سیاسی و کۆمەڵایەتین، چونکە هێڵ و سێبەر و رووبەرە رەنگاوڕەنگەکان تاکە کۆڵەگە نین لە کاریکاتێردا، بەڵکو شێوەی دەرەوەی کاریکاتێر پێکدێنن، خوێنەریش تەنیا بە شێوەی دەرەوە کارلێك لەگەڵ کاریکاتێردا ناکات، دەنا هەموو کاریکاتێرەکان لە ئاستدا لەیەك نزیك دەبوون، کاریکاتێری سەرکەوتوو و کاریکاتێری ناسەرکەوتوو نەدەبوون، بەڵام وەکو دەزانین کارەکە بەم شێوەیە نیە، چونکە زۆرێك لە کاریکاتێرەکان کە کارزانانە نەکێشراون، و لە ڕووی هونەری و شێوەکارییەوە لە ئاستێکی نزمدان، یان لە ئاستی ئەوانە نین کە بە کارزانی و دەستڕەنگینیەوە کێشراون، کەچی ڕای خوێنەران و بایەخدەرانی بواری کاریکاتێر بەلای خۆیانەوە رادەکێشن، لە هەندێك لە پێشانگا و پێشبڕکێ نێودەوڵەتیەکانیش لە بواری کاریکاتێردا تەکنیك و داڕشتنی هونەری بە پلەی دووەم دێت، چونکە تەکنیك بەتەنیا بەس نیە، پێویستە چەند مەرجێکی گرنگی تریش فەراهەم بکرێت، هەوڵدەدین بە شێوەیەکی ڕێژەیی لە خوارەوە باسیان لێوەبکەین:

-1 مەرجی پێکەنیناوی (کۆمیدی):

دەستەواژەی کۆمیدیا دەستەواژەیەکی گریکیە (یۆنانی)، بە شانۆی دژە تراجیدیا دەوترا، هەردوو دەستەواژەش وەرگێڕدرانە سەر زمانی

عەرەبی، تراجیدیا ناونرا (مەئسات) و کۆمیدیاش ناونرا (مەلهات)، بووە نەریتێك لەناو خەڵکیدا کە کۆمیدیا ئەو هونەرەیە کە ئامانجی بە پێکەنینهێنان، یان پشت بە پێکەنینهێنان دەبەستێت، بەبێ ڕەچاوکردنی ئەوەی کە ئەو هونەرە شانۆ بێت یان نا، ئەو دەربڕینە بە شێوەیەکی تایبەت گواسترایەوە بۆ سینەماش، ئێمە لامان پەسەندترە بەکارهێنانی وشەی (کۆمیدی) لە جیاتی (پێکەنیناوی)، وشەی کۆمیدی بۆ مەرجەکە دەگەڕێتەوە، بەڵام پێکەنیناوی وەرگێڕدراوەکەیەتی، کە لەوانەیە پڕ بە پێستی ماناکەی نەبێت، بەڵام نزیکترین وشەیە بۆ مەبەستەکەمان، توێژینەوە لە دەستەواژەکان باسی ئێمە نیە لێرەدا، بۆیە دەگەڕێینەوە سەر باسە بنەڕەتیەکەی خۆمان کە مەرجەکانی کاریگەری کاریکاتێرە.
فەراهەمکردنی مەرجی کۆمیدیا لە کاریکاتێردا شتێکی گرنگە و لە مەرجی شێوەکاری کەمترنیە، چونکە کاریکاتێر لەسەر دوو رەگەزی بنەڕەتی بونیات دەنرێت، ئەوانیش شێوەکاری و کۆمیدیایە، ئەگەر شێوەکاری نەبوو ئەوا کاریکاتێر نابێت، ئەگەر کۆمیدیاش نەبوو هەر کاریکاتێر نابێت، دەتوانین ناو لە کاریکاتێر بنێین (کۆمیدیای شێوەکاری)، لە حاڵەتی ونبوونی ئەم مەرجە کە کۆمیدیایە لە کاریکاتێردا، ئەوکات دەتوانین ناوی بنێین (نیگاری کاریکاتێری) لەو خانەیەی کە ستایلی کاریکاتێری بەکارهاتووە لە نیگارکێشاندا، بەڵام کاریکاتێرێکی تەواو نیە لە هەر حاڵەتێکدا.
مەبەستمان چیە لە کۆمیدیایی، هەموو جۆرەکانی هونەر کە دەبنە هۆی پێکەنین، لە گاڵتەجاڕی و هەجوو و گاڵتەوگەپ و قۆشمەیی، دەچنە ژێرباری ئەو دەستەواژەیەوە، هەموو ئەوەی دەبێتە هۆی پێکەنین کۆمیدیایە، جا چ پێکەنینێکی بێنیاز یان هەڵەشەئامێز یان ڕق و کیناوی یان زەرد یان پێکەنێکی رەش بوو.

لە دولکانەوە بۆ حاجی مامەند.. ئەحمەد رەجەب

وانەکانی ژیان :

لە سەرەتای ساڵی 1983 بە هاتنی هاوڕێیانی نوێ لە دەرەوەو

مەڵبەندەکانی بادینان و هەولێر ژمارەمان لە هەڵکشان بوو بۆیە بریاردرا بارەگای حزبی شیوعی عێراق لە دولکان بگوازرێتەوە بۆ بارەگای مەلبەندی سلێمانی ـــ کرکوکی حزب لە دێی حاجی مامەندو لە گەڵ هاورێ ابراهیمی سۆفی محمود (بابی تارا) کە هێشتا لە بەر ئازاری برینەکانی کە لە شەری سنە تووشی بوو بوو ئەیناڵاند چۆنێتی رویشتنمان باسکردو هاورێ جەلالی عەلی دەوڵەت { شێرزاد} پێشمەرگەی ئازاو گورجوگۆل دەستنیشاکرا بۆ یارمەتیدانمان.
بەیانی زوو رژی 4/1/1983 هاورێیان (ژمارەیەکی زۆر ژنان) بوون ئامادە بوون و چوار هێستر بارکران و بەناو بەفرو شەختەو سەهۆڵبەندان و سەرماو سۆڵەو بەناو خاکی رۆژهەڵاتی کوردستان بەرێکەوتین وکزە بایەکی سارد گڤە ئەهات و مرۆڤی هەراسان ئەکردو کە گەیشتینە دێی خەجەك (خەرجك) شاخی گمۆی ماوەت دەرکەوت و فرۆکە جەنگییەکانی سەدام حوسەینی دیکتاتۆر و حزبی بەعسی عەرەبی لە بۆمبارانی شارەکانی ئێران و کوردستان ئەگەرانەوەو، هیلاکی بە دەموچاوی هاورێیان دیاربوو بۆ لای ئێوارە گەیشتینە دێ نێوران سەر بە شاری بانە.
برادەرانی حزبی دیموکراتی کوردستان ـ ئێران (حدکا) بە گەرمییەوە پێشوازییان لێکردین و زوربەیان هاورێ بابی تارایان ئەناسی بارەکانمان لە لای ماڵێك داگرت و، هاورێیان دابەش بوون بە سەر ماڵەکان بۆ نانخواردن و. من وبابی تارا بووینە میوانی بەرێز هاشم کەریمی ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی (حدکا) و شەوێکی خۆشمان بە سەربرد.
لە رۆژی داهاتوودا لە پاش قاوەڵتی خواردن هێسترەکان بار کران و کەوتینەرێ و، رێگاکە بوو بوو بە سەهۆڵبەندان و هەندێ لە هاورێیان بەم لاو ئەولا ئەکەوتن و گەیشتینە جێیەکی زۆر لێژو ترسناك و ئامۆژگاری هاورێیانمان کرد زۆر وریا بن و لەو کاتانەدا هێسترێك بە بارەوە خەلیسکاو لە بەرزی شەش و حەوت مەتی کەوتە خوارەوەو زوو لە گەڵ چەند هاورێیەك فەریا کەوتین و هێسترەکە زیانی پێگەیشتبوو ناچار بووین بارەکەی بە سەرخۆماندا دابەش بکەین و هەرچۆنێك بوو گەیشتینە دێی چەمپاراو لە مزگەوت باری هێسترەکانمان داگرت و لە سەر ماڵان دابەش بووین و بۆ نوستن سەرو بەتانیمان لە ماڵان وەرگرت.

بەفر زۆر بوو رێگای شاخی سورەبانی بریبوو هاتوچو لە نێوان چەمپاراو چاڵە خەزێنە نەمابوو چوار رۆژ ماینەوە بەیانی و نیوەرۆو ئێوارەو سێ ژم خواردن بارقورسی بوو بۆ دانیشتانی دێ بۆیە لە گەڵ هاورێیان بابی تاراو شێرزاد باسی دێی چەمپاراومان کردو بە هۆی

ئەوەی ئەکەوێتە سەر سنووری هەردوو وڵات عێراق وئێران دوور نییە دوژمی هەردوولا کاسەلێسی خۆیان خزاندبێتە ناو دێکەو باشتروایە هەوڵ بدەین لێرە دەربچین و، رێکەوتین بەیانی زوو هاوری شێرزاد لە گەڵ هاورێیەکدا برۆن بو چایە خەزێنە و هێسترێك بە کری بگرن و بێنەوە بۆ سەرشاخ و ئێمەش چەند کەسێکی شارەزا لە دێکە بە کرێ ئەگرێن و یارمەتیمان بدەن تا سەر شاخ و خەمی سەرەکیمان بابی تارا بوو چۆن بگاتە سەر شاخ.
لە رۆژی پێنجمدا هاورێ شیرزاد و هاورێیەکی تر چون و ئێمەش بە یارمەتی کەسانی ناو دێ هێسترەکانمان بار کردو کەوتینەرێ و بابی تارا زۆر ئازایانە تا سەر شاخ بە پیادە هات و لەوێ هاورێ شیرزاد هێسترێکی هێنابوو لە سورەبان بەرەو خوار شۆر بووینەوەو زۆر ناخۆش بوو گەیشتینە دێی چنارەو لەوێ ماینەوە بۆ رۆژی داهاتوو گەیشتینە بارەگای مەڵبەندی سلێمانی و کەرکوکی حزب لە دێی حاجی مامەندو شایانی ئاماژەیە مەڵبیندی یەکی یەکیتی نیشتمانی کوردستان لە هەمان دێ بوو..

9/3/2021

قەسیدەی عودی تەنهاییم بژەنە.. ستیڤان شەمزینی

لە هەیوانی ماندووبوونەوە
تەماشای لەچی نەوچەوانی زەمەن ئەکەم
ئەو سروودە ئەچڕم:
بەلەمێک پێش نغرۆبوون بۆ مانگەشەوی ئەخوێند
بیر لەو هەموو ساڵە ئەکەمەوە
نەمتوانی دارەبەنی خۆشبەختی مارە بکەم
لە نێو حەسارەکانی شین و زاریدا،
شەبقەی تەف و زریانم کردە سەر
لەو چرکە نەفرەتییە رائەمێنم
پەنجەرەکانی ترووسکەم لەخەم کەڵەم دا
بوومە دەرگاوانی دۆزەخ

بە کڵپەی ئاگر غوسلی خۆمم لە ژیان دەرکرد
ئەو ساتە لە سینگما پەنگ ئەخواتەوە
ب□ر□دای نائومێدیی هەڵی لووشیم
لە کەناراوی زیندەبەچاڵکردنی ئازادیی و خۆشەویستیدا تفیمییەوە
دەستم خستۆتە ژێر چەناگەم،
ئەندێشەم لەسەر چڵی خەوزڕان نیشتۆتەوە
ئەو رۆمانە ئەنووسمەوە
وەک بزمار ئەچەقێت بە باوەڕە دەقگرتووەکانتا
خۆم و ئەسپە شێی بیرکردنەوە سەرکێشەکانم
چیاکانی کپی ئەبڕین
لە قوژبنی شەقامێکی چۆڵەوە هاواردەکەم
عەشق لەگەڵ منا کۆتایی دێ
ئەو پ□یقانە شی ئەکەمەوە
میتاڵی دڵی جەخاریان کردم بە ئاو
لەو هەستە مەلوول و پەنهانەدا لە دایک ئەبمەوە
تۆ هیچ کات دەرینا بڕی
پەشیمانم لە درەنگ هەڵقوڕانی
ئەو پێکە شیرینەی عەشقی هەژاوت
لە پەڕینەوە بەسەر پردی خەونە بەهارییەکانتا
بەرەو هەسارەی چاوەکانت
لە خۆم دەپرسم بۆچی هیچ پەلەقاژەیەکم نەکرد
لەژێر چەقۆی تەنهایی
باوەشم نەکرد بەو زەمینەی تەنها تۆوی
ئەوینی تۆی تیا چێنرابوو؟
ئەمێستاش لەچاو□ستە ئەترسم
منی ماسی لە ئامێزی دەریا تۆراند
بووم بە تۆڕی مەراقەوە
لەحەژمەتی تەڕایی تۆدا بۆ هەمیشە خنکام
کە بارانی فرمێسکەکانت بەسەرما ئەبارین
من چەتری رۆحم هەڵکرد
تنۆکە ئەسرینەکانت لە رۆحما
بوونە غەمگینترین رووباری گریاو
ئەوەندە باسم کردوویت بۆ ئاسمان
ئەستێرەکان هەموو ئەتناسن
ئەوەندە پەسنی تۆم کردووە بۆ باخ
سەدان گوڵ سەری خۆیان هەڵگرت
ئەوەندە لێم روانیوی بە بێدەنگی و بێ دوان،

چاوم کەوتە قسەکردن
ئەوەندە خەیاڵم پێوە کردوویت
دەم قەوزەی کردووە لە چاوەڕوانیتا
ئەوەندە پێکەنینەکانتم کردووە بە شیعر
فرمێسکەکانم دەیان رەنجاوە
ئەوەندە نازی تۆم کرد بە سەمفۆنیا
مۆسیقاش سەری سووڕماوە!
بەیارمداوە لە دێڕی هەموو شیعرەکما پێتبڵێم
تا لوتکە خۆشم ئەوێی
بەیارمداوە لە هەر هەناسەیەکما
ئاهێکی سارد بۆ بیرکردنت هەڵمژم
بەیارمداوە لەسەر هەموو رێگاکانی چاوەڕوانیم
هەمیشە تۆ ببینم
دەتۆش وەرە، بەڵێ ئەمە خەیاڵ نییە
بەڵکو تەڕترین بەهاری ژیانتم
دەتۆش وەرە
تامی میوەی ماچ و راموسانم بۆ بگەڕێنەوە
دەتۆش وەرە، لە لێڵترین شەوانما
لە ئاتەشگای بێکەسیما ئاگرێک بکەوە
دەتۆش وەرە
بە خاچی هاتنەکی ئەبەدییەوە هەڵمواسە
دەتۆش وەرە، بە سەرنجە سیحراوییەکەتەوە
دیواری شیعرم هەڵچنە
دەتۆش وەرە، لە زەمەنی کەڕبوونی ویژداندا
عودی تەنهاییم بژەنە
ئەوسا پێکەوە لە میحرابی ژووانەکا
نوێژێک بۆ عەشق ئەکەین و
دەست لە ناو دەست
بەسەر مەیتخانەی دابونەریتدا باز ئەدەین
لە کۆتاییشدا
وەک دوو هەڵۆی بەرزەفڕی کوێستانان ئەفڕین
ئەبین بەدوو ئەستێرەی نوێی عاشق
لە فەسڵی خەزانی ئاسمانا
دە وەرە گیانی گیانم
تۆ تەنها کەرەمی هاتن بکە

پیـنجی ئادار. . فازیل شـــەوڕۆ

شەو:
شار، لە ناو كوورەی ستەمدا خۆی ڕادەژاند
شاخ، پووزەوانەی ئاگری بۆ سبەینێ لە پێ دەكرد
دایک، بەسۆز لایەلایەکی دەگوتەوە، قەت پێشتر نەبیسترا بوو
شەقام، تێنوو، خوێنی بەر پێی خۆی نۆش دەكرد.

ســەحەر:
تەوێڵی گەنج لەگەڵ فیشەک شەڕی دەكرد
سیـنەی کچان بوون بە قەلغانی ئازادی
تەورداس و پێمەڕە و بەرچیغ و گۆپاڵ
شیشەی دەرگا و پەنجەری زیندانەكانیان
لە مێخڕا تووند هەڵدەكێشا
ژنێک. .. سووتاو
لەسەر بان هاواڕی دەكرد
“قوربانتان بم، نەێنەوە،
تا هەڵۆم بۆ نەهێننەوە
قوربانتان بم
قوربانتان بم!”

چێشتنگاوان:
ئازادی، تازە دەهات بۆ شار و شاخ
گزنگی خۆی شاباش بکا
ئێستاش خوێنی چۆڕاوەی شەهید هەر هەڵمی لێهەڵدەستا
‘ئەی پێشمەرگە” لەسەر زاران وەکو بەفر دادەباری
زامە پڕ لەفیشەکەكان
لە تاو ئازار خۆیان لە خۆڵێ وەردەدا
بەڵام هەرگیز نەدەگریان.
ئازادی، ڕمبێک لەو ئاسمانە بەرزب□وە، خۆر بوو.
خۆرێکی تیشک سوور سوور سوور.

پاشنیوەڕۆ:
خدر، تەلەوزیۆنێکی لەسەر شان بوو جوان ڕای دەكرد

وسوو، مێز و کورسییەکی بەدوای خۆیدا ڕادەکێشا
عەلەم، چوار کلاشنکۆف و دوو دەمانچە و دووربینێکی
لە قۆڵەکانی کردبوو
منداڵێک، سێ نەجمەی زێڕی لەسەر شانی خۆی بەستبوو
هەمەر، دوور دوور ڕاوەستا بوو
وەک شێت لە سەری خۆی دەدا
ئایشەگوڵ بە خەندەیەکی پڕ لە گریان
بە گریانێک دەم بەخەندە
یاخەی هەمووانی دەگرت و لێی دەیپرسین:
"توخوا، هەڵۆتان دیتەوە؟
توخوا، پێم بڵێن لە کوێیە،
بەخۆم دەچم دەیهێنمەوە.

٥/٣/٢٠٢١

ئاکامە ئابووری و کۆمەڵایەتی و تەندروستییەکانی پەتای کۆرۆنا بەسەر ژنان نووسینی: مریەم عبدوالرحمن

ساڵی ٢٠٢٠ بەگشتی ساڵێکی سەخت بوو بە مرۆڤایەتی. کۆرۆنا ڤایرۆس بووە سەربار بە موسیبەتەکانی نیزامی سەرمایەداری، کە ژیان و گوزەرانی چینی کریکار و جەماوەری بێبەشی جیهانی ڕووبەرووی سەختییەکی زۆر کردەوە. بەشێوەیەکی گشتی ژیانی ئاسایی لە بەریەک ترازاند. کاریگەریی لەسەر ژیان لەناو ماڵ، دەرەوە و شوێنی کار، خوێندنگە و کۆمەڵگە بەجێهێشت. دەست ڕاگەیشتن بەخزمەتگوزارییە گشتی و کۆمەڵایەتییەکانی قورس کرد. دیارە ڕادەی کاریگەرییەکانی ئەم دۆخەش جۆراوجۆر و لە کەسێکەوە بۆ کەسێک و لە ژنەوە بۆ پیاو جیاوازی هەبوو.
ساڵی ٢٠٢٠ بڕیار بوو ساڵێکی چارەنووسساز بێت بۆ بزووتنەوەی

یەکسانی ژن و پیاو بەپێی بەرنامەی کاری پەکین* و بڕیاری ١٣٢٥ی نەتەوە یەکگرتوەکانی ساڵی ٢٠٠٠، کە یەکەمین بەڵگەنامەی فەرمی یاسایی بوو لە ئەنجومەنی ئاسایش دەرچووبێت بۆ گەشەکردنی مافەکانی ژنان و پرسەکانی ئاسایش و ئارامی. بەڵام کۆڕۆنا دەستکەوتەکانی ئەو ٢٠ ساڵەی پێشووشی خستە مەترسیەوە.

پەتایەکانی پێشووی وەک ئایدز و سارس و ئەنفلەوەنزای بەراز و ئیبۆلاش دەریانخستووە کە زۆرترین ئەوانەی بەرکەوتەی ئاکامەکانی ئەو بەڵایەن لە وڵات و کۆمەڵگە جۆراوجۆرەکان، ژنانن. کۆرۆنا ڤایرۆس جارێکی تر ئەو راستیەی نیشاندایەوە کە نایەکسانی نێوان نێرینە و مێینە و ستەمی سەر ژنان لەکاتی پەتا و قەیرانە جۆراوجۆرەکاندا بەشێوەیەکی یەکجار زۆر زیاد دەکات.

گرنگە ئاکامەکانی ئەو پەتایە بزانین کە چین و چۆن لە بواری کۆمەڵایەتی و تەندروستی و ئابووری، بەپێی ستراتیجی کۆمەڵەی بانکی نێودەوڵەتی؛ کاریگەری لەسەر یەکسانی نێوان ژن و پیاو لەسەر ئەم لایەنانە دادەنێت:

١- هەلومەرجی ئابووری و سەرچاوەکان(الموارد).

٢- توانای تەندروستی و پەروەردە و فێربوون.

٣-پشتبەستن بە خۆ و سەربەخۆیی بوون(استقلالیة).

١-کاریگەریە ئابووریەکانی کۆڕۆنا:

• لەسەرتاسەری دنیادا ژن و پیاو لە پیشەسازی جۆراوجۆر کاردەکەن. ئەو ژنانەی لە کەرتەکانی خزمەتگوزاری کاریان کردووە بەتوندی بەرکەوتوون. بەنموونە: کەرتی تەندروستی، فەرمانبەرانی پێشوازی، چاودێری ناوخۆ و خزمەتگوزاری تەیارە(مضیفات)، چێشتخانەکان، ساڵۆنی قژبڕین و ئارایشگاکان، کرێکاری ناوماڵ…تاد. لەهەندێک بواری پیشەسازی کە ژن ل□ بەرهەمێنانیاندا ڕۆڵی زۆرتریان هەیە وەک: نیوەی ژنانی بەنگلادیش لەکەرتی چنین و پیشەسازی دروستکردنی جلوبەرگ کاردەکەن. بەملیۆنان لەوژنانە ناردراونەتە ماڵەوە و بێکارکراون، و زوربەیان ژنن و بەهۆی کۆڕۆناوە بێ مووچەن. لە ئەمەریکا پتر لە ٤٠ ملیۆن کار لەدەستدراوە و ٦٠٪ یان ژنان کاریان ت□□دا کردووە(The Institute for Women’s Policy Research)لە بەریتانیا ڕێژەی ئەو کارانەی لەدەستدراون ژنان ١٧٪ی ئەو کارانەیان لەدەستداوە لەبەرامبەر ١٣٪ی پیاوان(ڕۆیتەر).

• خاڵێکی تر کە پێویست دەکات ئاماژەی پ□بدرێت، بەتایبەت لەوڵاتە هەژارەکان کە بەوڵاتە داهات کەمەکان ناوزەد دەکرێت. ژمارەیەکی زۆری ژنان کاری نافەرمی(ناڕەسمی) دەکەن. لەئەنجامدا نەخشەی

پارێزبەندی کۆمەڵایەتی(الحماية الاجتماعية) لە شێوەی بیمەی بێکاری نایان گرێتەوە. بۆنموونە لە وڵاتە عەرەبییەکاندا ڕێژەی ٦١.٨٪ ژنان بەنافەرمی کاردەکەن.

• بەهۆکاری ئەوەی مردنی پیاوان زیاترە لەژنان بەهۆی کۆڕۆناوە (٢.٨٪ پیاوان دەمرن، ١.٧٪ژنان دەمرن). ژنانی ناچار کردووە هەوڵی زۆرتربدەن بۆ پاراستنی کۆمەڵایەتی خێزانەکانیان و داهاتێک بەدەست بهێنن.

• لە وڵاتە عەرەبییەکاندا کە لەیاسادا وا دانراوە پیاوان سەرچاوەی داهاتن. بۆیە ئەو خێزانانەی کە ژنەکان سەرچاوەی داهاتن، ڕەنگە ڕووبەڕووی هەژاری زیاتر ببنەوە.

• ژنانی پەناهەندەی کار، وەک کاری خزمەتگوزارییەکانی ماڵان. لەکاتی ئەو پەتایەدا هەلومەرجی سەفەر و کار و پارەناردنەوە بۆ خێزانەکانیان کێشەی گەورەی تێدەکەوێت و ئەوەش هەر بەسەر ژناندا دەشکێتەوە.

• بەهۆی پەتای کۆڕۆناوە ڕەنگە وڵاتانی عەرەبی ڕووبەڕووی لەدەستدانی ملیۆنێک و ٧٠٠ فەرمانبەر ببنەوە کە ٧٠٠هەزار وەزیفەیان ژنە. لەکاتێکدا بەشداری ژنان خۆی کەمە و بێکارییەکانی زۆر لەناو ژناندا هەیە کە لەساڵی ٢٠١٩دا گەیشتە ١٩٪ و بۆ پیاوان گەیشتە ٨٪. .

سەرەڕای ئەوەی پێش کۆڕۆنا ژنان کەمتر بەشداری کاریان کردووە و سەرچاوەی پەیداکردنی داهات بوون، هەروەها ڕێژەی کرێی ژنان لەچاو پیاوان کەمتر بوو. بەهۆی ئەم پەتایەوە ڕەنگە ئەو ژنانەی کاریان لەدەستداوە بەزەحمەتر لەپیاوان دووبارە بگەڕێنەوە سەر کاری پێشوویان.

٢-کاریگەریی کۆمەڵایەتی و تەندروستییەکانی کۆڕۆنا بە سەر ژنان:

پرسێکی دیکەی گرنگی پەتای کۆڕۆنا ئەوە بوو کە توندوتیژی خێزانی زیاتر کرد، ئەوەش بەهۆکاری نەچوونەدەرەوە و داخستنی شوێنەگشتییەکان (کەرەنتینەوە). بەتایبەت لە وڵاتە دواکەوتووەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوین و وڵاتە عەرەبی و ئیسلامییەکان و وڵاتە هەژارەکان. سەرەڕای ئەوەی ژنان بەهۆکاری کەلتور و هەلومەرجی نالەباری ئابووری و جەنگ و نائارامی سیاسی پێش کۆڕۆنا لەو وڵاتانە گیرۆدەی توندوتیژی دەبوونەوە. هەلومەرجی کۆڕۆنا کەشوهەوایەکی نالەبارتری ڕەخساند لەوەی ئەو کەسانەی توندوتیژیان لەبەرامبەریان بەکاردەهێنا لە ماوەی مانەوە لەماڵ و نەچوونە سەر کار تەواوی شەو و ڕۆژ دەبوایە بەیەکەوە بن، بە دەروونێکی نائارامی زیاترەوە ڕووبەڕووی توندوتیژی

زیاتر دەبوونەوە. تەنانەت بەپێی ئامارەکان توندوتیژی ٢ بەرامبەر و زیاتر بۆتەوە.

بەپێی لێکۆڵینەوەکان لەوڵاتە عەرەبییەکان ژمارەی پەیوەندییەکانی ژنان بە هێڵی تەلەفۆنی یارمەتی و گەرم ٦٠٪ زیادی کردووە لە چاو ساڵی ٢٠١٩. تەنانەت پەیوەندیە تەلەفۆنییەکان بە تەنیا داوای کۆمەک و هاوکاری ناکەن، بەڵکو داوای بەهاناوە چوونیان دەکرێت لە هەڕەشەی کوشتنی خۆی و منداڵەکان. ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ هاوکاری نەکردنی حکومەتەکان لەلایەنی دارایی، کە ئەمە فشاری زۆرتر دەخاتە سەرحاڵەتی دەروونی پیاوان. بەنموونە لە تونس توندوتیژی ٥ بەرامبەر زیادی کردووە. لە عێراق تەنانەت ژنێک دوای توشبوونی بەکۆرۆنا و گەڕانەوەی لە نەخۆشخانە، هاوسەرەکەی ڕێگەی پێنەداوە بگەڕێتەوە ماڵەوە و لێی جیا بۆتەوە. تەنانەت هەندێک خێزان پێیان شەرمە ئەگەر کچەکانیان توشی ئەو ڤایرۆسە ببن، چونکە ئەوە کاردەکاتە سەر دواڕۆژی هاوسەرگیری، وەک پرسێکی شەرەف هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەکەن، بەوجۆرە ئەو کچانە دەکەونە حاڵەتی دەروونی زۆر خراپەوە. لە وڵاتانی پێشکەوتووی وەک فەرەنسا بەنموونە لە ماوەی هەفتەیەکی داخستنی شوێنە گشتییەکان توندوتیژی خێزانی بەرزبۆوە بۆ ٣٢٪.

لەلایەکی دیکەوە دابەشبوونی نایەکسان هەیە لە بەڕێوەبردنی خێزان لەنێوان ژن و پیاو لەکاتی ئاساییدا. ئەوەش بەهۆی دابونەریت و یاسای دژە ژنی داوکەوتوانە بەگشتی و کۆمەڵگە ڕۆژهەڵاتییەکان بەتایبەتی. بەهۆی داخستنی خوێندنگەکان وجیاکردنەوەی بەساڵاچوان و زیادبوونی ژمارەی نەخۆش لە خێزانەکاندا، بەرپرسیاریەتی ژنان زۆر زیاتر دەبێت. ئەم هەلومەرجەش مەسەلەیەکی ترسناکی دروستکردووە لە گوشار خستنە سەر ژنان لەسەرتاسەری دنیا.

هەروەها زۆربەی کاری ناوماڵ کە بێ بەرامبەرە، زۆرتر دەکەوێتە ئەستۆی ژنان و کچان لە هەموو جیهان، بەجۆرێک ٧٦.٢٪ کار بەپێی ئاماری فەرمی نەتەوە یەکگرتووەکان دەکەوێتە ئەستۆی ژنان، واتە نزیک بە ٣ ئەوەندەی پیاوان، ئەم ژمارەیە لە وڵاتانی ئاسیا و ئۆقیانوسی ئارام بەرزدەبێتەوە بۆ ٨٠٪. بەمشێوەیە کە چاودێری نەخۆش لەماڵەوە دەکەوێتە ئەستۆی ژنان، ئەمەش هۆکارە بۆ توشبوونی زیاتری ژنان بە ڤایرۆسی کۆرۆنا. لە کاتێکدا ژنان لەو شوێنانەی هێڵی پێشەوە کاردەکەن وەک مامۆستا و کارگوزاری ناو تەیارەکان و شوێنە خزمەتگوزارییەکان ...تاد(لەسەر ئاستی دنیا ٨٨٪ی ژنان ئەو کارانەی هێڵی پێشەوە دەکەن، ٦٩٪ پسپۆری تەندروستین). بەنموونە ئەو ژنانەی لە ئیسپانیا لەکەرتی تەندروستی توشی نەخۆشیەکە بوون

دەگاتە ٨.٧١٪ بەرامبەر ٢.٢٨٪ پیاوان) و ئەو شوێنانەن کە زۆرتر نەخۆشیەکەی تێدابڵاوە و توشی دەبن. لەماڵیشەوە دیسانەوە ژنان ئەرکی چاودێری زیاتریان لە ئەستۆیە. کاتێکیش ڤایرۆسێکە دەبێتە هۆی داخستنی خوێندنگەکان و قەدەغەکردنی سەفەر و هاتوچۆ، خزم و بەساڵاچوانیش توشی نەخۆشیەکە دەبن، دووبارە ئەرکی ژنان زیاد دەکات و دەبێت زیاتر ئەرک بکێشن. تەنانەت ئەو ژنانەی بەنموونە لە کەرتی تەندروستی کار دەکەن کە دیارە زۆرێکیان ئەرکی چاودێری خێزان و منداڵی لەسەرە، لەترسی لەدەستدانی کارەکەی پەنا دەبات بە پەیداکردنی دایەنگە و شوێنێک کە منداڵەکانی لێ دابنێت لەکاتی داخستنی خوێندنگەکان.
لەکاتی بوونی هەر هەڕەشەیەکی وەک جەنگ و پەتا، ژنان زیاتر توشی دڵەڕاوکێ و ناجێگیری دەروونی دەبنەوە بەهۆی پەرۆشی زۆریان بە پاراستن و چاودێریکردنی خێزان و منداڵەکان بەتایبەت.

لەئەنجامی سەپاندنی قەدەغەی هاتوچۆ بەهۆی ئەم ڤایرۆسەوە، ژنان بەگشتی و ژنانی دووگیان دووچاری ئاستەنگی گەورەی تەندروستی دەبنەوە بەهۆی کەمبوونەوەی خزمەتگوزارییە تەندروستییەکان و سنووردارکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی و گواستنەوە و دەست ڕاگەیشتن بە نەخۆشخانە و شوێنی چارەسەر و چاودێری ژنانی دووگیان. هەروەها توشبوونی ژنانی دووگیان بە خەمێکی زیاتر بەهۆی ئەو هەلومەرجەی ڤایرۆسەکە هێناویەتە پێش، ئەمەش کاریگەری خراپی دەبێت بەسەر کۆرپەکە.

لەکۆتاییدا ئەگەر سەیری وێنا گشتییەکەی ئاکامەکانی ئەم پەتایە بەسەر مرۆڤایەتی بەگشتی و بەسەر ژنان بەتایبەت بکرێت، ئەوا بۆمان دەردەکەوێت کە ئەو پەتایە بزووتنەوەی ژنان بە گەیشتن بەمافەکانیان و یەکسانی لەماف لەگەڵ پیاوان، هێندەی دیکە ئەرکی گران کردوون و کۆرۆنا ئاستەنگەکان و کێشەکانی زیاتر و قووڵتر کردۆتەوە.
بەڵام ئەم پەتایە کۆمەڵگەی بەگشتی ڕاچڵەکاند و فشارێکی گەورەی هێنا بۆ زیاتر بیرکردنەوەی خەڵک بەگشتی بە ئەو نابەرابەری و کارە دژە ئینسانییە ڕۆژانەییەی سیستەمی سەرمایەداریی بەگشتی دەیکات، و ئەو کەمتەرخەمیانەی مەیدانەکانی تەندروستی و پەروەردە و خزمەتگوزارییە گشتییەکانی بەتەواوی ڕیسوا کرد. بۆیە بڕوام وایە سەرەڕای ئەو ئاستەنگیانەی ئەو پەتایە هێناویەتە پێشەوە، لەبەرامبەردا بزووتنەوە ئینسانی و یەکسانیخوازەکانیش وشیارتر و بەئاگاتر هێنایەوە و شەرمەزاری و ڕیسوایی و ڕۆڵی وێرانکاری ئەم

سیستەمەی بێتەواوی ئاشکرا کرد.
خشتەی ئاماری ژنان لەچاو پیاوان لەو شوێنانەی لە هێڵی پێشەوە کار دەکەن.

خشتەی ئاماری ژنان لەچاو پیاوان لەو شوێنانەی لە هێڵی پێشەوە کار دەکەن.
پیاوان ژنان جۆری کارەکان
۱۲٪ ۸۸٪ کرێکارانی خزمەتگوزای کەسی(شەخسی)
۲٤٪ ۷٦٪ پسپۆری یارمەتیدەر لەبواری تەندروستی
۲٦٪ ۷٤٪ کرێکارانی پاککردنەوە و یارمەتیدەر
۳۱٪ ٦۹٪ پسپۆری تەندروستی
٤٠٪ ٦٠٪ ئامادەکردنی خۆراک و یارمەتیدەر
٤۹٪ ٥١٪ کرێکارانی فرۆشیار(Cashier)
٤۹٪ ٥١٪ پیشەسازی خواردن و خۆراک
۸۳٪ ۱۷٪ پیشەسازی بیناسازی و گواستنەوە
۸٤٪ ۱٦٪ کرێکارانی پاسەوانی
۹۱٪ ۸-۹٪ هێزی چەکدار

*کۆبوونەوەی پەکین (چین) لە ئەیلولی ۱۹۹٥، یادی ٥٠ ساڵەی دامەزراندنی نەتەوە یەکگرتووەکان، بەوبۆنەوەی لەلایەن چەند وڵاتێکەوە بەرنامەکارێک بۆ بەدیهاتنی ئامانجەکانی یەکسانی و گەشەپێدان و ئاسایش بۆ هەموو ژنان لەسەرتاسەری دنیا و بە بەرژەوەندی هەموو مرۆڤایەتی پێشکەش کراو لە ساڵی ۲۰۰۰ بوو بە بڕیاری ۱۳۲٥ی نەتەوە یەکگرتووەکان.

-———————————

سەرچاوەکان:
۱- ویکیپیدیا
۲- https://www.aljazeera.net/news/women/2020/5/2 (سایتی الجزیرة)
۳- نەتەوە یەکگرتووەکان https://www.un.org/…/put-women-and-girls-centre-efforts…
سەرەتای ئازاری ۲۰۲۱

ئیسلام و عـــــروبە دوو رووی یەک دراون.. ستیڤان شەمزینی

هەمیشە بە قسەکردن لەسەر ئیسلام و عروبە و پەیوەندیی ئەو دووانە بەیەکەوە دەمانباتەوە سەر هەمان پرسیاری ئایا مریشک لە هێلکەیە یان هێلکە لە مریشکە؟ لەڕاستیدا وەڵامەکە بەهەر بارێکدا بێت هەر راستە، بە هەمان شێوەش ئەگەر بڵێین عروبە بەرهەمی ئیسلامە، یان ئیسلام بەرهەمی عروبەیە ناکەوینە هەڵەوە و لەهەر بارێکدا بێت وەڵامێکی گونجاوە، چوونکە ئیسلام و عروبە دوالیزمێکن کە بووون مێژوو و سەرهەڵدانیان ئاوەتەی یەکتری بووە و بە یەکدی بەستراوەتەوە، لەبەرئەوە دەتوانین بڵێین دوو رووی قەڵبی دراوێکن کە توندوتیژیی و تیرۆر و ئەنفال و شمشێرە. عەرەب هەمیشە بە دەستێکی شمشێری هەڵگرتووە لە پێنا دەستێکی قورئانیدا، قورئانیش کەرتەلێکی هەڵسوڕان و کارکردنی عروبەیە، ئەگەر مانیفێستی کۆمۆنیست کتێبی پیرۆز و بنەمایی کۆمۆنیزم بێ، ئەوا قورئان کتێبی پیرۆزی عروبەیە.

لە واقیعیشدا نامەیەکی عەرەبیانەیە و هیچی دی، بآ هە نییە عەرەبەکان هەمیشە پارێزگاریی دەکەن لە مانەوەی قورئان بە زمانی عەرەبی و رێ دەگرن لە هەوڵی وەرگێڕانی بۆ سەر زمان و هەر رێنووسێکی تر، بەڵکو ئەوان تەنیا رێگە دەدەن بە تەفسیر و خوێندنەوەی ئایەتەکان (ئەمەش لە چوارچێوەیەکی تەسکدا) هەر هەوڵێک بەدەر لەمە مەحکومە بە کوفر و زەندیک بوون، لە کاتێکدا دەبینی تەورات و ئینجیل وەک دوو نامەی ئاینیی و (ئاسمانی) بۆ سەر چەندین زمانی جیاواز وەرگێڕدراون، هەر کەس و نەتەوەیەک دەتوانێت بە زمانی رەسەنی خۆی بیانخوێنێتەوە.

بە دیوەکەی تریدا قورئان فاکتەرێکی بە عەرەبکردن و سڕینەوەی ئەویتری غەیرە عەرەبە، ئەمەش لەڕێگەی بە پیرۆزگرتن و بڵاوکردنەوە و خوێندنەوەیدا، هەرواش عەرەبەکان هاتنی یەکەم و دوا پێغەمبەری عەرەبی (محەمەد) تەنیا بە عەرەب نازانن بەڵکو بە هەموو جیهان، بەڵام دەبێت سەروەریی هەر بۆ عەرەب بێت و چینی ئەریستۆکراسی قوڕەیش دەسەڵاتی درێژخایەن و جاویدانی سەرجەم کۆمەڵگای خەلافەت جڵەو بکات.

عەرەبە ئیسلامەکان لە سەردەمی فتوحاتدا کە هاتن کولتوور و ترادیسیۆن و ژیار و شارستانی و پەرستگا و کتێبخانە و نامە پیرۆزەکانی تری نەتەوە بە موسڵمانکراو و نیشتمانە تازە

داگیرکراوەکانیان لەناوبرد، کە سەرلەشکری عەرەبی ئیسلامی (سەعدی کوڕی باوکی وەقاس) گەیشتە شاری (مەداین) نامەیەکی بە عومەری کوڕی خەتتابی خەلیفە نارد کەچی لەو هەموو کتێبە بکات لە شارەکەدا، (عومەر) لەوەڵامدا دەنووسێ مادام قورئانمان هەیە بە ئاویاندا بدە یان بیانسووتێنە، بەمە ئەویش زۆر (مەردانە) دەست دەکات بە سووتاندنی کتێبخانەکانی ئەو شارە.

لە یەکێک لەو دیکۆمێنتانەی لە کوردستان دۆزراوەتەوە، هۆنراوەیەکە بەدیالێکتیکی هەورامی کە ئاماژە دەکات بە ئەنفال و لەناوبردنی پەرستگا و ئاتەشگاکان و کوشتنی پیاوان و بەغەنیمەت گرتن و کەنیزەککردنی ئافرەتانی کورد، کە ئەمە یەکەمین ئەنفالی کوردە لەسەر دەستی عەرەب و یەکەمین سەرەتاکانی دەرکەوتنی عروبە و ناسیۆنالیزمی خێڵەکی عەرەبە. دواتر لە سەردەمی (عبدالملک بن مروان)ەوە مەرسوماتی دەوڵەت و نوسراوەکان و نووسینی سەر دراوەکان و هەموو نووسراوەکانی تری دەوڵەتی خەلافەت بەعەرەبی کران و بە هەموو شێوەیەک کارکرا بە لەناوبردنی کولتووری کورد و فارس و گەلانی تری ژێر چەپۆکی دەسەڵاتی خەلافەتی ئیسلامی- عەرەبی.

بە نموونە لە سەردەمی یەکێک لە خەلیفەکانی عەباسیدا تابلۆیەکی پاشماوەی ساسانییەکان لە عێراقدا مابووەوە کەچی بەفەرمانی خەلیفە ئەو تابلۆیە لەناوبرا!. بێ لەمانەش هەموو موسڵمانە غەیرە عەرەبەکان، چین و توێژاڵی خوارەوەی کۆمەڵ بوون و بە چاوێکی کەمتر سەیر دەکران، بە موالی و شوعبی ناودەبران، رۆژێک لە رۆژان بۆیان نەبووە بەشداریی بکەن لە پێکهاتە و ژیانی سیاسیی و ئیداریدا لە نێو خەلافەتی ئیسلامیدا، سەرباری ئەوەش سەرکوتکراون، تا ئەو ئاستەی نەیانتوانیوە ژن لەعەرەبەکان بخوازن و لە دوا جاریشدا هەروەک (کافرەکان) جزیە و سەرانەیان لە سەندراوە.

بە درێژایی دەسەڵاتی خەلافەتی ئومەوی و عەباسی، کورد و بلوج و فارس و ئازەر و ئاشووری سەرکوتکراون و شۆڕش و راپەڕینەکانیان بە سیاسەتی ئاگر و ئاسن و جۆرەها ئەشکەنجەی جەستەیی و دەروونی پوکێنراوەتەوە و رۆحی نەتەوەییان خراوەتە ژێر پێی فیوداڵە خێڵەکییەکانی عەرەبەوە. لە سەردەمی نوێشدا عەرەب هەر بە چەکی ئیسلام و قورئانەوە دێتە گۆڕەپان و بەرگی دین دەکاتە بەر هەموو ئەو تاوان و دڕندایەتی و جەنگ و کاولکارییانەی کە دەیانکات، دینی عەرەبیش پاڵپشت و پشتیوانییەتی.

سەددام کورد قڕانی ناونا ئەنفال، حکوومەتی سودان کوشتنی

مەسیحییەکان بەغەزا دادەنێت، قیبتییەکانی میسر بە ناوی بڵاوکردنەوەی فەسادی ئەخلاقییەوە جەهەنمیان بۆ دادەخرێت. هەموو عەرەبیش کێشەیەکی جوگرافی و مێژوویی وەک کێشەی عەرەب– جوولەکە دەبەسنەوە بە ئیسلامەوە و بە هەموو ئیسلام تێدەکۆشن بۆ لەناوبردنی جوولەکە و ئیسرائیل. بۆیە ئیسلام و عروبە ئاوێتەی یەکترن و وەک مەلێک وان کە هەر یەکێکیان بالێکییەتی، بۆئەوەی کردەی فڕین بەئەنجام بگەیەنرێت دەبێت هەردوو پالەکە بەهاوشانی یەکتر لە کاردا بن.

ستیڤان شەمزینی
ستۆکهۆڵم

کتێبی لێنین دەربارەی ئازادی ئافرەتان.. ئەحمەد رەجەب

پێش هەموو شتێك گەرمترین پیرۆزبایی دەکەم : لە 8 مارس / ئازار رۆژی جیهانی ئافرەتان ، لە هەموو ئافرەتانی دنیاو کوردستان ، لە هەموو ئافرەتانی شۆرشکێرو تێکۆشەر، ئازادی ئازادی بۆ ئافرەتانی زیندانیانی سیاسی.
بەدرێژایی تێکۆشانی شۆرشگێری لێنینی مەزن رابەری شۆرشی ئوکتۆبەر جەخت لە گرنگی رؤڵی ئافرەتان دەکات و لەو بارەیەوە دەڵێت { بەبێ ئافرەتان قەت بزوتنەوەیەکی جەماوەری راستەقینە نایەتەدی و هەرچی شیکردنەوە لێکۆڵینەوە هەیە دەبێتە خۆڵەمێش بەرامبەر بە پێویستییەکانی ئافرەتان و بەبێ ئافرەتان ناتوانرێت کۆمەڵگا بگۆردرێت و سۆسیالیزم دابمەزرێت بۆیە پێویستە هەردەم بەدوایاندا بگەرێن و رێگا بدۆزینەوە کە چۆن بیاندۆزینەوەو ئەوەش رێگایەکی تێکۆشانە لە پێناو سوسیالیزمدا.

لە ساڵی 1977 ی سەدەی رابردوو من و هاورێی تێکۆشەر شەهیدی نەمر مامۆستا رەووف زوهدی دەستمانکرد بە وەرگێرانی کتێبەکەی مامۆستای مرۆڤایەتی و تێکۆشان و شۆرش فلادیمر ئێلچ لێنین { دەربارەی ئازادی ئافارەتان} و کتێبە لەلایەن هاوریی ناسراوو دیاری حزبی شیوعی

سوریا زەینەب نبووە لە زمانی روسیەوە کرا بوو بە عەرەبی.

ئازادکردنی ئافرەتان رێخۆشکەرەیە بۆ ئازادکردنی کۆمەڵگاو هەوڵدانە بۆ:

بەرزکردنەوەی رادەی زانیاری و هوشیاری ئافرەتانە بۆ بەشداریکردنیان لە ژیانی سیاسی و ئابووری وکۆمەڵایەتی و رۆشنبیریدا.

لە رووی هۆشیارییەوە ئافرەتان تەیار دەکات بۆ پەیوەندیکردن بە حزبە سیاسییەکان و سەندیکای کرێکاران و کۆمەڵەی جوتیاران و دامەزراو پیشەییەکان.

نەهێشتنی نەخوێندەواری وتیکۆشان بۆ هەمووارکردنەوەی یاسا پەیوەستەکان بە ئافرەتان و فشارخستنە سەر حکومەتەکان بۆ دابینکردنی یاسای تێپزی خویندن و فێرکردنی نێرومێ و، هەوڵدان بۆ کردنەوەی داینگەو باخچەی ساوایان بۆ منداڵانی ئافرەتاتی کرێکارو فەرمانبەران و بایەخدان بە کردنەوەی نەخۆشخانەو دابیکردنی دەرمان بە خۆرایی یان بەنرخێکی گونجاو.

پاراستنی منداڵان وتێکۆشان بۆ نەمانی زەبروزەنگ و نەهێشتنی برسێتی ورێگردن لەوەی کار بە منداڵان بکرێت و بارودۆخی ژیانیان مسۆگەر بکرێت.

لە خوێندنەوەی لێنینی بلیمەت سەبارەت بە شێوەکانی دیموکراتییەتی بورجوا خیانەت وفێڵ و مەکری ئەو دیموکراتییەتە دەردەکەوێت بەتایبەت لێنین ئاماژە بە لەشفرۆشی دەدات چونکە بورجوازییەت وا خۆی دەردەخات کە لەشفرۆشی لە ناو کۆمەڵکادا بنبر دەکات ئەوەش لە کاتێکدایە خودی بورجواکان بازرگانی بە لەشی ئافرەتانەوە دەکەن و بە توندوتیژی کچانی منداڵ ولاو رادەکێشن بۆ دۆزەخی کاری خراپە رێك وە ك ئەوەی ئەمرو لە کوردستاندا روو دەدات و، شێخ و مەلاو بەرپرسی باڵا بوونەتە خاوەن یانەی قومارو ئافرەتانی بێرەوشت و لەشفرۆش.

بەڵام پرسیار لێرەدا ئەوەیە کتێبەکەمان کەوتە کوێ !؟ کێ بردی!؟ بۆ دیارنەما!؟

لە رێی نووسیگەی رۆژنامەگەری هەریمی کوردستان نێردرا بۆ بەغدا بۆ چاپخانەی (دار الرواد) ی حزبی شیوعی عێراق بە مەبەستی چاپکردنی و ریزداریادی بەخیر کاك محەمەدی مەلا کەریم نووسەری بەناوبانگ ئامادەیی بۆ پێداچوونەوە دەربری بەڵام بە داخەوە رێتێنی حزبی لەلایەن لێژنەی رۆشنبیری وچاپەمەنی ناوەندی رێگر بوو گوایە نیازیان وایە بە دەق و نووسینەکان بە تایبەت وتەکانی لێنین بچنەوەو، بە هەرحاڵ حزبی بەعس و رژێمەکەی دیکتاتۆر سەدام حوسەین

هێرشیانکرده سەر حزبی شیوعی عێراق و دەستیانگرت بە سەر چاپخانەی (دار الرواد) و کتێبەکەی ئێمەش نەماو شەهید کرا.

لێرەدا سەری ڕێزو نوازش بۆ هاوریی تیکۆشەرم شەهید رەووف زوهدی و هەموو شەهیدانی حزب و بزوتنەوەی چەپ دادەنوێنم و یادیان بەخێرو سەرشۆری و مردن بۆ دوژمنانی شیوعییەت ..
7/3/2021

دنیا لەسەر پشتی گاجووت، یان لەسەر پشتی کرێکاران و تاڵانی ڕەنج و زەحمەتیان وەستاوە؟..تاهیر عیسا

سیستەمی سەرمایەداریی، لە هەر دەورانێکی مێژوویی خۆیداو لەژێر هەر ناوو ئەدرەسێکی ڕابردوی یان ئەمڕۆیدا، لەسەر بناغەی ستەمێک کە لەکاری بەکرێ و مڵکدارێتی تایبەتی و زێدەباییدا خۆی دەنوێنێ، درێژەی بەمانەوەی خۆی داوەو دەیدات، کە لە تێڕوانین و سەرنجی گشتی کۆمەڵگادا بەکارێکی ئاسایی جێگای خۆی گرتووە و ڕەخنەیەک لەسەر ئەم پڕۆسەیە بەشێوەیەکی بنەڕەتیی کەلە دیدی باوی کۆمەڵگادا ڕەنگی دابێتەوە، لەئارادانییە.

تەنیا لەلایەن کەمایەتییەک لەوانەوە نەبێت کە وەک چینێک لەناو پڕۆسەی بەرهەمهێنان و بەکاربردندا، جێگاو ڕێگای خۆیان لەچاو چینە باڵادەستەکانی ژوور سەری خۆیان درککردووەو تەنانەت لەناو هەر ئەم چینەشدا، بەشێکی زۆری بەهەمان تێگەی گشتیکۆمەڵگاو فەرهەنگی باوی کۆمەڵگادا کە فەرهەنگی چینی باڵادەستە، گەش و پەروەردەکراوە و هەر بەهۆکاری چەسپاندنی ئەم تێڕوانینە لەزهنی گشتیشدا، سەرمایەداریی شەرعیەت و ڕەوایەتی خۆی هەتا ئێستاش بەسەر چینە مەحڕومەکانی دیکەی کۆمەڵگادا، درێژە پێداوە، هەر بەم هۆکارەش، سیستەمی سەرمایەداریی توانیویەتی لەژێر دیکۆری ڕوکەشیانەی جۆراوجۆری خۆیدا درێژە بە جەوهەر و ناوەڕۆکی زاڵمانە و

چەوسێنەرانە و دژە مرۆڤیانەی خۆی بدات و بەشێکی زۆری بەرهەمی هێزی کاری کۆمەڵایەتی، ڕۆژانە کە لەزێدەباییدا خۆی دەردەخات، تاڵان بکات و لەشکڵی سەرمایەی کەڵەکەکراودا وەک قازانج بڕژێتە ناو قاسەی سەرمایەدارانەوە.
ئەم دزیی وتاڵانییە کە بەشێکی بناغەیی لە سیستەمی سەرمایەداریی و پڕۆسەی کەڵەکەکردنی سەرمایەو سەرمایەگوزاریی پێکدەهێنێت، لە تەگەی گشتیدا وەک گەندەڵیی ئەژمارناکرێت، واتە وەک هەر مەعامەلەو ئاڵ وێرێکی دیکەی ناو بازاڕی کارو کاسبی ئاسایی دیکە لە بەرچاوگیراوە!
تەنیا لەهەندێک جوگڕافیای لێرەو لەوێی دنیای سەرمایەداریدا نەبێت، کە کرێکاران لەمێژووی ململانێکانی خۆیان لەبەرامبەر چینی حاکم و بالادەستدا، توانیویانە کەمێک لەهەل ومەرجی کارو سەعاتکاری ڕۆژانەو حەقدەست و موچەکانی بەقازانجی ژیانێکی باشتردا، لە چوارچێوەی یاساو ڕێسای کرێکاری و ئیسلاحاتی هەمەجۆریی ئابوریی و سیاسیی و کۆمەڵایەتی، بەسەر سەرمایەداراندا بسەپێنێت و لە ئاستیی زێدەبایی و قازانجێک کە دەڕژێتە قاسەی سەرمایەدارانەوە بهێنێتە خوارەوە.
دەنا لە بەشێکی زۆری جوگڕافیای دیکەی کەڵەکەکردنی سەرمایەو قازانجپەرستیدا، هێشتا کرێکاران لەو پەڕەی خراپی هەل ومەرجی کارو سەعاتکاری زۆرو لەخوارەوە بوونی موچەو حەقدەستەکان و نامەییان لەزۆربەی ئەو بەرهەمانەش کە لە ڕەنج و زەحمەتی خۆیانەوە بەرهەمدێت، سەرباری خراپی دۆخی ژیانیان لەبەکاربردندا، کەبەزەحمەت و بەمەمرەو مەژیە دەتوانن لەناو پڕۆسەی فرۆشتنی هێزی کاریاندا بەردەوام بن، کە زۆربەیان بەهۆکاری نەبوونی بیمەی تەندروستیەکانیان و گرانی دکتۆرو دەرمان و کەمدەرامەتییان لە تەمەنێکی کەمدا دووچاری لاوازی جەستەیی و نەخۆشیی و دواجاریش مەرگی ناوەخت دەبنەوە.

هەتا ئەوەی بەکوردستان و دۆخی کرێکاران و زەحمەتکێشان دەگەڕێتەوە، لەگەڵ سیستەمێک بەرەو ڕوون کە دوو جەمسەرە لەگەندەڵیی و دزیی وتاڵانی بە پەردە ئەچووە و کرێکاران وزەحمەتکێشانی لەئاستیدا، دووچاریی بنبەستێکی سیاسیی ئابووریی کۆمەڵایەتی هەمەگیر کردۆتەوە وکۆمەڵێک دزو مافیای هەر بەمانای وشەکە خۆی دزو تاڵانچی، جیاواز لەوەی وەک هەر سیستەمێکی ئابووری سیاسیی کۆمەڵایەتی دیکەی جیهانی لەبەرهەمهێنان و سەرمایەگوزاریدا، لەشکڵی زێدەبایی و دزینی هێزی کاریی کرێکاران و فەرمانبەرو کارمەندانەوە دەڕژێتە گیرفانیانەوە، سەرباری ئەمەش، ڕاستەو خۆ لە داهات و قووتی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشاندا دەیدزن

و بە خۆیان و نەوەکانیانی گلدەدەنەوە و تەنانەت بەناوی درۆی گەورەی پاشەکەوتەوە، وەک ئەوەی کرێکاران خۆیان ئەگەر پولێک لە مەسرەفی ڕۆژانەیان زیادبێت، نەتوانن و نەزانن چۆن پاشەکەوتی دەکەن، کەوتنە دزینی بەشەکی زۆریی بەرهەمی ڕەنج و ماندوبوونیان و موچەکانیان بە یەکجاریی لە حەپەلەشکرا .

واتە هەر لەناو چوارچێوەی ئەم کۆمەڵگایەدا، ناکۆکییەکی یەکجار قوڵ و چارەهەڵنەگر، کە لایەک بەشەکی بەرفراوان، جیاواز لە لەشکری بەرفراوانی بێکارانەوە کە لەهەر جۆرە بیمەیەکی ژیان بێبەشکراون،، کرێکاران و کارمەندو فەرمانبەرانێکیش کە لەسەر کارن، لە ژێر سایەی حوکمڕانی ئەم دزو باندە مافیایانەی دەسەڵاتی کوردیدا، حەقی کرێ و ڕەنج وماندووبوونیەکانیان پێنادرێت و ئەگەریش لەوپەڕی نەبوونی وناچاریدا، کەسێک ناچاربوو بێت بە بەدیهێنانی شیری مناڵە ساواکەی چەند قوتوییەک شیر بدزێت، بە چەندین ساڵ حوکمی زیندانی بەسەردا دراوە! ئەگەریش هاتبێتە سەر جادەو داوای ماف و ئازادییەکان و باشترکردنی ژیان و موچەکانی کردبێت، یان بەگوللە وەڵامی وەرگرتۆتەوە، وەک لە حەقدەی شوبات و زنجیرە خۆپیشاندانەکانی دواتریش و ئەم دواییانەشدا، بەدەیان لە لاوانی خێرلەخۆنەدیویان خەڵتانی خوێن کراو چەندینیان کەمئەندام وپەککەوتەکراو دواتریش بەنائومێدی و تێکشکاوی ڕەوانەی ماڵەوەکرانەوە.

یان بە گرتن و لێدان و سوکایەتی و شەق و شیلاقی هێزە بەڕەتەجیی و بەکرێگیراوەکانیان و دواتریش بە لەپشت بوونی دەستی جۆراو جۆرو تابوورو شتی لەمجۆرە تۆمەتبارکراوە و زۆربەی چالاکانی ناڕازیشی ئەگەر چانسیان بووبێت و سۆران و سەردەشت و کاوەو ویداد ،،،، ئاسا، تیرۆر نەکرابن یان کوتەککاری نەکرابن، بەداتاشینی چەند مەلەفێکی هەڵبەستراوی وەک ئەوەی لەبادینان، بە تێکشکاندنی ئیرادەی خەڵکی کرێکارو هەژاری ناڕازی بەبڕیاریی دادگای جەنگەڵئاسایی و سەبەری حیزبیی وبنەماڵەیی، ئەنجامدراو شەش ساڵ زیندانی بە شێروان شێروانی، هاوڕێکانی بڕیەوە.

لەپاڵ ئەم هەل ومەرجەدا، هەمیشە کرێکاران و زەحمەتکێشان دوای ماندو بوون و تێکۆشانی بێوچانیان، لەپێناوی باشترکردنی ژیان و ئازادییەکان و موچەکانیاندا، دوای هەر هاتنە مەیدانێک و لەدەستدانی پۆلێکیش لەئازیزانیاندا، خۆیان لە ئامادەنەبوونی جەنگی چینایەتیانەی خۆیاندا، خەبات و هەوڵەکانیان یان کراوەتە دەستمایەی حیزبە بەرژوازیە بەناو ئۆپۆزیسیۆنەکان و پێی چونەتە

دەسەڵاتەوە، یان، بەدەستی بەتاڵ لێی هاتوونەتە دەرەوە.
بەڵام دەسەڵاتێک و تاقمێک، ڕۆژانە بەبەرچاوی دنیاوە، ئاسایی ویاسایی وەسایی، دزیی و تاڵانی و قاچاغچێتی دەکەن و سەرمایە کەڵەکە دەکەن و خاوەنی دەیان کۆمپانیای ئاشکراو نهێنین و لەناو تۆڕی سەرمایەو بەرهەمهێنان وسەرمایەگوزاریی لۆکاڵی و جیهانی نیولیبراڵی تاڵانکەریشدا، جێگایان گرتووەو پارێزراون!
هەموو ئەم سینارییە تراژیدیا ئامێزانە بۆ؟ ئەم چارەنووسە تاڵەی بەشەرییەتی ئەمڕۆ بەدەستی کەمایەتیەک لە ئاستی ناوچەکەو لەئاستی جیهانیدا بۆ ؟

تێکڕایان لە غیابی کرێکارێکدایە، کە جێگاو ڕێگای خۆی لەناو ئەم سیستەمە مەحەلیی وجیهانییە لێک هەڵپێکراوەدا بە ڕۆشن نییەو لەوە بەخەبەرە کە پایەکانی ئەم سیستەمە کە بەپێچەوانەی ئەوەی لەناو ئەفسانەو ئوستوڕە کۆنەکاندا دەوترا دنیا لە سەر پشتی گا، وەستاوە، نەخێر ئەمڕۆ لەسەر پشتی کرێکار و ڕەنج و زەحمەتێک وەستاوە، کە زیاتر لەنیوەی دەستڕەنج وهێزی بازووەکەی، وەک زێدە دەڕوات بۆ ڕایەڵەی سیستەمێک کە لەهەزارلاوە ئەم چەرخی دنیا زاڵمانەیەی پێهەڵدەسوڕێت و بەهەزارو یەک دەردو بەڵای جۆراو جۆریی فیکریی و فەرهەنگیی و کلتووریی و دینیی جۆراو جۆرو حیزبیی ڕەنگاو ڕەنگ و ئایدیۆلۆژیای ڕەنگاو ڕەنگ و میدیای زەبەلاحی ڕەنگاو ڕەنگ و تەنانەت لەکوردستان بنەماڵە و خێڵ و شێخ وتەریقەتی جۆراوجۆر، گیرۆدە کراوە و نەیتوانیوە خۆی "ویلیام ڕایش" وتەنی لە کۆیلەتیەک ڕزگاربکات، کە زنجیری دەست وپێکانی بەدەم وددانی خۆی گرتووە و ئازادکردنی خۆی تەنیاو تەنیا لەدەستی خۆیدایە.

ڕەنگ بێت، ڕونکردنەوەی ئەم گرێ کوێرەیە هەروا ئاسان نەبێت لەچەند دێڕێکدا، بەڵام کرێکاران، لەڕاستیدا، بوونەتە کۆیلەیەکی مۆدێرنی دنیای مۆدێرنی ئەمڕۆ، ئەم کۆیلەیە، لە ڕاستیدا، بوارو دەرفەتی ئەوەی لێوەرگیراوەتەوە بتوانێت هەروا ئاسان لەناو زایەڵەی پڕ لە جاڕو جەنجاڵی فریوکارانەی زەبەلاحئاسای میدیایی و ئیعلامی و هونەری سینەمایی و ئەدەبیات وکلتوریی سەرمایەداریی و ژیانی سەخت ودژواری کارو بەرهەمهێنادا بیر لە کۆیلەتیەکەی خۆی بکاتەوە! لەباشترین حاڵەتی بیرکردنەوەو ناڕەزایەتی وخڕۆشانیەکانی خۆیشیدا، خۆی و چارەنووسی سیاسیی وکۆمەڵایەتی وئابووری خۆی بە چەند دەم ڕاست و کاریزماو حیزبی سەرووی خۆی، سپاردووەو دەسپێڕێت و نەیتوانیوە خۆی خاوەنی ڕاو سەرنج و تێگەو تێڕوانین وجیهانبینیی خۆی بێت و بێیەش هەمیشە لە هەل ومەرج ودۆخی خراپی ئەودا کەڵک وەرگیراوەو هەمان

سیناریۆکانی ڕابردووی بەسەر سەری خۆیدا لەهەر ئاڵ وگۆڕێکی سیاسیی ئابووریی کۆمەڵایەتی ڕوکێشیانەدا، دووبارە بەرهەمهێناوەتەوە.
ململانێ چینایەتییەکان، چلە مێژووی ڕابردووداو چلە دنیای ئەمڕۆدا بەرەنجامی ناوەرۆک وجەوهەری سیستەمەکن، کە لەسەر بناغەی خاوەندارێتی تایبەتی و کاری کرێگرتەو قازانجپەرستی وەستاوە ، واتە هەتا هۆکارەکان بەردەوامبن، دەرەنجامەکانیش کە ململانێیەکی بەردەوامە، بەردەوام دەبێت.. جیهانی پڕ لە زوڵم وستەمی ئەمڕۆ و لێکەوتە تراژیدیا ئامێزو کارەساتبارەکانی، کە زیاتر لە سەرهەڵدانی کۆڕۆنادا، ناوەرۆکی ڕاستەقینەی دژە بەشەرییەکانی خۆی پیشانداین، لە واقیعی حاڵدا، ئەگەر خۆمان نەخەڵەتێنین، جگە لە شیکاریی ولێکدانەوەی مارکسیتانە، هیچجۆرە شیکاریی ولێکدانەوەیەکی تر هەڵناگرێت، بەهۆکاریش نییە جیهان، لەناو تەنگژەکانی خۆیدا، خەریکە دووبارە مەوڕاجەعەی کاپیتاڵی مارکس وتێڕوانین و جیهانبینییەکانی دەکاتەوە.

ململانێ چینایەتییەکان و ئاکام و لێکەوتەکانیی ناو ئەم سیستەمە جیهانبەڕێادگرەو هەر دیالێکتیک و مشت ومڕێکیش لەسەر کۆتایی هێنان و یەکلاکردنەوەی، بەبێ هاتنە مەیدانی وشیارانەی داینەمۆی ئەم هاوکێشەیە، کە لە چینی ملیاری کرێکارییدا خۆی دەنوێنێ، پێ لەهەواییە!
هاتنە مەیدانی وشیارانەی ئەم چینەش، بە فاکتەرە زاتییەکانی خودی خۆیەوە گرێی خواردووە، نەک بە فاکتەرە بابەتییەکان !،،،
فاکتەرە بابەتییەکان لەو ساتانەوە هەن، کە ئەم وەک چینێک لەناو هەل ومەرجێکی کۆمەڵایەتی سیاسی ئابووریی سەخت ودژواردا، ناچار بەفرۆشتنی هێزی کارەکەیکرا لەپێناوی مانەوەی فیزیکیانەی خۆیدا.
فاکتەرە زاتییەکانیش، پێمان خۆش بێت و پێمان ناخۆش بێت، خویان لە بێداربوونەوەیەکی بەڕێکۆماڵ و وشیاریی سیاسیی چینایەتیانەی ئەم چینەدا لەئاستی جیهانیدا دەبینێتەوە، نەک تەنیا لەکاتەی، کە لەپڕۆسەی مێژوویی و بەردەوامی خۆیدا، دەستەبەردە بێت، کە وەک داینەمۆی ئاڵ وگۆڕی ڕیشەیی وبنەڕەتیی، لەڕەوتی گەشەو خەبات و تێکۆشانی بەردەوامی خۆیدا، دەبێت بەو بەرکەماڵیە و بەو تێگەیشتنە قووڵە چینایەتییە بگات، کە هیچ حیزب و دەستەو تاقمێک لەدەرەوەی خۆیداو لەسەرووی خۆی، یاریی بەچارەنووسیەوە نەکات!؟
بەدەر لەم واقیعە، هیچ هێزێکی سیاسیی دیکە، لەدەرەوەی ئەم هاوکێشەیەدا، بەبێتێگەیشتنی ئەم هێزە و بەئەندازەی وشیاریی چینایەتی کامڵ، ناتوانێت هاوکێشەکە بەباریی هەڵوەشاندنەوەی بناغەکانی ئەم سیستەمە بگۆڕێت !

تاهیر عیسا

06.03.2021

کتێبی: دەیەی کارەسات ١٩٨٠ – ١٩٩٠.. نووسینی: عەدنان کەریم (ئەحمەد موعین)

١٩٨٠ – ١٩٩٠ دەیەی کارەسات
(٩ ساڵ ئیختیفا لە عێراقدا : یادەوەری و شیکاری)
نووسینی : عەدنان کەریم (ئەحمەد موعین)

دەیەی کارەسات یەکەمین کتێبی چاپکراوی کاک عەدنان کەریمە کتێبەکە ٤٣٦ لاپەڕەیە.
ئەم کتێبە گەڕانەوەیە بۆ ساڵانی هەشتاکانی سەدەی ڕابوردوو کە سەختترین قۆناغ بووە لە مێژووی عێراق بەگشتی و کوردستان بەتایبەتی.
لەم کتێبەدا جگە لە سەردەکی مێژوویی پڕشووتری عێراق و کوردستان بەوردتر یادەوەریەکانی خۆی یاداشت کردووە سەبارەت بە گرنگترین ڕووداو و ئاڵوگۆڕەکانی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیی ئەو قۆناغە پڕ لەکێشە و بەسەرهاتە.
جگە لەوەش لەوەدا بەتایبەتیش باسی هەڵسوڕان و چالاکیی و یادەوەریی خۆشی کردووە لەڕوانگەی بیر و تێڕوانینی جیاوازی ئەستای خۆیەوە شیکاریی ئەو مێژووە پڕ لە کارەساتەی کردووە.

ئەم کتێبە لە ئێستادا لە ناوەندەکانی غەزەل نووس و دیالەگ دەست دەکەوێت.

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ...]

PDF

پاپا لە عێراق، پەیامێکی سیاسی بۆ ناوچەکە!.. کامل احمد

سەردانی چەند ڕۆژەی پاپای ڤاتیکان، پاپا فرانسیس، بۆ عێراق و کوردستان دەکرێت لێکدانەوە و شرۆڤەی جۆراوجۆری بۆ بکرێت کە مەبەستی من لێرەدا ئەوە نیە کە ئەوانە بدەمە بەر لێکۆڵینەوە، بەڵکو تەنها ئاماژە سیاسی یەکانی پشتی ئەم سەردانە لە چەند خاڵێکی کورتدا دەخەمە ڕوو.

پاپا و سیستانی و هەر فیگورێکی کەی دینی، سەر بە هەر دین و تائیفە و مەزهەبێک بن، لە جیهانی ئەمڕۆی سەرمایەداریدا تەنها و تەنها بریتین لە نوێنەرانی پاراستنی قازانجەکانی نیزامی سەرمایەداری و وەبەرهێنانەوەی ئەو نامۆییەی کە مرۆڤەکان لە یەکتری دوور دەخاتەوە و وەک تاکی بێ ئێرادە بەرامبەر خوداوەند ڕایاندەگرێت تا نەتوانن لە هێزی یەکگرتووی خۆیان هەم تێبگەن و هەم بەهرەمەندبن بۆ کۆتاییهێنان بە ژیانی مەینەتباری ئەمڕۆیان. ئەمە ئەو ئەرکە سەرەکییەیە کە دین دەیگێڕێت لە دوورخستنەوەی دەسەڵاتی بورژوازی لە دوژمنی ڕاستەقینە و چینایەتی خۆی، چینی پرۆلیتاریا. بۆیە هەر کات ئەمە پێویستی بە تەبایی بوو، ئەوا بە تەبایی دەیکەن و هەرکاتیش پێویستی بە جەنگی خوێنین بوو ئەوە مرۆڤەکان بەردەدەنە گیانی یەکتری و تا ئاستی پاکتاوی ئایین و مەکتەب و مەزاهیبی جیاوازە دینیەکان دەیبەن. مێژوو شاهیدی ئەم ڕاستییەیە.

پەیامێکی تری ئەم سەردانە پاڵپشتیکردنی پرۆسەی ئاشتەوایی و ئاساییکردنەوەی پەیوەندییەکانی ئیسرائیلە لەگەڵ ووڵاتانی ناوچەکەدا. پرۆسەیەک کە لەژێر ناوی پێغەمبەری هەرسێ ئایینە ئاسمانییەکەدا، ابراهیم، دەیانەوێت بیبەنە پێشەوە و ناوی ئەویان لەناوە بۆ ئەوەی نە شیش بسوتێ و نە کەباب. تا دوێنی بە ناکۆکی و ئەمڕۆ بە ئاشتەوایی و ئاساییکردنەوە، چونکە ئەمڕۆ پێویستییەکانی بازاڕ و بەرژەوەندییەکانی سەرمایە لە ناوچەکەدا پێویستی بەم جێگیریە سیاسی و ئابورییە هەیە بۆ ئەوەی بتوانێت گەشەبکات و خۆی بەرهەمبهێنێتەوە. پەیامی پاپاش لە سەردانیکردنی بۆ ئور و مەنزڵگای ابراهیم نیشاندانی ئەم پشتیوانییە یە. مەسەلەکە ئەوەیە

ئەمریکا دەیەوێت لە چوارچێوەی ئاشتەوایی لەگەڵ ئیسرائیل دا ناوچەکە یەکبخاتەوە بە عێراق و سوریا و ئێرانیشەوە.
مەسەلەیەکی تری ئەم سەردانە مەلەقەیی و ناجێگیریی باری سیاسی عێراق و ساغنەبوونەوە و یەکلایینەبوونەوەیەتی کە لە چ بەرەیەکدا سەقامگیردەبێت. لە لایەک ئەمریکا و خۆرئاوا دەیانەوێت پێگەی ئێران لە ناو عێراق دا لاوازبکەن و بە قازانجی خۆیان بیشکێننەوە. لە لایەکی تریشەوە ئێران لە هەوڵی ئەوەدایە کە ئەم پێگە بەهێزەی خۆی بهێڵێتەوە. مانەوەی پێگەی بەهێزی ئێرانیش واتە فراوانبوونەوە و جێبەجێبوونی پرۆژەی چینی کە بووەتە ترس و دڵەڕاوکەی خۆرئاوا. بە لێدان لەم پێگەیەی ئێران، پاپا سەردانی سیستانی دەکات و بە بەردێک دەیەوێت دوو چۆلەکە بپێکێت. لە لایەک دەیەوێت بڵێت ئێمە لەگەڵ هیچ پێکهاتەیەکی دینی کێشەمان نییە و لەلایەکی ترەوە دەیەوێت وا نیشانبدات کە مەرجەعیەتی شیعە سیستانی یە نەک ئێران بۆیە لەگەڵ ئەوپەیوەندیدەگرین. بە مانایەکی تر یانی پەراوێزخستنی ئێران وەک مەرجەعیەتێکی شیعی و ڕۆلی لە ناوچەکەدا. ئەمە شێوەیەکی بەردەوامە لە نێوان زلهێزە جیهانییەکان و نوێنەرە ناوچەییەکانیاندا کە ئەوروپا دەیەوێت ڕۆڵێکی زیاتر ببینێت تیایدا وێڕای جەڕانی لە نێوان ئەمریکا و چین دا.
چونی پاپا بۆ کوردستانیش وێڕای ئەوەی کە لەڕووی تەشریفاتی یەوە شوێنێکی ئامنترە لە چاو سەرجەم شوێنەکانی تری عێراقدا و بە ئەو کارە گونجاوە، بوونی ژمارەی زیاتری مەسیحییەکان و نزیکایەتییەتی لە موسڵ و شارۆچکە مەسیحی نشینەکانی دەشتی نەینەواوە. هاوکات دەیەوێت پەیامێک بدات بە مەسیحییەکان کە بگەڕێنەوە شوێنەکانی خۆیان و لەوەدا ژیانیان دەستپێبکەنەوە و موسڵ ئاوەدانبکەنەوە بە جێگای ئەوەی کۆچبکەن و ڕوو لە وڵاتانی ئەوروپا بکەن. پەیامی کەمکردنەوەی مەسەلەی کۆچ و ڕووکردنە ئەوروپایە، کە ئەمە پەیامی ئەوروپایە و ڤاتیکانیش بەشێکە لێی. سەیریش لەوەدایە کە مەسعود بارزانی هیچ پۆستێکی نییە، بەڵام دەڵێی هەر سەرۆکی هەرێمە و پاپا و هەموو میوانەکان دەبینێت.
لە کۆتاییشدا دەتوانم بڵێم ئەم سەردانەی پاپاش لە چوارچێوەی هەمان ئەو کێشمەکێشانەدایە کە لە ئەمڕۆی جیهاندا لەسەر دووبارە دابەشبوونەوەی دەسەڵات و بەشکردنی کێکەکە لە لایەن زلهێزە جیهانییەکانەوە بەڕێوەدەچێت. هاوکات سەردانەکەشی لە چوارچێوەی سیاسەتی ئەمریکی و خۆرئاوادایە وەک لەسەرەتاوە باسمانکرد کە ئەویش ئاشتبوونەوەیە لەگەڵ ئیسرائیل دا لەژێر ناونیشانی تەبایی لە نێوانی دیانەتی ئیبراهیمی دا.

کامل احمد
07.03.2021
kamil.ahmed.f@gmail.com

پریشکەی ڕۆژە ئەفسونیە کان.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

خۆشبەختی،،
تیشکێکە خێرا تێپە□ ئ□ بێ..
کا تێ ئێمە لە ژورە سپیەکانی..
منداڵیدا
هێشتا بەئاگا نەهاتووین!
چاوەڕوانیش..
کا تێ لێو وشکە بێ،،
بە شەرابی قەترانی مەرگ،
ئیتر خۆ هۆکار نیە،
لێرەدا پەیکەری بێهودەیی ..
لە ئامێز نەگرین!
ئەی ئەسپسواری ئەرخەوانیپۆشی کات،،
با کورتە گفتو گۆیەک دەربارەی..
هەڵفڕینی پەڕەسێلکە شینەکانی..
تەمەنمان کەین،،
چی ستەمە پەڕی تاوسی..
سەربڕاوی عیشق ،،،
لە ژورە خەواڵوەکانا هەڵگرین!
لە قووڵی تەنیایی بوونا!
بیرت ئەکەم،،،
ئەی هاوچارەنوسی..
سەر زەریای دوێنێ شەرابیەکان!
لە قوڵایی گڕکانی ..
چاوەڕوانیتدام..
پێش داڕمان بەرەو دۆزەخ!

ڕوی پرسیارم هەر لە تۆیە،
ئەی خانمی ڕەشپۆشی قەدەر،،
هیچ لە شارەکانی کات..
ڕاستی نین،،
هیچ لە ئاوێنە ئەفسونەکانی ڕوی تۆش،،
لەم جەنگەڵستانە نادۆزمەوە!
لەوانەشە گێژەنە سپێدەی خەمی دوریشت..
بە بارانی زەردی بێزاری،،
ژەهراوی بوبێ،،
بە گردە پڕ ئەشکەنجەکانی..
کاتژمێرەکانا دێمە خوار..
تا سنوری هەورە دەربازبووەکانی..
قەفەزە ئاڵتونیەکانی چاوانی تۆ،،
فریشتەی باران ئەبینم،،
چنگیان پڕ شەونمی نەهاتە،،
کچی باز ئەبینم!
لە خۆرئاوابونێکی قورمزیەوە،،
گڕی جوانی لە جەستەی خۆی بەرئەدا!
لە کەلێک لە ئافاتی،،
ئێستادا، وێنەت ئەکێشم، قەشەنگ..
هەروەک چەمێک لە تەنیایی!
ئەی قەڵای خوێنی شیعر!
بۆ کەمتەم□ نە،
بارانە ئەستێرەی خۆشبەختی.؟؟؟
ئەمەوێ بە دوا ڕێژنە بارانی گەنجێتی ..
خۆم مەست کەم و
ماچێک لەسەر کوڵمی هەورێک
لە شیعری بەد بنەخشێنم!
وانەیەک لە سۆفی ئاوەوە فێربم!
لە هاوارە شەپۆلی ڕووبار ڕێزئەگرم،،
و دوا حیکمەتی با،
لەسەر لەپی دەستم ئەنوسم،
من هەر بڕیارم داوە..
لەگەڵ تەقینی گولە تۆپەکانی..
جەنگیکی شێتانەی تری مرۆڤە بۆشەکان،،،
بەرەو شەپۆلە ئەرخەوانیەکان س□رh□□گ□م،،
نامەوێ ئەوان بڕیاری مەرگیشم بدەن!

ئەی کاپتنی سەرکێش،
وەک دڵی نەورەسم!
گوریسەکانی کەشتی خوێنی..
تەقیوی شاخوێنبەری زەریا،،
بەرەو قەڵا هەورە قورمزیەکان باڵا کێشکە!
لە ئەفیونی عیشقێکی ڕەهادا..
نازانم خەوتووم، یان مەرگم پۆشیوە!
با هەناسەی ئیبلیسی..
ئەم ساتەوەختە،،
هەڵپروکێنێ ،
گیاکانی درۆی ئەڤینێکی ساختە!
برسیەکان ڕزگارکە،
ئەی شیعری یاخی،،
بڕمێنە ئاسەواری کۆشک و تەلاری..
ئەوانەی قومریەکانی بێلانەکانی دنیا،،
ئەخنکێنن،،،
تریشقەکانی پایزێکە..
سپی سپی ، بە ئاگام دێنێ،،
ئەم جەنگەڵە ماشینە،،
ئەم گێژەنە ماشینە،،
باخچە سرکەکانی نێو چاوم ئە سوتێنێ،،
پەناگەیەک، ئەی شیعری ب□د□ن□فرەت!
بەرەو فەلەکێ،،
لە نمە خۆشبەختی شین!
سەمەرەیەک با فێر بین..
لە ماتماتیکی ئەڤینی خاڵخاڵۆکەیەک،،
بۆ خۆرێکی جەستە گڕگرتوو تا ئەبەد!
شانازی گوڵە بەڕۆژەیەکیش،
پێش ئافاتی ڕەهێڵە پایز،،
بە ژەهری دابڕان لە هەتاو،
خۆی ئەکوژێ!
با بە نیگا ئاڵوگۆڕی ..
نامەکانمان بەردەوام بێ،
تۆیەک سەراپات ..
نورێکە لە یاخیبوون!
لێرەش نەبی، لەسەر کەنار..
بەردەوام خۆم پۆرترەیتی..

چارەنوسی خۆم ئەکێشم،،
من خۆم داهێنەری چارەنوسی خۆمم،،
ئەی خاوەنی گەلەرە وێرانەی مرۆڤایەتی،،
ڕۆح لمێکی ڕژاوە!!
هەر مرۆڤێک..
بە تەنیا، ،،
ڕوبارێکە لە هەنگوین و گڕ!
با بەم دەربەندی دۆزەخە،،
تێپەڕێ ڕۆحێ..
ڕوبارێک نیە،
مانگێک نیە،،
هانا نیە،،
پریشکە ی..
ڕۆژە ئەفسونیە تێپەڕیوەکان،،
لە ئامێز گرێ!

....

وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی فەرەنسی
Claude Oscar Monet / Sunset on the Seine at Lavacourt

کۆتاییهێنان بە ڕژێمی بۆرژوا ئیسلامی و قەومی لە عێڕاق، هەنگاوێکی بنەڕەتیە ڕووەو ڕزگاری ژنان

لە کاتێکا لەمساڵدا پێشوازی لە هەشتی مارس، ڕۆژی جیهانی خەباتی ژنان دەکەین، کە زیاتر لە ساڵێکە مرۆڤایەتی لەژێر باری پەتای کۆرۆنا و دەرهاویشتە ئابووری و کۆمەڵایەتیە کارەساتبارەکانیدا دەناڵێنێت.
ئەم پەتایە تا ئێستا بۆتە هۆی گیان لەدەستدانی نزیکەی دوو ملیون

و نیو ئینسان لە جیهاندا کە زۆربەیان لە چینی کرێکار و توێژە هەژارکراوەکانن، وە قورسایی کارەساتە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانیشی کەوتوەتە سەر شانی ئەم چینە و بێبەشکراوان، بەتایبەتیش ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش. هەروەها کەرەنتین و قەدەغەکردنی هاتوچۆش بۆتە هۆی زیاد بوونی توندوتیژی دژ بە ژنان و کچان و حاڵەتەکانی کوشتن و خۆکوژی لە تەواوی جیهان و لە نێویشیاندا لە عێراقدا.

هەژدە ساڵە ژنان لە عێراقدا بارمتەن بەدەست جەنگی ئەمریکا و داگیرکاری و سیاسەت و ستراتیژە ئیمپریالیستییەکانیەوە، کە میلیتاریزەی شارەکان و وێرانکردنی بناغەی مەدەنی کۆمەڵگە و نەهێشتنی ئاسایش و توندوتیژکردنەوەی کێشمەکێشی هێزە ناوچەیی و نێودەوڵەتییەکانیشی بەدوای خۆیدا هێناوە بۆ کۆنترۆڵکردنی ڕەوڕەوی ڕوداوەکانی ووڵاتەکە و دامەزراندنی ئەم ڕژێمە تائیفی و قەومییەی کە لە ئارادایە.

زنجیرەی سەرکوت و کوشتار و فڕاندن و دەستگیرکردن و سووکایەتی کردن بە ژنان، هەمیشە وەڵامی ڕەوتەکانی ئیسلامی سیاسی و حیزب و میلیشیا دەسەڵاتدارەکانی بووە بەرامبەر بە هەر بەرگرییەکی تاک وەیان بە کۆمەڵی ژنان بۆ بەهرەمەندبوونیان لە سەرەتایی ترین ماف و ئازادییەکی شەخسی وەک پیاوان. ئەم هێزانە بەزەبری چەک و ترۆر پارێزگاری لە دەسەڵاتی مەرجەعە ئاینییەکان و هێما و بەها و دابونەریتە خێڵەکی و تائیفیە پیاوسالارە دژ بە ژنەکان دەکەن، وەک کۆڵەگەیەکی ستراتیژیانەی فەرمانڕەوایەتیان، ئەمە جگە لە هەوڵدانی بەردەوامیان بۆ داڕشتنی یاسا تائیفی و مەزهەبیەکانی دژ بە ژنان.

داعش، هەرشوێنێک دەستی تاوانکارانەی پێڕاگەیشتبێت هەڵساوە بەسڕینەوەی ئینسانییەتی ژن و خوڵقاندنی تراژیدیایەکی گەورەی ئینسانی لە شوێنەکانی ژێر دەسەڵاتیدا. هەزاران ژن و کچی یەزیدی و نا یەزیدی قەلاچۆکردوە و زۆرێکیشی کردوە بە کۆیلە و وەک کاڵا خستونیەتە بازاڕی کڕین و فرۆشەوە، وە لەلایەکی تریشەوە میلیشیاکانی ئیسلامی سیاسی شیعە هەڵساون بە سووکایەتی پێکردن و توندوتیژی نواندن دژ بە ژنان و کوشتوبڕی لەسەر بنەمای ناسنامە لە ڕێگەی شەڕی تائیفیەگەریەوە.

لە هەرێمی کوردستانیشدا، حیزبە ئیسلامییەکان دوای زنجیرەیەک شەڕ و پێکدادان لەگەڵ هێزە قەومیە فەرمانڕەواکاندا، ئێستا ساڵانێکی دوورودرێژە بوونەتە تەواوکەری ڕژێمی سیاسی بورژوا قەومی هەرێمەکە و بە بەردەوامی و بەئازادییەکی تەواوەویشەوە هەڵدەستن بە دژایەتی ژنان و خەباتی ڕزگاریخوازانەیان بە پشتیوانی بورژوا قەومی فەرمانڕەوا و ئەوانەش کە لە ئۆپۆزیسیۆندان، ئەمەش وەک ستراتیژێکی

ڕژێمی هەرێمەکە لە [illegible] دابەشکردنی نێوان خۆیاندا لە پێناو خنکاندنی خەباتی سۆشیالیستی کرێکاران و زەحمەتکێشان و ژنانی پرۆلیتاریا و خەباتی ڕزگاریخوازانەیان لە کوردستاندا.

لەژێر سایەی گەشەکردنی سەرمایەداری لە عێراق و سیاسەتە ئابوورییە نیولیبرالییەکانی دەوڵەتدا، ژنانی پرۆلیتاریا، بەتایبەت نەوەی گەنج و کچانی دەرچووی خوێندنگە و پەیمانگە و زانکۆکان، بەدەست بێکارییەکی لەڕادەبەدەر و کولەمەرگی ئابووری و پەراوێزخراوی کۆمەڵایەتییەوە دەناڵێنن. خۆدزینەوەی دەوڵەت لە فەراهەمکردنی بیمەی کۆمەڵایەتی بۆ بێکارانی کچ و کوڕ و هەژارکراوان و بەردەوامبوونیشی لەسەر سیاسەتەکانی داسەپاندنی سکهەڵگوشین و بەرتەسککردنەوەی خزمەتگوزارییە بنەڕەتییەکانی هاوڵاتیان و داڕووخاندنی کارەساتباری کەرتەکانی تەندروستی و خوێندنی گشتی، دابین نەکردنی خانووبەرە، هەموو ئەمانە بەشێوەیەکی تراژیدیایی ڕەنگدانەوەیان هەبووە لەسەر دۆخی ئابووری و کۆمەڵایەتی ژنان، کە بونەتە هۆکاری ڕێگر لە ئازادبوونیان لە کاری سەختی ناوماڵ و لە کۆتوبەندی پشتبەستن بە خێزان و ئەو بازنە کۆمەڵایەتییە خنکێنەرەی کە دەوریداون لە پێناو دابینکردنی گوزەراندا.

بۆیە ڕازی بوون بە کاری تاقەت پڕوکێن و کاتی و بودەڵە لە بازاڕەکاندا، لە ڕێستورانت و ئوتێل و کارگە بچووکەکاندا یان لە ماڵان و لە کەرتی کشتوکاڵدا، وە بە کرێیەکی زۆر کەمەوە، بەتە دۆخێکی ناچاری بە ژمارەیەکی فراوان لە ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش و کچانی لاوی پرۆلیتاری. ئەمە جگە لەوەی کە بەشێک لە کچانی گەنجی توێژە پەیشاوە و هەژارکراوەکانی کۆمەڵگە دەکەونە داوی تۆڕەکانی بازرگانیکردن بەژنان و بەهرەبەرداری سێکسی و توندوتیژی و مادە هۆشبەرەکانەوە.

ئەو زەمینە کۆمەڵایەتی و مێژووییەی کە وەستاوە لەپشت دەستپێشخەری شۆڕشگێڕانە و بەشداری چالاکانە لە ڕاپەڕینی ئۆکتوبەری ٢٠١٩ دا لەلایەن ژنانی کرێکار و کچانی گەنجی بێکار و دەرچوانی زانکۆ و پەیمانگاکان، بریتییە لەو گۆڕانکاریانەی کە لەژێر سایەی ڕژێمی سەرمایەداری لە عێراقدا بەسەر دۆخی ژنانی کرێکاردا هاتووە کە بەشێکن لە تایبەتمەندییەکانی پێکهاتەی ناوخۆیی چینی کرێکاری هاوچەرخ. ڕاپەڕین و بزوتنەوەی شۆڕشگێڕانە سەرکەوتن بەدەست ناهێنێت بەبێ بەشداری چالاک و کاریگەری ئەم هێزەی ژنانی پرۆلیتار و سەرکەوتنی خەباتە ڕزگاریخوازانەکەی و بەدەستهێنانی ئازادی و یەکسانی ژنان.

ڕزگاری ژنان لە عێراقدا، بەشێوەیەکی سابەتی بەستراوەتەوە بە ڕزگاری ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش و هەژارکراو و خەباتەکەیان دژ

بە کولەمەرگی ئابووری و پەراوێزیی کۆمەڵایەتی و قێزەونیەکانی پیاوس□الارانی کە لە کۆمەڵگەدا ڕووبەڕووی دەبنەوە، هەرو□ه□ا ئەم ڕزگاریەی ژنان لە عێراقدا، بەشێوەیەکی بابەتیش بەستراوەتەو□ ب□ □□□□ی □ابەرانەی ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش لە بەر□و□پ□شبردنی خەباتی ڕزگاریخوازانەی ژنان بەگشتی لەپێناو هێنانەدی ماف و ئازادی و یەکسانبوونیان لەگەڵ پیاواندا. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە پێویستە پەیوەندیەکی پتەو دابین بکرێت ل□ن□□وان خەباتی ڕزگاریخوازانەی ژنان و خەباتی سۆشیالیستی چینی کرێکار و جەماوەری زەحمەتکێش لەسەرتاسەری عێراق و لە ناوچەکەدا.

ئەی جەماوەری ژنانی کرێکار و چەوساوە
ئەی جەماوەری کرێکاران، ئەی شۆڕشگێڕان و ئازادیخوازان
با هەشتی مارس بکەینە ڕۆژی بەرزکردنەوەی ئا□□ای خەباتی شۆڕشگێڕانەمان بۆ ڕزگاربوون لە ڕژێمی بۆرژوا ئیسلامی و قەومی فەرمانڕەوای قەیرانگرتوو کە گەورەترین ڕێگرە لەبەردەم هێنانەدی ئازادی و یەکسانی ژنان لە عێراقدا.
با ڕیزی خەباتی ئابووری و سیاسی ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش و کچانی گەنجی شۆڕشگێڕ بەهێزکەین، با ئەم خەباتەیان ڕێکخراوکەین ل□ن□او ئ□و ک□□وک□م□□□ و ت□□ و □□کخ□راو□ س□□ربەخۆیانەدا کە بەرگریکارن لە بەرژەوەندی چینایەتیان و لە ئامانجی فێمێنیستی ئازادیخوازانەیان.
با هەشتی مارس بکەینە ڕۆژی خەباتی ی□ککگرتووی ژنانی پرۆلیتاریای ئازادیخواز لەگەڵ خەباتی چینی کرێکار و جەماوەری زەحمەتکێش و ڕێکخ□راوە سۆشیالیستەکانیان لەسەرتاسەری ع□□راق و لەئاست ناوچەکەدا.
ب□ا ه□شت□ی م□ارس بکەینە ڕۆژی یەکخست□نی خ□ب□ات دژ بە سیاسەتە نیولیبرالیە ئابوریەکانی دەوڵەت و هێرشە بەردەوامەکانی بۆسەر کرێکاران و زەحمەتکێشان و بێبەشکراوان و ژنانی پرۆلیتاریا، با بیکەینە ڕۆژی یەکخستنی خەبات بۆ داسەپاندنی داواکاریە ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسیە دەستبەجێکانیان.
ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی پیرۆزبایی هەشتی مارس لە ژنانی عێراق و ژنانی تەواوی جیهان دەکات، پیرۆزبایی لە ژنانی کرێکار و چەوساوەی هەر وڵاتێک دەکات کە لە عێراقدا دەژین، وە پێداگرانەش خەبات دەکات لەپێناو هێنانەدی ئازادی و یەکسانی تەواوی ژنان.

بژی هەشتی مارس
بژی ئازادی و یەکسانی ژنان

بژی سۆشیالیزم
ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق
٢٧/٢/٢٠٢١

"پەیام عەزیزی" گۆرانی "پاڵەوانی دەم بە پێکەنین"ی پێشکەش بە "سیامەند ڕەحمان" کرد

مەنسوور جیهانی – پارچە مۆسیقای "پاڵەوانی دەم بە پێکەنین" بە ئاوازدانەری و بە دەنگی گۆرانیبێژی کورد "پەیام عەزیزی" لە یەکەمین ساڵوەگەڕی کۆچی دوایی پاڵەوانی کورد "سیامەند ڕەحمان" بڵاوکرایەوە.

پارچە موزیکی "پاڵەوانی دەم بە پێکەنین" لە سەر داوای کۆمیتەی نەتەوەیی پاڕائۆڵەمپیکی ئێران و لە مایەی شوور، بە ئاوازدانەری و بە دەنگی گۆرانیبێژی کورد "پەیام عەزیزی"، بە دابەشکردنی موزیکی "سیامەند کوردستانی" و بە شیعری "نازەنین سانی" بە بۆنەی ڕێزلێنانی ڕەوانشاد پاڵەوانی کورد "سیامەند ڕەحمان" خاوەن ڕیکۆردیی ئەفسانەیی مێژووی بەرزرکەرەوەی قورسایی پاڕائۆڵەمپیک؛ بە دەنگی "پەیام عەزیزی" و لە کەشووهەوای حیماسی، نەتەوەیی و عیرفانی بڵاوکرایەوە و بە شانازییەوە پێشکەش بەم پاڵەوانە ناودارەی جیهان و پاڕائۆڵەمپیک کرا.

ڕێوڕەسمی رێزلێنانی پاڵەوانی کورد "سیامەند ڕەحمان" هاوکات لەگەڵ ڕێوڕەسمی کۆتایی ڕکارەبییەکانی پاڕا بەرزرکەرەوەی قورسایی ئێران بە ناونیشانی "کاپی سیامەند"، لە فیدڕاسیۆنی کەمئەندامانی ئێران بەڕێوەچوو و "پەیام عەزیزی" بە یەکەمین جار، پارچە مۆسیقای "پاڵەوانی دەم بە پێکەنین"ی خوێند و ئەم گۆرانییەی بە شانازییەوە پێشکەش بە ڕەوانشاد "سیامەند ڕەحمان" پاڵەوانی جیهان و پاڕائۆڵەمپیک کرد.

سیامەند، ڕوخسارێکی دەم بە پێکەنینی لە خۆی بەجێهێشت کە بەردەوام لە کردەوەکانیدا تایبەتمەندیەکانی دەزیی پاڵەوانی کە پێکهاتووە لە خاکەساری، نیشتمان پەروەریی، ڕووخۆشی و … ڕەنگدانەوەیەکی حاشاهەڵنەگریی هەبوو.

هەندێک لە شانازییە ناوچەیی، جیهانی و پاڕائۆڵۆمپیکی “سیامەند ڕەحمان” بریتین لە: میدالیای زێڕینی لاوانی ئەمەریکا 2008، میدالیای زێڕینی لاوانی مالیزیا 2010، میدالیای زێڕینی پاڕائاسیایی گوانگجۆ 2010، میدالیای زێڕینی نێودەوڵەتی لاوانی لیبیا 2010، میدالیای زێڕینی جیهانی IWAS ئیماڕات 2011، میدالیای زێڕینی نێودەوڵەتی گەورەساڵانی ئەردەن 2011، میدالیای زێڕینی پاڕائۆڵۆمپیکی لەندەن 2012، میدالیای زێڕینی گەورەساڵانی ئیماڕات 2014، میدالیای زێڕینی پاڕائاسیایی کۆریا 2014، میدالیای زێڕینی ئاسیای ناوچەیی قەزاقستان 2015، میدالیای زێڕینی ئاسیایی ناوچەیی “ئەپێن”ی قەزاقستان 2015، میدالیای زێڕینی نێودەوڵەتی (کاپی جیهانی) ئیماڕات 2016، میدالیای زێڕینی پاڕائۆڵۆمپیکی “ڕیۆ” بەڕازیل 2016، میدالیای زێڕینی جیهانی مەکزیک 2017، میدالیای زێڕینی ناوچەیی ژاپۆن 2018، میدالیای زێڕینی پاڕائاسیایی “جاکاڕتا” ئەندونیزیا 2018، میدالیای زێڕینی جیهانی قەزاقستان 2019 و … .

ئەو لە درێژەی سەردەمی وەرزشی خۆیدا لە سێ خولی یارییەکانی پاڕائاسیایی و دوو خولی یارییەکانی پاڕائۆڵۆمپیک، بەشداریی کرد کە لە تەواویی ئەم یارییە گرینگانەدا میدالیای زێڕینی بەدەستهێنا.

سیامەند بە تۆمارکردنی ڕیکۆردی 310 کیلۆگرام لە پاڕائۆڵۆمپیکی “ڕیۆ” 2016 لە وڵاتی بەڕازیل (بە جیاوازیی 70 کیلۆگرام لەگەڵ وەرزشوانی پلە دووهەم) توانی ناویی خۆی بە شێوازێک هەرمان بکات کە بەدوورە ئەم ڕیکۆردە سەرسووڕهێنەرە بە درێژایی مێژوو، لە لایەن کەسێکی دیکەوە تۆمار بکرێت.

پاڵەوان “سیامەند ڕەحمان” بەهێزترین پاڕائۆڵۆمپیەنی جیهان، ڕۆژی 11ی ڕەشەمەی ساڵی 1399ی هەتاویی (یەکی مارسی 2020) بە هۆی جەڵتەی دڵ لە شاری شنۆ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، کۆچی دوایی کرد.

بۆ زانیاری زیاتر:

ماڵپەڕی پەیام عەزیزی:

http://www.payamazizi.com
کەناڵی فەرمی “پەیام عەزیزی” لە تەلەگرام:
https://telegram.me/payamaziziofficial
لاپەڕەی فەرمی “پەیام عەزیزی” لە ئینستاگرام
/https://www.instagram.com/payamaziziofficial

ئامادەکردنی: مەنسوور جیهانی

سەرچاوەکانی خوێندنەوەی ڕۆمانووس. کاروان عومەر کاکەسوور

ئەگەر بە ساتە ئەو تێگەیشتنە باوە لە بەرچاو بگرین، کە ڕۆمان بە کارەکتەر، زمان، ڕووداو، کات و شوێن دادەڕێژرێت، ئەوە هێشتا بوار بۆ ئەوە دەمێنێتەوە بڵێین هەر یەکە لەو چەمکانە ڕایەڵەیان لەناو بوارەکانی فەلسەفە، سایکۆلۆجیا، سۆسیۆلۆجیا، ئەنترۆپۆلۆجیا، ئابووریناسی، کولتوور و هیی دیکەدا هەیە. ئایا ڕۆمانووس پێویستی بەوە دەبێت بە نووسینی هەر ڕۆمانێکی، لەو بوارانەدا قووڵ ببێتەوە؟ دیارە وەڵامدانەوەی پرسیارێکی لەم شێوەیە ئاسان نییە. سەرەتا پێویستە پرسیارەکە بە ئاقارێکی دیکەدا ببەین و ئاوای لێ بکەین: مەبەستمان لە کام ڕۆمانووسەیە و چ ڕۆمانێک ئەوە بەسەر نووسەرەکەیدا دەسەپێنێت ئەو بوارانە بخوێنێتەوە؟
لێرەدا لانی کەم دوو جۆر ڕۆمان هەن: یەکەم، ئەو ڕۆمانەی بۆ جەماوەر دەنووسرێت. واتە تێگەیشتنی ڕۆمانووس هەمان تێگەیشتنی جەماوەرە و زمانی دەربڕینیشی هەر لەو ئاستەدایە، بەوەی پەیوەندییەکی دایەلەکتیکی لەنێوان فیکر و زماندا هەیە. هەتا ئەو وێنانەی ڕۆمانووس مەبەستییەتی لە خەیاڵی خۆیدا پێکیان بهێنێت و بیانگەیەنێت، قووڵتر بن، زمانەکەیشی هەر بە سروشتی خۆی قووڵتر دەبێت، بەڵام بە پێچەوانەیشەوە وێنەی سادە، ئەو وێنەیەی هەم لای ڕۆمانووس و هەم لای جەماوەر ناسراوە و نوێ نییە، زمانی سادە

دەخوازێت. لێرەدا ڕۆماننووس و جەماوەر هاوبیر و هاوئاستی یەکترن.
هەندێ هەیە یەکەمیان دەنووسێت، بەڵام دووەمیان دەخوێنێتەوە و نانووسێت، ئەگەرچی دەتوانێت وەک ڕۆماننووسەکە بنووسێت. لەم جۆرە ڕۆمانەدا تەکنیکەکان سادەن و شێوازی گێڕانەوە زنجیرەییە. ڕۆماننووس پەیامی دیاریکراو و ناسراوی هەیە، کە بە ئاسانی دەگاتە خوێنەر. ئەم جۆرە ڕۆماننووسە پێویستی بە خوێندنەوەی ئەو بوارانە نییە، کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێ کردن، چونکە ئەو زانیارییانەی لە ڕێی هەستەکانەوە بە دەستی هێناون، بەشی دروستکردنی ئەو وێنانە دەکەن و لە ئاستی جەماوەریشدا کێشەی گەیاندنی نییە، بگرە هەندێجار بەرهەمەکانی لە بازاڕدا ڕەواجی زۆریان هەیە. ڕەخنەگریش، (هەمیشە مەبەستم ڕەخنەگری میللییە)، بایەخی زۆری پێ دەدات، بەوەی خودی ڕەخنەگر لە هەمان ئاستی تێگەیشتنی ڕۆماننووسەکەدایە.
جۆری دووەمی ڕۆماننووس بۆ خوێنەرێکی گریمانی دەنووسێت، ئەو خوێنەرەیش هیی ناوەوەی خۆیەتی، بگرە هەر خۆیەتی، بەو مانایەی ڕۆماننووس بەو ئەندازەیەی نووسەرە، خوێنەریشە. لای ئەو ڕۆماننووسە خوێندنەوە و نووسین یەک پرۆسەن و جودا ناکرێنەوە. هەر خوێندنەوەیەکی نوێ ئاستێکی دیکەی نووسین بەرهەم دەهێنێت و هەر ئاستێکی نوێی نووسینیش ئەوە بەسەر ڕۆماننووسدا دەسەپێنێت، سنووری تێگەیشتنی فرەوانتر بکات. ئەمە تەنیا لە ڕێگەی ئەو بوارانەوە دەکرێت، کە لە سەرەوە ئاماژەیان پێ کرا. لێرەدا مەبەست دایەڵۆگە لەگەڵ فیکری ئەوانەی تردا، نەوەک گواستنەوەیان، کە هەر پرۆسەسی نووسینی ڕۆمان خۆی دایەڵۆگییە.
پێویستە بڵێین سنووری کۆنکرێتبەند لەنێوان ئەو دوو جۆرەدا نییە، بۆیە لێرەدا دەبێت دوو خاڵ لە بەر چاو بگرین: یەکەم، لەنێوان هەردوو جۆرەکەدا چەند ئاستی جیاواز هەن. دووەم، دەشێ ڕۆماننووس سەرەتا لە ئاستی جەماوەر بنووسێت و دواتر ئەزموون پەیدا بکات، تا دەبێتە خاوەنی دەنگی خۆی و کەناڵێکی جیاواز. ئەوەی لێرەدا گرنگە، خوێندنەوەیە، کە خوێندنەوە تەنیا تیپ، یاخود وشە ناگرێتەوە، بەڵکوو هەموو ڕوانینێکی جیاواز چ بۆ خود و چ بۆ دەرەوە، خوێندنەوەیە، بەڵام وشە هێزێکی گەورە و کاریگەری لە دروستکردنی دایەڵۆگدا هەیە، کە ئەو دایەڵۆگە جارێک لەنێوان خود و خوددایە و جارێک لەنێوان خود و بابەتدا. سروشتی دایەڵۆگ وایە هەستی تینووێتیی زانین دەوروژێنێت، کە هەر ئەو تینووێتییەیش درێژە بەو پرۆسەیە دەدات و ناهێڵێت لە خاڵێکدا بوەستێت، بۆیە ڕۆماننووسی داهێنەر خوێنەرێکی چالاکی سەرجەم بوارەکانە و خاوەنی هەستێکی دایەڵۆگیانەیشە.

ڕۆمانی ئەمڕۆ بە پلەی یەکەم بایەخ بە خود دەدات و کەمتر بە لای دەرەوەدا دەچێت. واتە بواری ئۆنتۆلۆجی، نەوەک بواری ئەپستیمۆلۆجی دەکاتە شوێنی بایەخ، کە یەکەمیان بواری مێتافیزیکایە و تێیدا (بوون) دەبێتە پرسیار. ڕیشەی بۆ فەلسەفەی یۆنانی دەگەڕێتەوە، بەڵام بە درێژایی مێژووی فەلسەفە گۆڕانی بەسەردا هاتووە، تا لای (هۆسێرڵ)، (هایدیگەر)، (دێریدا) و ئەوانەی تر مانای دیکەی بە خۆیەوە گرتووە، لە کاتێکدا بواری دووەمیان ئاڕاستەیە بۆ پرسیاری زانین (مەعریفە)، کە بریتییە لە زانین چییە؟ چۆن بە دەستی دەهێنین؟ سەرچاوەکانی چین؟ و هیی دیکەی لەم بابەتە. ڕۆمان لەو ڕێگەیەوە دنیای تایبەتی خۆی لەناو دنیای گشتیدا پێک دەهێنێت.
ئەو دڵەڕاوکێ و نیگەرانییەی ڕۆمانووس ڕێی نادەن بە چارەسەری دەرەوە ڕازی ببێت، بەڵکوو لە دنیای خۆیدا بە دوای مانای جیاوازی شتەکاندا دەگەڕێت. دڵەڕاوکێ و نیگەرانی وا دەکەن خودی ڕۆمانووس لەسەر یەک مانا و یەک چارەسەردا نەوەستێت، بەڵکوو لەم ماناوە بۆ ئەو مانا، لەو چارەسەرەوە بۆ ئەو چارەسەر باز هەڵبدات، کە ئەو ناجێگیری (Instability)یە ئاسمان (Space)ی ڕۆمان فرەوانتر دەکات، بەوەی دنیای ناوەوە لاساییکردنەوەی دنیای دەرەوە نییە وەک ئەوەی (ئەریستۆ) بانگەشەی بۆ کردووە، بەڵکوو دروستکردنی فۆرمێکی دیکەیە، وەک ڕەخنەدۆزی کەنەدی (لیندا هۆتچیۆن) لە هەردوو کتێبی (شیعریەتی پۆستمۆدێرنیزم: A Poetics of Postmodernism) و (سیاسەتی پۆستمۆدێرنیزم: The Politics of Postmodernism)دا پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت، کە پۆستمۆدێرنیزم □وبەڕووی ئەو حەقیقەتانە دەبێتەوە، کە ئایدیۆلۆجیا چوارچێوەی بۆ کێشاون، بۆیە گریمانەکانی وێناندن (Representation) دەداتە دواوە، کە لێرەدا و بەپێی ئەو ڕوانینە ڕۆمان لاسایی دنیای دەرەوە ناکاتەوە، ئەو دنیایەی وەک حەقیقەت خۆی ناساندووە، چونکە لە لایەک وێناندن واقیعێکی شێواو دەگوازێتەوە و لە لایەکی دیکەیش لە پشت هەر وێناندنێکی واقیعی دەرەوەدا دەستەڵات ئامادی□، بۆیە ناکرێت شتەکانی دەرەوە و نیشانەکانی ناوەوە هاوواتا و یەکسان بن، بەڵکوو پێویستە ئەو پێوەندییە تێک بشکێنرێت، تا مانای نوێ و جیاواز بەرهەم بێن، بۆیە زمانەکەی پشت بە مێتافۆر دەبەستێت و بە سروشتی خۆی لەوە دەردەچێت ڕاستەوخ□ی د□رب□□ت، پێچەوانەی ڕۆمانی باو، کە پێشتر چارەسەری ئامادی کردووە، بەوەی خاڵی کۆتایی هەیە و لەوێوە پەیام دەگەیەنێت. خۆیشی پێشتر پەیامەکەی پێ گەیشتووە و ئێستا ئەرکی گەیاندنی لە ئەستۆ دەگرێت، کە لەو ڕێگەیەوە زیاتر ڕەوایەتیی بە حەقیقەت دەدات، بەوەی پەیامەکە هەڕەمییە و بەردەوام لە سەرەوە بۆ خوارەوە دادەبەزێت، کە بێگومان پەیامی دەستەڵاتە بە سەرجەم

فۆرمەکانیەوە. (هۆتچیۆن) جەخت لەسەر چەمکی Historiographic (Metafiction) دەکاتەوە، کە بە مانای (ئەودیوگێڕانەوەی مێژووی) د□ت، بریتییە لە چاوگێڕانەوە بە ڕابردوو و بینینی بە شێوەی جیاواز، بەوەی ناکرێت وا لە ڕووداوەکان بڕوانین، حەقیقەتن، بەڵکوو دەبێت بزانین ڕەوتی مێژوو لە سروشتی خۆی دادەماڵرێت و دیوێکی تری پێشان دەدرێت. بەم شێوەیە ڕۆمانووسی فرەدەنگ ئەو حەقیەتانە تێک دەشکێنێت و حەقیقەتی شیعریی خۆی دادەمەزرێنێت.

هەر بە گشتی ڕەخنەدۆزانی پۆستمۆدێرنیزم پێ لەسەر هۆشیاریی خودیی ڕۆمانووس دادەگرن، نەوەک ئەو هۆشیارییەی لە واقیعدا هەیە، بەوەی ئەو هۆشیارییەی واقیع هیی ئاڕاستی□کی دیاریکراوە، نەوەک هیی سەرجەم واقیع، بەڵام هۆشیاریی خود شتێکی دیکەی جیاوازە، بێ ئەوەی تەواو لێی دابڕاو بێت، بەڵکوو تەنیا فرەوانتر و بەرزترە، کە وەک (هایدیگەر) لە کتێبی (سەرچاوەکانی کاری هونەری)دا پێی لەسەر دادەگرێت، شتەکان لە هونەردا زیاتر لە هیی واقیع ڕاستین، بەوەی هونەر حەقیقەتی شت دروست دەکات و شتبوون (Thinghood)ی شت دەردەخات. یەکێک لە خەسڵەتەکانی ڕۆمانی پۆستمۆدێرنیزم سڕینەوەی سنووری نێوان خەیاڵ و واقیعە، کە لێرەدا ڕەخنەدۆزانی وەک (ژان بۆدریار: Jean Baudrillard)، (مێشێل فۆکۆ)، (لیندا هۆتچیۆن) و هیی دیکە چەمکی (ئەودیوی گێڕانەوە)، یان (مێتاگێڕانەوە: Métafiction)یان داهێناوە، بەوەی خەیاڵ سنووری نییە و دەکرێت هەر لەوێدا ئاستی دیکە، یان چین (Layer)ی دیکە دەربکەون. بە مانایەکی تر، تێکشکاندنی دواڵیزمی واقیع/خەیاڵ، کە خەیاڵ دژی واقیع نییە، بەڵکوو ڕووبەرێکی تری جیاوازە و لەناو ئەو ڕووبەرەدا کارەکتەرەکان ئازادن لە گێڕانەوە و چۆنیەتیی گێڕانەوەی چیرۆکی خۆیان، کە ماناکان لە ڕەها (Certainty)وە بۆ ناڕەها (Uncertainty) دەگۆڕێن، ئاڕاستەکان دێنە کایەوە و دەنگەکان دەکرێنەوە. مێتاگێڕانەوە دەستی ڕۆمانووس ئاوەڵا دەکات ناوەناوە بۆچوونی خۆی دەرب□□□ت، تەکنیکی جۆراوجۆر بە کار بهێنێت، کارەکتەر و ڕووداوە مێژووییەکان بهێنێتە ئاستی ئەمڕۆ و تێکەڵی دنیای نوێیان بکات. کاتێ ڕۆمانووس پابەندی ئەو قاڵب و کڵێشانەی دەرەوە نییە، زیاتر پشت بە دنیای ناوەوەی خۆی دەبەستێت و پتر نهێنییەکانی ئاشکرا دەکات، کە هاوکات ئەو ئازادییە بۆ خوێنەریش دەپەڕێتەوە، بۆیە هەم ئازادانە دەیخوێنێتەوە و هەم بواری ئەوەیشی بۆ دەڕەخسێت بچێتە ناو کونوکەلەبەری تێکستەکەوە.
هەروەها (کۆلاج) تەکنیکێکی دیکەی ئەم شێوازی فرەدەنگییەیە، کە بریتییە لە لکاندنی کۆمەڵێک وێنەی جۆراوجۆر پێکەوە. یەکێکی دیکە

لەو خەسڵەتانەی ڕۆمانی نوێ، یان ڕۆمانی پۆلیفۆنییان پێ دەناسرێنەوە، دەقئاوەزان، یاخود تێکستوالێتییە، کە چەمکەکە لای (باختین) دەردەکەوێت و لای (جۆلیا کریستیڤا) پتر بایەخی پێ دەدرێت، بگرە ڕەخنەدەزانی وەک (بارت)، (جیرار جینێت)، (تۆدۆرۆڤ)، (ڕیفاتێر) و زۆری دیکە خۆیانی پێوە خەریک دەکەن. چەمکێکی دایەڵۆگییە و ئەو دایەڵۆگەیەش هیی نێوان چەمکەکانە. هەر کارەکتەرێک خاوەنی دەنگی خۆیەتی، کە جیاوازە لە دەنگی ڕۆماننووس. بوونی دەنگی جیاواز واتە بوونی هۆشیاریی جیاواز، کە (باختین) پێی وایە لە ڕۆمانەکانی (دۆستۆیێڤسکی)دا هۆشیاریی جۆراوجۆر هەن. لەو شێوازەی ڕۆماندا دەستەڵاتی گێڕەوەری هەمووشتزان تێک دەشکێنرێت، کە دەنگی کارەکتەرەکانی سەرکوت کردووە، تا ئازادیی دەربڕین و جووڵەیان هەبێت. بایەخی (باختین) بۆ فرەدەنگی بایەخە بۆ خودی زمان، کە پێی وایە زمان ئەو ڕوانگەیەیە، لەڕێیەوە دەڕوانینە گێڕانکارییەکانی کۆمەڵگە و هەر ئەویشە دەتوانێت ململانێی کۆمەڵایەتی دەربڕێت.

لێرەدا چەمکی شوێنکات (کرۆنۆتوپ Coronotup) بە کار دەهێنێت، کە لەناویدا شتەکان لەسەر ئاستی ڕەگەز، جۆر، شێوە، قەبارە و زۆری دیکەدا پێکەوە دەبەسترێنەوە. واتە ئایدیۆلۆجیاکان، نیشانەکان، شێوازەکانی ژیان و زۆری دیکە لە ئاسمانی تێکستدا دەردەکەون. (باختین) پێی وایە فرەدەنگی لەناو تێکستی گێڕانەوەدا وەکو بوونی کۆمەڵێک ئاوێنە وایە، کە لە بەرانبەر یەکتر دانرابن، بەوەی هەر یەکەیان لایەکی بچووکی ئەم دنیایە دەردەخات. ئەمە بۆ چەمکی کەرنەڤاڵ (Carnival)ــەوە پەیوەست دەکات، بەوەی ڕۆمان ڕووبەرێکە بۆ دایەڵۆگی جۆراوجۆر، کە سەرچاوەکانیان جیاوازن لە یەکترەوە، چونکە کەرنەڤاڵ هەڵگری بەهای دوولایەنەیە و لە ڕووسیای سەردەمی تزاردا جۆرێک بووە لە پڕۆتێستی خەڵک بەرانبەر دەستەڵات. لە کەرنەڤاڵدا گوتاری دەستەڵات لە ڕێگەی گێڕانەوەوە بەر واقیع دەکەوێت و بۆ چەند پارچەیەکی دیکە دابەش دەبێت. لە کەرنەڤاڵدا پلەوپایەی کۆمەڵایەتی تێک دەشکێت و هەموو ئەو دەنگانە دەردەکەون، کە لەلایەن تاکەدەنگەوە سەرکوت کرابوون. ئینجا دایەڵۆگ هەموویان پێکەوە گرێ دەداتەوە. بە مانایەکی دیکە هەر دەنگێک چ وەکوو بۆچوون و چ وەکوو زمان سەربەخۆیی خۆی وەردەگرێت و لە ژێردەستەیی ڕزگاری دەبێت. وەک (کریستیڤا) پێی وایە لە ئاسمانی هەر تێکستێکدا دەنگی جۆراوجۆر هەن، کە لە تێکستی تر بڕاون، بەو مانایەی تێکستەکان کار لە یەک دەکەن و پەیوەندییان پێکەوە هەیە، بگرە هەندێکیان هاوئاستی یەکن، بەوەی خەسڵەتی بونیاد و ئەرکی مانا (The Function of

Connotation)یان لە یەکەوە نزیکن. چەمکی لەتلەتی، یان فراگمێنتەیشن (Fragmentation)یش هەر دەچێتە ناو بازنەی فرەدەنگییەوە، کە ڕۆمانووس هەر جارە پارچەیەکی وێنەکان دەردەخات، بەو مانایەی هیچ وێنەیەک لە کات و شوێنێکی دیاریکراودا جێگیر نییە، بەڵکوو لە کات و شوێنی تردا درێژبوونەوەیان هەیە، بەڵام هەموویان لە بونیادی ڕۆماندا ڕێک دەخرێنەوە، بەو مانایەی پەیوەندیی هاوبەشییان پێکەوە هەیە. وێنەکان بە هۆی پارچەپارچەبوونیانەوە مانای تر لە خۆیان دەگرن، بەوەی پەیوەندیی بە کۆمەڵێک وێنەی ترەوە دەکەن. لێرەدا چەمکی فرەڕەگی (Hybridization) سەرهەڵدەدات، کە بەوەدا ئەو وێنانە بەر یەک دەکەون و کار لە یەک دەکەن، بەردەوام ناسنامەی خۆیان دادەڕێژنەوە. بە مانایەکی دیکە، فرەڕەگی پێکدادانی دەنگی کەلتوورەکان لە شێوەی دایەڵۆگدا. واتە تێکەڵکردنی کۆمەڵێک نیشانەی وەک جلوبەرگ، زمانی ئاخاوتن، خانووبەرە، خواردەمەنی و هیی دیکە لە بونیادی تێکستی ڕۆماندا.

ڕۆمانی فرەدەنگ دەتوانێت لە ڕێگەی ئەو زمانە مێتافۆری و تەکنیکانەوە باز بەسەر حەقیقەتی ئێستادا هەڵبدات و دەیان حەقیقەتی دیکە بدۆزێتەوە، بێ ئەوەی دەست بە هیچیانەوە بگرێت، یان حەقیقەتی یەکێکیان بەسەر هیی ئەوەی تریاندا زاڵ بکات. لەو ڕێگەیەوە پرۆسەی دایەڵۆگ بەردەوامی وەردەگرێت و ناگاتە خاڵی کۆتایی، کە پێویستە هەمیشە بەردەمی دایەڵۆگ کراوە بێت، تا ئەوەی بە دەستی دەهێنێت، بیخاتە ئاسمانی تێکستەوە. بە مانایەکی دیکە، کاتێ پرۆسەی دایەڵۆگ بە نەزانراو ئاڕاستەیە و مەبەستی دیاریکراو و پێشوەختەی نییە، بیرۆکەی نوێ و وێنەی نوێ لە دایک دەبن. هەر لێرەدا یاسای (کات، شوێن، ڕووداو) تێک دەشکێت. واتە لە ڕاستەهێڵی کات (linear time)ـەوە بۆ ناڕاستەهێڵی کات (Non-linear time) دەگۆڕێت، کە ڕووداوەکان بە شێوەی کاتی دەرەکی، یان کاتی ماتماتیکی ناچنە پێشەوە، بەڵکوو بە شێوەی ئۆتۆماتیکی و لەخۆڕایی (Indiscriminate) بە هەموو لایەکدا دەجووڵێن. ئەمە گواستنەوەیە لە یادەوەرییەوە بۆ (دژەیادەوەری: Counter – Memory)، کە ئەمەیان بە دەربڕینی (فۆکۆ) هیی ئەو چین و توێژانەیە، پەراوێز خراون و سەر بە دەستەی حوکمڕان نین. ئەوەی ئەوانە دەیگێڕنەوە، جیاوازە لە گێڕانەوەی فەرماڵ. ڕۆمانی فرەدەنگ دەنگی ئەوانە دەکاتەوە، کە لەو ڕێگەیەوە سیمای جیاواز بە ئاسمانی تێکست دەدات، بەوەی نیشانەکانی ئەوانە، کە بە هۆی سەنترالیزمەوە شاردراونەتەوە، لێرەدا دەردەکەونەوە و جۆرێک جوانکاری دەبەخشن.

لەم پەنجا شەست ساڵەی ڕابردوودا ڕەخنەدۆزان هەوڵیان داوە سنووری نێوان ژانر و بوارەکان بسڕنەوە، کە ئەمە وای کردووە ئەو وێنانەی ڕۆمانووس دەیانگەیەنێت، لە کۆمەڵێک شتی جیاواز پێک بێن. بە مانایەکی دیکە، کاتێ بەردەمی پرۆسێسی دایەلۆگ کراوەیە، ئەوە ئازادانە پێل بە ناو سەرجەم بوارەکان دەهاوێت و دەتوانێت وێنەکان لە ڕەگەزی جۆراوجۆر دروست بکات. کاتێکیش کارەکتەر بە هیی سەرەکی و هیی لاوەکی دابەش نابێت، ئەوە ڕۆمانووس بایەخی گەورە بە هەر کارەکتەرێک دەدات، کە پرۆسێسی لەخۆڕاییانە (Indiscriminately)ی گێڕانەوە پێویستی کردووە بێنە ئاسمانی تێکستەوە. هەتا ئەگەر ئەو کارەکتەرە تەنیا یەک جاریش دەربکەوێت، مافی کەمتر نییە لەو کارەکتەرەی دەیان جار دەرکەوتووە، چونکە ئەو بایەخە وا دەکات سەنتڕالیەتیی کارەکتەری سەرەکی دروست نەبێت و مانای ئەوانەی تر نەشارێتەوە. هەر لێرەدا بایەخدان بە مەل و ئاژەڵ دەبێتە یەکێک لە خەسڵەتەکانی ڕۆمانی پۆستمۆدێرنیزم، کە ئەمە پاڵ بە ڕۆمانووسەوە دەنێت بچێتە ناو دنیای سروشت و زانیارییەکانی فرەوان بکات، کە ئەوانە لە ئاسمانی ڕۆماندا دەردەکەون و فەرهەنگی پێک دەهێنن.

ڕۆمانی فرەدەنگ، فرەمانا و فرەئاڕاستە بە سروشتی خۆی دەبێتە ئەو ئاسمانەی بواری جیاواز لە خۆی دەگرێت، بگرە لەوەدا هەموویان تێکەڵی یەکتر دەبن، بۆیە خوێندنەوەی ڕۆمانووس لە بوارێکدا قەتیس نابێت، بەڵکوو سەرجەم بوارەکان دەگرێتەوە، کە ئەو هەستی تینووێتییەی پاڵی پێوە دەنێت پتر بخوێنێتەوە و بەردەوام دیدگەی فرەوان بکات. کەواتە هەتا نووسەر زیاتر لە هەوڵی قووڵکردنەوە و ڕەنگاوڕەنگکردنی وێنەکانی بێت، پتر خوێندنەوە خۆی دەسپێنێت و زیاتریش دەچێتە ناو بوارە جۆراوجۆرەکانەوە، بەوەی هەر لەو پرۆسێسەدا سنووری کۆنکرێتبەندیی نێوان ژانر و بوارەکان تێک دەشکێت. (دولووز) و (گاتەری) لە کتێبی (فەلسەفە چییە؟)دا دەنووسن: چەمکەکان لەسەر هەمان ئاستدا پێوەندییان پێکەوە هەیە. لێرەدا چەمکەکان بە یەک دەگەن، کۆمەکی یەکتر دەکەن، سیمای یەکتر ڕێک دەخەن، دەچنەوە سەر هەمان فەلسەفە (belong to the same philosophy)، هەتا ئەگەر مێژوویشیان جیاواز بێت. واتە بەپێی تێگەیشتنی ئەوان دەشێ چەمکێکی فەلسەفی و یەکێکی سایکۆلۆجی، یان چەمکێکی ئەدەبی و یەکێکی سۆسیۆلۆجی بە شێوەیەک لە شێوەکان بە یەک بگەنەوە، با لە کاتی جیاوازیشدا دەرکەوتبێتن، کە بە تێگەیشتنیان پێویستمان بەوە دەبێت لە هەموو کایەکاندا بۆیان بگەڕێین و لێیان بکۆڵینەوە. وەک گوترا خوێندنەوە لە بواری جۆراوجۆردا وێنەی ڕەنگاوڕەنگ بەرهەم دەهێنێت، کە جیاوازە لەو وێنەیەی ڕۆمانووس

تەنیا لە یەک سەرچاوەوە وەریدەگرێت. ئەو وێنەیەی لە یەک سەرچاوەوە وەردەگیرێت، وێنەیەکی ناسراوە و لە کۆخەیاڵ (Collective Imagination)ی جەماوەردا بە زەقی ئامادەیە. بووەتە حەقیقەتی چەسپاو و ئەرکی ڕۆماننووسی باو تەنیا تەخکردنەوەیەتی. ڕۆماننووسی داهێنەر ئەو وێنەیە تێک دەشکێنێت، چونکە وێنەیەکە، دەستەڵات پاڵپشتیەتی و بێژمار وێنەی تری شاردوونەتەوە. ئەمە خاڵی جودابوونەوەی ڕۆماننووسی داهێنەرە لە ڕۆماننووسی باودا، کە هەر لەڕێیشەوەیە دەبێتە خاوەنی ئەزموون و دەتوانێت بە شێوەی جیاواز باس لەو ئەزموونەی بکات، پێچەوانەی ڕۆماننووسی باو، کە تەنیا لە ئاستی میللیدا هەندێک گوتەی سادەی ئامادەکراو دەڵێتەوە. ئەزموونەکەی هاوشانی ئەزموونی جەماوەرە. خوێندنەوەی ڕۆماننووسی باو ئاسۆییە، بەو مانایەی ئەو شتانە دەخوێنێتەوە، کە هاوئاستین، لە کاتێکدا هیی ڕۆماننووسی ئەزموونگەر شاقوولیی، بگرە فرەئاڕاستەیە. تێکست ئەو ڕووبەرەیە، کە چالاکیی خوێندنەوە و نووسینی بە جارێ تێدا دەردەکەوێت. لە گوتار و گفتوگۆکاندا ڕۆماننووسی باو ڕوونتر دەردەکەوێت، کە بە هەمان زمانی جەماوەر وەسفی ئەو چەمکانە دەکات، ڕەخنەدەزان بەشێکی تەمەنیان بە لێکدانەوەیان تەرخان کردووە.

دیسان بە ئەو خاڵە دەگەڕێینەوە، کە تێیدا گوترا پرۆسەسی خوێندنەوە و نووسین هاوکاتن و لە یەک جودا ناکرێنەوە، بۆیە خوێندنەوەیش وەک نووسین لای ڕۆماننووسی فرەدەنگ مەبەستدار نییە، بەڵکوو دایەڵۆگییە و بەردەمی کراوەیە، بۆیە هەموو ئەو قاڵب و کۆڵشانەی هەندێک ڕەخنەگری میللی دایاندەنێن، کە نووسەر چۆن بنووسێت و خوێنەر چۆن بخوێنێتەوە، لە بەردەم ئەو پرۆسەسەدا خۆیان ناگرن و تیۆرییەکانی ڕەخنەی وەڵامدانەوەی خوێنەر (Reader-response criticism) لەم پەنجا شەست ساڵەی ڕابردوودا شۆڕیان لە دژی ئەو تێگەیشتنە ڕووکەشەدا کردووە. هەر بە گشتی فەلسەفە لە (نیتشە)وە تا (دولووز) و دواتر لە دژی ئەو قاڵب و کۆڵشانە وەستاوەتەوە، کە مەبەستیانە ڕێ لە (ئارەزوو: Desire) بگرن. پرۆسەسی خوێندنەوە هەم لای نووسەر و هەم لای خوێنەر ئازادانەیە، مەبەستدار نییە و بە هەموو ئاڕاستەیەکدا دەجووڵێت، تا بەو مانایانە نەگاتەوە، کە ناسراون و پێشتر هەبوون، بەڵکوو لەو گێڕانەدا مانای نوێ و چاوەڕواننەکراو دەردەکەون، بە ئەوەی وا لێیان بڕوانرێت کۆتاییین و چوارچێوەیان هەیە. ئەو چەمکانە لە ناوەوە پاڵ بە ڕۆماننووسەوە دەنێن لە بواری جۆراوجۆردا بەیان بگێڕێت، کە ئەمە لە شێوازی گێڕانەوەیشدا دەردەکەوێت، بەوەی دەتوانێت زانیارییەکانی ڕەنگاوڕەنگ بکات و بە

هەر دەنگێک سەربەخۆیی بێنێتە دی. لە ڕۆمانی باودا یەک دەنگ زاڵە، کە دەنگی نووسەرە. نووسەری ڕۆمانی باو وەک ئەوە وایە لە پشت مایکرۆفۆنەوە دانیشتبێت و بە ناوی کارەکتەرەکانیەوە بدوێت، دروستتر وەسفیان بکات.

ئایا هەموو ڕۆماننووسێک پێویستی بە خوێندنەوەی بواری جۆراوجۆرە؟ ئایا ئەوانەی لە بواری جۆراوجۆردا دەخوێننەوە، وەک ئەوانەی تر دەنووسن؟ چ جۆرە ڕۆمانێک پاڵ بە ڕۆماننووسەوە دەنێت لە بواری جۆراوجۆردا بخوێنێتەوە؟

- ئەگەر مەبەستتە زیاتر لەبارەی ئەم چەمکانەوە بخوێنیتەوە، دەکرێت بۆ ئەم بەرهەمانەم بگەڕێیتەوە:
  _ گێڕانەوەیەکی کاتی بۆ دایەلۆگێکی بەردەوام.
  _ منداڵێک بۆ دزییەوە کتێب دەخوێنێتەوە.
  _ ئەردەڵان عەبدولڵا و من لە کازینۆی منداڵاندا.
  _ لە (ڕەخنەگــــــر کێیە)وە بۆ (ڕەخنە چییە). بۆ تەوەرەی (ڕەخنە)ی (ژنەفتن) نووسراوە.
  _ کـــات وەک پرسـیارێکی شەڕانگێـــز لە ئەزمـــوونی منـــدا. (گێڕانەوەی ئەزموونی خۆمە لەبارەی چەمکی کاتەوە، کە لەم نزیکانە گۆڤاری گێڕانەوە بڵاوی دەکاتەوە).
  _ ڕۆمان لەنێوان جەماوەر و خوێنەردا.
  _ پەیامی ڕۆمان و ڕۆمانی پەیام.

کاروان عومەر کاکەسوور

دوای ئـــەوەی بـــاش شافـــاکم نـاسی!*.. محەمەد تەها حوسێن

تازە ڕۆمانی چل ڕێساکەی عەشقی نوسەری بە ڕەچەڵەك توركی نیشتەجێی بەریتانیا ئەلیف شافاك دەرچوبوو، هاوڕێ و مامۆستای بەڕێز و خۆشەویستم پڕۆفیسۆر دکتۆر یوسف حەمە ساڵح هانیدام لە پێشانگەی هەولێری کتێب بیکڕم. کە خوێندمەوە زۆری پێ سەرسام بووم و منیش لای خۆمەوە هانی ئوستاد جەلیل کاکەوەیسم دا بۆ ئەوەی بیخوێنێتەوە،

دوای ئەوەی جەنابیان خوێندیەوە، لای خۆیەوە بڕیاریدا وەریگێڕێتە سەر زمانی خۆمان و پاش چەند مانگێك بە کوردیش بینیمان و زمانە کوردیەکەی ئوستاد جەلیل توانی بچێتە ئاستی زمانی خالید الجبیلی وەرگێڕە عەرەبیەکەیەوە.

چل ڕێساکەی عیشق لە ڕووی تەکنیکەوە هەرە جوان بوو، لەوانەشە ئەم تەکنیکە لەوەوە سەرچاوەی نەگرتبێ بەقەد ئەوەی بەر لەو نوسەری تر هەبوون بەم هونەرە ڕوداو و زەمەنی ڕودانیان و کارەکتەرەکانیان خستووێتێ نێو دێقی باڵاوە و سەرەنجام لە چنینی خەیاڵێکی ئەدەبیدا دنیایەکی تریان بۆ نێخشاندوینێتەوە. ئەوسا لەم ڕۆمانە کێشەیەکی خۆشەویستی زەمەنی نوسینی ڕۆمانەکەمان بە بەستنەوەی بە زەمەنی خۆشەویستی بەڵام لە جۆرێکی تر و دەمێکی تر بۆ دەگێڕێتەوە، لەو دەمدا چون تەواو لە کۆی کارەکانی شافاك شارەزا نەبوم و تەنها ئەویانم خوێنبۆوە و هەر بۆیە نەمتوانی هێڵە سەرەکیەکانی خەیاڵی هزرین و چنینی ژیانێکی شیمانەیی کە ئەو لە بنچینەدا مەبەستی بوو بدۆزمەوە.

دوای ئەوەی زۆڵەکەی ئەستەمبۆڵ و گوڵی ساردێنیا و شیری ڕەش و شەڕەف و کوڕە شەیداکە و دە خولەك و سی و هەشت چرکەکەیشم خوێندەوە و هاوڕێ لەگەڵ ئەوانەشدا چەندین چاوپێکەتن و موحازەرەکانیم لە یوتیوپ بینی و تەواو لێیان حاڵیبووم، گەیشتمە ئەو سەرنج و ڕایانەی سێ ڕۆژ بەر لە ئێستا بە زمانی عەرەبی لە هەژماری فەیسبوکی خۆم خستنمە ڕوو و ڕشدیشم لەسەریان و بگرە لەم نوسینەی بەردەست و چاوتان هیدیکەشی دەخەمە سەر.

شافاك لەگەڵ دایکی کە ناوی شەفەقە(شافاك)ژیاوە و هەر ئەویش بە تەنها پەروەردەی کردووە چون باوکی دوای لەدایکبوونی ئەلیف لە دایکی نوسەر جیابۆتەوە و هەر بۆیەش هەروەك لە شیری ڕەشدا باسی کردووە ناوی دایکی خستۆتە شوێنی هی باوکی و بەمەش ڕەچەشکێنیەکی فیمینیستانەی کردووە و من هەمیشە بوێریم خستۆتە پاڵ ئەم هەڵوێستەیەوە. بەڵام ژیانی کچێك لەگەڵ دایکی و کەوتنە نێو هەلومەرجێکی کۆمەڵایەتی و دەروونی جیای ئاوەهاوە، زەمینەی حەز و سۆزی مێگەری و دواتر بەرگریکردن لە بڕیاری شونەکردنیان بۆ خولقاند، ئەو بڕیارەی کە لە کتێبی یاداشتەکانی (شیری ڕەش) کە بە شێوازێکی ڕۆمانانە نوسیویەتی خستویەتە ڕوو و تا ئەو دەمەی ڕازیبووە شو بکات بە کاك ئەیووبی هاوسەری کە ڕۆژنامەوانێکی تورکە زۆری پێچووە.

له چالاکیه هزری و میدیاییەکانیدا کە زیاتر له زانکۆ و پلاتفۆڕمە گشتیه میدیاییەکان دەیانکا، به ئاشکراتر له ڕۆمانەکانی ئەندامبوونی خۆی له ڕێکخراوه بەرگریکارەکان له هاوڕەگەزبازی و به تایبەت لیسبێنیەت دەخاته ڕوو، کە من پێموایه ئەگەر هاوسەنگانه و له سۆنگه سۆسیۆکولتوریەکەیەوە ئەم هەڵوێسته گەڵاڵه بووبێ ئاساییه، بەڵام هی شافاك زیاتر پەیوەسته به مەیل و ئارەزووەکانی خۆیەوه و پەیوەست نیه به هەڵوێستێکی هزریی و ئەکادیمیك و دواتر فەرهەنگیەوه، هەروەك ئەو کەسانەی توشی تەلاسیمیا و ئۆتیزم و شێرپەنجه و ....تاد دەبن باوك و دایك و کەس و کاره نزیکەکانیان ڕێکخراو و ئۆرگانی بەرگریکردن و هاوکاریکردنیان بۆ دەکەنەوه.

واچاکه هەر لێرە ئاماژه به بۆچون و لێکدانەوەیەکی خۆم بکەم سەبارەت به(چل ڕێساکەی عەشق) و ئەوه بخەمه ڕوو کە شافاك نەك مەبەستی نەبووه مەولانا جەلالەدین وەك سیمبولێکی جوانی مرۆڤایەتی بخاته ڕوو، بەڵکو له بچوككردنەوەی ئەودا بەرانبەر شەمسی تەبریزی پێگەی مەولانای وەك قوتبێکی زەمانی خۆی هێناوەته خوار و وەك بەرکارێکی تەبریزی ڕۆڵی داوەتێ. ئەوه نیه تا ئەوی نەدی چ پێگەیەکی هەبو و کە ئەوی ناسی بوو به چ شێت و شەیدایەك؟.

ئەگەر چی خەڵوەتنشینی له سۆفیگەریدا دیاردەیەکی ئیمانی و وجودیی باڵای ئەودیوسروشتیه، بەڵام خستنه خەڵوەتی مەولانا و شەمس بۆ ماوەی چل ڕۆژ له شاری قونیەی شوێن ماڵی جەلالەدین له تێگەیشتنی شافاکدا دەستکەوتنی ئەرگومێنت و بەڵگەیەکی مێژوویی و ئینجا ئیلاهیه بۆ پشتیوانیکردن لەو هاوڕەگەزبازیەی ئەلیف بەرگری لێدەکات و هەم له ڕۆمانەکانی خەیاڵیزەی دەکات و هەمیش له چالاکیەکانی تیۆریزەی کردووه. لای ئەلیف به زمانێك له زمانەکانی لەو نیازەی تێدەگەین یا باشتر وایه بڵێین لەو ئەگەرەی حاڵیدەبین کە گوایە مەولانا و شەمس بەم سیناریزە و خەیاڵچنینه کەوتونەته داوی عیشقی یەکتر و هەم خوا و هەمیش خەڵکیان بۆ ئەم مەیله تەقیوەوەی خۆیان خستۆته گەڕ. لای شەفەق پەیوەندی مەولانا و شەمس ئەم گومانەت لا دێنێته ئارا و ئەمەش له ڕاستیدا لێدانی شافاکه له گەورەیی و ئینسانبوونی مەولانا نەوەك پێداهەڵدان و گەورەکردنی. ئەم لێدانه سەرەتا له ساویلکەییدا دەردەکەوێت و دواتر لەو عیشقه شافاکیەی خراوەته گیانی مەولانا، شەفەق دەیەوێ مێژووی پەراوێزنشین و هاوڕەگەزبازیی به هەڵوێسته هەرە باڵا مەولانەییەکان به تین و تاقەت بکا.

له ڕۆمانەکانیشیدا ئەگەر چی له زۆر شوێن ناوی کورد دەهێنێت و

ئێمەشی پێ شاگەشکە دەبین، کەچی لە فەنتازیای چنراوی خۆیدا هەمیشە کارەکتەرە کوردەکان پێگە و ڕۆڵی نزم و ناشیرینیان هەیە و وەك ستەم لێکراو دەریان ناخا بەقەد ئەوەی وەك ویژدان ئازاریی دەیانخاتە ڕوو.

شافاك بەر لەوەی شەرەف لای کورد و سیستمە بەهاییەکانی بناسێ باشتر بابەتی شەرەف لای نەتەوەکەی خۆی و ئەو نەتەوانە شارەزایە کە لە ڕۆژئاوا لەگەڵیان ژیاوە، ئابڕوو سپیکردنەوە بە مانا کلاسیك و ترادیسیۆنیەکەی هەر بە تەنها خەسڵەت و نەریت و ڕەفتارگەلێکی کوردانە نین بەقەد ئەوەی لای هەموو گەلانی موسڵمان و تەنانەت غەیرە موسڵمانیش هەر هەبوون. وەرگتنی سامپلێك و دوان و سیان لە کورد بۆ قسەکردن لەسەر بابەتی شەرەف کە دەکرێ ڕۆمانی دە خولەکەکەی وەك بەشی دووەمی شەڕەف بخوێنینەوە، نیازێکی پاکی ئینسانی ئەو دەرناخا، ئەمە جگە لەوەی تاوانی هاوبەشیکردنی کوردیش وەك تورك لە قەلاچۆکردنی ئەرمەن دەخاتە پاڵ کورد و هەموشمان دەزانین لای ئەم ئیمپراتۆریا و زلدەسەڵاتانە هەمیشە کورد وەك سەرمایەیەکی بەشەریی بۆ پڕۆسە و کردەکانی ئیرتیزاق بەکارهاتوون و هیچ کاتێك کورد لە سۆنگە و دەرچەی بڕیاری سیاسی و ناوەندیی خۆیەوە بەشداری هیچ شەڕ و کردەیەکی جینۆسایدی نەتەوە و گروپەکانی تری نەکردووە.

یەشارکەمال هەزاران جار جوانتر واقیعی ژیانی کورد و تورك و دەوڵەتی تورکیای خستۆتە ڕوو و سوکایەتیشی نەخستۆتە پاڵ کەس، بامۆکیش لە ڕۆمانی بەفر دا فەزایەکی جوانی ساز کردووە و کوردیش تیایدا کارەکتەرێکی جوانە و ناشیرین نیە. بێشکچی کە لە کوردستان دەبێتە سەربازی دەوڵەتەکەی خۆی درۆزنی و کەچمیتۆدیی سیستمی سیاسی و ئەکادیمی وڵاتەکەی بۆ ڕوون دەبێتەوە و لەوە حاڵی دەبێ کە ئەوانەی لە نێویاندا لە کوردستان (خواروی خۆرهەڵاتی تورکیا) دەژی بە زمانێکی دیکەی غەیرە تورکی دەدوێن و کولتور و نەریتیشیان زۆر لە تورك جیایە، دواتر بێشکچی هەڵوێستە ئەکادیمیك و سیاسیەکانی خۆی لە وڵاتەکەی خۆی دەخاتە ڕوو و باجی ئەم هەڵوێستانەشی بە 17 ساڵ زیندانی دەداتەوە.

لە ڕۆمانی دە خولەك و سیوهەشت چرکە دا شافاك لە شاری وان و دەروربەریدا کەسایەتیەکانی ڕۆمانەکەی دروست دەکات و ڕۆڵی سەرەکی دەداتە کیژۆڵەیەك کە دەبێتە قوربانی حەزە غەریزیە باش ڕامنەکراوەکانی مامی و ئەوە مامە ئەو لە تەمەنی شەش ساڵیدا ئەتك دەکا، دوای ئەوە بەردەوام دەبێ لەم کردەوانەی و تا تەمەنی کچە دەبێتە شازدە ساڵ، ناچار کچە سەری خۆی هەڵدەگرێت و بەرەو

ئەستەمبوڵ کە بازاڕی بە میرات بەجێماوی سەرەکی لەشفرۆشی و کچ و کوڕبازی زەمەنی سوڵتانەکان و زەمەنی کۆماریەکانیشە دەکەوێتە ڕێ. هەموو ئەوانەی دواتر لەگەڵ لەیلادا کە کیژۆڵە خزاوەکەیە بۆ نێو تۆڕی لەشفرۆشی دەبن بە هاوڕێ هیچیان لە ڕەگەزی تورك نین عەرەب و فارس و خەڵکی سوریا و لوبنان ومیسرن، ئەوەی بکەرە لە کردەی کڕینی سێکسیدا زۆربەیان تورکن و ئەوانەش کە بدەر و بەرکار یا فرۆشیارن یا کوردن یا عەرەب یا هیتر. ئەمەیان ناچێتە خزمەتی خەیاڵە مۆدێرنە بەرگریکارانەییەکەی شافاك کە فرەیی و (L G B T) و لیسبێنیە، ئەم دیاردە سێکسواڵێتیە دیاردەگەلی مێژوویی جیهانی و کولتوری و تەنانەت شارستانین و بۆ خەیاڵیزە کردنی کەرەستەکانی جگە لە کۆمەڵگەی کوردیی لە کۆمەڵگەی تورکی و تەواوی نەتەوەکانی تریش هەن.

شەفەق لە ڕۆمانی شەرەف یەخەی خێزانێکی کوردی گرتووە کە دوای چونیان بۆ بەریتانیا لەوێ کچێکی خۆیان لەسەر ئابڕوچون دەکوژن گوایە ڕوویان لە بەرانبەر دنیا سپی دەکەنەوە، ئەمە لە هەر کوێیەکی دنیا ڕوو بدات تاوانە و کارەساتە، بەڵام تا ئەو دەمەشی لەگەڵ دابێ دیاردەی شەرەف و ڕوو سپیکردنەوە و ئابڕوکڕینەوە یا شۆردنەوە لە تەواوی خۆرهەڵات و ئەفریقیا و تەنانەت ئەمریکای لاتینیش هەن، تەرخانکردنی کارەکتەرە کوردەکان بۆ بینینی ئەم ڕۆڵە هاو هەڵوێستی شەفەق نیە لەگەڵ ئێمەی خوێندەوار لە نەریتە کلاسیك و توند و خوێناویەکەی خۆمان، ئەو بە زمانێکی پۆست مۆدێرن بە کوردی گوتووە ئێوە مایەی شەرمن هەم بۆ تورکیا و هەمیش بۆ دنیا، ئا ئەمەیان خزمەتی شەفەق ناکا لە بەرزبونەوەی کارە ئەدەبیەکانی بەقەد ئەوەی بەرزکردنەوەی ڕەگەز و نەتەوەکەی خۆی تیایە لە هزر و تێگەیشتنی ناسیونالیست و ڕەیسیستەکاندا.

من محەمەد تەها حوسێن خوێندەوارێکی هیومانیستم، نە باوەڕم بە ناسیونالیزم و ڕەیسیزم هەیە و نە باوەڕ و قەناعەتە هزرییەکانی خۆشم خستۆتە نێو چوارچێوەی ئیدیۆلۆژی جیاجیا و سەیرەوە، لەوانەیە بەر لە زۆر کەس و زۆر لە مێژتریش هەرچی ئیدیۆلۆژیا بۆ توڕ و دورم هەڵدابێ، هەرچی مرۆڤ هەیە لای من بەڕێزە و هەرچی نەتەوە و گروپیش هەن ڕاستین و هەمان مافی ئینسانبوونی خۆمیان دەدەمێ، بە هەمان شێوە پەراوێزنشین و ژیاوەکانیش مرۆڤن بەڵام پشگیری لە مانەوەیان تا هەتایە لە پەراوێز ناکەم و پێموایە تا ماوەیەك پەراوێزبوون ئاسایە و دواتر کە تاك یا گرووپ یا هەر دەستە و تاقمێ هەناسەی ئاسایی هاتەوە بەر و بووەوە بە هاوسەنگ

ئەوا دەخرێتەوە پاڵ گشت و داینامیکیانە لە نێو کۆدا هەڵدەسوڕێتەوە.

- ئەم نوسینە لە ڕوانگەیەکی ئینسانیی و زانستیی باڵاوە نوسراوە و پەیوەست نیە بە ناسیونالیزم و هزر و بیرکردنەوەی چوارچێوەگیراوەوە و تەنها ئەوە محەمەد تەهایە و بەس.

*ئەم نوسینەم لەسەر داوای هەندێ لەم هاوڕێیانەم بوو کە لە لاپەڕە عەرەبیەکەم بۆ ئەلیف شافاك خستبویانە ڕوو، سوپاس بۆ هەمو هاوڕێیانم.

هەژاری ونایەکسانی دوای یەکساڵ لەکۆڤید.. شیرین عبداللە

یەک ساڵ تێ پەڕی بەسەر بڵاوبونەوەی ڤایرۆسی کۆڤید-١٩. ئاکامە تەندروستیەکانی کۆڤید لە کورت و درێژ خایەندا شوێنی ئەم باسە نیە، لێرەدا دەمەوێت بۆ کورتی بچمە سەر ئاکامە کۆمەڵایەتی وئابوریەکانی کە بە پێی ئامارە جیهانیەکان پێدەچێت چەندین دەیە بخایەنێت ولەوانەیە بۆ هەندیک وڵات درێژماوەتریش بێت.

ڤایرۆسی نایەکسانی:

هەندێک کەس نازناوی 'ڤایرۆسی نایەکسانی' لێ ناوە، لەکاتێکدا کۆڤید -١٩ جیاوازی نازانێت لەنێوان توشبواندا، بەڵام لەئەساسدا بوە هۆی پەردە هەڵماڵین لەسەر قێزەوەن ترین دەردەکانی کۆمەڵگای سەرمایەداری سەردەم، ئەویش ئەو نایەکسانیە یە کە ئەم سیستەمە لەسەری ڕاوەستاوە.

لەڕاستیدا هەر کۆڤید نیە کە ئەم نایەکسانیەی سەلماندوە؛ لەمێژوی پاندێمیکدا، تاعونی ڕەشی سەدەی ١٤ بوە هۆی مردنی ١/٣ ی دانیشتوانی سەر زەوی، کە زۆربەی ئەمانە هەژار ترین کەسەکانی کۆمەڵ بون. حەوت سەدە دواتر، هێشتا هاوکێشەکان نەگۆڕاون!.

لەم ساڵەی ڕابوردودا وە لە سایەی کۆڤید-١٩ دا، لە سەرتاسەری جیهاندا، چەندین جار ئەوە سەلمێنرا کە کوشندەیی کۆڤید لەو کۆمەڵانەدا زۆر زیاترە کە ڕێژەی بەرزی هەژاری ونەخۆشی وچڕی شوێنی

کارو ژیان ونەبونی خزمەت گوزاری تەندروستی گشتی وبە کاری یان کاری ناجێگیری تیایە. وبەو پێیەی ڕێژەی ئەو نەخۆشیانە (وەک شەکرە، نەخۆشی دڵ و دەمارەکان، سیەکان، قەڵەوی..) شان بەشانی هەژاری زیاد دەکات، توش بونی ئەم کەسانەش بە کۆڤید-١٩ ولەدەست دانی کار ودەرامەتی خێزانەکانیان زیاد دەکات، وبەم جۆرە دەبنە قوربانییانی ڕیزی پێشەوەی نەخۆشیەکە لە کۆمەڵگەدا..

یەکێک لەو نمونانە، وڵاتی پۆلیڤیا (یەکێک لە وڵاتە. هەرە هەژارەکانی ئەمریکای جنوبی)، بە پێی لێکۆڵینەوەیەک کە لە گۆڤاری لانسێت ی بریتانی لە ٢٥.١.٢٠٢١ دا هاتوە، ڕێژەی مردن لەناوچە هەژارەکاندا لە تەمموزی٢٠٢٠ حەوت قات زیاتر بوبە بەراورد لەگەڵ هەمان کاتی ٢٠١٩(پێش کۆڤید)، لەکاتێکدا ئەم ڕێژەیە لە ناوچە دەوڵەمەندەکاندا تەنها دوو قات بو.
https://www.thelancet.com/journals/langlo/article/PIIS2214-109X(21)00001-2/fulltext
٧٠٪ کرێکارانی بەلیڤیا کاری ناجێگیر وبە کۆنتراکتیان هەیە وبە بێ وهیچ جۆرە بیمەیەکی کۆمەڵایەتی، وئەمە خۆی هۆکارەکە ناهێڵێت بەر بەتەشەنەی ڤایرۆسە بگیرێت چونکە ئەم کرێکارانە ناچارن سەلامەتی خۆیانو خێزانەکانیان بکەن بە قوربانی قوتی ڕۆژانەیان. لەکاتێکدا دەوڵەت کرێکارانی هاتو چۆ وکشتوکاڵی وبازاڕەکانی بە “کرێکاری پێویست” ناساندوە، وئەم جۆرە کارانە زیاترین مەترسی بڵاوبونەوەی ڤایرۆسەکەیان تیادایە، ودوڵەت بەکارهێنانی دەمامک و دەست کێش وهتد.. ی فەرز کردوە بە سەریاندا، بەڵام ئەم کرێکارە کەم دەرامەتانە دەبێت ئەم ئامرازانە وهەروەها تاقیکردنەوەکانیشیان لەگیرفانی خۆیان بکەن.
لە هەندێک وڵات وەک بریتانیا وئەمریکا، سەرەڕای هەبونی یارمەتی دەوڵەت بە توشبوانی کۆڤید وئەو کەسانەی بە هۆی کۆرۆناوە بە کار بون، ئەم یارمەتیانە ڕێژەیەکی زۆری هاوڵاتیان کە پێویستیان پێیە یان هەر شمولیان ناکات یان دەستیان پیا ڕاناگات لەبەر نەشارەزایی دیجیتاڵی وسیستەمی فۆرم پڕکردنەوەی یەکجار ئاڵۆز وبیرۆکراتی ویان نەبونی ئینتەرنێت وکۆمپیوتەر.

ڕێژەی هەژاری:
بەپیی ئامارەکانی سندوقی دراوی نێو دەوڵەتی لە ٢٠١٩ دا زیاد لە ٦٢١ ملیۆن کەس لەجیهاندا (٨.٠٪) لە خوار هێڵی هەژاریدا دەژیان (ستانداردی $١.٩ داهاتی ڕۆژانە بەکارهاتوە بە پێناسەی هێڵی هەژاری!).

ئەم ژمارەیە لە ٢٠٢٠دا گەیشتە ٧٦٦ ملیۆن (٩.٩٪) لەکاتێکدا پێشبینی دەکرا ١٢٠ ملیۆن زیاد بکات. (واتە ١٤٤ملیۆن زیادی کرد). بانکی نێودەوڵەتی پێی وایە لە ٢٠٢١دا زیاد لە ١٥٠ملیۆن کەسی تریش دێتە ئەم ڕیزەوە.

نایەکسانی لە بوژانەوەی ئابوری ووڵات:

بێ گومان کەڤید کاریگەری لەسەر هەموو وڵاتانی جیهان داناوە بەڵام بۆ ووڵاتە پێشکەوتووەکان وەک شۆکێکی کاتیە. وڵاتانی وەک بریتانیا و ئەمریکا سەرەڕای ئەوەی زیانێکی یەکجار زۆری بەشەریان لێکەوتووە لەم پاندەمیکەدا، توانای دابین کردنی چەندین ملیۆن ژەم ڤاکسینیان هەیە بۆ هاوڵاتیانی خۆیان (کە ئەمە بۆتە مایەی ڕەخنەی توند لە جیهاندا و ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی ناوی ناوە ناسیۆنالیزمی ڤاکسین) وبەم جۆرە لەوانەیە بتوانن تا ڕادەیەک ئابوری وڵاتەکە ببوژێننەوە. هەندێک وڵات وەک کەنەدا ئەوەندە ڤاکسینی کڕیوە کە ٥ قاتی ژمارەی دانیشتوانە.
لە لایەکی کەوە نادیارە کەی وڵاتانێکی وەک زیمبابوی، مکسیک ، پاکستان…دەستیان بە ڤاکسین ڕادەگات. تەنانەت هەمی خاراس شارەزا لە ئابوری جیهانی و گەشەسەندن لە پەیمانگای بروکینگس لەلێکۆڵینەوەیەکیدا مەترسی بەردەوامی زیادبونی ڕێژەی هەژاری دەخاتە ڕو، پێشبینی دەکرێت ئەم ئاکامە ئابوری و کۆمەڵایەتیانە درێژ خایەن بن وتەنانەت هەتاکو ٢٠٣٠ و دواتریش.
ئەم مەترسیە بۆ وڵاتە هەژارەکان یەکجار زیاترە کە زۆربەیان لەوانەیە تاکو ٢٠٢٢ش دەستیان بە ڤاکسین ڕا نەگات ئەمەش بەمانای نەخۆشیەکە بەردەوام دەبێت لە کوشتن و هەژار کردنی زیاتر لەناویاندا. سەرەڕای ئەمە زۆربەی ئەم وڵاتانە دەرگیری چەندین گرفتی وەک شەڕ وبرسێتی وکێشمەکێش وگەندەڵی ونەبونی خزمەت گوزاریە سەرەکیەکانن.. هتد.

ئاکامە کۆمەڵایەتیەکان:

لە چەند مانگی ڕابوردودا تیشک خراوەتە سەر ئاکامەکانی ئەم پەتایە وەک ڕێژەی بێ کاری ونەخوێندەواری، توندوتیژی بەرامبەر ژن و منداڵ، نزم بونەوەی ئاستی کرێی کار..هتد بە بۆنەی داخستنی سنورەکان وقوتابخانەکان و شوێنی کار وپابەند بون بە ڕێنماییەکانی خۆپاراستنەوە. لەهەندێک وڵات دەبینرێت ئاستی کرێ بەرز بۆتەوە بەڵام ئەمە بەهۆی تیاچونی کارە کرێ نزمەکانەوەیە بە پلەی سەرەکی.
بەڵام زۆر ئاکامی تر هەیە کەمتر دیارە وەک ڕێژەی واز هینان لە

خوێندن، کەوتنە ژێر باری قەرز، بەخانەولانەیی، بەد خۆراکی و زیاد بونی ئەگەری توشبون بە نەخۆشی..
بە پیی ئامارە جیهانیەکان یەک ملیار منداڵ لە قوتبخانە دەوام ناکات. زۆربەی هەرە زۆری ئەمانە بەتایبەتی لە ولاتە هەژارەکاندا، دەستیان بە هێڵی ئینتەرنێت وکۆمپیوتەر ناگات وناتوانن لە دوورەوە بخوێنن، بارودۆخی ماڵەکانیان گونجاو نیە بۆ خوێندن وفێر بون ولەخانەوادەی ناجێگیر وبێئاسودەدا دەژین.. کچان بە ڕێژەیەکی زیاتر واز لە خوێندن دەهێنن و بەم پێیە زیاتر زەرەرمەندن.
جگە لە دەست دانی هەلی کار وکەم بونەوەی دەرامەت، خانەوادەکان دوچاری گرانی و قەرز بون بەتایبەتی ئەوانەی کە منداڵیان هەیە. بە پێی لێکۆڵینەوەیەکی ریزۆلیۆشن فاوندەیشن کە کۆنگرەی نەقابەکانی بریتانیا (تی یو سی) بڵاوی کردەتەوە، ئەو فامیلیانەی کە پێش پاندەمیکەکە کەمترین ئاستی دەرامەتیان هەبوە، ئێستا دو قات مەسرەفیان زیادی کردوە. نەک هەر خواردن وکاڵاکانی تر گران بون، وبەبۆنەی لەماڵەوە مانەوەیان مەسرەفی سوتەمەنی وکارەباو ئاو هتد.. زیادی کردوە و جگە لە تێچوی خوێندنی منداڵەکانیان لە ماڵەوە.

ژمارەیەکی زۆر ئەوانەی کاریان لەدەست داوە توانای دانی کرێ خانویان نیە وبەم جۆرە بێ خانەولانە بون. ڕێکخراوی شەلتەری بریتانی دەڵێت لە ٣ مانگی یەکەمی دوای سەرهەڵدانی پاندەمیکەکە ژمارەی چاوەڕوانکردوانی نیشتەجێبون ٦٠٠٠ زیادی کرد.
زیاد بونی توندوتیژی بەرامبەر ژن وکوشتنیان کراوە وەک ئاکامێکی ڕاستەوخۆی ڕێنماییەکانی خۆپاراستن ولەماڵەوە مانەوەی ژنان وکچان لەگەڵ بکوژانیاندا ودەست ڕانەگەیشتنیان بە خزمەت گوزاری فریاکەوتن ویارمەتی دان، بەڵگەی زۆری هەیە وچەندین ئاماری جیهانی هەیە کە ئەمە دەسەلمێنی.

لە عیراقدا:

لە سایەی سیستمی سیاسی بەرژوا میلیشیایی وگەندەلی حیزبە قەومی وئیسلامیەکاندا، کە هیچ جۆرە زەمانەتێکی کۆمەڵایەتی بۆ خەڵک تیا نیە، وهیچ جۆرە یارمەتیەکی ئابوری دەوڵەت بۆ توشبوانی کۆرۆنا وخانەوادەکانیان وکسب و کاریان دابین ناکرێت، لەم ساڵەی ڕابوردودا ڕێژەی هەژاری بەڕاددەیەکی ترسناک زیادی کردوە.
لەهەڵسەنگاندنێکی وەزارەتی پلاندانانی عیراق بە پشتیوانی یونیسیف و بانکی جیهانی ودەسپێشخەری گەشەی مرۆیی ئۆکسفۆرد لە ناوەڕاستی ٢٠٢٠ دا؛ منداڵ وگەنج زۆربەی هەرەزۆری ئەو ٤.٥ ملیۆنە (١١.٧٪)

پێک دەهێنن کە لەبەر مەترسی هەژاری ونەداریدان بە بۆنەی کۆرۆناوە.
ڕێژەی هەژاری لە ساڵی ٢٠١٨ دا ٢٠٪ بو، ئەمە لە ٢٠٢٠ دا زیادی کردوە بۆ ٣١.٧٪ کە یەکسانە بە ١١.٤ ملیۆن! وزۆربەی هەرەزۆری ئەمانە منداڵ وگەنجن.

سیستەمی تەندروستی گشتی عیراق یەکجار وێرانە ولە ڕیزی نەبودایە، لەکاتێکدا کە کەرتی تایبەت لە بوژاندنەوەدایە، ولەم چەند ساڵەی ڕابوردودا دەیان وسەدان کلینیک وخەستەخانەی تایبەت کراوەتەوە. بێ متمانەیی خەڵک بە سیستمەکە گومان وبێ باوەڕی بە ڕێنماییە تەندروستیەکان وبایەخ نەدان پێیان دروست کردوە وتەنانەت خۆدزینەوە لە تێست وفەحس کردن وچون بۆ خەستەخانە. پزیشکان و کارمەندانی تەندروستی □□زانە دەبینن ژمارەی توشبوان وگیان لەدەست دان زیاترە لە وەی کە تۆمار دەکرێت چونکە کرێکاران ونەداران لۆکژەری ١٤ ڕۆژ کەرەنتینەیان نیە لەماڵەوە دانیشن وکار نەکەن تاچاک دەبنەوە وخۆیان ودەوروبەریان بپارێزن، وکارەکانیان بەجۆرێک نیە ک□ بتوانن لەماڵەوە ئەنجامی بدەن. هەمو شەپۆلێکی تازەی کۆرۆنا یەک شاڵاوی گەورەی تازەی هەژار کردن وچالەنجی تەندروستی زیاتر لەگەڵ خۆیدا دەهێنیت.
خزمەت گوزاریە گشتیەکانی تر وەک خویندن وئاو کارەباو سوتەمەنی وڕێگەوبان وخانوبەرە…هتد بەهەمان شێوە وێرانە وکەتۆتە بەر شاڵاوی پرایڤەتایز (تایبەتی) کردن.

بێگومان کۆڤید-١٩ وئاکامەکانی بۆ چەندین ساڵی تر باس دەکرێت وهێشتا بەتەواوی هەمویمان نەزانیوە. ڤاکسینەکان وچارەسەرەکانی کۆڤید چالەنجی تازە لەگەڵ خۆیان دەهێنن هەروەک سەرەتاکانی لە ئێستادا دەردەکەوێت بە ناسیۆنالیزمی ڤاکسین وبیرتەسکی وڵاتە گەورەکان ودەست گرتنیان بەسەر ڤاکسینەکاندا لەسەر حسابی هەژارانی دنیا. هەر لەئێستادا سەرهـەڵدانی چەندین نەوەی تازەی ئەم ڤایرۆسە پرسیاری تازەی هێناوەتە ئاراوە وەبێگومان لە هەمو قۆناغ وهەڵچون وداچونیکی پاندەمیکەکەدا نایەکسانیەکان زەقتر دەبنەوە. نایەکسانی وهەژاری بنەمای سەرەکی کۆمەڵگای سەرمایەداریە وئەم سیستەمە خۆی دروستکەری نایەکسانیە.
لەوانەیە هەرگیز سەرچاوەی سەرەکی کۆڤیدمان بۆ نەدۆزرێتەوە ویان نەتوانین بەر بە پاندەمیکی داهاتو بگرین، ئەگەری پاندەمیکی تروکارەساتی سروشتی تر لە داهاتویەکی نزیکدا هیچ بە دور نازانرێت. بەلام گەورەترین چالەنج لەبەردەم کۆمەڵگای مرۆیی

ئ□م□دا کارکردنە بۆ نەهێشتنی ئەو هەژاری ونا□کسانیەی کە بوە هۆی گیان لەدەست دانی زیاد لە ٢.٣ ملیۆن هاومرۆڤمان وداسەپانی نەهامەتی وبێئاسودەیی بەسەر داهاتوماندا.

شیرین عبدالله
7.2.2021

کورتەیەک دەربارەی ناتۆرالیسم.. ڕاستی بەهادین

ناتورالیسم له زانستی فه لسه فه دا به و به شانه ده دەووترێ که باوەڕی بە هێزی سه ره کی سروشت “Nature” هه یه و هه رگیز سروشت به شتیکی له ده ست نەزمێکی باڵا تر له خۆی نازانێ له رووی ئەدەبیەوە زیاتر له چاو لیکردن وتەقلیدێکی یەکسان له سروشت ده ووترێ.
وە چوارچیوه یه کی ته نگتر و سنوردارتری له “رئالیسم” هه یه و بەو قوتابخانه یه دەوترێ که نووسەری به ناو بانگ “ئیمیل زولا” و لایه نگرانی دایان مه زراندوە و بەو کاره یان دەیان ویست هونه ر و ئەدەبیات ببێت به چه مکێکی زانستی و زۆر هه ولیاندا که ڕەوشی”ئه زمونی و جەبری زانستی” له ئه دەبیات دا رواج بدەن.

ئەم قوتابخانه یه بۆ ماوه ی دەساڵ واتا له سالی ١٨٨٠ تا ١٨٩٠ی زایینی بەسەر هەموو ئەدەبیاتی ئه وروپادا حوکمڕانی کرد. نووسەرانی سروشتی و سروشت گەرایانی ئه و سەدەیه جگە له قبوڵ کردن و پە یرەوی کردن له “
ئایینی سروشت” و “جه بری زانستی” به رەوشه کانی پشکنین بۆ بابه تی “هاوخوینی” و “ودراسات” تیبینیەکی گرنگیان هەبووه بەکاریگەری خوینی “باوك له مندال “دا باوەڕی ته واویان هه بوو ، هه روه ها له رووی بۆچوون و دیدگای ئه وان وەزعی لەش له سروشتدا له حالەتی رەوانی گرنگتر و “ئه سیل تر ” بوو
ناتورالیستەکان له ئه فسانه کانی خۆیاندا به هیچ جۆریك مرۆفیان بە بوونەوە رێکی ئازاد و خاوەن ئیراده پیشان نه داوه بەڵکو له

بەرامبەر هێزەكانی زادەی لەش و سروشت و "متافیزیك" هیزی باڵا تر لە سروشت" به مروڤێكی بێ ئیراده و سنوردار وەسف كردوە.
لە پێشرەوانی ئه م قوتابخانە یە ئەتوانین ئیشارەت به "ئیمیل زولا وە ویلیافالكنیز" دوو نووسەری گەوره بكەین.

ڕاستی بەهادین

لە سەرەمەرگ بانگت دەكەم چاوەكانم داپپ▯شیت.. سەباح ڕەنجدەر

لە قوتابخانە لە هۆبەیەك
دەمانخوێند و لە ئاوێكی تەنك و بە بوار دەپەڕینەوە
دوای سی و یەك ساڵ تەلیسم و تاریكی شكا
لە ساردترین شەودا ژمارەیەك
هاتە سەر شاشەی مۆبایلەكەم و زمانی گەڕا
هەلاو
ڕۆشنایی خودا دوورنییە و دەنگت
خوداوەندیی و پاك و ڕوونە
جیهانی لێوەدێ
فەرموو گیانی من بە
بەڕێزت كێی
تۆ حەسرەتی ئەبەدیی و بكوژمی و هێزی دڵدانەوەش
هەموو شتێكت ل▯ بارەوە دەزانم
پیاوێكی حەز لە كراس و پانتۆڵ و پێڵاوی ڕەش ناكەیت
جلوبەرگی سادە و ماتیش لەبەردەكەی
لەتاو شەڕ لە گەڕەكی زۆربڵێ و هەواڵ ناخۆش
بەدەم خورپەی ڕۆشناییەوە بارتكرد
ئەم ساتە پەردەی شادیتە
بەرز بەرز ڕایدەگریت و ڕێزی دەگری
بە درێژایی شەڕ تفەنگچییە قەڵب و چرووك و فیتنەچییەكان

نەخشەی هێرشەکانیان لەبەر شەوقی تفەنگەکانیان دەکێشا
ئەم شەوقە چییە
بەردەوام پێشوازییان لێدەکات و باش دەنوون
هەنگاوە یەکەمەکان ئەوە لە کوێن
باڵندە بۆ باڵەکانیان ڕووناکییان بۆ گواستوونەتەوە
بڕواننە باڵەکانیان پێلوپێتان بەهێز دەکا و گۆرانی ئاکامن
دوژمن فێری کردن چی پێویستە بیکەن
چاویان ساغە و لە ئاسمان خۆیان
لە بەرد و گوللە و کڵاو دەپارێزن
ئاژاوەی زەویشیان بژار کردووە
دەتوانن لە بەرپێ لایدەن و دەنگی ئومێد هەڵبڕن
بەرانبەر ئومێد ئاوێنە هەیە
ئومێد مانگی بۆ سەروشوێن دەهێنێتەوە حەوزی
حەوشە و ڕۆح ئاو دەدا
لە ڕێگاشدا ڕێبوار دەگەڕێتەوە
گەڕانەوە جەرەکە لە سەبووری
باڵت پێ دەگرە و لە ئێستای پڕ گرێوگۆڵ لەگەڵ خۆتدا هەڵدەکەی

حوزەیرانی 2019 هەولێر

ڕۆڵی ژنانی کورد لە ڕاپەڕینی پێنجی ئاداردا.. ڕەسوڵ بێسکەنی

خەبات و تێکۆشانی کورد لەپێناوی ڕزگارکردنی نیشتمانەکەی هەمیشە
لەگیانی بەپێویستر زانیوە، بەتایبەت لەکاتی دەسەڵاتی بەعس و دوای
کۆتایی هاتنی جەنگی هەشت ساڵەی عیراق- ئێران، کە بەعس بەشی زۆری
هێزی سەربازی خۆی ئاراستەی کوردستان کرد دژی شۆڕشگێڕانی کورد و
لەناوبردنی شۆڕشی کوردستان، لەم ڕووەوە بەعس درێغی نەکرد لە گرتن
و کوشتن و ئەنفال و کیمیاباران کردنی خەڵکی کوردستان، بەوەش
نەوەستا لە ساڵی 1990 عیراق هێرشی کردەسەر وڵاتی کوێتی دراوسێ و
داگیری کرد، دواجاریش سەدام گوێی بەقسەی کەس نەدا و
لەسەرکێشیەکانی بەردەوام بوو، بەمەش هاوپەیمانان بڕیاریاندا

بەزۆر لە کوێت بیکەنە دەرەوە، ئیدی خوێنی شۆڕشگێڕەکانی کورد هاتەجۆش و بڕیاریاندا سوود لەم دەرفەتە زێڕینە وەربگرن بۆ ڕزگارکردنی کوردستان.
یەکێتی نیشتمانی کوردستان زۆر لەخۆبوردوانە و شۆڕشگێڕانە هاتەدەست و بەرنامەی راپەڕینیان داڕشت و شانیان دایەبەر ئەرکی راپەڕین. لەناو بەرەی کوردستانیشدا، تێزی راپەڕین پەسەندکرا. یەکێتی سەرچۆپیەکی شۆڕشگێڕانەی نواندو بڕیاریدا ڕاپەڕین بکاتە یەکێك لەئەرکە لەپێشینەکانی، لەبەرئەوە کەوتە هاندانی خەڵك و نامە ناردن بۆ زۆربەی کەسایەتی و خەڵکانی نیشتمانپەروەر و سەرۆك چەکدارەکانی ڕژێم و بەشێك لە پیاوانی بەعس، بۆ وریاکردنەوەیان، ئەگەر بشکرێت کاریگەریان لەسەر دابنێت بۆ هاوکاری جەماوەری ڕاپەڕیو لەشارەکانی کوردستان.
هەرچەندە بڕیار وابوو لەڕۆژی 7 ی مانگی ئاداری 1991 بەبەرنامەیەکی ڕێك و پێك لەسەرجەم شارەکانی باشووری کوردستان ڕاپەڕین ئەنجام بدرێت، بەڵام بەهۆی گوشاری دەزگاکانی بەعس بۆ سەر خەڵك، لەتەواوی ناوچەکانی باشووری کوردستان، بەهیوای ئەوەی بەرلە ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان بگرن، لەسنووری شاری ڕانیە زیاتر گوشاریان بەکارهێنا، بەمەبەستی سەرکوت کردنی چالاکانی ڕاپەڕین، لەئەنجامدا خەڵك بەرگەی نەگرت و بارودۆخەکە لەڕانیە تەقیەوە و ڕاپەڕین ڕوویدا.

لە بڵندگۆی مزگەوتەکانەوە خەڵکیان خرۆشاندووە

بەهۆی خوێنگەرمی و قینی خەڵك لەبەعس و گوشاری پیاوانی بەعس بارودۆخەکە گرژی تێکەوت و جەماوەر خرۆشا و ڕاپەڕینیان دەست پێکرد، چالاکانی راپەڕین خوێنیان هاتەجۆش و لە 5ی ئاداری 1991 ڕاپەڕین لە شاری ڕانیە دەستی پێکرد و لە بڵندگۆی مزگەوتەکانەوە کەوتنە هاندانی خەڵك و خرۆشاندنیان بۆ راپەڕین بەڕووی بەعسیەکاندا، ڕاپەڕیوان هەڵمەتیان بردە سەر دامودەزگاکانی بەعس و شارەکەیان لە بەعسیەکان پاك کردەوە، لە هەمان کاتدا برایانی کوردانی ڕۆژهەڵات هاوکاربوون لە تەك خەڵکی ڕاپەڕیودا، پێشمەرگە و کچ و کوڕانی ئەوانیش بە چەك بەشداری ڕاپەڕینیان کرد.

ڕۆڵی ژنان لە ڕاپەڕیندا

ژنان و کچانی کورد هەمیشە سەر مەشقبوون لە راپەڕین و بەرخۆدان، لە رۆژی پێنجی ئاداری 1991دا، کە خەڵکی رانیە راپەڕین و دەستیانگرت بەسەر بارەگاکانی حزبی بەعسدا. ژنانیش شانبەشانی پیاوان ڕۆڵی بەرچاویان هەبوو، لە دەستپێکی راپەڕیندا ژنان

بەشداری سەرەکییان کرد و خەڵکیان هاندەدا بڕژێنە سەر شەقام و بەشداری ڕاپەڕین بکەن، لەو ڕۆژەدا بەگرنگییەوە ڕۆڵی ژنان دەهاتە پێشچاو، زۆر لە ژنان چالاکانە بەشداری راپەڕینیان کرد لەوانە: هەمینە شێر، خانم لێورەش، رەهێڵەی جەمال رەشید، کەژاڵ عەریف عەلی و خەرمان هیرانی لەو ژنانە بوون ڕۆڵی سەرەکییان هەبوو لەناو جەماوەردا، لەبەشداری و هاندانی خەڵك بۆ ڕاپەڕین.
کاتێ شانبەشانی پیاوان ژنانیش بەشدار بوون، لەڕۆژی ڕاپەڕینی 5ی ئاداردا لەکاتی هەڵمەت بردن بۆ سەر دەزگای ئیستخباراتی بەعس لە ڕانیە، یەکێك لە پێشمەرگە ژنەکان، بە ناوی گوڵەباخ خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو لە حزبی سازمانی خەبات، بەداخەوە لەکاتی هەڵمەوت بردندا گوڵەباخ شەهیدبوو، ئەگەر یەکەم شەهیدی راپەڕین عەزیز بچکۆل بوو، یەکەم شەهیدی ژنیش لە یەکەم ڕۆژی ڕاپەڕیندا گوڵەباخ بوو.

مریەم قادری، نازناوی گوڵەباخ بوو، خەڵکی پارێزگای کرمانشانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو، لە ساڵی 1986 رووی لە باشووری کوردستان کردووە و لە حزبی سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران بووێتە پێشمەرگە، گوڵەباخ پێش شەهیدبوونی قات و شەڕواڵی پیاوانەی لەبەربووە و چەکی پێبووە، لەگەڵ پێشمەرگەکانی سازمانی خەبات، پەلاماری بارەگاکانی بەعسی داوە، ئەو یەکەم شەهیدی ژن بوو لە ڕۆژی راپەڕیندا، کۆی گشتی شەهیدەکانی رانیەش لەو ڕۆژەدا 9 کەس شەهید بوون.
لە5ی ئادار و پاك کردنەوەی داموودەزگانی حکومەت لەبەعسیەکان ڕانیە، لەسەر زمانی خەڵکی کوردستان نازناوی (دەروازەی ڕاپەڕین)ی پێ بەخشرا و لە 7ی ئاداریش سلێمانی لەبەعسیەکان پاك کرایەوە و 9ی ئازار گەرمیانی گرتەوە و دواتریش لە 11ی ئاداردا خەڵکی هەولێر راپەڕین. دوا جاریش لە 20ی مانگ لە شاری کەرکوك تەپڵی سەرکەوتن لێ درا و لە ڕۆژی نەورۆزی پیرۆزدا شاری کەرکوك ئازادکرا.

لەگەڵ ڕاپەڕینی جەماوەر لەدژی دەزگاکانی بەعس، هێزی پێشمەرگەی کوردستان، سەرکەوتنەکەی چەسپاند و بەرزەفتی بارودۆخی ڕاپەڕینی کرد، بێگومان بۆ سەرخستنی ڕاپەڕین جەماوەر و پێشمەرگە تەواوکەری یەکتر بوون.
خۆشبەختانە ئامانجی ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان دژی زوڵم و ستەم و سەرکوتکاری دوژمنان، ئەو دەستکەوتانەی کورد بەدەستی هێناون لە حکومەت و پەرلەمان، خەونی لەمێژینەی نەتەوەکەمان بوو، خەڵکی کوردستان مافی خۆیانە شانازی بە ڕاپەڕینی گەلەمانەوە بکەن، ئێستا

پاش چەندین ساڵ دوای ڕاپەڕین خەڵکی کوردستان داوا دەکات یادی ڕاپەڕین بکرێتە ڕۆژی پەیمان نوێکردەوە بۆ نوێکردنەوەی یەکێتی و چارەسەرکردنی کێشەکان. ئێستا خەڵکی کوردستان داوای بەدیهێنانی زیاتری مافەکانی خۆی دەکات لەژێر ئاڵای پەرلەمان و حکومەتی هەرێمی کوردستاندا.

وێنەکەی سەرەوە وێنەی (شەهید گوڵەباخ)ە

ئەدەب خۆی جوانییە.. بەختیار محەمەد

گرنگ نییە چەند کتێبت هەیە، گرنگ ئەوەیە چ دەنووسی و چۆن دەنووسی (لە ڕاستیدا لە دنیای نووسینیشدا وەك زۆر شتی دیکە، چەندایەتی و چۆنایەتی بەیەکەوە گرنگن). نووسین هزرە و شێوازە (شێوازی دەربڕین و گوتن). نووسین واتایە بە زمانێکی کاریگەری ڕاست و دروست (ڕاست و دروست لە ڕووی بنەمای ڕێزمانەوە). ئیستاتیکای نووسین (ئەدەب و شیعر) لە شێوازی دەربڕین و گێڕانەوە (گوتن) دایە؛ بەڵام لە پشت ئیستاتیکادا هەمیشە ئەوە واتایە، کە قسە دەکا. واتا زمانی هەیە: زمانی گوتن و زمانی نووسین. ڕاستییەکەی هەم واتا دەتوانێ زمان جوان بکا، هەم زمانیش (شێوازیش) دەتوانێ واتا کاریگەر بکا. ئێمە ناتوانین واتا ببینین، ئەگەر زمان نەبینین (واتە زمان نەخوێنینەوە). وەزیفەی زمان هەم گەیاندنە (گەیاندنی دەلالەت و واتا)، هەم ئیستاتیکایە (بەخشینی چێژی جوانی وشە و دەربڕین). ئەم حاڵەتانە وەزیفەی هەموو جۆرە نووسینێکە و لە هەموو جۆرە نووسینێکدا بەرجەستە دەبن؛ بە تایبەتی لە ئەدەب و شیعردا. هیچ ئەدەبێك نییە لە دەرەوەی ئیستاتیکادا؛ ئەگەر ئیستاتیکا لە ئەدەب دابماڵی، ئەوا ئەدەبیش لە ئەدەب دەکەوێ.

ئێمە هیچ ئەدەب و هیچ نووسینێك ناخوێنینەوە، ئەگەر چێژمان پێ نەبەخشێ (پاشانیش کەڵك و سوودی مەعریفی). هەندێك جار ئیستاتیکا (چێژی ئیستاتیکی) لە ئەدەبدا بە پێش زەرورەتی سوود و کەڵك دەکەوێ

و ئێمە تەنها بۆ چێژ و بە پاڵنەری چێژ دەقێکی ئەدەبی دەخوێنینەوە. لێرەوە هەندێك جار ڕەگەزی ئیستاتیکا لە ئەدەبدا وەپێش ڕەگەزی واتای مەعریفی دەکەوێ؛ یان با بڵێین ئەم ڕەگەزە لە ناو چێژی ڕەگەزی ئیستاتیکادا خۆی دەشارێتەوە و خوێنەر بە ڕوونی نایبینێ و زۆر بایەخی پێ نادا. ڕاستییەکەی لە پشت هەموو وشەیەکی جواندا، خەیاڵ و فیکرێکی جوانیش هەیە. لێرەوە واتای جوان، ڕۆحی هەموو دەقیکی جوانە.

بەختیار محەمەد

باڵندەی کۆچەری.. شیعر: ایرج جنتی عطایی.. وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

" پرندە مهاجر "

ئەی باڵندەی کۆچەری
ئەی عاشقی ڕۆشتن
یەک دونیایە
نێوانی دونیای تۆ و من

تۆ هاوڕێی شەوانە پڕپولەیت (1)
من لە بیری گوڵەکانم
تۆ عەوداڵی گوڵاوی گوڵی سوور
من پەرۆشی بۆنی " نان"م
دونیای تۆ بێ کۆتاییە
لەهەر شوێنێک تۆ میوانی " نور"
دونیای من یەک لەپی دەست
لە بنمیچی گ[illegible]کی سارد

من لە داخی بووکە شووشەکانم ئەمرم
" کەسە بچووکە بێ هەستەکان "

تۆ چیرۆکی پەرییەکانم بۆ ئەڵێی
من لە حیلەی ترس هەڵئەلەرزم
تۆش چیرۆکی نیگای " چرا" م بۆ ئەڵێیی

کۆڵان دوای کۆڵانی خاکی
دەر و دیوار تێک ڕووخاوە
دە نشین، بە پێی پیناوی
بۆتە وێنەیەکی تازە
بۆ ئەلبومێکی کۆن
یان بیستنی چیرۆکەکە
لە عاشقێکی دێرین
بۆ من ژیان وایە
پڕ لە دوو دڵی و غەم
یان وەک هەناسەیان
پڕە لە چێژ..هەردەم

ئەی باڵندەی کۆچەریە
ئەی عاشقی دوور کەوتنەوە
شەکەتی کۆڵە بارم
لەبەردەم سیمای بتی جەستەم
وەک پڵنگێکی زامدار
پڕ لە ترس سەیر کردنەکانم
ئەمرم ، بەڵام ئێستاش
هەر عەوداڵی جۆرێک پەنام

نابێ وەک سێبەرێک
لە ژێر " پێ"یەکانا زیندوو بین
وەک چەتری خێر ئەبێ
لەبەردەم قەڵای دونیا بین

تۆ هاوەڵی شەوانە پڕپولەیت
من لە بیری گوڵەکانم
تۆ عەوداڵی گوڵاوی گوڵی سوور
من پەرۆشی بۆنی " نان"م
دونیای تۆ بێ کۆتاییە
لەهەر شوێنێک تۆ میوانی " نور"
دونیای من یەک لەپی دەست
لە بنمیچی گۆڕێکی سارد.

شیعر: ایرج جنتی عطایی
ئاواز: صابر راستین
وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام
گۆرانی: داریوش اقبالی
„„„„„„„„„„“

شاپرک
(1)= بە فارسی بە جۆرە پەپولەیەک کە بەشەو ئەفڕێ ئەووترێت :

ئـــازادی دەربرینـــی بیـــروڕا لەکوردســـــتان و کەیســـــی دەستگیرکراوانی بادینان.. هیوا ئەحمەد

سەرەتا بۆ تێگەیشتن لەم پرسە دەبێت پێناسەیەکی کورتی ئازادی دەربڕینی بیروڕا بکەین بەگشتی تا بزانین لەکوردستاندا چەندێک ئەم مافە بونی هەیە و لایەنەکانی چۆنە.
ئازادی دەربڕینی بیروڕا بە گشتی واتە: دەەربڕین و خۆنیشاندانی بێمەرجی مر□ق ل□هەموو ڕویەکەوە، ئازادی تەواوی هەڵسوڕانی سیاسی، دروستکردنی حیزب و ڕێکخرای سیاسی وجەماوەری ومەدەنی، ئازادی خۆپیشاندان وگردبونەوە وناڕەزایەتی دەربڕین، ئازادی دەربڕین و ڕەخنەگرتن لە هەر بیروباوەڕێکی جیاواز، ئازادی ڕۆژنامەگەری، ئازادی هەجوکردن، ئازادی دەەربڕین و خۆنیشاندان لە ڕویی هونەری و ئەدەبی وشیعرەوە.
لە هەرێمی کوردستاندا تا ئێستا دەستورێک نییە کە مافی ئازادی دەربرینی بیروڕا و ئەم مافە سەرەتایانەی خەڵکی تێدا جێگیرکرابێت و بەفەرمی ناسێنرابێت لەلایەن دەسەڵاتی□و□، ئەوەی تا ئێستا هەیە و دادگاکانی کوردستان کاریپێدەکەن یاسای سزادانی ڕژێمی دیکتاتۆری بەعس و ئەو یاسایانەن کە هەموارکراونتەوە کە یاساگەلێکی تەواو دژە ئازادی و سەرکوتگەرانەیە و دژی سەرەتاییترین مافی مرۆڤە،

بەمپێیە یاسایەکی دانپیانراو و فەرمی سەبارەت بە ئازادی دەربڕینی بیروڕا لە کوردستان بونی نییە.
لە لایەکی ترەوە یاسای ئازادی ڕۆژنامەگەری هەیە کە لە لایەن پەرلەمانی کوردستانەوە دەرچوێنراوە، کە ئەویش دەیان مەرج وڕێگری بەدانراوە وەک: ئاسایشی نەتەوەیی ونیشتیمانی نەخاتە مەترسییەوە، دژ بە ئاداب و ڕەوشتی گشتی نەبێت، دژ بە بنەماکانی شەرع و دین نەبێت… وەختێک ئەم هەموو مەرجە دادەنرێت ئیتر بەهیچ شوەیەک ناتوانرێت لە خانەی ئازادی بەمەرجی بیروڕادا دابنرێت. چونکە هەر ئەو بیانوو و تەمەتەی کە ئەمەرە شێروان ڕۆژنامەنووس و هاوڕێکانی پێدادگایکراوە ئەوەیە کە دەڵێت ئاسایشی نیشتیمانیان خستۆتە مەترسییەوە!
ئەو کەمە ئازادیەی کە ئێسا لە کوردستان هەیە خێر و سەدەقەی دەسەڵاتی حیزبەکانی کوردایەتی نییە هەروەک هەمیشە ڕیاکارانە بەچەواشەکردنی خەڵک بانگەشەی بۆدەکەن، بەڵکو ئاکام و درێژکراوەی ئەو کەشە نیمچە ئاواڵە سیاسییە کە بەهۆیی ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان لە بەهاری ١٩٩١دا دژ بە رژێمی بەعس ئەنجامیاندا هاتەئاراوە. بەوەدەرنانی رژێمی بەعس و لاوازبون و هەڵوەشانی پایەکانی دیکتاتۆریەت و سەرکوت، خەڵک توانی تا ئاستێک سود لەو کەشە ببینێت و پیادەی هەندێک لە ئازادییەکانی خۆی بکات.

بەدەسەڵاتگەیشتنی ناسیونالیزمی کورد وحیزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی بەپشتیوانی ئەمریکاو وڵاتانی ڕۆژئاوا هەر لەسەردەمی بەرەی کوردستانییەوە تا ئەمڕۆ ئەم دەسەڵاتە لەهەوڵی بەرتەسکردنەوە و نەهێشتنی ئەم کەمە ئازادیەدا بوە، خودی دادگایکردن و سزادانی دەستگیرکراوانی سیاسی و ڕۆژنامەنوسی بادینان لەڕاستای ئەم پرسەی بەرتەسکردنەوە ونەهێشتنی تەواوەتی ئەم کەشە نیمچە ئاواڵە سیاسیەدایە کە جەماوەری ئازادیخوازی کوردستان لە خەباتدان بە هێشتنەوەیی وپاراستنی.
حیزبەکانی دەسەڵاتی ناسیونالیزمی کورد کە خۆی لە یەکێتی و پارتی و حیزبەکانی بەشدار لە حکومەتدا دەبینێتەوە بەهۆی ناڕازایەتی قوڵی جەماوەری کوردستان دژ بە پێشێلکردنی ئازادیەکان و سەرکوت و دزی وگەندەڵی دەسەڵاتی ئەم دوو حیزبە و هەروەها بەهۆی یەکلانەبونەوە و نادیاربونی ئاسۆ و داهاتوی دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستان، دوچاربونیان بە قەیرانێکی قوڵی حوکمڕانی و سیاسی و ئابوری وکۆمەڵایەتی، قوڵبونەوەی جیاوازی وململانێی سیاسی و حوکمڕانی و حیزبی وبنەماڵەیی و دابەشبونیان بەسەر دوو قەڵەمڕەوی دەسەڵات و دوو جەمسەری سیاسی ناوچەیی دژ بەیەک کە بەرەی ئێران و

تورکیان، تا ئێستا نەیانتوانیوە دەسەڵاتێکی یەکدەست و یەک ناوەند و تەواو دیکتاتۆریانە دروستبکەن کە بتوانن بەزەبری هێزی سەرکوت تەواوی ئەو دەستکەوتانە لە خەڵک وەربگرنەوە کە لە ئاکامی ڕاپەڕینی ساڵی ٩١ دا بەدەستهاتن، هەر بۆیە ئەم کێشە سیاسی و ئازادییە نیمچەئاواڵایە بەجۆرێک تا ئێستا بەردەوامی هەیە.
بەڵام ئەم دەسەڵاتەی کوردستان لە لایەکەوە کەوتۆتە بەر ناڕەزایەتیەکی قوڵی خەڵک و داوای ڕوخاندنی دەکرێت، وە لەلایەکی تریشەوە بەجۆرێک توشی قەیرانی سیاسی وحوکمڕانی و ئابوری بوە کە تەنها بە سەپاندنی دیکتاتۆریەت و سەرکوتکردن دەتوانێت درێژە بەدەسەڵاتەکەی بدات هەربۆیە کەیسی دادگایکردنی دەستگیرکراوانی بادینان لەڕاستای توندکردنەوەی ئەم سەرکوت ودیکتاتۆریەتەی ناسیونالیزمی کورد وحیزبەکانیدایە بە بەرگرتن بەڕاپەرینی جەماوەری خەڵکی کوردستان.
هەردوو حیزبی ناسیونالیستی کورد، یەکێتی وپارتی، ئازادی دەربڕینی بیروڕا لە فەرهەنگ و بەرنامەی سیاسی وپراتیکی ئەم دوو حیزبەدا نییە چ ئەوکات کە لە شاخ بون چ ئێستا کە ئەوە سی ساڵە لە دەسەڵاتدان. هەمیشە پێشێلکاری ئەم مافە بون و بەجۆرەها شێوە وبیانوی جۆراوجۆر سەرکوتیانکردوە، تا ئێستا هەزاران نەیاری سیاسی خۆیان زیندانی وئەشکەنجە وتیرۆرکردوە و دەیەها ڕۆژنامەنوس و نوسەر و خەڵکی ئازادیخوازیان تیرۆر کردوە کە نموونەکانی سەردەشت و سۆران و کاوە گەرمیانی و چەندەهای ترە.
لە کەیسی دادگایکردنی دەستگیرکراوانی بادینان و حوکمدانیان بە شەش ساڵ زیندانی، مەبەستی پارتی لەمە ئەوەیە کە ئەو سەرکوتکردنی ئازادی سیاسییەی کە لەماوەی دەسەڵاتداریەتیاندا تا ئێستا پیادەیان کردوە، بەسازدانی سیناریۆیەکی قێزەونی لەمجۆرە بەیاسایی بکەن و شەرعیەتێکی یاسایی پێبدەن و بە یاسا قەدەغەی بکەن. بەم پێیەش کۆمەڵگا و جەماوەری کوردستان و چالاکەوانان و ڕۆژنامەنوسان چاوترسێن بکەن بە جۆرێک کە بیکەنە لەمپەرێکی یاسایی بۆ ئەوەی لە داهاتودا ڕێگە لەهەر جۆرە ناڕەزایەتییەک و ڕەخنەیەک کە لە بەرامبەر دەسەڵاتەکەیاندا دێتەئاراوە بگرن و لەرێشەوە بتوانن درێژە بەدەسەڵاتی سەرکوتگەرانەیان بدەن تا بتوانن کەڵەکەی سەرمایەی زیاتر و درێژە بە گەندەڵی و دیزینی سەروەت وسامانی کوردستان بدەن و خەڵکیش لە برسێتی و نەبوونی و ژیانێکی کولەمەرگیدا بهێڵنەوە.
ئەم سیاسەتەی پارتی ئەگەر بۆیی بچێتەسەر هەنگاوێکی مەترسیدارە بۆ خەڵک وکۆمەڵگا و پێویستە هەموو ئازادیخوازان و خەڵکی کوردستان بەگشتی لە هەوڵی جدیدا بن بۆ بەرگرتن بەم سیاسەتە و

پاشەکشەپێکردنی.

هیوا ئەحمەد

تەکنەلۆژیا و کۆمبوونەوەی کتێب و گۆڤاری منداڵان.. □ □ستەم خامۆش

وەکو هەموومان دەزانین لەم سەردەمەی ئێستای مرۆڤایەتی تێیدا دەژی، دەبینین پێشکەوتن لە گشت بوارەکان هاتووەتە ئاراوە، کە داهێنانی گەورە ئەنجامدراوە و پێشکەوتنی زانست، هەمووانی دڵخۆش کردووە.
نکۆڵی لەوەش ناکرێ کە تەکنەلۆژیا و پێشکەوتنی زانستی سەردەم، لایەنی باشەی بێ ئەژمار زۆرەو سوودێکی گەورەو فراوانی بە مرۆڤایەتی بەخشیوە، لەبەرەدا ئێمە ناتوانین بڵێین نابێ کەس بەکاریان بێنێ، چونکە ئەو پێشکەوتنە بەرهەمی بیرکردنەوەو ژیریی و هەوڵ و تەکۆشانی مرۆڤە و سوودەکەشی بۆ پلەی یەکەم هەر بۆ مرۆڤە، بەڵام ئەوەی من دەمەوێ باسی بکەم و کە لای هەمووان گرنگە بیزانین و خەمی بۆ بخۆین، ئەویش داهێنانی ئامێرە زیرەکەکان و بەکارهێنانی تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان لەلایەن هەموو تەمەنە جیاوازەکانەوە، وە توانیویانە چەند ملیار مرۆڤ هۆگری خۆیان بکەن و کاتی بەنرخیان لێبستێنن، وە کاریگەرییەکی زۆریشیان کردووەتە سەر خوێنەران و دۆستانی کتێب، کە ئەوانیشیان بۆ لای خۆیان ڕاکێش کردووە و تا ڕادەیەک لە کتێبی کاغەز دووریان خستوونەتەوە و بەخۆیانیانەوە سەرقاڵ کردوون. بەداخەوە ئەوەی ئەمڕۆ دەیبینین خەڵکانێک زیاد لە پێویست خوویان گرتووە بە بەکارهێنانی ئامێرە زیرەکەکان و تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان، کە ئەوەش بۆ داهاتوویان دەرئەنجامی باشی نابێ.

وەکو گوتمان مادام ئەو پێشکەوتنە بە سوودگەیاند بە مرۆڤ داهێنراوە، کەواتە پێویستیشە مرۆڤ پێی ئاشنا بێ و بۆ کەڵک وەرگرتن بەکاریان بێنێ، بەڵام تا ئەو کاتە بەکاریان بێنێ کە

سوودی لێ وەردەگرێ، نەک زیاد لە پێویست کاتی بۆ تەرخان بکات، کە پاشان چەندین زیانی دەبێ، لەوانە: کاتێکی زۆر لە تەمەن بە فیڕۆ دەڕوات و کە هەرگیز قەرەبوو ناکرێتەوە، بە وتەی شارەزایان: زیانی بۆ تەندروستییش هەیە، کە چاو و مێشک ماندوو دەکەن و نائارامیی دەروونیی و حاڵەتی خەمۆکیش دروست دەبێ.

خاڵی سەرەکی نووسینەکەی ئێمە ئەوەیە، کە زۆربەی منداڵان ئاشنای ئامێرە زیرەکەکان و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانن و لە ئێستادا بە ئاسانی بەکاریان دەهێنن و بە چاودێری دایکان و باوکانیان، یان وەک پێویست ڕێنمایی ناکرێن، کە چۆن بەکاریان بهێنن و تەماشای چی بکەن و چی بخوێننەوە، گەڕان بەدوای بابەتێکی سوودبەخش و پەروەردەیی و فێرکاریی لە نێو تۆڕی فراوانی ئینتەرنێتدا، ڕەنگە بتوانن زۆر بابەتی باش و بە کەڵک بدۆزنەوە، بەڵام لە ئەنجامی گەڕان بە دوای شتێکی بێسوود، چەندین بابەت و وێنە و ڤیدیۆی نەشیاو و خراپ دەکەونە بەر چاوانیان، کە دواجار زیانمەند دەبن لێی، وەک ڕێگەی ڕووناک و ڕاستەقینەیی ژیانیان و ئاکارە بەرز و باشەکانیان لێ ون دەبێ و تووشی سەرگەردانی و بە فیڕۆدانی کات و تەمەنیان دەبن، وە گرنگی خوێندنی قوتابخانەیان لا کەمتر دەبێتەوە و ئاستی زانستییان دادەبەزێ و کەمتر ئومێدی ئایندەیان لەسەر هەڵدەچنرێ و دواتر دەبنە سەر ئێشە بۆ خانەوادە و کۆمەڵگە، وەلێ مەخابن دایکان و باوکانیش بە ڕازی کردنی دڵی منداڵەکانیان ئامێرەکانیان بۆ دەستەبەر کردوون و بە ئاسانی خراونەتە بەردەستیان.

وە گرنگیدان بە کتێب و گۆڤاری تایبەت بە منداڵان، بە شێوەی کاغەز زۆر کەمبۆتەوە، کە ئەوەش جێگەی داخە، چونکە منداڵان بێ بەش دەبن لەو هەموو ژانرە ئەدەبیانەی، وەک: (شیعر و چیرۆک و ئۆپەرێت… هتد). کە خوێندنەوەی ئەو بابەتە ئەدەبیانە زۆر چێژ بەخش و هەم سوود بەخشن بۆ منداڵان، وە حەز و ئارەزووی خوێندنەوەیان زیاد دەکات و کە تەمەنیشیان هەڵکشا، ئەوان هەمیشە دەستی کتێب دەبن و خوێندنەوەی کتێب دەبێتە بەشێک لە ژیانیان، بەڵام لە ئێستادا هەم لایەنی تایبەت بەو بابەتە، وە هەم دایکان و باوکانیش کەم تەرخەمن لە دابین کردنی نامیلکەو گۆڤاری تایبەت بە منداڵان، هەر چەندە بە شێوەی ئەلیکترۆنی، یان لە ڕێی ماڵپەڕەکانەوە زۆر بابەتی سودبەخش دەستدەکەون، بەڵام ناگەنە ئاستی کتێب و گۆڤاری کاغەز، چونکە بە شێوەی کاغەز، زۆر به جوانی بابەتەکانیان بۆ منداڵان داناون، کە لە ڕووی تەندروستیشەوە باشترن.

بۆیە پێویستە دایکان و باوکان، هەوڵبدەن لە ماڵدا کتێبخانەیەک بۆ

خۆیان و منداڵەکانیان دابین بکەن، خۆیان ئەو کتێبانە بخوێننەوە کە ئارەزووی لێدەکەن و چێژی لێ وەردەگرن، بەڵام باشتر وایە ئەو کتێبانە بخوێننەوە کە زیاتر باسی (منداڵناسیی و پەروەردەیی و فێرکاریی و دەروونناسیی و مافی منداڵ) دەکەن.

چونکە لە ئەنجامی خوێندنەوەی ئەو جۆرە کتێبانەدا سوودمەند دەبن و زانیارییان زیاتر دەبێ بۆ ناسینی منداڵەکانیان و شێوازی پەروەردەکردنیان.

بەڵام زۆر بەداخەوە، کە منداڵانیش وەک پێویست کتێب و گ□قاری تایبەت بە خۆیان نەبێ، یان کەم بێ و بە ئاسانی دەستنەکەون، ئەوا منداڵانیش کاتەکانی ژیانیان بە زۆر شتی بێ بایەخ و زیانبەخش و بێسوود پڕ دەکەنەوە، کە لە داهاتوودا زیانەکان زیاتر دەردەکەون.

ڕۆستەم خامۆش – هەولێر

دەستکێش. پشکۆ ناکام

وتیان حەبلی زەبر و زەنگ لە نیوەیا ئەپچڕێ ، ئێمە هەمووومان پچڕاوین و حەبلەکەش تا بێ درێژ تر ئەبێ.. وتیان خوا لە سوڵتان محمود گەورەترە ، بۆ ئێمە لە هیچ خولە ناوێک گەورە تر نەبوو، ووتیان زاڵم زەواڵی بۆ پەیا ئەبێ ، لای ئێمە زاڵم مێش میوانی نیە وزەواڵەکەش تا ئێستا" ڤیزا"ی هەولێری وەرنەگرتوە ،،سی ساڵە ئەووترێت ئاشی نەزان خوا ئەیگێڕێ ، کەچی ئاشی خوای هەرێم بە پێچەوانەوە نەزان ئەیگڕێ !! هەر ئەڵێن سەبر گرن، شەیتان پەلەی کرد چاوێکی خۆی کوێر کرد،ئێمە سی ساڵە پەلەمان نەکردوە کەچی هەموو خێل و چاوزەق و دووربینیمان گەر کز نەبێ هەر نیمانە ، پێمان ئەڵێن"سەددام" بۆ کوێ ی برد ؟ با. لە بیرمان نەچێ گەر ئەو ئەحمەق نەبوایە و"کوەیت"ی داگیر نەکردایە وا زوو لەناو نەئەچوو و هەر کاکە ئەمریکا خۆی پارێزگاری لێ ئەکرد، خۆ هەرێم" کوەیت"ێکیش درواسێی نیە عەنتەرەکانی هەرێم بیگرن و بشبێتە ما□□ی تیاچوونی خۆیان..هەر کە بۆڵە بۆڵێک بکەین پێمان ئەڵێن "ڕەشبین" مەبن ، ئاخر کە هەموو چواردەورمان تاریکە ناکرێ بە درۆ و بە زۆر " عەینەکی شەمسی" لە چاو کەین..هەردەم بکەیتەوە ئەڵێن قەوارەی!! هەرێم دەستکەوتی خوێنی شەهیدانە، بەڵام پێمان ناڵێن

ئەو هەموو جاش موستەشار و ئەنفالچییانە چۆن هەموو موعەزەز موکەڕەم ئەژین، دیارە قەوارەی هەرێم ئارەقی ناوچەوانی ئەوانیشی تیایە، ،ئاخر کێ خۆی کردوە بە ساحێبی ڕاپەڕین لە کاتێکا سەرۆکی حیزبی وا هەیە دوو هەفتەش دوای ڕاپەڕین هەر لە قەڵادزە خۆی شاربۆوە کەچی ئەڵێ: ڕاپەڕین درێژە پێیانی خەبات و شۆڕشی!! حیزبەکەی ئەو بوە، ،!! لەسەر ئەم کەونە دەسەڵاتی دەبڵ موراڵی وەک ئەوەی هەرێم نابینرێ،دەسەڵاتی هەرێم پشتوانی لە خۆپیشانەکانی خواروی عێڕاق ئەکرد، بەڵام لای خۆمان لەسەر"مەسیج" ێک بە شەش ساڵ مەحکوم ئەکرێیت. ، بە بەغا ئەڵێن: ش□ق□نی، مەزهەبی، رەگەزپەرست،دژە کورد و کوردستان..نا دادپەروەر! کەچی هەفتەی سێ چواجار"شاندی سواڵ کردن" وان لە بەغا و خەریکی دەست پان کردنەوەن و سوێند و تەڵاق ئەخۆن کە بەشێکن لە عێڕاق! ئەیانەوێ بەغا وەک"سۆسیال"ەکەی ئەوروپا بەخێویان بکا، ،خۆشیان ئامادە نەبن تەنانەت مووچەکە وەک خۆی دا بەش بکەن...خەریکە مەقایس و موستەڵەحەکان لە هەرێم هیچ مانایەکی خۆی بمێنێ، بۆ نمونە بە "بازرگانێکی نەوت" ئەووترێت پێشمەرگەی دێرین..!!بە هەردوو مەجلیسەکەی هەولێری زەمانی بەعس ئەەووترا کارتۆنی چونکە حیزبی بوو، ئەی خێرە پارلەمانه سوقەتە کارتۆنییەکەی هەولێر بە دەزگایەکی نیشتمانی ناو ببرێت ؟خۆ مەگەر ئەویش نەک هەر حیزب ، بەڵکو بنەماڵە ئەیبا بەڕێوە، ، ، ، ، ، ، ، ، ، ، ، ،باشترین نەسیحەتی دەسەڵات ئەوەیە کە دەست بەکڵاوەکەتەوە بگرە با نەیبا،بۆ ئەوەی کەدەستت لەسەر گیرفانت نەبێ ئەو بەئاسانی بتوانێ بەتاڵی بکاتەوە ، گەر قسەشت کرد مسۆگەر دەستێکت لە پشتەوەیە ، لەبەر کورونا بە دەستکێشەوە......، ،

لێکۆڵینەوەیەک لەسەر داستانی (مەم و زین)ی ئەحمەدی خانی، چاپ و ب□□او دەبێتەوە

(گێڕانەوە لە داستان و شانۆدا، مەم و زین بە نموونە) لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبییە لەسەر میتۆدی شیکاری، پراکتیکی،

بەراوردکاری ئەنجامدراوە، کە باسی هەر بەشێک دەکرێت لەڕووی تیۆری بەهەمان شێوەش لەڕووی پراکتیکیش شرۆڤە و شیکار دەکرێت.
ئەمە بە لێکدانەوەی بەرهەمی شیعری داستانی و شیعری شانۆیش بە هەمان میتۆد دەخرێتە بەر نووکی قەڵەم و خاڵە هاوبەش و جیاوازییەکانیان دەستنیشان دەکرێت.
گرنگی هەڵبژاردنی ئەم ناونیشانە (گێڕانەوە لە داستان و شانۆدا، مەم و زین بە نموونە) دەگەڕێتەوە بۆ دوو هۆکاری سەرەکی، کە ئەمانیش بریتین لە:
یەکەم/ گرنگی گێڕانەوە، کە هەمیشە خۆی دەخزێنێتە ناو زۆربەی بەرهەمە ئەدەبییەکان.
دووەم/ بەراوردی دوو جۆر ڕەگەزی ئەدەبیی دەکات کە یەکێکیان داستانە و بۆ سەردەمی کۆن دەگەڕێتەوە، ئەویتریشیان بۆ سەردەمی نوێ دەگەڕێتەوە کە شانۆیە و بەراوردکردنیان ئەرکێکی ئەدەبییە بۆ ناسینەوەی دەقەکانیان.
ئەم لێکۆڵینەوەیە لە سێ بەشی سەرەکی پێکدێت: (بنیادی گێڕانەوە لە داستان و شانۆدا، توخمەکانی گێڕانەوە لە داستان و شانۆدا، هونەرەکانی گێڕانەوە لە داستان و شانۆدا) وە هەربەشێک چەند تەوەرێک لەخۆ دەگرێت، کە لایەنی تیۆری و پراکتیکی ڕەگەزەکان دەکرێت و بەراورد دەکرێن. نووسەر لەم لێکۆڵینەوەیەدا لە کۆتایی کتێبەکە دەمانگەیەنێتە ئەنجامێک و بە لێکۆڵینەوەکە سوود لە چەندین سەرچاوەی کوردی و عەرەبی و فارسی وەرگیراوە بۆ سەلماندن و شیکردنەوەی بابەتەکان.
باسکردن و لێکۆڵینەوە لە بەرهەمە فۆلکلۆرییە کوردییەکانی وەک داستانی (مەمی ئالان)، لە زمانی ڕۆژهەڵاتناسێکی وەک (ئۆسکارمان) بۆمان کۆکراوەتەوە، کە سامانێکی نەتەوەیی گەورەیە. ئاشکرایە هەموو گەل و نەتەوەیەک شانازی بە داستانە فۆلکلۆرییەکانی خۆیانەوە دەکەن، بەمەبەستی ئاراستنی دابونەریت و سامانیی ئەدەبیی نەتەوەیی بۆ نەوەکانی داهاتوو، تا بە چاوی ڕێز و شکۆوە بڕوانە داستان و شانۆ فۆلکلۆرییەکانیان.
کتێبی (گێڕانەوە لە داستان و شانۆدا، مەم و زین بە نموونە) لە نووسینی (هاوکار جەمیل)ە و (ئیحسان محەمەد) پێداچوونەوەی زمانەوانی و خاڵبەندی بۆکردووە و (سیروان مەحموود) دیزاینی ناوەوە و (زاگرۆس ڕۆژهەڵاتی) دیزاینی بەرگی بۆ کردووە. ناوەندی ڕۆشنبیری مەم و زین بە تیراژی (٥٠٠) دانە چاپ و بڵاوی کردووەتەوە.

چەمکی ئاکار لەنێوان ئەقڵ و ئایندا.. نووسینی: ئاراس سەعید

ئەوانەیی دەڵێن: (مۆڕاڵ)ی تاک لەنێو ئایینەکاندا تووشی لەرزۆک بوون دەبێت هیچکات لە مۆڕاڵ تێنەگەشتوون، بەڵکو ئایین بابەتێکی کۆمەڵای □ت□ییە لەدەروونی مرۆڤدا مۆڕاڵ دەستەبەردەکات.

چەمکی مۆڕاڵ چەمکێکی زانستیەو، لەدونیایی فیکردا پانتاییەکی فراوانی داگیرکردووە. یەکەمین فەیلەسوفیش لەمێژووی هزری مرۆڤایەتیدا، چەمکی مۆڕاڵ وەکو چەمکێکی زانستی و بابەتێکی ئیپستمۆلۆژیا خستۆتەڕوو (سوکراتە).
لەدیدی سوکراتەوە چەمکی مۆڕاڵ، دەرهاوێشتەیی ئەقڵەو، پەیوەندی بەئاستی زانینی مرۆڤەکانەوە هەیە.
تێڕوانینی سوقرات دەرباری لۆگۆس، واتا دۆزینەوەی ڕاستی و چاکە.
ئەم جۆرە تێڕوانینە ب□ م□□ا□ی ڕاشیونالیست، یان ئەقڵگەرایی ناسراوە، لەدیدی سوقراتەوە تاکە مۆتیقی کردە ئاکارییەکان ئەقڵە، چونکە لەدیدی سوقراتەوە، چاکە (زانینیە).
لەمێژووی فەلسەفەدا، دوو شێو□ ت□□وانین بەرامبەر عەقڵانییەت هەبووە، ئەویش (میتۆدی دانپێنان و میتۆدی ڕەخنەگرانە).
لە وتە بەناو بانگەکەی سوقرات، دەبینین کە شوێنکەوتەی میتۆدی ڕەخنەگرانە بووە، کە دەڵێت؛" ژیانێک تاقی نەکرابێتەوە مانای ژیان نییە".
تاقیکردنەوە، واتا ڕەخنەکردن و تاقیکردنەوەی هەموو ئەو شتانەی زانینێکی ساختەمان لەبارەوە هەیە.
لەزاری ئەفڵاتوونەوە وتەیەکی بەناو بانگی سوقرات دەخوێنینەوە؛
١"من دەزانم، کەنازانم، ئەوان نازانن، کەنازانن، وا دەزانن دەیزانن".
سوقرات یەکەمین فەیلەسووفە، کە بەدوایی شەنوکەو کردنی پرسە چەق بەستوو و ئارێشەکاندا دەگەڕێت بۆ دۆزینەوەی کەموو کورتی و هەنگاونان بە گەشەی مەعریفی. کاڕڵ پۆپەر دوای دووهەزار و چوارسەدساڵ سەدساڵ دواتر ئەو وتەیەی دوبارەکردەوە. پۆپەر دەڵیت؛ ئێمە کاتێک دەزانین هەڵە و کەموو کورتی تیۆرەکەمان لەکوێدا، هەنگاوێک لە زانین نزیک دەبێنەوە. گەشەی مەعریفی واتا، دۆزینەوەی

یەکێک لەکەموکورتییەکانی بۆچوونەکانمان، نزیکبوونەوەیە لە زانین".

پەیوەندی نێوان مۆڕاڵ و مەعریفە، لەدیدی سوقراتەوە: سوقرات یەکەمین کەس بوو چەمکی مۆڕاڵ ئاوێتەی ئیپستمۆلۆجیا دەکات. ت ز لاڤین دەربارەی مۆڕاڵی سوقرات دەڵێت؛" مۆڕاڵی سوقراتی واتا دۆزینەوەی ئەوەی ڕاست و چاکەیە لەڕێگەی ئەقڵەوە".

لەدیدی ئەگەر بمانەوێ گرفتە ئاکارییەکانمان چارەسەر بکەین پێویستە سەرچاوەکانی زانینمان زیاد بکەین.

مەبەستی سوقرات لەم وتەیە؛ "کەس تووشی هەڵەی ئاکاری نابێت، مەگەر زانیاری لەبارەوە نەبێ". چونکە لە تێڕوانینی سوقراتەوە، چاکە زانینە.

هەرکەس زانیاری دەربارەی خراپەی گرفتە ئاکارییەکان هەبێت هەڵەناکات. ئەمە زۆر جار وتەی بریا باشترم بکردایە، بەکار دەهێنین. بەجۆرێکی تر لەدیدی سوقراتەوە هەر کەسێک تووشی هەڵەیەکی ئاکاری بێت ئەوکەسە، بێ ئەخلاق نییە، بەڵکو زانیاری تەواوی لەبارەی باشەوە نییە.

هەرچەندە مۆڕاڵ بابەتێکی مەعریفییە، بەڵام بەپێ ترادسیۆن و ژینگە و کۆمەڵگا جۆربەجۆرەکان جیاوازن. سۆفستاییەکانی یۆنان، زۆر زیتەڵانە لەم بابەتەدا ڕۆچووبوون، ئەویش بەهۆی گەشت و گەڕانەکانیان، کە شار و دەوڵەتەکانیان دەبڕی بۆ فێرکردنی زانیاری بەمرۆڤەکان. لەدیدی سۆفستایەکانەوە مۆڕاڵ بابەتێکی ڕەها و گشتگیر نیە، بەڵکو لە ژینگە و کۆمەڵگا و کلتورەجیاوازەکاندا گۆڕانی بەسەردا دێت. ئەم تێڕوانینەش لەگەڵ زانستەمرۆییەکان و سۆسۆلۆژیایی مۆدێرندا گونجاوە.

بەڵام بەهۆی گونجاندن و کارلێکی شارستانیەتەکاندا، پێویستە، مرۆڤایەتی پابەندی جۆرێکی گشتگیر لە بنەما ئاکارییەکان بن، کە لەگەڵ مرۆڤایەتیدا بگونجێ. بۆیە ئاکار وەکو زانستێکی تایبەت خۆی لەفەلسەفە جیادەکاتەوە و بنەماکانی ئاکار زۆرن لێرەدا باسی چەند دانەیەکیان دەکەین وەکو: (باشە، خراپە، دروست، نادروست، ئەبێ، نابێ). فەلسەفە بەتیۆرەکانی خۆی لەکۆڵینەوە لەچەمکەکانی ئاکار دەکات. یان لەوە دەکۆڵێتەوە کام جۆر لەڕەفتار باشە، یان بۆچی پێویسە کاری باشە بکەم.

چەند تێڕوانینێکی فەلسەفیمان هەیە کە هەوڵیان داوە بنێ ئەلتنەرتایڤێک بۆ ئیتیکی دەستەجەمعی کۆمەڵگا یەک تا بنێ چەن تیۆرێکی یۆنیڤیرسال و مرۆڤ پەیڕەوی بکەن، بەپێ لەکۆڵینەوە

فەلسەفیەکانیش هەموو کردەکانی مرۆڤ سەر بەیەکێک لەم قوتابخانانەن.

یەکەم: پراگماتیزمی ئەرکگەرایی
ئیمانییەکەی کانت بەدامەزرێنەری ئەم تیڕوانینە دادەنرێت.

چەمکی مۆڕاڵ، لەڕوانگەی فەلسەفەی (کانت)ەوە، مەرجی پێشینی هەیە. کانت گەورەترین فەیلەسوفە لە مێژووی فەلسەفەدا، کە ئاڵوگۆڕی بەشوێنی (شەبژە و ئەبژەکرد). زەین و عەین کرد. کە وەرچەخانی کۆپەرنیکسانەی لە فەلسەفەدا کرد. لەڕوانگەی کانتەوە. زەینی مرۆڤ، کەمەڵێک یاسای و قاڵبی هەیە، کە پێشینین. مرۆڤ کاتێک لە ڕێگەی هەستەکانەوە لە سروشت و جیهان دەکۆڵێتەوە، هەوڵی دۆزینەوەی نیهێنیەکانی سروشت دەدات. کاتێک لەڕێگەی لۆگۆسەوە، سەرقاڵی ڕامان و تێفکرینە، هەوڵی ئەوە دەدات نەزم و یاساکانی زەین بەسەر سروشتدا بسەپێنی. لە پێشووتردا. دەیان گوت: زەین ئاوێنەی عەینە. کە بەپێی توانایی تێگەیشتنی خۆی زانیاری دەبارەی شتەکان وەردەگرێت. بەڵام لەڕوانگەی کانتەوە زەین چاولیکەیەکە، بەشێوەی عەدەسەکەی جیهان دەبینین. بەشێوازێکی تر، لەڕوانگەی کانتەوە مرۆڤ بەر لەوەی لەشتێک بکۆڵێتەوە، دەبێ زانیاری دەربارەی ئەو ئامرازانە هەبێ کە بەهۆیەوە، بەحس دەکات. مرۆڤ کاتێک گوزارەیەکی ئەرێ دەر دەبڕێ، هەمیشە زانیاری دەربارەی دژەکەی هەیە. بۆیە لەڕوانگەی کانتەوە ئەخلاق مەرجی پێشینی هەیە. مرۆڤ کاتێک دەربارەی چەمکی باش بوون زانیاری هەیە، لەکەوتەکانی خراپ بوونیش دەزانی. واتا، ئەمە کاتێک دەزانین، دەرئەنجامی درۆکردن خراپە، ئەوکات، نەفی دەکەینەوە. بۆئەوەی بابەتەکە ڕوونبێتەوە دەچینە ناوەڕۆکی بابەتەکەوە:

★ئەخلاق لەڕوانگەی کانتەوە، مەرجێکی هەیە، ئەویش سەربەست بوونە. ئەمە تا سەربەست،یان ئازاد نەبین ناتوانین خاوەندارێتی لەکردەکانی خۆمان بکەین.
[] کانت میتۆدێکی ڕەهای گشتی پێشکەش دەکات، تا بزانین کامە چەمکی ئەخلاقی دروستە، یان نادروستە.
کانت وتەیەکی بەناوبانگی هەیە، کە دەڵێت: "ئاسمانی پڕ ئەستێرەو یاساکانی سروشت لەسەر سەرمەو، یاساکانی ئاکاریش لەناوەومدایە".
کانت لەفەلسەفەکەیدا زۆر گرنگی بە نەزم و ڕێکی و پێکی داوە. بۆیە لە بەشی دووەمی فەلسەفەکەشی ★ڕەخنە لە ئاوەزی کردەکی★ یاسا و نەزم وەکو مەرجێکی ئاکار دەسەپێنە.
کانت دەڵێت: "هەرگیز ناتوانی مامەڵەیەک، وەکو مامەڵەیەکی دروستی ئاکاری بناسێنی تا نەتوانی مامەڵەکە بکەیتە یاسایەکی جیهانی".

واتا: کاتێک مامەڵەیەکی ئاکاری تەندروستە، کە بتوانی مامەڵەکەت بکەیتە، مامەڵەیەکی جیهانی.
بۆنمونە: کاتێک مرۆڤێکی قەرزار ئامەنەتێکی کەسێکی لایە، ئەگەر بیەوێت قەرزەکە نەگەڕێنێتەوە بۆ خاوەنی.

مامەڵەیەکی دروستە یان نادروست

لەڕوانگەی کانتەوە، ئەگەر توانیت نەگەڕانەوەی قەرز بکەیتە یاسایەکی جیهانی ئەوا دروستە. ئەگەر تۆ پێتخۆش بێ کەسێک قەرزاری تۆیە و قەرزەکەت بۆ نەگەڕێنێتەوە، پێت خۆش بێ. ئەوا مامەڵەکەت دروستە. بە پێچەوانەوە نەخێر.
★ فەلسەفەی ئەخلاقی کانت، پراگماتیزمی ئەرکگەراییە: ئەرکگەرایی: قوتابخانەیەکی ئاکارییە، کە ئیمانوێل کانت بەدامەزرێنەری دادەنرێت. ئەم ڕوانینە فەلسەفیە، لە ئامانج و سوودی کارەکە ناکۆڵێتەوە، بەڵکو ئەخلاق ئەرکێکی ڕەهایە.
ئەم ڕوانگەیەوە، چاکە ئامانجی بە ئامانجە. چاکە ئەرکە لەپێناوی چاکەدا. بۆنمونە: باشبوون لەپێناوی دەستکەوتنی ناوبانگ. یان ئەنجامدانی کاری پاش لەپێناوی بەدەستهێنانی بەهەشت، یان ڕازی کردنی خودا لەخۆت، لەڕوانگەی کانتەوە نا دروستە.
ڕەنگە مۆڕاڵی ئایینەکان. جۆرێک بێت لە حوکمێکی تەتالیتاریزم و قەدەغەکردنی ئازادیی مرۆڤ بێت، لە زیادەڕەویی کردنی حەرام و حەڵاڵ و دەستوەردانە نیو هەموو ڕەهەندە تایبەتییەکانی مرۆڤەوە. یان ئەو لێکۆڵینەوانەی کە دەربارەی ئایینەکان کراون کە ئایین بڕوابوون بەخودا وابەستەی بڕوابوون بەخودا دەکات. ئەمە پەیوەندی بەلۆژیک و ئەقڵەوە نییە، چونکە خودا چەمکێکی ئەقڵانی نییە، بەڵکو پەیوەندی بەباوەڕەوە و ڕوحی مرۆڤەوە هەیە. بەڵام وەکو لە بنەماکانی مۆڕاڵمان کۆڵیەوە، چەمکی باشە و خراپە، دروست و نادروست…هتد یەکێکە لە بنەماکانی مۆراڵ و فەلسەفەی ئاکاریش لەکۆڵینەوەی لەسەر دەکات. هەریەک لە بنەما ئاکارییەکان لەئایینەئاسمانییەکاندا بوونی هەیە. وەکو تابۆکانی ئایینەکە و باشەکردن و دوورکردنەوە لەخراپە، کە مرۆڤ لەپێناوی دەستکەوتنی بەهەشت و پاداشتدا ئەنجامی دەدات. ئەمەش تێڕوانینێکی ئامانج گەراییە. بوونی خودا وەکو هێزێکی تۆقێنەر و ڕەهایی ئایینەکان فاکتەر و کردە باشەکانی مرۆڤە، چونکە خودا وەکو هێزێکی سزادەر و پاداشتدەر لەدەروونی ئایندارەکاندا تۆوی ترس و دودڵی و قەلەقی لەڕوحیان چاندووە.
بابەتەکە لە سۆنگەیەکی ئایینییەوە ناخەینە ژێر پرسیارەوە، بەڵکو خودی خودا، وەکو باڵاترین هێز لەسەروی ئەقڵ و سروشتی کەسی ئایینیەوە. کاتێک کۆمەڵێک وابەستەیی مۆڕاڵێکی دەستەجەمعی ئایینی

دەبن، بەناچاری ژێردەستەی کۆمەڵێک بکەو مەکەی ئەو یاسایانە دەبن. لەبەرامبەریشدا کەسێکی خاوەن ئیتیک و ئەخلاقی ناوەکی و تاک، وابەستەیی ئەو تیۆرەی خۆیەتی. خودی پرسیارەکە لەڕەوە دەست پێ دەکات ئایا کەسانێک خودان هیچکام لەو ڕێسا و یاسا مۆڕاڵیانە نین، چ شتێک وایان لێ دەکات باشبن ؟

دۆستۆڤیسکی دەڵێت؛ ئەگەر خودا نەدەبوو، هەموو شتێک ڕێگە پێدراو دەبوو.

نەبونی خودایەک وەکو هێزێکی باڵاو، بکەر و سەپێنەری کۆمەڵێک یاسای سەپاوی ڕەها، وەکو چەمکی سزاو پاداشت، چ شتێک وا لەمرۆڤێکی بەڕەبەڵی و ناهۆشیار پابەندنەبووی هیچ چەشنێک لە ئیتێکێک ویاسایەک دەکات کە تاوان نەکات لەکاتێکدا، خودی مۆڕاڵ پڕۆسەیی ئەقڵانیە، یان زانینە، کەسێک نەزان بێت بەرامبەر کۆمەڵێک کردە کە ئەنجامی ئەدات، تووشی زۆرترین نەزانی دەبێت. ئەوە بوونی خودایەکە، وەکو هێزێکی تۆقێنەر و پاداشت دەرەوە، فاکتەری باشبوونی مرۆڤە یەکتاپەرستەکانە. هەرچەندە باشبوون بەرهەمی بیرکردنەوە و ناسینی خودە، باشبوونی کەسێتی ئایینی، جۆرێکە لە بەزۆر باشکراو.
نیچە وتەنی؛ خودا مرد، ئێمە خۆمان کوشتمان. مەبەستی نیچە لەکوشتنی خودایەکی باڵا و کەماڵ نیە. بەڵکو خوێندنەوەیەکی فەلسەفیە بۆ پێشکەوتنەکانی مرۆڤ، کاتێک مرۆڤ لەهەوڵی جوداکردنەوەی بکەرە لە بابەت، واتا دابڕانی مرۆڤ لە سروشت و دەستبەسەراگرتنی سروشت لەڕێگەی زانستی ئەزموونییەوە. شتێک بە ناوی خودا بوونی نامێنێت. نیچە وەکو بیرکەرەوەیەکی زیتەڵە هۆشداری ئەدات لەدوایی مردنی خوداوە، نیلهیزم و پوچیتی دروستدەبێت، بەڵام شێوە پوچیەی ئێستا بەرۆکی مرۆڤایەتی گرتووە.

شەرمەزاری وڵاتەکەمم کە نەمردومە!.. د. فاخر عالی خان

ئاودەلی

لەگەڵ ئەوەی جەنگەکان پڕن لە ڕووداوی وێرانکەر و کارەساتبار، ڕووداوی سەیروسەمەرەشیان تێدایە، ئەم ناونیشانەی سەرەوە یەکێکە لەم ڕووداوە سەیروسەمەرانە، ئەم ڕووداوەش بەسەرهاتی پلەدارێکی سەربازی یابانییە، ئەم سەربازە، ناوی شۆیچی یۆکۆیە، ناوبراو لە ڕۆژی 31 ئاداری 1915 لە دایکبووە و لە 22 ئەیلولی 1997دا مردووە، شۆیچی یۆکی، لە یەکەی 29 بۆشی پیادەی لێ مانچوکۆ لە کار دابووە، ساڵی 1943 بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەمریکییەکان بۆ دوورگێکانی ماریانا گواستراوەتەوە، لە مانگی شوباتی 1943 دا گەیشتۆتە دوورگەی گوام.
دوای ڕووبەڕوو بوونەوە و شەڕێکی یەکلاکەرەوە، هێزەکانی ئەمریکا، دوورگەی گوامیان لە ساڵی 1944 دا بەسەر داگرتووە، یۆکۆ لەگەڵ نۆ سەربازی دیکەی یابانی، خۆیان لە دوورگەکە شاردۆتەوە، لە نێو ئەم نۆ سەربازەشدا تەنها سێ کەسیان لە دوورگەکە دا ماونەتەوە و ئەوانی دیکە ڕزگاریان نەبووە و مردوونە، ئەم سێ سەربازە یابانییە لە دارستانەکانی دورگەی گوام ماونەتەوە، لە پێناو ئاشکرا نەبوونیان شوێنەکانی خۆیان لە یەکتر جیاکردۆتەوە، هەروەها بە مەبەستی ئاگاداری و هەواڵپرسین، ماوە ماوە سەردانی یەکتریان کردووە، ئەم شێوە ژیانەیان هەتا نزیکەی ساڵی 1964 بەردەوام بووە، لە کۆتاییەکانی ساڵی 1963 دا، دوو سەربازی دیکەیان بە هۆی لافاوی دوورگەکە گیانیان لە دەستداوە، ئیتر لەو کاتە بە دواوە یۆکۆ بۆ ماوەی هەشت ساڵی دیکە، بە تاق و تەنهایی ماوەتەوە. ژیانی ڕۆژانەی یۆکۆ لەسەر ڕاوکردن بووە، لە ترسی ئاشکرا بوون، ڕاوکردنەکەی لە شەواندا کردووە، هەروەها ڕووەکی سروشتیشی بۆ هەمە جۆرکردنی خواردن بەکار هێناوە، جلوبەرگەکانیشی لە گەڵای دارەکان دروستکردووە، بە هۆی هەڵکەوتە و کەش و هەوای دورگەکە پێویستی بە جلوبەرگی زۆر نەبووە، جێگەی نووستنەکەشی لە قوڵایەکی ژێر زەویدا بووە کە بۆ خۆی ڕێکیخستبوو، بە وریاییەوە ژیانی ڕۆژانەی بەسەر بردووە و خۆی لە مەترسییەکانی گرتن و کوشتن پاراستووە.

لە ئێوارەی ڕۆژی 24 ی کانوونی دووەمی 1972 دا یۆکۆ، لە لایەن دوو کەس بە ناوەکانی: جیس دویناس و مانوێل دی گراسیا کەدوو پیاوی ڕاوچی دوورگەکە بوونە دۆزراوەتەوە، ئەم دوو ڕاوچییە، بۆ ڕاوکردنی ڕۆبیان چوونەتە ڕووبارێکی ناوچەی تالۆفۆی دوورگەی گوام، لە کاتی گەڕان و ڕاوکردنەکەیان یۆکۆیان بینیوە، لە سەرەتاداوایان زانیوە

کە ی□ک□ خ□□کی تالۆفو بێت، لە بەرامبەریشدا یۆکۆ وا تێگەیشتووە کە دەگیرێت و ژیانی کەوتۆتە مەترسی، لەبەر ئەوە هێرشی کردۆتە سەر ڕاوچییەکان، ئەوە بۆتە هۆی دەستگیرکردنی یۆکۆ، ئەوەبوو دوای گرتن و قۆڵبەستکردنی، یۆکۆ بۆ نووسینگەی کۆمیسەرانی دورگەکە گواستراوەتەوە و خراوەتە ژێر لێپرسینەوە، دوای لێکۆڵینەوە و پشکنینی شوێنی مانەوەی، یۆکۆ دانی بە ناسنامەکەی داناوە، ئەوەی پێڕاگەیاندوون کە یەکێکە لە سەربازە پلەدارەکانی وڵاتی یابان و لە کاتی جەنگی دووەمی جیهانییەوە لە دوورگەکە ماوەتەوە. بەهۆی دابڕان و نەبوونی هیچ هەواڵێك، یۆکۆ لە ساڵی 1952دا زانیبووی کە جەنگی دووەمی جیهانی کۆتایی پێهاتووە. دوای دەستگیرکردنی سۆیچی، پشکنینێکی گشتی تەندروستی بۆ دەکرێت، لەگەڵ ئەوەی جەستەکەی زۆر لاواز ببوو، بەڵام هیچ نەخۆشییەکی نەبووە و تەندروستی باشبووە.

گەڕانەوەی بۆ یابان

یۆکۆ لە کاتی گەڕانەوەیدا، پێشوازییەکی گەرمی لێکراوە، لەگەڵ ئەم پێشوازییە گەرمەشدا هەستی بە شەرمەزاری کردووە، بە کەناڵەکانی ڕاگەیاندنی گوتوە: شەرمەزارییەکی گەورەیە بۆ من، هاوڕێکانم مردن و منیش بە زیندوویی گەڕاومەتەوە”، ئەم قسەیەی یۆکۆ دەنگدانەوەیەکی زۆری لە ناو یابانییەکان دروستکردووە، کاریگەریەکی زۆر لەسەر خەڵك دروستکردووە، بووە بە وتەیەکی بەناوبانگ و سەرزاری یابانییەکان. ئەم وتەیەی سۆیچی بۆ وتەی فەرماندەکانی جەنگی دووەمی جیهانی دەگەڕێتەوە، دەڵێت: لە کاتی چوونمان بۆ بەرەکانی شەڕ، فەرماندەکانی ئێمە پێیان دەگوتین:ئێمەی یابانی، مردنمان پێ باشترە لە هەڵاتن و بە دیل گیران و کەوتنە دەستی دوژمن.

یۆکۆ، دوای گەشتێکی فراوانی چاوپێکەوتنی میدیایی لە شارو شارۆچکەکانی یابان، لە تەمەنێکی نزیك شەست ساڵی، ژیانی هاوسەرگیری پێکهێناوە،لە ناوچەی ئایچی لادێیی نیشتەجێ بووە. بەم شێوەیە یۆکۆ بووە بە هێمای بەرخودان و کەسایەتییەکی بە ناوبانگی نیشتیمانی. ژیان و بەسەرهاتەکانی، بوونەتە داستان و سیناریۆی فیلمی دۆکیۆمێنتاری، ساڵی 1977 لە فیلمێکی دۆکیومێنتاریبە ناوی یۆکۆ و ژیانی نهێنی بیست و هە شت ساڵهی خۆی لە گوام بە شداری کردووە، لە کۆتایدا بڕی 300 هەزاردۆلاری ئەمریکی وەرگرتووە. بەهۆی ئەم خۆ ڕاگرییەی یۆکۆ، حکومەت وەك ئەفسەرێکی سەربازی خانەنشینی کردووە. پێش چوونی بۆ بەرەی جەنگ و مانەوەی لە دوورگەی گوام،

دەرفەتی چاوپێکەوتن و دیداری ئیمپڕاتۆری یابانی هیروهیتۆی بۆ نەڕەخساوە، بەڵام دوای گەڕانەوەی بۆ یابان، لە کاتی گەیشتن و بینینی ئیمپڕاتۆر، یۆکۆ وتی: خاوەنشکۆ من گەڕامەوە ماڵەوە، زۆر پەشیمانم لەوەی کە ناتوانم باش خزمەتت بکەم. یۆکۆ لە تەمەنی 82 ساڵی بە جەڵتەی دڵ کۆچی دوای کردووە، لە هەمان ئەو گۆڕە نێژراوە کە وەك سەربازی ونبووی جەنگ، لە ساڵی 1955 بۆی هەڵکەنرابوو، ئەم گۆڕهەڵکەندنەی ساڵی 1955 دوای ئەوە هاتووە کە مردنی یۆکۆی بە دایکی ڕاگەیاندرا بوو.

ئەوەی شایانی باسە ئەم شوێنەی کە یۆکۆی تێدا ژیاوە، ئێستا بۆتە شوێنێکی گەشتیاری گرنگی دورگەی گوام، گەشتیارەکان وەکو مۆزەخانەیەك سەردانی دەکەن و بە گوریس و پەتێکی درێژ دەچنە ناوەوەی ماڵی سۆیچی یۆکۆی، ئەم شوێنە بە ئەشکەوتی یۆکۆ" ناسراوە، شوێنێکی سەرنج راکێشی گەشتیارییە، مۆنۆمێنتێکی تایبەتیان بۆ یۆکۆ دروستکردووە.

د. فاخر عالی خان ئاودەلی / ماموستا لە زانکۆی سۆران

سەرچاوە:

https://www.bbc.com/news/magazine-16681636

https://www.guampedia.com/wwii-sgt-shoichi-yokoi-last-straggle/r-on-guam

چەند وێنەیەکی سۆیچی یۆکۆ و شوێنی مانەوە و کەلوپەلەکانی لە دوورگەی گوام

.

.

وەرن بۆ پشتاشان چەك وەربگرن.. ئەحمەد رەجەب

وانەکانی ژیان :

هاورێ عەدنان عەباس ئەلکوردی(1) ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حزبی شیوعی عێراق لە رۆژێکی ساردو بەفراوی بانگهێشتی من و بابی تارای کرد بۆ نان خواردنی نیوەرۆو ئەوکات ماڵیان لە گوندی دولکان بوو نانمان خواردو لە گەرمەی قسەوباس بووین و وتم قەت ئەم رۆژە لە یاد ناکەم ورێکەوتێکی جوانەو بروانە 12/12/1982 وەو لەو کاتانەدا هاورێیەك لە بارەگای حزب هات و نامەیەکی دا بە هاورێ بابی تاراو ونامەکەی هەڵیپچرێ وخوێندیەوەو سەرکردایەتی حزب لە نامەکەدا ئەڵێت بە زوترین کات وەرن بۆ پشتاشان چەك وەربگرن.

گەراینەوەو شەو لە گەڵ بابی تارا باسی ئەوەمان کرد کێ بنێرین بۆ وەرگرتنی چەك و هاوکات ژمارەمان زۆر کەم بوو زۆربەی هاورێیان لە گەڵ هاورێ بەهاءالدین (بابی سەلام) رۆیشتبوون بۆ کردنەوەی

بارەگای حزب لە گوندی حاجی مامەند و، لە نێوان قسەو باسدا وتم خۆم ئەرێم و یەکسەر ناردمان بە دووای بەرپرسی پێشمەرگەکان و وتمان کەسێك ئامادە بکە بەیانی زوو ئەرێێن بەرەو پشتاشان و باشتروایە هاورێ عەبدولکەریم سەید عەلی بێت و هەرئێستا گوریس و هێسترو کورتانەکانیان ئامادە بکەن بۆ ئەوەی بەیانی شپرزە نەبین.
بەیانی زوو خۆمان بە باشی پێچایەوە بۆ ئەوەی سەرما کارماتێنەکات بە سواری دوو هێستر من و عەبدولکەریم بارەگای حزبمان لە گوندی دولکان بەجێهێشت و کە لە شاخی زەردگ سەر کەوتین سەرماکە وەك گوێزان وابوو ترسی ڕەنوومان هەبوو چونکە ساڵانە ژمارەیەك کەس ئەبنە قوربانی و بەناو بەفرو سەرما بۆ پاش نیوەرۆ گەیشتینە بارەگای حزب لە نێکان و، یەکسەر پێش ئەوەی خۆمان نان بخۆێن تورکە پر لە ئالێف کاوجۆ کردە مل هێسترەکان.
شەو لە نێکان ماینەوەو ڕۆژی دواتر بەیانی زوو کەوتینەرێ وبەفر زۆر بوو ئێوارە گەیشتینە پشتاشان و لە پاش پشوودان هاورێیەك هات و وتی: هاوری سلێمان یوسف ئیستیفان (ئەبوعامل) ئەیەوێت بتبینێت و، منیش چووم و زۆر بە تورەییەوە وتی تۆ مۆڵەتت وەرگرت بۆ یەك مانگ بەڵام وا دوو مانگ زیاترەو، منیش بۆم روونکردەوە و وتم هاورێ ئەبو سەلام منی گلدایەوەو وتی خۆم ئاگاداری هاورییانی سەرکردایەتی ئەکەم وپیویستیمان بە تۆیە و لە دولکان مامەوەو ئێستاش هاتووم چەك بۆ مەڵبەندی سلێمانی و کەرکوك وەربگرم و، هاورێ ئەبو عامل بەرپرسی گشتی هەموو پێشمەرگەکانی حزب بوو تێکشەرێکی ناسراوبەڵام زۆر وشك بوو بە منی وت برۆ بۆ لای هاورێیانی راگەیاندن و لەوێ بمێنەوەو خۆمان چەك ڕەوانەی سلێمانی ئەکەین و،منیش وتم حەز ناکەم لە راگەیاندن بم و ئەگەرێمەوە بۆ سلێمانی و ئێستا ئەمەوێت برۆم پشوو بدەم و بەیانی قسەی ئەکەین و دەرچووم و ، شەوێکی خۆشم لە گەڵ هاورێیان بە سەربردو بەیانی پاش نانخواردن چووم بۆ لای هاورێ ئەبو عامل چەکمان بداتی و وتی ئیشی تۆ لە راگەیاندنەو باسی چەك مەکەو، منیش چووم بۆ لای هاورێیانی سەرکردایەتی کەریم ئەحمەد { ئەبو سلیم } ئەحمەد مەلا قادر بانیخێلانی { ئەبو سەرباز} و وتم خۆتان ئەزانن هاورێ ئەبو سەلام چۆنەو ئەو منی گلدایەوە و خۆشم حەز ئەکەم لە سلێمانی بم و نامەوێت لێرە بم و ئەبو عامل ئەیەوێت بە زۆر بمهێڵێتەوەو ئەڵێت تۆ یاخی بوویت و داواکارم یارمەتیم بدەن بۆ ئەوەی تووشی کێشە نەبم و حەزناکەم چیتر ئەبو عامل بدوێنم.
هاورێیان قسەیان لە گەڵ ئەبو عامل کردو وازی هێناو لە کاتی چەك وەرگرتن کاتێك وتم سلێمانی لەمەشیان بەختی نییەو کام چەك خراپە ئەیدەن بە ئێمەو ئەبو عامل هەڵچوو وتی بێت نییە ئەوە بێێت ئەی

کامە باشەو، منیش وتم بە هێمنی قشە بکەین باشترە و ئەزانن چەك یەکەم جار ئەگاتە بادینان و بەشی خۆیان بە زیادەوە وەر ئەگرن و پاشان ئەگاتە پشتاشان و ئینجا بەشی سلێمانی و کەرکوك جیائەکەنەوەو ئەوەش قسەی من نییەو هەموو جارێك وتراوەو هەرچۆنێك بوو سێ بار چەکیان دا بە ئێمەو وتم ئێمە دوو هێسترمان پێیەو، هاورێ ئەبو عامل نیازی وابوو دووبار ببێن و بۆ ئەوەی تریان جاریکی تر بگەرێنەوە بۆێ پشتاشان و منیش وتم چەکەکانمان بدەرێ خۆمان چارەسەری ئەکەێن ، بە هەر حاڵ لە ئەبو عامل رزگارمان بوو.
بە یارمەتی هاورێیان { بابی سەلیم و بابی سەرباز} هێسترێکمان وەرگرت و خۆمان ئامادە کردو شەو ئەبو عامل هات و وتی کۆمەڵێك پێشمەرگە بۆ سلێمانی گوازراونەتەوەو ئەمەش ناوەکانیانە بیانبەن و، منیش وتم ئێمە بەیانی زوو ئەرۆێن و پێویستە ئامادە بن و هەرکەس زوو نەیەت ئێمە بەجێئەهێڵین .
رۆژ بووەوەو نان و چامان خواردو چەکەکان بارکران و کۆمەڵێك پێشمەرگە هاتن و ژمارەیان 16 کەس بوو منیش وتم زۆر ساردەو رێگاوبان بەفرو شەختەیەو دوورە ئەوەی ناتوانێت لێرە بمێنێتەوەو پاشان کەوتینەرێ و هەرچۆنێك بوو گەیشتینە نۆکان و، رۆژی دواتریش لە نۆکان گەیشتینە گوندی بێوران و بەفر زۆر بوو لەوێ خەڵکی گوند وتیان بە شاخدا ناتوانن برۆن و رێگای ماشینیش (ئۆتۆمبیل) لە بەر نزیك بوونی لە سەردەست ئاسان نییە و سوپای ئێران چاودیری رێگاکە ئەکات.
بیوران نزیکە لە شاری سەردەشت و هەروا لە کێلێ کە ئێستا بووەتە دەروازە لە نێوان کوردستان وئێرانە و نزیکە لە قەڵادزێ و بە هۆی قاچاغچێتی حزبی بەعس کەسانی خۆی بە ئاسانی خزاندووە ناو ئەم گوندەو مانەوە لێرە ترسناکەو جگە لە هاورێ عەبدولکەریم هەموو هاورێیان عەرەبن بۆیە سێ کەسم لە گوندەکە دۆزێیەوە بە کرێ بەیانی زوو لە گەڵ هێسترو بارەکانیان تا دێی دەرمان ئاوا هاوکارمان بن و هاورێ عەبدولکەریم سەرپەرشتی هاورێیان بکات و لە سەرشاخ بگەنە گوندی دەرمانئاوا، رۆژی داهاتوو شەفەق عەبدولکەریم و هاورێیان چوون و من و سێ کەسەکەو هێسترو بارەکان بە رێگای ئۆتۆمبیل و لە رێگای مەترسیدار دەرباز بووین و گەیشتینە دەرمان ئاوا.
لە دانیشتوانی گوند زانیمان هێستر بە بارەوە ناتوانێت بەناو بەفری شاخی زەردگ بروات و رێگاکە بە هۆی رەنوو کردن (هەرەس) زۆر ترسناکە. شەو هەشت کەسمان بە کرێ گرت و بۆ بەیانی هاورێیانم کۆکردەوەو وتم ئەم رێگایە ترسناکەو ئەوەی گورجوگۆڵ نەبێت ئەکەوێتە ژێر بەفرو پێویستە هەموو وریابن و یارمەتی یەکتر بدەن و

پاشان شەمەندەفەرەکەمان (هاورێیان و کەسانی بارهەڵگرو هێسترەکان) بەبێ بار کەوتەرێ و زۆر بە سەختی و ناخۆشی گەیشتینە بارەگای حزب لە گوندی دولکان و هاورێ بابی تارا بیرۆکەکەی بەدێ بوو کە چەکەکان بە کۆڵبەر گەیاندە بارەگای حزب.

3/3/2021

پێشەکیی تێزی دکتۆرایەکەم “وامزانی ڕادیۆیە!”.. فازیل شەوڕۆ

هەرچەندە دەزانم، ئەوە کە ئێستا لە هۆڵی گفتوگۆی تێزی دکتۆرایەکەم دانیشتوون، هەر وەک ئەو دە دوانزدە کوردەی دیکە، کە لە شارەکە ماون، بە زەحمەت لە زمانم حاڵی دەبن، من هەر بۆیەش بەو زمانە ، دکتۆرانامەکەم داڕشتووە، تا بزانن کە پێش (٤٠) ساڵ، زمانی کوردی چۆن بووە و کوردەکان چۆن مێژووی ئەو چاخەی خۆیان بەسەر یەکدییەوە کەڵەکەچن کردووە و بۆچی بەو ڕۆژگارە گەیشتن.

هەرچی ئەو ئامیر و ئامرازانەی کە ئەمڕۆ لەبەر دەستی ئەوەدایە و ئیش و کارەکانی خۆتانی پێ مەیسەر دەکەن، (٤٠) ساڵ پێش ئێستا، بۆ خەونیش، بە خەیاڵی کەس دا نەدەهات. لەو سەردەمەدا، لە ڕێی تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان و پەیوەندییەکان، بیربۆچوونیان دەردەبڕی و ڕووداوەکانیان دەگوازتەوە، (فەیسبووک و ڤایبەر و وەتس ئەپ و ئینستگرام و توویتەر و توویچ و تیکتەک…تاد) لەبەر دەستی خەڵکەکە بوو – هەرچەندە ئەوانەش ، دوگمەی هەڵکردن و کوژاندنەوەیان لە ژووری تاریکیی پارتەکان دابوون و لە ژێرچاودێری ورد دابوون!

تێزی دکتۆرایەکەم، جگە لە پێشەکی، (٣) بەندە:
بەندی یەکەم: بوێری و جەرگسۆزیی کوردان پێش حوکمرانی خۆماڵی.
بەند دووەم: بیست دەقیقەی یەکەمی دوای ڕاپەڕین.
بەندی سێیەم: چۆن جەهالەت هەڵگەڕایەوە و وڵات وێران بوو؟

دەمەو عەسرێک، لە سیلەی کۆڵانەیەکی تەنگەبەرێ شارێک، تازە
گەنجێکی چاوڕەشی ڕوخسار کوردانە، بە دەستی خاڵی و بە هەناوی خاڵی
و بە باخەڵی خاڵی، لە ماڵ دەرچوو بوو، ئەو نەیدەزانی بەرەو کوێ
دەچێ، یان بۆچی لە ماڵ دەرچووه، چونکە قورسترین ئیشی ئەو
(بیکاری) بوو. لەنکاوڕا، مایکی پەیامنێریکی گەڕۆکی تیڤییەکی ئەو
سەردەم، ڕێی پێدەگرێ و پێدەڵێ:"ببیژە!"

لەچاوترووکانێکدا، بەرچاوی ئەو گەنجە ڕەش دادەگەڕێ و سەری بۆ
ئاسمان هەڵدەبڕێ و هەناسەیەکی قوول قوول هەڵدەکێشێ… خێرا خێرا،
بە خێرای تیشکی خۆر، مێژووی نەتەوەکەی، لە شێخ سەعیدی پیرانەوە،
تا دەگاتە بەردەم ماڵەکانی تووز و لەیلان وشەنگالی، دێتەوە پێش
چاو… بە خێرای تیشکی خۆر، فەلسەفەکانی ئیبنولڕشد و فارابی تێکەك
یەکدی دەکات و تێۆرییەکانی ژانگ ژانگ ڕۆسۆ و ئین خەلکان
لێکدەداتەوەو شیکارییەکانی ونستۆن جەرجل و دادە میتڕان ئاوێتەی
یەک دەکات و لە دڵی خۆێدا دەڵێ:
"ئەمڕۆ، دەنگی من و سەدای هاواری ئەم کۆڵانەیە، دەبێ بگ□□□نمە بەر
گوێی بەر پرسە هەرە گەورەکان و بەیەکەوە ش□□ش□□ک بەرپاکەین و
سەرکەوتنی سەرکەوتن پێکەوە بۆ ئەم نەتەوە مەزڵۆمە وەدەست بێنین…"

ئەوجا، بە زمانێکی شیریین، کە تژبوو لە بۆنبەرامەی ئارەقەی پاڵە
و جووتێر و زەبوونەکان، بە کوردییەکی ڕەوان، کە دەتگوت سوختەی
بەردەستی مام هەژار و هێمن و خاڵ و گۆران بووە، دەستی کرد بە
کێشانی نەخشەیەکی ئیستراتیژیی دوورخایەنی بێ نەزیر، بەو هیوایەی
بە هاوکاریی و پشتیوانیی خودا و بەرپرسان و هاووڵاتیان،
ئایندەیەکی گەش بخولقێنن و ئەو تەم و تارمای و تاریکاییەی
ئاسمانی وڵات ب□□و□یننەوە…. .

بە خەیاڵێ حاجی قادر و ، بە خەونی مام هێمن و بە تووڕەیی خالید
دڵێر و بە سەدای خاڵە سێوە، پەیامەکەی خۆی گوتەوە. ئەو ساتە
وەختە، مەرگ، ل□ بەر پێ کەتبوو، زیندان دیوارو پەنجەرەکانی خۆی
داڕوخاندبوو، ئەر چوار ئیقلیمی وڵاتی خەیاڵی ئەو (ماف) بوو، ماف
بۆ خۆی و ماف بۆ خەڵک و ماف بۆ تەروتوارو دارو بەردەکان… .

زوو، بووە ئاگری ناو پۆشێ، گرتەی ئەو گەنجە ڕوخسار کوردە… .

ئەو شەوە، ئەو گەنجە ڕوخسار کوردە، مۆبایلەکەی لە لای بالیفەکەی
دانا و نەخەوت… هەر چاوەڕی بوو، زەنگی سەرکردەیەک… بانگی
بەرپرسێک… هاواری خەمخۆرێک گازی بکات و دوای ماچ کردن، بەڵینی

هێنا نە دی خەو نەکانی پێبدەن..

لێ، هەر دوای دوو ڕۆژ… دیسان لەنکاوڕا، مایکێک بە زۆر خۆی ڕەپێشکردە بەردەمی و پێگوت:' ببێژە!"

ئەو گەنجە روخسار کوردە، بە بەرچاویەوە، مەرگ لە ئاسمان بەرەو هەوکی دەهات… چرنووکەکان دەهاتن پێستی داماڵن… شفرە و کەلبەکان، وەک ئەو وا بوو چووبنە نێو سینگ و پەراسووەکانی… دونیا لەبەر چاوی ڕەش بوو… بە زمانێک کە هەر خودا تێیدەگەیی و بە ئاوازی فریشتەو بە نەر و نیانی پەپوولە گوتی:

"وامزانی ڕادیۆیە."

هەموو میدیاو تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان، پێش (٤٠) ساڵ، بەو گەنجە ڕوخسار کوردە پێکەین.. زۆریش پێکەنین…
من چەندان مانگە یەکە یەکە کۆمێنت و نووسراوەکانی ئەو ڕووداوە دەپشکنمەوە.. سۆمایی چاوانم داهات… تەنها یەک کۆمێنتم دۆزیەوە، کە بوێرانی□ی بابەتەکەی لە چوارچیوە گرتبوو، نووسی بووی.

"ئەم دەستە واژەیە، سێدارەی ئایندەی نەتەوەیەکە، گەر تێبگەن؟"

پەیامەکەی یەکەمی ئەم گەنجە ڕوخسار کوردە هەر (٥٠) وشەیەک بوو، من لێرە بۆ هەر (تاکە وشەیەکی) پتر لە (١٠) لاپەڕە لێکدانەوەم بۆ کردووە.

لە ئاکامدا گەیشتمە ئەو ئەنجامە… کە ئەگەر…
سەرکردەی کوردی، ژیرانەوە بوێرانە، پەیامەکەی ئەو گەنجە ڕوخسار کوردەیان وەگربایەو بە جددی کاریان لەسەر بکردبایە.. ئەوا ئێوەش، نەدەگەیشتنە ئەم ڕۆژە!

دەزانم دەپرسن… (بۆچی سەرکردە کوردەکان گوێیان لەو گەنجە ڕوخسار کوردە ڕا نەگرت؟)

دوێنێ، خوێند□م□وە، کە دوو گەنجی کورد، گەرچی کوردی نازانن، نیازیانە لە گۆڕەپانێکی (ئەربەئیلۆ) بۆ ئەو گەنجە پەیکەرێک دروستکەن لە ئاگر… ئەویش تا ئێستا نازانن، دەبێ ئاگرەکە چ رەنگێک بێ…

دەڵێن، لە بەشی فەلسەفەی زانکۆی سۆربۆنیش، ئێستا بابەتی" وامزانی ڕادیۆیە" دەخوێندڕیت و بەردەوام توێژینەوەی لەسەر دەکرێ.

تێبینی: تکایە ئەگەر لە داڕشتنەکەم، باش تێناگەن، دەتوانی ئەو فەرھەنگانە بەکار بێنن، کە (٤٠) ساڵ پێش ئێستا ھەبوون ، تا □اق□ی وشەکانتان بۆ بکەن.

سەمای مەرگ.. ستیڤان شەمزینی

ھەموو بێ ئومێدانە لە حەوشەی ژیان وەستاوین
راوەستاوین مەرگ بمانکاتە یادەوەری□کی بزر بوو
ژیان داڵانێکی تەسکە، جێی ئازارەکانمانی تیا نا بێتەوە
سەیرە! درەنگانێ مەرگ دەروازە بەرینەکانی ئەکاتەوە
مەرگ کاتێ دێ بە ھانامانەوە لە خوێناوی ژیاندا گەوزاوین
بۆن و بەرامەی نەسیمئاسای مەرگ سات□ ھ□د□کا،
سی□کانمان پڕ بووبن لە ژەھری بێھودەیی ژیان
وەرە، ئەی مەرگ، ئەسرینی رژاومان کۆ بکەرەوە
زوخاوی لە دایکبوونمان تنۆک تنۆک داچۆڕێنە
لە دۆزەخی ژیاندا، دەستی میھرەبانیت درێژ بکە
بزماری بێ ویژدانیی رۆژگار لە لاشەمان دەربێنە
تۆ ئەی مەرگی ئازیز، لاشەکەمان بدە دەست مێروو
لە دەمی قومارچییەکانی سیاسەت وەک قەندێ دەریکە
لە حەرامسەرا و کۆشکی پڕ ئەژدیھای زەمان دەرمانھێنە
بمانێرەوە بۆ کۆڵانەکانی ئەودیوی زەمەن و وجود
تۆ ئەی مەرگی شیرین، پێناسەی خۆت ببڕە بە باڵاماندا
جیاواز لەو پێناسەی دەڵاڵەکانی نیشتمان پێیان بەخشین
غەزەل و سروودێکمان لە خامۆشی و کپبوون فێر بکە
ھیچ شتێ نەیگەێنێتەوە بە سروودی خودا و ئاینەکان
ببە بە بەرمۆدای گیانمان، وەک ئەختەبووت ھەڵمانلووشە
تەخت و تاراجی شادییە درۆینەکانمان بەسەریەکا تێکدە
تۆ ئەی مەرگ، زووتر لە کاتی خۆی وەرە میوانیمان
سفرەی تژی جەنگ و کابووس و خوێنمان بدڕە
فریاکەوە سن و کول□ی ژیان گوڵەگەنمی جوانیی خواردین
خێراکە گەڵاڕێزانی مر□قایەتییە لەم جەنگەڵەی ناوی دنیایە
گیانمان ھەمووی شوێنەواری زامی قووڵی پێکەنینە
پێکەنین بەو ھەقیقەتە وەھمیانەی شالوری شەڕەکانن

سەنگەری بەرگریمان تێکشکێنە کە تەنها هەناسەیەکە
ببینە چەند سارد وسڕ و مردووانە، سترانی ئەوین ئەڵێینەوە
تۆ وەرە ئەی مەرگی شیرین، گورز بوەشێنە لە رۆحمان
ئەو رۆحەی کرمەڕێزە، بە حەز و خەونی ئەهریمانەی ژیان
گەڵای داری هەموو خولیا شەڕەنگێزەکانمان بوەرێنە
تاکو زەوی و ئەستێرەکانیش پشوو بدەن لە دەستمان
چەشنی مڵە بەربووینەتە ئاسمان، بەربووینەتە پەلکەزێڕینە
هەموو رەنگەکانمان،ـ بە رەنگی دزێوی خۆمان سواخ داوە
فریا بکەوە، وەرە سەر رێگای بەختیارییە سەیرەکانمان
ئەو بەختیارییەی لە هەستێکی ماسۆشیانەوە لە هێلکە جوقاوە
تۆ وەرە ئەی مەرگ، خەنەبەندانی چاوچنۆکیمان لێبکە شین
حەوت ملیار ئەمێبای زیانبەخشین، خۆرکەی گەردوونین
کۆمەڵێ شێرە بەفرینەن، بە هەتاوێک ئەبینەوە بە قوڕ و لیتە
فریاکەوە، ویژدانمان لە مەزادخانەی بێ ئابڕوویی فرۆشتووە
پۆلێ داڵە کەرخۆرەین، لەسەر کەلاکی تۆپیوی ژیان ئەژین
گروپێ قالۆنچەی رەشین، بۆنی زێرابی خیانەت لە هەناسەمان دێ
ئەی مەرگی شیرین، بێ بەز□یانە رەشماڵەکەمان بدە دەست رەشەبا
زەوی لە شوێن پێ پیسەکانمان، بە دیتۆڵی رەوشت بشۆرەوە
بێ بەز□یانە، رەچەڵەکی قێزەونی مر□ق ق□لاچۆ بکە لەسەر زەمین
وەک دەرمانی مەلاریا، بارانی خوڕت بپرژێنە بەسەرماندا
لە رەشبەڵەکی درۆکانما، ملیارەها لوغم و مین بچێنە
دروێنەی رەوشتمان بکە، کە پاکیزەیی زەوی لەکەدار کردووە
کون و قوژبنی گەردوون نەماوە، پیسمان نەکرد بێ
وەک شەپۆلێکی تووڕە تاکو لێواری عەدەم بمانبەرەوە
دڵی ئاسمانمان تا ئۆزۆن وەک بێژنگ کون کون کردووە
چەک و پارە تاکە زمانمانە بۆ گفتۆگۆ لەگەڵ یەکتر
ئاکار و رەوشتمان، لە تەوالێتی بۆرسەیەکدا لێ بزر بوو
نیشتمان و پەرستگەشمان تەنها پێخەفی سۆزانییەک بوو
وەرە ئەی مەرگ، بزانە ژیان چەند زەبوونە بەدەستمانەوە؟
چی جوانی بوو، تێزابڕێژمان کرد و کردمان بە سووتماک
چی فەنتازیا بوو، هەموویمان کردە کورەی ئەتۆمییەوە
چی داهێنان بوو، هەموویمان بە دۆلاری لولکراو رووپۆش کرد
چی زانستە، کردمانە جەوەنەیەکی رەشەوە بۆ کۆیلەکردنی یەکتر
چی خودا بوو، هەموویمان کرد بە یەک خودا، ئەویش دراو بوو
چی عەشقیش هەبوو، بوو بە نوکتە و حکایەتی گوێ ئاگردان
چی کتێبی دنیا بووـ، هەموویمان کردە لوولەی گوڵ□ بەڕۆژە
تۆ وەرە مەرگ، گڵاوبوونی زەوی لە چڵکی رەشی شعورمان بشۆرەوە

نهی کوکانمان، لزوی بسرو، فید حاویی گردوون
نهی ل پنا درختکو بمانژن، نکا فری دری بکین
نهی کتر لسر گکانمان هلان بکا، نبادا ب شوار بکو
نهی خر هب لسرمان، ئم بندی شو تاریککانین
رژی رووناکمان، ئو کاتی دستمان ل خونی یکتردای
ت ور ئی مرگ، ئم گاتبازاییی مرق ب کتا بهن
توتک سگی ناو هستمان، ب پتی دقیت بخنکن
پهگر، داهاتووی گردوون ل مترسیی لناوچووندای
مرق، مرق، دستی ناوت بین قاقای سروشت
هنگاوکانت خرا بک، ب کم ریشکشمان بک
ئوتا، هموو شت ئبار، تنیا جوانی و عشق نب
هموو شت لر ئبار، تنیا مرقایتی و ماف نب
ژماریک قخی گنیوین، باخچمان پکردوو ل بنی ناخش
شووشیک کم و جراعتی دستی حزرتی ئیبلیسین
دی سوزی گشت دشتکان ئکین ب بیابانی کاکی ب کاکی
خرا ور ئی مرگ، کات زری ب برو نماو
لای مرق، کاتژمری کتایی سز و بهاکان و ژیریی
کاتژمری کتایی وک گرتن ل حزی وانخوازیی ناخمان
خراک، خرا، ل مژ کار ل کار ترازاو، ئدی ت ل کوی؟
ب نایت شیرینی شیلکی خت بخیت ناو دممانو؟
ب نایت کلاری خیامان بدی بدم گردلوولو؟
ب نایت، چپیمان ب ئاوی روونی خت بسمیل بکی؟
خرا ور، ئی مرگی شیرین، شاری خشیمان وان بک
ئو خشییی تنیا ل دریک زیاتر نیی و لسر پشتی
ملینان ئادمی تر، تلاری یوتپی خی رناو
ور، ئی مرگی شیرین، سمای خت دستپبک
ئم کتا جار چاوی تین بمانخیت سما..

چاوین .. چاوین

ئم شیعر ل کمی شیعری “دستنووسکی کنی عیشق” باوکراوتو. ک ل سرتای سای 2017 چاپ بوو

شیعر و مەجهول.. تەیب جەبار

شیعر کەشفی مەجهولە ، ئەم رستەیە الی کورد و عەرەب زۆر دەوترێت و دەنوسرێت . ئەم رستەیە لە
سێ وشەی عەرەبی پێکهاتووە ، بەڵام بە داڕشتنێکی کوردی . وشەی شیعر ، لە زمانی کوردیدا دوو وشەی
بەرامبەر هەیە ، ئەوانیش ” هونراوە و هەڵبەست “ن. ئێستا هونراوە زیاتر و هەڵبەست کەمرت بەکاردەهێنرێت
.ئێمە لەگەڵ ئەوەداین هەر وشەی شیعر بەکاربهێنرێت، چونکە هەموو خەڵکی کورد لەگەڵ ئەو وشەیەدا راهاتووە
و تێیدەگا. هەروەها میللەتانی دەوروبەریش هەمان وشە بەکاردەهێنن…

[بۆ درێژەی بابەت کلیکی ئێرە بکەن….]()

هونەرمەندێکی جوو، ڕەنگدانەوەی لە سێ ڕۆمانی کوردیدا.. یاسین برایم

لە دەسپێکی ئەم نووسینە، یەکسەر دەچینە هەڵدانەوەی ژیانی ئەم هونەرمەندە جووە. بە پێناسەیەکی کورت، قفلی بابەتەکە دەکەینەوە، دەڵێین، ئەم هونەرمەندە، ڕۆحشیرینە، دەنگ ئەفسوناوییە، پاشای سەردەمی خۆی بووە لە گۆرانی و سەما و ئاهەنگە گەورەکان و یانەی شەوان. هەوادارانی خۆی دێنا جۆش و خرۆش. سەلیمەی جوو، ئەستێرەیەکی دیاری ئاواز و گۆرانی.
سەلیمە موراد: لە ساڵی 1905 لە بەغدا لەدایکبووە، ئەستێرەی ئەم هونەرمەندە لە ساڵی 1922 تا ڕۆژی مردنی دەگەشایەوە، لە ساڵی 1953 دەبێتە هاوسەری هونەرمەندی گەورەی عێراقی (نازم غەزالی*)، لە

ساڵی 1974 کۆچی دوایکردووە. لە لایەن نووری سەعید، نازناوی پاشای پێبەخشراوە، بە سەلیمە پاشا ناسراوە. چەندین ئاهەنگ و فێستیڤاڵ و شەوە ئاهەنگی لە ناوەخۆ و دەرەوە ئەنجامداوە. (1)
سەلیمە، سەماکەر و گۆرانیبێژی ناسراوی عێراق، خاوەن دەنگێکی خۆش و ڕووخسار ناسك و جوان و ڕوحسووکبووە، لە بنەماڵەیەکی جوولەکەی بەغدا بووە. مامۆستای بالیە و وەرزش و گۆرانی کەشافەی قوتابخانەکان بووە. لە خێزانێکی زەنگین و دەستڕۆیشتوو و خانەدان بووە(2). ئەمەش وای لە سەلیمە کردووە، هەر لە تەمەنی زوو تێکەڵ بە بنەماڵەی دەوڵەمەند و دەسەڵاتدار و هونەردۆستان و موزیکژەنان بێت. لە کۆڕ و بەزم و دیوەخان و ئاهەنگی شەوان، گۆرانی بڵێت و بەدەنگە خۆشەکەی ناوبانگی پەیدابکات. تا ئێستاش، گۆرانییەکان و ئاوازەکانی نەمری و هونەرێکی جوان و ڕەسەن و بەها و سەدای خۆی هەیە. ئەم هونەرمەندە جوولەکەیە، ئەستێرەیەکی گەشی گۆرانی بووە لە سەردەمی خۆیدا، ئەمەش وایکردووە لای تاکی کوردیش جێگای بایەخ بێت و ڕەنگدانەوەی لە خەیاڵ و بیر و هونەردۆستان هەبێت و یادگارییان لەگەڵ دەنگ و ڕەنگ و ڕووخساری جوانی ئەو هونەرمەندە هەبێت. لە نێو ئەدەبیش، ئەم ڕەنگدانەوەیە بەرچاو دەکەوێت، بۆ ئەم نووسینە، ئاوڕێك لەم بوارە دەدەینەوە، سێ ڕۆماننووسی دیاری کورد، بە گرنگی و بایەخی زۆرەوە، باسی ئەم هونەرمەندەیان کردووە.

بۆ چەندین جار وەك گۆرانیبێژ و سەماکەر و سۆزانی و خاوەنی گازینۆ و مەلها و ئەستێرەی دیاری گۆرانی و مەقاماتی عێرقی ناوی دەبەن. بێجگە لەمەش بۆ چەندین جار ناوی هاوسەرکەشی هاتووە، کە ئەویش گۆرانیبێژی دیاری عێراق و جیهانی عەرەبی بووە. دواتر هەردووکیان هاوسەرگیریی دەکەن و پێکەوە چەندین گۆرانی دەڵێن و ئاهەنگی گەورەی جەماوەری لەناوەوە و دەرەوە سازدەکەن؛ ئەویش (نازم غەزالی). جا لەم نووسینە، سەلیمە پاشا، وەك سۆزانیی و سەماکەرێکی نێو دەق و لە دەرەوەی دەقیش، دەبینین وەکوو ئەستێرەیەکی دیاری گۆرانی و مەقاماتی عێراقی و عەرەبی لە سەدەی بیستەمدا، جێگەی بایەخ و ناوبانگییە. تەنانەت وەك جوویەکی عێراقی ئامادە نەبوو، بۆ ئیسرائیل کۆچ بکات و تا لە زێدی خۆی سەری نایەوە. لە ڕێی ئەم سێ ڕۆمانەش، تیشکی زیاتر دەخەینە سەر و بە چەند وردەکاری و زانیاریەکی تر ئاشنا دەبین.
با سەرەتای ئەم باسە، ڕۆمانەکەی فەرهاد پیرباڵ(3) بەسەر بکەینەوە. ئەویش لە سەر زاری یەکێك لە کارەکتەرەکانی ئەو ڕۆمانەیە. ئەویش شەهابەی هونەرمەندە، باسی ئەوە دەکات، کە چۆن چویتە بەغدا و گۆرانی گوتووە. دواتر عاشقی گۆرانیبێژێکی ناودار

دەبێت، چەند جارێك بەو یادەوە ڕوو لە بەغدا دەكاتەوە.
” ڕوومان كردە (مەلهای جەواهیری) كە ئەوكات خاوەنەكەی (سەلیمە موراد)ی گۆرانیبێژ بوو كە پێیان دەگووت (سەلیمە پاشا).” (4)
شەهابە كە عاشقی گۆرانیبێژ (ئوم كەلسووم) بووە. كە لەگەڵ چەند گۆرانبێژێكی ناوداری عێراق، بەشداریان لە ئاهەنگێكی گۆرانبێژی میسر (ئوم كەلسووم)، كردووە و گۆرانیان گووتوە. لەوێ عاشقی یەكدەبن و بەیەكەوە چەند پیاسەیەك دەكەن. دوای ئەوەی شەهابە دێتەوە هەولێر. ” گازینۆ هیلال، لە بەغدا، كە مەلهایەكی بریقەداربوو، لە یەكێك لە سووچەكانی گۆڕەپانی (مەیدان)؛ ئینگلیزەكان لە ساڵی 1918 دروستیان كردبوو. ئەم مەلهایە، كە من تەنها جارێك لە دوورەوە بینیبووم، هەوەڵجار ناوی (مایستیك) بوو، پاشان ناویان گۆڕی و كردیانە هیلال. شەهابە دەیگێڕایەوە، دەیگوت: “سەماكەرێكی بەژن زراڤی تورك ناوی (لان) بوو لەوێ بەزمی سەمای گەرم دەكرد. ئنجا پاشان ژنێكی سەماكەری دیكە بەناوی (ماریكا دیمیتری) پەیدا بوو كە پۆلۆنی بوو.” شەهابە دەیگوت”سەلیمە مورادی گۆرانیبێژ لە 1924_ ەوە لەوێ گۆرانیی گوتووە و قەوانی هەبووە؛ جگە لەمە سەلیمە موراد هەر ساخبێری گازینۆكەش بوو كە پاشان مێردی بە نازم غەزالی كرد…”(5)
ئیسماعیل حەمەدەمینیش، لە ڕۆمانی (ئەودیوی سنوور. باڵەفڕە بەنێو دارستانەكانی مانگدا.(6) باس لە كارەكتەرێك دەكات بە ناوی ئەدۆنیس. دوای كوژرانی باوكی، لەگەڵ سوهای دایكی دێتە بەغدا. دایكی شەوانە لە یانەیەك سەما دەكات و كوڕەكەشی لە لای پیاو و ژنێكی كوردی فەیلی دادەنێت و دوور لە گرتن و كوشتن، ژیان دەگوزەرێنێت، دوای ماوەیەك لە لایەن زڕباوكییەوە، دایكی لە بەرچاوی لە مەلهایەكی شەوانە دەكوژرێت. ئەدۆنیس، لەو مەلهایە لەگەڵ ژنە سۆزانییەكان دەژێت و ئەوانیش چاویان لێدەبێت. ئەو مەلهایە هی سەلیمە مورادە. لەم ڕۆمانە چەندین جار ناوی ئەو گۆرانیبێژە وەكوو سۆزانییەكی گەورە و خاوەن مەلهایەكی بەناوبانگ، ناوی دێ. “ئەدۆنیس لە یەكێك لە ماڵەكانی گەڕەكی كوردەكانی بەغدا گەورە دەبێت زۆربەیان فەیلین، ئەدۆنیس دیالەكتیكی سۆرانی سلیمانی لە نێو دیالەكتیكی فەیلیدا دەتوێنێتەوە. سوهاش زۆر زوو لە مەلهاكانی (سەلیمە موراد) كار دەدۆزێتەوە… (7)” ئەم كاركردنە زۆر ناخایەنێت و هەر لەو مەلهایەدا بە چەقۆ دەكوژرێت و ئەدۆنیس بێكەس دەبێت. بە ناچاری لەو شوێنە كاردەكات. ئەمجارە، وەك هەرزەكارێك لە نێو گەواد و لەشفرۆش و سەماكەر و سینگ و ماچ و مەمك و لاق و جەستەی ڕووتی ژنان گەورە دەبێت. هەرلەو شوێنەش لای سەلیمە دەژێت و پارەی ئارەق و سەرمێزەكان و ژنەكان لە مشتەریەكان

وەردەگرێت و خەریکی دەفتەری حیساباتی سێزانیەکانی (پاپوچی سپیدا)دەبێت. بەڕۆژ دەخوێنێت و بە شەویش لە مەلهایەکان و ژیانی ئەوان بە سەردەبات. هەروەها دەبێتە هاوڕێی گۆرانیبێژ نازم غەزالی، هاوسەری (سەلیمە).

"ئەو ئێوارەیە ئەدۆنیس لە ژوورەکانی پشت تەختەی سەماکردنی مەلهاکەوە لە باوەشی سەلیمە مورادی خانمدا یەکەم موچڕکەی سێکسوالی بەجەستەیدا هات و چێ دەکات. سەلیمە موراد هەست بە موچڕکەکەی دەکات و زیاتر گەرمایی لەشی خۆی پێدەبەخشێت… (8)"

دواتر ئەدۆنیس لە لایەن، کەسێکەوە بەناوی (ملازم جوانرۆ). پێیدەڵێت، کە ئیدی تۆ چیتر ئەدۆنیس نێو مەلهاکان نیت، لەمەودوا ئەدۆنیسی شۆڕشگێڕی. بەم شێوەیە لە کاری نێو مەلهایەکە دەچێتە نێو خانەی شۆڕش و کوشتن و لەناوبردنی ناحەزانی شۆڕش. تا دواتر لە لایەن ئەویش دەکوژرێت. هەر لە ڕۆمانەکە، ئەدۆنیش پەیوەندی دەکات بە گرووپی (بازی سوور ل582)، بازی سوور، ئاماژێکە بۆ ڕێکخراوی (هەڵۆی سوور) کە لە بەغدا لە ساڵی 1976 دامەزرا و بەشی زۆریان کوردی فەیلی بوون. ناوهێنانی ملازم جوانرۆ لە چەند شوێنێك، هەروەها (ملازم جوامێر، ل59) ناوی هاتووە. ، ڕەنگە ئەو ملازم جوانڕۆیە، هەر ئەو ملازم جوامێر (1947 _ 1978) بێت لە سێدارە دەدرێت!(9)

" ملازم جوانڕۆ و هەموو برادەرانی دیکەی بەغدا ڕێکخراوێکی بچوکیان دامەزراندبوو. لە لایەن بەعسییەکانەوە دەستگیر دەکران و بەماوەیەکی کورت لە سێدارە دەدران…(10)" لەم ڕۆمانە، کە باس لە مەلهایەکەی سەلیمە دەکرێت، سەلیمە پێش دامەزراندنی ئەم ڕێکخراوە لە ساڵی 1974 کۆچی دوایی کردووە، هیچ مەلهایەك بە سەرپەرشتی سەلیمەوە لەوکات نەبووە، ئەمە دەگەڕێتەوە پێش دامەزراندنی ڕێکخراوەکە. هەرلەم ڕۆمانە هاتووە ئەدۆنیس لە تەمەنی چواردە ساڵی دێتە نێو ئەو ڕێکخراوە، ئەگەر لە 1976 پەیوەندی کرد بێت، ئەوا دووساڵ زیاتر سەلیمە مراد مردووە. بەڵام ناوهێنانی سەلیمە موراد پێش دامەزراندنی ئەم ڕێکخراوە کە ئەدۆنیس تێیدا کاری کردووە. وەك سەماکەر و خاوەن مەلها، کە سەرپەرشتی چەندین سێزانی کردووە و شەوان بە ئاهەنگ و سەما و گۆرانی و ڕابواردن کاتیان بەسەر بردووە.

لە ڕۆمانی سێیەمدا، شێرزاد هەینی، لە یەکێك لە ڕۆمانەکانی شاری هەولێر بە ناوی (هەولێر. قەرەچوغ)، بەم شێوەیە باس لە هونەرمەندێکی شاری هەولێر دەکات، کە ناوی شەهابە، ئەو زانیارییە نزیك لە هەمان زانیارییەکانی ڕۆمانی فەرهاد پیرباڵە.

به ئاشكرا كاریگەری ئەو ڕۆمانە لەسەر ئەوەی شێرزاد هەبووە، ئەویش هەر لە ڕێگەی ناوهێنانی شەهابەوە، سەرەداوێكی ئەو هونەرمەندە جووەمان پێدەڵێت. ئەگەر هاتبوایە مەلا فەندی ڕێگای دابایە شەهابە چووبایە میسر لەگەڵ ئوم كەلسوم. ڕەنگە شەهابە ناوی دەركردبایە و ئەوها بە بێنازی سەری نەدەنایەوە. “ئەو هونەرمەندە ناوی شەهابە بوو، لە كوردستانەوە هاتێتە میسر لەسەر داوای ئوم كلسوم هاتووە. ئەگەر ئەو ئەستێرەی خۆرهەڵات بوو، ئەوەش شەهابە خۆی ئەستێرەیە! لەبەر ئەوەی دەنگێكی تایبەتی هەبوو، بۆیەش زۆر لە ئاوازدانەر و موزیكسازەكان بایەخی پێدەدەن. ئەگەر سەفەرەكەی دەكرد، شەهاب دەبووە هاوسەری هونەرمەندێكی ناسراوی میسری. دووریش نەبوو، لە قاهیرە، لە دیمانە هونەرییەكانی، باسی ” سەلیمە موراد”ی بۆ “لەیلا موراد ” كردبوایە. كە چۆن عاشقی “نازم غەزاڵی” بووە. نەیویستووە وەك جوولەكەیەك لە بەغدا كۆچ بكات و شوو بە نازم دەكات. گۆرانی _ گلبك صخر جلمود_ ی بۆ دەڵێت. ئەویش عاشقی لەیلاكەی میسر دەبێت. لەسەر دەستی ئەو، بۆ دەنگی ئەو، ژنەكە دەبێتە موسڵمان. لە مانگی تشرینی دووەمی ساڵی 1932 ئوم كلسوم، هاتۆتە بەغدا. چەند ئاهەنگێكی ساز كردووە. سەرەتا لە تیاترۆخانەی ئەلهلال، كە زووتر ناوی “ماجستیك” بووە، ئینگلیزەكان وەك دیارییەك بۆ بەغدایان ساز كردووە. لەوێ، بۆ سەرخۆشەكان گۆرانی گوتووە…(11)” لەم ڕۆمانە هەر گەورەیی ئەو هونەرمەندە جووەمان بۆ بەدەر دەكەوێت، شانبەشانی ئوم كەلسوم بووە، دواتر عاشقی نازم دەبێت و هەر لەبەر دەنگی ئەویش دەبێتە موسڵمان. سەردەمانیك وەك دوو هاوسەر، دوو ئەستێرەی دیاری گۆرانی بوون و ناو و ناوبانگیان هەبووە.

لە ئەنجامی خوێندنەوە و وردبوونەوە لە ڕەنگدانەوەی سەلیمە موراد لەو سێ ڕۆمانە، بۆمان دەردەكەوێت. گەورەیی و ناوبانگی ئەومان بەدیدەی فەرهاد پیربا‌ڵ، هونەرمەند و گۆرانبێژێكی گەورە و كەچی لای ئیسماعیل بە سۆزانیێكی گەورە و خاوەن مەلهایەكی گەورە باسكراوە. لای شێرزادیش، ناوبانگی و بویری ئەو ژنەمان بۆ دەردەكەوێت و كە شەوان گۆرانی بۆ خەڵك و كەسە سەرخۆشەكان وتووە، یانەی شەوانەی بە جۆش و خرۆش خستووە. هەرسێكیان بۆ ئەو ڕاستییە ڕۆیشتوون، كە خاوەنی مەلهایەكی گەورە بوو، دواتر شووی بە نازم غەزالی كردووە. ئەنجامەكەش هەروایە، هەموو ئەو نووسراو و نووسینانە باس لە ناوبانگی ئەو ژنە جووە دەكەن، كە ڕۆڵێكی گەورەی گێڕاوە لە سەدەی بیستەم. ئاهەنگ و فێستیڤاڵ و شەوبێری لە یانە و دیوەخانەكان و كۆڕی پیاوانی دەوڵەمەند و دەسەڵاتدارانی وڵات، نەخاسمە دەنگی و ڕەنگی لە تەلەفزیۆن و ڕادیۆكان و سازدانی چەندین ئاهەنگی

سەرکەوتوو و پێجەماوەر لە دەرەوەی وڵات لەگەڵ هاوسەرەکەی (نازم غەزالی). ڕەنگە ناو و ناتۆرە و بوختانی زۆریشی بۆ هەڵبسترابێت لە بەر ئەوەی هەم ژنێکی ناسك و جوان و دەنگخۆش بووە و هەمیش جوولەکە.

لەو سەردەمە خەڵك بە چاوێکی تر سەیری جووەکانیان دەکرد. جا ئەدەبیش، جارێکی تر نەمریی و ناو و دەنگ و ڕەنگی ئەو خاتوونە جووە، لە ڕێی دەنگ و ڕەنگ و لەش و سەما گۆرانی نا، بەڵکو لە ڕێگای ئەدەبەوە، لە ڕێگەی پەیڤ و ڕستەکانەوە، جارێکی تر سەلیمە موراد، بە دیدەی خوێنەر ئاشنا دەبێت، ئەم سێ ڕۆماننووسە، کۆمەڵی زانیاری ورد و سەرنجراکێشیان خستۆتە ڕوو، هونەرمەندێکی جوویان پێناساندووین, دەکرێت ئەمە سەرە داوێکی ترمان بداتە دەست، لەدوای ئاشنابوون بەو ناوە، ئاوڕێکی لە هونەری جووەکان بدەینەوە لە ڕووی گۆرانی و مۆسیقا و ئاوازدانان تا ساڵی پەنجایەکانی سەدەی بیستەم، ئەستێرەی دیاربوون و خزمەتی مۆسیقایان کردووە. بۆ ئێمەش ڕەنگە بە قەد سەلیمە موراد، (دایکی جەمال)، وەکو هونەرمەندێکی جوو، خزمەتێکی گەورەی هونەر و گۆرانی کوردی کردووە. ئیدی ئەوە دونیای ئەدەبە و جارێکی تر دەبێت، ئەم هونەرمەندانە لە ڕێگای ئەدەبەوە پێمان ئاشنا بکەن.

سەرچاوە و پەراوێز:

1. ویکپیدیا (Wikipedia) سليمه مراد موسيقيه عراقيه.
2. سەلیمە موراد فریادڕەسی هونەری نازم غەزالی، ئەدەب و هونەری ماڵپەری (بۆ پێشەوە)، 7ی شوباتی 2020.

- نازم غەزاڵی: لە بەغدا لەدایکبووە، بەهەژاری و هەتیووی پەروەردەدەکرێ، دواتر پەیمانگای هونەرە جوانەکانی بەغدا بە پلەی بەرز تەواو دەکات. لە ساڵی 1952، سەلیمە دەناسێت و دواتر وەکوو دوو عاشقی گەورە ساڵی 1953 هاوسەرگیری دەکەن. لە ساڵی 1963 بە مردنێکی تەمومژوای کۆچی دوایدەکات، گوایە بەعسیەکان هەوڵی لەناوبردنیان داوە. ئینتەرنێت.

1. فەرهاد پیرباڵ، ڕۆمان (حیکایەتەکانی باوکم)، چاپی یەکەم، 2007، لە بڵاوکراوەکانی بەدرخان)
2. سەرچاوەی پێشوو، ل213.
3. سەرچاوەی پێشوو، ل 385.
4. ئیسماعیل حەمەئەمین، ڕۆمان (ئەودیوو سنوور، باڵەفڕە بەنێو

دارستانەکانی مانگدا)چاپی یەکەم، سلیمانی، 2013.

5. سەرچاوەی پێشوو، ل587.
6. سەرچاوەی پێشوو، ل588.
7. بڕوانە: هەڵۆی سوور، مامۆستا جەعفەر، چاپی دووەم ، بەهاری2007.
8. سەرچاوەی پێشوو، ل 603.
9. ڕۆمانی (هەولێر. قەرەچوغ)، شێرزاد هەینی، بەرگی هەشتەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر،2017، ل40.

- لە هەفتەنامەی ڕێگای کوردستان، ژمارە (1235)، لە 23/ 2/2021 بڵاوکراوەتەوە.

گفتوگۆی ڕۆژنامەی بۆ پێشەوە لەگەڵ گۆران عەبدوڵڵا

گۆران عەبدوڵڵا لە ٣٠ هەمین ساڵیادی ڕاپەڕین و شوراکان بۆ بۆ پێشەوە دەدوێت.

- **بۆ پێشەوە:**

دوای ٣٠ ساڵ لە وەدەرنانی بەعس لە کوردستان، جیاوازی سەرەکی نێوان دەسەڵاتی بەعس و دوای بەعس چییە؟ حزبە بۆرژوازییەکانی کوردستان، بەدوای ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستاندا، بەڵێنی کردنی کوردستان بە بەهەشتیان دەدا، بنەمای ئەو بەڵێنانە چی بوو؟ بۆچی نەیانتوانی ویستەکانی خەڵکی کوردستان وەدی بێنن؟

گۆران:

پێش ئەوەی بچمە سەر وەڵامی پرسیارەکەتان، پێمخۆشە لەسەر دەستەواژەی (وەدەرنانی بەعس) سەرنجی خۆم بدەم. بەعس ئاژەڵێکی دڕندە نەبوو لە کوردستان وەدەربنرێت و خەیاڵی خۆمان ئاسوودە بکەین. بەعس فیکر بوو، خاوەنی سونەتی کۆمەڵایەتی و دەزگا و دامەزراوەی خۆی بوو لەکوردستان. ئێمە بە بیر کردنەوە لەناوەڕۆکەکەی ئەم دەستە واژەیەمان وتەوە. ئەوە حزبی کوردی بوو هەوڵیدا ڕووی خۆی لە پەنای ئەم

دەربڕینانەوە بشارێتەوە. بەعس بە شوناسی سەرکوتکەرو دژی ئازادی و کۆنەپەرستەکەیەوە لە کوردستاندا ماوە. ئەوەتانێ لە دادگاکان، لە شەو کوتانی سەرماڵان و تیرۆر و ڕفاندن و لە خوێن گەوزاندنی خۆپیشاندەران و دەیان بواری تردا بوونی هەیە. بزووتنەوەی سۆشیالیستی لەسەریەتی گرنگییەکی زیاتر بە زمان و دەربڕینە سیاسەکانی خۆی بدات.

من نامەوێت قسە لەسەر هیچ جیاوازییەکی پۆزەتیقی ئەو دوو دەورانە بکەم، چوونکە ناڕاستەوخۆ وەکوو بەخشندەیی دەسەڵاتداران دەکەوێتەوە، کەمن پێم وایە هەموو کۆمەڵگەیەک لەگەڵ چوونە پێشەوەی دۆخە جیهانەکان، ئەویش کەموو زۆر ئاڵوو گۆری بەسەردا دێت و دەستکەوتی خۆی بەدەستدەهێنێت لەو گۆڕانکارییانە، لەگەڵ ئەوشدا دەتوانم بڵێم بەعس وەک دەسەڵاتێکی دیکتاتۆر بە پەردەو ڕوو بە ڕوو لە بەرانبەرت دەوەستا و هەوڵی سڕینەوەی دەدای، کەچی دەسەڵاتی کوردی کار لەسەر بێئیرادەکردنی تاکەکانی دەکات.

هەموو حزبێک لە دونیادا بەڵێن دەدات، بەڵێندان بەشێکی دانەبڕاوە لە کارو ئەجیندای حیزبی، بەجێگەیاندن و نەگەیاندنی ئەو بەڵێنانە پەیوەستە بە هۆشیاری خەڵک و شێوەی میکانیزمی دەسەڵات و دەستەبەرکردنی دەخاڵەتی خەڵک لە سیستەم، بەڵام ئەمانەی پێیان دەڵێی (حیزبە بۆرژوازەکانی کوردستان) من پێموایە ئەمانە نە ئەمڕۆ و نە لە مێژووی کەنیاندا مقەوماتی بنەماکانی حیزبیان تیا نەبووە. ئەمان هەر لەسەرەتای بوونیانەوە هەوڵیان داوە حیزب درووست نەبێت (دیارە حیزب بەمانا مۆدێرنەتەکەی) هەرواشیان کرد، بۆیە حیزبیان لە خێڵ کورتکردەوە و برەویان بە پەیوەندەکانی خێڵدا. ئەم تەرزە لە حیزبی خێل هەر ئەوەندە لە هەگبەکەیدا جێیدەبێتەوە کە تاکوو ئەمرۆ داویەتی یان نیشانی داوە.

بەپێشەوە:

ئەزموونی دەسەڵاتی حزبەکانی بزووتنەوەی کوردایەتی لە ٣٠ ساڵی دەسەڵاتدارێتیاندا، ئەزمونی سەرکوتی ئازادی و بێمافی و [illegible] و دەیان کوێرەوەری و مەرگەسات بوو، خەڵکی کوردستان دەبێ چ بکەن، بۆ ڕزگاربوونیان لەدەسەڵاتی کوردی؟

گۆران:

خەڵک بەم بارو دۆخەیەوە لەگەڵ ئەم دەسەڵاتە هیچی پێناکرێت، چەندین ڕێگای تاقیکردەوە و ناکام مایەوە لە گۆڕانکاری. ئەم هیچ نەکردنە تەنها پەیوەست نییە بە خەڵکی کوردستانەوە، بەڵکوو بە

شێوەیەکی گشتی ڕەهەندێکی جیهانی هەیە. دە بیست ساڵی ڕابردوو ساڵی شکستی خۆپیشاندان و ڕاپەڕینە جەماوەرەکان بووە لەسەرتاسەری دونیادا، هەر لە ئەوروپاوە بگرە تا ئاسیاو ئەفریکا و هەردوو ئەمریکا. بزووتنەوەکانی خەڵک لە نا ئامادەیی ڕێکخراوبوون یان فەوزای خوڵقاندووە یان بە شکستخواردووانە گەڕاوەتە ماڵەوە. چوار دەیە زیاترە سەرمایەداری کار لەسەر بە ئەتۆریتە کردنی کاری ڕێکخراوەیی دەکات هەر لە تەحەزوبەوە تادەگاتە سەندیکاو شێوەکانی تری ڕێکخراوبوون. خەڵکی کوردستان دەبێت دەست بەرێت بە ڕێکخراوبوونی خۆی لە ڕێکخراوە جەماوەرەکانی خۆیدا بە ئاسەو ئەلتەرناتیڤەکی ڕۆشنەوە لەگەڵ دیاریکردنی چینیەتی ڕوبەڕووبونەوەی لەگەڵ دەسەڵاتێکی تەواو مافیاییدا، هەروەها خۆ دوورخستنەوە لە هەموو ئەو ئەحزاب و کۆمەڵانەی کە بە شێوەیەک لە شێوەکان تا ئێستا سوودمەند بوونە لەم دەسەڵاتە.

بۆپێشەوە:
لەدەی ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان، چەپ و کۆمۆنیستەکان بەکردەوە هاتنە مەیدان و بزوتنەوەی شورایان وەڕێخست، ئەمە چۆن بوو؟
گۆران:
هەموو بزووتنەوەیەکی سیاسی هەڵگری شێوەیەکە لە میکانیزمی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە کە لەگەڵ ئاسەو ئامانجەکانیدا کۆکە، دیارە ئەمە بۆ بزووتنەوەی سۆشیالیستیش هەر وایە. چەپ و کۆمۆنیستەکان ئەلتەرناتیڤی شورایان وەک بەدیلێکی گونجاو خستە پێش کۆمەڵگە وەک بنەمایەکی بنەڕەتی خۆ بەڕێوەبردن و گەڕانەوەی ئیرادە بە خەڵک بە شێوەیەکی گشتی، وە لەو بووارەشدا بە هەموو کوڵەکانیەوە هەوڵی شێلگیرانەی دا.

بۆپێشەوە:
ئەوانەی مێژوو دەگێڕنەوەو دەنووسن، بە دەگمەنیش باسی بزوتنەوەی شورایی ناکەن، هۆکاری ئەمە چییە؟
گۆران:
وەک وتراوە(**مێژوو براوەکان دەینووسنەوە**) ئێمە براوە نەبووین، بەڵام ڕۆژێک دەینووسینەوە.

بۆپێشەوە:
کاتێک بەرەی کوردستانی لەگەڵ ڕاپەڕیندا گەڕانەوە کوردستان، لێبوردنی گشتیان بە کرێگرتەکانی بەعس و سەرۆکی فەوجە خەفیفە و مەفرەزە خاسە و ئەمن و ئیستیخباراتە کوردەکان دەرکرد، بەڵام شەپۆلێکی ژن کوشتنیان دەستپێکرد، لە ژێر ناوی پەیوەندیان بە

دەزگاکانی حکومەت و لە ژێر ناو و پاساوی ئەخلاقیدا، لەو بارەیەوە بۆچوونی ئێوە چییە؟

گۆران:

بزووتنەوەی کوردایەتی وەفادارترین بزووتنەوەیە بە مێژووی سیاسی و فکری و کۆمەڵایەتی خۆی. ئەو لە گەوگاڵی خۆیەوە هەروا کاری کردووەو دەیکات. ئەوە ئێمەین یان مێژووەکانیان ناخوێنینەوە یان خۆمان دەبان دەکەین لە مێژوو فیکری ئەوان. ئەوەی دوێنێ کردیان، ئەوەی ئەمڕۆ دەیکەن، سبەینێش بە زیادەوە هەر ئەمانە دەکەن کە کردویانە. ئەوە ئەوانن وەک خۆیانن، ئەوە ئێمەین هەمیشە بە کارەکانی ئەوان توشی تاسان دەبین. خۆ خەریک کردن بە مێژووی ئەوان و چیرۆکی تەواو نەبووەکانی ئەوانەوە درێژکردنەوەی تەمەنی دەسەڵاتیانە. وەک **سەردەشتی ڕۆژنامەنووس** وتی: **(خاڵە دانە و بەڕە سەر دەر.)** ڕستەی نوێ ئەوەیە، وازیان لێبێنە ئەوان خەریکی چیین و چی دەڵێن، باشترە لەگەڵ خەڵک ئامرازەکانی لابردنیان تاوتوێ بکرێت.

بۆپێشەوە:

بزوتنەوەی شورایی تەمەنی کورت بوو، بەڵام دیاردەیەکی نوێ و جێگای پێشوازی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێش بوو. هۆکانی ڕوهێنانی خەڵکی بەشمەینەت بە شوراکان چی بوو؟

گۆران:

من زۆر تەبا نیم لەگەڵ ئەوەی کە دەڵێن خەڵک ڕووی لە شوراکان کرد و وێنەیەک بە نەوەی نوێ بدەین کە شوراکان ببوە جێگەی سەدان هەزار لە خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێش. شورا چ وەک ناو چ وەک ڕێکخستن، بە تەواوی نوێبوو لای خەڵک، هەروەها ئەم تێڕوانینە لەگەڵ مێژووی سیاسی و ڕێکخستنی زاڵ لە کوردستان و عێراق نالۆجیکە و ناگونجێت. خەڵکی کورد بە شێوەیەکی گشتی ئاسۆو ئومێدی خۆی بە لوولەی چەکی پێشمەرگایەتییەوە گرێدابوو وە ئەزموونی ڕێکخستنی جەماوەری لە ناو خەڵکدا زۆر زۆر لاواز بوو. بزووتنەوەی کوردایەتی و حیزبی بەعس بە پلان و بەرنامە دژی هەموو شێوە ڕێکخستنێکی خۆبەخۆی جەماوەری بوون، ئەوەی حیزبی شوعی وەک نیقابە و یەکێتەکان لە مێژووی سیاسی خۆی دروستی کردبوو، لەلایەن ئەمانەوە بەر لێدان کەوت یان لە ناوەڕۆکە جەماوەری و شۆڕشگێڕەکەی بەتاڵ کرایەوە.
خەڵک لە کوردستان بەقەستنەوەی تێکشکانی سوپای عێراق لە کەنداو، ئەمانیش دژی دیکتاتۆری هاتنە مەیدان، وە پێشی وابوو تفەنگەکانی شاخ ئازادی بۆ ئەو دەستەبەر دەکەن. سۆشیالیستەکان بە شێوەیەکی گشتی شورایان وەک هەڵبژاردەی خۆیان بۆ بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە هەڵبژاردبوو، وە ئەم هەڵبژاردەیەشیان خستە پێش جەماوەرو لەگەڵ

هەموو بە ئەزمونەکانی خۆیدا لەو بارەوە ماندو نەناسانە کاریان بۆ کرد. ژمارەیەکی دیاریکراو لە ڕۆژێکی دیاریکراودا تووشی وەهمان نەکات لەوەی واقیعەکە وەک خۆی نەخوێنینەوە بە لێتێگەشتن و کارکردن.
باسی شوراکان و زەمینەی کارەکەی و پەیوەندەکانی بە جەماوەرو جەماوەرەکەی باسێکی جدییە و نابێت ڕاگوزەرانە بەسەریدا بڕۆین. شورا وەک ئەڵتەرناتیفی دەسەڵاتی سیاسی لەدەرەوەی ئەزمoونی ۹۱ شایانی تاوتوێ کردنی زیاترە.

- **بۆپێشەوە:**

دوای ۳۰ ساڵ لە دەسەڵاتی تاڵانچی و بنەماڵەیی و حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی، لاتان وانییە کە پێویستە ئەو دەسەڵاتە ڕابماڵرێت؟
گۆران:
هەر ئەو قسەیەی سەرەوە دووبارە دەکەمەوە، سبەی نا، ئەمڕۆش درەنگە.

گۆران عەبدوڵڵا
۲۰۲۱\۲\۲٦

http://www.bopeshawa.net/index/wp-content/uploads/2021/02/Forward-N-93-2.pdf

---

خاوەنی کەناڵە سێکسییەکان کێن؟.. ستیڤان شەمزینی

حاڵی حازر سەدان کەناڵی ئاسمانی سێکسیی و هەزاران وێب سایتی پۆرنۆ لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت، ڕۆژانە پەخش دەکەن. خاوەنی ئەو کەناڵانە تا ئێستا لای زۆربەی خەڵکی ڕۆژهەڵات و جیهانیی ئیسلامی کە بە پلەی یەکەم دەن لە سەیرکردنی ئەو کەناڵ و سایتانەدا، ئاشکرا نییە. زۆربەی جار بانگخوازە ئیسلامییەکان، بانگەشە دەکەن، گوایە ماسۆنییەت یان سەهیۆنییەت لە پشتی ئەم کەناڵانەوە ڕاوەستاوە، هەندێکجاری تر بانگەشەی ئەوە دەکەن، ئەو کەناڵە سێکسیانە تەنیا

بە جیهانی ئیسلامیی دروستکراون، ئەویش لەلایەن ڕێکخراوە تەبشیرییەکان یان ڕێکخراوە نهێنییەکانی وابەستە بە ئیسرائیل و زایۆنیزم.

ئەو جۆرە بانگەشەیەی بانگخوازە ئیسلامییەکان، دوورن لە ڕاستییەوە، چوونکە زۆربەی ئەو کەناڵ و سایتە سێکسییانە لەلایەن کەسانی موسڵمان و خەڵکی ڕۆژهەڵات و جیهانی ئیسلامییەوە خاوەندارێتی دەکرێن. بەم دواییە ئاشکرابوو کە زیاتر لە 60 ملیاردێری میسریی، خاوەندارێتییان لە چەندین کەناڵ و سایتی سێکسی کردووە، وەک سەرچاوەیەکی گرنگیی بازرگانی، بە تایبەت لە ڕێگەی ئەو سایتانەی بە پارە گرتە سێکسییەکان بڵاو دەکەنەوە، یان ئەو کەناڵانەی پەیوەندیی ڕاستەوخۆ وەردەگرن، کە بەهای ئەو پەیوەندییە تەلەفۆنیانە چەند قات زیاترە لە پەیوەندیی تەلەفۆنی ئاسایی، ئەوەش ڕبحێکی گەورەیە بۆ ئەو سەرمایەدارانەی لە پشتی ئەو کەناڵانەوە وەستاون.
بەپێی ئامارەکان ئەو ڕاستییە بەئاشکرا خۆی دەرخستووە، زۆربەی تەماشاکارانی کەناڵ و سایتە سێکسییەکان لە جیهانی ئیسلامییدان، لەم ڕووەوە عێراق لە ڕیزبەندی سێ لەو وڵاتانە دێت کە زۆرترین تەماشاکەرانی سایت و کەناڵە سێکسییەکانی تێدایە. بە گوێرەی بە دواداچوونێکی NAWA دەرکەوتووە لە سێ وڵاتی ئیسلامی، سایتە سێکسییەکان لە ڕیزی پێشەوەی ئەو سایتانەن کە زۆرترین سەردانیکەریان هەیە و لە نەویشیاندا وڵاتی عێراق بە پلەی یەکەم دێت بەو پێیەی دوای تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانی youtube ، facebook و هەردوو سایتی google و yahoo و سایتە پۆرنییەکان زۆرترین سەردانیکەری هەیە لە عێراق. دوای عێراق وڵاتی جەزائیر بە پلەی دووەم دێت بەو واتایەی لە 30 سایتی یەکەم 3 سایتیان سێکسین کە ئەوانیش لە ڕیزبەندی 16، 25 و 27دا جێیان گرتووە. لە پلەی سێیەمیش مەغریبە کە دوو سایتی پۆرنی لە ڕیزبەندی 12 و 23دا لە نێو ئەو 30 سایتەدان کە زۆرترین سەردانیان دەکرێت لەو وڵاتەدا.
دیارە بازرگان و ملیاردێرە عەرەبەکان لەو پەرەشییەی جیهانی ئیسلامی تێگەیشتوون بۆ سەیری فیلمی پۆرنە، بۆیە زۆرترین سەرمایەی خۆیان لە بواری کەناڵ و سایتی سێکسی وەگەڕخستووە. چوونکە هەموو ئەو داتایانە نیشانی دەدەن، تینووێتییەکی زۆر لە جیهانی ئیسلامیی هەیە بۆ سەیری فیلمی سێکسیی، ئەمەش وای کردووە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ ژمارەی ئەو کەناڵ و سایتانە زیاتر ببن. بەڵام ئەوەی پەیوەستە ئەمە لێرەدا بیری بخەینەوە ئەوەیە، زۆربەی ئەو کەسانەی لە پشتی ئەم بازرگانییەوە ڕاوەستاون، ملیاردێرە عەرەبەکانن بە تایبەت

ژمارەیەک بازرگانی میسریی و خەلیجیی، هەروەها زۆرترین ژمارەی تامەزرۆیانی بینینی ئەو کەناڵانەش هەر خەڵکی ڕۆژهەڵات و جیهانی عەرەبیی و ئیسلامین.
هەر بەم دوایيانەش، ئەو ڕاستییە ئاشکرا بوو، “بەشار ئەسەد”ی سەرۆکی سوریا، لە پشتی سێ کەناڵی سێکسییەوە وەستاوە. ڕۆژنامەیەکی ئیتالیایی لەکۆڵینەوە و بە دواداچوونێکی تایبەتی کردووە لەبارەی کەناڵە سێکسییەکان و خاوەنەکانیان، لەو نێوەندەشدا ئاشکرابووە بەشار ئەسەدی سەرۆکی سوریا خاوەنی 3 کەناڵی سێکسییە. ڕۆژنامەی نیوزباپێرسی ئیتالیی لە بەدواداچوونەکانیدا بۆی ئاشکرا بووە بەشار ئەسەدی سەرۆکی سوریا خاوەنی 60% پشکەکانی گرووپی ”Sex Channel” کەناڵە سێکسییەکانە کە تایبەتە بە پەخشکردنی فیلمە سێکسییەکان لە ماوەی 24 کاتژمێردا و دووەمین گەورەترەی کەناڵە سێکسییەکانە لە ئیتالیا.

ئەو ڕۆژنامەیە جەختی کردۆتەوە لەوەی بەشار لە ساڵی 2003 لەڕێگەی کەسێکی نزیکی خۆیەوە گرێبەستێکی بۆ کڕینی پشکەکانی ئەو کەناڵانە کردووە پێش ئەوەی ئیفلاسبوونی خۆیان ڕابگەیەنن، نرخی هەر گرێبەستەکیش 105 ملیۆن یۆرۆ بووە. هەروەک ڕۆژنامەکە خستوویەتیەڕوو بەشار ئەسەدی سەرۆکی سوریا لە ماوەی ئەو چەند ساڵەدا قازانجێکی زۆری کردووە بە تایبەت لە ساڵی 2009 نزیکەی یەک ملیار دۆلار قازانجی کردووە و ڕەوانەی چەندین حسابی بانکییەکی نەناسراوی کردووە لە ئێران و کوبا.

ئیدی لە دوای دەرکەوتنی ئەو ڕاستییانە ئەو وەهمە بەتاڵ بووەوە کە دونیای ڕۆژئاوا دەیەوێت ئوممەتی ئیسلام ئیغرا بکات و لەسەر ڕەوشتی “بەرز”ی خۆی لای بدات. نەخێر بەپێچەوانەوە ئەوەی خاوەندارێتی ئەو کەناڵانە دەکات و ئەوانەشی بە تامەزرۆییەوە بوونەتە بینەری پلە یەکی ئەو کەناڵانە هەر موسڵمانان خۆیانن. ڕاستە ناکرێت هاشا لەوە بکرێت چەندین ملیادەر و کۆمپانیای گەورە لە ئەوروپا لە پشتی دەیان کەناڵی سێکسییەوە وەستاون، بەڵام ئەو سەرمایەیەی لە هەنووکەدا بووەتە هەکاری بەردەوامیی ئەو کەناڵانە، ئەو سەرمایەیان لە جیهانی ئیسلامییەوە هەڵدەقوڵێن، ئەو دەستەی پاش ئیفلاسبوونی دەیان بانک و کۆمپانیای گەورەی ئەوروپی و پاش قەیرانی دارایی سیستمی سەرمایەداریی، دەستی گرتووە بەو کەناڵانەوە، ئەو بازرگانە عەرەب و موسڵمانانەن کە بوونەتە گەورەترین مافیای لەشفرۆشیی و کەناڵە سێکسییەکان.

پێویستە لێرەدا ئاماژەش بەوە بدەین، بازرگانیی لەشفرۆشیی

م□ژوویی□کی درێژی هەیە، بەڵام لەم سەروو□ختەی ئێستادا گەیشتۆتە دوا پلەی خۆی، ئەوەش پەیوەندیی نییە بە دژایه□تی ئاینێک یان نەتەوەیەک یان چەند نەتەوەیەک، ئەوە بازرگانییەکی رەش و نامر□قانەیە کە سیستمی سەرمایەداریی جیهانیش پشتیوانی لێدەکات. بۆیەکا گرنگە لەو فاکتە تێبگەین، کەناڵە سێکسییەکانیش بەشێکن لە پرۆسەی بە بازاڕکردنی لەشفرۆشیی، بۆ ئەوەش پێویستیان بە سەرنجڕاکێشانی هەموو کەسێک هەیە نەک تەنیا جیهانی ئیسلامی. بەدەر لەمەش جیهانی ئیسلامی هێندە جیهانێکی پاکیزە نییە رۆژئاوا بیەوێت رەوشتەکەی دابڕزێنێت، ب□ پێچەوانەوە ئەوەی لە جیهانی ئیسلامییدا دەگوزەرێت زۆر لەوە ترسناکترە لە هەر شوێنێکی ئەم جیهانە دەگوزەرێت. جیهانی ئیسلامی ئەو جیهانەیە دیکتاتۆر و مافیا گەورەکانی لەشفرۆشیی بەرھەمهێناوە، ئیدی دەبێت پاکیزەییەکەی لە کوێدا بێت؟.

بۆ ئەوەی بگ□□ینەوە سەر کرۆکی مەبەستەکەمان، جارێکی دیکە بە بیری دەهێنمەوە، زۆربەی کەناڵە پۆرن و سێکسییەکان لەسەر ئاستی جیهان، لەلایەن بازرگانە عەرەبەکانەوە خاوەندارێتیان دەکرێت یان پشکیان تێیدا هەیە، بۆیە هەقوایە بانگخوازە ئیسلامییەکان چیتر بالۆرەی ماسۆنییەت و زایۆنیزم نەهێننە پێشەوە، چوونکە ئێستا راستییەکە وەک درەوشانەوەی ئەڵماسێک لە ژوورێکی تاریکدا، دەرکەوتووە، بە تایبەت دەبێت بزانن، "ئێران"ی قەڵای ئیسلام پڕبووە لە پارەی کەناڵە سێکسییەکان و رەنگە ئەو هاوکاریيانەشی دەینێرێتەوە بۆ ئیسلامگەراکانی وەک حزبو□□ا و حەماس هەر لەسەر پارەی لەشفرۆشیی و کەناڵە سێکسییەکان بێت.

ستوکهولم – سولنا

ئایا کورد هەر وەردەگێڕێ یا فکرەکەی دەنێرێتە دەرەوە؟!..

ڕەسوڵ بۆسکێنی

بێگومان نوسین و ڕاگەیاندن ڕۆڵی گرنگی هەیە لە ناساندنی هەر شتێك بە دنیای ناوخۆ و دەرەوەی هەر کۆمەڵگایەکدا، کورد لەگەڵ

پێشکەوتنی بارودۆخی ژیان و ڕۆشنبیری نرخی ئەم بابەتەی زانیوە، بۆیە سەرەتا کۆمەڵێك نووسەر داوای کردنەوەی یەکێتی نووسەرانی کوردیان لە وەزارەتی ناوخۆی عیراق کرد و لەو ڕێگایەوە توانیان زیاتر برەو بەکارەکەیان بدەن، سەرەڕای ژێردەستەیی و بارودۆخی خراپی سیاسی کوردستان، ڕۆشنبیر و نووسەرانی کورد زۆر باش درکیان بەم لایەنە گرنگەی ژیان کردووە و لەوە گەیشتوون بۆ ناساندنی هەر شتێك بۆ خستنە بەرچاوی مرۆڤ، پێویستە لەڕووی نووسین و ڕاگەیاندنەوە ئامادەکاری بۆ بکرێت و بخرێتەبەرچاوی کۆمەڵگا، لەو بارەیەوە هەر کاتێك دەرفەتێکیان بۆ ڕەخسابێت درێغیان نەکردووە، لە چاپ و بڵاوکردنەوەی مێژوو و ئەدەب و فەرهەنگ و کەلتور و هەموو بوارەکانی ژیانی کورد، لە دووتوێی کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامەکاندا بڵاویان کردۆتەوە، بۆ ناساندن و ڕۆشنبیرکردنی نەتەوەکەی خۆی، لەوەش زیاتر بۆ ناساندنی مێژوو و فەرهەنگ و ئەدەبی گەلان بەخوێندەواری کورد، هەزاران کتێبی نووسەرانی بیانیان لە زمانە زیندووەکانی دنیا وەرگێڕاوە بۆ سەر زمانی شیرینی کوردی و پێشکەش بە خوێندەوارانی کوردیان کردووە.

ئەگەر سەنج بدەین لە هەموو ئەو دەرفەتانەی کورد لە ڕووی سیاسیەوە هەندێك ئارامی بەخۆیەوە بینیبێ و هەناسەیەکی ئاسوودەیی هەڵکێشابێ، نووسەرانی کورد سەدان کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامەیان نووسیوە و زۆریشیان لە زمانە زیندوەکانی دنیا وەرگێڕاوە بۆ سەر زمانی شیرینی کوردی، بۆ نموونە لەدوای شۆڕشی 14ی تەموز 1958 و ماوەی چوار ساڵی بەیانی ئاداری 1974 درێغیان نەکردووە و بە نووسینەکانیان کتێبخانەی کوردیان دەوڵەمەند کردووە، ئەمجارەش لەدوای ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان لە ساڵی 1991 و هاتنە ئارای کەشی ئازادی و دیموکراسی و دەستەبەر بوونی زیاتری بوارەکانی بڵاوکردنەوە، زۆر کتێب و بابەت کراوە بەکوردی، ئینجا هەرچۆنێك بێت، لەڕووی چۆنایەتی و چەندایەتی ئەوە بابەتێکی ترە، بەڵام ئایا کورد تاکەی هەر لە زمانی بێگانەوە نووسین وەردەگێڕێت بۆ سەر زمانی کوردی، ئەگەرچی تاکو زیاتر فەرهەنگی نەتەوەکانی تر بناسین بۆ ئێمە زۆر گرنگە، بەڵام بەڕای من پێویستە لەمەودوا نووسەرانی کورد بەهاوکاری حکومەتی هەرێمی کوردستان زیاتر گرنگی بەوە بدەن، نووسینی نووسەرانی کورد لەهەموو بوارەکانی ژیان وەربگێڕێت بۆ سەر زمانەکانی تری دنیا، بۆ گەیاندنی دەنگی خۆی بەدەرەوە، چونکە دوژمن و نەیارانی کورد هەمیشە لەو ڕێگایەوە توانیویانە نەتەوەی کورد لەبەرچاوی دنیای دەرەوە بە نەزان و دواکەوتو و شەڕانگێز لەقەڵەم بدەن، ئێستاش ماوەیەکە نەیارانی کورد بەتایبەت خەڵکانی

داخ لەدڵی عەرەب لەهەموو بوارەکانی ڕاگەیاندن هەوڵی ناشیرین کردنی کورد و تێکدانی قەوارەی هەرێمن، بەردەوام بینەر و بیستەر هاندەدرێت دژی کورد، پێویستە نووسەرانی کورد بەجدی بیر لەم لایەنە بکەنەوە و هەموو بوارەکانی ڕاگەیاندن گرنگی پێ بدەن بە هەناردەکردنی زانیاری دەربارەی ناساندنی ڕووی جوانی مێژوو و فەرهەنگ و کەلەپوری کورد، تا چیتر لەسەر زمانی دژەکانمان چارەنووسمان دیاری نەکرێت، بەڵکو خۆمان وەکو ئەوەی هەین لە دنیای دەرەوەی بگەیەنین، ئێمەش گەلێکین خاوەن خاك و نەتەوەی خۆمانین و مێژوو و فەرهەنگ و جوانی خۆمان هەیە و ئارەزوومان لە ئاشتی و پێکەوە ژیانی گەلانە و دەمانەوێت مافەکانمان دەستەبەربێت، بەئازادی و ئاسوودەیی لەژێر چەتری دیموکراسیدا لەوڵاتی خۆمان بەئازادی و ئاسوودەیی بژین.

٨مارس چۆن بوبە ٨مارس. ناسر ئەسغەری.. وەرگێڕانی: کاوە عومەر

• ٨ی مارس، بیرۆکەی ڕۆژێکە کە بتوانرێت ب□□ژی جیهانی ژنان ناوببرێت و کێشەو داخوازیە گرنگەکانی ژنانی تێیداچڕببیتەوە ، خواستە کانیان بۆ یەکسانی لەمافەکان و هەستانەوەو خەبات لەپێناو لە ناوبردنی نایەکسانی لەمافەکاندا لەدژی ژنان و خەبات لە دژی ئەو خراپ کەڵک وەرگرتنەی کە لە کۆمەڵگەی چینایەتیدا هەیە،وە لەو جیاوازیە ڕەگەزیەی کە لە نیوان ڕەگەزی ژن وپیاودا هەیە بەئاگاهاتون. تەنانەت ئەمڕۆش ئەگەر پرسیار لەهەر کەسێکی دادپەروەر بکرێت کەناوی نالەبارترین جۆری هەڵاوردن بهێنێت،بێگومان هەڵاوردنی دژی ژنان و بێ ماف□کانی ژنان بەرجەستەدەکاتەوە. وە ڕێک هەر بەو هۆیەشەوەیە کە کێشەی ژنان و خەبات بۆ لابردنی نایەکسانی وئەو ستەمە زۆرەی کەلە دژی ژنان لە ئێران بەڕیوە دەچێت زۆر بەرجەستەیە. لەم ڕوەوەیە کە ڕۆژی ٨ مارس ل□ پێگەیەکی تایبەتی بەهرەمەندە بەدیاریکراویش لە ئێران، لەبەر ئەوەیە کە ژن لە ئێرانی ئەمڕۆدا ئیتر بێ ماف نیە،بەڵکو ژن بون

یەکسانە بەنەبون! بەهیچ ، نەزانراو! نکوڵی کردن لەبونی دەکرێت! هەموو ڕۆژێک سوکایەتی بەبونی دەکرێ! ژن لەم کۆمەڵگەیەدا ڕۆژانە سوکایەتی پێدەکرێت! ژن تەنانەت وەکو کارەکەریش بەمانای کەنی وشەکە حسابی بۆناکەن لە یاسا ئیسلامیەکانی ئەم مەملەکەتەدا،کەیلەی سێکسی پیاوانە.جۆرە کەیلەیەکە کە ئەبێت وەسیلەی چێژی'سێکسی زۆرتر'دەستە بەر بکەن.لە بارودۆخێکی لەوشێوەیە کە گرنگی ٨مارس بۆ ژنانی ئێرانی دوبەرانبەر دەکەن.

لەم کورتە مێژووەی ٨مارسدا ناچارم کە چاوپۆشی لە لایەنی شیکارانەتری مەسەکە بکەم.سەبارەت بەکێشەکانی ژنان وتەنانەت مێژوچەی ٨مارس کەئەتوانریت چەندین کتێب بنوسریت.بەڵام ئیستا ناچارین کە هەر بەم نوسینە ڕازی ببین.

بارودۆخی ژنان بەر لە لەدایک بونی ٨مارس

٨مارس،ڕۆژی جیهانی ژنان،هەروەک یەکی ئایار "ڕۆژی'کارکەر" لە ئەمریکای باکور،ڕیشەکەی لە خەباتی کرێکارانی ئەمریکادایە بۆ هێنانەخوارەوەی کاتی کارکردن و بارودۆخی باشتری کار.

گەشەی پیشەسازی و لەئاکامدا بەرهەمهێنانی سەرمایەداری و شارنیشینی، بەشێکی گەورە لە جوتیارانی لەزەویەکانیان کردەوە و بە بەدەست هێنانی پاروەنانێک ڕەوانەی شارەکانی کردن.ژنان ومنداڵان،لە زۆربەی بەشەکانی کاردا،لە هەلومەرجێکی زۆر خراپی کارکردندنی تاقەت پڕوکینتردا کاریان پێدەکەن.کارەکان هەر وەک ئەمڕۆی ئێران بە سەر کاری پیاوانە وکاری ژنانە دابەشکرابون.ژنان بەگشتی لە کارگەو کارخانەکانی ڕستن وچنین وکاری ناوماڵ لە بارودخێکی ترسناکی کارو بەکرێیەکی کەمی لەئاستی مەمرەو مەژیدا بەکاریان دەهێنان.

لەو سەردەمە کە لەمێژوی کۆمەڵگەی چینایەتیدا بوو کە سەروکەلەی یەکێتیەکرێکاریە سەرەتاییەکان دەردەکەوتن. کەچیهەر ئەو یەکێتیە کریکاریانەش کەمتر سەرنجیان لەسەر بارودۆخی ژنان بوو.لەگەڵ ئەوەشدا ئەمە بەتەنها خەباتی کرێکارانی پیاو نەبوو، کە هۆکاری پاشەکشەی خاوەنکارەکان و دروستبونی یەکیەتیەکان بێت.

لە هەرشوێنێک خەباتێک دەستی پێبکردایە،ئەگەر ژنانی کرێکار ڕاستوخۆ لەو خەباتەدا بەشدار نەبونایە،ئەوە خێزانی کرێکارانی مانگرتوو لە پێشی ئەوانیشەوە ژنان دەورێکی گرنگیان لە بەرەوپێشبردنی ئەو خەباتەدا هەبوو.لەچیرۆکە تاڕادەیەک فۆلکلۆرە هاوچەرخەکاندا باسی ئەوە کراوە کە ژنانی کرێکار لە کارگەی ڕستن وچنینی شاری نیوۆرک لە ساڵی ١٨٥٧ ناڕەزایەتیەکیان بەڕێکخست لەدژی بارودۆخی ناهەمواری کارو کرێی زۆر کەم. ئەو چیرۆکە دەڵێت کە ئەو

نارەزایەتیانە بەدەست تێوەردانی پۆلیس کۆتای پێهات؛ بەڵام دوو ساڵ دوای ئەو مانگرتنە لە مانگی مارسدا هەر ئەو ژنانە مانگرتنی یەکەمین یەکێتی کرێکاری خۆیان هەر لە ناوەندی کارەکانیاندا ڕاگەیاند.
لە ساڵی ١٩٠٣ هەڵسوڕاوانی کرێکاری وبەدیاریکراویش ژنان لە مەیدانی هەڵسوڕاوانی کۆمەڵایەتیدا،خەباتیان لە پیناو پێکهێنانی کۆمەڵەی یەکێتیە کرێکارانی ژنانیان بردە پێشەوە و ئامانجی سەرەکی خۆیان بە باشترکردنی بارودۆخی سیاسی،کۆمەڵایەتی و ئابوری ژنان دیاریکرد.
لە دوایین یەک شەممەی مانگی فێبروەری ساڵی ١٩٠٨دا،ژنانی سۆسیالیستی ولایەتە یەکگرتوەکان، بەهۆکخستنی خۆپیشاندانێک داوای مافی دەنگدانیان بە ژنان و مافی بەشداریان لە سیاسەت وباشتر بونی دۆخی کۆمەڵایەتی و ئابوری ژنانیان بەرزکردوە.دواتر ساڵی (١٩٠٩)،نزیکەی ٢٠٠٠کەس لە کۆبونەوەی ڕۆژی ژناندا بە ڕیزگرتن لە ناڕەزایەتی ساڵی پێشوی ژنان،لە مانهاتنی شاری نیۆرک بەشداریانکرد،هەر لەو ساڵەدا،نزیکەی ٣٠هەزار کەس لە ژنان لە سەرمای هەڵپەوکەنەری زستان، بە ماوەی١٣هەفتە بە باشکردنی هەلومەرجی کارەکەیان دەستیان دایە مانگرتنەکی گشتی.ژمارەیەک لە هەڵسوڕاوانی ئەو مانگرتنە دەستگیرکران، پاشان کۆمەڵەی یەکیتیە کرێکارەکانی ژنان مەرجی ئازادی دەستگیرکراوەکانیان دابینکرد بە پێدانی بەڵێن(کەفالەت) نامەی تاڕادەیەک بەرز، وە لە هەمان کاتدا برێکی زۆریش کۆمەکی مالیان کرد بە سندوقی مانگرتنی ئەوکرێکارانەی کە مانیان گرت بوو. بەجیا لە مەسەلەی خەبات بە بارودۆخی کاری باشترو یەکسان لەگەڵ پیاواندا،مەیدانێکی گرنگی خەباتی ژنان لەو سەردەمەدا،مەسەلەی مافی دەنگدانی ژنان و بەشداریش بوو لە بەڕێوەبردنی ئیدارەی سیاسی کۆمەڵگەدا.خەبات بە مافی دەنگدانی گشتی ولە وانەش مافی دەنگدانی ژنان ،لە زۆرێک لە وڵاتاندا لە پەرەسەندندابوو.ئەلکسەندەر کۆڵنتای ئەڵێت لە ڕوسیا لەو سالانەدا هەستی ژنان ئەوەندە بەکەم گیرابوو کە جگە لە ژنان وئەوانەی نەخۆشی دەرونیان هەبوو لە نەخۆشخانەکاندا. هەموو هاوڵاتیانی کۆمەڵگە مافی دەنگدانیان هەبوو! لە بەریتانیا جان ئیستوارت مەیل یەکەمین ئەندام پەرلەمان بوو کە بەرگری لەمافی دەنگدانی ژنان کرد کە لەگەڵ دژایەتی تەواوی پەرلەماندا بەرەوڕوبویەوە.
بەکورتی ژنان لە نیوزلاند لە ڕێکەوتی ١٩سێپتەمبەری ١٨٩٣، بەیەکەم جار لەوڵاتێکدا مافی دەنگدانیان بەدەست هێنا.پاشای پروسیا لە ساڵی ١٨٤٨، لە پاشکشەیەکی سیاسی لەبەرامبەر شۆڕشدا،کۆمەڵێک بەڵێن ئەدات کە یەکێک لەوانە مافی دەنگدانی ژنانە کە هیچ کاتێک

جێ بەجێ نەکرا.
٨مارس چۆن لەدایک بوو؟
لەساڵی ١٩١٠بیرۆکەی رۆژێک بەناوی ڕۆژی ژنان لەسەرتاسەری ئەمریکا لەلایەن هەڵسوڕاوانی بزوتنەوەی ژنانەوە بە هەند وەرگیرا.هەر لەو ساڵەدا نوینەران بۆ دوهەمین کۆنفرانی ژنانی سۆسیالیست ئینتەرناسۆناڵی دوهەم لە کۆپنهاگن، بە ئامانجی پیشنیاری دیاریکردنی ڕۆژێکی تایبەت وەک ڕۆژی جیهانی ژنان بەشداریان کرد.ڕۆژێک کە داخوازی سیاسی،کۆمەڵاتی وئابوری ژنان.لەوانە مافی دەنگدانی ژنان بەرجەستە بکاتەوە،ئەگەرچی بۆ سۆسیالیستەکان وبەدیاریکراویش کۆمۆنیستەکان لەو سەردەمەشدا کێشەی ژنان جێگایەکی تایبەتی هەبوو.بەڵام بۆ هەندێک لە ڕابەرانی دیاری کۆمۆنیستی ئەو سەردەمە مەسەلەی مافی دەنگدانی ژنان بەکەم وەردەگیرا لە بزوتنەوەی کریکاری ئەو کاتەدا. پیاوانێک بەبیروباوەڕی دواکەوتوانە لەدژی بەشداری ژنان بون لەکاروباری سیاسیدا و ڕابەرانێکی کۆمۆنیستی کە خاباتیان بۆ مافی دەنگدانی ژنان بەکەم وەردەگرت.پێداگریان لەسەر مافی دەنگدانی ژنانیان بەخستنەوەی دوبەرەکی دەزانی.حزبی سۆسیال دیموکراتی کریکارانی ئەڵمانیا کە قوراسیی خۆی هەبوولە بزوتنەوەی سۆسیالیستی ئەوسەردەمەدا.بەڕابەرانێکی وەک کلارا زیتکین توانی تاڕادەیەک پاشەکشە بەو بیروباوەڕە دواکەوتوانەیە بکات.

کلارا زیدکین بەئیلهام وەرگرتن لە خەبات وهەڵسوڕانەکانی ژنانی کرێکاری بزوتنەوەی کرێکاری ئەمەریکا وهەڵسوڕاوانی سۆسیالیستی ئەو بزوتنەوەیە،چوارچێوەی پێشنیارەکانی خۆی بۆ ڕۆژێکی تایبەت بە ناوی “ڕۆژی جیهانی ژنان” ەوە ئامادەکرد بۆ ئەو کۆنفرانسە. لە پێشنیارەکەیدا کلارا زتکین ئاماژەی بەوەکرد بوو کە هەموو ساڵێک لە هەموو وڵاتاندا ڕۆژێک بەناوی ژنانەوە بکەنە جەژن هەتا تێیدا داخوازیەکانی ژنان لەو ڕۆژە دیاریکراوەدا بەرز بکرێتەوە.ئەم کۆنفرانسە کە زیاتر لە ١٠٠کەس لە ١٧ وڵاتی دونیاوە،لە ناویاندا یەکەمین ٣ژنە پەڕلەمانتاری فینلاندی تێیدا بەشدار بون،بە کۆی دەنگ پێشنیارەکەی کلارا زیدکین یان لە کەشێکی گەرمی پڕ شۆڕوشەوقی دۆستانەو□ و بە خۆشی وهەلهه□لە کێشان پەسەند کرد.بەو شێوەیە’ڕۆژی جیهانی ژنان” بەبێ دیاری کردنی ڕۆژێکی دیاریکراو لە ڕۆژ ژمێردا لەدایک بوو. ئەم کۆنفرانسە دروشمی “ڕای یەکسانی ژنان”،خەباتمان بۆ گەیشتن بەسۆسیالیزم بەهێز دەکات.”هەموو ساڵێک لە ڕۆژی جیهانی ژنان دا بەرزو بەرجەست□ بکەنەوە.
باسیکی زۆر لەو کۆنفرانسەدا هاتەکایەوە.باس لەسەر موچەی مانگانەی

ژنان،لەناویشیاندا مافی دەنگدانی ژنان و بەیاننامەیان سەبارەت بە مافی دەنگدانی ژنان ودەنگدانی گشتی،موچەی دایکایەتی بە ئەو دایکانەی شویانکردوە بەبە لەبەرچاوگرتنی ئاست و سنوری دارایی کەسەکان،کە مافی دەنگدان لەو سەردەمەدا بنەماکەی بووپەسەندکران. باسی گرنگی تریش لەوانە قەدەغەکردنی شەوکاری کە لەو ڕووەوە زیانیان بە تەندروستی جەستەیی ژنان دەگەیاند دەستپیکرد. ئەو بەیاننامە وبەیارنامانەبون کەلە پەیوەند بەوانەوە پەسەندکران.کرێیی یەکسان لەگەڵ پیاوان،هەشت کاتژمێر کار کردن لەڕۆژێکدا،هەڵوەشاندنەوەی کاری قەنتەراتی وگرێبەست،کرێیی گونجاو بە بەکاران وکرێیی تەواو بە ڕوژانی پشوو هتد لەو باس وبەیارنامانە بون کە لەو کۆنفرانسەدا خرانەبەرباس وپەسەندکران. (لەبارەی ئەو کۆنفرانسەوە شرۆڤەی زۆرو ورد کراوە، ئەو کۆنفرانسە یەکێک لە گرنگترین کۆنفرانسەکانی جۆری خۆی بوە،پەیوستی بە ئاماژەیە،کە ئەلکساندا کۆڵنتای ،یەکیک لە ڕابەرانی بەرجەستەی مەیدانی ژنانی حزبی بەلشەویک لە ڕوسیا،لەو کۆنفرانسەدا لەدژی موچەی دایکایەتی بوو بە دایکانی شوکردو و ئەو داوای ئەو مافەی کرد بە هەموو دایکان بەبە لەبەرچاو گرتنی ئەوەی لە شویانکردوە یان نا.

سالێک دوای پەسەندکردنی ڕۆژی جیهانی ژنان لە کۆنفرانسی ناوبراودا،لەلایەن هەڵسوراوانی بزوتنەوەی سۆسیالیستی و بزوتنەوەی ژنان و بە بەشداری زۆر چالاکانەی کلارازیدکین خۆی لە ڕۆژی ٨مارسدا نا بە ڵکو ١ ١٩مارس جەژنیان گێڕا.لەگەڵ ئەوەشدا ١٩مارس بەڕێکەوت نەبوو .وەک ئەلکساندرا کۆڵنتای دەڵیت ،بە حزبی سۆسیال دیموکراتی ئەڵمانی ڕۆژیکی مێژویی بوو. هەروەک پێشتر باسمکرد رۆژی ١٩مارسی ١٨٤٨ و لە ئەنجامی پاشکەکشەیان لەبەرامبەر شۆرشی ئەو ساڵەدا،پاشای پروسیا بەڵێنی دابوو کە مافی دەنگدانی ژنان بەڕەسمی بناسێت.

بەڵام سالەی ١٩١١سالەی ٢٠١٠ هەواڵێک لە ئینتەرنەت و کەناڵی ئاسمانی نەبوو.هەواڵی ڕۆژی جیهانی ژنان و ئامادەیی بە ئەو ڕۆژە لە ڕێگەی بەیاننامەو بڵاوکراوە هەواڵەیە سەرەتاییەکانی ئەو کاتەدا بڵاودەکرایەوەو بەرەو پیش دەچوو. چەند هەفتە پیش ١٩مارسی ئەو ساڵە،دوو بڵاوکراوەی گرنگ لە ئەڵمانیا(ڕۆئی ژن) و لە نەمسا(ڕۆژی ژنان)لە ئاستیکی فراواندا بڵاوکرانەوە ، وتارو بابەتی جۆراوجۆر بە شێوەی ڕۆژنامەی دیواری کە باسیان لە کێشەی جۆراوجۆر دەکرد و بە مانشیتی"ژنان وپەڕلەمان"ژنانی کرێکار و کاری ناوچەیی"،ژنانی ماڵەوە چی لەسیاسەت بکەن؟"،و شتی تریان بڵاو دەکردەوە.هەروەک لە مانشەتی ئەو بلاوکراوانەوە دەردەکەوێت دەستیان بردبوو بە باسکردنی

یەکسانی ژنان وپیاوان لە بەشداریان لە کاروباری سیاسی،کۆمەڵایەتی و ئابوری وهەڵواردنی دژی ژنان لەهەموو مەیدانەکاندا.هەرچەندە بۆنەی ڕۆژی جیهانی ژنان لە هەدوو وڵاتی ئەڵمانیا ونەمسادا بەرجەستە بوو بەڵام ئەم مەراسیمە لە وڵاتانی تریش،لەوانە سوید و دانیمارکیش بەڕێوە دەچوو.کەی گشتی زیاتر لە ملیۆنێک کەس لە مەراسیم وڕێپێوانە ڕێکخراوەکاندا بینراون.سەرباری داخوازی مافی دەنگدانی یەکسان،داخوازی تریش لەوانە هەڵوەشاندنەوەی هەڵاواردن لە شوینی کار،مافی فێربونی کار،مافی کارکردن وشتی تریش داواکرابون.

سەرکەوتنی ئەو جەژنە،زۆر لەو چاوەڕوانیە زیاتر بوو کە هەڵسوڕاوانی ئەو مەیدانە هەیان بوو.کۆلۆنتای سەبارەت بە مەراسیمەکانی ئەڵمانیا و نەمسا لەناو ئەو هەراو زەنای کۆمەڵەدا دەڵێت کە لە هەموو گۆشەو کەنارو لە شارو شارۆچکەیەکدا مەراسیم بەڕێوەچوە. پیاوان خەریکی کاری ناومالە دەبون وژنانیش ئەو ڕۆژە بەشداریان لە کێشە سیاسیەکان وکاروباری دەرەوەی ماڵەوەیان لە ئەستۆ گرتبوو.

ڕۆژی جیهانی ژنان تا ساڵی ١٩١٣ لە ڕۆژەکانی جگەلە ٨مارسدا جەژنیان دەگێڕا.ڕۆژی جیهانی ژنان لەو ساڵەدا کە گەرمەی بزوتنەوەی ناڕەزایەتی دژی شەڕی جیهانی هێزێکی زۆری لە زۆرێک لەوڵاتاندا وڵاتانی ئەوروپی ولەوانەش یەکەم جاربوو لە ڕوسیادا مەراسیم بکەن. لە زۆرێک لە وڵاتاندا ئەو “ڕۆژە”لە ٨مارس و یان لە چەند ڕۆژ پێش وپاش ٨مارس،یان دژی شەڕ ویان لەهاوپشتی لەگەڵ ژنانی وڵاتانی تری لەجەنگدا ڕێز لەدەگرت. گرنگی ساڵی ١٩١٣لەو لایەنەوەیە کە ڕۆژی ٨مارس لەو ساڵەدا وەک ڕۆژی جیهانی ژنان جێکەوتوو بوو. لە کۆتایدا ڕۆژی ٨مارس لە ساڵی ١٩٧٥دا واتە نزیکەی ٩٠ساڵ دوای خەباتی سەخت بە جێ خستنی ڕۆژێک بەناوی ڕۆژی ژن،ڕێکخراوی نەتەوەکگرتوەکانیش ملی بەو ڕۆژەدانا وەک ڕۆژی جیهانی ژنان.

گرنگی ئەمرۆی ٨مارس

ئەلکساندرا کۆلۆنتای لە هەندێک نوسیدا سەبارەت بە ٨مارس،پرسیارێک دەخاتە پیش:

“ئەگەر ڕۆژی جیهانی پشوی گشتیە بە هەموو پڕۆلیتاریا ئەی بەچی ئێمە ناومان لەناوە ڕۆژی ژنان؟ئەی بەچی ئێمە بۆنە و کۆبونەوەی تایبەت کە بەدیاری کراوی ژنانی کرێکار و جوتیارانی تێدا بانگەواز دەکەین،بەرپا دەکەین؟ئایا ئێمە یەکێتی و هاوشتی چینی کرێکار ناخاتە مەترسیەوە؟ دواتر ئەو خۆی وەڵامی بابەتەکە ئەداتەوە. بەڵام بەبێ لەبەچاوگرتنی وەڵامی ئەو بەو پرسیارەی لە باردۆخەکی

دیاریکراوی ئەو کاتەدا ئەیداتەوە. بە بۆچونی من ئەمرۆش دەتوانرێت هەمان پرسیار بکرێت،ڕاستی کارەکە ئەوەیە کە شێوە بەرھەم هێنانی سەرمایەداری لە بەشی زۆری دونیادا پێویستی بەکاری هەرزان و جیاکاریە بۆ بەربەرەکانێ بۆ پێشبڕکێ وهاندان بەرەو کەوتنەخوارەوە بۆ بنی د□□ک□ ئەدات.لەم هەوڵ و تێکۆشانەدا ناچارە کە جیاوازی ڕەگەزی، نەتەوەی،زمانی،ڕەنگی و هتد بەرجەستە بکاتەوە، ئەوەی کە بەدرێژایی میژوو بۆی ئاسانتر بوە،سەپاندنی بی مافی ژنان بوە بە هاوکاری وەگرتن لە ئاین و ڕاکیشاناوەی ئاین بوە بۆ پیشەوەی مەیدان.

ئێمە لەڕۆژی جیهانی ژناندا،داخوازیەکانی ژنان بەرز دەکەینەوە بۆچیە؟ بەو هۆیەوەیە کە پێوەری ئازادیخوازی هەر کۆمەڵگەیەک لە بەرگری لە ژنان ولە ماف□□یان بە مافەکانی ژنانەوەیە. ئێمە مەراسیمی ٨مارس بەناوی ژنانەوە بەرپادەکەین بۆچی کە لە کۆمەڵگەی ئەمڕۆدا ژنان بەهەمان ڕادەی هەر ئەوساڵانەی دەیەی یەکەمی سەدەی ڕابردو بێ مافن.سوکایەتیان پی دەکرێت و لە بەشێکی زۆری دونیادا وەک نیوەی پیاو دادەنرێن و دەسەڵاتدارانی بەشەکەی تری دونیا ملیان بەم بەکەم زانین و سوکایەتیە داوە و سودی لێوەردەگرن. بەرگری لەمافەکانی ژنان نەک تەنها زەرەر بەیەکێتی ویەکپارچەیی بزوتنەوەی کریکاری ناگەیەنێت لە خەباتیاندا بۆ گەیشتن بە ئازادی ویەکسانی ڕاستقینە، بەڵکو ئەم بزوتنەوەیە بەهێز دەکات؛لەبەرئەوەی ژنان کە ئەمڕۆ بەهەمان ڕادە لە بەرھەم هێنان وبنیاتنانی کۆمەڵگەدا بەشدارن کە پێاوان لەو ئەرکەدا بەشدارن.

٨مارس ڕۆژی چینی کرێکارە،٨مارس ڕۆژی ژنان و پیاوانەڕۆژی ناڕەزایەتیە بە بێ مافی ژنان لەم دونیادا.

٢٠١٠\٢\٢٤

....

. . ..

یادی بەخێر مەنسور فەرزاد دوو هەفتە پێش ٨مارسی سڵی ٢٠١٠ پەیوەندی پێوەکردم و داوای لێکردم کە کورتە مێژویەک لەسەر ٨مارس بنوسم بۆ بڵاوکراوەی “ئیسکرا” بڵاوکراوەی کۆمیتەی کوردستانی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری

ئێران،مەنسور فەرزادم تەنها جارێک لە نزیکەوە بینیم کە ئەویش لە کۆنگرەی ٦ی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران بوو لە سوئید.ئەگەر دەمزانی ئەم نوسینە بیرەوەی تاڵی مەرگی ناوادەی مەنسور فەرزادم بۆ زیندو دەکاتەوە،لەوانەیە ئەوکارەم نەکردایە؛ بەڵام ئەگەر ئەوکارەشم نەکردایە،لەوانەیە دوای مردنی دوبەرانبەر ئازارم بچەشتایە!نوسراوەی “٨مارس چۆن بوو بە٨مارس؟”نوسینێکە بۆ ڕیزگرتنی

خەباتی ژنان لەسەرتاسەری دونیاو نوسەنیکە بە یادی مەنسور فەرزادی
زۆر خۆشەویست. یادی بەرزو بەهێز بێت

٢٣فەبروەری ٢٠١٢
٢٠٢١\٢\٢٧

مەرگی قوتابخانە, ئازادی مرۆڤ. وەرگێڕان و ئامادەکردن: عیسا بەتانی

ژان ژاك ڕۆسۆ؛ یەکەم کەس بووە کە بانگەشەی بۆ نەهێشتن و دەستهەڵگرتنی لە قوتابخانە کردووە، ئەو لەو بڕوایەدایە کە (منی سرووشتی باشترە، پێویستە لەهەموو شتێك دوور بخرێتەوە کە تێکی بدات). ئەو بیردۆزەکەی خۆی لەسەر ئەو بنەمایە هەڵچنیوە بەوەی سرووشت وا دەخوازێت منداڵەکان منداڵ بن بەر لەوەی وەکو پیاو ببیندرێن؛ بە پێچەوانەوە دەست بە میوەیەك دەبەین کە هێشتا پێنەگەییووە.

دوای ژان ژاك ڕۆسۆ چەندین نووسەر و توێژەری دیکە لەهەمان ڕوانگەوە بانگیان بۆ هەڵوەشاندنەوەی قوتابخانەکان کرد و ئەوانیش داکۆکیان لە بیروباوەڕەی ڕۆسۆ کردەوە کە بەپێی یاساکانی سرووشت؛ چاکسازی کۆمەڵایەتی لە چاککردنی تاکەوە سەرچاوە دەگرێت بۆ ئەوەی دامەزراوە پەروەردەیی و جڤاکییەکان دەست بخەنە نێو ئەو بابەتە، ئەوانیش چوونەوە سەر قسەکانی ڕۆسۆ و ڕایانگەیاند کە منداڵی ئازاد تەنها خوازیاری ئەنجامدانی ئەو کارەیە کە دەتوانێت بیکات و ئەوەی ئارەزووی بکات دەیکات, ڕۆسۆ نەیشاردەتەوە کە بنچینەی سەرەکی بیرکردنەوەکانی ئەو سەبارەت بە مەسەلەی پەروەردە بریتییە لە دوورخستنەوەی منداڵ لە قوتابخانە و لەمەووە دەڵێت: (ئەو بنچینەیە بەسەر قۆناغی منداڵێتی دا بچەسپێنن؛ دواجار هەموو بنەماکانی پەروەردەتان دەست دەکەوێت).
ڕێبازی دژایەتی کردنی قوتابخانە بە ڕۆسۆوە کۆتایی نەهاتووە، لەدوای ئەو چەندین نووسەر و توێژەوانی وەکو (جۆن هۆڵت)

بەردەوامیان بەو بیردۆزە دا، چەمکی (بێ قوتابخانە لەلایەن (هۆڵت)ەوە داهێندرا و چەندان پەرتووك و گۆڤاری سەبارەت بەوە نووسی و لەچاپی دا لەوانە گۆڤاری (پێگەیاندنی بێ قوتابخانە)، و دوای ئەویش (ئیڤان ئیلیتچ)ی نووسەری پەرتووکی (کۆمەڵگای بێ قوتابخانە) و (ئیڤەرت ریمەر)ی نووسەری (پەرتووکی مەرگی قوتابخانە) بە درێژەپێدەری هەمان ڕەوت هەژمار دەکرێ.

جۆن هۆڵت لە سەرەتاکانی نیوەی دووەمی چەرخی بیست بە بزاڤی دژایەتیکردنی سیستەمی قوتابخانە حکوومییەکان دەستی بە بانگەشەکردن بۆ لابردنی قوتابخانە کرد، ئەو پێیوابوو کە لە دەرەنجامی بەدەمەوەهاتنی گۆڕانکارییە ئابوورییەکان لەدوای شۆڕشی پیشەسازی دا قوتابخانە دروست بوو، قوتابخانەکان لەسەر بنچینەی (تاکە پێوەرێك بۆ هەمووان) کرایەوە کە هەمووان لەڕووی تەمەنەوە هاوشێوەن و خرانە نێو هۆبەیەکی خوێندنەوە و یەك پرۆگرامی خوێندنیان خرایە بەردەم و ڕێگەیان پێنەدرا ئەوە هەڵبژێرن کە دەیانەوێ فێری ببن. لەم سۆنگەشەوە هۆڵت دەڵێت: (یاسا و پەیڕەوی توند حەزی ئازادی لەلای تاکەکان دەکوژێت و دواتریش داهێنان… هەمووان دەبنە کۆپی یەکتری و جیاتاکی لەنێوانیاندا هەڵدەبزڕکێت).

وەکو جێگرەوە بۆ خوێندنی قوتابخانە هۆڵت دوو ڕێگەی باسکردووە کە یەکەمیان لە ڕێگەی پرۆگرامی خوێندن کە لەلایەن باوانیانەوە چاودێری و بەدواچوونیان بۆ بکرێ و بە (فێرکردنی ماڵە) ناوزەدی کرد، ڕێگای دووەمیش کە بەلای ئەوەوە ئازادی پتر دەڕەخسێنێت ئەوەیش (بێ قوتابخانە) یان (ئان سکوڵینگ) بێ بوونی هیچ جۆرە پرۆگرامێکی خوێندن و تەنها پاڵپشت بە فێربوون خواست و غەریزەی سرووشتی مرۆڤەکان بێت بۆ فێربوون.
جیا لەوە هۆڵت ئاماژە بە شتێکی دیکە دەکات و پێیوایە کە بوونی قوتابخانە تەنها خزمەت بە سیستەمی ئابووری جیهانی دەکات و ئەو بونیادە ئابوورییە زەبەڵاحی جیهان پێویستی بە ملیۆنەها کرێکار و بەڕێوەبەر و ئەندازیار و پزیشکە و ڕۆڵی قوتابخانە هاوشان لەگەڵ شۆڕشی ئابووری ئەمریکا و ئەورووپا پەرەی پێدرا و بەپێی ئەو پۆلینکارییە ئابوورییە؛ بەهای مرۆڤ یەکسانە بەو ڕۆڵەی کە لە سیستەمەکەدا دەیگێڕێت. بەڵگەش بۆ ئەو لێکدانەوەیە دەهێنێتەوە کە هۆکارەکە ئەوەیە پزیشکان و ئەندازیاران بە چینی باڵا و ڕێزلێگیراوتر دەبیندرێن و کرێکارەکانیش بە خوارووتر لەوان؛ ئەو دەڵێت :(سیستەمی ئابووری ئەو چوارچێوەیەی بۆ مرۆڤەکان داتاشیوە).

جۆن هۆڵت هیچ پاساوێك بۆ خوێندنی پرۆگرامەکانی خوێندن نابینێت و

بە تەنزەوە دەڵێت:(ئێمە نازانین لە پاش□□ژدا پێویستیمان بە چ جۆرە زانیارىيەك دەبێت، بۆيە گەمژەييە پێشوەخت بیانخوێنین).
دوای ه□□□ت؛ ئیڤان ئیلیتچ (نووسەری پەرتووکی کۆمەڵگای بێ قوتابخانە)؛ کە فەیلەسوفێکی نەمساوی و لە بەناوبانگترین بیرمەندە هاوچەرخەکانی ئەو وڵاتەیە، رەخنەی لە بوونی قوتابخانە گرت و جەختی لە پەروەردەکردنی تاك لەسەر ئازادی کردەوە. ئەو خاوەنی ئەو گوتەیەیە کە دەڵێت: (ئەگەر زانست و زانیاری لەنێوانی دیواری قوتابخانەدا بێت؛ ئەوا پێویستە دیوارەکانی بڕوخێندرێن تاکو زانست و زانیارىيەکان بڵاو ببێتەوە… ئەگەریش زانست لە دەرەوەی قوتابخانەکان بێت ئەوا دەبێت منداڵە زیندانیکراوەکانی نێو قوتابخانە ئازاد بکرێن و رێگایان بۆ بکرێتەوە تاکو بەدوایدا بگەڕێن … ئێمە لە قوتابخانەکاندا زۆر فێر دەبین بەڵام لە ژیانی رۆژانەماندا کەم سوودی لێ دەبینین).

لابردنی نێوانی ک□مەڵ و کۆمەڵگاو گۆڕینی بەدادگەریی، چی دەگەیەنێت!؟.. تاهیر عیسا

عەلی باپیرو کۆمەڵەکەی، دواجار دانیان نا بەوەی ئەوان لەدۆڵێک و کۆمەڵگاش لەدۆڵێکی دیکەدان!
هەر ئەو ڕەوتە سیاسیەی دەورانێک داعشئاسا، جیهادو تێکۆشانی خۆیان ل□ تەرجومەکردنی دەقەکانی قوڕئان و فەرمودەکانی پەیامبەرەکەیانەوە بەرجەستەدەکردو دەبینیەوەو هەڕەشەی سوتاندن و لەناو بردنی تەڕو وشکی کۆمەڵگای کوردستانیان بەیەکەوە دەکردو تەواوی ئەو حیزب و ڕێکخراوە نا ئیسلامیانەی ئەمڕۆکە لە پەڕلەماندا چلە ئاستی عێڕاق و چلە ئاستی کوردستاندا لەگەڵیان هاوبەش و شەریکی پاراستنی سیستەمێکی سیاسیی ئابووری کۆمەڵایەتیی چەوسێنەرانەن، بە تاغوت و کافرو مولحیدو لەخوا هەڵگەڕاوە دەزانی!
کردەوەگەلی تیرۆریستیانەو وەحشیگەریانەی وەک هەڵڕشتنی تێزاب بەقاچی ژنانی بەقەولی خۆیان سفورو هۆهۆکێشان لەناو کوچەو کۆڵان و شوێنەگشتیەکان ب□دزیانداو تەقاندنەوە و سوتاندنی لەنگ□ ف□ر□ش□کان

و هەڕەشەو پەلامار و کوشتنی کەسانی چەپ وکۆمۆنیست و دواتریش شەڕی یەکیەتی و هەوڵەکانیان بۆ دروستکردنی دەوڵەتێکی ئیسلامی، هەمان کارێک بوو، کە ئەوان پێش لە هاتنی داعش و ئەبو بەکر بەغدادی تاقییان کردەوەو تێیدا سەرکەوتوو نەبوون!

بەڵام ئەمڕۆ، ئەم ڕەوتە سیاسیە ئیسلامیە دوای ئەوەی نەلە ڕێگای توند ئاژ□ی□کانیەوەو نە لەڕێگای خەباتی پڵۆڕالیزم و پەڕلەمانیەوە بە ئاکامەکان و مەرامەکانی ناگات، پێ لەو ڕاستیە دەنێت، کە لەنێوان کۆمەڵگای کوردستان و ئیسلام و ئیسلامگەرایيدا، کێوێک لەجیاوازی و نێوان هەیەو لە ڕێگای کۆنگرەکەیانەوە، بۆ جارێکی دیکەو چەواشەکردنی کۆمەڵگای ناڕازی کوردستان و بۆ سواربوونی ئەو شەپۆلی ناڕەزایەتیەی لە کوردستاندا هەیە، دوای ئەوەی بارەگاکانیان هاوشانی پارتی و یەکیەتی ولایەنەکانی دیکە لەخۆپیشاندانەکانی ئەم دوایییەی خەڵکی برسیی وناڕازیدا کرانە قەرەبرووت و قوڕئانەکەشیان فریای خۆی نەکەوتو کرایە خۆڵەمێش، ئیسلام وەک پاشگر لادەبات و دادگەری دەخاتە شوێنی هەتا بتوانێت لەوڕێگایەوە کەمێک لەو ڕقەی کۆمەڵگای ناڕازی لەبەرامبەریان کەمکاتەوەو بەجۆرێکی دیکە کۆمەڵگا چەواش بکەن، هەتا بەمەرامی گەیشتن بەو جۆرە لەحوکمڕانیەی خەونی پێوە دەبینن، لەڕێگای دیموکڕاسیەتی بۆرژوازیی ڕۆژئاوایی و پەڕلەمانیەوە، کە لەگەڵ بنەما ئایدیۆلۆجیەکانیاندا ناکۆک وناکۆک بوو، ئەردۆغان ئاساو حیزبەکەی، بە ئامانجەکانی بگات.

ئەوان بەپێی لێدوانەکانیان، لەگێژاوێکی سیاسیی قوڵدا دەژین، لەلایەک عەلی باپیر، ڕو بەکۆمەڵگادا دەڵێت نێوانێکمان لەنێوان خۆمان و کۆمەڵگادا لابرد، بۆ دڵدانەوەی موریدو لایەنگرەکانیشی دەڵێت ئێمە بۆیە "ئیسلام"مان وەک پاشگر بە دادگەری گۆڕی، لەبەرئەوەی ئیسلام خۆی دادگەرە، بەڵام دوای نزیکەی سێ دەیە لەململانێی سیاسیان لەناوکۆمەڵگای کوردستاندا، نەیانتوانی دادگەری بوونی ئیسلامی، نەلەخۆیان و نە لە ئیسلامدا، نیشانی کۆمەڵگا بدەن و ناچارن ئەمڕۆ وشەی ئیسلامی وەک پاشگرێکی بێزراو لە خۆیان داببڕن!

سەرباری ئەوەی دادگەری، وشەو چەمکێکی زۆر لاستیکی و هەویریەو هەرکەس و لایەنێک لە کۆنەپەرسترین و ش□ق□نیترینیان هەتا لیب□□□ترین وچەپترینیان پێداگریی لەسەر دەکات و هەریەکەو بەجۆرێک تەفسیرو لێکدانەوەی لەسەر دەکات .

تەنانەت لایەنهایەکی وەک پارتی و یەکیەتیش، کە ڕۆژ نییە لەسایەی پڕاکتیکی فەرمانڕەوایەتیاندا دادگەریی ژێر پێن□ن□□ت و سەرەتاییترین مافەکانی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێش پێشێل نەکرێت، کە

چی خۆیان زۆر پێداگریی لەسەر ئەم چەمکەو دادخوازیی خۆیان دەکەن.
عەلی باپیرو ڕەوتەکەی، ئەگەر بیتوانیایە، دادگەری ودادپەروەری ئیسلام لەدیدی گشتیدا بچەسپێنێت، هەرگیز ئەمڕۆ ناچار نەدەبوون ئەم نەوانەی کە بەقەولی خۆیان لەنێوان خۆیان و کۆمەڵگادا، بووە بەلەمپەری چوونە پێشەوەیان، لایبەرن!
ئەو لەلایەکی دیکەوە دەیەوێت بە شاردنەوەی ئەو ئەزمەیەی چ وەک ئیسلام و چ وەک ڕەوتە سیاسییە ئیسلامییەکان کە بەهەرە لە بنەما ئایدیەلۆجیەکانی ئیسلام، وەک قوڕئان و فەرمودەی پەیامهێنەکەیان وەردەگرن، بە موریدو لایەنگرانیان بڵێن، لابردنی ناوی ئەمیرو ئیسلامی وەک پاشگر مەرجی کۆمیسیۆنی هەڵبژاردنەکانی عێڕاقە، کە لەڕاستیدا خۆی هەتا ئێستاش وەک پەڕلەمانتاری بەشداربوی ڕابردوی یەکە لەخولەکانی پەرلەمانی عێڕاق، موچەیەکی مفت وەک خانەنشین کە وەک ئەمیری ئەوسای کۆمەڵ بەشداریی تێدا کرد، دوور لەدادگەریی وعەدالەتی کۆمەڵایەتی، هەتا ئێستاش دەڕژێتە گیرفانیەوە!
عەدالەتێک کە عەلی باپیرو ڕەوتەکەی ئەمڕۆکە دەیانەوێت پڕوپاگەندەی بۆبکەن، ئەگەر لەلایەک دەیانەوێت بڵێن، ئەمە لەناوەرۆکدا هەر ئیسلامین و عەدالەت و ئیسلام دوو چەمکی لێک دانەبڕاون، زۆر دوورە لەڕاستییەوە.
بەڵام بەهۆکاری ئەوەی دین وەک ئایدیایەک، مارکس وتەنی، ئاهو ناڵەی بوونەوەرێکی زوڵملێکراوە لە دونیایەکی بێبەزەییانەدا، دڵی دونیایەکی بێدڵ و گیانی دونیایەکی بێگیانیشە" هەر بۆیە تەواوی ڕەوتە سیاسییە جۆراوجۆرە بۆرژوازیەکان، لەناو جەرگەی هەل ومەرجی سەخت ودژواری ژیانی ئینسانی مەحڕوم و مەزوڵمدا، پارێزگاری لە دینەکان وخوڕافاتەکانیان دەکرێت و وەک فەرهەنگ و سەرخانی سیاسیی کۆمەڵگا بە پارێزگاری لە ژێر خانی چەوسێنەرانەیان کەڵکی لێوەردەگیرێت وپەرە یان پێدەدرێت، هەتا ئینسانەکان لەجیاتی ئەوەی بە بەختەوەریی و ئاسودەیی ژیانیی واقیعیان خەبات و تێکۆشان بکەن، خۆیان بەژیانی ئەبەدی دوای مەرگ بسپێرن و لەوەدا لە ڕوباری شیرو کافورو شەڕاب و کۆشک وتەلاری ڕەنگاو ڕەنگی بەهەشتی دواییدا بەهرەمەند ببن.
هەر بۆیە لەناو جەرگەی ئەم هەل ومەرجە پڕ لەکێشمە کێش و ناکۆکەی ئەمڕۆدا، دین ئاسانتر لەهەر فکرو ڕێبازو فەلسەفەیەکی تر، دەتوانێت لەناو زەینی ئینسانی بەدبەخت و مەحڕوم و داماودا جێگا بگرێت و وەک کەسێکی تلیاکخواردو کراو لە خۆشخەیاڵیەکی درێزنادا کە ڕێگای ژیانی واقیعیانەی لێ ونکرابێت، بهێڵدرێتەوە.
هەربۆیە عەلی باپیر و ڕەوتەکەی، لەلایەک وەک هەر پارتێکی دیکەی قەومیی بۆرژوازیی کوردی، دەیەوێت لەسەر خەرمانەی ئەم خوڕافاتیە

دینیە، کەمەگا لە سەر بنەمای ئەم تێگەیشتنە ئاسایی و ڕوکەشییە دینیە باوە ناسیاسیانەدا، ڕابگرێت و هەر بۆ چەکی تریاکەوە بکەوێتە ململانێی ناو پرۆسەی پلۆرالیزمەوە و هەتا ڕادەی نوێنەرایەتی کردنی مەیلی قەومگەرایییش، وەک بزووتنەوەیەکی هەلپەرست بەمە بەستی گەیشتن بەدەسەڵات.

دەنا لەڕاستیدا، بنەما ئەرسەدکسیەکانی قورئان و فەرمودەکانیی لەگەڵ چەمکی عەدالەت بەمانای خواستی ئینسانی ئازادیخوازو یەکسانیخوازیی سەردەم، تاسەر ئەسقان ناکۆکە.

هەر ئەو عەلی باپیرەی ئەمڕۆ ناوی کەمەڕەکەی بەدادگەری گەڕیوە، لەچاو موریدە داماوەکانیدا لەوپەڕی ڕیفاهو خۆشگوزەرانیدا دەژیت، بێگومان هەر ئەستا بەسەدان لە موریدە داماوەکانی بەهۆکاری هەژاریی و نەداری و بێکاریی نەیانتوانیوە لەژیانی هاوسەرگیری بەهرەمەندبن، کەچی جەنابی هەر بەپێی ئایەتی سێ لەسورەتی نیساء:-

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا، بەهرەمەندە لە فرەژنیی، کە بەپێی دادگەریی دنیای ئەمڕۆ، ئەوپەڕی نادادیی و پێچەوانەی مافە سەرەتاییەکانی جەندەری ژنانەو، وەک پیاو سالارێک ئەو لەبەرامبەریاندا پێڕەوی لەهەدەکات،… کەمانای ئایەتەکە بەم جۆرەیە:- ئەگەر ترستان لەوەیە لەکاتی هاوسەرگیری لەگەڵ کچانی هەتیو و بێباوک(هەتیو بەکەسێک دەوترێت کە لەخوار تەمەنی باڵغ بووندا بێت و باوکی لەدەستدا بێت، واتە نانئاوەری لەدەستدابێت، نان ئاوەر لەئیسلامدا، باوکە) واتە لەبەرەدا (هاوسەرگیری لەگەڵ منداڵانی خوار تەمەنی عوزر شەردا ، لەئیسلامدا شەرعەن وەنەصەن ڕەوایە، کەواتە جەنابی عەلی باپیر کوانێ عەدالەت؟؟) ئەوا دەتوانن ژنی تر بهێنن، واتە دوو دوو یان سێ سێ یان چوار چوار، بەڵام چۆن؟؟ ئەگەر،...توانیتان لەبەینیاندا داپەروەربن، واتە، خودا لەسەر زات و خوەق وتەبیعەتیی عەبدەکەی خۆی ئاگایەو نەیتوانیوە لەوە تێبگات کە مرەڤ ناتوانێت لەم مەسەلەیەدا داپەروەربێت، لەکاتێکدا، محەمەدی پێغەمبەر، خۆی داپەروەر نەبووەو عائیشەی لەهەموویان خۆشتر ویستووەو هەمیشەش بەهۆی نادادپەروەریەکەی کێشەو مشت ومڕ لەنێوان ژنەکانیدا بووە) ئەگەریش ترستان هەبوو لەوەی نەتوانن دادگەربن لەنێوانیاندا، ئەوا تەنها یەک ژن، یان کەنیلەو کەنیزەکەکان بهێنن،،، لەبەرەدا کەنیلەو کەنیزەک لەڕوی ماف و ئازادییەوە وەک مرۆڤ مامەڵەی لەگەڵدا نەکراوە و هیچ مەرجێکیش بۆ ویست و ئارەزو و حەزیان لەبەرچاو نەگیراوە…؟؟ کەواتە دادپەروەریی

لێرەدا چمانایەک دەگەیەنێت؟؟
قوڕئان و فەرمودەکانی محەمەدی ئیسلام، پێیەتی لەم بەعەدالەتییەی کە لە بەرامبەر ژناندا کراوە.
نسائكم حرث لكم فاتوا حرثكم انى شئتم ،،،البقرة ٢٢٣…ژنەکانتان کێڵگەن چێنتان دەوێت ئاوا بیان کێڵن، واتە ژن لە پەیوەندی سێکسیی ئیسلام و تێگەیشتنی خودای ئیسلامدا، بای نووکی دەرزیش مافی موماڕەسەو دەربڕینی حەزو تاقیکردنەوەی حەزەکانی لە بەرامبەر هاوسەرەکەیدا نییەو ئەو تەنها بووکەڵە شوشەیەکەو ئالەتی تێرکردنی ئارەزووی ئاژەڵییانەی پیاوەکەیەتی و هیچی تر!؟
الرجال قوامون على النساء…النساء ٣٤…واتە پیاوان بەسەر ژناندا باڵادەستن .

وەهەروەها، لە ڕودانی تاوانێکدا، ئەگەر بینەرانی تاوانەکە بە ئەوەی وەک بەڵگەی مەحکەمە لەبەر چاو بگیرێت و بەڕێکەوت پیاوو ژنێک ڕوداوەکە ببینن، ئەوا شاهیدیدانی ژنەکە بە مەحکەمەی ئیسلامی بە پاساوی ژن بوونی وەک کەسێک لەبەرچاو ناگیرێت و هیچ ئیعتیباری نابێت، چونکە لەناو شەرعی خودا دا ژن لەتە (نیوە)مرۆڤەکە نەک مرۆڤێکی تەواو! لە بەشکردنی سەرمایەو میراتی باوکیشدا، کچان نیوەی براکانیان میرات دەگرن!
ئەی دادگەری ئیسلامی عەلی باپیر لەسەر مەسەلەی دادگایی کردنی کەسێک کە لەسەر دزینی چەند درهەمێک دەستی دەبڕدرێتەوە و هەتا مردن ئەو کەسە کەم ئەندام دەکرێت و هەموو ژیانی دەبێت لەو پەڕەی سەختی و دژواریدا بباتە سەر، بەپێوانەی تەرازووی کام دادگای ئەمڕۆ دەتواندرێت ناوبنرێت دادپەروەری، جەناب؟
وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ ۚ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ (71) کە دەڵێت خودا فەزڵی هەندێکی داوە لەڕزق و ڕۆزیی و سەروەت و سامانـدا بەسەر هەندێکی تردا….واتە لێرەدا خودای عەلی باپیر خۆی شەرعیەتی بەو جیاوازیی چینایەتییەی کۆمەڵگای مرۆیی ئەمڕۆدەدات …کە لەتەرازووی عەدالەتخوازیی بەشەریەتی مەحڕوومی ئەمڕۆدا سەرچاوەی سەرجەم نەهامەتی و کێشەو گیرو گرفتە ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی ئەمڕۆیە!؟
یان، کۆمەڵکوژیی وکوشت و بڕو دەرکردن وتاڵانی مێژووی بەربەڕیانەی ئیسلام، لە بەرامبەر هۆزەکانی بەنو قورەیزەو بەنو قەینقاع و بەنو نەزیرەو بەکەنیزەککردنی ژنەکانیان و دواتریش فەتحەکانی ئیسلام وداگیرکاری وڵاتانی ترو دزینی خێرو بێرو تاڵانکاریان، ناو

دەنێیت عەدالەت؟؟
یان،..یان،.. یان،..و دەیان و… سەدان بەڵگەی تر کە مەگەر تەنها لە فەرھەنگی بەڕبەڕیەتی ھێزە
وەحشیگەریەکانی دیکەی مێژوویی کۆن و تازەدا جێگایان ببێتەوە، پێمان ناڵێن کام عەدالەت؟
بەڵام دواجار خۆشتان پێتان لەو ڕاستیە ناوەو لەکۆنگرەکەتاندا پاشگریی ئەم ھەموو قێزەونیەتان لەخۆتان داماڵی، کە داعش، زۆر بە شەفافیی نیشانی کۆمەڵگای ئینسانیدا و لەماوەیەکی کەمدا ھەموو مێژووی ڕاستەقینەی محەمەدو سەحابەو خەلافەتی لەخۆیدا نمایش کرد و ئێوەشی وەک نموونەیەکی ئەو بەڕبەڕیەتە بە پاشگریی ئیسلامەوە لە گومانی خەڵکی کوردستاندا، زیاتر بەدگومان کرد .
بەڵام دەتانەوێت، لەڕێگایەکی دیکەوە کە بۆ ئێوە گرنگ گەیشتنە بەو مەنزڵەی کە پارێزگاری کردن و ھێشتنەوەی ھەمان ھەل و مەرجی چەوسێنەرانەی ئەمڕۆ و سیستەمەکەیەتی کە لەسایەیدا، جەنابت لە ژیانێکی فیرعەون ئاسایدا دەیگوزەرێنیت و بۆ خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشی کوردستانیش، نەبوونی و بێکاری و بێمووچەیی و گرانیە، ھەر وەک بەڕاشکاویش ڕاتگەیاند کە دژی سیستەم و ئەزموونی تاڵانکاریی ھەرێمی کوردستان نین، بێشک بزانە ئەزمەی داھاتوتان زۆر خراپتر لەمڕۆ نە بە ھیچ پاشگرو نە بەھیچ پێشگرێکی دیکە ن□ بەزیادکردنی و ن□ بەلابردنی، لەم گێژاوەی تێیکەوتوون جگە لە زبڵدانی مێژوو ھیچیتر فریاتان ناکەوێت.

تاهیر عیسا
1/03/2021

پەروەردەکردنی منداڵان بە بەرپرسیارێتی.. رەزا شوان

پەروەردەکردنی منداڵانی کوردمان بە پوختی و بە دروستی، ئەرکێکی زۆر پیرۆز و گرنگە، بەرپرسیارێتییەکی گەورە و ھەستیار و چارەنووسسازە. چونکە ئەم منداڵانەی ئەمڕۆمان، ھیوای داھاتووی کوردستانن. ئەمانن دەبن بە بەرپرس و کاربەدەست و

جڵەوی بەڕێوەبردنی هەموو کاروبار و دەسەڵات و بەرپرسیارێتییەکی کوردستانی نیشتمانی شیرینمان دەگرنە دەست و بەڕێوەیان دەبەن.
لەم روانگەیەوە، پێویستە دایکان و باوکان و مامۆستایان و نووسەران و هونەرمەندان و میدیاکان، هەموو هیواخوازێکی داهاتوویەکی شیاوتر و گەشتر بۆ کورد و کوردستان. ئەوە بزانن کە ئەرکێکی پیرۆز و بەرپرسیارێتییەکی گرنگیان لە ئەستۆدایە، لە فێرکردن و راهێنان و ئاراستەکردنی دروستی منداڵە چاوگەشەکانی ئەمڕۆمان، بە ئاراستەی هاوبەستەبوون بە کورد و کوردستان و بە هێنانەدی هیوا و ئامانجەکانی گەلەکەمان. کە لە سایەی پەروەردەکردنی راست و دروستی منداڵانی ئەمڕۆماندا دێنەدی. نەوەیەکی متمانە بەخۆ و گەشبینی کورد پێبگەیەنین، کە بتوانن بەرپرسیارێتی هەڵبگرن.
فێرکردن و راهێنان و رواندن و گەشەکردنی هەستی بەرپرسیارێتی لە منداڵاندا، لە شەو و رۆژێکدا نایەنەدی، بەڵکو کارێکە پێویستی بە خۆڕاگری و سنگفراوانی و پشوودرێژی هەیە، هەنگاو بە هەنگاو و لە ئاسانەوە بۆ گران دەست پێدەکا.
هەموومان دەمانەوێت، هەر لە منداڵییەوە منداڵەکانمان بە بەرپرسیارێتی پەروەردە بکەین و رایان بهێنین. تا گەورەشبن بتوانن بەرپرسیارێتی هەڵبگرن. پێویستە ئەوەش بزانین، کە هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی، گرنگترین بنەمایە لە کۆی سێکتەرەکانی ژیاندا. بەرپرسیارێتیش بەبێ سەربەستی و ئازادی نابێت. بۆیە پێویستە منداڵان ئازادبن و سەرپشکبن لە داواکارییەکانیان و هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی هەڵبژێراویان. منداڵان بە سروشتی حەز بە هاوکاری و بەرپرسیارێتی دەکەن، شادییان پێدەبەخشن. دەکرێش هەموو هەڵبژاردەکانیانمان بە دڵ نەبێ، بەڵام پێویستە خۆمان بە بەرپرسیار بزانین و یارمەتییان بدەین و پشتیان بگرین. بە پێشخستنی بەهرەکانیان بە درێژایی ژیانیان.
چۆن منداڵانمان فێربکەین و بە هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی پەروەردەیان بکەین و رایان بهێنین؟ بە کورتی و چڕوپڕی، لەم خاڵانەدا را و بۆچوونەکانی خۆمان دیاری دەکەین:

١١ــ ١پێویستە بەپێی تەمەن و توانا و ئارەزوو، بەپێی نەخشەیەکی پێشوەخت داڕێژرا و خشتەیەکی کاتی، ئەرکەکان و بەرپرسیارێتی لە لایەن خێزانەوە بەسەر منداڵاندا دابەش بکرێن. بۆ نموونە رێخستنی خوانی نانخواردنی نیوەڕۆ و یا ئێواران: منداڵی بچووک کلێنکس

دابنێ، لەو گەورەتر دانانی کەوچ و چەتاڵ و پەرداخ، لەو گەورەتر قاپەکان و ئاو، لەو گەورەتر سێینەوەی خوان یا شێرینی قاپ و چەتاڵ و کەوچک و پەرداخ و کوپەکان لەگەڵ دایکیاندا، یا گسکدان. یا ئاودانی گوڵ و رووەکەکان. یا هەر کار و بەرپرسیارێتییەکی تر لەو ماڵەدا. ناشبێت جیاوازی لە نێوان کچان و کوڕاندا بکرێت. بەم پێیە هەر منداڵێکی خێزانەکە، کار و بەرپرسیارێتی دیاریکراوی خۆی دەزانێت. بە شادی و خۆشییەوە لە ئەنجامدانیان بەرپرسن.

٢ـ فێری منداڵەکانتان بکەن، بەرپرسیارێتی ریکوپیکی و پاکی ژوورەکانیان هەڵبگرن. خۆیان جلوبەرگەکانیان لەبەر بکەن، لە شوێنی خۆشیاندا هەڵیانبواسن.

٣ـ هانی منداڵەکانتان بدەن هەمیشە راستگۆبن، قسەی راست بکەن و بەرپرسیارێتی ئەنجامی کارەکانیان هەڵبگرن.

٤ـ فێری منداڵەکانتان بکەن، دوای یاریکردن بە باتەکانی یارییەکانیان بە جوانی کۆیان بکەنەوە و لە شوێنی دیاریکراوی خۆیاندا دایان بنێنەوە.

٥ـ ئەرکەکانی قوتابخانەیان بۆ جێبەجێ مەکەن.. با پشت بە تواناکانی خۆیان ببەستن و خۆیان بە بەرپرسیار بزانن. گەر ئەوە بۆیان جێبەجێ بکەن، فێری تەمەڵی و درۆ دەبن و لە لای مامۆستاکانیان دەڵێن خۆمان خۆمان جێبەجێمان کردوون.

کە مامۆستا بووم لە شاری کەرکووکی داگیرکراو، وانەی ماتماتیکم دەوتەوە، ئاستی یەک بە یەکی قوتابییەکانم دەزانی. کە ئەرکی ماڵەوەم پێیان دەدا، دەمزانی کە هەندێ لە قوتابییەکانم لە لایەن دایکان و باوکانیانەوە ئەرکەکانیان بۆ جێبەجێ دەکردن و درۆیان دەکرد کە خۆمان جێبەجیمان کردوون. هانیانم دەدا راستگۆبن و پێیانم دەوت. گەر بە هەڵەش جێبەجێیان بکەن، پێمخۆشترە لەوەی بۆتان جێبەجێ بکەن. لەسەر هەڵەکانتان نە لێتان تووڕە دەبم و نە هیچ سزایەکیشتان دەدەم بەڵکو یارمەتییەکی زیاترتان دەدەم. بەم جۆرە فێری ئەوەم کردن خۆیان بەرپرسیارێتی جێبەجێ کردنی ئەرکەکانیان هەڵبگرن و چیتر درۆ نەکەن. داواشم لە دایکان و باوکانیان کرد، لێیان بگەڕێن با پشت بە تواناکانی خۆیان ببەستن و بەرپرسیارێتی ئەرکەکانیان هەڵبگرن.

٦ـ لە دانیشتن و بڕیارە گرنگە خێزانییەکانتان، منداڵەکانتان بە رەنگ و دەنگەوە بەشدار بکەن و را و بۆچوون و پێشنیازەکانیان وەربگرن. منداڵەکانتان هەست بەوە دەکەن، کە بە هەندیان دەزانن و رێزیان لێدەگرن و پێگەیان لەناو

خێزانەکانیاندا هەیە. خۆشیان بەرپرس دەزانن، لەو بڕیارانەی کە پێکەوە بڕیاریان لێدەدەن.
٧ـ پێویستە ئەوەی دایکان و باوکان و مامۆستاکان، هەمیشە نموونە و پێشەنگێکی باشبن بۆ قسەکانتان و کارەکانتان و هەڵگرتنی ئەو بەرپرسیارێتییانەی لە ئەستۆتان گرتوون. چونکە منداڵەکان چاولێکەرن، لە ئێوەوە باش و خراپ فێردەبن. هەندێ لە ئێوە بۆ منداڵەکانتان دەڵێن جگەرکێشان و خواردنەوە خوویەکی خراپ و زیانبەخشە. کەچی بەبەر چاوی منداڵەکانیانەوە جگەرە دەکێشن و خواردنەوە کهولییەکان دەخۆنەوە! منداڵەکانیان بڕوایان بە قسەکانیان نامێنێت.
٨ـ کە منداڵەکانتان هەڵەیەک دەکەن یا شتێک لە دەستیان بەرەوە دەبێت، لێیان توورە مەبن و هاتوهاوار بەسەریاندا مەکەن، لۆمەیان مەکەن و ڕەخنەیان لێ مەگرن و سزایان مەدەن.. بە شێوەیەکی ڕاست و دروست مامەڵەیان لەگەڵدا بکەن، بواریان بدەنێ با خۆیان هەڵەکانیان ڕاست بکەنەوە. کە پەرداخێک کولا یا قاپێکی چێشتی شلە، لە دەستیان بەرەوە دەبێت.. پێیان بڵێن دڵگران مەبن، ئەوە بچن پەڕۆ و پارچە ئیسفەنجەکەمان و کەفاو بهێنن، منیش گسکە کارەباییەکە دەهێنم و پێکەوە گسکی دەدەین و جوانیش دەیسڕینەوە و هیچ نامێنێت.
٩ـ فێری منداڵەکانتان بکەن خۆیان بەرپرسن لە پاک و خاوێنی گیانیان و دەم و ددانیان، کە پێویستە ڕۆژانە بەیانیان دوای نانخواردن و ئێوارانیش پێش نووستن خۆیان پاک دانەکانیان بشۆرن. فێری بەیانیتان باش و شەوتان شادیان بکەن.
١٠ـ هاندان و ستایش و خەڵاتکردنی منداڵەکانتان بە ئەنجامدانی هەر کارێکی باش پێویستن. چونکە هیچ شتێک بە قەی هاندان و ستایش کارتێکردنێکی ئەرێنییان لەسەر منداڵان نییە. دەتوانن وشەگەلێکی وەکو: دەستخۆش، دەمخۆش، باشە، زۆر جوانە، نایابە، هەربژی، ئافەرین، هیوای داهاتوویەکی باشترت بۆ دەخوازم، یا چەپڵەلێدانێک بۆی، زەردەخەنەیەکی ناسک لە ڕووی، دەست بە سەرهێنانی، دەستی ڕاست کێشان بە دەستی ڕاستی "گیڤمی فایف"، باوەش لێدانێکی، ماچکردنێکی،...هتد. هەموو ئەمانە پێزانین و هاندانن بۆ درێژەدانی بە کار و بە بەرپرسیارێتییە جوانەکانی.
دەشکری بەپێی کارە ئەنجامدراوە باشەکانیان، خەڵاتیان پێشکەش بکەن، گەر نوقڵەکیش بێت. ئەوەش ناڵێین گیرفانەکانتان پڕ بکەن لە نوقڵ. نوقڵ ببێت بە بەرتیل بە ئەنجامدانی کارەکانیان. بەڵکو پێویستە هەست بەوە بکات کە

بەرپرسیارێتی ئەرک و کارە و لە ئەستۆی دایە، بەبێ هیچ پاداشتێک، پێویستە جێبەجێی بکات.

١١ـ دەکرێ لە ڕێی گێڕانەوە یا خوێندنەوەی چرۆکێکەوە یا هۆنراوەیەکی منداڵانی مەبەستدارەوە، فێری بەرپرسیارێتی بکرێین، کە بابەتی بەرپرسیارێتیان لەخۆگرتوون.

١٢ـــ گەر ئێوەی دایکان و باوکان و مامۆستاکان لەبەردەم منداڵەکانتان و قوتابییەکانتان هەڵەیەکتان کرد ـ هەموو کەسێک تووشی هەڵەکردن دەبێت ـــ داوای لێبووردن بکەن، تا منداڵەکانتان و قوتابییەکانتان، لە ئێوەوە فێری ئەم ڕەفتارە ئەرێنی و جوانە ببن.

١٣ـ لە منداڵەکانتان بگەڕێن، با منداڵانی تر فێری شارەزایی و بەهرەکانیان بکەن. چونکە دەیانەوێت گوزارشت لە بەهرە و تواناکانیان بکەن. شانازیش بە ئەوەوە دەکەن کە شارەزاییەکانیان بۆ کەسانی تری نەشارەزا دەگوێزنەوە. سوودیان پێگدەگەیەنن. هەست بە بەرپرسیارێتی یارمەتی و هاوکاری و هاوڕێتی دەکەن.

١٤ـ لە هەڵمەتە هەرەوەزییەکانی نەمام رواندن و پاکردنەوەی شوێنە گشتییەکان و سەیرانگان و باخچەکان و قوتابخانەکان و دەوروبەریان، لە خۆڵ و خاشاک. پێویستە منداڵان بە بەشداری بکەن، گەر بە کارێکی ساکاریش بێت، منداڵان لەم هەڵمەتانەدا، گەلێ شتی گرنگیان لەوە فێر دەبن، وەکو: کاری بە کۆمەڵ و هەرەوەزی، ژینگەی پارێزی، هەبوونی هاوڵاتیانی دڵسۆز کە هەست بە بەرپرسیارێتی دەکەن، هەبوونی هاوڵاتیانی نادڵسۆز، کە هەست بە بەرپرسیارێتی ئەستۆیان ناکەن.

١٥ـــ ئەو خاڵانە و چەندین خاڵی تر، کە زۆر گرنگن لە پەروەردەکردنی منداڵەکانمان و راهێنیان لە منداڵییەوە، بە هەستی بەرپرسیارێتی، تا گەورەشبوون، بەرپرسیارێتی زیاتر و گەورەتر هەڵبگرن و ببن بە کورد و کوردستان پەروەرێکی خەبردەرەوە.

رەزا شوان

١/ ئادار/٢٠٢١

غەریبییەک.. نەوزاد بەندی

غەریبییەک بانگم ئەکا ..
ڕۆژ نییە دەعوەتم نەکا ..
شەو نییە فەرشی سوورم بۆ دانەخا ..
هەموو عەسرێ تکتی تەرمیناڵەکم بۆ ئەنێرێ ..
لە پشودا ،
تکتی فڕۆکە و فەحسی
نەگەتیفی کۆڤیدیشم
بۆ ئەبڕێت و ..
باڵندە خەمگینەکانیش
ڕائەسپێرێ ..

غەریبییەک بانگم ئەکا ..
تەنانەت جانتای سەفەرم
بۆ پڕ ئەکا لە پۆشاکی ئوتوکراو ..
پڕی ئەکا لە خۆراکی
فۆلکلۆر و
قوتوکراو ..
خاولی و
تاقمی تەراش و
عەتری سیگار ..
لەگەڵ نامە کۆنەکانی
سەردەمی یار ..

غەریبییەک بانگم ئەکا ،
لیڤاکسەکم بۆ پڕ ئەکا
لەو شیعرانەی
نوسیومن و
لای خۆم گلم داونەتەوە ..
لەو بەینباخە کۆنانەی
کڕیومن و
بە یەکجاریش نەمبەستون و
لە گۆشەیەکی دوور دووری
لە یادکراوا ، ماونەتەوە ..
لەو پەیکەرە خەمگینانەی
ساڵانێک بانگم کردن و

ئاوڕیان نەدایەوە بۆم ..
پڕیان ئەکا
لە خەون و ئاواتە
مردوو
قەدەغەکراوەکانی خۆم ..

بەڵام هێشتا
بڕیارم نەداوە
بڕۆم ..!

نەوزاد بەندی